

BOSSCHE BIJDRAGEN

**BOUWSTOFFEN VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET BISKOP 'S-HERTOGENBOSCH**

**ONDER REDACTIE VAN FERD. FRANSEN
A. FRENKEN EN DR TH. GOOSSENS**

**DEEL XV
1937 — 1938**

BOSSCHE BIJDRAGEN

**BOUWSTOFFEN VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET BISKOPDOM 'S-HERTOGENBOSCH**

**ONDER REDACTIE VAN FERD. FRANSSEN
A. FRENKEN EN DR. TH. GOOSSENS**

**D E E L X V
1937 — 1938**

HET DAGBOEK VAN MICHAËL OPHOVIUS

4 AUGUSTUS 1629 — EINDE 1631

INHOUD:

Het Dagboek van Michaël Ophovius,

4 Augustus 1629.—einde 1631

door A. Frenken, past. blz. 1—340

BOSSCHE BIJDRAGEN

BOUWSTOFFEN VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET BISKOPDOM 'S-HERTOGENBOSCH

ONDER REDACTIE VAN FERD. FRANSSEN
A. FRENKEN EN DR TH. GOOSSENS

DEEL XV
AFLEVERING 1-3

MAART 1938

INHOUD:

Het Dagboek van Michaël Ophovius,

4 Augustus 1629—einde 1631

door A. Frenken, past. blz. 1—340

VOORWAARDEN:

De „**Bossche Bijdragen**” verschijnen minstens éénmaal en hoogstens driemaal in het jaar op niet vast bepaalde tijden.

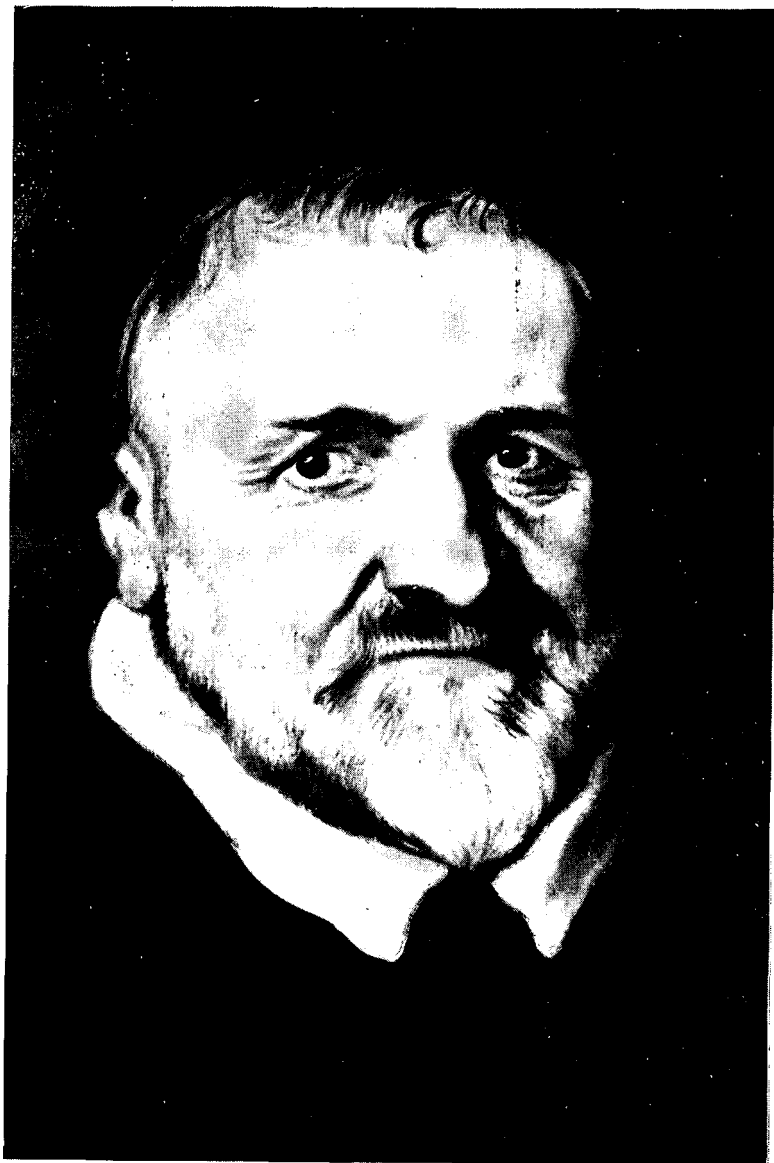
Drie afleveringen vormen één deel.

De prijs van één deel bedraagt fr. p. post *f* 5.—.

Telkens bij het verschijnen van een tweede aflevering van een deel zal over het bedrag van het geheele deel worden beschikt.

De intekening staat open bij de Administratie te Tilburg, Bosscheweg 339, en bij den Boekhandel.

Brieven, boeken of bijdragen voor dit tijdschrift te adresseeren aan den Redactie-Secretaris, Dr Th. GOOSSENS, Tilburg, Bosscheweg 339, Postgirorekening n. 50174.

BISSCHOP MICHAËL OPHOVIUS, door P. P. RUBENS.
Museum Boymans, Rotterdam, bruikleen F. Koenigs.

Het Dagboek van Michaël Ophovius, 4 Augustus 1629 — einde 1631.

INLEIDING.

De persoon van Ophovius wekt belangstelling. Dit blijkt uit de vele brieven, welke wij na de publicatie van diens levensschets in *Bossche Bijdragen* XIV 15 v.v. van verschillende zijden, ook uit België, mochten ontvangen. Aan de belangstelling van twee dier briefschrijvers hebben wij te danken, dat wij onze *Biographia Ophoviana* thans nog met enkele bescheiden kunnen aanvullen, nl. aan Pater Lambert O. P. en aan Pater Placidus O. Cap.

De eerste zond ons afschriften van twee brieven van Ophovius, een van 30 Jan. 1626, waarin hij de Bossche regeering dank betuigt voor haren schriftelijken gelukwensch bij zijn uitverkiezing tot bisschop, en een van 13 Oct. 1626, waarin hij — in antwoord aan een of ander magistraatslid of hooggeplaatst ambtenaar te 's-Hertogenbosch — verzekert, de belangen dier stad steeds te zullen behartigen. Beide brieven zullen wij mededeelen in Bijlage I A en B.

Op den eersten brief zij hier even de aandacht gevestigd, wijl hij een nieuw gegeven behelst aangaande Ophovius'geboortedag, hetgeen zeker en vooral den heer Jan Mosmans interesseeren zal, gezien diens gewaardeerde bijdrage over Michaël Ophovius in *B. B.* XIV afl. 3. Na medegedeeld te hebben, dat het ouderlijk huis van Ophovius gelegen was in

de Fonteinstraat te 's Bosch, recht tegenover de Colpertstraat, stelt de Bossche historiekennner daar een nader onderzoek in naar de familie van Ophoven en speciaal naar de zes doopakten, welke wij onder het noodig voorbehoud publiceerden (*B. B. XIV 112, '13*), en komt dan tot een „slotsom”, waarvan wij met voldoening kennis namen. Aangaande twee der door ons gegeven akten bleef zijn onderzoek zonder eenig resultaat, maar de vier andere — zoo concludeerde hij — „zijn gewis ter zake dienende”. Heel bijzonder is hij het met ons eens — en daar komt het hoofdzakelijk op aan — dat Michaël Ophovius in het doopboek van St. Jan op 22 Jan. 1570 staat ingeschreven als zoon van Henrick Peters van Orthen ¹⁾ en dus dien dag of hoogstens één of twee dagen te voren geboren werd. Ons beider meening hieromtrent zou evenwel nog geen volkomen zekerheid bieden, maar allen twijfel achten wij voor goed uitgesloten, sinds bovenbedoelde brief van 30 Jan. 1626 ons onder oogen kwam. Daarin toch schrijft Ophovius zelf, dat hij op den verjaardag zijner geboorte in de stad 's Bosch, door de aartshertogin Isabella tot bisschop werd benoemd. Deze benoeming nu moet hebben plaats gehad op 22 Jan. 1626, of hoogstens een paar dagen te voren, daar Ophovius' brief van dankbetuiging (medegedeeld in *B. B. XIV 137, 138*), welken hij ongetwijfeld schreef on-

¹⁾ De bewijsvoering van den heer Mosmans kan ons hier en daar minder bevredigen. Dat met de „kijnder van Henricx van Ophoeven” de broer(s) en zuster(s) van den bisschop bedoeld zouden zijn, is minstens twijfelachtig; de broer(s) en zuster(s) van Ophovius' moeder kunnen toch zeker zoo goed bedoeld zijn. Maar totaal onaannemelijk lijkt het ons, dat in het doopboek de naam van Orthen (als familienaam van Ophovius' vader) zou zijn toe te schrijven „aan een verkeerd verstaan door den doopenden geestelijke.” Herhaaldelijk toch komt het voor, dat een en dezelfde persoon in verschillende stukken van denzelfden tijd met twee verschillende *van's* aangeduid: dat b.v. met Jan van Gerwen en Jan van den Bosch dezelfde persoon bedoeld wordt, hetgeen ook zeer goed verklaarbaar is. Het is dus volstrekt geen „puzzle”, als Hendrik Peters van Ophoven ook Hendrik Peters van Orthen geheeten wordt. Betreffende een paar andere mededeelingen van den hooggeachten Bosschen historicus willen wij hem nog opmerkzaam maken op het bestaan van een gehucht Ophoven in het land van Heusden en van een Ophoven onder het Peellandsch dorp Erp (*Bijdr. v. h. Prov. Gen. v. K. en W. in N. Br.*, 1918 II 45), alsmede op het bestaan eener bloeiende familie van Ophoven te Lier in de 15e en 16e eeuw.

middellijk na zijn benoeming ontvangen te hebben, 23 Jan. 1626 te Antwerpen gedateerd is.

Verder bezorgde Pater Lambermond ons een afschrift van de resolutiën der stadsregeering van 's Bosch op haar vergadering van 9 Sept. 1626 naar aanleiding van een schrijven van Ophovius, om den 13en dier maand, ter gelegenheid zijner bisschopswijding te Antwerpen, gecommiteerden te willen zenden, benevens een „Relatie van d'Incompste van Ophovius“, zijnde een verhaal van de feestelijkheden te 's Bosch bij zijn inhuldiging op 30 Oct. 1626. Beide stukken volgen in Bijlage II A en B.

Van Pater Placidus ontvingen wij ter publicatie nog een brief van Ophovius, geschreven te 's Bosch 7 Dec. 1627 aan Charles de la Faille, secretaris van den Raad van State te Brussel, waarin hij hem zijn verderen bijstand verzoekt voor de Katholieken van Ravenstein en den pastoor te Bell aanbeveelt voor een canonicat te Lier; zie Bijlage III. Aan beide bovengenoemde Paters nogmaals onzen oprechten dank ¹⁾.

¹⁾ Wat wij in *B. B.* XIV 94 en 95 mededeelden over de verblijfplaatsen van Ophovius in de jaren van vervolging 1633 en 1634, kunnen wij nog eenigermate aanvullen. In 1633 vertoefde hij op Zondag 6 Maart te Geldrop, 30 Mei te Brussel, 31 Aug. te Antwerpen, in December te Postel; in 1634 op 29 Jan. en 3 Febr. te Geldrop, in Maart te Postel, op Witten Donderdag (13 April) te Geel en 4 en 5 Mei te Geldrop; *Arch. Bisd., Rekening van J. v. d. Heuvel 1632—1633 f° 36, 40^r, 41^v.*

Een paar correcties: 1° de naam Mathias Heyhus O. P., vermeld in *B. B.* XIV 35, noot (aldaar ontleend aan Dr. G. Brom, *Archivalia in Italië I* N° 2593) zal moeten zijn, gelijk Pater Alb. de Meyer O. P. ons terecht opmerkte, Mathias Heesius O. P. van het klooster te 's Bosch, die door het Kapittel van Valenciennes 7 Mei 1623 tot superior der Dominicaner-missionarissen in de Hollandsche Missie werd aangesteld (*Act. Cap. Prov., Ms.* in klooster Gent). 2° Op blz. 111 moet het tweede distichon:

Quid facerem? Ipsi aditis Divi excessere relictis

Et veteres Silvae deseruere lares.

vertaald worden: „Wat had ik moeten doen? De Heiligen zelf hebben hun heiligdommen verlaten en zijn uitgeweken en van hun oude woonsteden in Den Bosch zijn ze heengegaan.“ Opvallend is de overeenkomst met *Vergilius' Aeneidos*, lib. 2, v. 351, '52:

Excessere omnes, adytis arisque relictis,

Dī, quibus imperium hoc steterat.

Aldus naar de vriendelijke aanwijzing van Prof. Jos. van Erp te St. Michiels-Gestel.

Onze levensschets van Ophovius hebben wij geschreven als algemeene inleiding voor de uitgave van diens diarium of dagboek, dat wij thans gaan publiceeren. Tot goed begrip van den diariumtekst dient men immers den schrijver, diens levensloop, de omstandigheden, waaronder hij schreef enz. te kennen. Over dat alles wordt men in bedoelde levensschets ingelicht.

Hier kunnen wij ons derhalve beperken tot een beschrijving van het diarium als handschrift en van de wijze, waarop wij het thans uitgeven. Enkele opmerkingen over de belangrĳkheid van het handschrift en over de aandacht, welke er tot nu aan geschonken is, mogen daaraan voorafgaan.

Hoewel slechts loopend van 4 Aug. 1629 tot einde 1631, is het dagboek toch de voornaamste bron voor onze kennis van Ophovius zelf, een der eminentste Bisschoppen van het Bossche diocees. Gedurende bijna twee en een half jaar wordt het ons vergund, den schrijver van dag tot dag in handel en wandel te volgen: in zijn dagelijksche bezigheden en beslommingen, in zijn ontmoetingen en gesprekken, in zijn reizen en correspondenties, bij hoop en vrees, bij blijdschap en smart. Wat ons daarbij vooral moet treffen, is zijn buitengewone energie en werklust. Elke bladzĳde getuigt er van. En bij al zijn arbeid vond hij nog tijd een dagboek bij te houden, geen would-be-dagboek, dat men zoo nu en dan ter hand neemt om er iets treffends in te noteeren, doch een echt journaal, waarin hij telken dage, zonder ooit een dag over te slaan, zoowel op reis als thuis, ondanks moeilijkheden en vermoeienissen, bijna alles aanteekende, wat hem onder een of ander opzicht vermeldingswaard voorkwam, al was het op zich zelf misschien nog zoo nietig ¹⁾. Is dat alleen reeds geen overtuigend bewijs van 's mans buitengewone energie? Wie meent van niet, dien zouden we willen toevoegen: Probeer het eens één jaar na te doen! En 't is wel waar-

¹⁾ „Bijna alles”, 't ligt immers voor de hand, dat hem somtijds het een of ander ontging. Zoo heeft hij wel van de meeste, doch niet van alle brieven, welke hij verzond of ontving, aanteekening gehouden.

schijnlijk, dat Ophovius deze soort van journalistiek meerdere jaren lang heeft volgehouden, daar het dagboek, dat van hem bekend is, waarschijnlijk is voorafgegaan en gevolgd door één of meer andere dagboeken, die thans verloren zijn. De abrupte wijze, waarop hij het ons bekende dagboek op 4 Aug. 1629 begint en het feit, dat hij dit van voren tot achteren heeft volgeschreven, schijnen er op te wijzen ¹⁾).

Het spreekt van zelf, dat het diarium ook van belang is voor onze kennis van de toestanden niet alleen in de bisschoppelijke residentie 's-Hertogenbosch gedurende het beleg dier stad van 1629 en daarna, maar ook in het geheele Bossche bisdom in de jaren 1629—1631. Zooals men weet, zijn de pogingen om in de Meierij van 's-Hertogenbosch, die het grootste gedeelte van het bisdom uitmaakte, de Reformatie in te voeren, eerst voor goed begonnen na de reductie der hoofdstad in 1629. Betreffende het verzet tegen die pogingen kennen wij geen belangrijker document dan het diarium van Ophovius.

Voorts vindt men er een macht van bijzonderheden in over parochiën, kloosters, familiën en personen, niet enkel uit het toenmalige Bossche bisdom, maar ook uit de Zuidnederlandsche bisdommen Mechelen, Antwerpen en andere.

Toen de bekende president van het Bossche Seminarie, Antonius van Gils, het handschrift op 4 Jan. 1807 te Boxtel ontdekte, waarschijnlijk op de pastorie van deken Nic. Fr. du Messie — wie weet, langs welken weg het daar van uit België geraakt was ²⁾ — begreep hij er aanstonds de groote waarde van. In zijn tweede (nog niet uitgegeven) dagboek ³⁾ schrijft hij over zijn vondst:

¹⁾ In een brief aan den Koning van Spanje d.d. 31 Oct. 1629 schrijft hij, dat hij 3 Febr. 1629 naar Brussel was gegaan. Wij vermoeden, dat hij dezen datum in een vorig diarium genoteerd had.

²⁾ Zou misschien de voormalige pastoor van Boxtel Antonius de Roy het handschrift uit Lier of Antwerpen hebben meegebracht, toen hij, na uit Boxtel gevlucht te zijn, daar op 20 Dec. 1637, ruim zes weken na Ophovius'dood, terugkeerde? De familie de Roy was met Ophovius bevriend.

³⁾ Het eerste dagboek van v. Gils (1 Dec. 1797—17 Aug. 1801) is uitgegeven in *B. B.* XII 201 v.v.

1807 Januarii 4 Dom(inica), mane post missam in Boxtel, ubi vidi braxatorem de Leyer et familiam, viduam Kempss, r(ev)^m v. d. Ven ¹⁾, dominam Tybosch infirmam cum familia, Decanum. Hic reperi M(anu) S(criptum) Episcopi Mich. Ophovii, quod mihi promittit exscribendum causidicus cons(iliarius) D. l'Heureux.

Met het doen maken van dat afschrift heeft de president zich toen waarschijnlijk voorloopig tevreden gesteld en eerst later ook het origineel op zijn Seminarie in veiligheid doen brengen.

Naast het oorspronkelijk diarium berusten thans nog op het Seminarie te Haaren twee afschriften, die echter beide nog al vaak afwijken van het origineel en dezelfde fouten hebben. In het oudste (gebonden in bruin leer) leest men vóór-in: *Melch. van Gorkom*, (daaronder) *nunc H. F. D. L'Heureux* (en daaronder in eigenhandig schrift van v. Gils) *nunc Ant. v. Gils Presbⁱ*. Eertijds moet het dus toebehoord hebben aan den Belgischen historicus Melchior van Gorkom (1728—1793) ²⁾, die het waarschijnlijk ook geschreven heeft, vervolgens aan den Eindhovenschen advocaat l'Heureux ³⁾ en daarna aan president van Gils. Toen deze laatste in 1807 het origineel te Boxtel ontdekte en bovenstaande aantekening schreef, moet l'Heureux het afschrift van v. Gorkom reeds bezeten hebben en zal hij in gevolge zijn belofte, toen aan van Gils gedaan, niet van het origineel, maar van dat afschrift het tweede afschrift gemaakt hebben (gebonden in wit leer), dat eveneens thans nog op het Seminarie bewaard wordt. Dit laatste is in ieder geval een copie van het eerste ⁴⁾.

¹⁾ Waarschijnlijk Theodorus van de Ven, geboren te Boxtel 21 Maart 1790, later pastoor te Wintelre; Schutjes V, 931.

²⁾ *Biogr. Nat.* VIII, 120.

³⁾ H. J. Allard, *Antonius v. Gils en de Kerkelijke Gebeurtenissen van zijn Tijd* (1875) p. 166.

⁴⁾ Naar deze copieën zijn nog meer andere copieën gemaakt. Een daarvan bevindt zich in het Aartsbisshoppelijk Archief van Mechelen; aan de binnenzijde van den band leest men: „*Ex archivo Archiepiscopatus Mechliniensis. Dono dedit D. J. van Helmont, can. tit. Originale hujus diarii servatur in Seminario Buscoducensis.*” Genoemde D(ominus) J. v. Helmont zal geweest

Het oudste diarium-afschrift, laten we zeggen dat van Melchior van Gorkom, zal van Gils gebruikt hebben bij het schrijven van zijn *Katholyk Meyerysch Memorieboek* ('s Bosch 1819). Later werd het benut door de geschiedschrijvers van het Bossche bisdom Coppens en Schutjes en in 1850 werd het zelfs gedeeltelijk gepubliceerd door Dr. C. R. Hermans in diens *Verzameling van Oorkonden betreffelijk het Beleg van 's Hertogenbosch in den jare 1629*, blz. 327—416.

Die publicatie belet echter niet, dat wij een nieuwe uitgave van het diarium volkomen verantwoord achten. Hermans toch publiceerde hoofdzakelijk slechts dat gedeelte, hetwelk betrekking heeft op het beleg en de inneming van 's Bosch. Ook liet hij den door hem gepubliceerden tekst bijna geheel zonder commentaar, zoodat veel voor den lezer onduidelijk is. Bovendien is het geenszins waar, wat Hermans in een noot vóór zijn uitgave beweert, dat bedoeld afschrift „een zeer goede copie” zou zijn. Het bevat immers vele fouten, al werd het dan ook door president A. v. Gils met het oorspronkelijk handschrift vergeleken en verbeterd, gelijk Hermans schrijft ¹⁾. En bijna geen dezer fouten zijn door Hermans gecorrigeerd, niettegenstaande hij ook het origineel ten gebruike ontvangen had.

Ter verontschuldiging van den copiist, van diens corrector en van Dr. Hermans zelf zij opgemerkt, dat het schrift van Ophovius moeilijk leesbaar is. Dit geldt van zijn schrift in 't

zijn de bekende oratoriaan Petrus Josephus van Helmont, geb. te Brussel in 1745, die als kanunnik van Mechelen in 1828 stierf en veel studie maakte van de geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (*Biogr. Nat.* IX 10, De Ram, *Synodicon Belgicum* I, pag. VIII). Een andere copie berustte omstreeks het midden der vorige eeuw bij Jhr. Mr. H. B. Martini van Geffen, kantonrechter te Boxtel en later bij Jhr. Mr. Martini van Ouwerkerk te Vught; tegenwoordig is dit exemplaar in het archief der parochie het Goirke te Tilburg. Verder is nog een afschrift aanwezig in het archief der Nederlandsche Predikheerenorde en een in het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant; dit laatste werd vervaardigd op last van Dr. C. R. Hermans door een van diens leerlingen. Al deze copieën lijden aan dezelfde fouten en gebreken als de beide copieën op het Seminarie te Haaren.

¹⁾ De copie is inderdaad hier en daar op den rand der bladzijden ex autographo (waarschijnlijk door Van Gils) verbeterd, maar volstrekt niet overal.

algemeen (zelfs een zijner brieyen aan den Pauselijken Nuntius te Brussel werd door Prof. J. Cornelissen gekwalificeerd als „zeer haastig en slordig” geschreven), doch zeer bijzonder moet dit gelden van zijn diarium. Dit toch schreef hij slechts uitsluitend tot eigen memorie en gebruik; de eenige eisch, dien hij daaraan stelde, was, dat hij het later bij voorkomende gelegenheden zou kunnen raadplegen.

Wat woordafkorting betreft, hield hij er een eigen systeem, of liever geen systeem, op na. Dikwijls geeft hij slechts de voorste letter of de eerste helft der woorden, zelfs bij eigenamen, zooals g(ubernator), c(anonicus), s(acellum), sa(crum), cele(bravi), ho(die), ho(mo), ep(istola), po(tius), mo(do), tor(menta), Born(hem), Gra(ve), Roe(lants), Hons(elaer) enz.

Nu en dan herhaalt hij aan het einde eener aantekening wat hij al bij het begin daarvan geschreven heeft. Soms vergist hij zich in de maand, waarin hij schrijft ¹⁾. Ook vergist hij zich meermalen in de persoons- en plaatsnamen, welke hij schreef, zooals hij meende ze te hooren uitspreken, om van andere kleine schrijffouten te zwijgen.

Hij kent het Latijn, ook het klassiek, door en door, maar in zijn diarium radbraakt hij het nu en dan naar hartelust. Kortom, alles wijst op het beperkte doel, waartoe zijn aantekeningen hem zelf alleen moesten dienen, en op de haast, waarmede hij ze neerpende. Gezien den enormen arbeid, dien hij verzette, kon hij zijn tijd trouwens wel beter besteden dan met het construeeren van mooie Latijnsche volzinnen.

Het handschrift heeft 190 folio's. Het eigenlijk dagverhaal begint op folio 6^r (waarvan wij een facsimile zullen geven ter kenschetsing van Ophovius'schrift). De voorste en ook de laatste folio's (f° 1—5 en f° 182^v—190) bestemde de auteur van den beginne af voor allerlei aantekeningen, die hij in den tekst van zijn diarium zou vergeten op te nemen, of die daarin naar zijn meening minder goed zouden passen, zooals

¹⁾ Soms ook herhaalt hij den datum zijner aantekening, bijzonder bovenaan folio verso. Deze repetities hebben wij in onze uitgave weggelaten en foutieve datums verbeterd.

o. a. een nota over het beleg van 's Bosch (f° 182^v—f°184), waarin hij zijn houding gedurende dat beleg verdedigt en die van den gouverneur en den magistraat der stad op sommige punten becritiseert.

Het handschrift is lang 191 mM., breed 72 mM., rood op snee in gelen dun-leeren band. Het achterplat heeft een breeden boord (omslag of klep), die het dichtgeslagen boek ter bescherming der voorsnee tot op de helft van het voorplat omsloten houdt en voorzien is van een smal riempje (lang 48½ cM.), waarmede het boek in 't midden een paar malen kan omwonden worden, zoodat zijn eigenaar het zeer gemakkelijk als een portefeuille op reis kon medenemen, wat Ophovius blijkbaar altijd deed. Met den band er bij, is het boek ongeveer 3½ cM. dik.

De laatste 17 bladzijden, nl. f° 182^v—190^v, zijn in later tijd gepagineerd (1—17). Overigens is het handschrift zeldzaam-goed intact gebleven; alleen de blanco-gelaten f° 1^r heeft iemand (omstreeks het einde der 18^e eeuw) gevuld met het opschrift: **Diarium ofte Journael van den lesten Bisschop van 's Hertogenbossche Ophovius, soo van syne particuliere affaires als de die van sijn Diocese ende besonderlijck van het leste beleg en de overgaeve van de voorschreven Stadt, in welck beleg hij is present geweest van binnen de Stadt etc.**

Om het raadplegen van het diarium te vergemakkelijken, hebben wij bij onze uitgave op den rand der bladzijden aangegeven, in welke plaats, stad of dorp Ophovius, nadat hij 4 October 1629 's-Hertogenbosch verlaten had, telkens op den dag zijner aantekening vertoefde: een soort van itinerarium dus.

Bij het maken van nota's ter toelichting van den tekst hebben wij ons in den regel beperkt tot het strikt noodige. Voor algemeen bekende persoonlijkheden, in het diarium vermeld, hebben wij geen toelichting noodig geacht. Minder bekende persoonlijkheden hebben wij zooveel mogelijk geïdentificeerd, doch over het algemeen hebben wij dan volstaan met

de vermelding van het ambt, de betrekking of de kwaliteit, die ze bezaten op of omstreeks het tijdstip, waarop het diarium van hen gewaagt. Wie meer van hen wil weten, verwijzen wij naar de aangehaalde bronnen.

Bovendien hebben wij de zoeven bedoelde bijzonderheden slechts medegedeeld, waar de personen voor den eersten keer vernoemd worden. De meesten toch komen niet eens, doch herhaaldelijk voor. Het zal daarom zeer dikwijls nuttig zijn het register van persoonsnamen, dat wij aan onze uitgave hebben toegevoegd, te raadplegen om te zien, op welke bladzijde een bepaald persoon voor den eersten keer voorkomt.

Veeltijds worden de personen door den auteur uit een soort nonchalance (voortspruitend uit het doel, waarmede hij schreef) slechts vaag of ten halve aangeduid, b. v. alleen met hun voor naam, zooals Dominus Henricus, Pater Nicolaus enz., of alleen met hun ambt, zooals Plebanus, Decanus enz., terwijl het dan volstrekt niet altijd aanstonds voor den lezer duidelijk is, wie bedoeld zijn. In deze gevallen hebben wij dan dikwijls (om het getal kleine voetnoten niet grooter te maken dan het reeds noodzakelijk zijn moest) een eenigszins ruim gebruik gemaakt van een der bekende regels voor het uitgeven van historische bescheiden, door dan zoo vaak, als wij het duidelijkshalve raadzaam oordeelden, den familie- of den plaatsnaam tusschen ronde haakjes aan te vullen, b. v. Dominus Henricus (v. Horne), pater Nicolaus (Ossius), Plebanus (Buscoducensis), Decanus (Hilvarenbecanus) enz.¹⁾

Verder mogen wij veronderstellen, dat zij, die het diarium willen benutten, zich de moeite zullen getroosten om het in zijn

¹⁾ Wanneer een reeds met naam vermeld persoon later alleen maar met zijn ambt en woonplaats wordt aangeduid, b. v. pastor Buxtellensis, abbas Postellanus enz., zal men, om den naam van bedoelden persoon weer te kennen, goed doen met het register van plaatsnamen te raadplegen, wijl men daar den persoonsnaam (achter hun plaatselijk ambt) vermeld kan vinden met verwijzing naar het register van personen. Dikwijls ook komt zonder nadere aanduiding een familienaam voor, die aan twee of meer reeds vermelde personen eigen is; wie van hen dan bedoeld wordt, hebben wij (wederom ter beperking van het groot getal voetnoten) in vele gevallen alleen te kennen gegeven in het register van personen.

geheel te lezen. Tallooze plaatsen, die op zich zelf onduidelijk zijn, worden opgehelderd door hetgeen ergens op de voorafgaande bladzijden te lezen staat. Dit dan veronderstellend en daarbij natuurlijk rekenend op 's lezers eigen gezond oordeel, gelooven wij een goed-verstaanbaren tekst van het diarium bezorgd te hebben, hoewel er hier en daar ook voor ons nog enkele duisterheden (van weinig of geen beteekenis echter) zijn overgebleven.

Ten slotte brengen wij onzen oprechten dank aan den Hoogwaardigen Mgr. A. F. M. Sweens, president van het seminarie te Haaren, die het origineel diarium een jaar lang aan de pastorie van Gerwen heeft willen toevertrouwen; aan Mgr. Dr. Th. Goossens, die ons tot deze diarium-uitgave heeft aangespoord en ons met raad en daad heeft bijgestaan; en aan de vele anderen, die ons bij ons werk eenigszins geholpen hebben, bijzonder aan Dr. Alb. de Meyer O. P. te Brussel voor zijn bewezen diensten bij het identificeeren van talrijke leden der Predikheerenorde, die in het diarium voorkomen.

Gerwen, 30 Maart 1937.

A. M. Frenken, pr.

Verklaring van de meest voorkomende afkortingen bij bronverwijzing:

ARCHIEVEN:

Arch. Bisd. Oph. = een verzameling van stukken betreffende Ophovius in het archief van het Bossche Bisdom.

Reg. Litt. Mag. Ord. = Regesta Litterarum Magistri Ordinis in het archief der Predikheerenorde te Rome.

BOEKWERKEN:

Arts = l'Ancien Couvent des Dominicains à Bruxelles (Gand 1922) door J. Arts.

Bor = Geleghentheyte van 's Hertogenbosch (1630) door Pieter Bor.

Brom = Archivalia in Italië (1908—1914) door Dr. G. Brom.

v. d. Capellen = Gedenkschriften van Jhr. Alex. van der Capellen (1777, 1778) door Jhr. R. J. van der Capellen.

Coppens = Nieuwe Beschrijving van het Bisdom 's Hertogenbosch (1840—1844) door J. A. Coppens.

Foppens = Historia Episcopatus Silvaeducensis (1721) door J. F. Foppens.

Frenken = Helmond in het Verleden (1928, 1929) door A. M. Frenken.

v. Gestel = Historia Archiepiscopatus Mechliniensis (1725) door C. van Gestel.

Goethals = Dictionnaire géneal. et hérald. des Familles Nobles du Royaume de Belgique (1849—1852) door F. V. Goethals.

Goetschalckx = Geschiedenis der Kanunniken van O. L. V. Kapittel te Antwerpen (z. j.) door P. J. Goetschalckx.

Hermans I = Verzameling van oorkonden betrekkelijk het beleg van 's Hertogenbosch in den jare 1629 [\pm 1850] door C. R. Hermans. Dit (eerste en tweede) stuk der verzameling behelst: het dagboek der belegering van 's-Hertogenbosch 28 April—10 Sept. 1629 door den Bosschen schepen Robbert van Voorne, blz. 1—62; een Journaal over het be-

leg, blz. 63—89; een Fransche beschrijving van het beleg, blz. 91—98; een Latijnsch verhaal over het beleg door Sidronius Hosschius S. J., blz. 99—190; een z. g. Codex diplomaticus (ingekomen en uitgegane regeeringsstukken aangaande het beleg) blz. 191—326; en een gedeelte van het diarium van Ophovius, blz. 327—416.

Hermans II = voortzetting van bovengenoemde Verzameling, t. w. het derde stuk (1871), blz. 1—151.

Hermans III = als boven, 4^e stuk (1873), blz. 1—286.

v. Heurn = Historie der Stad en Meyerye van 's Hertogenbosch (1776—1778) door Mr. J. H. van Heurn.

Hezenmans = 's Hertogenbosch van 1629 tot 1798 (1899) door J. C. A. Hezenmans.

Houben = Geschiedenis van Eindhoven (1890) door L. G. A. Houben.

v. Oudenhoven = Beschryvinge der Stadt van 's Hertogenbossche (twee verschillende uitgaven: 1649 en 1670) door Jacob van Oudenhoven.

Pasture = La Restauration religieuse aux Pays-Bas catholiques sous les archiducs Albert et Isabelle (1596—1633), (Louvain 1925) door A. Pasture.

Quétif-Echard = Scriptorum Ordinis Praedicatorum (Parijs 1719—1721) door J. Quétif en J. Echard.

de Ram = Synodicon Belgicum (Mechelen 1828) door P. F. X. de Ram.

Schutjes = Geschiedenis van het Bisdom 's Hertogenbosch (1870—1876) door L. H. Ch. Schutjes.

de Villermont = l'Infante Isabelle (1912) door Comtesse M. de Villermont.

Belg. Dom. = Belgium Dominicanum (1719) door B. de Jonghe O. P.

Biogr. Nat. = Biografie Nationale (de Belgique).

Bossche Huizen = De voorname Huizen en Gebouwen van 's Hertogenbosch (z. j.) door Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van IJsselt.

- Charters Ravenst.** = Charters en geschiedkundige bescheiden betreffende het Land van Ravenstein (1848—1854) door C. R. Hermans.
- Chron. Busc.** = Chronicon Conventus Buscoducensis Ord. Praed. auctore J. Brouwer O. P. [1908] door G. A. Meyer O. P.
- Chron. Mos. Traj.** = Chronicon abbreviatum Conventus Mosae Trajectensis Ord. Praed. auctore V. Huntjens O. P. door G. A. Meyer O. P. in „Publications de la Soc. Hist. et Arch. dans le Limbourg” XLVI p. 1 v.v.
- Corresp.** = Correspondance de la Cour d'Espagne sur les Affaires des Pays-Bas au XVIIe siècle (1923—1927) door door H. Lonchay en J. Cuvelier.
- Des. Bat. Dom.** = Desolata Batavia Dominicana (1717) door B. de Jonghe O. P.
- Graf- en Gedenkschr.** = Verzameling der Graf- en Gedenkschriften van de Provincie Antwerpen (1856—1887).
- N. N. Biogr. Wdb.** = Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek.
- Predikh. 's B.** = De Predikheeren te 's Hertogenbosch (1897) door G. A. Meyer O. P.
- Rom. Br.** = Romeinsche Bronnen voor den Kerkelijken Toestand der Nederlanden onder de Apostolische Vicarissen 1592—1651 (1932) door Dr. J. D. M. Cornelissen.
- Studiebeurzen** = Studiebeurzen ('s Bosch 1904—1906) door Jhr. A. van der Does de Willebois.

TIJDSCHRIFTEN:

- Arch. Aartsb.** = Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht.
- B. B.** = Bossche Bijdragen, bouwstoffen voor de Gesch. v. h. Bisd. 's-Hertogenbosch.
- Bull. Inst. Hist.** = Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome.
- Geestel. Erf** = Ons Geestelijk Erf, tijdschrift voor de studie der Nederl. Vroomheid.

Meded. Hist. Inst. = Mededeelingen v. h. Nederl. Hist. Instituut te Rome.

Sassens Jaarb. = Noordbrabantsche Volksalmanak (1889—1893), Jaarboekje onder redactie v. Aug. Sassen.

Tax. = Taxandria, tijdschr. voor Noordbrab. Geschiedenis en Volkskunde.

* *
* *

De toelichtingen aangaande de familieleden van Ophovius (zooals de fam. v. den Gevel enz.) zijn overal, waar geen bron is aangegeven, ontleend aan het diarium zelf of aan *Antwerpsch Archievenblad* jg. 1928 p. 221 v.v. (bijdrage van J. Denucé „De insolvente Boedelskamer”) ¹⁾.

(f. 6r.) A° 1629 Augustus.

Sabbatho 4 Aug. Festum S. Dominici. Terribiliter hostis tota nocte preterita explosit duplicia tormenta; ego duos globos habui, unum per novam domum.

Mane in Matutinis in S. Joanne. Cantavi Sacrum apud Patres Praedicatorum cum sequenti processione per forum magna devotione. Mansi in prandio cum Patre guardiano Minoritarum ²⁾ et capitaneis Adriano Dierx et Bex germano ³⁾.

Nobis in processione existentibus, nobiles Franci 70 conati sunt vi occupare mediam lunam ante portam Vucht, sed fortiter repulsi ter; ex hostibus 150 occisi, duo capitanei et multi nobiles Franci; ex nostris comes de Trasegue capitaneus ⁴⁾ cum alio vulnerati; 5 occisi, item 9 vulnerati. Magnus luctus hostium.

¹⁾ Aan de daar beschreven stukken-verzamelingen (berustend in het stedelijk archief te Antwerpen) zijn de particuliere brieven van Ophovius ontleend, welke Dr. Th. Goossens gepubliceerd heeft in *B. B.* XIII 55—67.

²⁾ Adriaan van Herlaer (*Sassens Jaarb.* 1892 p. 750), of wel Hermanus Lisens (P. Drs. Gerlachus v. 's Hertogenbosch, O. Cap., *De Minderbroeders-Capucijnen in 's Hertogenbosch 1611—1935*, p. 61).

³⁾ De kapiteins Adrianus Di(e)rc(x)(e) (elders busschietser of kanonnier geheeten) en Bex zullen dus broers, zonen waarschijnlijk van Dirk Bex, geweest zijn; de eerste was gehuwd met Henrica van Broekhoven; *Tax.* XV, 39.

⁴⁾ De naam van dezen kapitein zal moeten zijn comes de Trasegnies (Hermans, I 44 en 47 heeft: Esseneu en Asseneu); hij stiërf aan zijn verwonding 11 Aug. d. a. v.; zie de beschrijving van zijn heldhaftigheid in Hermans I 154, 155; over de familie de Transegnies *Biogr. Nat.* XXV 555 v.v.

1629

D^{us} gubernator ¹⁾ misit D. van den Huevel cum epistola inventa in sacco Franci nobilis, qua significabat parentibus, multos ex hostibus a comite Henrico ²⁾ esse occisos.

Dom^{ca} 5 Aug. Concionatus sum „Videns civitatem” de obsidione spiritali et de Beata Virgine ad Nives et Rosario; animavi cives et dixi contentum litterarum inventarum heri etc.

Jaculati hoc mane bis per nostram domum et semel per ecclesiam ³⁾, item per portam nostram.

Rursum impugnavit hostis mediam lunam ante portam Vucht, sed occisi multi.

(f. 6°) 6 Aug. (a). Transfiguratio. Mane in S. Joanne celebravi in choro Beatae Virginis inferiori ⁴⁾.

In prandio D^{us} l(icentiat) Leemput ⁵⁾ et Fiscalis ⁶⁾; post prandium invisit me D^{us} abbas Bernensis ⁷⁾.

Jaculati sunt ad domunculam Ss. Sacramenti in S. Joanne sine ullo nocumento.

Vesperis in Laudibus.

Hoc vesperis intimavit Capitulum, vel Decanus potius ⁸⁾, Praedicatoribus, quod non attentarent in posterum ferre funera militum cum cruce per civitatem, aut protestarentur de scandalo etc. ⁹⁾ Venit sequenti die sacrista fr. Joannes David ¹⁰⁾ et

(a) De ferias der week (*feria 2^a, 3^a enz.*) hebben wij hier en verder overal weggelaten, behalve de *Dominica*.

¹⁾ Antonie Schetz, baron van Grobbendonk, (gewoonlijk Grobbendonk geheeten), militair gouverneur van 's Bosch; *Bossche Huizen* II 14 v.v., *B. B.* IV 167 v.v.

²⁾ Graaf Hendrik van den Berg, die met zijn ontzettingsleger de omgeving van 's Bosch pas had verlaten en naar de Veluwe was opgerukt.

³⁾ De kerk van St. Jan; Hermans I 43.

⁴⁾ Deze „lagere kapel” stond naast den toren; Hermans I 336.

⁵⁾ Volgens Schutjes IV 315, 784 zou Henricus van den Leemput(te), kanunnik van St. Jan, eerst 18 Sept. 1630 Jacobus Cassyer als plebaan opgevolgd hebben; waarschijnlijk deed hij dat al in 1629; uitdrukkelijk wordt hij als plebaan vermeld 17 Mei 1630, zie *Bijlage IX C*.

⁶⁾ Mr. Laurentius (Hubrechts) van Lommel, fiscaal, procureur en notaris des bisdoms, een gehuwde leek.

⁷⁾ Jan Moors; de Norbertijnen van Berne verbleven sinds 1579 te 's Bosch; Schutjes I 278, 293, *Tax.* XLII 291, 292.

⁸⁾ De deken van het kapittel van St. Jan was Joannes Hermans; Schutjes IV 278.

⁹⁾ De deken beweerde, dat het begraven der militairen tot de jurisdictie van het kapittel behoorde.

¹⁰⁾ Joannes Davidts, sacristijn der Bossche Predikheeren; *Chron. Busc.* p. 222, *Predikh.* 's B. p. 94, 179.

dixit mihi casum et addidit, quod a multis annis essent in possessione et Rev. priorem ¹⁾ id semper vidisse. Ego dixi, quod possessionem manutenerent et vim vi opponerent. Monui ipse Decanum, ne quidquam attentaretur in scandalum populi et dixi illi neganti possessionem, quod non essent tempora contendendi et quod milites essent liberi etc.

7 Aug. Venit ad me D^{us} gubernator et D^{us} Ribbecourt ²⁾ perplexi, quia deerat pulvis tormentarius, nec sufficiens pro uno mense. Quid concilii? Ego dixi, non posse sine pulvere civitatem defendi atque adeo nos miseros et ad Deum confugiendum, quando spes humana fallitur. Dixit in duobus mensibus nulla se nova habuisse a Serenissima ³⁾ et nuntium (a) a comite Henrico ⁴⁾. Volebat Gubernator hanc necessitatem communicari magistratui; D^{us} de Ribbecourt noluit; (*f. 7^r*) ego tacui, quia non erat meae professionis. Sic recesserunt.

Mane celebravi in choro B. V. inferiori. Ivi in domum Joannis Scheffers ad ponendum libros ⁵⁾; ille narrabat mirabilia de Henrico Fransen et Gubernatore ⁶⁾. In prandio mansit mecum.

Vesperis in S. Joanne. Monui Decanum prout ante.

Tormenta frontispicium nostrae domus perforarunt.

8 Aug. Mira insolentia hereticorum in jaculando tota nocte.

In S. Joanne hora 8^a et deinde dixi Sacrum in sacello B. V. inferiori.

In prandio magister Laurentius (v. Lommel). Post prandium D^{um} abbatem (Bernensem) invisi.

(a). Lees duidelijkshalve: *et nullum nuntium*; misschien werd door Oph. bij vergissing *et* in plaats van *nec* geschreven.

¹⁾ Guilielmus van Someren (Somers), prior te 's Bosch 1628—'30; *Chron. Busc.* p. 219; *Predikh.* 's B. p. 257; *Des. Bat. Dom.* p. 118, *Biogr. Nat.* XXIII 153.

²⁾ Jan Koenraad van Aubermont, baron van Ribaucourt, gehuwd met Anna van Malsen (Goethals I 642, 643), was ritmeester bij het Bossche garnizoen.

³⁾ De aartshertogin, infante Isabella Clara Eugenia, gouvernante der Nederlanden.

⁴⁾ De laatste bode van graaf Hendrik van den Berg was gekomen op 24 Mei; zijn brief aan Grobbendonk van 16 Juli was door den vijand onderschept; *Hermans* I 19, 221, 222.

⁵⁾ In het huis van dezen Bosschen boekdrukker Jan Jansen Scheffers zullen de boeken (koorboeken?) veiliger geweest zijn; zie over hem *Tax.* XV 227 v.v.

⁶⁾ De schepen-president Henricus Franssen van Gestel en de gouverneur hadden den naam, dat zij zich rijk maakten ten koste der burgerij; zie o. a. *Hermans* I 88.

1629

9 Aug. Mane in S. Joanne.

Venerunt ad me Preses¹⁾ cum magistratu et petierunt nomine Gubernatoris, quod ego et D^{us} abbas et Decanus scriberemus epistolam mittendam per expressum ad Serenissimam Infantem et explicarem necessitatem, in qua civitas est. Ego post prandium statim convocavi D^{um} abbatem et Decanum et concepimus epistolam 10 linearum et clare explicavimus necessitatem civitatis; et addidimus, quod capitaneus de campagna fugisset ad hostes, qui sciebat omnia secreta Gubernatoris et civitatis²⁾ etc. Misimus epistolam, signatam a nobis tribus, ad Gubernatorem per D^{um} canonicum et secretarium Smeyers³⁾. (f. 7^v) Accepit D^{us} gubernator epistolam, legit et placuit illi.

Misit tamen vesperi D^{um} Peckium baronem de Boesbeeck⁴⁾ cum epistola, ut ommitteremus illud de „officiali militiae” transfuga, sed poneremus „capiteijn de campagne.” (a) Quod factum est sequenti die.

10 Aug. Festum S. Laurentii. Concionatus sum.

Postea correctam epistolam misi ad Gubernatorem, signatam a me, D^o abbate et Decano⁵⁾.

In prandio D^{us} Leemput.

Post prandium inter 3 et 4^{am} convocavi D^{os} de magistratu cum Praeside et proposui necessitatem civitatis et quod plures nuncii essent emittendi; si Gubernator nolit, esset protestandum⁶⁾. Proposui multa, quod hactenus nec Gubernator, nec magistratus me agnoverint in regimine civili — — quod lubens accepi, quia meum est curare spiritualia, quod viriliter feci — —, sed quia Gubernator nudiustertius cum D^o Ribbecourt ad me venerunt dicentes, se civitatem ultra mensem non posse

(a) Vóór het woord *capiteijn* staat doorgestreept *maestro de*.

¹⁾ De schepen-president Henricus Fransen van Gestel.

²⁾ De kapitein was 7 Augustus, terwijl hij eenige gevangenen uit de stad leidde, naar den vijand overgelopen, omdat men hem een vendel geweigerd had; Hermans I 46, Bor p. 239.

³⁾ Ludovicus Smeyers, kanunnik en secretaris van Ophovius; zijn vorige secretaris was geweest de kanunnik Paulus Havens; Schutjes IV 281.

⁴⁾ Deze baron was garnizoenskapitein.

⁵⁾ In den gecorrigeerden brief leest men, „dat althans ondeck is de veraderye ende boosheydt van den capiteyn de campagne, die seer groote correspondentie met de vyant hadde”. Deze brief viel tegelijk met twee andere, t.w. een van den gouverneur en een van den magistraat, in handen van den vijand; ze waren alle drie in cijferschrift aan de Infante gericht; Hermans I 252—256, II 86, Bor p. 238, 239.

⁶⁾ Ophovius presenteerde, zelf de boden te betalen; Hermans I 47.

propter defectum pulveris conservare, cogor nunc partes meas agere etc. Dixi omnia plane de malo regimine in fortificatione, solutione, quod mihi et ecclesiasticis nullus delatus respectus etc. Discesserunt cum resolutione, quod plures nuncii emittendi et unus ad comitem Henricum (v. d. Berg).

Rediit magistratus ad me et dixerunt, D^{um} gubernatorem paratum mittere quatuor nuncios et illo vesperi unum mittendum et attulerunt resolutionem (f. 8^r) quatuor membrorum ¹⁾, quod unus ex ecclesiasticis esset assumendus in rebus bellicis et ratione defendendi civitatem. Ego dixi, me convocatum omnes in crastinum.

11 Aug. Convocavi omnes ecclesiasticos, D^{um} abbatem, et resolverunt, prout in Actis, quod nos post adprobationem Gubernatoris essemus parati ad omne auxilium et consilium.

Detulit hora 12 adprobationem et actam Dⁱ gubernatoris ad probationem D^{us} scabinus Cock ²⁾.

In prandio narravit D^{us} Leemput canonicus, quod famulus Dⁱ presidis, Cornelius, dixisset D^o canonico Swertio ³⁾ et duobus de Moij ⁴⁾, quod episcopus hesterno die a preside et scabinis esset egregie exceptus propter conciones contra cives etc. Mirum mendacium, quia nulla mentio facta et ego convocaveram magistratum; vocandus ille mendax!

In prandio habui Supporem et Procuratorem Praedicatorum ⁵⁾.

Post prandium ivi ad Gubernatorem, ut traderem illi litteras ad Cancellarium et Archyepiscopum Mechliniensem de necessitate nostra, sed non erat domi.

¹⁾ De vier regeeringsleden: schepenen — gezworenen — raden — dekenen en gezworenen der ambachten. De schepenen en gezworenen werden dikwijls als één beschouwd, zoodat men elders leest, dat de regeering slechts drie leden telde; v. Oudenhoven (ed. 1649) p. 71, 72, 76.

²⁾ Jacob (de) Cock (Co(e)ck(x), Ko(e)ck(x); v. Oudenhoven (ed. 1670) p. 73.

³⁾ Petrus Swertius; Schutjes IV 281, *Tax.* IV 269, Brom II, N° 29, waar hij niet tot zijn lof vermeld wordt en genoemd wordt canonicus Sylvaudensis et „Logozatanus”, wat „Oirschotanus” zal moeten zijn.

⁴⁾ Omstreeks 1629 leefden te 's Bosch een Nicolaas en een Hans de Moy; *Bossche Huizen* II 48, *Tax.* XVII 303, *Prov. Gen. in N. Brab. Oork.* N° 494.

⁵⁾ De procurator was Jan van Ho(o)renbee(c)k, die later afvallig werd, maar 25 Juli 1663 boetvaardig stierf; *Predikh.* 's B. p. 94, 154, *Tax.* VI 36, XIII 240, *Geestel. Erf* VII 254, Dr. M. de Haas *Bossche Scholen van 1629—1795* (1926) p. 182, 183, Goyens—Foppens *Hss. Bibl. Roy. Brux.* N° 17608 ad nomen.

1629

Misi vesperi D^{um} secretarium Smeyers cum litteris apertis et jussi, simul dici de nuncio Jan van Roosmael, qui paratus est ire Bruxellas ¹⁾.

(f. 8^v). Dom^{ca} 12 Aug. Venit ad me mane post processionem Patrum Capucinatorum D^{us} Grinsfen et narravit, quam injuste accusaretur de pulvere ²⁾ etc.

Concionatus sum in maximo auditorio de Oratione etc.

Cecidit een bombe in choro Patrum Cruciferorum et destruxit sedilia et unum Patrem seniore, ita ut medietas corporis tantum sit inventa ³⁾.

In prandio D^{us} capitaneus Baltijn et Leemput.

Venit D^{us} secretarius Gubernatoris, de Witte, et dicebat, se missum a Gubernatore, ut quereret, an ego haberem modum defendendi civitatem etc. Ego totum subolfeci esse factionem Loeff ⁴⁾ et Presidis propter colloquia feria 5^a habita; dixi clare!

Postea venit D^{us} pensionarius van de Velde ⁵⁾ cum de Witt, ut aliquis ecclesiasticus deputaretur, qui concilio conservandae civitatis interesset etc. Ego dixi, me hac die Dominica nihil potuisse facere et cras Superiores convocaturum, quod et feci pro hora 8.

13 Aug. Habui congregationem ecclesiasticorum, in qua conclusum, quod ecclesiastici non immiscerent se bellicis, ni quod velint audiri, quamvis patiuntur interesse, quod hactenus non fuit factum. Scripto missum responsum ad Presidem et magistratum.

(f. 9^r). Venit ad me D^{us} decanus et Guardianus capucinatorum ⁶⁾ qui dixit, quod Gubernator esset totus turbatus et quod venturus esset ad me etc.

¹⁾ Aan den kanselier van Brabant Ferdinand van Boisschot, baron van Saventhem (*Biogr. Nat.* II 621), schreef Ophovius een Fransch briefje, dat hij deed bij een brief van den Bosschen magistraat aan den kanselier; men vindt het in Hermans III 180, 181. Zijn brief aan Jacob Boonen, aartsbisschop van Mechelen en lid van den Raad van State (*Biogr. Nat.* II 700 v.v.) is ons onbekend. De brieven, welke de magistraat dienzelfden dag aan Isabella en aan de Staten van Brabant schreef, vindt men in Hermans I 256—258.

²⁾ De raadsheer Rogier van Grinsfen was met het toezicht op het buskruit belast.

³⁾ De pater heette Antonius van Erp; Schutjes IV 428.

⁴⁾ Het magistraatslid mr. Bartholomeus Loeff van der Sloot.

⁵⁾ Jan van den Velde, stadspensionaris, in 1631 lid van den Raad van Brabant, zoon van den Bosschen griffier Gijsbrecht v. d. Velde; *N. N. Biogr. Wdb.* IX 1167.

⁶⁾ Pater Basilius van Brugge; Schutjes IV 403.

Venit Gubernator cum Praeside et Loeff, Vorne ¹⁾ et pensionario van de Velde, Boesbeeck ²⁾ et Carolo van der Cammen ³⁾. Conquestus est Gubernator, quod aliqui conquerrantur de fortificatione etc. et quod vellent scribere in Hispaniam etc. Ego clare omnia dixi, addens quod essent aliqui susorrones, qui male referrent (verba) nostra. Dixi, quae displicerent etc. mihi et civibus. Dixi quod casu quo D^{us} gubernator impediret nuncios civitatis vel nostros, quod scriberemus in Hispaniam etc. Dixit Preses, quod non perficeretur vallus murorum post hortum meum, quia nolebam dare terram ⁴⁾. Dixi esse mendaces, qui hoc dicerent, quia nemo requisivit terram a me ex horto. Ivimus ad opus cum omnibus et viderunt meum hortum nimium remotum et erat terra sufficiens ex fossa, quae post (Sorores) Ortenses fieri debebat. Adverti malitiam. Et ex quo intellexi, Nonnas vel Sorores subornatas, ne permitterent efferri terram, ego hortum meum obtuli vel Ortenses servare indemnes.

(f. 9^v). 14 Aug. Vigilia B. V. Assumptionis. Mane celebravi apud Patres Predicatores.

In prandio habui locumtenentem van den Handtbooch etc.; dixi, terram accipiendam ex loco Ortensium vel moenibus etc.

Post 12^{am} attulit mihi D^{us} Carolus van der Cammen litteras a comite Henrico sine data receptas, quas columba una a nunciis elata attulerat ex Eijndovia ⁵⁾ etc.

Hora 6^a attulit alias litteras per secundam columbam allatas, quibus significabat Commendator in Eijndhoven ⁶⁾, priores nuncios interceptos et comitem Joannem de Nassau cum legione sua et aliis militibus esse in via ⁷⁾.

1) De schepen-pensionaris Mr. Robbert van Voorne.

2) De reeds vermelde Peckius, baron van Boesbeeck.

3) Drossaard van Megen, wonende in 's Bosch; vgl. *Tax.* XV 41.

4) Tot verdediging der stad had men op 14 Juli „aifgeteekent een nieu retrenchement van 2 poincten, beginnende aen de Schilderstraet ende eyndende aen de Tolbrughstraet, te dwers door de hoven van de susteren van Orten, Bisschop, H. Geest, Predicheeren ende Gasthuys"; Hermans I 37, 38; vgl. v. Heurn II 423.

5) Dezen brief, waarin Hendrik van den Berg belooft, de stad op alle mogelijke wijze te zullen bijstaan, vindt men in Hermans I 222, 223.

6) De commandant van Eindhoven was Lucas Wetfelt; Houben I 264, 350.

7) Graaf Jan van Nassau-Siegen, hoofd-officier in Spaanschen dienst; *N. N. Biogr. Wdb.* I 1221.

1629

15 Aug. Festum B.V. Concionatus sum et feci Officium.

Noctu inimicus multos bombos projecit et nostri fuerunt 300 in Hintem et Scijndel ¹⁾ et vix hostem viderunt. Captivum duxerunt capitaneum et duos alios etc.

In prandio D^{us} abbas (Bernensis) et capitaneus Bervoets cum D. Craen ²⁾.

Nunciavit mihi tubicen Dⁱ Boesbeeck, quod Moeder Joosten ³⁾ in edibus Principis existens me jusserit salutari ⁴⁾.

In Vesperis.

16 Aug. Circuivi moenia et vidi miserabilem destructionem chori et monasterii Cruciferorum.

Venerunt ad prandium D^{us} praetor et Scultetus ⁵⁾. Narravi aliqua de transactis. D^{us} stadhouwer dixit, se privatim mecum acturum.

(f. 10^r). Post prandium ad S. Joannem et audivi concionem Dⁱ plebani ⁶⁾.

17 Aug. Sumpsi lactem recentem cum butyro etc. Celebravi apud Patres Praedicatorum.

Hostis continuo dejiciebat bolluados ad portam Vucht et muros et explosit 380 tormenta.

In prandio soli. Post prandium venit D^{us} prelatum (Bernensis) et narravit, Gubernatorem de nostro colloquio et dictis die 13 hujus coram Praeside etc. fecisse actam coram van de Velde pensionario (a) et D^{um} Vorne illam limasse etc. Certe quia Praeses, Loeff et Gubernator pars mea sunt, omnino exigenda copia, vel protestandum in contrarium de falsitate,

(a) Hs. *pensionarium*.

¹⁾ Hintham en Schijndel.

²⁾ Kanunnik Tielman Craen; Schutjes IV 279, 282.

³⁾ Deze vrouw, die koopvaardij dreef (zie *Diarium* 31 Jan. 1631), woonde, naar wij gissen, te Woudrichem in het voormalig Dominicanessenklooster, waaruit de zusters omstreeks 1576 naar 's Bosch waren gevlucht; in dat jaar verhuurden zij het aan Wouter Joosten en in 1580 aan Dirk Joosten. In 1612 liet Ophovius, toen provinciaal zijner Orde, een der Bossche Predikheeren de zusters bijstaan in het beheer harer goederen te Woudrichem, zoodat hij daardoor wellicht in relatie kwam met Moeder Joosten; Schutjes V 959, *Chron. Basc.* p. 249, 250.

⁴⁾ Prins Frederik Hendrik hield tijdens het beleg zijn verblijf te Vucht in het huis Maurik; v. Heurn II 406.

⁵⁾ Philips van Brecht, hoogschout van 's Bosch en Meierij, en diens stadhouder de schout Jan van den Bossche (Joannes de Busco); v. Oudenhoven (1649) p. 68, Hermans I 302.

⁶⁾ Jacobus Cassyer; Schutjes IV 315.

cum fraudulenter per modum visitationis ad me venerint. Interim nihil dixi, nisi quod antea notatum est et quod dici debuit etc.

18 Aug. Hac nocte exierunt duo nuncii, nec Gubernator me monuit.

Misi magistrum Laurentium (v. Lommel) fiscalem et secretarium Smeyers, ut a pensionario van de Velde peterent copiam actae, quam jussit D^{us} gubernator fieri per Praesidem, Loeff et Voorne et van de Velde de iis, quae in colloquio 13 hujus acta sunt.

Respondit pensionarius van de Velde, quod Gubernator petiisset, ut Praeses vel collegium tantum memoriam annotarent et quod mihi loqueretur etc.

(f. 10^v). Jussit mihi dici D^{us} gubernator per famulum, quod hostis esset bis ex hoorenwerck van Vucht expulsus cum morte multorum; 9 ex nostris tantum vulneratis et occisis; erat vesperi hora 9^{1/2}. Egi gratias.

Dom^{ca} 19 Aug. Non fui concionatus propter indispositionem, sed Plebanus; in sacello B. V. inferiori celebravi.

Inimici hac nocte non tam molesti, quia succursum timentes cum tormentis vallos custodiebant etc.

In Vesperis, quia festum S. Bernardi; in Completorio apud Patres Praedicatores, quia festum S. Hyacinthi.

20 Aug. S. Bernardi. Tota nocte muscettis et tormentis actum ad portam Vucht et Hintem.

Celebravi in S. Joanne in sacello B. V.

Venit ad me hora 11 Gubernator et ostendit listam pulveris tormentarii et tantum superesse praeter pulveres, quos cives habent, 30000 ₣. Optabat, ut permitterem celebrari in aula nostra convocationem capitum militiae et ab iis accipere juramentum de non revelando et tractaret, quomodo utendum esset pulvere illo, an arcendus per illum inimicus, an vero servandus donec veniret ad manum etc. Voluit adesse D^{um} praelatum et D^{um} decanum.

Convenerunt hora 4^a 1) D^{us} gubernator, Ribbecourt, Boesbeeck, Kevelaer, Pijnappel 2), praeses Henric Fransen et pensionarius van de Velde, capitaneus Borgundus monsieur

1) Ten huize des bisschops; Hermans I 50.

2) Kapitein François Kevelaer (*Bossche Huizen* II 257) en kapitein Marcellis Pijnappel (*Tax.* VI 138).

1629

Ronceau ¹⁾ et capitaneus Appelmans et Eyndhoudts ²⁾ et Boxhooren ³⁾. Resolutum, quod in necessitate ⁴⁾, sed ego et (f. 11^r) D^{us} praelatus Bernensis et Decanus diximus, nostrum non esse de illis definire et tantum adesse, ut juramentum acciperemus etc. ⁵⁾ Sic recesserunt, quia hostis ad portam Hintem parabat se ad insultus, quos bis fecit et ex nostris 30 loesi et occisi, ex hostibus multo plures. Non iudicavit tamen Gubernator necessitatem pulveris nec ponderum (a).

21 Aug. Cum D^o Grinsfen communicavi de pulvere.

Locutus D^o gubernatori de Petro de Cort commissario ⁶⁾, quod violaret ubique cum suis operariis clausuram.

Conquestus erat D^{us} prior Eyndoviensis ⁷⁾ de monasterio S. Geertrudis: nolebant fascies pro spinis sepibus ⁸⁾; ipse totus turbatus venit ad me; erat bene potus cum Fierlants ⁹⁾.

(a) Hs. pondera.

¹⁾ Antoine de Ronceau (Hermans I 50 heeft Roucheau), ook bekend uit het beleg van Breda in 1637; L. v. Miert, *Verhaal van... de belegering en inneming van Breda...* (1917) p. 75.

²⁾ De kaptein Adolf van Eyndhouts; Goethals p. 642, *Tax.* XI 266 v.v., *N. N. Biogr. Wdb.* IX 247.

³⁾ De vaandrig Boxhorn; Hermans I 24.

⁴⁾ Dat slechts in geval van noodzakelijkheid het kruit verbruikt zou worden.

⁵⁾ De vergadering werd gehouden — zoo leest men in het door Hermans uitgegeven Journaal — „om op alles tot behoudnisse der stad te resolveren, daertoe den bisschop vrywillich zijn gereet gelt op schoot ende eenige geestelycke mede”, verzoekende, dat de Gouverneur en van Aubermont en anderen „oock 't beste doen souden.” De bisschop „merckende hun daertoe niet seer genegen te zijn, sprack seer heftich, dat den gouverneur niet ghedaen hadde so hy schuldich was, maer hem selven met zijn kinders hadde ghesocht ryck ende groot te maken, daerop den gouverneur hem niet schuldich bleef”, doch „naer harde woorden” werd besloten, dat de baron van Boesbeek en kapitein Eyndhouts het commando over de burgerij op zich zouden nemen, hetgeen de burgerij echter niet duldde; zie Hermans I 84.

Wij staan niet in voor de waarheid van dit verhaal (dat slechts voorkomt in één der drie oude drukken van het Journaal), maar 't is tekenend voor de volksopinie aangaande Ophovius' mildheid en durf.

⁶⁾ Hij was belast met de versterking der vestingwerken.

⁷⁾ Hubertus Seissemakers, prior der Reguliere Kanunniken van Mariënhage te Woensel bij Eindhoven, behoorend tot het Kapittel van Windesheim (Smits, *Beknopte Geschiedenis van Eindhoven* I 147). Sinds 1581 verbleven deze kanunniken in 's Bosch; na de inneming dezer stad in 1629 keerden zij naar Mariënhage terug; Schutjes V 946 v.v.

⁸⁾ De stadsregering besloot op 8 Augustus „om de heggen ende boomen aff te doen houwen successive, om fascines te maecten”; Hermans I 46.

⁹⁾ Over de familie Fierlant(s) zie Goethals II 149 v.v., *Tax.* XVI 56 v.v.

Visitavi Capucinos et op den Ulenborch ¹⁾.

22 Aug. Cum D^o abbate (Bernensi) varia contuli de statu civitatis etc.

23 Aug. Vigilia S. Bartholomei. Hostis insolentissimus propter captam Wesaliam. Vesperi terribiliter ejaculati ter per modum triumph²⁾.

Tota nocte infirmus et ex fluxu indispositus.

24 Aug. S. Bartholomaei. Tamen mane concionatus sum et infirmus redii domum ³⁾; (*f. 11^v*) celebravi apud Praedicatoros.

In prandio Doctor ⁴⁾ et D^{us} Leonardus ⁵⁾; vix comedi.

Venit ad me D^{us} Herlaer ⁶⁾ et Cox ex parte magistratus, ut scriberem ad Suam Celsitudinem ⁷⁾, quod magistratus quoque scriberet. Dixi, quod facerem.

Venit post Vesperas D^{us} Voorn, D^{us} Koc et pensionarius van de Velde et ostenderunt mihi litteras ad Suam Serenissimam Celsitudinem et ad D^{os} Status scriptas, quae meis erant conformes. Misi meas ad D^{um} gubernatorem, qui dixit, in cyfris transferendas, sed nuncios tantum crastina nocte discessuros ⁸⁾.

Adverti ex discursu trium scabinorum, quod Gubernator optaret, ut ego et magistratus illum premeremus, quatenus de deditione civitatis tractaretur. Ego dixi, a Gubernatore petendum, an possit nos defendere et habeat milites et pulveres sufficientes; si dicit quod non, ergo tractandum etc.

Adverto, quod Gubernator optat se per nos cogi vel induci, ut ipse non videatur incepisse.

Egi cum D^o abbate (Bernensi) de conditionibus etc.

¹⁾ Het Franciscanessenklooster op den Uilenburg; Schutjes IV 491 v.v.

²⁾ „Den vyant heeft desen avont getriumpheert over het innemen der stadt Wesel met mennichte van canonades ende musquetades, oft het gehagelt ende gedondert hadde”. Hermans I 51.

³⁾ De preek, door Ophovius toen gehouden, werd in 't Engelsch uitgegeven, zie B. B. XIV 78, 79 en 144 v.v., waar wij hem mededeelden.

⁴⁾ Waarschijnlijk de later nog te vermelden medicus Rombout Rombouts; Studiebeurzen IV 375 v.v.

⁵⁾ Waarschijnlijk Leonardus van Osch, vicarius van den Plebaan; Schutjes IV 316.

⁶⁾ De schepen mr. Goyaert van Herlaer.

⁷⁾ Hare Hoogheid Hertogin Isabella.

⁸⁾ De brieven werden 25 Augustus verzonden (Hermans I 52); dien van den magistraat aan de Staten van Brabant vindt men in Hermans I 261, 262.

1629

25 Aug. Dixit mihi heri D^{us} abbas Bernensis, quod Willem Heerinx ¹⁾ dixit D^o pastori S. Petri, germano suo ²⁾, quod preses Henricus Fransen, olim clericus, patris sui, qui erat gubernator (a) in xenodochio ³⁾, (f. 12^r) cum matrimonio jungeretur, habuit annue tantum 90 florenos, nunc vero annue habet novem millia etc.

Mane celebravi in sacello inferiori B. V. et postea in Sacro hora 8^a. Invisi decumbentem apud Patres Praedicatorum capitaneum Eyndhouts.

D^{us} decanus venit ad me, quia vexabatur de augenda devotione etc. Ego dixi, laudandam esse devotionem, sed propter pericula tormentorum non esse celebrandas processiones ⁴⁾ etc. Late discurri de resolutione tyrannica Gubernatoris, qui vult omnes occidi ⁵⁾. Vult rogari vel cogi a nobis et civibus, ut videatur quasi nolens tradere civitatem, cum tamen dicat, se non posse propter defectum pulveris et militum defendere civitatem.

In prandio D^{us} auditor ⁶⁾ et capitaneus Dierc canonier, qui pisces miserat etc.

Venit post prandium D^{us} pensionarius van de Velde et obtulit exemplar epistolae, quam Gubernator et magistratus cupiebant per me scribi ad Serenissimam Suam Celsitudinem ⁷⁾; contentum erat: quod cum civitas sit in extremis et periculum, ne omnes occidamur, quod Sua Celsitudo nobis

(a) In plaats van *gubernator* stond eerst *receptor*.

¹⁾ Over de Bossche fam. Heerinx, zie *Tax.* XXVIII 33 v.v.

²⁾ Cornelius Moors S. Th. L., pastoor van St. Pieter, broeder van den abt Joannes Moors.

³⁾ De gasthuismeester mr. Franciscus Henrici Joannis de Gestel; Schutjes IV 375.

⁴⁾ Reeds op 4 Mei schreef Ophovius aan de geheele geestelijkheid der stad biduren voor, zie *Bijlage* IV. Hij liet een gebed drukken en verspreiden, dat de clerus van Keulen tijdens het beleg dier stad in 1583 gebruikt had en dat gepubliceerd is in *Hermans* I 188 v.v. Ook schreef hij voor de geheele bevolking van Den Bosch een driedaagschen vasten uit en noodigde alle burgers en soldaten uit om de H. Sacramenten te ontvangen en om te beloven, indien de stad bevrijd zou worden, naar vermogen bij te dragen tot oprichting van een „Trophaeum D. Virgini victricis perpetuum victoriae monumentum”; *Hermans* I 123, 164, 165.

⁵⁾ Door te laten vechten tot den laatsten man.

⁶⁾ De auditeur van het garnizoen Marten van Wermond; *Hermans* I 302, *Tax.* XIV 47, 48.

⁷⁾ Zij wilden, dat deze brief van den magistraat door den bisschop en den abt van Berne mede ondertekend zou worden; *Hermans* I 53.

succurreret, et si non potest, quod daret potestatem D^o gubernatori civitatem tradendi haereticis; et nisi infra decem dies Sua Celsitudo responsum mitteret, quod silentium esset pro licentia. Ego communicavi litteras vel projectum D^o abbati Bernensi et D^o decano, sed nullo modo consultum judicavimus id facere, quia illius ¹⁾ solius voluntati committit traditionem civitatis, maxime cum non declaraverit (*f. 12^v*) nobis et magistratui, in quo consisteret extrema necessitas; judicavimus, id declarandum prius etc. et ecclesiasticis etiam permittendum, ut fidei et sibi in articulis consularent.

Dom^{ca} 26 Aug. Dedicatio (ecclesiae Cathedralis). Venit Carolus van der Camme a D^o gubernatore, an non posset inveniri ecclesiasticus vel religiosus, qui vellet ire cum litteris credentiae ad Suam Celsitudinem. Dixit, inter D^{os} canonicos esse D^{um} Broecheven ²⁾ satis agilem; respondi (a), me non scire, an sciat ³⁾; interim inquirendum esse ab eo.

Venit magistratus totus et exhibuerunt exemplar aliud, quod rogarent ut simul cum illis signarem (b). Erat fere idem, quod Pensionarius heri dedit, sed correxerant illud, quod soli Gubernatori daretur potestas tractandi de deditione civitatis cum hoste, sed simul cum illo Episcopo et clero et magistratui etc. Ego dixi, bene esse; et simul pro procemio conquestus, quod magistratus non responderet affectui meo, quod de dictis meis cum Gubernatore voluerint facere actam, de quo iterum protestatus sum, me velle habere copiam, si acta vel memoria fieret, quod tamen D^{us} pensionarius negavit factum aut futurum. Deinde conquestus sum, quod omnia acta, ordinationes etiam tangentes ecclesiasticos, fecissent nomine Gubernatoris et magistratus, non agnito Episcopo, qui solus superior est ecclesiasticorum, et magistratus contra (*f. 13^r*) jura et privilegia fecerint; interim me illa praeterire in hac necessitate communi et velle usque ad sanguinem assistere illis, qui oves meae sunt etc. Sed inquirendum prius a Gubernatore, an sit necessitas et in quibus; ita scribendum Suae Celsitudini etc. Respondit Preses et magistratus, quod D^{us} gubernator vidisset

(a) Hs. *sōi*.

(b) Hs. *signarent*.

¹⁾ Bedoeld is de gouverneur.

²⁾ De kanunnik Nicolaus van Broekhoven; Schutjes IV 279.

³⁾ Ophovius gebruikt dit woord waarschijnlijk, omdat er bij het overbrengen van den brief gezwommen moest worden.

1629

litteras et voluerit sic scribi et hoc sufficere, ut putant, quod suam voluntatem et necessitatem declaret, quia Gubernator non ita clare voluit esse primus author etc. Ego dixi: „Ipse cum D^o Ribbecourt venit ad me a 10 diebus et dixit, non esse pulveres nisi pro 20 diebus.“ Idem dicebat magistratus, quod satis illis indicasset. Dixi, quod sufficeret hoc et quod memoriam tenerent hujus dicti, ego signarem, deferrent litteras.

Venerunt post prandium D^{us} preses, Loeff et Voorn cum pensionario van den Velde et tulerunt litteras. Dixerunt, D^{um} Ribbecourt velle pugnare et quod, quando (hostes) essent in civitate, tempus esset etc. Ego dixi, me mirari, quod modo non pugnet, sed fugiat portas etc. Insanum est expectare hostem talem in civitate et tunc parlamentare etc. Ego signavi litteras, quas D^{us} abbas Bernensis, D^{us} scultetus et magistratus quoque signare debebat. Petii copiam, quam Dⁱ et Pensionarius se hoc vesperi missuros promiserunt ¹⁾.

(f. 13^v) Pater prior Praedicatorum dixit, Patrem procuratorem Horenbeec se offerre, ut vadat ad Suam Ser. Celsitudinem. Dixi, quod iret ad Gubernatorem.

Jam projecit hostis, sicut et heri, ex omnibus partibus bombos; unus destruxit hospitium Patrum Praedicatorum; unus contra novam nostram domum, sed in aquis suffocatus etc.; in horto vicino unus, in S. Spiritu etc.; omnes ex de Koijdijs ²⁾.

27 Aug. Hac nocte exierunt duo nuncii, inter quos Sander, vigil in turri hactenus; optulit sese Pater Horenbeec, ut cum illis exiret, sed non videtur Gubernator acceptasse. Transierunt stationes et aggeres hostium sine ullo tumultu ³⁾. Hoc

¹⁾ In den gecorrigeerden brief werd verzocht om, zoo er binnen 8 of 10 dagen geen uitkomst was, den gouverneur „à l'intervention des superieurs ecclesiastiques et magistrats de ceste ville“ een gunstig verdrag met den vijand te laten sluiten; Hermans I 264, 265. Robbert van Voorn geeft in zijn dagboek een eenigszins andere, maar blijkbaar onzuivere lezing; hij stelt het voor, alsof de bisschop den brief van den magistraat zonder meer zou goed-gekeurd hebben en verzwijgt diens eisch van correctie; Hermans I 54.

²⁾ Alle projectielen kwamen uit de richting van den Koedijk.

³⁾ De boden waren Sander Peeters van Alphen en Aert Aertssen van Lith, soldaten onder kapitein Kevelaer. De brief, waarover in beide vorige dagen zooveel te doen was geweest, werd in dezen zelfden nacht bij het zwemmen door het water bij de Orthensche gemeente door hen verloren. Toch werd doorgereisd naar Brussel, waar eerstgenoemde een interessante audientie had bij de Aartshertogin Isabella; op 11 September keerde hij te 's Bosch terug; Hermans I 302, v.v.

mihi jussit dici per famulum D^{us} gubernator; et uxor ¹⁾ in periculo pariendi; voluit ut pro illa orarem.

Dixit mihi D^{us} Grinsfen, quod Deus multiplicet pulveres et invenerit 10000 ₧ plus quam putabat ipse vel Gubernator, ita ut sit pro uno mense, si bene utamur.

In prandio van de Ghevel ²⁾ et mag. Laurentius (v. Lommel) fiscalis.

Post prandium D^{us} abbas Bernensis, qui mihi narravit, quod magister Robert cocus, postquam ex domo Gubernatoris exiit, jam habens uxorem et familiam, adhuc mansit in lista ³⁾ et Gubernator totum stipendium pro se retinuit, (*f. 14^r*) ita quod Gubernator Regi subtraxit in 5 annis 3000 fl. in hac persona sola; et quid in tot aliis? ecce unde ditentur! Postquam vero magister Robertus amplius in furto noluit consentire, factus fuit inimicus etc.

Projecerunt rursum bombos in porta Praedicatorum et Ortensium et cum duplici cortoue per chorum S. Joannis, ita quod ingens acervus lapidum cum ipso globo ceciderunt in choro prope D. van den Huevel.

28 Aug. (S.) Augustini. Misit Gubernator, qui diceret uxorem suam peperisse hora 12 noctis filium masculum ⁴⁾.

Celebravi mane apud Patres Praedicatores, postea vidi statum miserae domus dejectae per bombos.

Venit D^{us} van de Velde pensionarius et petiit copiam, quam aliàs dederat describendam et mittendam ad Ser. Suam Celsitudinem, quae non est missa ⁵⁾ etc. Attulit autem copiam epistolae ultimò missae et signatae per me et D^{um} praelatum et D^{os} de magistratu ⁶⁾. Dixit mihi D^{us} pensionarius, quod D^{us} gubernator et D^{us} Ribbecourt primi suggesserint ⁷⁾, scribendum esse ad Ser. Suam Celsitudinem de compositione

¹⁾ Maria van Malsen, de tweede vrouw. van den gouverneur baron van Grobbendonk.

²⁾ Jan van de Gevel, koopman in lijnwaad te 's Bosch, was gehuwd met Lucretia van Orthen, genaamd de Pottère; hun zoon Jan huwde met Henrica, oudste dochter van Ophovius' broer Nicolaas, en woonde als koopman eerst te 's Bosch, later te Antwerpen, waar hij 2 Sept. 1627 stierf.

³⁾ Als nog in dienst zijnde van den gouverneur.

⁴⁾ Hij ontving den naam Ignatius Augustinus (werd later bisschop van Namen en Gent) *N. N. Biogr. Wdb.* V 688, *B. B.* IV 171, 172.

⁵⁾ De brief, waarover *Diarium* 25 Aug.

⁶⁾ De brief, waarover *Diarium* 26 Aug.

⁷⁾ T. w. op 25 Aug.

1629

facienda etc., quod magistratus fecit, ostensis prius litteris ipsi Gubernatori et Ribbecourt, quae illis placuerunt et ipsimet voluerunt, ut ad me deferrent signandum etc. Et insuper ipse Gubernator misit ad Ser. Suam Celsitudinem ¹⁾).

(f. 14^v) 29 Aug. Habui unum bombum in horto et Ortenses in ecclesia cum incredibili damno et alii globi tormentorum non amplius computantur.

Mane exivi, ut gratularer Gubernatori de nato filio, sed non erat domi.

Misit postea den adjudant Gijssels, qui et nunciavit de columbis et felici nunciorum adventu Eijndoviam.

Detulit Loeff et Voorn litteras, quas columba detulit, scriptas a praefecto arcis Eijndoviae ²⁾).

Vesperis in Laudibus S. Joannis.

30 Aug. Mane in S. Joanne hora 8 et celebravi. In prandio Fiscalis.

Projecerunt bombos in conventum nostrum cum ruina aedificorum incredibili etc.

Ivi cum D^o praelato Bernensi ad turrim S. Joannis. Jam inimici (a) portam Vucht et fossas implebant et Hintemensi portae instabant, ut vi acciperent het hoorewerck. Undique angustia et nulla apparentia subsidii vel liberationis et deficere incipiebat pulvis.

Ejaculati sunt hostes bis in turrim post nostrum descensum. Occisa Monialis achter de Tolbrug, sedens in choro, per globum ablatis cruribus ³⁾). Nostra domus undique perforata, coactus alibi ponere equos in domo Broecheoven receptoris ⁴⁾).

(f. 15^r) 31 Aug. Ex fossis in Vucht unus ex hostibus conscendit bolluardum ⁵⁾).

Celebravi apud Praedicatores et vidi miserabilem statum

(a) Hs. *inimicus*.

¹⁾ Nadat de bekende correctie was aangebracht.

²⁾ De twee vermelde boden, te Eindhoven aangekomen, verzochten den commandant aldaar, dat deze door een der zes duiven, welke zij bij zich hadden, aan den gouverneur van 's Bosch zou laten weten, dat zij den bewusten brief bij het zwemmen verloren hadden; Houben I 351, 352 (waar het voorval verkeerd geplaatst wordt in de maand September).

³⁾ Het klooster achter de Tolbrug (post Pontem Teloneum) der Franciscanessen; Schutjes IV 483 v.v.

⁴⁾ Jhr. Gerard van Broekhoven, heer van Bergeik, rentmeester der Staten van Brabant in het Kwartier van 's Bosch; Tax. XXXVI 107, B. B. XIV 17, 18.

⁵⁾ Het bolwerk.

fabricae, per bombos dejectae. Omnes coacti sunt dormire extra conventum.

Hoc mane venit ad me Gubernator solus et dixit mihi in forma sequentia: (1°) quod simus in maximo periculo, quia inimicus jam replevit fossas cum ponte 100 pedum collocato jam et cum duobus galeriis; 2° quod non habeat nisi unum capitaneum sanum in sua legione, quod plus quam 20 sargientes sint mortui et 15 vexilliferi aut infirmi; quod timeat, se cum militibus involuntariis negotium et periculum habiturum; quod non habeat milites sanos 1200; quod timeat, ne inimicus nos obruat, cives debere venire ad excubias cum militibus et se propterea ad Domum Civicam ire etc. Ego dixi, tempus esse, ut nobis consulamus. Dixit esse. Ego: me locuturum aliis. Dixit bene esse, quia nulla esset apparentia subsidii; imo Hoorenbeeck recepisse litteras a filia Antverpiae ¹⁾, nec per pagador ²⁾, nec per van den Cruycen ³⁾ quidquam pecuniarum numeratum hactenus durante obsidione etc.

(f. 15^v) Ego ivi statim ad Domum Civicam et omnia magistratui indicavi, dixique tempus esse, ut nobis consulamus. Omnes erant in illa sententia et jam ante ab Gubernatore intellexerant necessitatem etc.

Me existente in templo Praedicatorum in Completorio venit globus-canon per tectum et unus bombus in 't torffhuys.

1 Sept. Mane in S. Joanne. Hora 8 habui convocationem omnium capitum ecclesiasticorum, Abbatis Bernensis, Decani cum deputato D^o archydiacono a Capitulo ⁴⁾, Pastorum et Patrum monasteriorum. Ostendi periculosum statum civitatis ex relatu Gubernatoris; proposui, ut quisque deliberaret casu, quo extrema nos obruerent etc. D^{us} archydiaconus non putabat, tantum esse periculum etc. Ego putavi, me satisfacisse. Ordinata fuit processio et preces per totam hebdomadam per horas in cathedrali.

Monui privatim Patrem rectorem Jesuitarum ⁵⁾, ut consuleret bonis Monialium in de Anneborch etc. et quod essent in

¹⁾ Genealogie van het geslacht van Ho(o)renbee(c)k in *Tax.* VI 20 v.v., XX 261 v.v.

²⁾ Betaalmeester der Spaansche troepen.

³⁾ Melchior van den Cruyce(n), algemeen ontvanger der belastingen in Brabant; *Bull. Inst. Hist.* VIII 165.

⁴⁾ De aartsdiaken was Franciscus van Gestel, broeder van den schepen-president Hendrik Fransen van Gestel; *Goethals* II 413.

⁵⁾ Walter Clercx (Gualterus Clericus), rector van het Jezuïetencollege.

1629

Soeterbeeck adhuc 7 Moniales in vita et una apud S. Geertrudem ¹⁾. Fassus est mihi Pater rector (*f. 16^r*) Clericus, quod proventus illius monasterii ascenderent ad 1300 fl. annue.

Venit ad me D^{us} Martinus Hoorenbeeck et suggestit, quod posset civitas hec fieri neutralis, quod quatuor ante obsidionem mensibus desideraverat Princeps Auriacus et Staekenbroek etc.²⁾; id retulit den richter van Uuen ³⁾, cujus sororem habet Wouter in de Scaepskojj etc.

Ego ivi ad Domum Civicam cum D^o sculteto, qui etiam antea neutralitatis mihi mentionem fecerat. Proposui D^o praesidi, Voorne et D^o Kox et capitaneo Ghestel et pensionario van de Velde, qui examinarent hunc in de Scaepkoijj etc.; dixerunt se facturos etc. D^{us} praelatus Bernensis putat, illos non consensuros, qui ex parte hostili sunt.

Narravit D^{us} praelatus, quod magistratus accesserit D^{um} gubernatorem illique congratulati sint de nato filio et pro dono dederint ex parte civitatis 400 pattacones etc. Ubi pauperissimi status civitatis obsessae consideratio? Civitas a civibus et pauperibus rusticis, apertis illorum cistis, pecunias abstulit et dantur Gubernatori ⁴⁾.

(*f. 16^v*). Dom^{ca}. 2 Sept. Nocte cum duplici canon perfracta bibliotheca nostra cum muro et fere murus cubiculi majoris; mira desolatio librorum et imaginum!

Concionatus sum et vix concio finita, quando canon duplex per ecclesiam sine ulla laesione, etsi millia essent in ecclesia et magna moles lapidum caderet.

Processio solemnitas sine infortunio. In prandio familia Verheyen.⁵⁾

Post prandium et in Laudibus in S. Joanne.

¹⁾ Over het St. Geertruideklooster der Reguliere Kanunnikessen en dat van St. Annaburg, alstoen in het bezit der Paters Jezuieten, en over het klooster Zoeterbeek onder Nuenen, zie Schutjes IV 467 v.v., 453 v.v., B. B. IV 257 v.v., XI 174 v.v.

²⁾ Thomas van Stakenbroek, Staatsch bevelhebber en gouverneur van Grave.

³⁾ Bedoeld zal zijn de vorster van Uden.

⁴⁾ In de maand Juli was de magistraat begonnen met het doen openen van de kasten, kisten en koffers, welke de buitenlui aan de Bossche burgers in bewaring hadden gegeven, ten einde het daarin geborgen geld op te nemen tot betaling van het garnizoen; Hermans I 37, 218, 219, 246, 247.

⁵⁾ Over de familie Verheyen, hier en verder vermeld, vgl. *Genealogie van het geslacht Verheyen* (Oisterwijk 1894), *Tax.* VIII 68, 69, *Bossche Huizen* III 114, 438.

3 Sept. Nocte bombi subruerunt duas domos: Soerendoncq et prope de Geerlinxbrugge.

Mane in S. Joanne et celebravi ibidem ad Imaginem B. Virg.; postea celebravit Bernensis Abbas.

Secutus est me in domum nostram Henricus Fransen et dixit, cives debere agere excubias et non posse forticationi intendere; et ideo requirendos ecclesiasticos, ut loco ipsorum laborent, quia jam opus, ipsis designatum, absolverant. Misi statim Secretarium meum, quia adverti et Presidem et Gubernatorem malitiose agere et velle perditionem civitatis aliis impingere etc. Et narravit mihi D^{ns} praelatus, quod senator Vercuylen ¹⁾ illi dixisset, quod comparitio mea in Domo Civica, (f. 17^r) in qua declaraveram necessitatem civitatis ex ore et relatione Gubernatoris, sit registrata, quasi ego ex me comparuissem et dixissem quae dixi, cum tamen expresse protestatus fuero, me omnia ista dicere ex ore et relatu Gubernatoris; quod omiserunt, ut mihi impingerent civitatis traditionem, quod false et subdole conantur etc.; vide 31 Aug.

Venit ad me D^{ns} scultetus et Soerendonc ²⁾ die Sabbathi et dixerunt, nihil esse de viro illo in Uuen, sed tantum illum locutum Staekenbroeck; itaque totum negotium sic relictum.

Venit post prandium idem D^{ns} scultetus et contulit, an non posset medium inveniri accedendi Ser. Suam Celsitudinem pro neutralitate. Ego dixi, me nescire modum et, quia (adverti) dupliciter Dⁱ gubernatoris et presidis Henrici Fransen et Loeff, me non velle quidquam agere, nisi in scriptis proponatur.

Volui quod Fiscalis ³⁾ et D^{ns} Smeyers notarent, quod pensionarius van de Velde negasset, se quidquam annotasse de comparitionibus meis in Domo Civica, et se bene recordari, quod venerim relatum verba Dⁱ gubernatoris, non mea, et de hoc me protestatum.

(f. 17^v). Invisi Matrem post Pontem Teloneum ⁴⁾ et transivi moenia vidique, hostem jam a den Koijsdyck fere venisse ad fossas civitatis.

Vesperis in S. Joanne.

¹⁾ De raadsheer Jacob Vercuylen, broeder van Joannes, den vorigen Prelaat van Berne, en rentmeester dezer abdij; *Arch. Aartsb.* XV 255, v. d. Elsen-Hoevenaars, *Anal. Gijsb. Coeverincx* II 158.

²⁾ Hendrik v. Zoerendonk wordt in 1628 als schepen vermeld; v. Oudenhoven (1670) p. 73.

³⁾ Laur. v. Lommel.

⁴⁾ De kloosteroverste Mechteld Strengen; *Schutjes* IV 488.

1629

4 Sept. Heri ex castris hostes clamabant, Eyndoviam captam et nostras columbas ¹⁾).

Dixit mihi hoc mane D^{us} praelatus Bernensis, quod D^{us} gubernator fuisset heri in Domo Civica et declarasset, quod praeter milites, qui erant op de Pettelaer, non haberet 900 sanos etc., ita quod peteret, quatenus cives agerent excubias extra portam S. Joannis et Orten in de hoorenwercken; alias non posset defendere portas Vucht et Hintem etc. Simul exhibuit D^{us} praelatus conceptum compositionis cum hoste, conditionibus conceptis tam pro ecclesiasticis quam saecularibus per advocatum Voorne senatorem, quas condiciones conceperat ad suggestionem Dⁱ Ribbecourt per doctorem van der Weeghen, dextram Dⁱ Ribbecourt, quem multi atheum dicunt et pessimum ²⁾). Dixit D^{us} Voorne, se annotasse, quod ego comparens in magistratu 31 Aug. expresse dixerim, me quae dicerem dicere ex ore Gubernatoris.

(f. 18^r). Venit ad me D. van der Muelen ³⁾ et detulit apertam epistolam a Jan Guiliaem Hacquaert ⁴⁾, cujus filius, qui serviebat D^o Joanni de Jonghe procuratori, erat captus; repetiit pallium filii etc.; misi sororem ⁵⁾ ad capitaneum.

Curavi vocari D^{um} decanum et Archydiaconum, prout suggererat D^{us} abbas, et contulimus de iis, quae hesterna die dixerat Gubernator in magistratu. Interea supervenit Praeses et totus magistratus, excepto D^o Leeuw ⁶⁾, et petiit Praeses nomine omnium, ut vellem accedere D^{um} gubernatorem et ab eo petere absolute, quantum pulveris adhuc haberet, ut ecclesiastici et magistratus possent deliberare de eo, quid agendum etc. Introduxi illos ad aulam interiorem, ubi erat D^{us} abbas, D^{us} decanus et Archydiaconus. Et repetita illorum propositione respondi — quia inveni Gubernatorem duplicem et D^{um} Ribbecourt, qui a mense dixerunt jam, deficere pulveres —; „non volo ire ad Gubernatorem nisi cum Praeside et deputatis, simul praesente D^o praelato et D^o decano” etc.

¹⁾ Eindhoven werd 2 September door de Staatschen ingenomen; Houben I 351.

²⁾ De medicus mr. Johan van der Weegen; *Bossche Huizen* II 388.

³⁾ Herman van der Muelen was rentmeester van het Predikheerenconvent te 's Bosch; *Studiebeurzen* II 270.

⁴⁾ Een Antwerpenaar waarschijnlijk.

⁵⁾ Waarschijnlijk Ophovius' zuster Anna, die bij hem inwoonde.

⁶⁾ De schepen Laurens Janssen de Leeuw; v. Oudenhoven (1670) p. 73.

Deputarunt ergo Praesidem, Loeff¹⁾, Voorn et pensionarium van de Velde, qui mecum cum Abbate et Decano irent cras hora 9 mane ad Gubernatorem.

(f. 18^v). 5 Sept. Mane celebravi in S. Joanne.

Hora 9^a mecum ad Gubernatorem iverunt D^{us} abbas, D^{us} decanus, Praeses, Loeff, Voorne, pensionarius van de Velde. D^{us} pensionarius duxit verbum et Gubernator sub juramento declaravit statum civitatis, particulatim quoad pulveres et milites. Erant tantum sani milites 1230 aut circiter, computatis etiam iis, qui erant op de Pettelaer. Et tantum 113 vasa pulveris; erant dies, quibus 20 vasa fuerunt consumpta. Ergo judicabat Gubernator, de compositione posse agi per nos, quia ipse non poterat etc.

Ego et D^{us} abbas cum Decano vocavimus Archydiaconum, ut cum deputatis a Capitulo conferret, videlicet cum D^o officiali, D^o Soerendonck, Vossio et Vlierden.²⁾

6 Sept. Mane in S. Joanne. Post prandium fui in conventu S. Geertrudis et Ulenborch.

Post Laudes e templo evocatus, inveni in domo mea pensionarium van de Velde et scabinum Kox, senatorem van de Venne³⁾ et decanos opificiorum, representantes tria membra⁴⁾, qui per Pensionarium proposuerunt extremam necessitatem civitatis et rogarunt, quatenus vellem providere, ne civitas pateretur ultimam ruinam. Ego petii actam hac de re etc. (f. 19^r) et dixi, me debere conferre cum aliis capitibus et deliberare de re tam gravi, quae est de conveniendo cum hostibus, fidei Regis rebellibus. Dixi, hoc quoque a Gubernatore pendere et aliis. Dixit Pensionarius, se in commissis a tribus membris habere, ut Gubernatorem et Decanum accederent. Dixit quoque, se non habere commissionem, ut accedat Prelatum, quod petebam. Atque ita recesserunt.

¹⁾ De schepen Goyaert (Godefridus) Loeff van der Sloot; Hermans I 59.

²⁾ De officiaal des bisdoms Everardus van Ravensteyn en de kanunniken Philippus of Mathias van Zoerendonk, Henricus Vossius en Godefridus van Vlierden (over dezen laatste *N. N. Biogr. Wdb.* V 1004).

³⁾ Jan Janszn. van de Ven; v. Oudenhoven (1670) p. 73.

⁴⁾ De drie regeeringsleden: schepenen en gezworenen — raden — dekenen en gezworenen der ambachten. De twee 1ste leden committeerden dien dag vier personen om vredesartikelen te ontwerpen: den schepen-pensionaris mr. R. van Voorne, Aert van Broekhoven, Bartholomeus Loeff van der Sloot en den bekenden rechtsgeleerde Gerard van Someren; Hermans I 60. (Over Gerard van Someren zie Hermans, *Bijdr. N. Brab.* II 5 vv.).

1629

Vesperi rursus ad me venerunt decani opificiorum et dixerunt quod Gubernator dixerit illis, quod vellet usque ad mortem defendere civitatem, nec agere de redditione etc. Quaesiverunt ab eo, an ille posset eos defendere et ad hoc media haberet? Dixit quod non. Et illi perplexi, quia dicebat se velle mori, me rogaverunt, ut de compositione agerem et illorum et uxorum et filiorum, imo totius civitatis vitae consulerem etc. Dixi, me facturum; etiam egi de componendis articulis etc. Sic contenti recesserunt. Sed dixi, nihil tractandum ante festum B. Virginis.

7 Sept. Venit ad me D^{us} gubernator et ipsum secutus est totus magistratus et petiit subsignari attestationem datam a magistratu, quod ipse in nostra congregatione, quando cum D^o abbate et Decano et deputatis apud ipsum fui, non dixerit, quod non posset conservare civitatem diutius, multo minus (*f. 19^v*) quod tactare velit de deditioe. Ego subsignavi, quod nobis declarasset statum militum et pulveris, sed non dixisset illa verba.

Ego jusseram dici per Rectorem Jesuitarum, quod aliqui milites meditentur proditionem vel rebellionem etc. — dixerat quasi sub secreto heri D^{us} licentiat^{us} Leemput — et quod quidam corporael impedivisset rebellionem in porta Hintem in ultimo insultu; erant ex militibus capitanei Pijnappel.

Venit rursus pensionarius van de Velde, ut signarem cum magistratu, Abbate et Decano, ipsum (Gubernatorem) non dixisse, quod non posset conservare civitatem, nec esse cum inimicis parlamentandum, sed potius dixisse, quod velit civitatem usque ad ultimum defendere et mori. Ego dixi Pensionario, mihi hanc diligentiam esse suspectam, quia etsi non dixerit ista verba, ex statu tamen pulveris et militum, quem declaravit, satis ostendit, civitatem non posse conservari; deinde author fuit et inspector litterarum, quas misimus ad Suam Celsitudinem, quibus significatum est, 10 dies nos posse sustinere et licentiam petere, si non interea nos liberet, componendi cum hoste. Unde insulsae et vanae sunt istae signaturarum petitiones! Ne homini furioso et tyrannice (*f. 20^r*) loquenti occasionem darem, signavi.

Volebat ipse (Gubernator) prius occidi etc. et similia ad ostentationem loquebatur, cum per se et per alios, imo magistratum mihi indicaret satis, se desperare ob pulveris et militum defectum. Unde stultum est dicere: „Ick wil mij doot

vechten"; si ivisset ad trinneas (a) et defendisset fortalitia, facile fuisset occisus etc.

8 Sept. Nativitatis B. Virg. Concionatus sum (in) sacello S. Annae, quia hostis ita impetebat ecclesiam S. Joannis, ut tutum non esset ibi congregari populum, praeterquam quod plena erat rudëribus. Celebravi in sacello S. Annae et confirmavi plurimos.

Projecerunt duos bombos, unum in sacristiam, alterum contra ecclesiam Carmelitissarum; et unum prope stabulum in domo Gubernatoris et in viciniis etc. Unde dedi D. Typoets ¹⁾ licentiam; ut (Carmelitissae) quaererent aliam habitationem.

Fuit apud me D^{us} scultetus et communicavit ex voluntate — — ut dicebat — — Dⁱ de Ribbecourt, an non expediret mittere ad hostem et tractatum proponere de neutralitate etc. Ego dixi, me non velle intromittere, quia proposui illud D^o gubernatori, cum essemus apud illum cum deputatis civitatis, videlicet Abbate, Decano ex parte mea et preside Henrico Fransen, (f. 20^v) Godefrido Loeff et Voorne et pensionario van de Velde; et Gubernator statim dixit contemptibiliter: „Datt en is niet, noch en heeft apparentie!" et sic tacui et tacebo, dixi D^o sculteto etc. Etsi illud medium esset optimum. Et dixi: „Gubernator et magistratus gaen my al naer met gelapte scoenen ²⁾ et sumunt ac petunt acta et signaturas." Itaque tacebo in posterum et quando mea opera indigent requirant. Ego feci cum ecclesiasticis et in concipiendis articulis quod debui etc. Faciat magistratus suum officium!

Dom^{ca} 9 Sept. Concionatus sum in sacello S. Annae, sed medietatem populi non coepit. Publicavi Preces 40 Horarum apud Franciscanos. Confirmavi multa centena puerorum.

Fui apud D^{um} praelatum; narraui de colloquio cum Sculteto habito; qui statim ultro dixit: „Den Goeverneur seyde, dat kinderspel was van de neutraliteyt te willen spreken"; ergo frustra scultetus hoc movebat, dicebat. Narravit mihi D^{us} praelatus, quod Capitulum intendebat facere in accorder articulum particularem de Capitulo et quod urgerent, quatenus solum Capitulum maneret (f. 21^r) in civitate, seclusis religiosis. Op-

(a) Later spreekt Ophovius van *in de trinzee* en *in trinseis* = loopgraven. Van het Fransche woord *tranchée* maakte men hier te lande *trensee* of *trinzee*.

¹⁾ Waarschijnlijk de priester mr. Jan Typoets, vermeld in *Nieuwe Catal. Oork. Prov. Gen. v. K. en W. in N.-Br.* N° 476.

²⁾ Als bedelaars.

1629

posuerunt sese aliqui ex deputatis a magistratu, qui articulos conciperent: Voorne, Broecheven; sed Loeff et Someren erant pro Capitulo; tamen cessarunt. Hoc D^{us} (licentiatius) Vossius invenit et Archydiaconus cum Decano, qui etiam Rovenio se subicere tunc moliti fuissent ¹⁾ etc.

Ego statim cogitavi, quod D^{um} archypresbyterum van der Sterre ²⁾ facerem vicarium-generalem episcopatus quocumque casu. Et illi indicavi per D^{um} lic. Leemputt voluntatem meam. Qui non veniebat, quare dedi commissionem mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali, ut conficeret commissionem et institutionem.

10 Sept. Quia hostis hac nocte vi occupavit post trinam invasionem mediam lunam, quam habebamus ante portam Vuchtensem, venerunt valde perplexi decani omnium opificum et rogarunt me, ut apud Gubernatorem agerem, quatenus de bonis conditionibus agi possit in reddenda civitate etc. Ego dixi, quod accederent magistratum et cum illo venirent ad me, tunc paratus ero, ut cum illis vadam, assumendo alios ecclesiasticos: Abbatem et Decanum. Hoc bonum inventientes recesserunt.

Dedi obligationem 800 fl. Henrico Ophovio fratri meo de data 28 April 1629. Dedi sorori obligationem duorum annorum redditus (f. 21°) quem habeo super civitate, 634 fl. 6 st. ^{1/2} pro anno 1627 et 1628 (a).

Mane celebravi in sacello S. Annae et plurimos confirmavi.

In prandio D^{us} lic. Leemputt, assessor Pater Pothey ³⁾ et socius. Post prandium ex voluntate magistratus convocavi omnes superiores ecclesiasticos. Supervenerunt D^{us} Voorne, Broecheven, Soomeren et Bartholomeus Loeff, qui conceperant articulos tum pro ecclesiasticis tum pro civitate, qui essent Principi Auriaco et Statibus proponendi ⁴⁾. Placuerunt, sed

(a) *quem habeo* enz. is doorgestreep en er staat bovengeschreven: *Ipsa recepi.*

¹⁾ Philippus Rovenius, vicarius apostolicus in de Vereenigde Provinciën te Utrecht.

²⁾ Cornelius Pallas van der Sterre; Schutjes III 21, *N. N. Biogr. Wdb.* IX 1074.

³⁾ Reinerus (Raymundus) Pottey O. P., geprotest te 's Bosch; *Chron. Busc.* p. 220, *Predikh. 's B.* p. 93 (waar de naam Postey foutief is).

⁴⁾ Volgens Hermans I 268, '69 begaven zich namens den magistraat mr. Rob. v. Voorn, schepen, mr. Arnoud v. Broekhoven, gezworene, mr. Gerard v. Someren en mr. Barth. Loeff v. der Sloot, raden, met den griffier (Gijsbert v. den Velde) ten huize des bisschops, waar vergaderd waren de prelaat van Berne, de deken, de aartsdiaken, de plebaan, de pastoors van

additum, quod primo proponeretur articulus de libero exercitio fidei ¹⁾ et casu, quo non admitterent, quod fieret prius relatio ad Committentes et non procederetur ulterius. Habui verba acria cum D^o archydiacono, qui volebat sustinere non esse adhuc necessitatem tractandi cum hoste. Ego dixi, D^{um} gubernatorem et parentem ipsius ²⁾ id mihi indicasse et esse satis clarum, cum milites partim sint mortui, partim infirmi, partim involuntarii, partim rebelles etc. et pulvis deficiat etc. Pater capucinus P. Columbanus ³⁾ offerebat se, ut iret ad Principem (Auriacum) etc., sed timui indiscretionem, (*f. 22^r*) quia satis inhaerebat suae fantasiae, civitatem non tradendam hereticis etc.

Projecerunt circa domum nostram multos bombos et explosurunt tormenta in ecclesiam etc. Terribilis rerum facies!

Fuit hoc vesperi deputatus D^{us} Herlaer scabinus, qui me ex parte trium membrorum requireret, quatenus cum deputatis trium membrorum accederem D^{um} gubernatorem et tractatus inciperet cum hoste de tradenda civitate et conditionibus. Venit hora 5^a sequenti mane.

11 Sept. Mane hora 3 cum $\frac{1}{2}$ hostis fecit irruptionem per moenia, saltata prius mina subterranea. Nostri ad arma et cives excitati majori campana etc.; maxima turbatio. Hoste repulso vi et obturatis moeniis, venerunt maximo numero ex omnibus partibus, multa millia, ut continuarent aliam irruptionem. Concursus civium et prefectorum et magistratus ad edes nostras, ut convocarem omnes praelatos ecclesiarum et conventuum. Convenerunt. Vocatus fui ad Domum Civicam a Gubernatore et magistratu et communi consensu deliberatum, quod tubicen mitteretur ad Principem Auriacum et peteretur colloquium. Missus est unus, qui peteret cessionem ab armis. Concessum. (*f. 22^r*). Et cum ecclesiastici omnes deputassent Decanum, qui cum uno ex magistratu iret, ivit D^{us} Ribbecourt ultro cum D^o capitaneo Appelmans, qui petierunt

St. Jacob en St. Pieter, de rector der Jezuïeten, de supprior van Baseldonk, de prior der Predikheeren, de gardiaan der Minderbroeders, de prior der Kruisheeren, de vicaris der Capucijnen en de prior van Mariënhage.

¹⁾ De ontworpen artikelen, geconformeerd aan den wensch van de vergadering der geestelijkheid, vindt men in Hermans I 269—71 (waar de datum Lune 2 September zijn moet Lune 10 September).

²⁾ Baron van Ribaucourt, zwager van den gouverneur.

³⁾ Columbanus Lovaniensis; *Tax. XVIII* 229 v.v., *Rom. Br.* p. 528, *B. B.* XIII 137 v.v.

1629

totum diem, ut cessaretur ab armis et sequenti die mitterentur commissarii. Concessum. Venitque ad civitatem D^{us} van Broechem capitaneus cum alio ¹⁾.

Electus est omnium suffragiis ab ecclesiasticis et regularibus D^{us} abbas et D^{us} decanus ²⁾.

In prandio venit miles Sanderus, qui detulit litteras a Sua Celsitudine ad Gubernatorem et magistratum ³⁾, in quibus, quia dabatur spes redemptionis, curavit vocari Gubernator me, Abbatem, Decanum et omnia capita ac capitaneos militiae tum civium tum praesidii, ut despicerent, an esset pergendum in legatione vel tractatu cum hoste etc.

Resolutum quod sic, unanimiter, quia litterae remotissimam spem dabant et erat tantum pulvis pro 2 aut 3 diebus etc. et milites partim mortui et partim egroti, ita ut vix mille essent apti ad pugnam et inimicus ad continuos insultus se parabat undique. Resolutum ergo ab omnibus, quod procederetur ad deputa- (f. 23^r) tionem commissariorum ⁴⁾.

Cessatum fuit tota die ab hora 8 a tormentis et armis.

12 Sept. Deputati ab omnibus ecclesiasticis saecularibus et regularibus, D^{us} prelati Bernensis et decanus Joannes Hermans, iverunt cum deputatis aliis — videlicet scabino Voor(n)e, pensionario van de Velde ex magistratu cum D^o Bartholomeo Loeff et D^o Grinsfen et duobus ex plebe ⁵⁾ et capitaneo Boes-

¹⁾ De twee commissarissen van Frederik Hendrik en de Staten waren de kolonel-ritmeester Willem van der Rijt, heer van Broechem, drossaard van Bergen-op-Zoom (*Tax.* XXXI 156) — na de overgave van 's Bosch zou hij korten tijd dienst doen als hoogschout van 's Bosch en de Meierij — en de Engelsche sergeant-majoor Carty (ook geschreven Carey, Care en Darrey); zie *Bor* p. 341 v.v., *Hermans* I 281, II 107, III 286.

²⁾ De abt Johannes Moors werd door de reguliere geestelijkheid gedeputeerd, de deken Johannes Hermans door de seculieren; zie de akte daarvan, 13 Sept. opgemaakt door den secretaris des bisdoms Lud. Smeyers, in *Hermans* II 108, '09.

³⁾ Omstreeks 12 uur dien dag was Sander Peeters van Alphen van zijn interessante reis naar Brussel te 's Bosch weergekeerd. Wel opmerkelijk, dat hij zich aanstonds naar Ophovius begaf; de brief van 31 Augustus, welken hij bij zich had voor den magistraat en waarin Isabella belooft, al het mogelijke te zullen doen tot ontzet der stad, de bevolking tevens prijzend voor betoonden moed en aansporend tot volharding, is medegedeeld in *Hermans* I 267.

⁴⁾ Alleen de gouverneur en de militaire oversten schijnen met de voortzetting der onderhandelingen over het sluiten van het verdrag nog enkele dagen te hebben willen wachten, totdat het kruit geheel op zou zijn; zie de resolutie in *Hermans* I 275 v.v.

⁵⁾ De ambachtsdekene Hendrik Somers en Peter Huiberts Hengstheuvell *Hermans* I 278, '79.

beeck et Appelmans ¹⁾ — ad Principem et Status etc. mane hora 10.

Vidi cum Gubernatore omnia hostium opera ad portam Vucht; mirabiles galeriae; minae. Invisi monasterium achter den Ulenborch et confirmavi in sacello S. Annae plurimos.

Post prandium ivi ad moenia usque ad portam Hintem et omnia opera nostra et hostium vidi. Certe misero loco erat civitas; et ibi majus periculum quam ad portam Vucht, nisi virtute militari et prudentia capitanei Ronzeu Borgundi ²⁾ fuissent opera nostra conservata etc.

Vesperis venit ad me D^{us} abbas, Decanus, Voorne et Pensionarius. Narrarunt se a Principe benigne exceptos, etiam prandio brevi, sed ab undecim Statibus ³⁾ rigide et morose, quibus articuli exhibiti non placebant (*f.* 23^v) propter polixitatem et substantiam; dixerunt, sese resolutionem ad articulos missuros vesperi vel nocte.

Ego curavi pro crastina hora 6^a vocari omnes prelatos et superiores ecclesiasticos.

Hodie electus est D^{us} abbas, praelatus Bernensis, et D^{us} decanus ut commissarii pro facienda compositione pro parte cleri et tradenda civitate. Iverunt cum aliis deputatis: Voorne, van de Velde, Barth. Loeff, capitaneus Boesbeeck et Appelmans. (a) Retulerunt desperatissimos articulos pro religione et ecclesiasticis et mihi allati media nocte ⁴⁾.

13 Sept. Venerunt deputati a magistratu et senatu et tribus membris et rogarunt, ut ego irem ad Principem et Status etc. Dixi me pastorem et obligari ad defensionem gregis usque ad sanguinem, mē libenter iturum etc.

Ivi hora 1^a post meridiem et gratus fui Principi Auriaco et inveni omnes Status Hollandiae et aliarum Provinciarum, (*f.* 24^r) inter quos erat D^{us} Nobel Rotterdamensis et pensionarius civitatis Almarie D^{us} Forest, mihi amicissimi. ⁵⁾ Ita egi cum

(a) Deze aantekening *Hodie electus est* enz. is slechts een herhaling van hetgeen hierboven op dezen dag vóóraan geschreven staat.

¹⁾ Deze twee als afgevaardigden van het krijgsvolk.

²⁾ De reeds vermelde kapitein Ronceau.

³⁾ Die allen als gecommiteerden der Staten-Generaal in 't leger vóór 's Bosch waren.

⁴⁾ De inhoud dier artikelen valt eenigszins op te maken uit den brief van den burgemeester van Rotterdam, het Statenlid Hendrik Nobel (zie *N. N. Biogr. Wdb.* I 1384), gepubliceerd in *Hermans* I 279 v.v.

⁵⁾ Ophovius had met genoemden Hendrik Nobel en den Alkmaarschen pensionaris Nanning van Forest (*N. N. Biogr. Wdb.* I 882, '83) kennis gemaakt

1629

Principe et Statibus usque ad horam 8^{am}, quod pro feminis religiosis habui gratiam, ut manere possint et gaudere bonis; pro viris, ut ad duos menses manere possint et gaudere bonis etc. Discessi cum magna gratia; veni domum hora 11^a noctis. Incredibilis concursus Hollandorum etc.

14 Sept. Mane hora 8 debebamus omnes¹⁾ redire ad signandum articulos, sed Status tantum miserunt illos hora 10. Discessimus ergo omnes hora 1^a et signavimus, tum Gubernator (a) suos articulos, tum nos nostros respective²⁾. Princeps, promissa de novo omni protectione, nos dimisit. Tantus confluxus Hollandorum³⁾, ut incredibile sit dictu.

15 Sept. Scripsi per capitaneum Boesbeeck ad Serenissimam Infantem declarando, nos necessitate coactos tradidisse civitatem. Scripsi late Illmo Nuncio⁴⁾, latius Illmo Archyepiscopo (Mechliniensi), scripsi et D^o Montfort⁵⁾, scripsi Patri Bocquetio⁶⁾.

In prandio van Ommel⁷⁾ etc.

(f. 24^v). Magno labore impetravi copiam actae de transferendis meis periculis sacris ciboriis argenteis cum imagine S. Joannis, ut per articulos compositionis conclusum erat. Magis laboravi, ut illa haberem ex manibus aeditui Servatii van Weert⁸⁾. Consignavi D^o decano 12 calices, duos sine patena, prout mihi consignati erant in usum sacerdotum hic manentium. Accepi ex domuncula Sanctissimi Sacramenti arcam argenteam et duas monstrantias, omnia transmittenda Antverpam cum militibus⁹⁾.

in zijn gevangenschap te 's Hage. Vermoedelijk bezochten zij hem toen meermaals ter onderhandeling over zijn losprijs.

(a) Hs. herhaalt *tum*.

¹⁾ Ophovius met de afgevaardigden van 12 September.

²⁾ Zie het verdrag met de geestelijkheid, magistraat en burgerij en dat met den gouverneur en het Bossche garnizoen in Hermans I 283 v.v., v. Heurn IV 185 v.v., v. Oudenhoven (ed. 1670) p. 224 v.v.

³⁾ Die de veroverde stad binnenstroonden.

⁴⁾ Over den brief van Ophovius aan den Pauselijken Nuntius te Brussel Fabius de Lagonissa (monsignor della Ligonessa), aartsbisschop van Compsa, zie B. B. XIV 80, 81.

⁵⁾ Jan van Montfoort, die nog dikwijls vermeld zal worden, bekleedde een voornamen post aan de munt; in 1625 was hij aposentador (maréchal des logis) aan het Hof van Isabella; *Biogr. Nat.* XV 102 v.v.

⁶⁾ Joannes Boucquetius O. P., geprotest te Antwerpen, provinciaal 1623—'27 en prior te Antwerpen 1629—'34; *Belg. Dom.* p. 229, '30, *Geestel. Erf* VII 270, B. B. XIV 18.

⁷⁾ Bedoeld waarschijnlijk de fiscaal mr. Laur. v. Lommel.

⁸⁾ Kerkmeester van St. Jan.

⁹⁾ De garnizoenssoldaten, die 17 September uit de stad zouden trekken.

Dom^{ca} 16 Sept. Dedi Gubernatori testimonium, quod me consulente ob necessitatem pulveris et militum condescenderit in conditiones.

Comparuerunt multi Hollandi. Famulus fiscalis Kinschott ¹⁾, Jan Geerits etc., S. van der Ast(en) etc. comederunt mecum.

Hac nocte curavi auferri aeneas statuas ex choro: David, Moyses ²⁾. Tota nocte laboratur, praecipue in auferenda statua aenea ex cruce in coemiterio.

17 Sept. Mane comparuerunt currus 1200. Ego accepi 4 et in duobus posui duas magnas cassas, in quibus (*f. 25r*) posui clinodia ecclesiae S. Joannis majora et S. Joannem argenteum etc., item argentea nostra cum pedo et mitra pretiosa episcopatus ³⁾, item aliqua argentea ex altari SS. Sacramenti, a D^o lic. Leemputio accepta. Et statuas David et Moysis aeneas in duobus curribus comitatus est Henricus frater ⁴⁾ et D^{us} Broechoven, D^{us} in Rumpst ⁵⁾, et commendavi D^o Adriano Dierxe capitaneo.

Valedixi D^o gubernatori et uxori. Celebravi.

Interea quo intrabant haeretici milites, D^{us} Brederoode ⁶⁾ misit famulum suum, ut videret an esset locus in domo mea pro equis. Ego dixi, quod offero locum etc.

Scripsi Patri mag. Bocquetio per D. Broechoven et Mariae Vranx ⁷⁾ et jussi dare matri Melchioris Scoonhoven ⁸⁾ 50 fl.

¹⁾ Frans van Kinschot, tresaurier-generaal en chef van Financiën bij de Zuid-Ned. regeering; *Biogr. Nat.* X 769 v.v.

²⁾ Twee koperen lessenaars, David en Mozes voorstellend; J. Mosmans *De St. Janskerk te 's-Hertogenbosch* (1931) p. 463.

³⁾ Naar kerkelijk gebruik onderscheidt men drie soorten mijters: mitra simplex, mitra auriphrygiata en mitra pretiosa; bedoelde mitra pretiosa bevindt zich thans zeer waarschijnlijk in de St. Pauluskerk te Antwerpen; zie *B. B.* XIV 105, noot 4.

⁴⁾ Ophovius' broeder Hendrik van Ophoven.

⁵⁾ De hier gewenschte toelichting wordt wegens haar uitgebreidheid hierachter in Bijlage V opgenomen.

⁶⁾ Johan Wolfert van Brederode, die weldra tot gouverneur der stad zou aangesteld worden.

⁷⁾ Maria Vranx (Franken), wonend te Antwerpen, die Ophovius voortdurend behulpzaam was en soms door hem als „s(oror)” vermeld wordt, zagen wij aanvankelijk aan als zijn zuster of zwagerin. Waarschijnlijk was zij echter lid van de Derde Orde van St. Dominicus, wier leden immers ook „sorores” genoemd werden. Was zij misschien dezelfde als Maria Franck (vermeld in *Graf- en Gedenkschr.* V 443 en 489), die in 1634 als beginn haar professie deed in het Antwerpsch begijnhof en daar op 75-jarigen leeftijd 1 Nov. 1678 stierf?

⁸⁾ Een arme weduwe te Antwerpen.

1629

Dixit mihi D. Vercuylen quod D^{us} Voorne illi narravit, quod Godefridus Loeff accessit cum ipso Principem Auriacum et petiit continuari in officio ¹⁾, addens quod esset laetus, se liberatum a tyrannide Hispanica etc.

18 Sept. Incredibilis concursus et tumultus Hollandorum, ita ut plateae non caperent homines.

Venerunt D^{us} grapharius Krijp et commissarius Sprons cum conjugibus, filia etc. et D^{us} grapharius de Witt cum conjugibus in prandio; Jan Geeritze cum uxore, filia etc. et varii nobiles etc. curiositatis causa etc.

(f 25^v). Celebravi mane.

19 Sept. Quatuor Temporum. Mane celebravi et confirmavi multos in sacello et dedi 4 tonsuram.

Haeretici acceperunt possessionem ecclesiae et hora 9 conacionati. Venit Princeps Auriacus ²⁾ etc.

In prandio multos habui; inviserunt me duo comites de Nassauw, filii Ernesti ³⁾, et alii: Status Nobel, Forest, van Santen et D^{us} Berckel ⁴⁾ et consules Rotterdamenses etc. et senatores Brabantiae cum Boudaen ⁵⁾.

20 Sept. Mane celebravi et confirmavi Hollandas etc.

Habui hospites multos et convivas etc.

21 Sept. Festum S. Mathei. Celebravi et confirmavi.

Invisit me D^{us} gubernator Grave Staekenbroeck et tubicen Suae Excel^{ac} ⁶⁾ et den hooffmeester; D^{us} de Villers, gubernator in Willemstadt. Venit ad hospitium nostrum D^{us} Forest Alcmariensis Status cum filio infirmo.

22 Sept. Ordinavi unum subdiaconum, qui et tonsuram et minores Ordines accepit, ex Cauwaeter ⁷⁾ et duos sacer-

¹⁾ Volgens Hosschius S. J. (*Biogr. Naf.* IX 521 v.v.) bedankte de geheele senaat op 16 Sept. en wilde geen hunner als magistraatslid aanblijven; Hermans I 176.

²⁾ De Prins ging naar de predikatie in de St. Janskerk; Bor p. 359.

³⁾ De graven Hendrik Casimir en Willem Frederik van Nassau, zonen van Ernest Casimir graaf van Nassau-Dietz; *N. N. Biogr. Wdb.* I 833, '34.

⁴⁾ Waarschijnlijk Gerard v. Berckel, vroedschapslid te Rotterdam (*N. N. Biogr. Wdb.* II 128), die deel genomen had aan de vredesonderhandelingen te Middelburg en Roosendaal: Cuvelier, *Les Négociations Dipl. de Roosendaal* (in *Mélanges d'Histoire offerts à Henri Pirenne*, 1926).

⁵⁾ Pieter Boudaen, heer van St. Laurens en Popkensbergen in Zeeland, kiesheer van Middelburg en bewindvoerder der Oost-Indische Compagnie; J. Kok, *Vaderl. Wdb.* VII 884.

⁶⁾ Prins Frederik Hendrik.

⁷⁾ Het klooster Marienwater te Koudewater onder Rosmalen; Schutjes V 592 v.v.

dotes, unum ex abbatia Bernensi et alium ex civitate, pro choro B. V. inferiori. Confirmavi.

Magnus concursus amicorum et sacerdotum. (f. 26^r) Habui in prandio D. van Asten ¹⁾ et Stromps. Post prandium venit nos invisum D^a vidua Brederode, uxor Dⁱ van Kessel quondam ²⁾ cum filio Dⁱ van Kessel et uxore Dⁱ Brederode gravida ³⁾ etc.

D^a Principissa, uxor Principis Auriaci ⁴⁾, dixit D^{ae} Broechoven, quod miraretur me illam non invisisse. Ego statim ivi cum carrozza ad illam et fui benigne exceptus et diu cum illa locutus ac dimissus magna benignitate.

Dom^{ca} 23 Sept. Mane celebravi. Discessit D^{us} Foreste Alcmariensis, unus ex Statibus, cum filio infirmo.

In prandio D^{us} secretarius Coenen (a), qui est Suae Excell^{ae} subsecretarius, cum D^o commissario Strompse etc. Ivi cum illis ad Principem Auriacum, cum quo tractavi de libertate monasteriorum Monialium et de libertate in domibus ⁵⁾. Dixit se locutum cum D^o Broechem sculteto de Monialibus; dixit, quod modeste agerent Patres ⁶⁾ et quod caveret, ne presidium unquam haberet locum vel Praedicantes ⁷⁾; de administratione bonorum, hoc esse penes Status etc.; de passaporto vel salvoguardia ⁸⁾ se curaturum etc.

24 Sept. Feci duplex testamentum, unum de data 17 Sept., alterum de 22. Unum tradidi mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali, aliud deferre statui Antverpam et relinquere sub Rev. patre priore (in) conventu Patrum Praedicatorum.

(f. 26^v). Invisit me D^{us} comes de Cuelenbörch ⁹⁾ et omnem

(a) Het woordje *cum* achter Coenen vergat Ophovius door te strepen.

¹⁾ Bernard van Merode, heer van Asten, gehuwd met Catharina van Brederode.

²⁾ Dorothea van Haefden, tweede vrouw van den overleden heer van Kessel Willem Adriaan van Horne, gouverneur van Heusden; Goethals III 354, '55.

³⁾ Genoemde Johan Wolfert v. Brederode was gehuwd met gravin Anna van Nassau; Goethals III 62.

⁴⁾ Amalia van Solms.

⁵⁾ Hierover zal hij gesproken hebben met het oog op de godsdienst-oefeningen in de huizen der burgers.

⁶⁾ De rectoren of biechtvaders der vrouwenkloosters.

⁷⁾ Dat de vrouwenkloosters nooit zouden afgestaan worden aan (of ten dienste gesteld worden van) het garnizoen of de Hervormde predikanten.

⁸⁾ Voor Ophovius zelf.

⁹⁾ Floris van Pallandt, graaf van Culemborg, een der meest vooraanstaande leden der Staten-Generaal, vervulde verschillende diplomatieke op-

1629

obtulit amicitiam. Invisit me sergeant, nunc locum tenens capitanei Gleser, qui factus est Major civitatis. Fuit apud me Pater Boudanus et Vincentius Andree ¹⁾); utrumque hortatus ad concordiam.

Celebravi et confirmavi multos.

25 Sept. Invisit nos Princeps Auriacus et postea Principissa hesternae die et valde benevole domum viderunt et confabulati sunt. Admirante tota civitate manserunt etc.

Vesperis venit D^{us} Broehoven, D^{us} in Rumpst, et ex parte Cancellarii ²⁾ proposuit de induciis etc. Ego illum remisi cum nostris litteris ad Montfort, cui respondi de episcopatu Brugensi, quod agerem Ser^{ae} Suae Celsitudini gratias et causam allegabam et commendavi Patrem mag. Bocquetium ³⁾).

Scripsi quoque ad Patrem mag. Bocquetium et ad Mariam Vranx de statu nostro.

In prandio D^{us} Stromps et locum tenens D^{us} Kleser ⁴⁾).

Visitavi mane opera ab Hollandis facta, exeundo per portam S. Joannis per mericam ⁵⁾ usque in Dunghen; postea salutavi Excellentiam Suam. Redii ad prandium.

Invisit me quidam ex consiliariis Concilii Provincialis (a) in Haga. (f. 27^r). Invisit me D^{us} abbas Bernensis, qui videbatur languere; ego illum animavi.

Commendavi quemdam captum Capucinum Rotterodami Suae Excellentiae, in Vucht existenti, qui promisit, si libellus (supplex) exhiberetur, se fautorem futurum etc. (Nomen) illius Capucini fr. Joannis Derkel ⁶⁾).

drachten, stond in hooge gunst bij Frederik Hendrik, was zeer verdraagzaam jegens de Katholieken; *N. N. Biogr. Wdb.* V 427 v.v.

(a) In plaats van *Provincialis* stond eerst *Secreti*.

¹⁾ Over Joannes Bapt. Bo(u)danus O. P., eerst te 's Bosch, later te Antwerpen, *Chron. Busc.* p. 220, *Predikh. 's B.* p. 94, 179, *Belg. Dom.* p. 240, *Arch. Aartsb.* IX 212 v.v., *N. N. Biogr. Wdb.* IX 75, *Graf- en Gedenkschr.* V 128. Over Vincentius Andree O. P. te Antwerpen *Belg. Dom.* p. 230, *Arch. Aartsb.* IX 207.

²⁾ F. v. Boisschot.

³⁾ J. v. Montfoort laat door v. Broekhoven aan Ophovius weten, dat hem door de Infante de openstaande bisschopszetel van Brugge wordt aangeboden. Ophovius antwoordt hem en beveelt prior Boucquet voor dien zetel aan.

⁴⁾ Dezelfde als bovengenoemde kapitein Gleser.

⁵⁾ Merica (ericae) = heide.

⁶⁾ Joannes van Erkel, kloosternaam Franciscus van Gouda, in 1620 en '27 gardiaan te 's Bosch, werd in 1629 prefect der Capucijnenmissie in Holland. In zijn brief van 24 April 1637 aan de Romeinsche Congregatie der Protaganda vermeldt hij ter loops „carcerem meum”; *B. B.* V 306, *Rom. Br.* p. 373, 539.

26 Sept. Scripsi per Kivits, scultetum in Scooten, et Pastorem ¹⁾ ad Ill. Nuncium de libertate religionis impetranda per Regem Francie, quia duae legiones Francorum serviebant D^{is} Statibus et causa sunt redditionis civitatis ²⁾. Idem scripsi Patri Brouwerio, ut scriberet ad S. Congregationem de Propaganda Fide ³⁾.

Scripsi Patri mag. Bocquetio de malo regimine conventus (Antverp.).

Scripsi et commendavi fratrem Boudewijns, ut studere posset Antverpiae philosophiae ⁴⁾.

Respondi quoque Mariae Elsfort ⁵⁾ de sorore non evocanda ex monasterio.

Egi cum Patre [Gerardó Othonis] (a) Jesuitarum procuratore de danda portione Sororibus in Soeterbeeck etc.

Invisit me D^{us} de Brederode et D^{us} commendator Tienen ⁶⁾ humanissime etc.; et D^{us} de Peroy cum sorore, catholici.

27 Sept. Habui capitaneos multos, D^{um} Dimmerum ⁷⁾, D^{um} Kleeser (b) majorem, D^{um} Sprons etc. in prandio.

(a) In Hs. opengelaten.

(b) Hs. *Kleesel*.

¹⁾ Robert Bol, pastoor van Schoten bij Antwerpen. Den schout dier plaats noemt Ophovius later Guiliam Kivits, doch elders wordt hij Gilis Kivits geheeten; *Graf- en Gedenkschr.* V 41, *Tax.* V 264, *Studiebeurzen* II 112, III 79.

²⁾ Dit schrijven aan den Nuntius had tot gevolg, dat Isabella bij brief van 3 Oct. 1629 aan Paus Urbanus VIII verzocht, de tusschenkomst van den Koning van Frankrijk, Lodewijk XIII, te bewerken ten behoeve der Bossche Katholieken, ten einde hun enkele kerken in de stad zouden toegewezen worden tot vrije uitoefening van hun godsdienst (zie den brief bij Brom II N° 382). De Fransche nuntius Giovanni Francesco Guidi del Bagno beloofde bij schrijven van 20 Dec. 1629 aan den Kardinaal-Staatssecretaris Francesco Barberini alle moeite te zullen doen bij Lodewijk XIII en Richelieu, opdat aan de Katholieken van 's Bosch eenige kerken zouden toegewezen worden; *Rom. Br.* N° 443.

³⁾ Jacobus Brouwer(ius) O. P., geprotest te Antwerpen, was de commissaris der Propaganda-Congregatie voor de Dominicanen-Missie in Scandinavië en Holland (*Belg. Dom.* p. 229). Hij voldeed aan het verzoek van Ophovius, want blijkens een akte van genoemde Congregatie d.d. 6 Nov. 1629 had hij in een brief den toestand in 's Bosch en de Meierij blootgelegd en om de tusschenkomst van den Franschen Koning gevraagd; *Arch. Aartsb.* XXXI 327.

⁴⁾ Joannes Balduini, of waarschijnlijker Lambertus Boudewijns O. P., geprotest te 's Bosch; *Predikh. 's B.* p. 95, *Chron. Busc.* p. 227, '29.

⁵⁾ Waarschijnlijk te Antwerpen.

⁶⁾ Jhr. Philips van Thienen, commandant en voorloopig vice-gouverneur van 's Bosch.

⁷⁾ Kaptein Dirk Dimmer; *Tax.* XIII 62.

1629

(f. 27^v). 28 Sept. Venit habitatum in domo nostra D^{us} vice-gubernator, D^{us} Tienen, cum uxore et familia. Excepi omnes prandio et coena; reservavi mihi domum foeminarum.

Venit vesperi Pater Luipaert ¹⁾, qui nobis narravit magnam persecutionem in Schiedam et alibi.

Consecravi mane 125 altaria portatilia; occupatus a mane hora 4 ad 12. In prandio cum D^o archydiacono et D^o decano Geertrud(omontano) D^o van Empel ²⁾ etc.

29 Sept. S. Michaelis. Celebravi et confirmavi aliquos ex Hollandia.

Scripsi Mariae Vranx, me habere D^{um} gubernatorem ³⁾ et quod litteras caute scriberet et mitteret ad sororem ⁴⁾.

In prandio Vice-gubernator cum fratre et uxoribus.

Dom^{ca} 30 Sept. Mane post Sacrum et confirmationem multorum visitavi Matrem post Pontem Teloneum infirmam et Matrem S. Geertrudis ⁵⁾ et Discalceatarum ⁶⁾.

In prandio deduxit D^{us} gubernator ⁷⁾ D^{um} Brederode et colonellum Morgan ⁸⁾ et invitavi D^{um} presidem Cuysten ⁹⁾ cum scabinis Pelgrom et Voorne ¹⁰⁾ et Abbatem (Bernensem). Post prandium varie visitationes: Luypaert, Merwen ¹¹⁾ etc.

Discessit D^{us} Broecheven et per illum scripsi ad Montfort de episcopatu Brugensi pro Bocquetio.

(f 28^r) 1 Oct. Dedi pro secretariis Huygens et Junio ¹²⁾

¹⁾ Caspar Luipaert O. P., geprofest te Antwerpen, missionaris te Schiedam; *Belg. Dom.* p. 228, *Graf- en Gedenkschr.* V 126.

²⁾ De kanunnik van 's Bosch en kapitteldeken van Geertruidenberg Arnoldus v. Empel; *Schutjes* III 656, IV 281, 341.

³⁾ De vice-gouverneur Filips v. Thienen.

⁴⁾ Anna, de zuster van Ophovius.

⁵⁾ Maria Rogiers; *Schutjes* IV 473.

⁶⁾ De Moeder der ongeschoeide Carmelietessen of Teresianen was Anna van Jezus, een dochter van Jhr. Adam van der Duyn(en) en Margaretha Suijs; *Schutjes* IV 458, *B. B.* VIII 56 v.v.

⁷⁾ De vice-gouverneur.

⁸⁾ Karel Morgan, commandant over 13 vaandels infanterie in 't leger van Prins Hendrik, later gouverneur van Bergen-op-Zoom; *Hermans* II 15, *Tax.* XXXI 211.

⁹⁾ Hendrik Cuysten, schepen-president.

¹⁰⁾ Jan Pelgrom en mr. Robbert van Voorne, de twee eenige schepenen, die katholieke waren; bij het veranderen van den schepenstoel moesten altijd twee schepenen van het vorige jaar aanblijven; *Hezenmans* p. 23.

¹¹⁾ Henricus van Merwen O. P., geprofest te Antwerpen, missionaris te Amsterdam; *Belg. Dom.* p. 228, *Rom. Br.* p. 582, 718.

¹²⁾ De bekende Constantijn Huygens en Junius, secretarissen van Frederik Hendrik.

50 pattacones pro salvoguardia per S(t)rompse.

Misi Petrum ¹⁾ pro salvoguardia in Vucht et pro equis in Udenhout ²⁾; frustra ivit. In prandio multi.

2 Oct. Celebravi et confirmavi. In prandio D^{us} abbas Bernensis et Postellensis ³⁾, D^{us} scultetus Broechem et Scultetus Peelensis ⁴⁾ etc.

Post prandium accessi cum Praelatis Bernensi et Postellensi Principem Auriacum, apud quem habuimus bonam audientiam. Ego separatim locutus de regimine etc., dimissus vultu alacri cum expeditione salvoguardiae. Salutavi Principissam et omnes moniales commendavi et matrem feci ⁵⁾ etc.

3 Oct. Scripsi D. Taeterbeek ⁶⁾, Vranx, Bocquetio et Mariae Houwbrake ⁷⁾ et Sylvoerts advocato etc.; variis locutus sum. Pransus apud D^{um} abbatem Bernensem.

Vesperi domi cum Vice-gubernatore.

4 Oct. Celebravi et confirmavi.

Discessi cum tubicine Di sculteti Broechem versus Helverenbeek; gratissime (exceptus).

Accepi (in Buscod.) reliquias pro clinodiis S. Joannis ab Archydiacono ⁸⁾ et chyrographum dedi.

(f. 28^v). 5 Oct. Sumpto prandio discessi ex Beec, relictis ibi duobus capitibus ex cera, quos Patres Praedicatores Buscod. fieri curaverant et Wolsac ⁹⁾ attulerat.

*Ophovius ver-
laat Den Bosch
en komt in Hil-
varenbeek*

¹⁾ Neef en rentmeester van Ophovius, die bij hem inwoonde en nog meermalen vermeld zal worden; hij was een zoon van Ophovius' zuster Christina te Antwerpen.

²⁾ Onder Udenhout bezat het bisdom een paar hoeven; Foppens p. 67.

³⁾ Joannes du Chesne, door Ophovius 22 Oct. 1628 tot abt der Norbertijnerabdij van Postel gewijd, was met enkele zijner medekloosterlingen door een soldatenpatrouille op de Lommelsche heide overvallen geworden en naar 's Bosch gevoerd, waar ze echter spoedig werden vrij gelaten; Welvaarts *Geschiedenis der Abdij van Postel* p. 301 v.v. en *Postels Biogr. Wdb.* p. 66.

⁴⁾ De schout van Peelland Marcus van Gerwen, wonend te St. Oedenrode op het kasteel de Bocht; *Tax.* XXX 57 v.v., 287 v.v.

⁵⁾ Ophovius maakte Amalia v. Solms niet tevergeefs tot wereldlijke moeder of beschermvrouwe der Bossche nonnen, want zij schijnt de zaak der nonnen metterdaad voorgestaan te hebben; Hezenmans p. 30 noot 2 en p. 45.

⁶⁾ Willem van Taterbeek, koopman te Antwerpen, was gehuwd met Catharina, dochter van Peter Cornelis Cheu(w)s en Sibilla van Ulfels; *Graf- en Gedenkschr.* V 27, VI 85.

⁷⁾ Maria Hoebraken te Antwerpen.

⁸⁾ F. v. Gestel.

⁹⁾ Vermoedelijk de bewoner van het huis de Wolzak te 's Bosch; *Bossche Huizen* II 204.

1629

in Postel

Venimus vesperi in Postel et cum assideremus mense venit Abbas (Postell.), qui Sylvaeducis fuerat.

in Tongerlo

6 Oct. Profecti sumus per Ghelam in Tongerlo; in via, ut et heri, habuimus ter nebulones 4 et 5; abduxerunt juvenem Buscod., qui tamen vesperi ad nos rediit.

D^{us} prelatus iverat mane ad consecrationem Abbatis S. Michaelis Antverpian¹⁾.

Dom^{ca} 7 Oct. Mansi cum D^o decano Helverenbekano²⁾, qui me comitabatur in Tongerlo. Dedi institutionem et auctoritatem D^o Henrico Ophovio pro pastoratu in Bell³⁾.

in Lier

8 Oct. Profectus sum, sumpto prandio, in Nazareth et mansi nocte apud D^{am} abbatissam⁴⁾.

9 Oct. Ivi ad conventum Lyrae⁵⁾ et sumpsi prandium. Post prandium ivi cum D^o pastore in Bell D^o Joanne Goyr(le), canonico Lyrano⁶⁾, et Petro⁷⁾ in Ravensberg⁸⁾. Grati D. Cheus et M(ariae) Vrancx⁹⁾.

10 Oct. Mansi ibidem et post prandium venit D^{us} Taeter-

¹⁾ Bedoelde prelaat van Tongerlo was Adrianus Stalpaerts (Schutjes I 256, '57, *N. N. Biogr. Wdb.* V 794, '95). De abt van St. Michiel, die toen gewijd zou worden, was de Bosschenaar Joannes Chrysostomus van der Sterre (*N. N. Biogr. Wdb.* IX 1075). De abdij van Tongerlo behoorde tot het bisdom 's-Hertogenbosch; zooals verder in het Diarium nog blijken zal, was Ophovius deze abdij zeer genegen; haar verdiensten voor zijn bisdom stelde hij op hoogen prijs; zie zijn brief d.d. Lier 27 Maart 1627 bij Waltman van Spilbeeck, *De Abdij van Tongerlo* (1888) p. 434, '35.

²⁾ De kapitteldeken van Hilvarenbeek Christianus Cauthals, die door de Zuid-Nederlandsche regeering belast was met het voeren van onderhandelingen over de uitoefening van den godsdienst in de Meierij; Schutjes IV 612, *Graf- en Gedenkschr.* VIII 276.

³⁾ Hoogstwaarschijnlijk een zoon van Ophovius' broer Nicolaas; hij stierf 31 Jan. 1632; Ophovius liet op zijn graf den zerk maken, beschreven bij Schutjes III 224.

⁴⁾ De abdis der Cistercienserabdij Nazareth bij Lier was Geertrudis de Graeff; zie *Diarium* f° 186^r.

⁵⁾ Het klooster (vicariaat) der Predikheeren.

⁶⁾ Joannes Godschalk van Goirle was tot dan toe pastoor in Bell geweest (Schutjes III 224); hij was door Ophovius reeds 7 Dec. 1627 voor een canonicaat te Lier aanbevolen geworden, zie *Bijlage* III.

⁷⁾ De neef-rentmeester van Ophovius.

⁸⁾ In plaats van Ravensberg zal Ravenstein gelezen moeten worden. In de naaste omgeving van de abdij Nazareth stond het kasteel Ravenstein nabij den Zandberg.

⁹⁾ Vermoedelijk kwamen zij van uit Antwerpen Ophovius verwelkomen.

beeck, J. van de Laer ¹⁾ cum uxoribus et Petronella ²⁾ et Patre mag. Bocquetio, Brouwerio et fr. Petro laico ³⁾.

11 Oct. Mane discessi et vocatus in Duffel a Prelato *in Duffel* Tongerloensi, qui ibi infirmabatur; sumpto prandio eò ivi, (*f. 29.*) ubi et prandium paratum invenimus; Abbas accubuit, totus tamen infirmus ⁴⁾.

Vesperi venimus Mechliniam et splendide excepti in domo *in Mechelen* Di conciliarii Roelants ⁵⁾, illo absente Bergis S. Winoci.

12 Oct. Mane sumpto prandio cum familia et D^o decano Becano ⁶⁾ et visitavit nos D^{us} comes de Isegem ⁷⁾ et D^{us} commendator ⁸⁾. Discessi versus Bruxellas; hospitati in 't Swijken. *in Brussel*

13 Oct. Venit D^{us} Kesselaer ⁹⁾ et proposuit, quid mihi videretur de induciis. Dixi quod omnino concludendae propter periculum totius patriae etc. Narravit statum eorum, quae tractata fuere etc. Venit et D^{us} Wouwerius ¹⁰⁾ et ille narravit, quod per doctorem Biel actum esset cum Principe Orangiae. Supervenit D^{us} consiliarius Biel ¹¹⁾, legit litteras D^o Wouwerio etc. Venit et D^{us} cancellarius ¹²⁾, qui mecum communicavit de iis, quae indicaveram per D^{um} Broehoven ¹³⁾ etc. Promovi negotium civium Buscoducis de libertate exeundi, quod D^{us} cancellarius sine meo adviso finiri volebat; factum, et D^{us} van

¹⁾ Een der Antwerpsche kennissen van Ophovius. De Bossche sacristijn J. Davidts O. P. verkocht omstreeks dezen tijd aan Jacob van de Laer verschillende kerkmeubelen van het predikheerenklooster te 's Bosch; Schutjes IV 447.

²⁾ Waarschijnlijk de Antwerpsche juffrouw Petronella Vranx (Franken).

³⁾ Conversbroeder O. P. van het klooster te Antwerpen.

⁴⁾ Van de wijding des prelaats van St. Michiel huiswaarts keerend, werd Stalpaerts te Duffel aangetast door een ziekte, waaraan hij 25 October stierf.

⁵⁾ Jacques Roelants, lid van den grooten Raad van Mechelen; *Biogr. Nat.* XIX 644.

⁶⁾ De deken van Hilvarenbeek Chr. Cauthals.

⁷⁾ Philip Lamorael van Villain.

⁸⁾ De commandeur der Duitsche Orde van het Huis van Pitzemburg te Mechelen Joannes Fred. v. Siberg; v. Gestel I 78.

⁹⁾ Jan Kesselaer, heer van La Marquette, lid van den Raad van Financiën te Brussel, de voornaamste vredesonderhandelaar aan Spaansche zijde; Cuvelier t. a. p.

¹⁰⁾ Jan van de Wouwer, lid van den Raad van Financiën te Brussel; *Corresp.* II (index).

¹¹⁾ Laurentius Biel, lid van den Raad van Brabant; *Graf- en Gedenkschr.* II 55.

¹²⁾ De kanselier van Brabant F. v. Boisschot.

¹³⁾ Zie *Diarium* 25 Sept. 1629.

1629

Soomeren et Kox egerunt gratias, quia sine effectu manserant 14 diebus ¹⁾. Invisit me D^{us} thesaurarius Kinschott et D^{us} Montfort, qui et indicavit, quod Sua Ser. Celsitudo daret mihi audientiam hora 11. Accessi et post Sacrum dedit benignam audientiam. (f. 29^v) Narravi statum Buscoducensium, Di gubernatoris etc.; inquisivit de inclinatione D^{orum} Statuum et Principis ad indutias. Valde consolata me dimisit.

In prandio in diversorio cum D^o abbate Bernensi et Postulis; varias salutationes habui.

Dom^{ca} 14 Oct. Pransus in domo Di de Marquet ²⁾ cum Patre provinciali ³⁾, Bocquetio, Decano Becano et D^o praeposito Trajectensi ⁴⁾, fratre uxoris, quae profecta erat Trajectum cum filia, ut domum ornaret. Aderant alii in splendido convivio.

15 Oct. Pransi in domo Cancellarii cum deputatis commissariis Buscoducis Someren, Koc et Herlaer. Principem Portugalliae ⁵⁾, qui me invisit, audi(vi) dicentem, inducias esse signatas etc. Invisi D^{um} fiscalem Rosa ⁶⁾.

16 Oct. Celebravi apud Praedicatores et conveni D^{um} audientiarium ⁷⁾ de salvoguardia Boxtellensi, Eyndhoviensi et Heeswijck.

In prandio apud Ill^{um} D^{um} archyepiscopum (Mechl.) cum tota mea societate.

Invisi D^{um} secretarium la Faille, qui me bis quaesierat ⁸⁾.

¹⁾ Al spoedig na de overgave van 's Bosch had de toen nog Katholieke stadsregeering aan Isabella verzocht om aan de burgers de noodige paspoorten te willen verleenen „de pouvoir librement sortir hors la ville pour y frequenter les églises catholiques, attendu que l'entier exercice de la religion Catholique Romaine nous est deffendue, laquelle nous est plus cheri que tous les bien du monde". In verband hiermede werden Gerard van Someren, Jacob Cox en Adriaan van Herlaer naar Brussel gezonden; Hermans I 406 v.v.

²⁾ De reeds vermelde Jan Kesselaar, heer van La Marquette.

³⁾ De Provinciaal der Predikheeren Petrus van de Woestijne.

⁴⁾ Nicolaus Micault, heer van Inneveld; *Bull. et Ann. de l'Acad. d'Archéol. de Belgique* III (1846) p. 362.

⁵⁾ Don Emmanuel, die gehuwd was met Emilia, zuster van Prins Maurits; *N. N. Biogr. Wdb.* I 815.

⁶⁾ Pierre Roose, advocaat-fiscaal bij den Raad van Brabant, lid van den Geheimen Raad en van af 1630 lid van den Raad van State; *Biogr. Nat.* XX 49 v.v.

⁷⁾ Louis François Ver(re)eycken, audiencier en staatssecretaris te Brussel; *Corresp.* II (index).

⁸⁾ Charles de la Faille, secretaris van den Raad van State te Brussel; *Goethals* II 119.

Discessit D^{us} abbas Bernensis ad licentias fratris ¹⁾ cum D^o (abbate) Postulensi etc.

Respondi litteris Dⁱ Leemput et Abbatis Tongerlo, qui (*f. 30_v*) in Duffel decumbebat et petebat, curam in Cuyck ²⁾ Dominicano committi, ut et curam in Druenen durante infirmitate Pastoris ³⁾.

17 Oct. Exivi in Dielbeeck et fuimus egregie excepti a *in Dilbeek* D^o Clarisse ⁴⁾; aderat D^{us} Montfort et van den Berghen ⁵⁾.

18 Oct. S. Lucae. Pransi in domo Dⁱ van den Berghen. *in Brussel*

19 Oct. Pransi apud cavagliere Hoppenbrouwer cum D^o de Lion, qui Parisiis habitat etc.

Habui audientiam vesperi apud Ser^{am} et dedi illi memoriale, quod in tractatu induciarum caveretur, ne Campinia exercitio fidei privaretur etc. Commendavi quoque Patrem mag. Bocquetium ad episcopatum Brugensem; Werdenum ⁶⁾; Eijndhouwts.

20 Oct. Venit frater Pastoris in Berlicom ⁷⁾ Pater van Daele Franciscanus et dixit mihi, quod feria 2^a praeterita Synodus Dordracena vel ministri illius dedissent D^{is} Statibus libellum supplicem de expellendis pastoribus uut de Meyerye etc.; hoc illi D. Staekenbroec narravit etc. Quare statim accessi Ser^{am} Suam Celsitudinem et illi hanc difficultatem proposui, ut et D^o Kesselaer, quatenus in tempore provide-retur etc. Sua Celsitudo promisit.

Commendavi D^{um} van Geldorp ⁸⁾ et D^{um} van de Wouwere etc.

(*f. 30_v*). In prandio venit Pater mag. Capello ⁹⁾; mansit mecum in prandio cum socio.

¹⁾ Cornelius Moors zal toen zijn licentiaat S. Theol. behaald hebben.

²⁾ Nieuwkuik.

³⁾ Jacobus Wijnants; Schutjes III 498.

⁴⁾ Rogier Clarisse, koopman, heer van Dilbeek; *Antwerpsch Archievenblad* 1927 blz. 232 v.v.

⁵⁾ Waarschijnlijk Lamorael van den Berghe(n), heer van Pieterbais, raadsheer en lid van de Rekenkamer te Brussel; Goethals II 120.

⁶⁾ Johannes (van) We(e)rden, priester te 's Bosch, over wien nog herhaaldelijk sprake zal zijn; in de Bossche stadsrekening 1617—'18 komt hij voor als kapelaan-majoor van het garnizoen; R. A. v. Zuylen *Inv. der Arch. v. d. Stad 's-Hertogenb.* ('s Bosch 1861—'79) II 1239.

⁷⁾ De pastoor van Berlicum was Paulus van (den) Dael(e), abdiijheer van Berne. Schutjes III 254.

⁸⁾ Amandus van Horne, lid van den Oorlogsraad; Goethals III 303, '04.

⁹⁾ Marius Ambrosius Capello O. P. van het klooster te Antwerpen (later bisschop van Antwerpen) was toen prior te Maastricht; *Belg. Dom.* p. 241 v.v.; *Biogr. Nat.* III 293 v.v.

1629

Accessi superintendentem militie, qui ter me in diversorio quaesivit; excusavit Regem et comitem Olivares etc. ¹⁾.

Accessi D^o Petro de S. Giovan ²⁾ pro capitaneo Appelmans.

Dom^{ca} 21 Oct. Mane egi cum D^o Kesselaer et D^o Wouwerio. Celebravi apud Praedicatores.

In prandio cum D^o Carolo de Columba ³⁾, Montfort, Clarisse, van den Berghen, Patre priore Bruxellensi et Trajectensi ⁴⁾, D^o la Faille et Rennes (?) ⁵⁾ in domo Dⁱ van de Wouwer. Post prandium fui cum D. le Roy ⁶⁾ etc.

Scripti et respondi litteris D. Taeterbeeck, quod que facta erant bene essent, tamen quia nostri excesserant Velua, non certant de novo.

Venit scultetus Brecht ad diversorium. Scripti Mariae Vranx.

22 Oct. Cantavi Sacrum apud Patres Carmelitas Discalceatos praesente Sua Ser. Celsitudine et aula tota.

In prandio fui apud D^{um} Montfort, qui invitaverat D^{os}; adfuerunt D^{us} cancellarius; D^{us} thesaurarius Kinschott; D^{us} Clarisse; vicarius Ducis Neoburgici ⁷⁾; van Onckel etc.; D^{us} Wouwer iverat Antverpian, ubi adpulerat D^{us} Wissekerke ex Zelandia ⁸⁾ etc.

in Oudergem

(f. 31_v). 23 Oct. Ivi in Audergem ⁹⁾ cum D^o decano (Hil-

¹⁾ Gaspar de Guzman, graaf van Olivarès, eerste minister van Koning Philips IV. Het excuus betrof natuurlijk de vraag, waarom de belegerde stad 's Bosch niet ontzet was geworden.

²⁾ Petrus de Giovan (Pedro de San Juan), lid van den Oorlogsraad en Staatssecretaris; *Corresp.* II (index).

³⁾ Carlos Coloma, kapitein-generaal der artillerie, een der voornaamste raadgevers van Isabella.

⁴⁾ Judocus Cabilliau O. P. en de zoeven genoemde Capello.

⁵⁾ Waarschijnlijk Renier van Renesse, graaf van Warfuzee, chef der Kamer van Financiën, die in 1633 wegens verraad verbannen werd; *Annuaire de la Noblesse* I 219.

⁶⁾ Waarschijnlijk Charles le Roy, lid van de Rekenkamer, of Jacques le Roy, raadsheer en lid van de Rekenkamer; *Corresp.* II (index) en J. Th. de Raadt, *Jacques le Roy et sa Famille* (Nimègue 1891) p. 21.

⁷⁾ Wolfgang Wilhelm hertog van Neuburg, heer van het Land van Ravenstein.

⁸⁾ Tusschen beide regeeringen werden in dien tijd te Roosendaal onderhandelingen gevoerd, waarmede Kesselaer en Graaf Hendrik van den Berg door Isabella belast waren, doch de Heer van Wissekerke bemoeide er zich ook mede (*Corresp.* II p. 529). Philippus van Wissekerke was een Zeeuwsch edelman.

⁹⁾ In Oudergem was een klooster van Dominicanessen, dat oudtijds het patronaat over de Bossche plebanie bezat en deswege nog altijd recht had op een jaarlijksche geldsom van het Bossche kapittel; Schutjes IV 304.

varenb.) et Patre mag. Capello. Detulerunt vesperi nova ad D^{um} decanum, quod Status decretum emiserunt — — cujus copiam mittebant — — quod omnes pastores deberent relinquere ecclesias et pastoratus ¹⁾ etc.

Vendidi equum pro 400 florenis pro induciis D^o Daems ²⁾.

24 Oct. Scripsi statim mane ad Ser. Suam Celsitudinem de isto decreto et misi copiam, in Gallica lingua translata per D^{um} Montfort.

Ivi ad D^{um} Kesselaer, Cardinalem ³⁾, D^{um} Steenhuisen ⁴⁾ *in Brussel* Cancellarium et statum rei exposui.

Sua Ser. Celsitudo jussit D^{um} Kesselaer per litteras, ut cum litteris D^{um} decanum mitteret ad Status etc. Congregato Concilio Status etc. decretum, quod darentur litterae et mitteretur D^{us} decanus in Haghham ⁵⁾ etc.

Comedi in diversorio; contuli cum D^o Kesselaer etc.; venit me invisum D^{us} van Ryswyc, filius Dⁱ van der Duynen beatae memoriae ⁶⁾; egit de induciis etc.

25 Oct. Post celebrationem apud Patres Praedicatorum egi cum D^o Kesselaer de litteris et induciis.

Accessi superintendentem militiae, egregium virum, et egi de statu et obsidione Buscoducis et D^o gubernatore et Grinsfen, qui accusatus erat tamquam proditor et quod Principem (Auriacum) recepisset in suam domum etc. Defendi bonum virum.

(f. 31^v). In prandio apud D^{um} Joannem Helmondanum ⁷⁾.

¹⁾ Het plakkaat van 20 Oct. 1629; Bor p. 390, v. Heurn II 462, 63.

²⁾ De uitdrukking „pro induciis” (vgl. pro tempore = naar tijdsomstandigheid) geeft o. i. te kennen, dat bij den kooprijis rekening gehouden werd met den stand der vredesonderhandelingen.

³⁾ De kardinaal Alonso de la Cueva, markies van Bedmar, met Carlos Coloma een der voornaamste raadgevers van Isabella (vgl. Pirenne, *Hist. de Belg.* IV 255 v.v.). Het onderhoud, dat Ophovius toen met den kardinaal had, zal aanleiding gegeven hebben tot den brief van Koning Philips van 13 Dec. 1629 aan Isabella, medegedeeld in *B. B.* XIV 153, '54.

⁴⁾ Willem (van) Steenhuis(en), lid van den Raad van State en den Geheimen Raad; *Biogr. Nat.* XXIII 756 v.v.

⁵⁾ Het optreden van Ophovius zal mede tot gevolg gehad hebben het tegenplakkaat van 25 Oct. 1629; Bor p. 390, '91, v. Heurn II 463.

⁶⁾ Nicolaas, zoon van Adam van der Duyn(en) (heer van Rijswijk, hoogheemraad van Delfland en meesterknaap van Holland) en Margaretha Suijs; *N. N. Biogr. Wdb.* IV 542.

⁷⁾ Joannes Beuckelius, pastoor der St. Gaugericus-parochie te Brussel, eertijds pastoor van St. Jacob te 's Bosch; *B. B.* XIII 157 noot 3, *N. N. Biogr. Wdb.* IV 341.

1629

Egi cum D^o Kesselaer de litteris pro conservandis pastoribus et de accusatione contra D^{um} Grinsfen.

Visitavit me D^{us} Gavrelles¹⁾, D^{us} Daems etc.

26 Oct. Discessi Bruxella Antverpam et D^{us} decanus Mechliniam, ut inde cum litteris ab aula per Geertrudenberghen iret in Hagham ad impediendum conatus haereticorum in expellendis pastoribus etc., cum ordine ut prius copias litterarum (a) ex Beka per canonicum mittat Sylvamducis.

Solvi in diversorio het Swijnke pro me, D^o decano, Pastore in Bel et duobus famulis pro 13 diebus 170 fl. cum 4 equis et carroziere etc. Ivi cum barca ordinaria.

in Antwerpen

Veni Antverpam hora 5^a. Venit D^{us} Coymans et Scultetus van Cempelandt, ut agerent etc.²⁾; dixi omnia tractata etc.; iverunt Bruxellas.

27 Oct. Invisi D^{um} rev. episcopum³⁾. Promisit, se commendaturum Patrem Bocquetium pro episcopatu Brughensi.

Scripsi mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali de potestate attestandi meo nomine pro civibus in obtinenda salvoguardia et pro Jan Jansen Scheffers et Jacobo Vercuylen.

(f. 32^r). Dom^{ca} 28 Oct. Simonis et Judae. Primitiae P. Deeken (?)⁴⁾ quas audivi, dicto Sacro. In prandio apud Rev. D^{um} (episcopum), ubi erat consul Tucher⁵⁾ et D^{us} de Mera et decanus le Mire⁶⁾ et decanus Lyranus Lermans⁷⁾ et alii, Pater Bocquet et Chocquetus⁸⁾. Post prandium invisi van der Laer seniore et Vranx. In Completorio apud Predicatores.

Venit D^{us} Decanus, pastor in Berghijck⁹⁾, quaesitum, quid ageret cum pastoribus et edicto D^{orum} Statuum. Dixi, quod

(a) Hs. herhaalt prius.

¹⁾ Gavarelle, secretaris van den Hoogen Raad van Vlaanderen te Madrid; *Corresp.* II (index).

²⁾ Adrianus Co(y)mans, schout van Oisterwijk (*Sassens Jaarb.* 1893 p. 901) en Franchois Prouveur, kwartierschout van Kempenland, kwamen vermoedelijk op informatie uit, wat te doen tegen het plakkaat van 20 October.

³⁾ Joannes Malderus, bisschop van Antwerpen 1611—'33.

⁴⁾ P. of F. Deeken of Duker (= Tucher?).

⁵⁾ Robert Tucher, burgemeester van Antwerpen.

⁶⁾ De bekende Aubertus le Mire (Miraeus), kapitteldeken van Antwerpen; *Goetschalckx* p. 120 v.v., *Biogr. Nat.* XIV 882 v.v.

⁷⁾ Dionisius van der Voort, bijgenaamd Leermans, deken van het St. Gummarus-kapittel te Lier 1627—'45; L. Deckers, *Leven en Eeredienst v. d. H. Ridder Gummarus*, Lier [1870], p. 550.

⁸⁾ Hyacinth Choquet O. P.; *Belg. Dom.* p. 230 v.v., *Biogr. Nat.* IV 96 v.v., *Geestel. Erf* VII 273 v.v.

⁹⁾ Petrus Balenus, pastoor-deken van Bergeik; *Schutjes* III 238, '39.

omnes locum servarent et ecclesias, etiamsi carcer vel mors intervenirent. Promisit se curaturum. Monui illum, ut a scandalo et meretrice illa abstineret; dixi, me intellexisse quod esset in puerperio. Negavit.

29 Oct. In prandio apud D. Taeterbeeck.

30 Oct. Apud van de Laer seniore in prandio etc.; varias visitationes.

Scripsi litteras ad Regem Hispaniarum de traditione civitatis Buscoducensis etc.; misi per Patrem mag. Capello ad Superintendenten justitiae Bruxellas, qui illas destinaret in Hispanias¹⁾.

31 Oct. Vigilia. Domi pransus. Dedi Patri procuratori 24 pocula vini, quae civitas obtulit. Invisi D^{um} gubernatorem castr²⁾ et uxorem Comitissam decumbentem.

(f. 32^v). 1 Nov. Festum Omnium Sanctorum. Obiit Pater Godefridus Oosterwyc, senior Buscoducensis conventus³⁾.

In prandio apud D^{um} canonicum Dinghens thesaurarium⁴⁾.

2 Nov. Invisi Discalceatas et D^{um} gubernatorem castr⁵⁾.

In prandio apud S(ororem) Mariam Vranx cum amicis etc.; vesperi computavi cum illa et mansi debitor 340 fl.; jussi dari sorori Christinae⁶⁾ pro lineis 100 fl.

3 Nov. Reliqui Patri mag. priori duas chartas, signatas in albis, ut reciperet a Receptore Regio⁶⁾ pro conventu unius anni redditum 634 fl.⁷⁾ et commisi Patri Henrico Deventer⁸⁾,

¹⁾ Ophovius zond den Koning alsdan een relaas over de belegering en overgave van 's Bosch en tegelijk een verzoekschrift ter benoeming van J. Boucquetius tot bisschop van Brugge; beide stukken zijn gepubliceerd in *B. B. XIV 148 v.v.*

²⁾ Don Antonio de Padro Pimentel of waarschijnlijker Emmanuel Pimentel, graaf van Feira; Goethals I 643, *Corresp. II* (index).

³⁾ Godefridus van Oisterwijk, in 1570 te 's Bosch in de orde getreden; *Chron. Busc.* p. 202, *Predikh. 's B.* p. 93.

⁴⁾ Franiscus Dinghens, tresorier van het Antwerpsch kapittel (Goetschalckx p. 176 v.v.), en zijn hierna nog te vermelden zuster Joanna Dinghens te Antwerpen hadden aan Ophovius veel geldelijken steun verleend bij de oprichting van het vicariaat der Predikheeren te Lier.

⁵⁾ Zuster van Ophovius.

⁶⁾ Le Molerie, zie *Diarium* 8 Febr. 1630.

⁷⁾ De Brabantsche geestelijkheid had tot onderpand der terugbetaling harer vrijwillige bijdragen voor het onderhoud der koninklijke troepen hypotheek gekregen op de provinciale inkomsten des Konings (*Meded. Hist. Inst.* IX 132); vandaar bovenstaande rente, groot 634 gl. 6¹/₂ st., welke vóór 1590 aan de abdij van Tongerlo en daarna aan den bisschop van 's Bosch toebehoorde; Foppens p. 75.

⁸⁾ Henricus van Deventer O. P., geprotest te Antwerpen in 1588; *Graf-en Gedenkschr.* V 126, '64.

1629

ut unum annum daret Agnetae Cortvrient, uxori Boudewijns ¹⁾, quae pro me exposuit pro lectis et supellectili, ut ex illius computu patebit.

Dedi Mariae Vranx per Henricum (v. Ophoven) fratrem in deposito 2 vergulde scaelen; 1 silveren van Tongerlo; twee groote massyf silvere coppen, vergult; twee vergulde coppen, duyts werck; vier silveren kandelaers; een cleyn vergult copken.

Dedi Patri mag. priori nostri testamenti unum exemplar; aliud habet mag. Laurentius van Loemel fiscalis Sylvaeducis.

in Lier Patri Francisco Cosijns pro vitris Lyrae debeo 260 fl. ²⁾ f. 33^r). Profectus sum Lyram cum Patre Ludovico ³⁾ et D^o Smeysers.

Dom^{ca} 4 Nov. Narravit mihi Pater vicarius P. Christophorus Meysner ⁴⁾, quod vicariatus bene debet 10000 fl.

In prandio D^{us} decanus (Lieranus); vesperi recreatio comunitatis.

5 Nov. Dicto Sacro in Clusa ⁵⁾ et data benedictione in Zyon ⁶⁾, discessi versus Tongerlo. Expectavi usque ad 11^{am}, sed non comparuit D^{us} persona in Meerbeek ⁷⁾, qui rogaverat, ut illum pro capellano assumerem, ut Sylvaeducis negotia sua ageret. Vesperi in Tongerlo.

*in Tongerlo
in Geel*

6 Nov. Discessi mane versus Gheel; ibi composui negotium cum D^o decano rurali ⁸⁾ et rusticis de Larum ⁹⁾ quoad scholas et permissum rusticis, ut mulierem alerent pro magistra

¹⁾ Wouter Boudewijns, gehuwd met Agneet Cortvrient, had waarschijnlijk een graanhandel te Antwerpen; vgl. *Diarium* 8 Oct. 1630, *Graf- en Gedenkschr.* II 346.

²⁾ Franciscus Cosijn(s) O. P., in 1627 vicarius te Lier (*Graf- en Gedenkschr.* V 127), ontving dit geld waarschijnlijk tot betaling van een venster in de Lisperkapel te Lier, dat door Ophovius ten geschenke was gegeven; *B. B.* XIV 64.

³⁾ Vermoedelijk Ludovicus Loemans O. P. van het klooster te Antwerpen; *Belg. Dom.* p. 426, *Graf- en Gedenkschr.* V 126.

⁴⁾ Christophorus Meischner, in 1629 vicarius te Lier; *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

⁵⁾ De kluizekerk van St. Gummarus te Lier, in 1612 door de Predikheeren in gebruik genomen; *Belg. Dom.* p. 391 v.v., R. Rommens *De Predikheeren en de Kluizekerk te Lier* (1888) p. 13 v.v.

⁶⁾ Het Franciscanessenklooster Sion te Lier.

⁷⁾ Rutger (Rogier) van Niel, geb. te 's Bosch, was pastoor (persona) te Meerbeek; *Tax.* XIV 277.

⁸⁾ Lambertus Oppels, landdeken van Geel; *Schutjes* III 748.

⁹⁾ Gehucht onder Geel, waarin een kapel stond; *Schutjes* III 756.

vel alium, etiam conjugatum, sed non sacerdotem, qui tantum doceret pueros legere et scribere et Confiteor.

Vesperī in Postel; bene excepti.

in Postel

7 Nov. Mane discessi versus Berse; ibi jentati cum Pastoribus in utroque Berse ¹⁾. Vesperī venimus in Boxel et dormivi in domo Dⁱ canonici Gosuini ²⁾ et laete exceptus cum Capellano.

in Beers

in Boxel

f. 33^v. 8 Nov. Veni Sylvamducis circa 12 et amice invitatus a D^o vice-gubernatore D^o Philippo Tienen, comedi cum illo. Post prandium venerunt multi visitantes.

in 's Bosch

9 Nov. Plurimi visitarunt me. In prandio cum Gubernatore, uxore ³⁾ et D. Cleser, majore Cleser et uxore apud Carthusianos ⁴⁾ etc.

Locutus cum Priorissa Carmelitarum etc. de Capucinis etc. et conventu ipsorum. Varii ecclesiastici ad me venerunt etc.; omnibus dedi auctoritatem ad tempus etc.

10 Nov. Scripsi Mariae Vranx et respondi litteris de data 6 et Patri mag. Bocquetio, ut sollicitaret solutionem duorum annorum redditus 634 fl.; ipse servaret unum et reliquum daret Patri Henrico (de Deventer), qui dabit uxori Boudewijns pro expensis lectorum et Christinae ⁵⁾ etc.

In prandio D^{um} nobilem Honselaer in Nieuthaldre ⁶⁾ et viduam Costeri ⁷⁾ etc. Post prandium varii et Gardianus Capucinatorum.

Dom^{ca} 11 Nov. Martini. Mane celebravi apud Nigras ⁸⁾ et habui exhortationem ad populum post Sacrum. Postea visitavi Sorores et praecepi omnibus, ut agnoscerent semper (f. 34^r) Matrem pro superiori, quia instituebant illam perpetuam Matrem, ne heretici invaderent bona etc.; Petronella

¹⁾ De pastoor van Middelbeers was Joannes Oudart, die van Oostelbeers Petrus Vervelsfoort; Schutjes V 91, 404.

²⁾ Gosuinus Gerards Goossens; Schutjes III 358, '59.

³⁾ Evengenoemde vice-gouverneur Philips van Thienen was gehuwd met Walburg van Lynden; *Tax.* XVI 242.

⁴⁾ Over het Karthuizerklooster te 's Bosch, Schutjes IV 510, '11, *Bossche Huizen* I 374 v.v.

⁵⁾ Waarschijnlijk Ophovius' zuster.

⁶⁾ Warnard van Honselaer, heer van Nieuw-Herlaer onder St. Michiels-Gestel; *Tax.* V 185.

⁷⁾ Vermoedelijk Maria van Breugel, weduwe van het Bossche magistraatslid Jan Coster(i)us; Frenken *Genealogieën v. eenige voorn. Meierijsche Geslachten* p. 22, *Tax.* XV 180, '81.

⁸⁾ Over het klooster der Zwartzusters, Schutjes IV 505 v.v.

1629

vesperi omnino voluit dividi bona conventus et dicebat, se non agnoscere nec Episcopum, nec Matrem etc.; principium apostasiae!

Comitatus sum funus Di Pijnappel, magistri in Sancto Spiritu ¹⁾, in habitu episcopali cum bireto et ivi ad dextras gubernatoris Di Philippi Tienen etc; comitati sunt omnes de Confraternitate B. Virg. cum rubris suis cucullis et candelae ad funus cum taedis.

Vesperi filius et proles Joris Verheijden.

In prandio cum Gubernatore et magistratu.

12 Nov. Compositis sarcinis paravi discessum; multi valedictum venerunt. Uxori Gubernatoris dedi een leddecant mit root behangsel, al met out goude leer; benigne dimissus. Ivi navigio in Nieuthaller et a familia Di Honselaer benigne receptus cum capellano D^o scolastico Smeyers ²⁾.

in St. Michiels-
Gestel

13 Nov. Scripsi ad D^{um} Kesselaer de statu pastorum et D^o decano (Hilvarenb.) sollicitatore, quod Pastor in Waelwijck ³⁾ dixerit — qui inde redibat —, quod causa esset remissa ad Principem et Concilium Status et nihil interea tentatum ⁴⁾, nisi in Orten. Sed nescivi, in Vucht S. Lamberti Pretorem novum et Secretarium vi aperuisse Dominica praeterita templum et praedicasse Praedicantem in Vlijmen, quod postea intellexi a Pastore in Vucht S. Petri ⁵⁾.

Advenit fr. Jacobus ⁶⁾ cum libris et sedilibus et supellectili etc.

(f. 34^v). Scripsi litteras ad petitionem Di officialis et Di Riet, scabini, et aliorum duorum scabinorum, qui consilarii sunt aggerum — hemelraeden —, ut obtineant salvum conductum; scripsi ad Cancellarium et Steenhuijsen.

Accepi quoque juvenem quemdam J. van Rijswijck, ad petitionem D^{ae} viduae Costeri, in familiam nostram ⁷⁾; debebat ire Lovanium ad studia.

¹⁾ Antonius Pijnappel; v. Oudenhoven (ed. 1649) p. 52.

²⁾ Ludovicus Smeyers, kapelaan-secretaris van Ophovius.

³⁾ Rodolphus Seegers; Schutjes V 876.

⁴⁾ Dat intusschen niets was ondernomen tegen den Kath. godsdienst.

⁵⁾ Rogerius de Moor; Schutjes V 846.

⁶⁾ Jacobus van Ophoven, die als leekebroeder in het Predikheerenklooster van Antwerpen getreden was en zich nu ten dienste had gesteld van zijn broer Michaël, den bisschop; vgl. *Graf- en Gedenkschr.* V 127, B. B. XIV 20, 67.

⁷⁾ Ophovius zou hem als quasi-huisgenoot voor enkele dagen bij zich houden om hem dan naar België mede te nemen; zie *Diarium* 21 Nov. 1629.

14 Nov. Discessi versus Couwaeter, ubi fui amice acceptus *in Rosmalen* cum D^o Smeyers et Petro ¹⁾ ac auriga etc.

15 Nov. Dicto Sacro dedi expeditionem D^o (L. v. Lommel) fiscali et commendatitias ad D^{um} thesaurarium Kinschott; etiam signavi aliquot nomina ²⁾.

Recepi juvenem J. van Rijswijc in meum obsequium, ut posset libere ire Lovanium ad studium; illum adducebat Jonker Bevers ³⁾, qui ante cum D^a vidua Costeri fuerat in Nieuthalder.

Mansit in prandio D^{us} fiscalis. Vesperi respondi litteris Mariae Vranx et scripsi, quod in posterum litteras singulis vicibus solveret; idem scripsi sorori Annae.

16 Nov. Dedi tonsuram Henrico Seijnen ex Hees, studioso S. Theol. Lovanii, quem D^{us} pastor in Hees praesentavit, D^{us} Joannes Fabri ⁴⁾.

Venit D^{us} Ruys pictor, qui me ad Heusden comitatus erat ⁵⁾. Narravit ex ore viduae Broehoven, quemdam meester Merten van der (*f. 35_v*) Haghe, procureur, qui fuerat capitaneus van de peijniers, aliàs Roobol, quod dixerit, Episcopum noluisse dare arbores pro fortificatione civitatis et cives fuisse involuntarios et D^{um} Grobbendonck et Ribbecourt solos laudandos etc.

Supervenit prandio, in quo erat dictus Ruys et Pater confessor et senior ⁶⁾, Pastor in Beyrlicom ⁷⁾ cum confratre, qui et narrabat, uxorem van der Weeghen idem dixisse de Episcopo.

Respondi litteris Di J. Asseldonc, canonici Bruxellensis ⁸⁾, quibus commendabat D^{um} Joannem van Maren, presidem Seminarii ⁹⁾. Ego presentavi beneficium S. Hieronimi in ecclesia Helverebecana (a) S. Petri collegiata, si posset a Pontifice

(a) Hs. herhaalt *in ecclesia*.

¹⁾ De bekende neef en rentmeester van Ophovius.

²⁾ Vermoedelijk eenige van de adressen, welke hij vóór en achter in zijn Diarium schreef.

³⁾ Over de Bossche adellijke familie De Bever zie *Tax.* VII 201 v.v.

⁴⁾ Joannes Fabri, pastoor te Heeze; Schutjes IV 106.

⁵⁾ Op de reis van Ophovius in Febr. 1623 naar den gouverneur van Heusden, die hem toen gevangen nam.

⁶⁾ Van het klooster Koudewater, waarin Ophovius toen was.

⁷⁾ P. v. (d.) Dael(e).

⁸⁾ Jan van Asseldonk, kanunnik der St. Gudulakerk te Brussel; Schutjes IV 547.

⁹⁾ Joannes Gijsberts van Maeren, president van het toen vernietigd Bossche Seminarie; Schutjes II 185.

1629

obtineri, quia vacabat in Septembri per traditionem civitatis et unio cum Seminario cessabat ¹⁾; D^{us} vero Wilhelmus scholasticus ²⁾ male contulit nepoti 13 annorum.

17 Nov. Dedi tonsuram cuidam adolescenti Astensi.

Scripsi congratulatorias Episcopo electo Brugensi decano D^o Servatio Quinckero S. Th. L. ³⁾

Magister Laurentius (v. Lommel) in prandio.

Dom^{ca} 18 Nov. Excepi professionem solemnem cujusdam monialis uut het Weeshuys (in Buscod.) et pro themathe: „Templum Dei sanctum est”, quia erat Dedicatio templi S. Petri, et aliqua si murus est, faciemus ei propugnacula argentea ⁴⁾ etc. Dedi recreationem Fratribus. Interfuit Sacro soror cum familia nostra et noctu, quia pluebat, manserunt in Hintem ⁵⁾. Comedit nobiscum sartor vicinus ⁶⁾, qui cum sororibus huc venerat.

(f. 35^v) 19 Nov. Excepi professionem cujusdam clerici; de eo „Ecce, nos reliquimus” etc. de abnegatione propriae voluntatis, de animalium oblatione, quam Nova Lex etc.

Supervenit D^{us} decanus Helverenbeeck ex Haga Comitit, qui retulit Status Hollandiae nolle suspendere edictum de pastoribus etc. Quare statim me contuli, sumpto prandio cum ipso et nobili Bevere, Sylvamducis ad edes nostras. Gratus fui gubernatori D^o Tienen.

Variis dispositis illo et sequenti die ac relictis sacerdotibus in civitate:

D^{us} Kelders, canonicus; D^{us} Vossius; D^{us} Leemput; D^{us} Vlierden; D^{us} Ravesteyn; D^{us} van der Sterre; D^{us} Soerendonck; D^{us} ejus frater; D^{us} van Empel; D^{us} Bornbergh; D^{us} Archydiaconus, canonici ⁷⁾; — D^{us} Tulden; D^{us} Albertus

¹⁾ Het beneficie was in 1572 in het Seminarie geïncorporeerd; *Studie-beurzen* II 293.

²⁾ Wilhelmus van Rijckel, scholaster van het kapittel van Hilvarenbeeck; *Schutjes* IV 616.

³⁾ zie *B. B.* XIV 82, noot 2.

⁴⁾ *Cant. Cant.* VIII 9.

⁵⁾ Hintham bij 's Bosch.

⁶⁾ Waarschijnlijk een Bossche kleermaker, de Hondt genaamd, wiens woning naast die van den bisschop stond; vgl. *Bossche Huizen* I 373, II 302, *Tax.* XVI 273.

⁷⁾ Allen hiervoren reeds vermeld, behalve de kanunniken Laurentius Kelders en Leonardus Bornberg(h)(en); de laatste was tevens pater (rector) van het klooster achter de Tolbrug.

Scheenkens; D^{us} Schijndelius, pater in Anneborch ¹⁾; D^{us} Stocckelmans, pater Nigrarum; Pater Wellemans ²⁾; Pater gardianus olim Minoritarum; Pater Columbanus, capucinus; Pater Lers, dominicanus ³⁾ cum alio Patre; Pater Bylaer, jesuita; Pater Gerardus ⁴⁾; D^{us} Vormers, ludimagister, vice-pastor S. Petri ⁵⁾; D^{us} Gerardus a Kempen ⁶⁾, numquam admissus, qui mihi imposuit, se admissum olim a vicariatu, quia revocata licentia a nostro praedecessore; (*f. 36^r*) D^{us} Groesius ⁷⁾; D^{us} Petrus Corselius; D^{us} Gerardus van den Heuvel, capellanus S. Jacobi, olim frater; Pastor beginagii et xenodochii ⁸⁾; Pater in S. Geertrude; Pater in den Uylenborch; Pater op den Wijmeleberch; Patres in Orten tres; D^{us} Typoets; D^{us} Cremers etc.

20 Nov. Discessi Sylvaducis cum D^o decano (Hilvarenb.) et Smeyers versus Hilverebekam, ubi bene excepti etc. *in Hilvarenbeek*

21 Nov. Sacro celebrato et D^{is} canonicis auditis, discessi cum D^o Martino Hoorenbeek et duobus adolescentibus, Costeri filio et Rijswijck, versus Turnhouwt et vesperi versus Herenthals, ubi a D^o Nicolao Velasco bene excepti in Ethiope. *in Herenthals*

22 Nov. Versus Lyram, ubi in prandio bene. *in Lier*

Vesperi Mechliniae in beginagio apud D^{um} Romoldum. *in Mechelen*

23 Nov. Mane fui apud D^{um} Roelants, consiliarium, et discessi versus Bruxellas. Vesperi habui audientiam apud Suam Celsitudinem bonam. *in Brussel*

24 Nov. Pransus apud D^{um} de Marquet.

(*f. 36^v*). Dom^{ca} 25 Nov. Invitatus a D^o Grobbendoncq apud D^{um} comitem de Rinees(?) ⁹⁾ etc.

Heri egi cum D^o legato Regis Hispaniae D^o marchione de Aitona et declaravi statum patriae ¹⁰⁾.

¹⁾ Robertus Tulden, Albertus Scheenkens en Cornelius Schijndelius komen voor als beneficianten van St. Jan; Schutjes IV 282, B. B. IX 186.

²⁾ Franciscus Wellemans O. F. M. wordt genoemd in *Bijlage IX A*.

³⁾ Augustinus Lers (Leers, Laers) O. P., geprofest te 's Bosch; *Chron. Busc.* p. 224, *Predikh.* 's B. p. 94, 180.

⁴⁾ Arnoldus Bylaer (Bijlers), praefectus spiritualis, en Gerardus Othonis, procurator van het Jezuietencollege; Schutjes IV 424, *Biogr. Nat.* XVI 379.

⁵⁾ Arnoldus Vormers; Schutjes IV 344.

⁶⁾ Beneficiant in het groot beginnhof; Schutjes IV 365.

⁷⁾ Jan Groesius deed dienst bij de Zusters van Orthen; Schutjes IV 483.

⁸⁾ Joannes Havens; Schutjes IV 377.

⁹⁾ Waarschijnlijk de reeds vermelde René van Renesse, graaf van Warfuzee.
¹⁰⁾ Francesco de Moncada, markies van Aytona, werd, na Spaansch gezant geweest te zijn te Weenen, als zoodanig aangesteld te Brussel, waar hij 11 Nov. 1629 aankwam; *Biogr. Nat.* I 578 v.v.

1629

Celebravi apud Praedicatores.

26 Nov. Varia pro domo mortuaria fratris b. m. sollicitavi et cum Gerardo agente vel famulo viduae ¹⁾ dedi D^o Questio ²⁾ het rinversael ³⁾ et declarationem van Maijke (?) etc.

In prandio habui D^{um} abbatem van Dielegem ⁴⁾. Invisit me D^{us} van den Berghen.

27 Nov. Commendavi processum D^o Uwens et D^o consiliario Borgoio ⁵⁾.

Fui in congregatione Statuum ⁶⁾; commendavi causam publicam Majerie etc.

Commendavi Plebanum Ill^o (episc. Mechl.) ⁷⁾.

In prandio cum Abbate Wesaliensi domi ⁸⁾; adivi D^{um} Keselaer et D^{um} in Westelroe pro habitatione ⁹⁾ etc.

Misit famulum suum D^a comitissa van Meghen ¹⁰⁾, quod Pastor in Boxtel obiisset ¹¹⁾ et quod mihi daret potestatem instituendi pastorem, cui et canonicatum daret.

Respondi litteris Dⁱ lic. Leemput; scripsi, obstetricem mentiri, quod ego permissem illi, ut proles praedicantibus baptizandas offerret. Concessi pastori, qui pestiferis in infirmitate

¹⁾ Ophovius' broer Nicolaas, koopman te Antwerpen, was in 1622 gestorven; zijn weduwe Henrica Aerts van den Homelegen (*Graf- en Gedenkschr.* V 137) zal met behulp van haar knecht Gerardus de zaak hebben voortgezet.

²⁾ Adrianus Questius, Bosschenaar, advocaat bij den Raad van Brabant; *B. B.* XIV 18.

³⁾ Renversael = schriftelijke tegenbelofte of tegenverzekering.

⁴⁾ De Norbertijnerabt Joh. Bapt. de Haseler; *Gallia Christ.* V 92.

⁵⁾ Karel Borgoio te Brussel, lid van den Raad v. Brab. Het proces betref de huurders van enkele hoeven, welke het bisdom bezat te Baest onder Oostelbeers, zie *Diarium* 22 Aug. 1630.

⁶⁾ Ophovius ging alsdan naar de vergadering der Staten v. Brab., doch niet als lid van dit college; vgl. *B. B.* XIV 126, noot.

⁷⁾ De plebaan Jacobus Cassyer werd later plebaan te Brussel; Schutjes IV 315.

⁸⁾ Johannes Fraissinne, Norbertijnerabt te Wesel; *N. N. Biogr. Wdb.* VII 439.

⁹⁾ Ophovius zal er over gedacht hebben, zich metterwoon te Hilvarenbeek of Oirschot te vestigen; vandaar zijn bezoek aan Philips baron van Merode en Petershem, burggraaf van Montfoort, markies van Westerloo, heer van Hilvarenbeek en Oirschot; C. Stroobant *Notice Gênéal. sur les Vicomtes de Montfoort* p. 71 v.v.

¹⁰⁾ Honorine van Witthem, na den dood van haar man Gerard van Horne baron van Boxtel hertrouwd met Frans Hendrik van Croy, graaf van Megen, die stierf in 1616; Schutjes V 51.

¹¹⁾ Gerard Verdonk; Schutjes III 348.

assisteret, 100 fl. annuo ¹⁾) et mag. Laurentius fiscalis solveret. Quod nullo modo permittam, ut moniales extra monasterium habitent. (*f. 37^v*). Commendavi ad requisitionem Dⁱ consilarii (Kesselaer) Juliae D^{ae} de Brem(p)t (?) D^{um} Joannem Aefferden, receptorem Geldriae, ut filius ejus major natu habere posset beneficium primo vacaturum.

Scripsi ad Ducem Neoburgicum ²⁾). Scripsi mag. Laurentio (v. Lommel) et misi signaturam pro aliquot nominibus.

28 Nov. Quia D^{us} cancellarius non expediebat litteras pro Principe Auriaco ad conservandas possessiones pastorum, per D^{um} Montfort indicavi Suae Ser. Celsitudini, quae dedit commissionem D^o presidi, ut convocaret Consilium Status. Accessi Cancellarium et ursi. Simul impetravi passaportum pro praeside Cuysten et filio; pro aliis 5, quia omnes erant ex magistratu, noluit concedere.

Locutus D^{ae} comitisse van Meghen, quae mihi obtulit beneficium vacans pro D^o Joanne Werden Buxtellae. Id perfecti cum Ill^o Mechliniensi cum conditione, quod capellanus ipsius a Sua Ser. Celsitudine haberet aliud, quia illi hoc addixerat. Et quia pastor in Boxel erat mortuus, necesse erat et cum canonicatu pastorem habere etc. Et quia timebam, quod van der Cammen impediret in gratiam Grobbendonck ³⁾), misi D^{um} decanum Helverenbecanum, qui illum terreret. Impedivit tamen (a).

Commendavi D^o Kinschott mag. Laurentium (v. Lommel) et capitaneum Dierck den buschieter et de Lew. ⁴⁾

Vesperis cenavit nobiscum D^{us} van den Berghen et communicavit de filio.

29 Nov. Vigilia S. Andree. Egi late cum Marchione de Aitona ambasciatore etc.

In prandio venit D^{us} tesararius Dinghens et D^{us} Daems.

Venit Abbas Postellanus et mag. Laurentius fiscalis et detulerunt edictum D^{or^{um}} Statuum, quod omnia monasteria cessarent a divinis (*f. 37^v*) et quod darent sua registra ⁵⁾) etc.

(a) Impedivit tamen is later door Ophovius bijgeschreven.

¹⁾ De pest, welke sinds enkele jaren min of meer in 's Bosch geheerscht had, begon op 't laatst van 1629 toe te nemen; v. Heurn II 474.

²⁾ Wolfgang Willem van Paltz-Neuburg, hertog van Neuburg.

³⁾ Wellicht ten behoeve van diens zoon Godfried, die in 1627 te Mechelen in het noviciaat der Jezuïeten was getreden; B. B. IV 170.

⁴⁾ Kapitein Dirk de Leeuw.

⁵⁾ Het reeds vermelde plakkaat van 20 Oct, 1629.

1629

Misi D^{um} decanum Becanum et D^{um} Smeyers ad Consilium Statuum patriae, quod propter primum edictum congregatum erat etc.

30 Nov. S. Andreae. Invitavi Poorters in de Trompette cum uxore et Buelens, quae est filia domus.

1 Dec. Computavi cum hospita; pro omnibus 135 fl. prae-ter jentaculum.

Profectus versus Mechliniam cum rheda Dⁱ decani et ipsius et nostris equis, facta dispositione, ut Consilium Status et quatuor legati (a), id sunt Marchio de Aitona, qui in locum Cardinalis successit¹⁾, et Mirabella, qui ex Francia venit²⁾, et Cardinalis et Don Carlo de Columba.

in Mechelen

Vesperis veni Mechliniam et hospitio exceptus a 3 filiabus Dⁱ consilarii Roelants, absente patre et matre Antverpiae. Vesperis salutavi D^{um} commendatorem van Pitsenborch, qui voluit, ut ibi hospitarer.

Dom^{ca} 2 Dec. Dom^{ca} 1^a Adventus. Pransus post celebratum Sacrum in Leliendael³⁾ apud D^{um} commendatorem cum D^o Weyms⁴⁾, consiliario et filiabus Roelants.

in Antwerpen

3 Dec. Discessi navigio versus Antverpiam, ubi adpuli hora 3^a.

4 Dec. Invisi amicos cum carrozza Dⁱ Clarisse et salutavi D^{um} Taeterbeeck, ubi decumbebat Bunnens van Eijndhoven ad (f. 38^r) mortem. Salutavi D^{um} Roelants, consiliarium, cum uxore.⁵⁾

5 Dec. Pransus domi. Invisi Vranx et pro crastino invitavi D^{um} Roelants cum uxore, vidua D^a Anna Cheuws et

(a) Het verbum (convocarentur?) schijnt vergeten.

¹⁾ Kardinaal de la Cueva werd benoemd tot Spaansch gezant te Rome, waarheen hij eerst in 1632 vertrok.

²⁾ De markies van Mirabel, Spaansch gezant te Parijs en tevens buitengewoon gezant te Brussel, waar hij 12 Nov. 1629 was aangekomen; *Corresp.* II (index), de *Villermont* II 281, 303.

³⁾ Proostdij van Norbertinessen; Schutjes I 262, *Groot Kerkel. Toneel des Hertogd. v. Brab.* (1727) p. 40, 41.

⁴⁾ Michael Weyms, priester van het diocees Mechelen, kanunnik en officiaal van St. Omer; *Bull. Inst. Hist.* VIII 228.

⁵⁾ Jacques Roelants was gehuwd met Maria Schott, een zuster wellicht van Anna Schott, die gehuwd was met Nicolaas Cheuws (*Graf- en Gedenschr.* V 544). De bekende philoloog en polygraaf Andreas Schott S. J. (zie *Biogr. Nat.* XXII 1 v.v.) schreef in zijn uitgave van de *Opera Ludovici Granatensis O. P.* (Keulen 1628) een opdracht „Reverendissimo Domino et in Christo Patri Michaeli Ophovio, Sylvæducensium episcopo”.

vidua Petri Cornelis ¹⁾ et familia etc.

6 Dec. Festum S. Nicolai. Tractavi hospites etc.

7 Dec. Venit me invisum D^{us} van den Berghen et in prandio Pastor Hoochstraetanus et Secretarius in Baerst Nys Peeters, qui consignavit 300 fl., quos debebat lanio pro ovis, quas reddituarius noster Petrus solveret in Baers.²⁾

Recessit Coenrardus nepos versus Brughas ³⁾ etc.

Communicavit aliqua Petrus Bouvreij.⁴⁾

8 Dec. Festum Conceptionis. Recepi litteras a Rege Hispaniarum, quibus gratias agit de zelo etc.; erant de data 26 Oct. ⁵⁾

Scripsi litteras ad D^{um} Werdenum de pastoratu et canonicatu Boxtellae.

Scripsi sorori de supellectili.

Scripsi Petro nepoti, quod iret in Haghham ad D^{um} decanum (Hilvarenb.) et cum eo conferret.

Venit D^{us} decanus Helverebeecanus, ut iret per Sevenberghen in Haghham pro manutenendis pastoribus et monasteriis cum litteris (*f.* 38°) Ser^{mac} et Dⁱ Kesselaer ad D^{um} Tercuylen, unum e Statibus, quia Concilium non judicabat expedire, ut litterae mitterentur ad Principem etc. Etiam litterae missae sunt ad D^{um} Ballanson, gubernatorem Bredanum ⁶⁾ etc., quatenus vim hostium contra ecclesiasticos coerceret.

Interfui processioni. Venit Gerebrandi Fredrix filius, elaeosynarius electus, qui petiit zijnen willecom; dedi 12 fl.

Scripsi D^o Montfort, quod intellexi Regem Franciae velle irrumpere in Brabantiam et Hollandos quoque sese parare.

Dom^{ca} 9 Dec. 2^a Adventus. Discessit D^{us} decanus Bekanus versus Mechliniam, inde versus Sevenberghen. Dedi illi

¹⁾ Sibilla van Uffels, wed^e van Peter Cornelis Cheu(ws).

²⁾ Baers(t) = Beers (Oostel- Westel- en Middelbeers). De dorpsnaam Beers is, naar wij veronderstellen, bij wijze van afkorting ontstaan uit den naam Baerschot (Baerst, Beers).

³⁾ Coenraerd, de oudste zoon van Ophovius' broer Nicolaas, was gehuwd en woonde te Brugge.

⁴⁾ Wonend waarschijnlijk te Antwerpen.

⁵⁾ De koning schreef hem waarschijnlijk naar aanleiding van de berichten, welke hem kort na de overgave van 's Bosch door het Brusselsch Hof waren toegezonden. 't Is echter ook mogelijk, dat Ophovius zijn dreigement tegenover Grobbendonk om naar Spanje te schrijven — zie *Diarium* 13 Aug. 1629 — inderdaad had uitgevoerd, en dat de koning hem bovenbedoelden brief ten antwoord gaf.

⁶⁾ Claude de Rye baron van Balançon, gouverneur van Breda.

1629

litteras ad advocatum de Jonghe ¹⁾ et quitantiam Matresse ²⁾ pro 39 fl. 12 st. Dedi memoriale, ut curaret in passeporto mutari (a) aliqua.

10 Dec. Pransus apud de Duyts ³⁾ cum Patre Brouwer, Patre Henrico (de Deventer), Patre Cosyn et D^a Houbraec. Variis locutus.

11 Dec. Consolatus viduam Bunnens, qui obiit in domo Taeterbeeck. Salutavi amicos et Rev^{um} (episc. Antverp.) eique dixi de Jesuitis, quod permittant Sylvaeducis, quod prelegatur Catechismus Heydelbergensis et omissa haereseos doctrina accipiatur id quod Catholicum est.⁴⁾

(f. 39^r) Pransus in domo Dⁱ Guliaem Kivits. Invisi vesperi familiam Vranx; computavi cum illa et consignavi pecunias omnes 400 florenos a Petro ad Bunnens missos, ex quibus Taeterbeeck servat 1000 ex perditione Buscoducis; reliquos recipiet Vranx cum duobus terminis redditus 634 fl. super Status et 300 ex ovibus venditis, ex quibus conventus debet habere 1000, fr. Franciscus (Consyn(s)) pro vitris Lyrae 261, Procurator 100, Pater Henricus (v. Deventer) 62 (fl.) 10 (st.), Pater Chrystophorus (Meischner) habet 200, Maria Maris 30.

(a) Hs. herhaalt *curaret*.

¹⁾ Dirk de Jonghe, katholiek advocaat te 's Hage, die waarschijnlijk betrokken was geweest in de vrijkoop van Ophovius uit de gevangenis ten jare 1624; zie *Diarium* 26 Aug. 1630, *Tax.* II 101.

²⁾ Gregoria (van) Steeland, schoolmeesteres, begraven in het klooster der Dominicanen te Antwerpen; *Graf- en Gedenkschr.* V 138.

³⁾ Antwerpsche familie, bevriend met Ophovius.

⁴⁾ De Bossche Katholieke schoolmeesters gebruikten als van ouds Katholieke boeken voor de Katholieke kinderen, maar uit vrees, dat ze anders uit hun ambt zouden ontslagen worden, gaven ze aan de Protestantsche kinderen den Heidelbergischen Catechismus en andere verboden en kettersche boeken. Blijkbaar liet Ophovius door Pater de Brouwer aan de Romeinsche Congregatie vragen, of hij dit zou mogen toelaten. En omdat Philippus Rovenius, de Apostolische Vicaris van Holland, aan inwoners van de dekenaten Zaltbommel en Heusden dispensatie had verleend, daar die streken in de macht der ketters waren, en hij dus even goed in de stad 's-Hertogenbosch jurisdictie zou kunnen gaan uitoefenen, liet Ophovius door Pater de Brouwer tevens ook hierover aan de Propaganda schrijven. Deze gaf bij schrijven van 8 of 9 Maart 1630 beide punten in onderzoek aan den Nuntius te Brussel en op 26 April d. a. v. berichtte Pater de Brouwer aan de Propaganda, dat de Bisschop hem teruggeschreven had, op beide punten een onderzoek te zullen doen instellen om den Nuntius volkomen in te lichten; *Rom. Br.* N° 449.

12 Dec. Solvi D ^{ac} Boudewyns pro duobus	
lectis, uno	44 fl. 6 st.
et alio	67 10
et grano 6 fertellis pro sorore	32 fl. 10
	144 6

Dedi illi preterea . . . fl. mutuo, quos reddet post duos annos sine ullo interesse (a). Dedi Mariae van der Beeke, nepti beghinae ¹⁾, pro magistra cantus 12 fl.

13 Dec. Pransus apud D^{um} abbatem (S. Michaelis) hesterna die cum D^o praeposito Magdeburgensi ²⁾, D^o N. Sylvio ex abbatis Parcensi, viro egregio ³⁾, sed laborante calculo, ita ut ex mensa cogeretur recedere. Aderat D^{us} Rocoex consul ⁴⁾.

Discessi sumpto jentaculo cum D^o prelato S. Michaelis versus Lyram ad consecrandum Abbatem electum ⁵⁾. Venimus Lyram hora 3^a. Vesperi D^{us} prelatus apud nos hospitatus; egregia coena cum D^o gubernatore ⁶⁾, vocato ad coenam, et D^o praeposito (Maagdenb.) qui aegrotus coactus fuit manere Lyrae etc., alias venisset nobiscum in Tongerlo.

(f. 39^v). 14 Dec. Dicto Sacro in Clusa et sumpto jentaculo profecti sumus in Tongerlo, sed via pessima et aere gelante et ningente etc.; obvius fuit nobis receptor et scultetus. Venimus ad D^{um} electum hora 4^a. Dedi Lyrae Patri vicario Meyschner pro eleemosyna 100 florenos. Venimus salvi in Tongerlo, laus Deo! Invenimus Abbatem in Postel.

15 Dec. Fuit facta installatio. Ego finito Sacro de S. Spiritu celebravi; Dⁱ in Capitulo suas ceremonias fecerunt.

Prandium amplissimum cum omnibus Pastoribus ⁷⁾.

Dom^{ca} 16 Dec. Omnibus paratis solemniter me cele-

(a) Deze zin doorgestreept, waardoor het cijfer achter *preterea* onleesbaar werd.

¹⁾ Deze nicht van Ophovius was begijn te Antwerpen.

²⁾ Martinus Strickerius, seculier priester, proost van het Lieve-Vrouwepittel te Maagdenburg; Hugo, *Annales Ord. Praem.* II 180.

³⁾ J. B. Silvius, bekend predikant; J. E. Jansen, *l'Abbaye Norb. du Parc-le-Duc* (1929) p. 130.

⁴⁾ Nicolaas Rockox, burgemeester van Antwerpen, bekend om zijn rijkdom, kunstmin en milddadigheid; *Biogr. Nat.* XIX 566 vv.

⁵⁾ Theodorus Verbraken, abt van Tongerlo; Schutjes I 257, '58, *N. N. Biogr. Wdb.* V 1000.

⁶⁾ Don Juan de Mexia, militaire gouverneur van Lier; Bergmann, *Gesch. der stad Lier* p. 637.

⁷⁾ De pastoors-abdijheeren van Tongerlo.

1629

brante, D^o abbate S. Michaelis et Everbodiensi ¹⁾ assistentibus, facta solemnis consecratio. Nota, quod incipi debet a praesentatione Prelati electi et non a „Confirma” etc.; nec „Exurgat” etc. dicendum, quia consecratio fit autoritate Apostolica ex privilegio Ordinis.

Convivium celebre. Nullus presens saecularis qui esset alicujus tituli, sed soli Pastores et scultetus Eyndoviensis Leytens et scultetus vel drossardus in Boxtel ²⁾.

(f. 40^r) 17 Dec. Misi Petrum receptorem Sylvamducis cum litteris ad D^{um} lic. Leemput; de vicariis scripsi etc. et quod, si non esset impedimentum, mitteret ad me D^{um} Simonem, qui fuit Subrègens in Seminario. Commisi illi, ut iret in Haghham ad Principem pro passeporto mutando, ut non solum in Majeria, sed in patria neutrali et subjecta contributioni possem habitare. Volui, ut mag. Laurentius faciat descriptionem pro sumptibus Dⁱ decani in sollicitatione pro pastoribus et monasteriis ad 2000 fl. et me notaret duplici portione. Dedi Petro 8 fl. 2; habui apud me 40 fl. ex pecuniis Antverpiae a Maria Vranx receptis.

Discesserunt Dⁱ abbates.

18 Dec. Scripsi litteras et misi per D^{um} le Roy ³⁾ ad Mariam Vranx et Patrem mag. Capello, pro quo per scultetum curavi sollicitari continuationem passaporti pro conventu Trajectensi ⁴⁾.

D^{us} Smeyers vadens Bruxellas accepit a Maria Vranx 150 florenos, ut solveret expensas nostras factas in 't Swynken, quae ascendebant ad 137 fl. Ergo manet debitor in 13 fl.

Venit D^{us} decanus ruralis in Gheel contra rusticos in Laerem, quos in posterum audire nolo, nisi in scriptis et cum procuratore, quia deciperent judicem etc.

(f. 40^v). Venerunt 6 aut 7 rustici ex Laerem. Dixi, quod venirent cum procuratorio in forma etc.

19 Dec. Quatuor Tempora. Scripsi ad Patrem Ferdi-

¹⁾ De abt van Averbode Mathias Valentyns; P. F. Lefèvre, *l'Abbaye Norb. d'Averbode pendant l'époque moderne* (1926) p. 4 v.v.

²⁾ Jan Leyten(s), schout van Eindhoven en Rochus Lemnius (Lemmens), schout of drossaard van Boxtel, waren misschien familieleden van abt Verbraken.

³⁾ Waarschijnlijk Philippe le Roy; De Raadt, *Jacques le Roy et sa Famille* p. 34 vv.

⁴⁾ Het Predikheerenklooster te Maastricht.

nandum de le Hove Lysbonam ¹⁾ pro creditoribus cujusdam Hispani nobilis, mortui in captivitate ipso Sanctorum Omnium Rotterodami; vocatur S. Manuel de Morales Tanares, cavagliero Portagues del habito di Christo ²⁾; den vader Theodosio Morales, habens tantum hunc filium.

Scripsit D^{us} Leemput, quod pridie Conceptionis haeretici deposuerint crucem aeneam ex coemiterio ³⁾ et ante octo dies crucem ligneam ex oxali vel odeo, cum multis blasphemiiis confringendo Crucifixi statuam ⁴⁾ etc. Scripsit, quod D^{us} Simon mihi non serviret.

20 Dec. Scripsi per famulum domus ad D. M(ariam) Vranx. Mansi domi in cubiculo propter tempestatem.

21 Dec. S. Thomae. Dedi tonsuram clericalem 4: uni ex Corstendonck ⁵⁾ religioso fratri Cornelio Cersmaker, tribus pueris ex Westerloo: Philippus van Kerchove, Joannes Blankaert et Franciscus van Dommelen. Et minores Ordines fr. Cornelio Kersmaker, Henrico Synen Heesio et Joanni Willems Mollensi. Dedit Abbas suis minores Ordines.

(f. 41^r). 22 Dec. Consecravi 5 subdiaconos: fr. Cornelius Kersmakers ex Korstendonck, fr. Joannes Siardus ex Tongerloo, Henricus Simonis Heesius, Joannes Willems Mollensis et mr. Laurentius Leyten Neetersael. Habent dimissoriales, quia ibant Lovanium. Et 5 sacerdotes: tres ex conventu et 2 seculares. Et dedi S. Confirmationem.

Dom^{ca} 23 Dec. Venit Pastor in Bel cum D^o prelato et hospitibus.

Recepi litteras a Weerden de statu pastoratus Bostellani. Recepi quoque bullam Jubilaei ab Ill^o Nuncio.

¹⁾ Ferdinandus de le Hove (del Hove) O.P. van het klooster te Antwerpen, „confessarius Nationis Belgicae” in Lissabon; *Belg. Dom.* p. 236, '37, *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

²⁾ Bekende ridderorde.

³⁾ Zij brachten het kruis naar het St. Janskerkhof, waar het bleef tot 1641; Mosmans, *De St. Janskerk te 's-Hertogenbosch* p. 463.

⁴⁾ De Katholieken te 's Bosch hadden het houten kruisbeeld in St. Jan wegens zijn grootte niet weggenomen. Aan Hosschius, den schrijver der „succincta narratio”, werd later in Antwerpen medegedeeld, dat de predikant (Gijsb. Voetius), die tijdens zijn predikatie onder het uitspreken van godslasteringen zijn toehoorders aanhitste om dit kruisbeeld te verwoesten, drie dagen daarna zou gestorven zijn. Men begrijpt, hoe Voetius met dit fabeltje den spot dreef. Hermans I 183, '84. (Volgens een andere bron betrof het fabeltje het koperen kruisbeeld van het St. Janskerkhof; *Tax.* XIII 156).

⁵⁾ Korsendonk, klooster van Reguliere Kanunniken van St. Augustinus, nabij Turnhout.

1629

Scribit quoque Pater mag. Bocquetius, quod D^{us} Lamberti ¹⁾ illi significasset, quod Cancellarius, Audientarius et Petrus S. Giovan, Episcopus Buscoducensis et quidam Franciscanus essent Bredae tractaturi de induciis.

24 Dec. Vigilia Natalis Dⁱ N^{stri}. Recepi litteras a M(aria) Vranx cum litteris Dⁱ consiliarii Roelants ad Marchionem de Aitona etc. Simul quoque twee corrante ex Hollandia, 15 Dec. impressa, quibus significatur, quod sacerdotes possunt manere in Majeria, soluta certa summa pecuniae.

25 Dec. Nativitas Dⁱ N^{ri} J. Chr. Nocte hora 10 in Matutinis; duravit Officium usque ad 2 cum $\frac{1}{2}$. Mane ante Summum Sacrum processio solemnitas; omnes religiosi cum cappis; ego tria Sacra legi sub Summo Sacro. In prandio in refectorio cum Prelato et conventu. Concionatus sum hora 1 cum $\frac{1}{2}$, postea in Vesperis. In coena cum Prelato et toto conventu in abbacia, ubi erat totus magistratus Tongerloensis cum sculteto.

(f. 41^v). 26 Dec. S. Stephani. Mane celebravi in parochia et Confirmationis Sacramentum dedi multis pueris et personis.

Scripsi litteras ad Marchionem de Aitona in commendationem Dⁱ Roelants consiliarii, Dⁱ Kesselaer, Kinschott et Dⁱ van de Wouwere.

Misi litteras cum expresso simul cum litteris ad Roelants, quia a me petierat etc., ad Mariam Vranx, ut destinaret.

Respondi Illmo Nuncio, me recepisse bullam Jubilei et quod hic expecto resolutionem Statuum Hollandiae super negotio pastorum et ecclesiasticorum per Majeriam. Rogavi, ut indicaret Pontifici, ut scribat ad Regem Franciae etc. ²⁾

Scripsi Provinciali Praedicatorum, ut Patrem Ryderium ³⁾

¹⁾ Livinus Laurentii (niet Lamberti), ook vermeld in *Diarium* 9 Nov. 1631, was plebaan te Lier 1579—1619; *Anal. Hist. Eccl. Belg.* XVII 403.

²⁾ De brieven, welke reeds door Isabella en Pater Brouwer op instigatie van Ophovius naar Rome geschreven waren om de tusschenkomst van Lodewijk XIII te bewerken (zie *Diarium* 26 Sept. 1629), waren intusschen niet zonder gevolg gebleven, want 20 Dec. 1629 schreef de Fransche Nuntius Guidi del Bagno aan den Kardinaal-Secretaris, alle moeite te zullen doen bij den Koning en Richelieu, opdat door hun tusschenkomst bij de Staten-Generaal aan de Katholieken van 's-Hertogenbosch eenige kerken zouden worden toegewezen (*Meded. Hist. Inst.* IX 148, noot). Op 22 Dec. schreef Lodewijk XIII een brief aan de Staten van Holland ten gunste der Bossche-naars, medegedeeld in *B. B.* XIV 154, '55.

³⁾ Joannes van Asseldonk, zich noemend Ryderus, geb. te 's Bosch, waar hij in 1609 het habijt O. P. had aangegenomen, was in 1629 prior te Leuven geworden; *Chron. Busc.* p. 220; *Tax.* IV 126. *Biogr. Nat.* XX 664, *Geestel. Erf* VII 280.

absolveret a prioratu Lovanii et mitteret Sylvamducis etc.

Scripti Patri mag. Brouwer pro bullis etc. Antverpiae imprimendis.

Scripti Patri mag. Bocquetio de statu nostro et reditu etc.

Misi litteras Werdeni ad Comitissam de Meghen pro collatione impetranda in Boxtel. Misi has litteras, cum litteris ad Annam sororem, ad Mariam Vranx per unum expressum Antverpiam.

27 Dec. S. Joannis. Dixi Sacrum et divinis interfui. Discessit nuncius cum litteris suprapositis. In prandio praetor — drossardus — in Westerloo, qui me ex parte Marchionis salutavit.

28 Dec. Confirmavi multos et composui difficultates inter Pastorem van Gheel decanum et rusticos in 't gehucht van Larum, presente D^o praelato. Utraque pars se remisit, sed aedituus in Larum cum cauda; homo versipellis! Confeci tamen instrumentum concordiae per modum ordinationis provisionalis et concessi Larensibus, (*f. 42^v*) quod possint habere scholam, sed que non regatur a sacerdote, sed tantum a saeculari conjugato vel non conjugato, etiam femina, usque ad Confiteor inclusive et lectionem 7 Psalmorum. Volui quod pastor vel capellani illius haberent ante alios optionem legendi Sacra in illa capella fundata et pretio ad minus 5 st. et pastor interveniret electioni magistrorum capellae et computui etc.

29 Dec. Mansi in Tongerloo.

Dom^{ca} 30 Dec. In Tongerloo Primum Sacrum Dⁱ Praets, cui mater interfuit.¹⁾

31 Dec. Composui inter rusticos in Larum et inter Pastorem Ghelensem hesternae die etc.

(*f. 42^v*).

A^o 1630.

1 Jan. Circumcisionis. Dedi famulis singulis pro strena unum pattaconem; 5 dedi; et Gauke, carroziere in Postel, dedi 3 pattacones.

2 Jan. Mansi usque ad 9 mane; postea per Gheel ivi in Postel cum D^o sculteto.

Scripti per matrem Dⁱ Praets et Pastorem in Bel ad Ma-

¹⁾ Gummarus Praets, geb. te Lier 1606, ter abdij Tongerlo ingetreden 2 Febr. 1626 (Mededeeling van Dr. Erens O. Praem.).

1630

riam et Petronellam Vranx, ad Joannam Dinghens, ad Patrem Boucquet, ad D^{um} Montfort, ut rationem redderem itineris nostri versus Sylvamducis.

Veni vesperi in Postel.

in Postel 3 Jan. Venit Petrus receptor ex Haga Comitibus, narravit successum rerum et quod D^{us} decanus expectaret finem congregationis et quod litterae Dⁱ de Marquet essent lectae a Principe, sed non a Statibus etc. In prandio venit van den Huevel.¹⁾

in Hoogeloon 4 Jan. Discessi cum van den Huevel versus Hoogeloon. Reperi per Petrum nepotem litteras a D^o Leemput et D^o Simone, qui sese excusabat pro officio capellani etc.

Respondi per fratrem Dⁱ provisoris²⁾ et misi litteras ad Hagham destinandas, quod D^{us} decanus finita congregatione veniret in Beeck, quod ibi expectarem.

in Oirschot (f. 43^r). 5 Jan. Mansi in Hoogeloon illo vesperi et mane post Sacrum in Hogeloon profectus sum versus Oorschott. Ibi hora 10 intellexi, transivisse D^{um} decanum versus Bruxellas illo die et quod congregatio³⁾ esset habenda vel in Tilbörg, vel Boxtel, vel Eyndhovia vel Oorschott. Id narraverat scultetus Peelandiae D^{us} Gerwen, qui cum Decano ex Haga venerat et illac illo mane transierat⁴⁾. Statim reversi, sumpto prandio cum Canonicis, in Hogeloon, ubi nocte cum van den Huevel mansi.

in Hoogeloon Dom^{ca} 6 Jan. Trium Regum, Epiphania. Mane celebravi in Hogeloon et post Missam dedi cuidam juveni Eyndoviensi tonsuram; postea habui concionem. Postea profecti in Postel, ubi habui epistolam a D^o decano, quod statim venirem Bruxellas.

in Postel

¹⁾ Jan van den Heuvel, rentmeester over de goederen des bisdoms in het Kwartier van Kempenland, was schout van Hoogeloon, Hapert en Casteren en stadhouder van den Hoogschout (der Meierij) in het Kwartier van Kempenland. In Hoogeloon, Hapert en Casteren bezat het bisdom de heerlijkheid en vele andere goederen. Schout van den Heuvel woonde te Hoogeloon; vgl. B. B. XIII 141, noot 1.

²⁾ De provisor van de abdij Postel, Cornelius (Sanders) van Boesdonk, een Bosschenaar; Schutjes I 325, '26, Welvaarts, *Postels Biogr. Wdb.* p. 24 v.v.

³⁾ Van Commissarissen beider Regeeringen.

⁴⁾ Marcus van Gerwen was tegelijk met den Deken van Hilvarenbeek belast met het bepleiten van de belangen der Katholieke Meierij bij de Staten-Generaal.

Sumpto prandio, ex Postel in Tongerlo, ubi nocte mansi. *in Tongerlo*
 Vesperi in recreatione cum D^o prelato et cum conventu.

7 Jan. Discessi mane versus Lyram et, ibi sumpto prandio, *in Lier*
 versus Antverpam, ubi vesperi veni. Salutavi Rev^{um} (episc.) *in Antwerpen*
 et contuli de habendo colloquio.¹⁾; judicabat D^{um} Fannium ad
 propositum etc. Vesperi sumpta coena, hora 8 curavi aperiri
 portas et ivi nocte versus Bruxellas. Erat D^a van der Delft
 in navi.

8 Jan. Mane hora 7 veni Bruxellas et misi pro carozza *in Brussel*
 Dⁱ Kesselaer, cum qua ivi ad aedes ipsius et, vocato D^o de-
 cano, locuti sumus de statu rerum et de assumendo D^o Fannio
 consiliario. Vocavit me ad prandium D^{us} Kesselaer.

Ivi ad conventum pro hospitio, ut lucrarer Jubileum Gene-
 rale etc.; gratuite a Patre priore exceptus.²⁾

(f. 43^v). 9 Jan. Mansi in conventu et comedi pisces ad
 lucrandum Jubileum. In prandio fuit D^{us} decanus et Legatus
 episcopi Trevirensis nostri Ordinis.³⁾

Invisi legatum regium Marchionem de Aitona et Cardi-
 nalem. Grata audientia etc.

10 Jan. Scripsi commendatitias ad Patrem mag. Morel-
 les⁴⁾ Romam in favorem D^{ae} Luciae de Hohensteyn, viduae
 Dⁱ Broehoven, ut possit nubere cum D^o Sebastiano van
 Tinner, nobili diocesis Trevirensis, genero suo⁵⁾ etc.; rationes
 posui in attestazione.

Scripsi Coenrardo Ophoven ad litteras uxoris et dixi, me
 rediturum Bruxellas post 14 dies.

¹⁾ De samenspreking, welke gehouden zou worden door beiderzijdsche commissarissen.

²⁾ Judocus Cabilliau O. P. van het klooster te Gent, prior te Brussel 1629—'30; *Belg. Dom.* p. 87, *Arts* p. 405, *B. B.* XIV 18.

³⁾ Otto Senheim O. P., geprofest te Keulen, was alsdan als commissaris van Philippus Christophori de Zöteren, aartsbisschop van Trier, voor een paar dagen naar Brussel gezonden; zie over hem *Anal. Ord. Praed.* IV 576.

⁴⁾ Over Cosmas Morelles, Spaansch Predikheer, die tot omstreeks dezen tijd (1630) jaren lang generaal inquisiteur in de Rijnstreek was, zie *Quétif-Echard* II 485.

⁵⁾ Lucia van Hohenstein was gehuwd geweest met mr. Peter van Broekhoven, rentmeester der Staten van Brabant, die stierf in 1626. Zij werd 30 April 1630 beleend met de heerlijkheid Arendonk. Sebastiaan Tinner, heer van Hollenfelz, was gehuwd geweest met haar zuster Maria; hij en zijn vrouw hadden in 1621 hun patronaat over de parochiekerk van Oberkerschen aan het Predikheerenconvent van Luxemburg geschonken; *Tax.* VI 164, '65, *Belg. Dom.* p. 287.

1630

Recepi a Petro receptore 96 fl., 40 pattacones; acceperat a van den Huevel 140 pattacones.

11 Jan. Promeritus indulgentias.

Adfui Ill^o Nuncio hesterno die et mihi narravit, Regem Franciae scripsisse litteras ad Hollandos ex commendatione Suae Sanctitatis pro restaurando exercitio fidei Catholicae Sylvaeducis, et quod peterem ab illa copiam. Narravi hoc Abbati Parcensi¹⁾ et quod disposuissem ire ad Legatum Franciae. Ipse risit et dixit, se a Cancellario intellexisse, quod Rex Franciae scripsisset in hunc modum: (*f. 44^r*) quod Status permetterent in civitate Buscoducis exercitium fidei Catholicae, quia hac ratione retraherentur aliae civitates ab obedientia Regis Hispaniae.²⁾ Intelligens hoc, nolui ire, etsi jam misissem Patrem J. Francken, qui audientiam peteret. Jussi me excusari; unde et orator valde indignatus.³⁾

Habui vesperi audientiam a Ser^{ma} Infante; narraui ista et statum rerum nostrarum et successum itineris et quod in Geldrop intenderem manere; et simul D^{um} de Geldrop⁴⁾ commendavi, quem in anticamera commendaveram Comiti de Copenies.⁵⁾

In prandio tractavit nos commissarius episcopi Trevirensis, Pater Otto (Senheim), etc. Post prandium invisit me D^{us} Kesselaer.

12 Jan. Scripsi Rev^{mo} Audomarensi et pro poculo ex terra sigillata deaurato gratias egi.⁶⁾

¹⁾ Joan Druys (Drusius), abt der Norbertijnerabdij Park bij Leuven; Jansen, *l'Abbaye Norb. du Parc-le-Duc* p. 230, *Biogr. Nat.* VI 183 v.v.

²⁾ Zoo was het inderdaad, zie den brief van Lodewijk XIII in *B. B.* XIV 154, '55.

³⁾ Jacobus Francken (Vrancken) O. P. (*Graf- en Gedenkschr.* V 126) of Joh. Bapt. Francken O. P. (*Belg. Dom.* p. 235, *Geestel. Erf* VII 281) had de audiëntie bij den Franschen gezant reeds voor Ophovius aangevraagd; vandaar zijn verontwaardiging, toen Ophovius van de audiëntie geen gebruik wilde maken.

⁴⁾ Amandus van Horne, in wiens kasteel te Geldrop Ophovius weldra zijn verblijf zou vestigen.

⁵⁾ Claude d'Oignies, graaf van Coupigny, was president van den Raad van Financiën te Brussel en lid van de Junta; *Corresp.* II (index).

⁶⁾ Ophovius zal hier Paulus Boudot bedoelen, dien hij ook in zijn *Diarium* f° 186^r vermeldt. Toch was Boudot, bisschop van St. Omer, reeds in 1627 naar het bisdom Atrecht overgeplaatst en als bisschop van St. Omer in 1628 opgevolgd door Pierre Paunet (*Bull. Inst. Hist.* VIII 188 v.v., 197 v.v.). Beide bisdommen werden (waarschijnlijk om hun onderlinge connectie) wel eens méér met elkaar verward.

Discessi cum D^o decano in curru suo versus Mechliniam. Solvi Procuratori (conventus) 24 fl.; pro vino 4 pattacones; laicis et sacristae singulis pattaconem.

Vesperis exceptus optime a D^o consiliario Roelantio cum Patre Berzio.¹⁾ *in Mechelen*

Dom^{ca} 13 Jan. Celebravi in conventu vicino Leliendael; postea in Summo Sacro in ecclesia archiepiscopali dedi solemnem benedictionem; comitatus sum processionem post SS. Sacramentum. In prandio egregie tractati. Aderat D. Caluwaert²⁾ etc.

Vesperis apud D^{um} commendatorem.

14 Jan. Pransus in domo D. Caluwaert, ubi catarrus in genu incidit. Vesperis bene coenati.

(f. 44^v). 15 Jan. Discessi versus Antverpium cum navi. Providit uxor Dⁱ Roelants de egregio prandio, quod in navi sumpsi cum D^o van der Laen, qui habet filiam Dⁱ van der Duynen.³⁾ Veni Antverpium hora prima post meridiem. *in Antwerpen*

16 Jan. Diversas litteras et occupationes habui. Mansit in prandio apud me D^a Cheuws cum filia etc., Prior etc.

17 Jan. Pransus apud Rev^{um} (episc.) et post prandium in-visi Matresse⁴⁾ et Taeterbeeck; egi de domo mortuaria van de Geevel⁵⁾ cum vidua et patre van de Ghevel.

Vesperis recepi placatum Statuum 2um et poenale contra pastores, ne Divinum Officium peragerent sub poena confiscationis bonorum et arbitrari correctione⁶⁾. Misi statim per D^{um} Ruys Bruxellas ad D^{um} Kesselaer et Decanum.

18 Jan. Scripsi responsum ad D^{um} Ballanson de congregatione habenda etc.

Recepi litteras a D^o Leemput et D^o (v. Lommel) fiscali de placato contra pastores.

¹⁾ Petrus Berzius, een der verdreven Bossche predikheeren; *Predikh. 's B.* p. 93, 179, *Arch. Aartsb.* VI 169 v.v.

²⁾ Jacques de Caluwaert was griffier van den Grooten Raad te Mechelen; J. Th. de Raadt, *Itegem et ses Seigneurs* (Malines 1893) p. 82.

³⁾ Bedoeld zal zijn een dochter van Adam van der Duyn(en) en Margaretha Suijs.

⁴⁾ Gregoria (van) Steeland.

⁵⁾ Het sterfhuis van Jan v. d. Gevel junior, gehuwd met Henrica v. Ophoven, zie hiervoren p. 29 noot 2.

⁶⁾ Het plakkaat van 3 Jan. 1630; N. Wiltens, *Kerkelyk Plakkaatboek* I (1722) p. 557, '58.

1630

Pransus domi. Invisit me D^{us} marcgravius ¹⁾ et varia contulimus.

19 Jan. Scripsi D^o Leemput et respondi ad suas. Scripsi Petro nepoti et sorori ²⁾ et D^o Werdeno misique copiam litterarum Comitissae van Meghen de negato canonicatu.

Convenit me D^{us} Wissekerke de induciis et varii alii. In prandio apud Taeterbeeck.

(f. 45^r). Commendavi Pastori beghinagii ³⁾ quamdam beghinam Buscoducis, quae 5 mensibus ibi habitaverat, sed negabat locum dicens, esse contra suam consuetudinem etc.

in Lier

Dom^{ca} 20 Jan. Profectus sum Lyram, ut ibi exciperem commissarios, qui ibant ad conferentiam cum Statibus in Tilborch; ivi equo cum famulo Wilhelmo, Patre Pussens procuratore ⁴⁾, D^o Smeyers et van den Huevel sculteto. Non venerunt illo vesperi, quia nondum allati erant passeporti.

21 Jan. Ivi pransum in Nazaret, ubi erant nuptiae, quibus intererat D^{us} commendator van Pitzenborch.

Vesperi venerunt D^{us} Marquet et D^{us} Fannius cum D^o decano Helverenbecano. Illos in vicariatu nostro tractavi.

Mane, audito Sacro, profecti sunt versus Herentals; dedi duobus tubicinis — uni gubernatoris Berg(ensis) Rijhooven ⁵⁾ — 2 pattacones.

Dedi sculteto van den Huevel litteras permutationis partis agri post ipsius domum cum duobus agris, qui sunt inter bona et predium nostrum ibidem in Hoogeloon, quia commodius a villico coli possunt. Noster ager est 15 loopesaet et ipsius duo agri 12, sed fertiliores nostro. Dedit pro honorario centum pattacones et scripturam, quod si episcopatus restituatur et difficultas oriatur, reddet heredes meos indemnes, solutis 100 pattaconibus et melioratione.

in Antwerpen

22 Jan. Redii Antverpium et pransus apud D^{um} scabinum Verhaegen (?) et Lewieter.

¹⁾ Henricus van Varick, schout van Antwerpen en markgraaf van het Land van Rijen; *Graf- en Gedenkschr.* V 8.

²⁾ De neef-rentmeester en de zuster van Ophovius, nl. Anna, die beiden bij hem inwoonden en nog in 's Bosch waren achtergebleven.

³⁾ Matheus van den Langecruys; Schutjes IV 601, *Graf- en Gedenkschr.* V 497.

⁴⁾ Jacobus Pussens (Pussenius) O. P., procurator te Antwerpen; *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

⁵⁾ Louis van der Kethulle, heer van Ryhoven, was gouverneur van Bergen-op-Zoom; *Tax.* XXXI 120 v.v., *Biogr. Nat.* X 735 v.v.

23 Jan. Sumpsi pillulas et mansi domi cum Patre priore et Patre Malpee.¹⁾

(f. 45^v). 24 Jan. Recepti varias litteras cum placatis, quae Sylvaeducis emanarunt, quibus (1°) omnes sacerdotes jubentur exire; 2° aperiuntur omnia monasteria monialium, ut cuilibet licitum sit exire; clauduntur ecclesiae etc.; abiguntur Patres contra promissa. (3°) Proponitur novum juramentum contra libertatem conscientiae et religionis²⁾. Misi copiam trium placatorum Bruxellas ad D^{um} Montfort, ut ostenderet Ser^{ac} Infanti.

Narravit fr. Andreas, laicus conventus Buscoducensis³⁾, qui veniebat Sylvaducis, quod cum totus ambitus Fratrum Praedicatorum esset plenus equis et stabulum generale, omnes milites inde fugerunt cum equis, quia tantus terror et hominibus et bestiis incussus fuit, ut horribile esset videre. Puto, Dei vindictam esse et Sanctorum merita, quorum corpora ibi sepulta erant.

25 Jan. Conversionis S. Pauli. Pransus apud van de Ghevel, ut componerem negotia inter viduam et patrem et filium Henricum et Geardum famulum, qui alapam acceperat⁴⁾.

Dedi Patri mag. priori Bocquetio litteras redditus fundati super Maria van der Beeke nepte beghina 30 fl. annue, pro quo dederam Patri Nicolao Deventer 500 fl. pro choro⁵⁾ et volui illam foundationem transferri a dicta nepte, cui reliqui 50 fl. per alias litteras, ut fundarem pro collatione spirarum in Quadragesima 30 fl.

(f. 46^r). 26 Jan. Volui ut vidua Joannis (Joosten) van Mirloo succedat in conductione decimae op 't Houwt et securitatem

¹⁾ Petrus Malpaeus O. P. van het klooster te Brussel; Arts, p. 170, '71, *Geestel. Erf* VII 275, *Biogr. Nat.* XIII 264.

²⁾ Deze drie plakaten golden alleen voor de stad 's Bosch en waren van 16 Jan. 1630, zie *B. B.* XIV 84, 85.

³⁾ fr. Andreas Andreae O. P.; *Predikh. 's B.* p. 95.

⁴⁾ De wed^e van Jan van den Gevel jr.; diens vader Jan v. d. Gevel sr.; Henricus, vermoedelijk zoon van laatstgenoemden; Gerardus, knecht der wed^e Jan v. d. Gevel jr.

⁵⁾ Nicolaus van Deventer O. P., prior te Antwerpen van 1626 tot aan zijn dood 12 Febr. 1629 (*Graf- en Gedenkschr.* V 126, '64). Ophovius had als prior te Antwerpen klooster en kerk der Predikheeren aldaar laten restaureren en een nieuw koor aan de kerk doen bouwen; zie *B. B.* XIV 26, 64.

1630

praebat Marcelis Janssen van Aertsen, qui filiam habet ¹⁾.
 Scripsi Petro receptori. D^a Wissebrugge (a) de decimis Canonicorum in Hagha.²⁾

Scripsi D^o Leemput de diversis ³⁾ et sorori Annae et misi duas coronas ex rosis D^{ae} uxori gubernatoris et sorori.

Scripsi D^{ae} Annae van Hambroeck ⁴⁾ de translatione Imaginis B. Virginis miraculosae ⁵⁾ etc.; scripsi, ut communicaret cum D^o lic. Leemptio.

Dedi coronas roseas in capsula D^o scabino Kox deferendas Sylvamducis pro Gubernatrice.

Fui occupatus fere tota die cum D^o Martino Paepenbroec ⁶⁾

(a) Waarschijnlijk in te lasschen *scripsit*.

¹⁾ Het bisdom had een hoeve en tienden onder Mierlo en Mierlo-Hout, zie Foppens p. 72. De tienden onder Mierlo-Hout waren in 1625 gepacht door Jan Joosten van Mierlo, wonende te Helmond; *Arch. Bisd., Rekening van F. v. Gestel en P. Havens oogst 1625 f° 10^r* (deze rekening, welke wij nog enkele malen zullen aanhalen, werd gedaan over den oogst van 1625 door den aartsdiaken Franciscus v. Gestel en den kanunnik-cantor Paulus Havens als zijnde oeconomi des bisdoms sede vacante).

²⁾ De tienden te Princenhage, Bavel en Gilze, welke vroeger aan de abdij van Thorn hadden toebehoord, werden door Paus Pius IV in 1561 aan de kathedraal van 's Bosch toegewezen ten behoeve harer gegradueerde kanunniken; Foppens p. 39 v.v.

³⁾ Ophovius schreef hem waarschijnlijk in antwoord op diens brief van 12 Jan. 1630, zie *Bijlage VI*.

⁴⁾ Anna van Hambroek was verwant aan de familiën Dobbstein en Oudart. Tot toelichting van hetgeen het *Diarium* nog hier en daar over haar zeggen zal, het volgende: Willem Dobbstein huwde Margaretha Oudart (dochter van Jan Oudart, heer van Aarle, Rixtel, Beek en Stiphout). Een hunner dochters Adriana Dobbstein, in 1566 beleend met het goed Jexschot onder St. Oedenrode, huwde met Willem van Halmale; na de verwoesting van het huis Jexschot vestigden zij zich op Pasbogaard, eveneens onder St. Oedenrode, waar zij kinderloos stierven — hij 8 Mei 1594, zij 6 April 1614 — en begraven werden. Een andere dochter Anna Dobbstein huwde met Peter van Hambroek; dezen woonden op het huis Croy en hadden een zoon Jan, drossaard van Heeswijk, die huwde met Elisabeth (Marcelisdr.) van Brecht. Uit dit huwelijk werd op 28 Aug. 1597 te 's Bosch geboren bovenbedoelde Anna van Hambroek; *Sassens Jaarb.* 1892 p. 762, *Tax.* III 249, XVII 192, XXIV 91, 92, XXXI 292, *Jhr. A. v. Sasse v. Ysselt Oorkonden betr. Rixtel* (1920) p. 135 v.v., *B. B.* I 214 v.v., XIII 135 v.v.

⁵⁾ Over het miraculeuze beeld van de Bossche Lieve Vrouw, dat door Anna van Hambroek in veiligheid werd gebracht, zie o.a. Kronenburg, *Maria's Heerlijkheid in Nederland VI* 236 v.v., *Tax.* XX 26 v.v., *B. B.* II 237 v.v., XIII 154 v.v.

⁶⁾ De twee koperen lessenaars, Mozes en David voorstellend, welke na de inneming van 's Bosch naar Mechelen waren gevoerd, werden 7 Maart 1630 naar den heer Papenbroek in de Kerkhofstraat te Antwerpen gebracht; Mosmans, *De St. Janskerk te 's-Hertogenbosch* p. 463.

et negotio Mandekens; adfuit et van der Asten. Adfuit et Pastor in Beveren et D^{us} balivus major terrae Wasiae, de fortificatione aggerum.

Dom^{ca} 27 Jan. Fui invitatus a D^a vidua Cheuws cum amicis etc., Patre mag. Bocquet etc.

28 Jan. Venit D^a Hambroeck(a) etc. cum Imagine B. Virg. miraculosa ex Sylvaducis.

In prandio apud Doorwerders ¹⁾ cum Patre Henrico (de Deventer).

(f. 46°). 29 Jan. Egi late cum D^a Anna Hambroec de fundatione virginum.²⁾

Scripsi Petro nepoti de nostris negotiis et 100 pattaconibus a D^o sculteto van den Huevel recipiendis et de permutatione et de deponendo reddito Dⁱ Michaelis canonici in Hilverebeeck ³⁾ et pauperis illius pro 100 fl.

Pransus cum D. Clarissen et . . . (b)

30 Jan. Pransus cum D^o thesaurario Dinghens.

Conveni Rev^{um} (episc.) de multis, quia adfuerat mihi Joos Ghysmars, ossencooper ex Tilborch ⁴⁾, qui mihi narravit, quod Dominica praeterita ostia ecclesie per Commissarios Statuum ibi presentes fuerint vi aperta etc.; et Praedicans ex 's Grave-moer praedicavit ⁵⁾ etc.; nostri Commissarii iverant in Helverebeeck comestum cum D^o decano etc.; omnia confusa.

31 Jan. Sumpsi pillulas. Venit Pater Santecroys Bruxellis et pransus mecum.⁶⁾

Scripsi Patri mag. Capello de omnibus et promisi litteras

(a) Hs. *Hansbroeck*.

(b) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ Balthasar Deurwerders was toen kerkmeester der Predikheerenkerk te Antwerpen; *Belg. Dom.* p. 424, *Graf- en Gedenkschr.* V 10.

²⁾ De fundatie, welke Anna van Hambroek wilde stichten, bestond hierin, dat zij een zeker aantal Bossche weesmeisjes altijd als een eerewacht wilde laten wonen in de nabijheid van het miraculeuze beeld der Bossche Lieve Vrouw; *B. B.* XIII 159 v.v.

³⁾ Michael Andriessen(s); *Schutjes* IV 616.

⁴⁾ Joost Gijsmaers had in 1625 voor vier jaren van het bisdom een wagen tienden onder Tilburg gepacht; *Arch. Bisd., Rekening van F. v. Gestel en P. Havens, oogst 1625* fo 10^r.

⁵⁾ Ds. Petrus Portenius; over de gebeurtenissen te Tilburg op Zondag 27 Jan. 1630 Dijksterhuis, *Bijdr. Gesch. Heerlijkh. Tilburg en Goirle* (1889) p. 147; W. Meindersma, *De Geref. Gemeente te 's-Hertogenbosch 1629—'35* p. 232, '33.

⁶⁾ Rochus Mac-Geoghegan, aliàs de Cruce of Sancta Cruce, oud-provinciaal der Iersche Predikheeren, die een klooster hadden te Leuven; *Belg. Dom.* p. 417 v.v., Thom. de Burgo, *Hibernia Dominicana* (1762) p. 515.

1630

commendatitias a Sua Ser^a ad Gubernatorem pro questu carnum et favorem pro majore du Maret. Misit laicum expressum cum litteris et ut passaportum ferret, quem per Sylvamducis et Petrum misi jam a multis diebus.

(f. 47^r). 1. Febr. Recepi a Receptore in Turnhouwt pro unius anni redditu 634 fl. et dedi Mariae Vranx.

Pransus nobiscum plebanus Swertius¹⁾. Supervenit Pastor in Waerloos, qui Patri Mutsaert²⁾ antea narraverat, quod D^{us} Grobbendoncq Bruxellis prandens cum D^o Kinschott, cui aderant Comes de Waerffusee et D^{us} Coppencies et quidam calvo capite sine barba et quidam cum barba rufa, qui loquebantur, praecipue D^{us} Grobbendonck, de me et narrabant de dependentia, appendentia etc. Sed nolebat pastor specificare, sed dixit se rediturum et omnia dicturum. Puto quod dixerint de articulis redditae civitatis et quod ego signassem, quod cives resignarent civitatem cum appenditiis et dependentiis etc. Sed quanta caecitas! Si debuimus coacti dare civitatem, nos et ecclesias et monasteria etc., quid mirum, quod vi coacti hoc signavimus? Addidimus expresse: „Quantum a civitate dependent”.³⁾

Attulit D. le Roy⁴⁾ egregiam crucem ex heburno et argento pro dono ex parte Dⁱ praelati in Tongerlo.

2 Febr. Festum Purificationis B. V. Incredibilis populus in ecclesia. Scripsi D^o Montfort vel potius Suae Ser^{ae} Celsitudini de argentaria (a) et clinodiis ecclesiae S. Joannis Buscoducis, quod haeretici illa pretendunt et urgent Decanum (Capit. Busc.) et quod Sua Celsitudo dignaretur per epistolam ad se revocare et suscipere, ne ego molestias patiar.⁵⁾

(a) Hs. *argenteria*.

¹⁾ Robertus Sweerts, tot 1622 plebaan der St. Jan te 's Bosch, was in 1625 plebaan der St. Pieter in Turnhout en in 1629 subplebaan te Antwerpen geworden; Schutjes IV 314, '15, Goetschalckx p. 237 '38, *N.N. Biogr. Wdb.* VI 1269, *Biogr. Nat.* XXIV 372. *B. B.* XIV 185.

²⁾ Adrianus Mutsaert O. P. van het klooster te Antwerpen; *Belg. Dom.* p. 237, *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

³⁾ Doelt op art. 7 van het verdrag met de geestelijkheid enz., waarbij bepaald werd, dat de Staten-Generaal over de „Stadt, vrydom ende Meyerye, voor sooveel die aen de Stadt annex”, dezelfde jurisdictie zouden hebben als vroeger de Hertogen van Brabant.

⁴⁾ Philip le Roy, aalmoezener en zaakwaarnemer der abdij Tongerlo te Antwerpen; De Raadt, *Jacques le Roy et sa Famille*, p. 34 vv.; Waltman v. Spilbeek, *De Abdij van Tongerlo*, p. 446.

⁵⁾ Betreffende hetgeen hier en verder in het Diarium gezegd wordt over den kerkschat der Bossche kathedraal vgl. *B. B.* XIII, 151 vv.

Pransus in domo Houbraeken cum sororibus et Patre mag. Brouwer. Interfui post Vesperas orationi elegantissimae, quam habuit fr. Vloers. ¹⁾ (*f. 47°*). Adfuit D^a Anna Hambroeck, quae mecum egit de Imagine vel Statua B. Virg. Buscoducis et de fundatione 15 virginum. Dicebat, se non posse Antverpiae vivere propter aerem et morbum caninum. Ego consolatus sum illam et promisi omne subsidium. ²⁾

Dom^{ca} 3 Febr. Sacrum solemne audivi et late egi cum D^o Mechhelmans, auditore de Grobbendoncq. In prandio apud Greijns. Vesperi Matres ³⁾ me invisit.

4 Febr. Recepti a mag. Laurentio (van Lommel) fiscali litteras et a sorore, ⁴⁾ quae scribit omnia bene agi et D^{um} Brederoy esse gubernatorem Buscoducis; ⁵⁾ D^{um} vicarium suadere, ut respiciam finem. In prandio apud Colijns. ⁶⁾

Adfuit mihi D^{us} decanus Antverpiensis ⁷⁾ et late egit de iis, quae per ecclesiasticos et Guardianum Franciscanorum Bruxellis sunt proposita.

5 Febr. Scripsi sorori et respondi quoque mag. Laurentio fiscali. In prandio domi. Invisi D^{um} Joannem Bax, Roelants etc.

6 Febr. Invitatus ab utroque Marcgravio, ⁸⁾ ubi prandio interfuit D^{us} decanus Le Mire et Terbant etc.

7 Febr. Audivi cum Patribus à Consilio computum fabricae. Dedi adhuc pro fabrica et provisione frumenti 1000 fl. Ergo habent a me pro testudine chori 4000 fl. (*f. 48^r*). Dixit mihi Pater Henricus (de Deventer), quod D^{us} Herstraeten

¹⁾ Petrus Vloers O. P. te Antwerpen; *Belg. Dom.* p. 236, *Graf- en Gedenkschr.* V 127, *Geestel. Erf* VII 282 vv.

²⁾ Ophovius wilde het beeld der Bossche L. Vrouw in de kerk der Predikheeren te Antwerpen plaatsen, doch Anna van Hambroek, die de belofte gedaan had, zich metterwoon te vestigen, waar het beeld zou verblijven, vond raadzamer, om het te doen bewaren bij Isabella te Brussel; zij werd daarbij gesteund door het Bossche kapittel en den capucijner-pater Columbanus; *B. B.* XIII 156.

³⁾ Gregoria (van) Steeland.

⁴⁾ Ophovius' zuster Anna.

⁵⁾ Johan Wolfert van Brederode was 27 Januari als gouverneur van 's Bosch aangesteld; *Tax.* XVII 45.

⁶⁾ Robert Colijns (de Nole), bouwmeester en beeldhouwer te Antwerpen, of diens neef en ambtgenoot Andreas Colyns (de Nole) restaureerde waarschijnlijk de predikheerenkerk te Antwerpen; zie over hen *Biogr. Nat.* XV 793 vv.

⁷⁾ Aub. le Mire.

⁸⁾ De vroegere en de toenmalige markgraaf Hendrik v. Varick en diens zoon Nicolaas; Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antw.* I (1845), p. 513.

1630

habeat a conventu mutuo 2000 fl., quos ego aliquando mutuo dederam D^o Bernardo, abbati nunc Dunensi. ¹⁾ Timendum, ne iste Herstraeten, nunc grapharius Mechliniae, conventum decipiat, quia Pater Henricus Deventer dixit, quod dedisset illi mutuo 900 fl. pro reddito 56 fl. 6 st. et quod illo inscio hunc redditum vendidisset; id retulit D^{us} notarius de Witte. ²⁾ Dedit illi quoque adhuc mutuo 150 fl. et Wouter Boudewijns 400 fl., pro quibus spondit ipsius uxor.

8 Febr. Fuerunt in prandio D^{us} prior in Affligem ³⁾ cum D^o Paulo Cortvrient, alio religioso et D^{us} receptor regius Le Molerie ⁴⁾ etc.; loquebatur Prior de separatione conventus ab archyepiscopatu. ⁵⁾

Recepi a Petro receptore ex Tilborg litteras cambii 1200 fl., quas recepi a Goossens van Stockem (?) et dedi Mariae Vranx et impendit 500 in provisionem 100 fertellorum ⁶⁾ siliginis pro conventu.

9 Febr. Erecta est turris (eccl. Praed.) et positus gallus.

Misi D^{um} van der Gouwen ad recuperandum ornamenta, a militibus Bergensibus ⁷⁾ capta, quae spectabant ad D^{am} Annam van Hambrouck Buscoducis; erant inter caetera ornamenta tres coronae argenteae B. Virg. ⁸⁾

(f. 48^v). Misit Vicarius Lyranus argentea nostra cum fre-gatta, videlicet lampet cum scutella argentea, ⁹⁾ duo salina cum 4 candelabris, een commeken ende wijwaetervaetien, consignanda cum aliis Mariae Vranx.

Dom^{ca} 10 Febr. Recepi litteras a D^o Montfort, quod Sua Ser^{ma} Celsitudo acciperet clinodia Buscoducis sub sua protectione et suadebat, quod transferrem Bruxellas. Ego rescripsi, quod facerem et ipse veniret etc. prima occasione.

¹⁾ Bernard Campmans, abt van Ter Duinen, Cistercienserabdij aan zee in West-Vlaanderen, die zich in 1624 naar Brugge had verplaatst; Pasture p. 288, *Kath. Encycl.* IX 494.

²⁾ Gaspar de Witte, notaris te Antwerpen; Goethals III 433.

³⁾ Benedictus van Haeften, prior (proost) der Benedictijnerabdij van Affligem; Dom Bernard, *Gesch. der Benedictijnerabdij v. Affligem* (1890), p. 240 vv., *Biogr. Nat.* VIII 598 vv.

⁴⁾ Vermoedelijk Hipolyt de Lalaing, heer van la Moullerie; *Antwerpsch Archievenblad* 1927, p. 273.

⁵⁾ De abdij van Affligem was geïncorporeerd bij het aartsbisdom Mechelen.

⁶⁾ Fertellum = viertel.

⁷⁾ Soldaten van het garnizoen te Bergen-op-Zoom.

⁸⁾ Zie *Diarium* 13 Febr. 1630, *B. B.* XIII 155.

⁹⁾ Deze zilveren schenkan met waschkom zal hem bij zijn installatie als bisschop door de stad 's Bosch ten geschenke zijn gegeven, zie *B. B.* XIV 62.

Recreatio vesperi; aderat D^{us} thesaurarius Dinghens.

11 Febr. Misi litteras ad D^{um} Montfort et adverti de eo, quod ex Amsterdam scribebatur.

Emi pro conventu 100 vierdel rogge ad 5 fl. het vierdel et solvi Colyns ¹⁾ per Mariam Vranx in complementum 4000 fl., quos promisi pro testudine chori.

Breviarium in folio constat in albis 24 fl. et compactura 30 fl.; het was een proeve pro Buscoducensi bibliotegego. Dedi illud Illmo Nuncio de Compsa. (a)

12 Febr. Scripsi Petro receptori, quod solveret Joanne Classens, quod solveret exactoribus vini impositionem, quod solveret fabro lignario Theodoro, quod iret visum domum in Geldorp; idem scripsi sorori, et quod Pastor S. Jacobi haberet patientiam, quod providerem illi. ²⁾

(f.49^r). 13 Febr. Cinerum. Venit van der Gouwe(n) ex Bergis super Zomam cum bonis ecclesiasticis, quae ablata erant a D^a Anna de Hambrouc etc.; erant tres coronae argenteae etc. et casulae etc. Jussit me salutari D^{us} gubernator (Rijhoven) et D^{us} Broechem etc. Solvit (D^{us} v. d. Gouwen) circa 200 fl. pro expensis et honorario.

Venit Sylvaducis Pater Columbanus capucinus et D^{us} senator Boucop ³⁾ et deduxerunt D^{um} pastorem S. Jacobi S. Theol. lic. D^{um} Balthasarum Walravens, quem haeretici praedicantes Sylvaeducis fere pertraxerant ad apostasiam.

Curavi ponderari argentea, quae detulerant Sylvaducis et tradenda erant Ser. Suae Celsitudini: ⁴⁾

S. Joannes Evangelista ponderat cum foliis pondo sexaginta octo cum pede; ⁵⁾ crux argentea deaurata ponderat sine ligneo

(a) *Dedi illud enz. is naderhand bijgeschreven.*

¹⁾ Robert of Andreas Colijns (de Nole).

²⁾ Balthasar Walravens, pastoor van St. Jacob te 's Bosch, solliciteerde bij Ophovius voor een beter finantieel bestaan. Hij was omstreeks 1560 te 's Bosch geboren; *Tax.* IV 269.

³⁾ Arent van Boecop, magistraatslid te 's Bosch, was met pater Columbanus Anna v. Hambroek behulpzaam om het beeld der L. Vrouw van 's Bosch en ander kerkgeraad in veiligheid te brengen; *B. B.* XIII 139 vv.

⁴⁾ De preciosa, die hier tot aan f° 49^v van het Diarium gaan volgen, worden verder nog vermeld in het Diarium op 20, 22, 28 Febr. 1630 en op f° 188^r (waar nog twee andere preciosa vermeld worden), alsook in *B. B.* XIII 178, 179; zie ook J. Mosmans. *De St. Janskerk te 's Hertogenbosch*, p. 462 v.v.

⁵⁾ In *B. B.* XIII 179 wordt dit beeld beschreven: „imago Sⁱ Joannis Ev. argentea cum bireto rubeo et corona deaurata cum insignibus caeruleis, aliisque margaritis; ponderatque cum catena et solis et pede argenteo sexaginta

1630

pede 25 ₣, dico viginti quinque pondo; duae cruces argenteae, quae in processione cum vexillis solent circumferri, ponderant quaelibet 8 ₣, simul sexdecim pondo; templum argenteum deauratum ponderat sine ligneo pede 61 pondo cum medio; ciboria argentea magna cum quibusdam imaginibus deauratis ponderat 50 ₣, quinquaginta pondo; parva ciboria deaurata cum spina ex corona spinea Domini ponderat 9 ₣, novem libras. Omnia haec missa sunt Bruxellas ad Suam Celsitudinem custodienda.

(f. 49^v). Sex candelabra argentea ponderant 16 ₣, sexdecim pondo. Una arca argentea, unus Salvator argenteus cum cruce, thuribulum parvum argenteum, crux argentea cum 5 nodis ex crystallo, pax semideaurata, duae parvae ampullae simul ponderant 15 ₣ $\frac{1}{2}$, quindecim pondo cum medio. Een vergulde ciborie ponderat 7 libras een vierendeel ende een once; calix antiquus deauratus; crux semi-aenea et argentea; ciborium communionis magnum deauratum ponderat 5 ₣ $\frac{1}{4}$, quinque libras cum quadrante. Omnia haec servata sunt in conventu Praedicatorum Antverpiae.

Ad altare SS. Sacramenti Sylvaeducis spectant calix, Salvator, thuribulum, duae ampullae et pax semideaurata cum Coena Domini opere ductili et crux semiaenea cum particula ligni crucis (a) et certis gemmis ornata.

14 Febr. Instruxi viduam Hackaert ¹⁾ presente filia et D. Cheuws duabus horis; bonam spem conversionis dat.

Rescripsi Coenrardo nepoti ²⁾ consolatoriam super morte uxoris.

De multis egi cum Rev^{mo} Antverpiensi, maxime de Pastore S. Jacobi, qui cum Patre Columbano capucino et D^o Boucop, scabino nobili Buscoducensi, venerat Sylvaeducis, ne hereticorum (f. 50^r) blanditiis et promissis deciperetur. Narrabat

octo libris". In plaats van „foliis" las de inzender „soliis" en hij vertaalde dit woord (t. a. p. blz. 153) met sandalen; *soliis* is echter geen ablativus pluralis van *solea* = voetzool, sandaal, maar van *solum*, dat heel iets anders beteekent. Edoch in het Diarium staat duidelijk „foliis". Verder deden de woorden *cum insignibus caeruleis* denzelfden inzender schrijven, dat het beeld van St. Jan versierd was „met het keizerlijk wapen", doch „caeruleis" heeft niets van hetgeen des keizers of caesars is dan alleen de voorste letters *cae* en beteekent dan ook niet *keizerlijk*, maar *blauw*. Ook is het volstrekt niet zeker, dat met „*insignibus*" een wapen bedoeld is.

(a) Hs. †.

¹⁾ Een Protestante te Antwerpen.

²⁾ Coenraerd v. Ophoven, zoon van Ophovius' broer Nicolaas.

aliqua, quibus indicabat, se semper judicasse, quod indignus esset promotione ad S. Theol. lic(entiatum).

Impetravi quoque dispensationem in omnibus, quod Gerardus¹⁾ possit inire matrimonium cum Maria Ophoven, nepte nostra.²⁾ Tradidi illi copiam epistolae, missae ad me a Rev^{mo} Ruremundensi cum potestate Ill^{mi} Dⁱ Rovenii, vicarii Hollandiae, quae nobis cumulative ad decennium sunt communicatae.³⁾

Invisi Campomenoso⁴⁾ et Terbant.

15 Febr. Recepi a Patre seniore Henrico (de Deventer) 80 pattacones, 192 fl.; recepit Pater Henricus a Petro vel van den Huevel uut den Schilt van Tuernout⁵⁾ 117 fl. 4 st., ex quibus exposuit pro vestibus Petri famuli 62 fl., pro havena et foeno 50 fl., pro imaginibus 3 fl. 2 st., pro calceis Henrici fratris 2 fl. 2 st.; restant 52 fl. 16 st., quos recepi in pecuniis. Computavi cum S(orore) Maria Vranx usque in hunc diem et manet illa debens 360 fl. vel circa. Debet solvere kukam⁶⁾ Mariae sororis nostrae et in Martio 50 fl. Christinae.

(f. 50°). 16 Febr. Scripsi rursum D^o Michaëli Andriessen, canonico Helverenbecano, quod solveret pro reddito 225 fl. et totum in potestate sit mag. Laurentii (v. Lommel) fiscalis.

Invitavi D^{um} cap(itaneum), filium Dⁱ in Oldenhort et Cuyck etc.; attulit litteras a patre,⁷⁾ quibus petebat, quod cum licentia Provincialis possit ibi manere Pater Theodorus.⁸⁾ Scripsi epistolam Patri provinciali.

1) Gerardus Roelof(fs), koopman te Antwerpen.

2) Een dochter van Ophovius' broer Nicolaas.

3) Ophovius bedoelt den brief, welken de Roermondsche bisschop Jacobus à Castro hem 11 Maart 1627 geschreven had o. a. over de faculteiten van Philippus Rovenius, vicarius apostolicus in Holland. De voornaamste daarvan waren: Conferre beneficia quaecumque in terris ab haereticis occupatis existentia, etiam quomodocumque Sedi Apostolicae reservata; absolvere eos, qui simoniace, ut fit apud hereticos, beneficium consecuti sunt et permittere iis, ut fructus male perceptos retinere possint; cum dictorum locorum indigenis istic commorantibus dispensare in 3° aut 4°, vel 3° et 4° mixtis gradibus in matrimoniis scienter vel ignoranter contractis et copula secuta. Van bedoelden brief zijn nog drie afschriften in *Arch. Bisd. Oph.*

4) Vermoedelijk de Genuees Cyprianus Campomenoso. *Graf- en Gedenkschr.* V 39.

5) Turnhout.

6) Een koek.

7) Adriaan van Malsen, heer van Onsenoort en Nieuwkuik; *Tax.* VII 285, '86.

8) Theodorus Verwijnen O. P., geprofest te 's Bosch (*Chron. Bux.* p. 255, *Predikh. 's Bosch* p. 94; vgl. Schutjes V 188). De provinciaal der Predikheeren was toen Petrus van de Woestyne.

1630

Scripsi D^o praeposito Affligensi et misi copiam separationis. ¹⁾
 Scripsi et respondi mag. Laurentio fiscali, quod soror ²⁾
 praepararet domum in Geldorp, quia omnino resolutus sum
 eo ire etc.

Dom^{ca} 17 Febr. Celebravi et comedi domi.

18 Febr. Profectus sum mane hora 4 versus Bruxellas
 in navi cum D^o van de Wouwer et utroque Clarisse ³⁾ et la
in Brussel Faille. In prandio pro tribus solvi 6 fl.

Aderat Maria Vranx et Pastor S. Jacobi Sylvaeducis. ⁴⁾
 Hospitati in conventu.

19 Febr. Accessi D^{um} Kesselaer decumbentem et egi de
 promotione Pastoris S. Jacobi in pastornatu Mechelen et pro-
 misit, se scripturum mecum ad Praepositum Trajectensem,
 penes quem erat collatio etc. ⁵⁾; egi de aliis etc. Comedi cum
 Patribus.

20 Febr. Detuli argentea, videlicet S. Joannem Evang.
 cum pileo, magnam ciboriam, magnum templum cum reliquiis
 et magnam crucem argenteam deauratam et duas cruces pro-
 cessionales et parvam ciboriam deauratam, (*f. 51r*) in qua
 reponitur spina Domini, ad domum Dⁱ Montfort, ubi omnibus
 compositis delata sunt ad aulam prope capellam.

Mansi in prandio apud D^{um} Montfort; post prandium
 invisi Ill^{um} Nuncium et dedi illi breviarium in folio deauratum,
 quod constiterat 54 fl. ⁶⁾

Ivi ad Superintendentem pro milite Joanne Olyns.

Ivi ad D^{um} Steenhuysen pro Hackaert, sed dixit Episcopum
 Antverpiensem consulendum.

Invisi Ill^{um} Archiepiscopum et egi de D^o Werdeno. Con-
 questus est de nobilibus, qui volebant magis gravare ecclesias-

¹⁾ Zie *Diarium* 8 Febr. 1630.

²⁾ Anna v. Ophoven.

³⁾ Rogier en Lodewijk Clarisse; *Antwerpsch Archievenblad* 1927, p. 232
 vv.; *Franciscaansch Leven* 1933, p. 81 vv.; *Graf- en Gedenkschr.* VI 55.

⁴⁾ B. Walravens.

⁵⁾ De proost van het kapittel van St. Servaas te Maastricht (N. Micault) bezat de heerlijkheid en het patronaat te Mechelen aan de Maas. Daar wilde men Walravens, om hem aan het gevaar, dat hem te 's Bosch bedreigde, te onttrekken, het pastoraat begeben, wat echter (wellicht op den onwil van Walravens zelf) mislukt schijnt te zijn. Bij rekest van 25 Febr. d. a. v. verzocht pater Columbanus aan Isabella om Walravens zoolang onderhoud te verschaffen, totdat een bisschop hem van een beneficie zou voorzien. Op dit rekest werd gunstig door Isabella beschikt; *B. B.* XIII 150, '51.

⁶⁾ Zie *Diarium* 11 Febr. 1630.

ticos in contibutione quam saeculares, cum essent parati tantum contribuere, quantum minimus rusticus et tortor.

Vesperis invisit me uterque Typoets; sacerdos erat relegatus ex Sylvaducis ¹⁾; aderat D. van de Velde.

21 Febr. Scripsi declarationem de Boxtel et dedi D^o Montfort Italice ²⁾ etc. Pransus in domo Dⁱ Borgoio.

22 Febr. Habui audientiam a Sua Ser. Celsitudine valde gratam et egi de orphanis et pupillis Sylvaeducensibus ³⁾ et tradidi Suae Ser. Celsitudini S. Joannem Evangelistam argenteum et cyboriam magnam Sylvaeducis et templum argenteum deauratum et crucem magnam deauratam et duas cruces argenteas, quae in processione deferuntur, et unam ciboriam deauratam, in qua est spina Coronae Domini. Sed reliquae servantur Antverpiae. ⁴⁾

(f. 51^v) Pransi sumus in domo Dⁱ van Oncle cum D^o Carlo Antonio et D^o Gulielmo Immerseel, qui venerat ex Hispaniis etc. ⁵⁾; alacres fuimus.

23 Febr. Discessi Bruxellis et veni cum D^o Rogerio *in Willebroeck* Clarisse usque in Willebroeck ubi glacies; sluz a nova discessimus cum fregatta versus S. Bernard, ubi nocte humaniter *in Hemiksem* excepti. ⁶⁾

Dom^{ca} 24 Febr. S. Matthiae. Cum Fulica (a) versus Antverpiam; erant in navi Pater Choquet et Pater Duarte

(a) Hs. Feluca.

¹⁾ De reeds vermelde priester en de advocaat Godefridus Typoets, die te Brussel woonde, zullen broeders geweest zijn.

²⁾ Waarschijnlijk in verband met het plan der verdreven Bossche Predikheeren om zich in Boxtel te vestigen. Op 5 Jan. 1630 had de Ordegeneraal Nic. Ridolfi den Antwerpschen prior Boucquet zekere commissie gegeven „super conventu aedificando Patribus ejectis e civitate Buscoducensi”; *Reg. Litt. Mag. Ord.* IV 68 f° 66^v.

³⁾ Omdat de kinderen van het Bossche weeshuis tegen wil en dank in den Protestantschen godsdienst werden opgevoed, zocht Ophovius een toevluchtsoord voor hen in de Zuidelijke Nederlanden. Dienzelfden 22sten Februari wellicht diende hij bij Isabella deswege het in het Fransch gesteld rekest in, dat is uitgegeven in *B. B.* XIII 168, '69.

⁴⁾ Vgl. *B. B.* XIII 153. Over de plaatsing van het Bossche L. Vrouwebeeld deelde Ophovius ter zelfde audiëntie aan Isabella mede, dat hij met Anna van Hambroek tot overeenstemming zou trachten te komen; *B. B.* XIII 156.

⁵⁾ Willem v. Immerseel, raadsheer en ontvanger-generaal der domeinen in het Kwartier van Antwerpen; de Raadt, *Itegem et ses Seigneurs*, p. 83, noot 1.

⁶⁾ De Cistercienserabdij St. Bernard aan de Schelde.

1630

in Antwerpen

Ximenes, qui recenter venerant ex Hispaniis, miseri et afflicti.¹⁾
 Celebratum convivium nuptiale neptis Mariae van Ophoven
 et amicorum, cui interfui.

25 Febr. Mansi domi propter dolorem pedis.

26 Febr. Purgationem sumpsi.

27 Febr. Reddidit mihi D^{us} Hemelaer²⁾ rosarium, illi
 missum a D^o Stalpaert, quod miles quidam Sylvaeducis (*f.* 52^r)
 abstulerat ex aedibus nostris cum aliquot medaliis aeneis magnis.

Misit mihi D^{us} Mechelmans auditor articulos, conclusos ab
 Hollandis pro stabiliendo suo regimine et religione Gomma-
 ristica, antequam vellent loqui de induciis.

Invisi D^{um} Rogerium Clarisse et D^{um} Joannem Bapt. Roelants.³⁾

Monuit me Joris Verheyden de tapetibus, ut usum vel
 interesse solverem; misi D^{um} Boudewijns ad Jacobum Aertsen.⁴⁾

28 Febr. Recepi litteras a D^o secretario la Faille et primo
 Recepisse a Sua Ser. Celsitudine,⁵⁾ quod receperit argentea,
 a me deposita, videlicet:

1°) S. Joannem Evangelistam argenteum cum pileo rubro
 et corona aurea.

2°) Remonstrantiam argenteam maximam.

3°) Templum argenteum deauratum, in cuius summitate poni
 debet spina ex Corona Domini.

4°) Magna crux argentea deaurata, in qua poni debet pars
 crucis ad hanc magnitudinem

5°) Ciborium parvum deauratum, in qua poni debet spina
 coronae Domini.⁶⁾

Reliquiae hae servantur Antverpiae in quadam capsula
 argentea vel arca in sacristia, quae est ecclesiae cathedralis
 Buscoducensis.

¹⁾ „Die 17 Dec. (1625) concessum est fratri Philippo Duarte Ximenes, ut
 studiorum causa possit mitti in Hispaniam”; *Reg. Litt. Magr. Ord.* IV 64
 f° 121^r.

²⁾ De Antwerpsche kanunnik Joannes Hemelaers; *Goetschalckx* p. 152
 vv., *N. N. Biogr. Wdb.* VIII 743.

³⁾ Jan Bapt. Roelants (broer van Jacques) postmeester in de Zuidelijke
 Nederlanden; *Biogr. Nat.* XIX 649.

⁴⁾ Jac. Aertsen te Antwerpen dreef handel in tapijtwerken in vennoot-
 schap met Joris Verheyden; *Antwerpsch Archievenblad* 1932, p. 212.

⁵⁾ Het receptis van Isabella met daarbijgaand memorandum (aangaande
 de overgedragen pretiosa) en de brief van La Faille (over de plaatsing der
 Bossche weezen) zijn uitgegeven in *B. B.* XIII 178, '79.

⁶⁾ De relieken, waarvan sub 3°, 4° en 5° sprake is, had Ophovius bij
 de overdracht aan Isabella achtergehouden (zie *B. B.* XIII 152), vandaar de
 uitdrukking: „in cuius summitate poni debet” en „in qua poni debet”.

Promisit Sua Ser. Celsitudo per scriptum, propria manu signatum, quod restituat omnia deposita (a) civitati Buscoducensi.

(f. 52^v). Recepti a Ser. Sua Celsitudine litteras ad civitates Antverpiensem, Mechliniensem et Lovaniensem, quatenus reciperent ex orphanis, in civitate Buscoducensi relictis et natis legitimis parentibus, qui cogebantur ad heresim, 8 aut 10 pueros vel puellas.

1 Martii. Scripsi litteras ad Rev^{um} generalem nostrum de statu Ecclesiae Buscoducensis et pro habendis indulgentiis et facultatibus, datis Missionariis Hollandiae.¹⁾

Scripsi Ampl^{mo} D^o Roelantio et misi litteras Ser^{ae} Infantis pro pupillis et orphanis Buscoducensibus etc. ad Scultetum et magistratum Mechliniensem. Item commisi Patri Berzio, ut Bruxellis litteras similes proponeret Consuli. Scripsi quoque litteras ad D^{um} la Faille, quibus illum rogo, ut Rev. patri Berzio litteras det ad Consulem et magistratum Bruxellensem.²⁾ Commendavi quoque pupillos Suae Ser. Celsitudini.

2 Martii. Scripsi in commendationem Dⁱ Joannis de Bosco, stadhouver Buscoducis, ad Montfort, ut possit gaudere stipendio vel subsidio 1000 fl. ad vitam, quod mortuo praetore Brecht vacat. Scripsi ad Copenies; Cancellarium; Kesselaer et Kinschott de eodem.

Commendavi D^o cancellario D^{um} pensionarium van de Velde. (f. 53^r) Invisi Comitem de Loos, legatum regium.³⁾

Venit me invisum Rev^{us} (episc. Antverp.) cum D^o archydiacono⁴⁾ et Coens etc.⁵⁾

In prandio adfuit admiralus Jacob Jansenboy.⁶⁾

(a) Hs. herhaalt *restituēt*.

¹⁾ In dezen brief, welken wij publiceerden in *B. B. XIV 155 vv.*, verzocht Ophovius aan den Generaal om voor hem bij den Paus te verkrijgen 1° licentiam testandi in beneficium Ordinis et causas pias, 2° dezelfde faculteiten, welke Pater Jac. de Brouwer O. P. en de Capucijnen in Holland ontvangen hadden. Welke die faculteiten waren, zie *Bijlage VII*.

²⁾ Zie *B. B. XIII 145 vv.*, 180, waar de naam (pater) Blossius dient veranderd in (pater) Berzius.

³⁾ Vermoedelijk Hubert comte de Looz-Corswarem; Ch. Poplimont, *La Belgique Heraldique* (Paris 1866) VI, 401 vv.

⁴⁾ De aartsdiaken van Antwerpen was de bekende jurist Franciscus van de Zype (Zypeus); Goetschalckx p. 160 vv., *L'Université de Louvain à travers cinq siècles* (1927) p. 78 vv.

⁵⁾ Petrus Coens, secretaris van het bisdom Antwerpen; Goetschalckx p. 194 vv., *Biogr. Nat.* IV 266.

⁶⁾ Koningsgezind admiraal, nam deel aan den slag op het Slaak; v. d. Capellen I 641 vv.

1630

Dom^{ca} 3 Martii 1^a Dom^{ca} mensis. Interfui Sacro. In prandio van den Huevel, qui a D^o Kesselaer detulit, quod non irem Sylvamducis; idem scribit Pater Berzius ex ore multorum.

Ego Petrum receptorem misi Sylvamducis et dedi in scriptis causam, quare Bruxellas iverim, ut ageret cum Vicegubernatore. Discessit heri.

Inviserunt me varii. Vesperi hora 6 vel 7 venit D^a Anna van Hambrouc, quae recepit litteras a Ser^a Infante, quod veniret Bruxellas cum Imagine B. V. Miraculosa. Ego dixi, prius deliberandum et scribendum ad Suam Celsitudinem de conditionibus etc. Scripsi illi formam litterarum, quas rescribat ad D^{um} la Faille.

4 Martii. Ordinavi pro quodam Patre, captivo per haereticos Societatis Indiae Occidentalis, qui Middelburgi decumbebat, 50 fl.; vocatur Padre Fray Geronimo de Guevara, Praedicator et procurator Provinciae S. Vincentii de Chiapa.¹⁾ Misi copiam litterarum, quas scripsit, ad D^{um} Kesselaer et ipsius redemptionem commendavi. Litteras ipsius ex Middelborch misit Antonius van Wesenbeeck, mercator Middelburgi,²⁾ fratri Dⁱ Maijnaert in Affligem, wijnvercooper, qui mihi litteras detulit.

(f. 53^v) Recepi a van den Huevel 100 pattacones pro permutatione agrorum in Hoogheloon et 25 fl. ad bonum computum. Item assignavit adhuc super muliere in den Schilt van Turnhouwt 100 fl.; vide 19 Januarii.

5 Martii. Venit D^{us} Decanus Helverebecanus ex Hagha et impetravit, quod 4 Aprilis in Helverebec fieret congregatio Commissariorum. Non desperabat de induciis. Aduit Principi (Auriaco) fr. Philippus capucinus.³⁾

Locutus sum antè utrique Consuli de orphanis disponendis et tradidi litteras Ser^{ac} Infantis.

Vocavi hodie eleemosynarios 4, qui benevole suam operam

¹⁾ De pater behoorde dus tot de Dominicaansche Provincia S. Vincentii in Mexico, bisschopsstad Chiapa.

²⁾ Over de familie v. Wesenbeeck zie Goethals II 693 vv.

³⁾ Philippus van Brussel O. Cap., die in 1626 naar de Missie in Holland was gezonden, werd door de Infante meermalen met politieke opdrachten belast. Toen hij in 1631 opnieuw naar de Hollandsche Missie wilde, werd hem dit door de Propaganda geweigerd, omdat hij zich met de politiek bemoeid had; *Biogr. Nat.* XVII 327 vv., *Corresp.* II p. 531, noot 5, *Rom. Br.* N° 420, 476.

addixerunt, maxime si illis dentur in subsidium redditus locorum piorum, quos habent super civitatem Antverpiensem. ¹⁾

6 Martii. Dedi litteras D^o decano, eunti Bruxellas, ad D^{um} Steenhuisen pro Dierck Hackaert et matre etc. cum attestazione, quod modeste sese gesserint et sit spes conversionis.

Convivium predicatoratus generalis Patris H. Deventer senioris. Vesperae solemnes de S. Thoma.

Invisit me D^{us} de Leuw, senator Buscoducensis, qui ibat ut praefectus tormentorum Bredam. ²⁾

(f. 54^r) 7 Martii. Festum S. Thomae Aquin. Cantavi solemne Sacrum in pontificalibus. In prandio tractavi D^{um} decanum Gheelensem ruratum et Patrem Fredericum Servatii, qui ex castris Dⁱ Tilly et Dⁱ comitis de Anholt venerat ³⁾; contuli cum eo de statu suo. ⁴⁾

Post prandium hora 4 oratio latina elegantissima per Patrem Assuerum Engelgrave ⁵⁾ presentibus multis: D^o abbate S. Michaëlis, D^o decano (Antverpiensi), Archydiacono, D^o Wouwerio et multis Jesuitis, ad minus 24, etc.

Solvi pro vectura argenteorum a Mechlinia usque Antverpianam et pro status aeneis duabus et exoneratione Patri procuratori Pussenio 21 fl. 2 st.

8 Martii. Venit ad me D^{us} Poorters, pastor in Boxel, ⁶⁾ D^{us} pastor in Velthoven ⁷⁾ pro dispensatione duorum rusticorum quoad proclamationes matrimoniales. Venit quoque D^{ns} Husselius, apothecarius Dermondae, ⁸⁾ pro bursa in Beeke, fundata a parentibus, et pro litteris ad D^{um} comitem de Croyx, ⁹⁾ ut possit esse in magistratu.

¹⁾ Tegen het einde der maand kwamen 35 à 36 Bossche weezen te Antwerpen aan; de stad zou er 10 voor haar eigen rekening nemen en de overigen zou ze een paar dagen huisvesten, totdat ze over eenige andere steden verdeeld zouden zijn; zie verder B. B. XIII 146 vv.

²⁾ Vermoedelijk Laur. Janssen de Leeuw, die omstreeks dezen tijd 's Bosch verliet en zich vestigde te Breda; *Tax.* XIV 48.

³⁾ Jan Tserclaes van Tilly en de graaf van Anholt voerden bevel over de legers der Duitsche Katholieke Liga.

⁴⁾ Fredericus Servatii O. P. van het klooster te Maastricht was sinds 1629 leger-kapelaan in Duitschland; *Chron. Mos. Traj.* p. 60, 61, 125 vv.

⁵⁾ Assuerus Engelgrave O. P., „facondissimus concionator;” *Necrol. Antwerp.* (hs. in klooster O. P. Gent); *Biogr. Nat.* VI 582.

⁶⁾ Cornelius Poirters; *Schutjes* III 348.

⁷⁾ Egidius Jansen O. Praem.; *Schutjes* V 795.

⁸⁾ Dendermonde.

⁹⁾ Misschien Jan van Croy, graaf van Solre; *Biogr. Nat.* XXIII 121 vv.

1630

Venit quoque D^{us} Bell (a), domesticus Ambasciatoris Veneti etc. in Hagha.

Pransus in domo M(ariae) Vranx cum van de Laer etc.

9 Martii. Respondi D^o van Geldorp, qui petit commendatitias pro Adriaen Ploos, convoy- ende licentmeester tot 's Hertogenbosch. ¹⁾ Negavi; scripsi, me ire in Geldorp.

(f. 54^v) Solvi pro 3 indusiis Petri, minoris famuli nostri, ²⁾ 6 fl. 12 st. et pro indusiis Annae, filiae Christinae, 9 fl. 12 st., item 1 fl. 18 st.; pro soccis Henrici 1 fl. 16 st.; dedi pro Laetare 10 fl. ³⁾; simul 30 fl.

In prandio fuerunt D. Melyn ⁴⁾, Decanus Lyranus, Kievits praetor et Bol pastor ⁵⁾ et Herstraeten etc.

Dom^{ca} 10 Martii. In prandio domi. Mane processio Nominis Dei. Post prandium frequens visitatio.

Dixi D^{ae} Hambrouck, quod expectaret cum Imagine B. Virg. Miraculosa, donec Sua Celsitudo scriberet ad me.

11 Martii. Assignavi Patri procuratori Pussenio 100 fl. super Scutum Turnhouwt, quos van den Huevel scultetus ibi per quamdam mulierem numerari curavit. Assignavi D^{ae} Mariae Vranx, ut Patri Maximiliano vinario solveret pro vino, Antverpiae bibito ⁶⁾, 100 fl. Item dedi Mariae Vranx pro vestibibus Mariae Ophoven neptis, quas promisi in nuptiis me soluturum, 250 fl. seu 100 pattacones, quos van den Huevel dederat pro permutatione agrorum. Fratri Petro dedi 2 pattacones, cocis 2 pattacones, captivo Patri ex Indiis 50 fl. per Mariam Vranx.

Discessi hora 1ª versus Lyram cum sociis et Patre Pussenio. *in Lier* Venimus vesperi eò sani sine ullo incommodo. Pater vicarius

(a) Misschien is deze naam afgekort.

¹⁾ Adriaan Ploos, als convoymeester aangesteld 21 Sept. 1629; *Tax.* XVII 44.

²⁾ Uit Diarium 25 Juni 1630 blijkt, dat hij een neef was van Petrus Deens O. P. van het Bossche klooster (geb. te Antwerpen), die 7 Jan. 1625 gestorven was; *Chron. Busc.* p. 89.

³⁾ Volgende dag was Dominica Letare.

⁴⁾ Waarschijnlijk Nicolaas Melijn, wonend te Lier, gehuwd met Maria de Roy; de Raedt, *Jacques le Roy et sa Famille*, p. 11, noot 1.

⁵⁾ R. Bol, pastoor te Schoten.

⁶⁾ Maximilianus Martini O. P., syndicus te Antwerpen, waar hij in 1613 was geprofest en in 1615 door den Paus gehabiteerd „ad omnia munia Ordinis, non obstante defectu natalium“; *Reg. Litt. Magr. Ord.* IV 60 f° 145^r, *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

Vicarii, Pater Dinghens ¹⁾, bene excepit nos collatione.

(f. 55^r) 12 Martii. Mansi tota die propter pluviam Lyrae. Celebravi in Clusa. In prandio D^{us} decanus Lermans et D^{us} plebanus Praet. ²⁾ Post prandium comedia brevis de conversione peccatoris. ³⁾

Vesperis venit me invisum D^a van der Delft cum filia Catharina.

13 Martii. Mane dicto Sacro in Clusa, discessi cum 4 equis versus Tongerlo. Dedi Patri vicario 12 fl. pro vino. Ivit mecum Pater Ludovicus Loemans. Pro equis rusticis solvi 5 fl.

Hora 3^a veni in Tongerlo et gratus D^o abbati.

in Tongerlo

Mane detulit litteras extra portam fr. Gommarus ex Antverpia ⁴⁾ et inter caeteras unam a D^o la Faylle, quibus scribebat, ut statua vel Imago B. Virg. Miraculosa et Dulcis deferretur Bruxellas ad Suam Celsitudinem. ⁵⁾ Ego litteras per eundem fr. Gommarum misi Antverpiam ad Patrem priorem Bocquetium, ut daret D^{ae} Hambrouck et diceret illi, ut deferret Imaginationem Bruxellas et consignaret Suae Celsitudini illis conditionibus, quas conclusimus: 1° ut in nullius potestate daretur absolute, sed maneret libera, 2° ut Sua Ser. Celsitudo promittat, se reddituram Sylvaeducensibus etc., 3° ut elemosynae cederent pupillis etc.

Vesperis in Tongerlo grati.

14 Martii. In Tongerlo celebravi. In prandio jesuita Boshuysen ⁶⁾ cum D^o praelato et aliis.

(f. 55^v) Post prandium venit D^{us} decanus in Gheel; deposuit querelas contra superstitiosum et concubinarium.

Veni coadjutor in Moerghestel ⁷⁾; deposuit querelas contra Pastorem in Oostelberz ⁸⁾, qui fructus nocte ex agro abstulit

¹⁾ Gaspar Dingens O. P. (broeder van Franciscus en Johanna Dingens, hiervoren vermeld); *Belg. Dom.* p. 426, *Graf- en Gedenkschr.* V 128.

²⁾ Joannes van Praet; L. Deckers, *Leven en Eerdienst v. d. H. Ridder Gummarus* [1870] p. 551.

³⁾ Het Dominicanercollege te Lier voerde elk jaar een tooneelstuk op.

⁴⁾ Gommarus Evens O. P., convers van het klooster te Antwerpen, werkzaam te Lier; *Necrol. Antwerp.*

⁵⁾ Zie den brief van La Faylle in *B. B.* XIII 182, '83.

⁶⁾ Bertram Franciscus Boshuysen S. J., geboren te Someren, was toen verbonden aan het Jezuietencollege te Breda; Waldack, *Historia Prov. Flandro-Belg. Societatis Jesu*, p. 10.

⁷⁾ Waarschijnlijk Guilielmus van Tulder O. Praem.; *Schutjes* V 140.

⁸⁾ Petrus Vervelsfoort O. Praem.; *Schutjes* V 404.

1630

et hortum destruxit. Egit quoque de oneribus beneficiorum, quod essent 9 Sacra. Dixi, quod in scriptis exhiberet.

Ambulavi cum Drossardo Tongerlo, qui dicebat, se post-ridie iturum Bruxellas etc. Misi responsum per Scultetum Tongerloensem ad D^{um} secretarium la Faille de Imagine B. V. Miraculosa transferenda per D^{am} Hambrouc et consignanda Suae Ser. Celsitudini Bruxellis cum conditione, quod numquam alienabitur a Buscoducis. ¹⁾

15 Martii. Scripsit Pater Ryderius, prior Lovaniensis, quod civitas Lovaniensis parata sit recipere 8 orphanos Buscoducenses.

Narravit mihi D^{us} procurator in Corstendonc ²⁾, qui presentabat unum ad diaconatum, quod in pago Oss 15 adolescentes contra 15 ostiis clausis pugnassent et quod 11 inventi sint mortui in loco et 9 postea obierint etc.; quod etiam in Mierd posita fuit mulier a tribus rusticis Becanis ante ignem et carbonibus ita tractata, ut obierit; etiam in Rheti adolescentens, stans ante diversorium, fustibus occisus.

Venit Pater Hyacinthus Stribos Lovanio cum litteris prioris Ryderii, quibus praesentabat ad examen fr. Danielem ab Ascha Lovaniensem, quem assignaverat Buxtellae.

(f. 56^r) Misit D^{us} officialis litteras cum rustico ex Rheti, qui habebat ex Urbe dispensationem in 3° gradu, quibus significabat se resignare Officialatum, quia non audebat ullam exercere jurisdictionem etc. ³⁾

in Geel 16 Martii. Profectus sum mane in Gheel et veni hora 8 in xenodochium. Ibidem et hora 9 dedi Ordines uni diacono Lovaniensi fr. Danieli ab Ascha, qui venerat cum Patre Hyacintho Stribos et commendatitiis Rev. patris prioris P. mag. Ryderii, et uni subdiacono ex monasterio Corstendonc, qui cum Patre procuratore venerat; priorem ordinavi sacerdotem, 2um diaconum.

in Postel D^{us} pastor et decanus in Gheel paraverat prandium pro nobis in xenodochio. Advenit D^{us} praelatus in Tongerlo hora 12 et simul, sumpto prandio, discessimus in Postel, ubi vesperi advenit D^{us} scultetus van den Peel D^{us} van Gerwen.

¹⁾ Dit antwoord schreef Ophovius in het Spaansch; het is in zijn geheel medegeedeeld in *B. B.* XIII 183 vv.

²⁾ Johannes van Hoybergen; Schutjes III 394, Welvaarts, *Gesch. v. Corsendonck* II 181, *Biogr. Nat.* IX 568 vv.

³⁾ De brief van Everardus van Ravenstein, geschreven 31 Jan. 1630 aan Ophovius te Antwerpen, volgt in *Bijlage VIII*.

Dom^{ca} 17 Martii. Passionis. Mane celebravi et audivi Summum Sacrum. In prandio pransi in refectorio cum D^o abbate domestico et Tongerloo; sedi in refectorio in communitate inter duos Abbates; laeti.

18 Martii. Reversus est D^{us} prelati in Tongerloo versus Rheti. Ego cum societate ivi versus Eyndhoviam ad Geldorp per Eersel. Transivi per Blaertem, ubi cum D^a et familia excepti pransi sumus¹⁾; post prandium per Eyndhoviam versus Geldorp; dedi militibus Eyndhoviensibus medium vas cerevisiae.

Veni in Geldorp et placuit locus, sed nondum venerat soror cum supellectili. Dormivi in domo Pastoris²⁾, coeteri in diversorio.

(f. 56^v) 19 Martii. Profectus versus Heeswijk per Nuenen, Vechel. Gratus D^o abbati Bernensi. Collocuti de variis.

20 Martii. Dixi Sacrum in domo. Venit D^{us} pastor in Beirlicom etc.; mansi tota die domi propter pluviam et tempestatem.

21 Martii. Ivi cum mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali, qui venerat nos invisum heri, in Kauwaeter, sed invenimus monasterium peste infectum et obierant tres viri et tres moniales etc. Itaque sumpto prandio et consolata D^a abbatissa³⁾, redii in Heeswijk et venit D^{us} lic. Leemputt, quem vocaveram, cum quo varia contuli.

22 Martii. Transiit heri cum tribus scaphis per Erpe⁴⁾ nostra supellex cum fr. Jacobo, laico in habitu⁵⁾, et salva pervenit in Arle-Beech.

Scripsi ad instantiam Dⁱ Ghisberti, capellani in Uyleburch etc.⁶⁾ ad D^{am} comitissam van Meghen.

23 Martii. Discessi ex Heeswijk; dedi famulis 3 patacones cum equis, quos procuraverat D^{us} drossardus Hedic-

¹⁾ De toenmalige heer van Blaarthem was Goyart van Eyck, gehuwd met Mechteld van Broekhoven; *Bijdr. Prov. Gen. K. en W. in N. Br.* 1918 IV 13.

²⁾ Henricus de Bye van de Duitsche Orde. Ophovius zou zijn intrek nemen in het kasteel van den heer van Geldrop, Amand van Horne; dit was echter blijkbaar nog niet voldoende voor hem ingericht.

³⁾ Helena van Wijlik; Schutjes V 597, B. B. V 195.

⁴⁾ Erp tusschen Veghel en Gemert.

⁵⁾ Jacobus van Ophoven O. P., broeder des bisschops.

⁶⁾ Gijsbertus van Roij; Schutjes IV 498.

1630

in Geldrop huysen ¹⁾); dedi famulo pattaconem. Venimus vesperi domum et inveni currus 20 cum supellectili ex Geldorp et Arle.

Dom^{ca} 24 Martii. Dom^{ca} Palmarum. In Officio Divino mansi et processione, postquam celebraveram. (*f.* 57^r) In prandio habui D^{um} Henricum, fratrem Dⁱ, cum uxore ²⁾ et Pastore (loci) ac concionatore ex Regularibus in Eijndhoven ³⁾.

25 Martii. Venerunt D^{us} decanus-pastor in Asten ⁴⁾ et duo Capellani in Arle et Beeck. Manserunt in prandio cum sculteto van den Huevel et Pastore (loci) ac Praeside et Secretario, fratre Pastoris ⁵⁾, quos vocavi, ut inscriberer cum familia in Libro pagi de Geldorp. Supervenit D^{us} pastor Eijndoviensis ⁶⁾ cum uno canonico-cathec(h)ista, qui venerunt, ut congratulentur de presentia etc.

26 Martii. Discessi, dicto Sacro, ex Geldorp versus Postel cum societate, Patre Ludovico (Loemans) et van den *in Hoogeloon* Huevel etc. Sumpsimus prandium apud van den Huevel.

Vespera in Postel, ubi inveni D^{um} Leytens, scultetum *in Postel* in Eyndhoven, ⁷⁾ et D^{um} archydiaconum van Ghestel. Scripsi litteras ad Decanum ⁸⁾ et Capitulum Buxtellense de coadjutore.

27 Martii. Sumpto prandio ivimus versus Gheel cum sculteto van den Huevel et Archydiacono; hospitati in xenodochio et D^{us} archydiaconus in domo Cauueghontii ⁹⁾.

28 Martii. Coena Domini. In collegiata ecclesia consecravi Sanctum Chrisma et Sacra Olea. Erant cum D^o decano 7 canonici-sacerdotes, D^{us} pastor Gheelensis et unus capellanus, D^{us} pastor in Bell nepos noster et D^{us} pastor antiquus D^{us} Ghoirl, canonicus Lyranus ¹⁰⁾, D^{us} pastor in Mille-

¹⁾ Joost van Hedikhuizen, vroeger drossaard van Kranendonk en Eindhoven, nu drossaard van Heeswijk, Dinther en Berlicum, gehuwd met Maria Hovelmans; *Tax.* III 238, '39, XXXI 292, XXXVII 220, '21.

²⁾ Henricus van Horne was gehuwd met Isabella Surmont; Goethals III 307.

³⁾ De reguliere kanunniken van Mariënhage.

⁴⁾ Thomas Stricken; Schutjes III 153.

⁵⁾ In 1651 was Lambert de Bye secretaris van Geldrop; v. Oudenhoven (ed. 1670) p. 35.

⁶⁾ Antonius Colen, pastoor-deken van Eindhoven; Schutjes III 559.

⁷⁾ Jan Leyten(s) was vroeger stadhouder van Joost van Hedikhuizen, drossaard van Kranendonk en Eindhoven, en nu van diens opvolger Marc'cellis Hovelmans; Houben I 334, II 11.

⁸⁾ De 84-jarige kapitteldeken van Boxel Petrus de Bresser; Schutjes III 359, '60.

⁹⁾ Ludovicus van Cauwegom, kanunnik van Geel; Schutjes III 738.

¹⁰⁾ Joannes Godschalk van Goirle, oud-pastoor van Bell, kanunnik van Lier.

gem ¹⁾ et D^{us} supprior in Corstendonc ²⁾ et pater Ludovicus Loemans etc.

Prandium bonum dederunt Canonici in domo Cauweghom canonici. Vesperi dedi omnibus Sororibus in xenodochio et societati . . . (a)

Confirmavi multos, facta consecratione Chrismatis, in ecclesia S. Dymnae.

(f. 57^v) 29 Martii. Parasceves. Hesterno vesperi erant aliquot heretici Hollandi equites, qui dicebant ridendo, se velle confirmari, quia videbant pueros confirmatos; neminem tamen vidi nisi 11 pedites hoc mane, rediens ex Officio in ecclesia S. Dymnae, facto per Canonicos Summo Sacro, adoratione Crucis et Vesperis.

Dedi tonsuram clericalem duobus et confirmavi aliquos in ecclesia xenodochii.

Scripsi litteras ad Patrem Ryderium et respondi binis suis; posteriorem hodie tulit fr. Joannes Balduini, qui venit ad sacerdotium ³⁾. Scripsi quoque Patri mag. Bocquetio, Mariae Vranx et D^{ae} Cheuws.

Scribit mihi Pater Berzius ex Bruxella 25 Martii, quod illo die Imago vel statua B. V. Mariae Buscoducis, Dulcis dictae, cum solenni pompa ex templo in Kauwenberch usque in S. Gudulam deferenda esset per 8 Capucinos etc. ⁴⁾

Respondi Pater Berzio et scripsi S(orori) Johanne Dinghens ⁵⁾ in litteris Patris mag. prioris Bocquetii.

30 Martii. Sabbatho Sancto. Examinavimus tres ad diaconatum — uni dedi dimissorias — et unum ad sacerdotium.

(a) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ Joannes Joannis Tassé; Schutjes V, 119.

²⁾ Christianus de Brouwer; Schutjes III 394, '95, Welvaarts, *Gesch. v. Corsend.* II 181, '82.

³⁾ Hij had het dominicanerhabijt aangenomen te 's Bosch in 1625; *Chron. Busc.* p. 227.

⁴⁾ Het beeld zal dien 25sten Maart slechts even bij gelegenheid der processie van uit de hofkerk van St. Jacob op Coudenberg (waar het sinds enkele dagen gestaan had) naar de St. Gudula zijn overgebracht; dienzelfden dag werd het immers in de kerk van St. Gaugericus geplaatst, waar het zou blijven tot 16 Mei 1641, toen het naar St. Jacob op Coudenberg werd teruggebracht; *Tax.* XX 28.

⁵⁾ Zij was lid der Derde Orde van St. Dominicus; *Belg. Dom.* p. 425, *Graf- en Gedenkschr.* V 11.

1630

Ordinavi omnes in xenodochio Gheelensi. Sumpsimus prandium apud D^{um} decanum S. Dymnae ¹⁾.

Pascha 31 Martii. Pascha. Celebravi solemniter in parochiali ecclesia S. Amandi et sub Sacro concio per Patrem Minoritam. Post Sacrum sollemnis processio cum SS. Sacramento in circuitu fori et templi; (f. 58^r) valde ordinata, viris euntibus binis et binis et mulieribus similiter² et pueris ac puellis praecedentibus.

Tractati in prandio in domo Dⁱ pastoris-decani christianitatis ²⁾, cui et distributionem et reservationem Chrismatis et Oleorum Sanctorum commisi etc.

1 Aprilis. Solemne Officium in S. Dymna cum solenni processione versus Locum Martyrii; in xenodochio concionem debebat habere Pater Minorita, sed propter pluviam et quia laborabat raucedine concionatus est in templo S. Dymnae cum protestatione Matris (xenodochii), quae potest probare a 400 annis ibi concionem habitam, contra Minoritam. Videbatur concionator subornatus a Capitulo, quod Mater allegabat.

In prandio invitavit et tractavit nos Drossardus et magistratus bene; erat pastor in Bell D^{us} Goirl antiquus et nepos (pastor) modernus.

Discessi post prandium hora 3^a versus Tongerlo cum D^o archydiacono. Invenimus in abbazia D^{um} marchionem de Westerloo cum societate; mansit nobiscum in coena.

2 Aprilis. Dimisi cum carro et famulo nostro Patrem Ludovicum (Loemans) versus Lyram, ut cum D^{is} commissariis ³⁾ adferret D^{um} personam in Meerbeeck ⁴⁾.

Misit D^{us} marchio van Westerloo unam lagenam vini excellentissimi muscadelli Borgundici.

Venit D^{us} pastor in Sammel ⁵⁾ pro dispensatione a proclamationibus pro filia 36 annorum ingravidata etc.; jussi vocari in Westerloo, ubi sponsa habitat. Aderat Pastor in Sammel et sororius filiae.

Redditae nobis sunt litterae Patris Puteani ⁶⁾ et Ryderii pro

¹⁾ Kapitteldeken Arnoldus Bloem; Schutjes III 738.

²⁾ Landdeken L. Oppels.

³⁾ De commissarissen, die met die der Staten op 4 April zouden bijeenkomen, zie *Diarium* 5 Maart 1630.

⁴⁾ R. v. Niel.

⁵⁾ Zie Schutjes V 991.

⁶⁾ Ambrosius Puteanus O. P. was van het klooster te Brussel; Arts, p. 378.

dispensatione ad Ordines Laurentii van der Beeke S. Theol. B.; habebat beneficium in Moll.

(f. 58^v) 3 Aprilis, 4^a feria Paschae. Scripsi Mariae Vranx et Patri mag. Bocquet et misi litteras per D^{um} abbatem, qui ibat illo die Lovanium et Bruxellas. Nos simul cum illo et Commissariis sumpto prandio ivimus in Postel, ubi venimus hora 5^a et a D^o praelato honorifice accepti et tractati. Ego dormivi in cubiculo Abbatis superiori cum D^o decano Helverebecano. in Postel

4 Aprilis. Discessi sumpto jentaculo cum D^o Kesselaer hora 9; Dⁱ vero commissarii, ne praevenirent commissarios Statuum in Tilborch, discesserunt tantum hora 2^a post prandium.

Nos per Eyndhoviam venimus in Geldorp et invenimus domum paratam. Invitavi D^{um} Henricum (v. Horne) cum uxore, ut essent in societatie Dⁱ archydiaconi van Ghestel, qui mecum venerat. in Geldorp

5 Aprilis. Celebravi mane in parochia et in prandio habui D^{um} archydiaconum et D^{um} Henricum cum uxore, matre ¹⁾ et duabus sororibus.

Reposui ex pecuniis, in via acceptis, 14 ₣ Flandr. in parvo scriniolo.

6 Aprilis. Venerunt me varii invisum, videlicet D^{us} pastor et decanus Rhodanus ²⁾, Decanus Eyndhovie, Dⁱ pastores in Hees et Leende ³⁾ cum Drossardo ⁴⁾, D^{us} Laurentius (v. Lommel) fiscalis cum suo genero ⁵⁾, uxor-vidua Joannis (Joosten v. Mirlo cum filio et Petrus reddituarius cum duobus ex Baest ⁶⁾ et van den Berghen. (f. 59^v). Uxor-vidua Mirlo adduxit arietem ⁷⁾; duo ex Baest duos agnos et Petrus; arietem pinquissimum Capellanus ex Asten attulit.

¹⁾ Bedoeld zal zijn de moeder niet van Hendrik van Horne, maar van diens vrouw Isabella Surmont; Barbara de Jeude, moeder van Hendrik van Horne, was reeds in 1620 overleden; Goethals, *Maison de Hornes*, p. 287 vv.

²⁾ Wijnand Nicolai, ook genoemd Wijnand van den Bosch en ook van Berlicum (waar hij geboren was), pastoor-deken van St. Oedenrode; Schutjes V 312.

³⁾ Fabri, pastoor van Heeze, en Jacob Johan van den Broek, pastoor van Leende; Schutjes IV 683.

⁴⁾ Johannes Gerardi, drossaard van Heeze; vlg. Dr. W. Meindersma, *De Heerlijkheid van Heeze, Leende en Zesgehuchten*, p. 48, 56.

⁵⁾ v. d. Broeck J. U. L., zie volgenden dag.

⁶⁾ Beers.

⁷⁾ Jan Joosten v. Mierlo had in 1624-'30 de tienden in Mierlo-Hout van het bisdom gepacht jaarlijks voor 300 gl. en een vetten hamel of twee vette lammeren; *Arch. Bisd., Rekening van F. v. Gestel en P. Havens, oogst 1625, f° 10^r*.

1630

Mag. Laurentius reddidit computum, item statum episcopatus in hac forma:

A Diensibus pro redemptione van coorepachten, quos debebant episcopatu ¹⁾ . . .	249 fl.
Pro sex modiis siliginis	72 fl.
Dimidium modium panici	5 fl.
Item adhuc	2 fl.
Pro passaporto Di Bernensis quos Petrus nepos exposuerat	32 fl.
Item ex conclusionē computus praeteriti ex variis	201 fl. 7 st.
Summa receptorum ascendit ad	563 fl. 7 st.

Exposita:

Sororibus in Eykendonc, a quibus habui 400 fl., dedit 200 fl., restant ergo ex 500 fl. tantum 200, quia centum anno praeterito dati fuere Sororibus Adrianae et Judith, a quibus acceperam ²⁾ , pro interesse . . .	20 fl.
Ex conclusionē computus passati a ^o 1628 . . .	230 fl. 7 st.
Pro annuo stipendio	100 fl.
Pro copiis salviconductus Patris prioris Capello	4 fl.
Summa	604 fl. 7 st.

Plus expositum quam receptum 40 fl. 6 st.

(f. 59^v) Nota, quod ego debeam Domui Pauperum 800 fl., quos ex capitali 8000 fl., ab Abbate Bernensi Episcopo Sousio³⁾ datorum, a mag. Laurentio acceperam, qui applicari a me debent ad redditum, ut servetur pro Domo Pauperum casu quo civitas restituatur⁴⁾.

Nota: debet mag. Laurentius ex ultimo computu Seminarii 240 fl. et Domui Pauperum 60 fl., ex quibus ordinavi, quod solveret Patri Franciscano, qui peste infectis serviebat Buscodensibus, 100 fl.

¹⁾ Over de goederen des bisdoms te Diessen, zie Foppens p. 72, 73.

²⁾ In 1627 had het bijna uitgestorven Franciscanessenklooster Eikendonk bij Dungen zijn goederen ter beschikking van Ophovius gesteld; de twee bovenbedoelde Zusters waren Adriana Hendriks (v. Gorcum) en Judith Aerts (Adriani); B. B. XIV 64, 65.

³⁾ Nicolaas van Zoes (Zoësius), de voorganger van Ophovius als bisschop van 's Bosch.

⁴⁾ Vgl. v. d. Elsen-Hoevenaars, *Anal. Gysb. Coeverincx* II 142 vv.

Dom^{ca} 7 Aprilis. Habui in prandio post celebrationem in capella S. Birgittae, in qua in altari erat positum brachium ejusdem Virginis argento inclusum, D^{um} archydiaconum, D^{um} fiscalem et generum J. U. L. van den Broeck et D^{um} pastorem loci, D^{um} pastorem in Mirloo ¹⁾, Secretarium etc. Quia male valebam, sumpsi pillulas.

8 Aprilis. Purgavi. Discesserunt D^{us} archydiaconus, Fiscalis cum genero. In prandio venit Soror Margareta van der Sterre ex Oosterwijck, quae propter mortem parentis manserat in Eynhoven sine licentia; dedi excusatorias etc. ²⁾

(f. 60^r) Vesperi inter domesticos incepta devotio SS. Rosarii.

9 Aprilis. Festum Annunciationis B. V. Interfui Summo Sacro et concioni et celebravi. In prandio D^{us} Henricus (v. Horne) cum uxore et Pastore (loci) et D^o Nicolao, Eyndhoviensi Regulari ³⁾.

Scripti Patri Bocquetio, D. Vranx, D. Cortvrient pro lectis duobus et Patri Henrico Deventer.

Scripti quoque ad D^{um} Amandum (v. Horne) van Geldorp de statu domus et de aedificio exaltando et pratis ac agris etc., ut scriberet ad fratrem suam voluntatem. Egi gratias de liberatis pupillis et processione habita cum Imagine B. Mariae Virg. Buscoducensis Bruxellis in templo S. Gaugerici delatae.

Scripti ad Mariam Vranx de libellis Rosarii mittendis.

Inviserunt me varii Buscoducenses, D^{us} de Hont et Heerinx etc.

10 Aprilis. Audito Sacro venit D^{us} pastor (loci) et D^{us} pastor in Tongelree etc., bonus vir ⁴⁾; permanserunt in prandio.

Venit post prandium me invisum D^{us} de Helmont ⁵⁾ et diutius locuti. Narrabat ex ore cujusdam, secretarium Dⁱ principis Auriaci precise scivisse tempus, quando comes Henricus (v. d. Berg) debebat recedere a Sylva(ducis) etc.

Venit Decanus-pastor Eijndhoviensis et narrabat de morbo

¹⁾ Augustinus Wichmans O. Praem., de schrijver van „Brabantia Mariana“.

²⁾ Zij was Franciscanes in het klooster Catharinenberg te Oisterwijk en afkomstig van Eindhoven; *Arch. Bisd. „Oisterwyk“*.

³⁾ Nicolaus Ossius, regulier-kanunnik van Mariënhage bij Eindhoven, biechtvader van Ophovius.

⁴⁾ Jacobus Arnoldi Melchiors; Schutjes V 743.

⁵⁾ Alexander van Cortenbach.

1630

Dⁱ decani Bruxellis periculoso et substitutione alterius ¹⁾). Nar-rabat quoque, D^{um} Michaellem, pastorem in Stratem, inidoneum ²⁾ etc.

Misi per D^{um} pastorem (loci) de coerante van Hollandt naer Gemert ad Commendatorem ³⁾.

Recepi litteras a D^o Francisco Maria Sassi ⁴⁾ de cambio du Fay 100 aureorum et ipsius impertinentia ⁵⁾.

(f. 60^v) 11 Aprilis. Dedi pro duobus amis vini Rhenani 96 fl.; ego ex pecuniis, in capsula parva reservatis, accepi in pattaconibus 60 fl. et in ducatonibus 24 fl. wisselgelt, reliquum supplevit soror.

Scripsi (a) litteras ad D^{um} secretarium la Faille, ut laniones Buscoducenses possint habere libertatem pro bestiis extra urbem, videlicet pro Bant Soomers, Handrick Gerits Zomers, Herman Soomers Hendrix, Goyaert Handrix, Engelbaert Henrix, Aert Tielemans, Jan Danieels, Jan Aertse Servaes, Reynder Peeter Loyers, Jan Peeter, Willem Bastiaens. Aert Jansen Loyen defecit a fide et est scandalosus, ideo illum non posui. Scripsi cavagliero Hoppenbrouwer (in Bruxellis).

Post prandium venerunt me invisum D^{us} pastor in Mirlo, Pater Wycmans ⁶⁾, cum D^o canonico (Buscod.) Swerts et utroque de Moye, patre et filio etc.

Recepi a sorore ex pecuniis, quas receperat a vidua Mirloo, 155 fl., computando pattaconem ad 50 st.

(f. 61^r) 12 Aprilis. Auditi sunt ictus tormentorum mane

(a) Hs. *scripsit*.

¹⁾ Bedoeld is de ziekte van den Eindhovenischen kapitteldeken Mathias Gerardi, die blijkbaar naar Brussel was uitgeweken. De pastoor-deken Colen zal toen reeds een oogje gehad hebben op de prebende der kapitteldekanie; vlg. Houben II 39, 40.

²⁾ Michael van Merevoort, vice-deken van het kapittel van Eindhoven; Schutjes III 568, V 693.

³⁾ Hendrik van Holtrop, commandeur der Duitsche Orde te Gemert; Schutjes III 704.

⁴⁾ Deze priester van het bisdom Assisië komt in 1626 voor als protonotarius apostolicus en kapelaan van den Nuntius te Brussel; *B. B.* XIV 57, noot 4.

⁵⁾ Petrus du Fay O. P. van het klooster te Brugge, prior te Brussel 1627-'28 (*Arts* p. 405, *Belg. Dòm.* p. 181, '82, *Geestel. Erf* VII 268). Zijn Ordegeneraal gebood hem 10 Nov. 1629 op straffe van excommunicatie, „ut solvat scuta centum D^o Jacobo Breyell, quae habuerat mutuo nomine ipsius Patris fr. Joannis Croissant in Urbe ab Illustrissimo Francisco Maria Sassi”; *Reg. Litt. Magr. Ord.* IV 68 f° 66^v.

⁶⁾ De norbertijn Aug. Wichmans, pastoor te Mierlo.

hora 9 versus Sylvamducis vel Bredam. In prandio soli cum familia.

Respondi litteris D^{ac} Petronellae van Berckel, priorissae in Soeterbeek (a), et remisi litteras, quas scripserat illi Jacelijn van der Borch, soror istius Sororis van der Borch, quae invitis nobis mansit Sylvaeducis ¹⁾.

Scripsi (b) quoque ad Patrem mag. Morelles Romam in favorem viduae Broehoven ²⁾, quia litterae Ser^{ac} Infantis jam erant impetratae per D^{um} Montfort.

13 Aprilis. Litterae praecedentes tantum hodie scriptae et missae ad D^{um} Leemput.

Drossardus in Hees venit et invitavit me ad prandium in crastinum; dixi, si aura permittat, me venturum.

Dom^{ca} 14 Aprilis. Pransus in domo Drossardi van Hees cum familia; aderant uxores Sculteti in Oosterwijk et Lemnii in Boxtel ³⁾ et religiosa beghina ex Turnhout; aderat Joncker van Hornes cum uxore. *in Heeze*

15 Aprilis. Post celebrationem dedi tonsuram cuidam adolescenti Eijndoviensi. In prandio habui tantum domesticos et D^{um} van Blaertem. *in Geldrop*

Post prandium venit D^{us} abbas Postellanus et Provisor cum Secretario et D^o sculteto Eyndoviensi Leytens, cum quo sumpserant prandium in Eijndhoven.

Vesperii venerunt duo, ut conjungerentur matrimonio, mag. Alexander Boraert cum Anna van Berchem; aderat Pastor S. Jacobi (Buscod.).

(f. 61^v) 16 Aprilis. Venerunt litterae a D^o vicario, ne conjungerentur etc.; dixi illis, quod irent Bredam ad evadendum molestias.

Scripsi et respondi Patri mag. Bocquetio, Patri mag. Brouwerio, Mariae Vranx, Petronellae (Vranx?) et A(gnetae) Cortvrient et misi linteum, cui involuti fuerant duo lecti, quos miserat per aurigam Antverpia.

Scripsi Rev^{mo} (episc.) Antverpiensi, ut ad conditionem ali-

(a) Hs. *Soetendael*.

(b) Hs. *scripsit*.

¹⁾ Over genoemde priorin van het Augustinessenklooster Zoeterbeek en zuster Catharina van den Burcht, zie *B. B.* XI 296.

²⁾ Lucia van Hohenstein, zie *Diarium* 10 Jan. 1630.

³⁾ Adr. Comans, schout van Oosterwijk, was gehuwd met Johanna de Roy; Rochus Lemmens, schout van Boxtel, met Diliana de Roy; *Sassens Jaarb.* 1891 p. 559, '61; 1893 p. 901.

1630

quam admittat filium Dⁱ secretarii Kessell Sylvaed. ¹⁾, qui hactenus confusionibus omnia repleverat; misi simul litteras, quas dictus poenitens Kessel ad me miserat, simul cum litteris Roberti Swertii plebani etc., cui quoque respondi.

Venit Pater Joannes David, vicarius Boxtellensis ²⁾, cum fr. Rijsinghe ³⁾ et fr. Verwijnen, qui pastorem agit in Kuyck ⁴⁾. Dedi Patri David, proficiscenti Antverpium, omnes litteras.

17 Aprilis. Profectus est Petrus nepos Sylvamducis, 1° ut curaret processum contra van der Meer et de prato cum D. Heym computaret ⁵⁾, 2° ut solveret Johanne Claessens, 3° ut ageret cum Vicario (v. d. Sterre) et Leemput, 4° ut salutaret Gubernatorem ⁶⁾ etc. .

Scrpsi D^o Leemput de variis.

18 Aprilis. Venerunt duo canonici Rodani D^{us} Nicolaus et qui fuit pastor ⁷⁾. In prandio hilares. Narravit, quod scultetus Gerwen ⁸⁾ in carnibus die Sabbathi tractasset D^{os} Status f. 62^r) et die Dominica splendide in carnibus, nullo nec ecclesiastico nec seculari praesente; quod prohibuisset (in St. Oedenrode), ne fieret Divinum Officium, nec pulsaretur. Tamen Canonicus, antiquus pastor ⁹⁾, pro frequentissimo populo celebravit. Dixit (Scultetus), quod Rex velit nolit debet in Meyeria tolerare hereticos concionatores. In obsidione Buscoducis dicebat, se nosce quantum pulveris esset in civitate, quia ipsemet procuraverat et p^{ost} nulli pulveres invecti etc.; quindecim diebus ante sciebat, civitatem obsidendam. A multis annis dixit rusticis, post hanc vitam nullam esse, sed papas terrere

¹⁾ De secretaris Laurens van Kessel; v. Heurn II 457.

²⁾ Eenige der verdreven Bossche predikheeren hadden zich te Boxel gevestigd onder het bestuur van J. Davids als vicarius.

³⁾ Pater Germanus (van) Rijsingen O. P. van het Bossche klooster; *Predikh. 's Bosch* p. 94.

⁴⁾ Nieuwkuik, zie *Diarium* 16 Febr. 1630.

⁵⁾ Aangaande het sterfhuis van Ophovius' broer Nicolaas waren reeds in 1623 processen aanhangig tegen een zekere Cornelia van der Meer en een juffrouw Heym (in 1630 bewoonde een Jhr. Hendrik Heym het huis Maurik te Vught; Moes en Sluyterman, *Nederl. Kasteelen* I 95).

⁶⁾ Johan Wolfert van Brederode, die pas als gouverneur van 's Bosch was in dienst getreden; v. Zuylen, *Inv. der arch. v. d. stad 's-Hert.* II 1353.

⁷⁾ Nicolaus van der Voort en Godefridus de Pulser; Schutjes V 311, '12 '26.

⁸⁾ De schout van Peelland Marcus v. Gerwen.

⁹⁾ G. de Pulser, oud-pastoor van St. Oedenrode.

pueros umbris et viros adultos cum inferno et diabolo etc. ¹⁾.

Fuit apud me fr. N. Verwijnen, qui redibat in Kuyck.

Dedi epistolam ad D^{um} Leemputt destinandum de scholis et libris Sylveducis et de dispensationibus Rovenii in Bommel et Huesden ²⁾.

19 Aprilis. Venit D^{us} praelatus Bernensis cum socio Soomers ³⁾ et Drossardo van Heeswijck; ibant versus Cranendonck et Postel sumpto prandio etc.

20 Aprilis. Celebravi et cum domesticis in prandio et coena.

Dom^{ca} 21 Aprilis. Toto mane in ecclesia. In prandio Pastor in Helmont ⁴⁾, Pastor in Mierlo, Pastor loci, Herus cum uxore ⁵⁾ etc. Recepi varias litteras Antverpia a Patre Bocquetio, Vranx ⁶⁾, Loemans, Berzio et Brouwer.

(f. 62^v) 22 Aprilis. Venit me invisum Pastor in Asten et Pastor in Helmont etc. Contulit de Sculteto Gerwen, qui exigebat pecunias cum minis. Respondit bene, quod illi non esset data commissio, ut iret in Hagham, sed tantum Sylvamducis pro prolongatione termini; et si necesse esset ire in Hagham, quod adjungeret socium ⁷⁾. Ipse tamen solus ivit, dixitque se totum fecisse et D^{um} decanum Helverebecanum nihil.

¹⁾ G. de Pulser werd door Ophóvius bij gelegenheid der visitatie van het kapittel van St. Oedenrode in 1627 een fantasticus geheeten; waarschijnlijk was hij ook een groote tegenstander van Marcus van Gerwen, daar deze in 1616 zijn verwijdering als pastoor van St. Oedenrode trachtte te bewerken en in 1618 vermoedelijk inderdaad bewerkt heeft. Maar toch, als wij zien wat verder nog in het Diarium over Marcus van Gerwen gezegd wordt, kunnen wij hem niet den lof toekennen, dien hem tot nu toe door de geschiedschrijvers der Meierij gegeven is, al werd bij zijn dood op 1 Mei 1645 in het doopregister van St. Oedenrode over hem aangeteekend: „laudabiliter multum insudavit pro ecclesiasticis Majoriae liberandis” (Tax. III 211). Wij kregen den indruk, dat hij slechts een baatzuchtig schipper-politicus was, die wel ijverde voor zijn geloofsgenoten, maar tegelijkertijd hun verklaarde vijanden in het gevele trachtte te komen.

²⁾ Zie *Diarium* 11 Dec. 1629 noot 4.

³⁾ Bartholomeus Somers O. Praem.; Schutjes IV 93.

⁴⁾ Cornelius Outerus (Outers); Schutjes IV 125, '26.

⁵⁾ De heer van Geldrop Amand van Horne was gehuwd met Isabella de la Faille.

⁶⁾ Misschien pater Cornelius Vranx O. P. van het klooster te Leuven, maar waarschijnlijker de reeds dikwijls vermelde Maria Vranx uit Antwerpen.

⁷⁾ De pastoor van Asten en andere pastoors van Peelland hadden Marcus van Gerwen verzocht om uitstel op het plakkaat van 20 Oct. 1629 te bewerken; Frenken II 68.

1630

23 Aprilis. Erat forum in Geldorp. Venerunt ad prandium Pastor in Someren ¹⁾ cum lepore et Pastor in Westerhoven cum processu contra Abbates ²⁾ et vidua Taterbeeck.

Post prandium D^{us} poenitentiarius Soerendonc et D^{us} pastor in Dunghen ³⁾, cui omne exercitium in templo erat interdictum, eo quod pagus ipsius esset sub civitate etc., van de cuyp. ⁴⁾

24 Aprilis. Scripsi et misi litteras per aurigam ad D^{um} Montfort et commendavi D^{um} pastorem in Tempst ⁵⁾ pro coadjutore in Abbatia S. Petri Gandavi. Scripsi Patri mag. Bocquetio de isto commendato, de negotio salis, qua de causa scripsi D^o Taeterbeeck in favorem Adriani Ginderdooren ⁶⁾.

Scripsi memoriale de dandis episcopatibus Hollandicis; rationes posui pro D^o Gulielmo Immerseel ⁷⁾.

Scripsi Mariae Vranx et Patri mag. Brouwer de scholis Buscoducensibus et illud negotium serio commendavi D^o poenitentiario Soerendoncq, ut cum D^o vicario et Leemput inquireret ⁸⁾.

(f. 63^r) Scripsi quoque Patri Berzio.

Venit D^{us} Nicolaus (Ossius) et Pastor loci ad prandium.

25 Aprilis. S. Marci. Post Sacrum interfui processioni per forum valde ordinatae.

In prandio Walterus Somers, lanio Sylvaeducis, qui narrabat, quod tempore obsidionis obtulisset Henrico Franssen van Ghestel et filio, quod paratus erat exire et deferre litteras ad comitem Henricum (v. d. Berg) et illum deducere in civitatem etc.; noluit acceptare. Ibat habitatum in Uden. Defere-

¹⁾ Franciscus van den Eynde; Schutjes V 663.

²⁾ Jacobus Goossens, pastoor van Westerhoven, voerde een proces tegen den Abt der Benedictijnerabdij van St. Jacob te Luik en dien van Tongerlo, die beurtelings het patronaatsrecht te Westerhoven bezaten; Schutjes V 913, vgl. III 235.

³⁾ Henricus van Boxtel; Schutjes III 516.

⁴⁾ Het dorp Den Dungen behoorde tot het vrijdom („de cuyp”) van 's Bosch.

⁵⁾ Lambertus Stalijns, pastoor van Tempsche in O.-Vlaanderen.

⁶⁾ Koopman te Antwerpen; *Graf- en Gedenkschr.* II 251.

⁷⁾ In dezen tijd was de vraag actueel, of het niet goed zou zijn, de vroegere bisdommen in Noord-Nederland te herstellen. Bij Ophovius schijnt vooral de finantieele zijde van het vraagstuk zwaar gewogen te hebben, daar hij zijn meening hierover te kennen gaf aan Willem van Immerseel, rent-meester-generaal der domeinen in het Kwartier van Antwerpen.

⁸⁾ Zie *Diarium* 11 Dec. 1629, noot, 18 April 1630.

bat Bruxellis litteras a Berzio, quibus significabat, D^{um} Grobdonc omnes justificationes suas dedisse Patri Bivero ¹⁾ etc.

Vesperis mansit Pastor loci apud me in coena etc.

26 Aprilis. Venit sub Sacro nostro quaedam mulier Magdalena van Soomeren cum filio Joanne, cui dedi tonsuram; mansit cum Mayke Sangmeesters in prandio. Dedi illi litteras ad D^{um} (L. v. Lommel) fiscalem cum subsignatis nominibus, etiam carnificis.

Creavi D^{um} Leemput officialem ad effectum executioni mandandi litteras Apostolicas dispensatorias in ipsa civitate ²⁾.

27 Aprilis. Venit D^{us} decanus Astensis pro dispensatione pro quodam in Baeckel, sed quia erat in 3° gradu utrimque negavi.

Misit Pater vicarius Lyrae puerum pro litteris ad Superintendentem in causa curruum ³⁾ etc.; dedi puero litteras ad ipsum et Superintendentem. Servatur copia.

(f. 63^v) Dom^{ca} 28 Aprilis. Invitavit nos Pastor in Mierlo cum D^o pastore in Geldorp; fuimus laeti.

in Mierlo

Vesperis cum carruca Pastoris in Ommel ⁴⁾ ubi nocte mansi.

in Ommel

29 Aprilis. S. Petri Martyris. Celebravi ad altare B. Virginis Miraculose; habui exhortationem de conformanda nostra voluntate cum voluntate Dei, ex „Schola Cordis” fol. 297 ⁵⁾, ex Epistola diei S. Petri Martyris: „Omnes, qui pie volunt vivere in Christo” etc., 2 Tim. 2 ⁶⁾.

In prandio ivimus in Asten, ubi D^{us} pastor nos egregie tractavit, qui invitaverat D^{am} van Asten cum juniore D^o et duabus filiabus ⁷⁾, una religiosa in Herckenroij ⁸⁾.

in Asten

¹⁾ Franciscus de Bivero O. P., predikant aan het Hof te Brussel; daar deze grooten invloed had bij Isabella, was de verdediger van 's Bosch bij hem op een goed kantoor. Over de beschuldiging tegen Grobbendonk ingebracht wegens de overgave van 's Bosch, zie B. B. XIV 81, 82.

²⁾ Alzoo werd het officialaat voor E. v. Ravenstein lichter gemaakt.

³⁾ Vgl. *Diarium* 23 Mei 1630.

⁴⁾ Jacobus van den Boomen, rector van het Franciscanessenklooster Maria-schoot; Schutjes III 162.

⁵⁾ *Schola Cordis sive aversi a Deo cordis ad Eundem reductio et instructio* van Benedictus Haeftenus O. S. B.; er verschenen o. a. uitgaven te Antwerpen in 1622 en 1635, in 8° met kopergravuren (mededeeling van Dr. Bonav. Kruitwagen O. F. M.).

⁶⁾ De tekst komt voor in II Tim. III: 12.

⁷⁾ Catharina van Brederode, vrouwe van Asten, was gehuwd met Bernard van Merode; over hen en hunne kinderen *Tax.* XXII 72, 73, 122.

⁸⁾ Herkenrode, klooster van Cisterciënsnonnen.

1630

in Geldrop Vesperi domi, ubi inveni D^{um} pastorem in Heese cum lepore vivo.

30 Aprilis. Recepti litteras Antverpia varias per Patrem mag. Brouwerium; Rev^{mus} D^{us} Antverpiensis scribi jussit de statu induciarum et filium Dⁱ Kessel esse admissum pro custode in Wortel ¹⁾; fugit turpiter postea (a).

1 Maii. Scripsi D^o Montfort et D^o l(icentiatio) Asseldonc canonico Bruxellis, quod D^{us} decanus Eijndhoviensis agonizaret aut obiisset Bruxellis. D^{us} pastor in Eijndhoven venit cito circa vesperam et mihi significavit ²⁾.

Misit D^{us} Smeijers litteras ad suum generum.

Venit me invisum Pater Vercamp conventus Buscoducensis ³⁾; mansit sine necessitate.

(f. 64^r) Dedi junioribus, qui prope templum habitant, pro arbore Maii plantata 5 fl., reliquis duabus turmis singulis 2 fl. 10 st.

2 Maii. S. Antonini. Post celebrationem venit Vicarius in Hoogheloon ⁴⁾; de Jubileo egit.

Misit quoque D^{us} pastor in Gheel dispensationem in 3° et 4° (gradu); ego rescripsi, ut tanquam Officialis dispensaret.

D^{us} pastor loci et Pater Vercamp.

Emi duos equos generosos a Frans Arien Willems Geldorpiensi pro 600 fl.; detraxi 140 fl. pro equo nostro, quem illi vendidi; filio dedi pattaconem; interfuit emptioni D^{us} van Mirloo ⁵⁾ et Moyses ⁶⁾ et Pastor (loci) etc.

3 Maii. S. Crucis. Sacrum dixi in sacello ornato S. Brigidae et in prandio D^{us} Nicolaus (Ossius) ex Eijndhovia. In Vesperis.

4 Maii. Ornavi altare in honorem S. Catharinae Senensis.

Dom^{ca} 5 Maii. In Summo Sacro et concione. Inveni in domo D^{am} Coste(ri) et filium et uxorem Dⁱ scabini de Lew et Priorem Eijndhoviensem, qui omnes cum D^o domus et uxore manserunt in prandio.

(a) Deze drie woorden later door Ophovius ingelascht.

¹⁾ Zie *Diarium* 16 April 1630.

²⁾ Als Mathias Gerardi de Eindhovensche kapitteldeken, van wien hier sprake is, toen werkelijk in doodstrijd lag, dan moet hij dezen glansrijk zijn te boven gekomen, want hij stierf in 1644; Houben II 39.

³⁾ Hermanus Vercamp O. P.; *Predikh. 's Bosch* p. 94.

⁴⁾ Henricus Cools; Schutjes IV 628.

⁵⁾ Johan van Grevenbroek.

⁶⁾ Mogelijk een dienaar van den Heer van Geldrop.

Scripti ad D^{am} priorissam in Soeterbeeck, ut reciperet Sororem van der Borch, (*f. 64^v*) quae est germana uxoris de Lew, et punitionem differret usque ad meum adventum ¹⁾).

6 Maii. Fui cum processione per pagum; concionatus est D^{us} Nicolaus (Ossius).

In prandio ivi in Eijndhoven et pransus in conventu (Marienhage) cum D^o priore et Commendatore ²⁾ etc.; aderat Pater guardianus Capucinatorum ³⁾;

in Eindhoven

Vesperis in reditu visitavi D^{am} van Tongerlee ⁴⁾ etc.

Vesperis inveni Gerardum Roeloff in edibus meis etc.

in Tongelre

7 Maii. Cum processione, quae duravit usque ad 11.

in Geldrop

In prandio D^{us} W. Buerten, canonicus Boxtellensis ⁵⁾, quem reprehendi de litteris missis. Dixit mihi, quod major pars Capituli desideret, ut D^a van Boxtel ⁶⁾ conferat primam vacantem prebendam illi, qui meo iudicio iudicabitur dignus ad decanatum, quia inter Canonicos jam nullus est dignus et D^{us} le Roy nimis juvenis et ambitiosus, frater D Ghisberti (de Roy), qui vocatur Ghyske-Sonder-Ziel ⁷⁾, et den jonghen Iesselstijn etc. propter seditionem etc.

8 Maii. Post Sacrum hora 6^a dictum, quia Apparito S. Michaëlis, comitatus sum processionem per horam cum media; postea facta est concio in sacello, cantato primum Sacro. Redivimus domum hora 11.

In prandio Pastor in Lierop ⁸⁾, Pastor loci, nobilis domesticus et cognatus Gerardus Roe-(*f. 65^v*)loff, qui primo recessit hora 2^a versus Eijndoviam et Sylvamducis.

¹⁾ Aan bovenbedoelde zoon van Laur. Janssen de Leeuw had dien dag de vicaris-generaal van het bisdom, v. der Sterre, een brief voor Ophovius medegegeven over de faculteiten der in 's Bosch vertoevende priesters en over het gedrag der Zoeterbeeksche zuster Catharina van der Borch. Zie *Bijlage IX A*.

²⁾ De Staatsche commandant van Eindhoven Simon van der Does.

³⁾ Basilius van Brugge.

⁴⁾ Jacqueline de Rodoan, gehuwd met Jan van Coudenhove; *Tax. V 40*.

⁵⁾ Wilhelmus v. Beurden, Schutjes III 358 v.v.

⁶⁾ Honorine v. Witthem, gravin van Megeen.

⁷⁾ Antonius de Roy, kanunnik van Boxtel (Schutjes III 359), schijnt een broeder geweest te zijn van Gijsbertus van Roy, hiervoren p. 97 vermeld als kapelaan op den Uilenburg.

⁸⁾ De 84-jarige oud-pastoor Peter Simons van Eyck vroeg om verbetering zijner inkomsten en diende deswege bij Ophovius het verzoekschrift in, te vinden in Schutjes IV 830 vv.

1630

Scripsi ad Patrem Bouquet, Patrem Brouwer, Patrem Loe-
mans, Vranx etc.

9 Maii. Ascensio Domini. Post concionem celebravi. In
prandio D^{us} Henricus (van Horne), Pastor (loci) et Pater Ni-
colaus (Ossius).

In Vesperis etc.

Venit Pater mag. Ryderius, prior Lovaniensis, cum socio
Patre Antonino ¹⁾.

10 Maii. Mane post Sacrum contuli cum Rev. patre
Ryderio; mira narravit de colloquio, habito cum D^o Grob-
donck et D^a, et de regimine Henrici Fransen.

In prandio D^{us} pastor (loci) cum Patre Ryder.

Venerunt quoque Soror Geertrudis van Asperen procuratrix
cum Sorore Petronella et detulerunt electionem Patris Jacobi
Wilhelmi ²⁾ pro paternitate in conventu Oosterwicano ³⁾; dedi
confirmationem.

Jeci primum lapidem in domo portae vicina pro duobus
cubiculis; dedi operaris unum pattaconem.

11 Maii. Mane dicto Sacro, inveni in domo mea D^{um}
priorem Baseldonkanum ⁴⁾ et socium cum Pastore in Strijp ⁵⁾,
cognato suo; manserunt in prandio cum Patre Ryderio.

Post prandium venit D^{us} Everardus, pastor in Lierop ⁶⁾,
petens beneficium S. Crucis. Ego dixi, quod Pastor antiquus
in Lierop esset contentus alimentacione 40 fl. Laetus recessit.

Vesperi venit D^{us} Lermans, canonicus Oorschottanus ⁷⁾;
mansit nocte.

(f. 65^v) Dom^{ca} 12. Maii. Mane concionatus est Pater
Ryderius. In prandio D^{us} Lermans, Pastor (loci), D^{us} Nicolaus
(Ossius) et vidua Joannis van Mirloo.

Rediit nepos Petrus receptor et tulit litteras a Patre Ca-
pello, Trajecti 8 hujus scriptas.

¹⁾ Vermoedelijk Antonius van den Elsen O. P. van het klooster te
's Bosch; *Chron. Busc.* p. 224, *Predikh. 's Bosch* p. 94, 102.

²⁾ Jacob Willemsen van (den) Wassenberch, seculier-priester; Schutjes
V 397; *B. B.* IX 188.

³⁾ De brief, dien de zusters G. v. Asperen en Petronella Geritsen bij zich
droegen, berust in *Arch. Bisd. „Oisterwijk“*.

⁴⁾ Deze prior van het Bossche Wilhelmietenklooster was Johannes Son-
nius; *Tax.* IX 86 vv., XII 148 vv.

⁵⁾ Gerard van den Berghe; Schutjes V 698.

⁶⁾ Everardus Heymans; Schutjes IV 706.

⁷⁾ Matheus Leermans; Schutjes V 370.

13 Maii. Cum Patre Ryderio manserunt Pater Joannes Cornelii ¹⁾ et Pater Antoninus (v. d. Elsen) et Pastor in Asten.

Respondi litteris Patris mag. Capello per fr. Joannem Cornelii et scripsi, ut veniret ad me postridie SS. Sacramenti.

14 Maii. Ad prandium Pater Ryderius, Pater Antoninus, Pater Joannes Cornelii, Pater capellanus in Helmont ²⁾; Pater in Binderen ³⁾, Pastor loci etc.

15 Maii. Discessit soror versus Antverpiam cum Patre mag. Ryderio.

Scripsi Patri provinciali de instituendo Patre Ryderio vicario (in Boxtel) etc., ad Patrem mag. Brouwer de scholis Sylvaeducis et dispensationibus Rovenii ⁴⁾. Scripsi P. Soomers ⁵⁾ de filia Henrici de Hondt.

Respondi litteris Patris Francisci Paludani, provincialis Minoritarum ⁶⁾, de autoritate suorum Sylvaeducis et quod admittam ad administrationem Sacramentorum Eucharistiae, Poenitentiae, Extremae Unctionis.

Feci contractum cum molitore et emi ab eo domum rusticam van drey gebijnt pro 130 fl., quos debet solvere D^{us} de Geldorp. Debet quoque solvere pro lignis, a me acceptis, et arboribus, prima estimatione 40 fl., daer de ribben uut gesaecht zijn ende stijlen; (f. 66^r) pro 2^a estimatione voor de

¹⁾ Joannes Cornelii O. P. van het klooster te 's Bosch; *Predikh. 's B.* p. 94.

²⁾ De Bossche predikheer Antonius Verheyden; *Frenken* II 78.

³⁾ De abdij Binderen te Helmond.

⁴⁾ Naar aanleiding van de inlichtingen, welke Ophovius toen en eenigen tijd later (zie *Diarium* 1 Juli 1630) aan Brouwer zond, schreef deze op 26 Juli 1630 aan den Kardinaal-Prefect der Propaganda een brief van dezen inhoud: De Apostolische Vicaris (Rovenius) matigt zich geen rechtsmacht meer aan in het bisdom 's Bosch. De Katholieke Bossche schoolmeesters leeren ook aan de kinderen der ketters den Heidelbergschen catechismus niet meer. Doch in de vorige maand (18 Juni) hebben nu de ketters de boeken voorgeschreven, buiten welke de Katholieke schoolmeesters geen andere gebruiken mogen; „indixerunt etiam suos Abecedarios a Catholicos edocendos, in quibus et ad Pater noster et ad praecepta Decalogi sua suo spiritu miscuerunt”. — Hierop volgde 20 Sept. 1630 een brief van de Congregatie aan den Nuntius te Parijs, om hierin te doen voorzien door den koning van Frankrijk, en een aan den Aartsbisschop van Mechelen. *Rom. Br.* N° 455. Zie over de toenmalige schoolkwestie te 's Bosch Dr. de Haas, *Bossche Scholen van 1629 tot 1795* (1926) blz. 162 vv.

⁵⁾ Waarschijnlijk pater Guilielmus van Someren O. P., die in 's Bosch was gebleven, waar hij in 1633 de pastorie van St. Pieter bediende; *Rom. Br.* p. 478.

⁶⁾ *Biogr. Nat.* XVI 511.

1630

scowmantels sestyen fl.; pro magna trabe voor het voorhoff, ex Mirloo quoque accepta.

in Helmond

Invisi D^{um} van Helmont et uxorem, cui aderat Soror religiosa et mater D^{ac} 1); valde grati. Inde cum D^o pastore in Geldrop ivimus in Binderen, inde in Rixtel.

in Rixtel

in Geldrop

Vesperis domi. Inveni litteras domi, quibus Abbas in Postel (scribit), se non permissurum, ut Ordines Sacros in ipsius monasterio dem, propter privilegia, quibus sunt exempti, et alias causas, quas esse puto, quod homo avarissimus timebat, ne illos, qui ordinandi erant, mecum cogeretur hospitio excipere. Ego nihil respondi, quia famulus, lator litterarum, disceserat.

Adfuit in prandio D^{us} prior Eijndhoviensis.

16 Maii. Adfuit D^{us} Nicolaus (Ossius) et D^{us} pastor (loci) in prandio; jussi per illum inquiri a Decano Eijndhoviensi (a), an possent ibi dari Ordines Sacri. Vesperis sumpsi pillulas.

17 Maii. Scripsi litteras per Werdeni fratrem ad D^{um} vicarium de omnibus, quae concernunt regimen Ecclesiae Buscoducensis et operarios ibidem et qui admissi a me, qui non; misi simul ordinationes pro omnibus et inclusi omnia litteris ad D^{um} Leemputium, ut omnia videret. 2)

Respondi quoque de electione Boxtellensi et iudicio Dⁱ W. Buerden.

(f. 66^v) 18 Maii. Discessit cum litteris versus Sylvamducis D^{us} Werden, saecularis.

Dom^{ca} 19 Maii. Dom^{ca} Pentecostes. In ecclesia toto mane. In prandio D^{us} pastor (loci) et D^{us} Nicolaus (Ossius). In Vesperis etc.

Detulit quidam copiam citationis ad disputandum in civitate Buscoducensi ridiculam 3) etc.

20 Maii. Recepi varias litteras Antverpiae. D^{us} Taeterbeeck rogavit, ut accommodarem negotium domus mortuariae van den Ghevel 4) quoad 2011 fl , quas pagador receperat etc.

(a) Eerst schreef Oph. *Helmondano* in plaats *Eijndhoviensi*.

1) Alexander van Cortenbach sloot in 1628 een tweede huwelijk met Anna Maria, dochter van Edmund van Reuschenberg en Anna van Schwartzenberg. Bedoelde religieuse was Agnes van Reuschenberg van de abdij O. L. Vr.-Munster te Roermond; Aug. Sassen, *De Heeren van Helmond*, p. 26.

2) Bedoelde instructies en verordeningen volgen in *Bijlage XI B.* en C.

3) Het bekend Manifest der vier Bossche predikanten (o. a. Gijbsbertus Voetius) van 16 Mei 1630.

4) Het sterfhuis van Jan van den Gevel jr. te Antwerpen.

Recepi carsij ¹⁾ pro tunicella.

21 Maii. In prandio D^{um} Henricum (v. Horne) cum uxore. Misi Petrum receptorem Sylvamducis cum litteris ad van den Ghevel ²⁾ de accommodando negotio cum D^o Taterbeeck. Scripsi quoque ad D^{um} scabinum Voor(n)e de arresto Gherardi ³⁾ et de processu pupillorum. ⁴⁾

In prandio D^{um} pastorem (loci) cum matre, sorore et fratre secretario etc.

22 Maii. Scripsi et respondi Mariae Vranx, D^o Taterbeeck de pecuniis a van den Ghevel datis pagador. Scripsi quoque ad D^{um} Joh. Dinghens.

23 Maii. In prandio habui Hubrecht van Buele receptorem ⁵⁾ et filiam cum nepte et ex Hemert Peter van Audenhoven ex parte Godtschalck Pottre ex Goch, qui pretendit in domo mortuaria Nicolai fratris ⁶⁾ et est frater Decani Santensis. Respondi ipsius litteris.

(f. 67^r). Supervenerunt Pater in Cauwaeter cum quodam diaconando.

Scripsi quoque litteras ad requisitionem Joannis Cremers ad D^{um} le Roy et Fierlants ⁷⁾ de juvandis rusticis, qui carros Regi praestiterunt in expeditione anni praeteriti in Veluam etc.

24 Maii. Dedi D^o canonico et scholastico Oorschottano, D^o Mattheo Lermans, minores Ordines et cuidam fratri ex monasterio Cortendoncano primam tonsuram et Ordines minores. In prandio D^{us} Lermans et Pastor (loci) cum D^o Nicolao (Ossio).

Post prandium venerunt duo pro sacerdotio ex Postel cum Priore ⁸⁾ et tres cum praesentante ex Tongerlo, duo ex Cortendonc cum Suppriore, tres saeculares pro Ordinibus et duo ex Cauwaeter. Examinavi omnes ordinandos cum D^o circatore ex Tongerlo et D^o pastore (loci) et D^o Nicolao (Ossio).

25 Maii. Contuli Ordines: tonsuram et 2 minores Ordines,

¹⁾ Zekere kleedingstof.

²⁾ Jan van den Gevel sr. te 's Bosch.

³⁾ Gerardus Roelofs, die zeer slecht oppaste.

⁴⁾ De minderjarige kinderen van Ophovius' broer Nicolaas.

⁵⁾ Hubert Adams van Budel was rentmeester van bisschop Zoësius geweest; *Arch. Bisd., Rekening van F. v. Gestel en P. Havens, oogst 1625* fo 7^v.

⁶⁾ Nicolaas, broer van Ophovius.

⁷⁾ Waarschijnlijk Charles of Jacques le Roy, leden van de Rekenkamer, en Frans Fierlants, rentmeester der domeinen.

⁸⁾ Remigius Herbaye; Welvaarts, *Postels Biogr. Wdb.* p. 123.

1630

3 diaconatum et 5 subdiaconatum, 4 sacerdotium. Manserunt omnes in prandio.

Dom^{ca} 26 Maii. Celebravi mane post concionem. In prandio D^{us} Lermans et Pater Nicolaus (Ossius).

Scripsi apologiam contra 4 Predicantes Buscoducenses super Symbolum.

in Nuenen 27 Maii. Ivi in Soeterbeeck et post celebrationem ivi in chorum et habui exhortationem de corde contrito et humiliato. Reprehendi Sororem Catharinam van der Borch, quae Sylvaeducis manserat (f. 67^v) et erat contemptrix Priorissae.

in Geldrop Sumpto prandio redii.

28 Maii. Dimisi fr. Andream, conversum Buscoducensem, qui Lovanio venerat missus a Patre mag. priore Ryder cum litteris, quod Facultas Theologica iudicet rescribendum edicto vel provocationi hereticorum ministrorum Buscoducensium. Ego illum remisi cum responso nostro ad provocationem et cum scripto super Symbolum contra hereticos etc. Reliqui iudicio Facultatis et scripsi litteras ad Facultatem, ut ipsi ordinarent, mutarent etc. Misi simul edictum haereticorum. Discessit mane hora 6^a.

Discessit quoque D^{us} Lermans.

Scripsi litteras in favorem mag. Henrici Sijnen pro beneficio in sacello de Strijp sub Leend ad petitionem Pastoris, qui iudicabat, illum magis idoneum alio sacerdote, quem Drossardus commendaverat Comiti de Waerfusee. ¹⁾

Scripsi quoque litteras per famulum Dⁱ van Geldorp, Petrum, ad D^{um} Montfort de responso meo ad scriptum haereticum 4 Praedicantium et de libello contra illos.

29 Maii. Misi omnes istas litteras. In prandio nemo extraneus. Post prandium venit D^{us} in Walree, adolescens 23 annorum, egregie instructus, ²⁾ cum Pastore; est quoque D^{us} in Verkensweert. Et (f. 68^r) vesperi Pastor (loci).

30 Maii. Ss. Sacramenti. Solemnissima processio per nostram habitationem et viam cum SS. Sacramento. In prandio Pastor (loci) cum matre et Patre Nicolao (Ossio). In Vesperis. Recepi litteras a D^o Kesselaer, D^o Koeck et Vloots, ³⁾ Decano

¹⁾ Renier van Renesse, graaf van Warfusé, bezat de heerlijkheid van Heeze en Leende.

²⁾ Johan van der Clusen, heer van Waalre, Valkenswaard en Aalst; Tax. X 70 vv., XXXIX 224.

³⁾ Waarschijnlijk de twee Bosschenaars Jacob de Cock en Jan Vloots.

Antverpiensi et Bocquetio in favorem Dⁱ Kessel, personae in Loon, ¹⁾ pro archypresbyteratu rurali. Respondi omnibus, jam datum Pastori in Berlicom. ²⁾

Scribebat Pater Bocquetius, Decanum Helverebecanum transiisse feria 3^a Pentecostes et detulisse passaportum pro conventu Antverpiensi gratis et consulere, quod non darem Ordines in Majoria Buscoducensi. Sed post factum! Scribit quoque ex ore Patris Berzii, quod D^{us} Grobbendonc Bruxellis me accuset, quod trimestri ante deditionem civitatis voluerim eximere civitatem ab obedientia Gubernatori. Quod est maximum mendacium!

Recepi litteras a D^o Kesselaer, quibus respondi cum data 2 Junii, ut et litteris Patris Bocquetii etc. et litteris Joannis Vloots etc.

31 Maii. Vesperi advenit Pater mag. Capello cum famulo uno Dⁱ Peetersom ³⁾ et duobus equis.

1 Junii. In prandio D^{us} van Rixtel ⁴⁾ cum D^o van Bruyneberg nepote et post prandium supervenit D^{us} drossardus Eyndoviensis ⁵⁾ cum D^o Gerwen, receptore D^{ae} in Tongelree.

(f. 68^v). Venit famulus Dⁱ abbatis in Berne, qui excusavit se ab itinere Aquisgranensi. Ego rescripsi illi, quod balnea essent illi magis necessaria, quod veniret.

Dom^{ca} 2 Junii. Fui invitatus a D^o pastore ad Dedicationem Eijndhoviensem. Interfui solemnissime processioni, ad quam conveniebant vicini pagi. Incedebant ghildae S. Catharinae et S. Barbarae solemniter et imagines deferebantur a 4 virginibus honestissimis. In foro fit offertorium, primo a me ante SS. Sacramentum, deinde a clero, a drossardo, magistratu et gildis etc. Transivimus ante milites castris etc. sine scandalo.

Prandium in domo Pastoris honestissimum, praesentibus Canonicis. Postea ivi ad domum Taeterbeek, ⁶⁾ ubi D^{us} *in Eindhoven*

¹⁾ Benedictus van Kessel; Schutjes IV 750.

²⁾ Paulus v. d. Dael werd 20 April 1630 tot aartspriester aangesteld over de vier dekenaten Orthen, Zaltbommel, Heusden en Geertruidenberg; Schutjes III 254.

³⁾ De heer van Petershem (bij Maastricht) was Philips van Merode, markies van Westerlo.

⁴⁾ Johan Oudart, gehuwd met Margaretha van Hoengen genaamd Wassenberg; Jhr. A. v. Sasse v. Ysselt, *Oorkonden betr. Rixtel* p. 137.

⁵⁾ Marcellis Hovelmans, drossaard van Kranendonk en Eindhoven.

⁶⁾ Het huis der familie Taterbeek te Stratum heette het Borchtken.

1630

in Geldrop Stalpaert invitaverat Gubernatorem ¹⁾ etc. Redii Geldorpium.

3 Junii. Discessi, postquam expectaveram D^{um} abbatem Bernensem et Priorem Eyndhoviensem, cum Pastore Geldorp, Patre mag. Capello, D^o Smeyers et famulo versus Aquisgranum. Comitabatur quidam lakay Di van Peetersom et Petrus nepos, meus receptor, in equo.

in Hamont In prandio in civitate Hamont (a) in domo receptoris Capituli Aquisgrani, sculteti van Boven, quia in Buel ²⁾ non erat havena.

in Gruitrode (f. 69^r). Vesperi in Grootroy in domo Commendatoris; habebat D^{us} pastor ³⁾ claves penuarii et nos cibum, quia absens erat D^{us} Frens commendator. ⁴⁾ Aduit nobis vesperi Pater Matthias Meyers, capellanus in Bree; dedi illi ducatonem pro Sacro.

4 Junii. Mane dicto Sacro in capella domus, ivimus versus Trajectum et venimus, licet errantes in prandio, in Peetersom, ubi honorifice a D^o et D^a recepti. ⁵⁾

in Peeterssem
in Maastricht Vesperi ingressus Trajectum, salutavi D^{um} gubernatorem Lamotteria, ⁶⁾ qui illa nocte iturus erat Bruxellas, vocatus a Ser^{ma} Infante.

Vesperi honeste tractati a Priore ⁷⁾.

5 Junii. Mane hora 9 discessi versus Aquisgranum. In via coacti herere propter profunda vestigia curruum, neque commode ut equi bini conjungerentur, sed consequenter. Venimus in Huel media via, ubi habitabant parentes Pastoris (de Geldorp); ⁸⁾ hospitati apud Praetorem.

in Gulpen
in Aken Vesperi venimus Aquisgranum et hospitati sub intersignio Porci; caupo erat consul civitatis.

6 Junii. Intravimus mane Balnea Imperialia, consulto prius doctore-medico D^o Brant. Intravi balnea hora 7 usque ad 8, postea sudavi in lecto; et tota societas intravit balnea.

(a) Hs. *Hanon*.

¹⁾ Vermoedelijk den gouverneur van Eindhoven Simon van der Does.

²⁾ Het dorp Budel.

³⁾ De pastoor van Gruitrode, zie *Diarium* 6 Mei 1631.

⁴⁾ Jan Raitz von Frenzt was commandeur van het Huis der Duitsche Orde te Gruitrode.

⁵⁾ Philips van Merode was gehuwd met Bonne de Barbançon; Goethals III 382.

⁶⁾ Claude de Lannoy, graaf de la Motterie, gouverneur van Maastricht; *N. N. Biogr. Wdb.* II 769.

⁷⁾ De prior der Predikheeren M. Ambr. Capello.

⁸⁾ In plaats van *Huel* lees *Guelpen* = Gulpen, waar de ouders van den Pastoor van Geldrop woonden, blijkens *Diarium* 16 Mei 1631.

In prandio invitavi Patrem priorem et Patrem Joannem Hierma et Doctorem. (*f. 69^v*) Post prandium ivimus in Botfort locum prope urbem, ¹⁾ ubi mirabili naturae miraculo bulliunt putei aquarum viventium, ubi et multa balnea sunt. In-
 visimus ibidem in monasterio D^{am} abbatissam, sororem Dⁱ Frens commendatoris vel amitam.

In prandio fuit quidam mercator Leodiensis, qui dicebat, se obtulisse D^o Obbermont²⁾ pulverem ante obsidionem (Buscod.), sed noluisse, ita ut 2000 ₣, quae tunc aliis vendidit, nondum soluta; offerebat usque ad 20 000 ₣.

Narravit Pater prior Aquisgranensis Patri Capello et mihi de fr. Frederico Servatii mira, quae insolenter effutiebatur, et quomodo cum illa uxore apothecarii iverit per plateas ad balnea, solus redierit cum illa; de pecuniis, 800 daleris, pro conventu Trajectensi mendicatis! ³⁾

7 Junii. Mane intravi balnea. Postea celebravi in conventu; erat festum S. Jacobi Veneti. ⁴⁾

Prior mansit nobiscum in prandio. Civitas obtulit per publicos ministros 8 stannea pocula (a) vini: 24 pocula. Post prandium rursus intravi balnea cum Patre priore Aquisgranensi. Discessit Pater mag. Capello versus Trajectum, quia habebat Professionem et Primum Sacrum. Misi per illum litteras ad Patrem mag. Bocquetium.

(*f. 70^r*) 8 Junii. Ingressi balnea hora 6^a et post prandium. Vidimus Domum Civicam et habuimus bancquetum a D^{is} consulibus.

Dom^{ca} 9 Junii. Mane in balneis. Invitati et honorifice excepti a D^o decano Capituli, ⁵⁾ cui aderat D^{us} van Berchem, exconsul Saepius (b); aderat Pater prior noster.

10 Junii. Pransi sumus post balnea in ipsis balneis cum Rev. Patre priore, quia hospes et hospita habebant filium in nostro conventu, qui et aderat. Bene tractati, solo vino so-

(a) Hs. *popula*.

(b) Of Supius.

¹⁾ Met Botfort kan niets anders bedoeld zijn dan Burtscheid (Porcetum, Burcetum).

²⁾ J. K. v. Aubermont.

³⁾ Fredericus Servatii O. P. (zie *Diarium* 7 Maart 1630) schijnt wat ijdel en lichtzinnig, maar overigens zeer begaafd geweest te zijn; hij werd later prior in verschillende Dominicanenkloosters en vicaris-generaal der Teutonische Provincie; *Belg. Dom.* p. 277.

⁴⁾ De zalige Jacobus Salomonius O. P.

⁵⁾ Henricus Theob. v. Eynatten.

1630

luto; jussi dari ancillis et famulis 4 rijxdaelder pro honorario. Crassa mulier, quae voluit, ut salutarem Ser^{am} Infantem, quae in balneis fuerat, dum iret visum flumen.

Post prandium vidimus reliquias et pretiosa ornamenta, data a Ser^{ma} Infante majori ecclesiae.

11 Junii. Mane post Sacrum sumpsit jentaculum et computavi cum hospite. Aderat D^{us} decanus, qui jussit adferri duas coronas aureas, datas a Ser^{ma} B. Virgini et Puerulo; erant pretii inestimabilis, plenae diamantibus et lapidibus pretiosis.

in Gulpen Discessimus hora 8^a et venimus hora 11 media via apud generosum D^{um} de Nieuburch, colonel locum (*f. 70^v*) tenentem Dⁱ comitis van Emden, ¹⁾ et D^{um} de Gulpen ²⁾ etc., ubi aderat D^{us} baro de Brempt etc.

in Maastricht Discessi versus Trajectum hora 2^a et venimus hora 6^a; Pater mag. Capello, qui nobis obviam venerat, erravit et rediit hora 8.

12 Junii. In prandio invitavit Pater mag. Prior duos Burgimagistros et fuit presentatum vinum ex parte civitatis; aderat Decanus S. Servatii. Post prandium vidimus civitatem et Crucifixum apud Albas Sorores, qui ex nuce creverat.

Vesperis coenavit nobiscum apothecarius, qui cyphum argenteum deauratum obtulit ex parte fr. Frederici Servatii, sed quia scio, Fratres non posse dare munera, statim illum consignavi Patri priori et conventui.

in Bilsen 13 Junii. Dicto Sacro ivi in Aldenbiessen ad Commendatorem Provinciale D^{um} Emundum Huyn van Amsteraet, ³⁾ cui fuimus gratissimi. Habet et edificat magnificum castrum.

in Hoesselt 14 Junii. Invitavit nos grapharius Leodiensis, D^{us} Mortagna, ut videremus domum suam in Hoesselt, quam offerebat D^o abbati Postulano, ⁴⁾ qui et aderat. Ivimus ergo cum D^o commendatore, qui est dominus pagi, et vidimus egregiam domum in formam conventus, quam Deo dicare volebat. Sumpsimus ibi prandium. Rediit D^{us} commendator domum, qui nos voluit secum redire, sed (*f. 71^r*) recessimus cum curru versus Grootroy.

¹⁾ De graaf van Emden was militair gouverneur van Luxemburg.

²⁾ De heer van Gulpen was een Van Eynatten.

³⁾ Edmundus Hugo Huyn van Amsteraet; *N. N. Biogr. Wdb.* VIII 893.

⁴⁾ Vermoedelijk om als refugiehuis te dienen.

Vidimus in via monasterium nobile Munster-Bilsen; erat *in Munster-Bilsen* ibi D^a van Erp, sed Abbatisa aberat; vile et antiquum aedificium; mane religiosae, post prandium prophanae! ¹⁾

Venimus in Grootroy vesperi, sed D^{us} commendator nondum redierat, D^{us} Freins; aderat D^{us} commendator Ruysenborch in Vucht, qui nos tractavit humanissime. ²⁾ *in Gruitrode*

15 Junii. Discessimus, dicto Sacro, versus Buuel; a Pastore ibidem excepti humaniter. ³⁾ *in Budel*

Vesperi hora 4^a venimus in Geldorp, laus Deo! sine ullo incommodo in via. Mansit D^{us} pastor (loci) in coena. *in Geldrop*

Inveni litteras a Societate B. Virginis Sylvaeducis, qui pro Sabbatho ante (S.) Joannis me invitaverant ad prandium et electionem. ⁴⁾ Celebrarunt convivium et invitaverunt Vicegubernatorem et magistratum etc.

Dom^{ca} 16 Junii. Accepi a sculteto van de Velde ⁵⁾ citatorias et responsum ad citatorias quatuor Praedicantium Buscoducensium. ⁶⁾

Invitavi Pastorem (loci) cum matre et D^{um} Henricum (v.

¹⁾ Dit doelt op de kleeding der kanunnikessen van Munster—Bilsen, die in den voormiddag het kloosterhabijt en in den namiddag wereldsche kleeding droegen.

²⁾ Diderik Steven van Ruyschenberg; Heze mans, *De Commanderij der Duitsche Orde te Vucht* (1887) p. 42.

³⁾ De pastoor van Budel Godefridus Jeghers; Schutjes III 375.

⁴⁾ Oph. was lid der Illustre L. Vrouwe-Broederschap te 's Bosch: *Tax.* XVII 306.

⁵⁾ Johan v. d. Velde, schout te Geldrop.

⁶⁾ Tegen het Manifest der vier Predikanten hadden Guilielmus ab Angelis, professor aan de abdij Park te Leuven (*Biogr. Nat.* VI 577 vv.), en de alom bekende Leuvensche professor Cornelius Jansenius 9 juni een vlugschrift uitgegeven, getiteld „Daechsvaerdicheyt om alle Catholycke wederpartyen te beantwoorden” (ook in het Latijn en Fransch), vergezeld gaande van het „Alexipharmacum” van Jansenius (zie *Historisch Tijdschrift* VII 336 vv.). Meerdere geestelijken hadden vurig verlangd, zich in gevolge van het Manifest naar 's Bosch te begeven, ten einde daar met de predikanten in openbaar dispuut te treden, doch de Pauselijke Nuntius te Brussel, die van oordeel was, dat uit dergelijke disputen dikwijls meer kwaad dan goed volgde, had zulks belet. Gaarne had de Nuntius in deze de meening gehoord van Ophovius en Jacob Boonen, aartsbisschop van Mechelen, en hen daarom te Brussel ontboden, doch Oph. kon niet komen, omdat hij zich te Aken bevond. In overleg met den Aartsbisschop, die al evenmin heil zag in dergelijke disputen, werd toen door den Nuntius goedgevonden, dat de twee bovengenoemde professoren de uitdaging der predikanten schriftelijk zouden beantwoorden; *Rom. Br.* N. 450, 452, *Rev. Hist. Eccl.* XXIV 355.

1630

Horne) cum uxore et Patrem Beyrlicom terminarium¹⁾; super-
venit fr. Godefridus laicus.²⁾

Tantus ventus, ut dejecerit nidum cyconiarum cum pullis,
quos tamen ex aquis salvavit fr. Jacobus (v. Ophoven) et
reposit 3, uno submerso.

(f. 71^v) 17 Junii. Recepti a D^o decano et pastore Eynd-
oviensi responsum latinum Alexipharmacum ad provocationem
4 ministrorum Sylvaeducis. Mansit D^{us} decanus cum Pastore
in Vechel³⁾ in prandio.

Post prandium venit D^{us} pastor in Mierlo et exhibuit libros
tres de B. Virgine in Brabantia⁴⁾ etc. Commendavit cum
Pastore Geldorpiensi (a) Matrem in Soeterbeeck etc.

Circuivit fr. Godefridus laicus; jussi dari poculum butyri
pro Boxtellensibus (Patribus Praed.).

18 Junii. Post Sacrum scripsi varias litteras ad D^{um} Mont-
fort de successu nostri itineris Aquisgranensis et de receptione
nostra et visis reliquiis et ornamentis etc.; ad Patrem mag.
Bocquetium de f(r.) Egberto; ad Vranx, Cheuws, Cortvrient
et Dinghens, Duyts etc. Invitavi omnes.

Attendi fossioni et fabricae.

19 Junii. Reliquit Petrus receptor mihi, quando recessit,
1368 fl. 19 (st.); computus sumptuum itineris versus Aquisgra-
num 321 fl. 19 (st.). Ivit receptor cum carro Antverpian, ut
reduceret sororem Annam cum amicis. Dedi pro sorore Chris-
tina 100 ₣ butyri, pro Joanna Dinghens 100 ₣, pro de Duyts
50 ₣.

(f. 72^r) 20 Junii. Scripsi epistolam ad commendatorem
D^{um} Philippum van Tienen in favorem Dⁱ van Hornes pro
causa molendini, ne executio fieret per equites etc.

Venit Pastor in Gerwen et deposuit graves querelas contra
Capellanum,⁵⁾ qui a 2 annis homicidium fecerat et ipso invito
concionabatur etc.; post 2^{am} noctis potitans celebravit mane;
homo pugnator etc. Dedi D^o van Gerwen et Nuenen⁶⁾ com-

(a) Hs. Geldolpiensi.

¹⁾ Joannes Berlicum O. P. van het Bossche klooster; *Predikh. 's B.* p. 94.

²⁾ Vermoedelijk Godefridus Christophori van Cham O. P. van het Bossche
klooster; *Chron. Busc.* p. 221, *Predikh. 's B.* p. 95.

³⁾ Joannes Houbraken; *Schutjes V* 786.

⁴⁾ Diens bekend werk „Brabantia Mariana”.

⁵⁾ De pastoor van Gerwen was Jan Jansen Bernaerts en de kapelaan
vermoedelijk Henricus Goyaerts.

⁶⁾ Jhr. Floris van Berckel van Eyck; zijn hierna nog te vermelden vrouw
was Beatrix Monicx.

missionem, ut illi indicaret dimissionem a capellania et misi prohibitionem, ne in posterum se immisceret post (S.) Joannis sub poena suspensionis a divinis.

Mansit Pastor in prandio cum D^o advocato Kessel et Hooerenbeeck, fratre uxoris suae. ¹⁾

Curavi effodi fossas et fontes circa hortum.

21 Junii. Scripsi D^o Leemputio et respondi ad duas ipsius epistolas impertinentes; litterae et responsum vel copia servatur. Rescripsi quoque ad D^{um} vicarium et respondi ad dubia super ordinationes nostras, missas Sylvamducis; copia servatur. ²⁾

Scripsi quoque et respondi litteris Dⁱ Petri Lokemans, pastoris in Roosmaelen, quod satisfiat obligationi ipsius pastoralis hoc tempore, si 5 Sacra celebret hebdomadalia et unum pro obligatione parentum etc.

Commendavi per Vicarium D^o decano et Capitulo (Buscod.) Pastorem in Empel, quia si illum recedere prae paupertate contingeret, haeretici locum occuparent. ³⁾

22 Junii. Misi litteras per quemdam studiosum S. Theol. in Collegio Hollandico (in Lovanio) ad Patrem mag. Ryder de reditu nostro et quod gratias agam Ex^{is} D^{is} de responso ad provocationem haeticorum et volui, ut exemplaria mitteret ad me per Antverpiam et Eijndhoviam.

Egi cum rectoribus in Geldorp in praesentia Pastoris de prmissario et capellano. ⁴⁾

(f. 72^v) Dom^{ca} 23 Junii. In prandio Pater Nicolaus (Os-sius) et Capellanus in Ghestel prope Bredam, ⁵⁾ qui cum esset Geldorpianus pro Pastore praedicaverat. Post prandium hora 3^a rediit soror (nostra) cum nepte et Maria Vranx.

24 Junii. S. Joannis Nativitas. Dicto Sacro invitavi cum hospitibus Pastorem (loci) cum matre et D^{um} Henricum (v. Horne) cum uxore.

¹⁾ Mr. Frans van Kessel was geh. met Allegonda van Horenbeeck; *Tax.* VI 37.

²⁾ De brieven van Oph. aan den plebaan van den Leemputte en den vicaris van der Sterre volgen in *Bijlage IX D en E.*

³⁾ Oph. vreesde, dat Petrus de Greve wegens zijn armoedig bestaan de parochie Empel zou verlaten. Van Staatsche zijde was men er op uit om, zoodra ergens in de Meijerij een pastoraat vacant kwam, er onmiddellijk de pastorale goederen aan te slaan.

⁴⁾ Bedoelde beneficentien waren waarschijnlijk Henricus Verhagen en Geert van Eyck.

⁵⁾ Vermoedelijk Godefridus Rudolphi, kapelaan te Gastel; Krüger, *Kerkel. Gesch. v. h. Bisd. Breda* III 391.

1630

25 Junii. Audivi querelas de juvene Petro, nepote Patris Deens, ¹⁾ quod dormivisset me absente bis extra edes et visus fuisset cum meretricula. Quare statui cras dimittere et scripsi totum statum ad Patrem mag. Ryderium et Patrem Berzium.

Audivi et examinavi causam Dⁱ Petri Baleni, pastoris et decani in Bergeyck etc.; ipse se excusat et multa testimonia adfert, quod quem percussit a multis annis herniosus fuit.

26 Junii. Mane sumpsi pillulas. Et hora 8 venit nuncius ex Gemert, quod ibi heri appulisset Mater Discalceatarum Buscoducis, quae et mihi scripsit, quod haberet locum Coloniae et eò deduceret coloniam pro fundando monasterio etc. Ego dixi et scripsi, quod, si manserit usque in crastinum, eò venirem.

Dimisi juvenem, nepotem Patris Deens piaae memoriae, quia duabus noctibus, me absente Aquisgrani, dormivit extra aedes (f. 73^r) et visus cum meretricula etc.; misi per illum litteras ad Patrem Ryder binas. Prioribus declaro delictum nebulunculi et rogo, ut illum parenti consignet; si artem mechanicam addiscat et bene se gerat, promisi 50 fl. annue et idem scripsi Patri Berzio.

Aliis litteris proposui casum de admittendis vel tolerandis potius hereticis in Majeria, quia D^{us} scultetus Pelandiae, qui congregationi in Tilburch interfuerat et heri in prandio mihi adfuerat cum Patre priore Carthusianorum Buscoducensium, ²⁾ asserebat, quod nisi medium inveniretur, quod veniretur ad ruinam ecclesiarum ³⁾ etc. Volui, ut Pater mag. Ryder hunc casum Facultati S. Theol. Lovanii proponeret. Misi aliquot resolutiones etc.

Scripsi quoque Patri N. Jansenboy, qui erat vicarius-incapite Bruxellis, propter dissidium etc. ⁴⁾ Et misi litteras ad

¹⁾ Zie *Diarium* 9 Maart 1630.

²⁾ Michael Jensema; Schutjes V 862, *N. N. Biogr. Wdb.* VI 860.

³⁾ De schout van Peelland, Marcus van Gerwen, die tegenwoordig was geweest op de bijeenkomst van commissarissen beider partijen te Tilburg, was van oordeel, dat in zake de uitoefening van den Katholieken en den Hervormden godsdienst een middenweg (medium) moest gevonden worden.

⁴⁾ De oneenigheid in het Predikheerenklooster te Brussel betrof de aanstelling van een prior aldaar. Niettegenstaande de kloosterlingen zelf Petrus Malpaeus tot hun prior gekozen hadden, werd door den Provinciaal de prior van Maastricht Marius Ambr. Capello tot prior te Brussel aangesteld. Om de bijzondere kwaliteiten van Capello achtte de Provinciaal diens aanstelling in de toenmalige tijdsomstandigheden beslist noodig. Capello was

D^{um} Montfort simul cum litteris, ex carcere Middelburgensi acceptis a quodam Patre Hispano ex India occidentali, ut posset liberari ¹⁾ etc.; commendandum negotium Ser^{ae} Suae Celsitudini.

Scrpsi Patri mag. Brouwerio etc. de edicto hereticorum, quod nemo ecclesiasticorum veniens Sylvamducis possit hospitari, nisi in una domo haeretica Oliverii Francken. Prius audivi Praepositum Bredanum ²⁾ illumque misi ad Rev^{um} (episc.) Antverpiensem. (a)

27 Junii. Profectus cum hospitibus in Ghemert in societate Pastoris (de Geldorp), ut loquerer Matri Carmelitarum Buscoducis, quae ibat cum sex sororibus Coloniam, ut ibi fundaret conventum. Habebat dimissoriales a Vicario nostro Generali, quas confirmavi, (f. 73^v) et dedi commendatitias ad D^{um} vicarium generalem Ill^{mi} Principis et Archiepiscopi ³⁾ et ad consulem Boelandt; Maria Vranx quoque dedit etiam ad Brassart et Boelant.

Post prandium volui invisere et loqui D^o commendatori Holtorp, sed negavit. Ego jussi illi dici, quod nisi a me acciperet benedictionem, quod numquam videret me. Admisit et monui illum, ut confiteretur et communicaret, quia infirmitas illum deciperet.

Dedi monialibus meum currum et ego cum rheda redii; transivi per Croy. Vesperi mansit Pastor (de Geldorp).

28 Junii. Dicto Sacro veni domum. Habui post prandium pastorem Mierloo Wichtman ⁴⁾ et pastorem in Rheti D^{um} Landtmeter ⁵⁾; supervenit D^{us} Philippus Soerendonc, cantor, poenitentarius et canonicus Buscoducensis, cui dedi dimissoriales, ut iret Praesidentiam Collegii S. Annae Lovanii. ⁶⁾

ook de man van Ophovius, die dan ook zijn aanstelling verdedigde; vandaar zijn schrijven aan den „vicarius-in-capite”, een titel, dien men den vicarius gaf tijdens het openstaan van het prioraat. Bedoelde vicarius-in-capite was Nicolaus, een der vier gebroeders Jansenboy O. P.; zie over hen *De Katholiek* Dl. 149 p. 259 vv., *Geestel. Erf* VII 256, '60, '76, '81.

(a) Prius audivi enz. werd later bijgeschreven.

¹⁾ Pater G. de Guevara, zie *Diarium* 4 Maart 1630.

²⁾ Dionisius Mutsaert(s), proost van St. Catharinadaal te Breda; *Biogr. Nat.* XV 337 vv.

³⁾ Prins-Aartsbisshop van Keulen Ferdinand van Beieren.

⁴⁾ Augustinus Wichmans.

⁵⁾ Laur. Landmeter, pastoor van Rethie; Schutjes V 567, *Biogr. Nat.* XI 261.

⁶⁾ Hij werd president van dit college 2 Aug. 1630; *N. N. Biogr. Wdb.* V 1174.

1630

Dederam hesterna die licentiam fratri ipsius, quoque canonico, ¹⁾ ut possit comitari Carmelitas (Buscod.) Coloniam et audire confessiones.

Reversi sumus per Croy et nullus erat domi ²⁾; accepimus aliquot artisoccos etc. (a)

29 Junii. SS. Petri et Pauli. Mane venerunt duo filii Heerinx ex Helmont, qui deferebant litteras Patris Anthonii Verheijden vice-pastoris, quibus significabat, quod senex ille Heerinx 90 annorum obiisset pertinax hereticus, (*f. 74^r*) et querebat ipse et heredes, ubi deberet sepeliri. Ego dixi: in loco prophano. Replicarunt, quod ergo deberent cadaver vehere Sylvamducis aut Graviam. Ego dixi, quod hoc non possem prohibere. Tamen postea cogitans et considerans temporis et loci statum, permisi ut in loco, ubi infantes sine Baptismo recedentes sepeliuntur, sepeliatur in angulo coemiterii, aut casu quo talis locus non sit, designet locum. Hoc feci ad vitandam totalem ruinam patriae etc. et quia in districtu Bredano sepeliuntur heretici in ipsis ecclesiis Catholicorum, ut in Cham, in Oosterloo (b) etc.

Recepi expressas a D^o praelato Bernensi, quod Pastor S. Jacobi (Buscod.), habens apud se suam concubinam, Bruxellis esset apostasiae vicinus et expectaretur Sylvaeducis etc. Quare scripsi litteras ad Archyepiscopum (Mechl.), ut haberet curam.

Venit van den Huevel et attulit 150 fl., quos soror (nostra) recepit. In prandio Scultetus cum uxore ³⁾ et van den Huevel cum domesticis.

in Leende Dom^{ca} 30 Junii. Ivi cum familia et hospitibus ad Dedicacionem in Leendt, ubi quidam Minorita ex Weert habuit concionem et post Sacrum per Pastorem fuit habita pulchra processio cum SS. Sacramento; fuimus in via in extremo calore per 2 horas etc.; tria vexilla et cohortes etc.; optimus ordo.

D^{us} pastor egregio convivio nos excepit cum Drossardo et uxore. Redivimus domum hora 5^a; extremus calor; mater Dⁱ pastoris 96 annorum curabat culinam.

(a) Deze aantekening, die op den vorigen dag gesteld had moeten zijn, werd geschrapt.

(b) Moet waarschijnlijk Oosterhout zijn; Oosterloo ligt bij Geel.

¹⁾ Mathias van Zoerendonk, kanunnik van 's Bosch, Schutjes IV 279.

²⁾ Het kasteel van Croy (onder Stiphout) werd toen bewoond door Everard van Boshuysen en diens vrouw Wijbrecht van Leeftael; *Sassens Jaarb.* 1889 p. 111, *Tax.* XXIV 93.

³⁾ De schout van Geldrop Johan v. d. Velde was gehuwd met Johanna Mutsaerts; *Tax.* IX 9, 10, XXVII 35.

(f. 74^v) 1 Julii. Recepi litteras a Patre mag. Morelles *in Geldrop* scriptas 8 Junii, quod Papa a 9 hebdomadibus mihi fecisset gratiam testandi, idque gratis,¹⁾ et litteras 8 Junii misisset ad Ill^{mu}m Nuncium Bruxellis mihi tradendas. Scripsi ad Patrem mag. Brouwer, ut iret Bruxellas et meo nomine acciperet. Simul misi litteras Dⁱ abbatis Bernensis de Pastore S. Jacobi et periculo fugae, ut daret. Illmo (Archiepisc.) Mechliniensi. Misi simul copias (a) ordinationum de scholis et hospitio sacerdotum (in Buscod.)²⁾ Scripsi cognato Roeloff³⁾ et remisi copiam processus. Scripsi Patri Henrico (de Deventer), ut veniret.

In prandio Scholasticus in Roy et nobilis van Erp cum uxore et D^{us} pastor (loci). Egit de computu Spiritus Sancti in Oss et de Pastore se absentante.⁴⁾

2 Julii. Festum Visitationis B. V. Mane absoluto Officio *in Stratum* ivimus in Stratem ad domum viduae Taeterbeeck.⁵⁾ Ad prandium erant duo van den Broec: Henricus (v. d. Broeck) van Strijp et Wilhelmus, haereticus, cum uxore et filio, haereticis etc.; monui illos etc. (f. 75^r) Erat uxor advocati van Kessel, aberat maritus⁶⁾ etc. Supervenit Pastor et decanus Eijndhoviensis, cum quo contuli de statu Majeriae et actis in congregatione (Tilburgica). Vesperi redii. *in Geldrop*

3 Julii. Habui molestas visitationes rusticorum et Drossardi Cranedonckensis et Eyndoviensis, qui voluit licentiam inspiciendi sepulchrum N., qui suspectus erat de incensa domo. Ego omnibus consideratis judicavi pro quiete nostra consultius, ut inspiceret sepulchrum et ea de causa per D^{um} secretarium Smeyers scripsi ad Pastorem et decanum in Roy (b) ut permitteret etc., quia alias Drossardus, sustinens personam non esse mortuam, voluit penere⁷⁾ ministrum sepulturae et

(a) Vóór copias staat doorgestreep *exemplaria vel.*

(b) Eerst stond *in Beeck* (Hilvarenbeek).

¹⁾ Zie *Diarium* 1 Maart 1630.

²⁾ Zie hiervoren p. 113 noot 4 en *Diarium* 26 Juni 1630.

³⁾ Gerard Roeloff(s).

⁴⁾ De scholaster van St. Oedenrode Jan Janschens of Janssen(s) van Aerle, alias Hanssen of Hanskens, werd wel eens afgevaardigd om hier en daar kerkvisitatie te houden.

⁵⁾ Waarschijnlijk Iken van den Broek, weduwe van Mathijs v. Taterbeek: *Tax.* XVIII 106.

⁶⁾ De reeds vermelde mr. Frans v. Kessel woonde waarschijnlijk in Eindhoven.

⁷⁾ Penere = een peen opleggen, beboeten.

1630

custodem etc. et impetrare licentiam a Principe (Auriaco) etc.¹⁾

Erat quoque Pastor in Poppel,²⁾ qui conquerebatur contra Rectorem et Scultetum Turnouthanum Charles, qui — ut ipse aiebat — etiam contemnit autoritatem nostram in computibus. Scripsi ad Scultetum litteras. Pastor in Poppel dedit mihi bursam Falconeriam.³⁾

4 Julii. Adfuit in prandio Praetor in Roy⁴⁾ et mihi retulit, quod Dⁱ Status Sylvaeducis illi dixerint, se nihil pretendere de S. Joanne (Buscod.) et ornamentis, quia concessum erat in traditione civitatis, dattse alle ornamenten ende poppendinghen souden mee draeghen. Ex parte eorumdem Statuum mihi dixit, delatas quaerelas, quod ego curarem amputari omnes arbores etc.⁵⁾; ipse excusavit etc., ut dixit.

(f. 75^v) 5 Julii. Venit D^{us} commendator in Grootroy D^{us} Frens etc.; et mansit in prandio cum Pastore et Capellano in Ghemert.

Addixi Guardiano in Weert⁶⁾ arborem pro reparatione turris monasterii.

Dedi apostillam pro quodam matrimonii divortio vel sponsalium in Moll etc.; copia apud Smeysers.

6 Julii. Post Sacrum rediit soror (nostra) et nepos cum tribus carrucis ex Sylvaducis cum supellectili nostra etc. et vase vini. Gubernator et Capitaneus cum familia Gubernatoris salutarunt me.

Praedicantes 4, qui provocarunt Catholicos sacerdotes cum indignatione D^{orum} (Statuum) revocati fuerunt ex Sylvaducis et alii substituti.⁷⁾ Heretici multi convertuntur.

¹⁾ De al of niet gestorven persoon, die verdacht werd van brandstichting, blijkbaar te Cranendonk of Eindhoven, zal afkomstig geweest zijn van het dekenaat St. Oedenrode; anders begrijpen wij niet, hoe de deken van St. Oedenrode Wijnandus Nicolai met de zaak gemeoid werd.

²⁾ Laurentius Mutsaerts; Schutjes V 491.

³⁾ Bestemd tot studie aan de pedagogie de Valk te Leuven.

⁴⁾ Marcus v. Gerwen te St. Oedenrode, schout van Peelland.

⁵⁾ De gedeputeerden der Staten schreven 31 Oct. 1629 aan Hunne Hoogmogenden, o. a. dat er in de Meierij geestelijken zijn, die hun goederen verkoopen en bijzonder eiken boomen, welke onder de de immobilia gerekend worden, in menigten laten omhouwen en verkoopen; Hermans II 121, '22.

⁶⁾ Adrianus Huberti, gardiaan der Minderbroeders te Weert; *Registr. Arch. Conv. Werthensis* anno 1761.

⁷⁾ De Staten riepen de vier predikanten terug, omdat zij in hun provocatie der Katholieke priesters zonder hun toestemming gehandeld hadden, en stelden vijf anderen aan; *Rev. Hist. Eccl. XXIV* 356, v. Oudenhoven (1649) p. 143.

Venit D^{us} abbas Bernensis cum D^o pastore et decano rurali, pastore in Beirlicom, D^o van Daelen. Narrarunt, quod quidam gravis vir ex magistratu, D^{us} Voorn, Catholico dixerit: Non esset bonum, si sciretur, quot primarii haeretici, qui Sylvaeducis veniunt, convertantur.

Scripsit Secretarius novus Sylvaeducis ad Voorn, quod bonum esset, aliquem alicujus auctoritatis adjungere sese Commissariis, ut tractaret de moderatione, quia Decanus Helverbecanus et Scultetus Peelandiae non sufficerent. ¹⁾ (*f. 76^r*) Ego dixi D^o abbati, me misisse Lovanium et Antverpium ²⁾; Rev^{us} (episc.) Antverpiensis resolvit, nullam tolerantiam posse resolvi pro ullo pago Majeriae.

Venit Pater mag. Ryderius et Pater Berzius, qui detulit mihi facultatem testandi, Roma transmissam.

Dom^{ca} 7 Julii. Dedicatio Buscoducensis. Invitavi D^{um} abbatem Bernensem et D^{um} pastorem in Beirlicom, Patrem Ryder, Patrem Berzium, D^{um} van Ryxtel cum uxore, D^{um} van Nuenen cum uxore, D^{um} Kessel advocatum cum uxore, familiam Taeterbeeck, drossardum Craenendonck Huevelmans et uxorem Drossardi in Hees cum Pastore in Leendt, D^{um} Daylli D^{um} van Laere ³⁾ cum Canonico Roodano etc.

8 Julii. Conquestus est Pastor in Gerwen contra Capellanum suum, qui contra prohibitionem nostram et poenam suspensionis, ipsi insinuatam, pergit celebrare etc. Scripsi D^o temporali, ut claves ab illo auferret.

Recepi litteras a Praeposito Bredano, quem miseram ad Rev^{um} Antverpiensem, qui resolvit, nullo modo dissimulandum cum hereticis, nec cedendum per contractum. Respondi D^o praeposito et gratias egi pro diligentia.

Respondi quoque Commendatori in Eynindhoven, qui mihi significaverat, se sacrilegum cepisse cum ciboria. Egi gratias et misi advocatum van Kessel, qui illum examinaret, ut restitutio fieret loco.

(*f. 76^v*). Recessit Pater mag. Ryder versus Boxtel cum Patre Berzio.

Dedi litteras ad D^{um} vicarium et D^{um} Leemput, nullo modo

¹⁾ In nagelaten aantekeningen van Jacobus Brouwer O. P. (klooster Gent, *Varia Mechlin.*) leest men, dat Ryderius, vicarius te Boxtel, 9 Juli 1630 naar de Tilburgsche conferentie ging of zou gaan. Zeer waarschijnlijk heeft Ryderius aan de conferenties deelgenomen; vgl. *Diarium* 17 en 20 Maart 1631.

²⁾ Zie *Diarium* 26 Juni.

³⁾ Jacobus d'Ailly, heer van Laer te St Oedenrode; *Tax.* XXIV 284.

1630

permittere, ut Catholici ludimagistri doceant A. B. C. hereticorum propter varias causas, quas addidi: 1° quia non sequuntur in Pater Noster et 10 Praeceptis et aliis versionem Vulgatam, nec partitionem Decalogi etc.; omittunt Ave Maria; Benedicite haeretico more etc. Misi libellos Jansenii teutonicos.¹⁾

Recepi litteras ex Urbe vel facultatem testandi a SS. Pontifice per Nuncium, qui tradidit D° Hoppenbrouwer et ipse Patri Berzio.

Computavi cum D^a Maria Vranx et maneo debens 260 fl. 3 st.; dedi illi portandos Antverpianam 1000 fl.

in Hoogeloon 9 Julii. Sumpto jentaculo discessi ex Geldorp cum curru et societate Dⁱ Smeyers, fr. Jacobi (v. Ophoven), M(ariae) Vranx et neptis Elisabeth²⁾ versus Hoochloon. Ibi perlustravi sylvam et inveni plus quam 100 maximas arbores, quatuor aut 5 dejectas pro reparatione molendini³⁾ et pro Decano Helverenbecano; aliam maximam venditam, quia corrupta intus etc. Maximus numerus fascium potest ex inferioribus lignis fieri, quas debet receptor sibi servare etc.

in Postel Refocillatis equis, discessi cum van den Huevel versus Postel, ubi, ista nocte absente Abbate, (f. 77^r) bene tractati.

in Bell 10 Julii. Discissimus mane versus Moll et Bell, ut inviserem nepotem Pastorem. Pastor in Moll⁴⁾ misit tria pocula vini in Bell. D^{us} nepos habebat optimam cerevisiam Diestensem; bene tractati, quia aliquid provisionis habebamus.

in Tongerlo Inde profecti cum ipso in Tongerlo, ubi gratissimi D° praelato et bene excepti.

11 Julii. Festum S. Norberti. Solemnis processio cum vexillis duobus rusticorum et cum SS. Sacramento. Pransi in refectorio cum silentio. Post prandium expedivi D^{um} decanum Ghelensem in variis difficultatibus, quas proponebat.

Discessit currus versus Antverpianam cum D° Smeyers, fr. Jacobo (v. Ophoven), D° Henrico (v. Ophoven) nepote et (Maria) Vranx cum nepte. Dedi Mariae Vranx in pattaconibus 340 partes, in Philippicis daleris partes 54, quos computavit mihi Petrus receptor, pattacones pro 50 st. et Philippicos pro 54 st. Ex hisce pecuniis debebat Maria Vranx sibi servare 260 fl. 3 st. $\frac{1}{2}$ et dare cognato Roeloff vel Henricae,

¹⁾ De Nederlandsche vertaling van het Alexipharmacum.

²⁾ Een dochttertje van J. v. d. Gevel jr. en Henrica van Ophoven.

³⁾ De windmolen te Hoogeloon en de watermolen te Hapert hoorden aan het bisdom toe.

⁴⁾ Henricus Joos; Schutjes V 146.

viduae van de Ghevel, 300 fl. ad bonum computum vestium Mariae sororis. ¹⁾ Dedi litteras ad viduam Cheuws et Petronellam (Vranx?); reliqua ore commisi.

Dedi commissionem oretenus D^o Smeyers tractandi nostra Bruxellis, quia ibat ad processionem Sacramenti Miraculosi.

(f. 77^v). Venit post prandium fr. Joannes Varix ²⁾ et deferebat litteras a Patre mag. Brouwer de detentione Dⁱ pastoris S. Jacobi (Buscod.). Voluerunt, ut ego essem denunciator. Scripsi, quod nullo modo deberem in aliquo nominari etc., illi pro sua discretionem agerent, prout ex litteris Dⁱ abbatis, quas miseram, ³⁾ colligi poterat.

12 Julii. Supervenit fr. J. Malsen ⁴⁾ cum aliis litteris Patris mag. Brouwer, quibus significabat, Pastorem S. Jacobi (Buscod.) Mechliniae detineri ⁵⁾ et me debere accusationes et probationes mittere. Scripsi quod fama publica, quam et D^{us} Leemputt scribebat et D^{us} canonicus van Empel etiam asserebat, transiens per nos hoc die in Montem-Acutum etc., deberet sufficere ad cautelam et quod facerent omnia, prout discretio dictaret.

Vesperis supervenit D^{us} decanus Helvereebeck, qui nunciabat, Commissarios regios Kesselaer et Vannium non venturos statuto die ⁶⁾ etc. Ego previdens ruinam totius patriae, valde offensus scripsi ad Patrem mag. Brouwerium, quod cum videam Bruxellenses ridere de tam gravi causa et imprudenter se colloquio indicto subtrahere, quod faciant cum D^o pastore (S. Jac. Buscod.) et aliis, prout placuerit. Indiscretum hoc factum deplorabit patria! ⁷⁾

¹⁾ Maria van Ophoven (geh. met Gerard Roelof(s)), zuster van genoemde Henrica (weduwe van Jan v. d. Gevel jr.), dochters van Oph.'s broer Nicolaas.

²⁾ Joannes Varix convers O. P., † te Antwerpen 26 Oct. 1637; *Grafen Gedenkschr.* V 126.

³⁾ Zie *Diarium* 1 Juli.

⁴⁾ Joannes Malsen convers O. P., † te Antwerpen 3 Juni 1648; *Grafen Gedenkschr.* V 126.

⁵⁾ Door het geestelijk gerechtshof van het aartsbisdom.

⁶⁾ De derde bijeenkomst van commissarissen ter bespreking van het bestuur der Meierij, waarop Kesselaer en Fannius verwacht werden, zou op 14 Juli te Tilburg plaats hebben.

⁷⁾ Dezen dag schreef Ophovius van uit de abdij Tongerlo een brief aan den kardinaal-secretaris Francesco Barberini te Rome. Na dank gebracht te hebben voor de verkregen licentia testandi, wijst hij op den treurigen toestand van zijn bisdom. De ketters toch willen in 72 dorpen de pastoors verdrijven en predikanten aanstellen. Versterkte steden zijn er niet; hij vreest dus, dat een groote ramp voor zijn bisdom aanstaande is, doch hoopt, dat

1630

13 Julii. Anxius omnia resolvi et post Sacrum resolvi ire in Montem-Acutum et B. Virgini miserum nostrum statum commendare.

(f. 78^r). Recepti a van den Huével 12 hujus, dum transivit cum Decano Helverenbecano, ut differret congregationem in Tilborch, duas litteras, unam in papyro signatam notario Poels 27 Aprilis 1630, quod duo campi, unus het Loo sit quantitatis seven loopensaet ende drey royen, alter campus, nominatus het Couwtent, groot vier loopesaet ende tien royen et campus episcopatus, nominatus de Voldersacker, latus praeter fossas et canten vyffthien loopesaet, contra quem provisionalis est facta mutatio et Episcopus Ophovius recepit semel centum pattacones hac conditione, quod villa eodem pretio elocabitur semper et, si successores conquerantur, quod redditus 100 pattaconibus omnia redibunt in pristinum statum. Litteras deposui apud Mariam Vranx cum aliis munimentis et ornamentis vel deponam prima occasione.

in Scherben-
heuvel

Dom^{ca} 14 Julii. Profectus mane in Montem Acutum hora 4^a. Celebravi hora 9^a. Venit in Montem Acutum Don Diego Messia conte de Leganes, ¹⁾ qui proficiscebatur ad castra versus Rijnsberch ²⁾ cum 18 turmis equitum etc. Vidi aedificia nova in Monte, ductus a Praefecto Oratorij ad omnia loca. ³⁾

in Averbode

Postea descendi ad Abbatem Everbodiensem et pransus in abbatia cum Abbate et Priore Bernensi ac humanissime exceptus. ⁴⁾

in Tongerlo

Vesperis in Tongerlo,
Dedi in Monte Acuto graphiario van den Brandt ⁵⁾ litteras ad Mariam Vranx.

de Paus de hulp van den „rex Catholicus“ (den koning van Spanje) zal inroepen. „Ego quantum possum, etiam cum vitae periculo in medio ovium mearum ago, omnes pastores Catholicos moneo et exemplo praeco“. — De brief is uitgeven in *Brom* II N° 365b.

¹⁾ Diego Messia Philippus de Guzman, markies de Leganes, lid van den Raad van State in Spanje, generaal der artillerie; *Corresp.* II (index).

²⁾ Rheinberg.

³⁾ De prefect of proost der Oratorianen en tevens pastoor te Scherpenheuvel was Judocus Bouckaert, later bisschop van Yperen; v. Gestel I 245, Pasture p. 334, *Biogr. Nat.* II 781, *Kath. Encycl.* V 821.

⁴⁾ De prior van Berne was Leonardus Bosch.

⁵⁾ Henri Brandt, zwager van Rubens, was waarschijnlijk substituut-griffier te Antwerpen; E. Gachet, *Lettres inédites de P. P. Rubens* (Brux. 1840) p. 243, noot 3.

(f. 78^v) 15 Julii. Mansi in Tongerlo et devotioni ac quieti intendi usque ad adventum Decani Helverebecani etc. In prandio cum D^o abbate apud Wynants receptorem, ¹⁾ ut et vesperi. (a)

16 Julii. Pransi apud D^{um} Wijnants cum Abbate et Officialibus, ut et vesperi.

17 Julii. Circuivi monasterium foris etc.; mansi domi. Vesperi venit D^{us} praepositus Bredanus cum quodam cive.

18 Julii. Interfui mane disputationi de matrimonio; D^{us} lector vir doctus.

Scrpsi ad Rev. Generalem Ordinis illique egi gratias de accepta potestate testandi et indicavi statum patriae. Scripsi quoque ad Patrem Morelles; rogavi ut instaret pro potestate Missionis Hollandice et pro potestate ordinandi extra 4 Tempora. ²⁾ Scripsi D^o Petro Bouvrije, ut curaret numerari pro expeditione (facultatam) usque ad 50 scuta per D^{um} Balduinum Breyel. ³⁾ Scripsi ad Patrem mag. Brouwerium de Pastore S. Jacobi et statu nostro, quod D^{us} decanus (Hilvarenb.) non compareat. Scripsi et S(orori) M(ariae) Vranx. Misi cum hisce litteris nostrum coutsier, ut cras vesperi rediret in equo.

(f. 79^r) 19 Julii. Hora 4^a mane venit quidam rusticus cum litteris a Decano ex Helverebec, scriptis 18, quibus D^o abbati significabat, se per Lyram proficisci Bruxellas et se intellexisse, quod Episcopus ⁴⁾ esset Lyrae et negotia bono loco esse.

Ego scripsi Lyram per expressum et indicavi, me esse in Tongerlo, ut scriberet, quo loco negotia essent. Scripsi quoque Patri vicario Meyschner, ut litteras nostras Decano traderet.

Venit D^{us} decanus (Hilvarenb.) cum Patre mag. priore Antverpiensi in Tongerlo et de omnibus communicavimus. ⁵⁾

20 Julii. Valde mane discessit D^{us} decanus versus Mech-

(a) *Wijnants* enz. doorgestreept.

¹⁾ Petrus Wijnants, rentmeester der abdij Tongerlo.

²⁾ Om deze faculteiten had Oph. reeds gevraagd in zijn brief aan den Generaal 1 Maart 1630, zie hiervoren p. 91 en *B. B.* XIV 155 vv.

³⁾ Hij verbleef te Rome en was een broer van Jacobus Breyel te Antwerpen.

⁴⁾ Ophovius zelf.

⁵⁾ Vooral natuurlijk over het verhandelde op de bijeenkomst van commissarissen te Tilburg, welke toch nog op 14 Juli schijnt doorgedaan te zijn (vgl. *Diarium* 12 en 13 Juli). Betreffende de daar gehouden besprekingen over de uitoefening van den godsdienst in de Meierij, zie *B. B.* XIV 87, 88.

1630

liniam, ut Bruxellis de suo itinere rationem redderet et in Haghham proficisceretur pro certo die conferentiae obtinendo a Statibus.

Mansit in Tongerlo Pater mag. prior in prandio et quia valde infirmus et aquas Spadananas Lyrae habebat, deduxi illum cum curru Lyram usque.

in Lier Dom^{ca} 21 Julii. Misi unum laicum cum litteris ad Ex^{os} D^{os} ab Angelis et Jansenium cum duobus exemplaribus libelli, edicti a 4 Praedicantibus (Buscod.) contra illorum provocationem, rogans Facultatem, ut responderent. ¹⁾

Scrpsi quoque Illmo Nuncio hac de re et respondi litteris illius de Sorore Agnete de Jhesus dimittenda, ut Antverpiae in monasterio Anglarum iret. ²⁾ Scrpsi hac de re ad vicarium van der Sterre, ut illam dimitteret et simul illi dedi licentiam, ut sororem graviter in Hagha decumbentem inviseret, relicto D^o Leemputt vicario. Litteras misi (f. 79^v) in Boxel per fr. Antoninum (v. d. Elsen) Ordinis nostri. Scrpsi quoque ad mag. Laurentium (v. Lommel), me 24 hujus futurum in Geldorp.

Celebravi in sacello nostro. In prandio fuit D^{us} prior Tongerloensis, D^{us} decanus ruralis, D^{us} canonicus van Goirl et D. van der Delft.

in Tongerlo Discessi hora 2 cum Patre Ludovico (Loemans) versus Tongerlo; venimus per Itegem mala via; grati D^o praelato.

22 Julii. S. Magdalенаe. Dicto Sacro et sumpto prandio ivi versus Postel. Scrpsi per fr. Antoninum (v. d. Elsen), qui ibat in Boxel, ad Vicarium meum Generalem de missis libellis et receptis et quod illos Lovanium miserim; scrpsi quoque, quod Ill^{us} (Nuncius) dedit licentiam Sorori Agneti de Jhesus Carmelitissae, ut iret Antverpam ad Anglissas; dedi (Vicario) licentiam, quod iret in Haghham ad visitandam sororem infirmam. Scrpsi mag. Laurentio, ut veniret ad me in Geldorp, per eundem.

in Postel Vesperi in Postel cum nepote D^o Henrico ³⁾ et nepotulo Henrico; bene tractati.

¹⁾ In antwoord op het geschriftje „Daechsvaerdicheyt” hadden de Bossche predikanten 24 Juni hun „Naerder Openinghe van de Manifeste” uitgegeven. Zij deden dit vlugschriftje aan hun twee tegenstanders toekomen door bemiddeling van den plebaan van den Leemputte (*Hist. Tijdschr.* VII 339). Door handen van den Antwerpschen prior Boucquet en bisschop Ophovius zullen een paar exemplaren ter bestemder plaatse zijn aangekomen.

²⁾ Genoemde Zuster was van het klooster der Bossche Carmelietessen (Teresianen), dat in 1624 ontstaan was uit het klooster der Engelsche Carmelietessen te Antwerpen; *B. B.* VIII 55 vv., IX 180 vv.

³⁾ Waarschijnlijk Henricus van Ophoven, pastoor van Bell.

23 Julii. Redii per Blaertem, ubi equos refocillavi apud D. van Eyck.

Vesperi domi, ubi inveni Patrem mag. Capello cum socio laico. Vesperi venit secretarius commendatoris Thienen. Laeti.

in Blaarthem
in Geldrop

(f. 80^r) 24 Julii. Vigilia S. Jacobi. Cum Patre mag. Capello et nepotibus ac domesticis.

25 Julii. S. Jacobi. Cum domesticis.

26 Julii. Cum domesticis.

27 Julii. Ivimus ad venationem cuniculorum primorum.

Dom^{ca} 28 Julii. Misi carucam pro D^o Leemputio et mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali Sylvamducis cum carroz-ziero meo.

Concionatus sum de Evangelio: Duo homines ascenderunt etc. — Lucae 18 — et de Confirmatione et confirmavi multos.

In prandio habui hospites D^{um} van Blaertem cum uxore et filia etc., Suermont¹⁾ etc., quem et confirmavi, domum Taeterbeeck, Patrem Nicolaum (Ossium), Pastorem (loci) etc.

(f. 80^v) 29 Julii. Recepti varias litteras per fr. Jacobum (v. Ophoven), qui Antverpia veniebat. Misi currum pro D^o Leemputt.

30 Julii. Discessit Pater mag. Capello cum ductore et socio.

31 Julii. Scripsi per currus Eyndhovienses ad Ill^{um} Mechliniensem et misi responsum hereticorum Buscoducis.²⁾ Misi exemplar cum litteris ad Ex^{um} Patrem mag. Capronium.³⁾ Scripsi M(ariae) Vranx, Cheuws, Petronillae (Vranx?), Brouwer etc. Ad Coenrardum (v. Ophoven) nepotem misi litteras, ut defenderetur contra Baetens. Ad van de Wouwer, thesaurarium Kinschott, ad Kesselaer, ad van Maele⁴⁾ et van Oncle.⁵⁾

1 Aug. Venit heri D^{us} Leemput et D^{us} (L. v. Lommel) fiscalis. Tractavimus varia et quod Henricus Fransen preses ante obsidionem accepisset a Grobbendonc, quod haberet pulveres pro anno.

¹⁾ Over de familie Suermont, die een slotje te Blaarthem bewoonde, *Tax.* XXI 121 vv.

²⁾ Hermans heeft in zijn uitgave van het *Diarium* het woord *misi* weg-gelaten; vandaar de vergissing in het *Hist. Tijdschr.* VII 337, noot 1, dat Ophovius twee werkjes tegen de Bossche predikanten zou geschreven hebben.

³⁾ Franciscus Capronius O. P. regent van het algemeen Dominicaansch studiehuis te Leuven; *Belg. Dom.* p. 89, 90, 432; J. Arts, *De Predikheeren van Gent* (Gent 1913) p. 291 vv., *Geestel. Erf* VII 273.

⁴⁾ Over de familie van Male zie Goethals III 759 vv.

⁵⁾ Ambrosius v. Oncle, raad en ontvanger-generaal der finantiën des Konings.

1630

Rediit equus cum duobus Fratribus ex Trajecto uno die.

2 Aug. Tractavimus varia de computu et D^o (*f. 81^r*) Joanne Ghysseel, quondam Regente Seminarii, ¹⁾ qui petebat sibi dari pecunias ex supellectili acceptas; ego cum conditione concessi; copia est apud Fiscalem; volui reddi rationem prius et quod post obitum relinqueret pauperibus.

In prandio venit Pastor in Lieshouwt Praemonstratensis ²⁾ et quidam nobilis, in Roy habitans, D^{us} van Boxmeer, ³⁾ pro reddito 3 fl. contententes; et post compositionem nobilis retractavit verbum etc.

3 Aug. Communicavi de variis cum D^o lic. Leemputt et D^{us} fiscalis ivit mane in Steensel, ubi Pastor ⁴⁾ obiit, pro annata (a) etc. et in Eersel pro bursa van A. A. ⁵⁾ et Bergheyck.

In prandio Pastor (loci) cum sartore vicino Buscoducensi ⁶⁾ etc.

Dom^{ca} 4 Aug. Festum S. Patris Dominici. In prandio post peractum Officium confirmavi multos pueros; tres Antverpienses, quos adducebat ex Turnhouwt D^{us} Johannes canonicus ⁷⁾ cum ancilla. Mansit in prandio, ad quod venit Pater prior in de Haeghe ⁸⁾ cum Patre Nicolao (Ossio).

Post prandium venit D^{us} Smeyers Bruxella; detulit multas litteras et nova cum processu Dⁱ Francisci, ⁹⁾ quod habet D^{us} Smeyers.

(*f. 81^v*) 5 Aug. Condidit testamentum et duo originalia scripsi cum inclusa Bulla Urbani VIII, pro facultate testandi transmissa. Servatur una copia a mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali et una dabitur Priori Antverpiensi. ¹⁰⁾

Venit D^{us} Soerendonc Colonia et narravit successum Matris

(a) Hs. annate.

¹⁾ Joannes Gyssels (Gysberts) van Maren, die tot aan de reductie van 's Bosch president van het Seminarie aldaar geweest was; Schutjes II 185.

²⁾ Petrus de Waaier (Flabellius?); Schutjes IV 714, '15 (waar de Waaier en Flabellius als twee verschillende pastoors vermeld staan).

³⁾ Hendrik van Boxmeer, eigenaar van het goed „ten Houtte” onder St. Oedenrode; *Bijdr. v. h. Prov. Gen. v. K. en W. in N.-Br.* 1918 IV 36.

⁴⁾ Leonardus van den Kerkhove; Schutjes V 681.

⁵⁾ Vermoedelijk de stichting van Corn. Aerts; *Studiebeurzen* III 379 vv.

⁶⁾ De Hondt.

⁷⁾ Waarschijnlijk Joannes Goevaerts, kanunnik te Turnhout.

⁸⁾ Marienhage bij Eindhoven.

⁹⁾ Vermoedelijk Franciscus Peters, vermeld als priester in het klooster Koudewater; Schutjes V 601.

¹⁰⁾ Ophovius vermaakte bij testament zijn goederen aan het Predikheerenklooster te Antwerpen, uit vrees dat ze door de Staten zouden aangeslagen worden, indien hij ab intestato kwam te sterven (zie *B. B.* XIV 156). Bij

Discalceatarum et exhibuit oppositionem Patrum Discalceatorum et responsum Matris.¹⁾

6 Aug. Computavimus et examinavimus computus Petri receptoris et valde confusos reperimus.

Ego, D^{us} lic. Leemput et mag. Laurentius fiscalis composuimus cum Pastore novo in Steensel; remisimus omnia propter malam messem; dedit 6 pattacones.

* Scripsi ad Patrem mag. Brouwer, ut indicaret Patri Janseboy, vicario Bruxellensi, vel electo priori Patri Malpee, me venturum Bruxellas pro feria 6^a post festum Assumptionis. Scripsi matri Cheuws, Vranx.

7 Aug. Computavimus. Venit me invisum D^{us} in Asten cum Pastore in Ommel; mansit in prandio.

(f. 82^r) 8 Aug. Hospites (a) antiqui et Pastor loci cum Pastore in Hees et Decano Eijndhoviensi et sartore vicino (Buscod.). Computavimus toto die.

9 Aug. Vigilia. Hospites iidem. Computavimus toto die.

Post Missam venit D^{us} Henricus, semistultus Capellanus in Gerwen, et attulit testimonium communitatis de vita ipsius. Sed stultus omnino! Et promiserat omnibus rusticis in cimiterio vas cerevisie, ut ferrent bonum testimonium. Nolui illum adprobare, sed omnia communicavi D^o pastori.

10 Aug. S. Laurentii. In Summo Sacro celebravi et D^{us} Leemputius et Pater Loemans ante Sacrum.

In prandio Scultetus Peelandiae me invisit et retulit successum sui itineris et resolutionis D^{orum} Statuum in Hagha et congregationem indictam in 27 hujus. Dedit mihi placatum editum a Statibus de claudendis ecclesiis, sed non publicatum.²⁾

brief van 19 Aug. 1630 stelde Malderus den Aartsbisschop van Mechelen voor, om op de vergadering der Bisschoppen te Brussel van 20—25 Aug. 1630 (waarop Malderus niet kon aanwezig zijn) o. a. het navolgende te behandelen:

Videmus hostem velle devorare omnia bona ecclesiastica dioecesis Sylvaeducensis. Videndum, an tantum malum impediri non possit; et an Episcopus pro se et legitimis suis successoribus non possit servare dotem suam, ut alibi in simili est factum. Verum de hoc latius et accuratius indubie aget coram R^{mus} D^{us} Sylvaeducensis.

De vergadering was van oordeel, „proposita requirere altiozem indaginem et potissimum pendere a Principe“; De Ram I 508, '10.

(a) Hs. *Hospiti*.

¹⁾ De Paters Carmelieten te Keulen wilden, dat de pas aangekomen Bossche Carmelietessen zich onder hun gezag stelden; Schutjes IV 459.

²⁾ Het plakkaat van 3 Aug. 1630; Wiltens, *Kerkel. Plakkaatboek* I 558 vv.

1630

Dom^{ca} 11 Aug. Venit sub Summo Sacro D^{us} van Helmont cum uxore et duobus filiis in templum.¹⁾ Post Sacrum dedi uxori et filiis Sacramentum Confirmationis et cuidam paggio et aliis pueris rusticorum. Manserunt in prandio et bene tractati; discesserunt hora 5^a.

(f. 82^v) 12 Aug. Post Sacrum signavi procuratorium pro D^o Leemputio, ut transigeret cum domo mortuaria pro sexta parte proventuum aⁱ 1625, domui mortuariae Sousii competente.

Conclusimus computus Petri receptoris aⁱ 1627, 1628 absolute; de anno 1629 conclusio summaria: plus receptum 1350 aut circa, computatis arboribus venditis; ergo restat integer annus 1630.

in Postel Discessi versus Bruxellas. Vesperi venimus in Postel et grati excepti cum Patre Nicolao (Ossio), regulari Eyndhoviensi.

in Geel 13 Aug. Sumpto jentaculo discessimus versus Gheel, ubi dari jussi Pastori patentes pro officio Officialis.²⁾

in Tongerlo Vesperi in Tongerlo, ubi gratissimi D^o praelato; contulimus varia et ostendi illi tractatum de induciis.

in Lier 14 Aug. Sumpto prandio absque lacticiniis propter Vigiliam, ivi versus Lyram. Venimus Lyram hora 6^a; ivi ad Clusam.

15 Aug. Festum Assumptionis B. V. Mane scripsi Mariae Vranx, ut indicaret, an D^{us} Roelantius esset Antverpiae cum familia. (f. 83^v) Mansi toto die Lyrae in devotione.

16 Aug. Mane in Sacro Hispanorum³⁾ de Requiem et in Clusa.

Venit Pater mag. Brouwer heri vesperi cum Patre Henrico (de Deventer) seniori infirmo; detulit Pater magister litteras citatorias Ill^{mi} (archiepisc.) ad congregationem Episcoporum, Bruxellae scriptas 10 hujus.⁴⁾

in Mechelen In prandio apud D^{am} van der Delft cum Patre seniore. Post prandium discessi Mechliniam cum Patre Brouwer et

¹⁾ Deze kinderen van den Heer van Helmond, Alexander van Cortenbach, waren uit diens eerste huwelijk met Maria van Vehlen († 13 Mei 1624), met name Alexander en Edmond; Sassen, *De Heeren van Helmond* p. 25, 26.

²⁾ De last van den officiaal E. v. Ravenstein werd dus weer verlicht.

³⁾ De St. Jacobskapel op de Groote Markt te Lier diende als parochiekerk voor het Spaansch garnizoen; A. Bergmann, *Gesch. der stad Lier* (Lier 1873) p. 83 vv.; Deckers a. w. p. 324, '25.

⁴⁾ De aartsbisschop van Mechelen verbleef veeltijds te Brussel.

Seniore. Ego hospitatus apud conciliarium D^{um} Roelandts, 1) alii apud Herstraeten.

17 Aug. Sumpto prandio in domo Roelandts et jentaculo prius in beginagio, profectus sum Bruxellas; tamen prius salutavi Ill^{um} (archyepisc.), qui et ipse Bruxellas proficiscebatur.

Vesperis obvium habui in civitate D^{um} commendatorem Pithsenborg in carozza cum D^o decano Helverenbekano; comitati me sunt domum usque. in Brussel

Dom^{ca} 18 Aug. Mane salutavi D^{um} Marquet et varia contulimus de placato publicato in Majoria de claudendis omnibus templis etc., quod publicatum est Sylvaeducis die 12 Augusti et missum per Majoriam. 2)

Mane locutus post Sacrum D^o pastori Verhaeren Sevenbergensi 3) etc.; promisi quod cum illo irem cras in Rubra Valle, 4) ubi Dux Archottanus lugebat mortem uxoris. 5)

Invisi Ill^{um} Nuncium, cui dedi edicta Hollandorum et contuli cum illo de statu Majoriae. Ille erat in illa sententia, ut permitti possit haereticis in aliquibus locis, ut salvis ecclesiis et exercitio Catholicae Fidei haberent domum vel horreum, ubi praedicarent etc.

(f. 83°) 19 Aug. Fui in congregatione cum Illmo archyepiscopo, cum D^o Fannio conciliario et D^o Kesselaer et serio omnia de Majoria examinata.

Ivi cum D^o Verhaeren postea in monasterio Rubrae Vallis, ut loquerer de pastoratu Sevenbergensi cum Duce Arschottano, qui ibi lugebat mortem uxoris. Varia consulimus in praesentia Patris Caroli capucini, fratris sui 6); erat Dux in illa sententia, ut armis ageretur contra Hollandos et vi ecclesiae aperirentur. Discessi, sumpto prandio in Auderghem, 7) et redii domum. in Oudergem

1) Jacques Roelants.

2) Het reeds vermelde plakkaat van 3 Aug. 1630.

3) Joannes Verhaeren; Schutjes V 1017 vv.

4) Rooklooster der Reguliere Kanunniken van St. Augustinus in het Soniënbosch bij Brussel.

5) Philips Karel van Aremberg, hertog van Aerschot, lid van den Raad van State te Brussel en gouverneur van Namen; zijn tweede vrouw Isabeau Clara van Barlaymont stierf 9 Aug. 1630. Hij bezat de heerlijkheid Zevenbergen en het patronaat over de kerk aldaar; Schutjes V 1010 vv., *Biogr. Nat.* I 388 vv.

6) Carolus van Aremberg O. Cap.; *Biogr. Nat.* I 401 vv.

7) Vermoedelijk bracht Ophovius te Oudergem een bezoek aan het Dominicanessenklooster.

1630

in Brussel 20 Aug. Conveni mane Marchionem de Aitona, apud quem erat Episcopus Gandavensis¹⁾ et quia erat de Concilio Status, in ipsius praesentia exposui statum miserum Majoriae et pericula etc. Dixit Marchio, quod nos in congregatione episcoporum tractaremus, quid permitti possit haereticis ad conservandam fidem etc.

Ivi in carozza Rev^{mi} Gandavensis ad domum Ill^{mi} archyepiscopi, ubi hora 9 congregatio episcoporum erat. Ibi tractatum, quomodo permittendum hereticis aliquod exercitium, salvo quod pastores in libertate maneant etc.²⁾

Prandium honorificum in domo Ill^{mi} archyepiscopi. Vesperi advenit Pater mag. Provincialis, cum quo coenavi.

Habitus post prandium consilium Status.

Scripsi Exmo D^o mag. N. Jansenio Lovanium de suo libello³⁾ et gratias egi.

(f. 84^r) 21 Aug. Ivi ad congregationem episcoporum. Hora 12 vocatus ad audientiam Ser^{ae} Infantis quam benignissimam habui. Concessit mihi passaportum pro D^o Simone van der Does, commendatore in Eyndhoven. Egi gratias pro officio ammanni, concessio D^o Clarisse; risit et dixit, se optimo viro contulisse.⁴⁾

Locutus sum in anticamera D^o comiti de Mirabella, legato pro Rege Hispanico in Francia; commendavi nostra negotia Majoriae.

In prandio Ill^{mi} (archyepisc.) cum episcopis fuit Nuncius Apostolicus. Dixi in mensa publice, cum diceret, Italiam gratias agere debere Imperatori et Regi,⁵⁾ quod pestis grassaretur etc., ego dixi: „Et ego Regi Franciae, quod Buscoducum sit captum et haereticis datum” etc.

1) Antonius Triest; *Biogr. Nat.* XXV 614 vv.

2) Op het advies van den Markies van Aytona bracht Ophovius ter vergadering der Bisschoppen (welke 20 Aug. begon en 25 Aug. eindigde) deze zaak blijkbaar onmiddellijk ter sprake, want de vergaderingsakten beginnen aldus: Inprimis propositum fuit, Ill^{mu} Dum marchionem d'Aytona expetere consilium hujus Congregationis: An liceat ministris Regis ullo modo permittere aut tolerare in Majoria Sylvaeducensi exercitium haereticarum concionum et rituum? Super quo Congregatio censuit, licite id tolerari posse, quatenus absque majori animarum detrimento impediri nequit. De Ram I 508.

3) Het Alexipharmacum van Corn. Jansenius.

4) Lodewijk Clarisse, amman van Antwerpen; Merten's en Torfs, *Gesch. v. Antwerpen* I 519.

5) Ferdinand II, keizer van Duitschland, en Lodewijk XIII, koning van Frankrijk.

22 Aug. Congregatio episcoporum. In prandio D^{us} fiscalis Rosa, D^{us} comes de Waerfusee, D^{us} Kinschott, D^{us} praeses Geldriae, D^{us} cancellarius. Ivi cum D^o Kinschott et commendavi redditum nostrum 634 fl. 6¹/₂ (st.).

Invisi D^{um} Uwens et commendavi processum rusticorum in Baest. (a) ¹⁾

Misi Petrum reddituarium cum pecunis 2351 fl. 4 st. ad Mariam Vranx Antverpianam. (b)

23 Aug. Scripsit Maria Vranx, se recepisse 2351 fl. 4 st. Scripsi, quod iis uteretur per duos annos etc., forte amplius.

(f. 84^v) In congregatione episcoporum, sed discesserat ob infirmitatem Rev^{us} Brugensis. Mansi in prandio ibidem cum Provinciali Minoritarum Patre Marchandt. ²⁾ Post prandium invisit me D^{us} comes de Iseghem, gubernator Insulensis ³⁾ etc.

24 Aug. Scripsi Mariae Vranx, quod uteretur illis 2351 fl. ad unum vel duos annos etc., quos numeravit illi Petrus nepos et reddituarium noster.

Interfui congregationi episcoporum. In prandio in domo Ampl^{mi} Dⁱ de Marquet, profecturi eodem die cum D^o Fannio ad conferentiam cum Statibus in Tilborg, prout hora 3^a profectus est. Aderant in mensa Pater mag. Bocquet, D^{us} decanus Helverebecanus, scultetus van den Huevel etc., D^{us} Wachten-donc. ⁴⁾

Ivi post prandium ad D^{um} secretarium la Faille pro passaporto Dⁱ commendatoris in Eyndhoven.

Promovi negotia Dⁱ Verhaeren, pastoris in Sevenberghen, et commendavi illum ad canonicatum Bredanum apud D^{um} audientiarium, qui statim scripsit ad Infantem.

Dom^{ca} 25 Aug. In congregationem episcoporum. Scripsi et respondi D^{ae} Joannae Dinghens. In prandio apud D^{um} consiliarium Tulden. ⁵⁾ Post prandium invisit Il cavagliero Hoppenbrouwer et uxorem Dⁱ ingeniarii Koeck. Invisit me D^{us} van den Berghen ex Camera Computus. ⁶⁾

(a) Hs. Baets.

(b) De geldsom met daarop volgende woorden doorgestreept.

¹⁾ Vgl. *Diarium* 27 Nov. 1629.

²⁾ Petrus Marchant; *Biogr. Nat.* XIII 450 vv.

³⁾ Philip Lamorael van Villain, graef van Iseghem, gouverneur van Rijssel.

⁴⁾ Misschien de burgemeester van Mechelen Jan van Wachten-donc, heer Rumpsdorp en Overwinde; *Goethals* II 595.

⁵⁾ Jan van Tulden, geb. te 's Bosch, lid van den Raad v. Brab.; *Tax.* XVIII 121.

⁶⁾ Waarschijnlijk Lamorael v. d. Berghen.

1630

(f. 85^r) 26 Aug. Audivi multos. Secretarius D^{us} Havens¹⁾ confirmavit pensionem 100 fl., quam supra D^{um} decanum Oorschottanum D^{um} Bax²⁾ habuit.

Venit ad me ille Nicolaus Muelenaar, qui Dunckerce preten-
debat 1000 fl. ex permutatione nostra,³⁾ quos solverat pro
illo Scidamensi, qui fugerat securitate relicta. Ego dixi, quod
repereret a D^{is} Statibus Bollemans⁴⁾ et Mannemaker, qui
debebant 1800 fl. pro alio, qui non erat in lista.⁵⁾ Scripturas
habet D^{us} advocatus Dierc de Jongh in Hagha.

Misi Petrum nepotem cum litteris nostris et libellis⁶⁾ Lovanium ad Ex^{um} D^{um} Janssenium et ut simul componeret cum
impressore.⁷⁾

Respondi D^o Lermans, qui libellos Sylvaducis miserat, datos
a D^o Leemputio.⁸⁾

27 Aug. Pransus in domo Clarisse (a) cum de Bie⁹⁾ et
locutus Illmo Nuncio de visitatione ad Limina Apostolorum etc.

Fui in negotiis Coenrardi (v. Ophoven) nepotis occupatus
etc. et ivi in Anderlecht ad Baetens cum nobili viro Paulo
Knibbe, consilario licentiarum,¹⁰⁾ amico Coenrardi. Clamose
egit Baetens cum uxore et aperte dicebant, se Coenrardum
nolle amplius tolerare etc.

(f. 85^v) 28 Aug. Locutus sum D^o van Mael(e) de causa
Coenrardi etc. et D. van Oncle. In prandio apud D^{um} ple-

(a) Eerst stond: *in conventu*.

¹⁾ Vermoedelijk de gewezen deken van het kapittel van Oirschot Fredericus Havens; Schutjes V 369, J. F. v. d. Velde, *Synopsis Monumentorum* II 525, *Biogr. Nat.* VIII 794.

²⁾ Adrianus Bax van Baerland, deken van het kapittel van Oirschot; Schutjes V 369, J. F. v. d. Velde t. a. p., *Biogr. Nat.* I 618 vv.

³⁾ Hij bedoelt zijn uitwisseling als gevangene te 's Hage in 1624; *B. B.* XIV 48 vv.

⁴⁾ De Schiedammer Sebastiaan Bollemans wordt nog vermeld in *Diarium* 31 Jan. 1631.

⁵⁾ De lijst met de namen der gevangenen, die in 1624 uitgewisseld werden.

⁶⁾ Waarschijnlijk een aantal exemplaren van „Naerder Openinghe”.

⁷⁾ Den drukker van het Alexipharmacum.

⁸⁾ Vermoedelijk was nog een aantal exemplaren van „Naerder Openinghe van de Manifeste” (te 's Bosch bij Jan van Turnhout gedrukt, *Tax.* XII 210) door v. d. Leemputte via Lier (deken Leermans) aan Ophovius toegezonden.

⁹⁾ Willem de Bie was griffier van den Raad van Finantiën te Brussel; Goethals I 330.

¹⁰⁾ Licentmeester.

banum ¹⁾ cum D^o decano Moll ²⁾ et Abbate in Dieleghem. Post prandium apud D^{um} thesaurarium Kinschott, ubi erat D^{us} Grobbendonc etc. Locutus D^o presidenti Maes ³⁾ de sigillo passporti Di Simon Verdoes, commendantis in Eijndhoven etc.

Scripsi litteras Romam ad Presidentem supra Concilium Tridentinum ⁴⁾ de dilatione visitandi Limina Apostolorum, de quo contuleram cum Illmo Nuncio, qui litteras destinavit.

29 Aug. Mane accessi D^{um} Montfort, quem inveni decumbentem; conquestus de negato sigillo a Praesidente pro passaporto Simon van der Doesch etc. Accessi quoque secretarium la Faille; suggessit, ut accederem Praesidentem. Quod feci, sed dixit, loquendum esse fiscali Rosae, quem non inveni domi, nec consiliarium Achelen. ⁵⁾ Redii domum et celebravi.

Misi litteras ad Ex^{um} D^{um} Buesecom ⁶⁾ ad mag. N. Capronium pro loco in stricta Facultate. Misi litteras ad D. Cortvrient, ad Colveneria, praepositum S. Petri et cancellarium Duacum ⁷⁾ etc.

(f. 86^r) Invisi Ill^{um} Nuncium et commendavi litteras datas Patri Bivero mittendas ad Congregationem Cardinalium super visitationem Liminum Apostolorum. Tractavi simul de statu conventus Bruxellensis. Voluit, ut monerem Patrem Malpee de discussu versus Lovanium.

Adfui Illmo archyepiscopo, qui dum ageret de D^o Weerdeno dixit, quod paratus esset illi dare pensionem duobus aut tribus annis 200 fl.; ego vero addixi 100 fl.

Jussi Petro receptori, ut numeraret pro vestibus Petri Deens pauperi matri 30 fl. in eleemosynam.

30 Aug. Discessi cum Patre mag. priore et Patre mag. Brouwer versus Willebroeck. Ibi pransi. Currum dimisi per Brabantiam Parvam et Flandriam. Nos cum navi „Bruxellae” hora 2^a venimus Antverpiam. Amicis grati.

in Willebroek

in Antwerpen

¹⁾ Vermoedelijk Jacobus Cassyer, die toen reeds plebaan te Brussel geweest zal zijn; zie *Diarium* 27 Nov. 1629.

²⁾ Philibertus de Mol, kapitteldeken van St. Gudula; v. Gestel II 14, 15.

³⁾ Engelbert Maes, president van den Geheimen Raad; Goethals II 121, *Biogr. Nat.* XIII 131.

⁴⁾ S. Congr. Concilii Tridentini Interpretum.

⁵⁾ Folkerd van Achelen, lid van den Geheimen Raad; *Biogr. Nat.* I 13.

⁶⁾ Christiaan van Beusecom, prof. aan de universiteit van Leuven; *N. N. Biogr. Wdb.* VI 111.

⁷⁾ Georgius Colvenerius, proost van het St. Petruskapittel en kanselier der universiteit van Douay; *Biogr. Nat.* IV 311 vv.

1630

31 Aug. Invisi Rev^{um} (episc.) et late cum illo de statu publico locutus.

In prandio domi. Invitavi D^{um} Kessel, capellanum in Poppel, qui mihi retulit, quod dominia in Well et Poppel per Scultetum in Ramsdonc sint dividenda a financia hereticae D^{ae} van Hesebeen. Volui, ut id indicaret Illmo (archyepisc.) Mechliniensi; ego indicabo (Episc.) Antverpiensi, ne heretici dominantur.¹⁾

(f. 86^v) Dom^{ca} 1 Sept. Prima Dom^{ca} mensis. Celebravi et interfui processioni. Postea comitatus funus uxoris Simonis Rodeyrigues baronis²⁾ etc.; baronem a latere dextro duxi; Gubernator castris a sinistris; sepultum in templo Franciscanorum.

In prandio domi.

2 Sept. Pransus apud Rev^{um} (episc.) cum D^o consule Doecher³⁾ et D^o archydiacono van der Zijpe et doctore Nunio et Moreto.⁴⁾

Post prandium invisit Taeterbeeck.

3 Sept. Domi pransus. Invisit Baetens. Post prandium vidi moenia et Carmelitarum sedilia etc. Vesperi coenatus apud D^{am} Mariam Vranx.

4 Sept. Sumpsi pillulas. Invisit me Rev^{us} (episc. Antverp.).

Venit Petrus receptor ex Tilborch et Geldorp; nunciavit, omnes ecclesias rursus apertas. Misi illum ad Rev^{um}.

Transivit Antverpiam Dux Neoburgicus, veniens ex Hollandia.⁵⁾

5 Sept. Pransus in domo Taeterbeeck. Rediit D^{us} Kessel et per D^{um} Smeyers jussit, ut redirem in Geldorp.

(f. 87^r) 6 Sept. Pransus apud viduam Lewieter. Com-

¹⁾ De verpande domeingoederen in Weelde en Poppel werden aan Mari-griet van Renesse van der Aa, vrouwe van Heesbeen, (*Sassens Tijdschr.* III 35) verkocht; „quod tolerandum non videtur“, schreef Malderus 19 Aug. 1631 aan den Aartsbisschop van Mechelen; De Ram I 513.

²⁾ Simon Rodriguez van Evora, baron van Rodes, was gehuwd met Anna Ximenes van Aragon; Goethals IV 244 vv., *Biogr. Nat.* XIX 630.

³⁾ Burgemeester Robert Tucher.

⁴⁾ Waarschijnlijk de Antwerpsche geneesheer en humanist Louis Nonnius (*Biogr. Nat.* XV 822) en de drukker Balthasar Moerentorf, genaamd Moretus (*Biogr. Nat.* XV 256 vv.).

⁵⁾ Hij was in 's Hage geweest om te onderhandelen over het tractaat tusschen hem en den keurvorst van Brandenburg betreffende het bezit der vorstendommen Gulik, Cleef en Ravenstein en over het terugtrekken der troepen uit die landen; v. d. Capellen I 588 vv.

putavi cum Maria Vranx; computatis omnibus mansi debitor, praeterquam quod servet a me mutuodatos 2351 fl.; promisi, me suppleturum usque ad 3000. Varia soluta; vestes sororis Mariae ¹⁾ 37 fl.; neptis Elisabeth 27; eleemosyna 12 fl. matri Melchioris (van Schoonhoven); imagines Viduae, Octavii, Venus 26 fl.; provisio domus et ornamenta equorum etc.

7 Sept. Ivi Lyram et in alio carro D^a Cheuws cum filia. *in Lier*

Vesperi in collegio (Praedic.); detuli provisionem; dedi pro vino 12 fl. 12 st.

Dom^{ca} 8 Sept. Festum Nativitatis B. V. Mane in Clusa omnes etc. Prandio sumpto, versus Tongerlo, ubi grati et coenavimus cum Praelato et medietate chori. *in Tongerlo*

9 Sept. Versus Postel. Mansimus ibi et bene tractati, absente Abbate. Mane sumpto jentaculo versus Eindhoven. *in Postel*

10 Sept. Fecit ingressum suum Principissa Auriaca, quae ibat versus aquas Spadanas. Inveni in (domo) Kessel ²⁾ D^{um} Wijnans, praefectum aulae; dixi, quod mane venirem salutatum Principissam. *in Eindhoven*

D^{am} Cheuws et filiam, uxorem Taeterbeeck, reliqui in Stratem apud matrem (Taterbeeck).

(f. 87^v) Redii vesperi domum et omnes sanos inveni; Deo laus! *in Geldrop*

11 Sept. Mane hora 6^a ivi Eijndhoviam, ut salutarem Principissam, quae jam erat in itinere. Accessi lecticam illius ³⁾ et benigne me audivit et interrogavit de sanitate Ser^{ae} Infantis. Imprecatus illi benedictionem et bonum Angelum, ridentem dimisi. *in Eindhoven*

Pransus apud D. Taeterbeeck, postquam in monasterio celebrassem Eijndhovia. Vesperi domi. *in Geldrop*

12 Sept. Mane redii ad prandium in domum Taeterbeeck. Aderat Commendator castri Eijndhoviensis, cui pridie traderam passaportum. Egit gratias et late locuti etc. Vesperi venit nobiscum D^a Cheuws cum filia et ancilla, filia quoque Verheyden cum fratre. *in Stratum*
in Geldrop.

13 Sept. Dicto Sacro in templo, tractavi hospites.

14 Sept. S. Crucis. Ivi celebratum cum societate apud B. Virginem in Ommel; dedi pro eleemosyna 8 fl. 8 st. *in Ommel*

¹⁾ Ophovius' zuster.

²⁾ Waarschijnlijk de reeds vermelde advocaat mr. Frans v. Kessel.

³⁾ In de voorafgaande maand was zij — „gedragen wordende in een root fluweelen rosbaer” — naar Aken gegaan „om het bad te gebruikken, alsoo sy geheel sieckelijk (was)”; v. d. Capellen I 593.

1630

in Geldrop (*f. 88^r*) Vendidi heri grana villico in Hoogheloon ¹⁾) et matri (ejus) pro 18 fl. modium.

in St. Oedenrode Dom^{ca} 15 Sept. Dicto Sacro ivimus cum tota societate in S. Udenroy apud scultetum Marcum van Gerwen pransum, ubi erat Abbas Postel et Prior Cartusianorum Buscoducensium *in Geldrop* cum socio Procuratore. Vesperi redivimus.

in Mierlo 16 Sept. Domi tractavi hospites et multa negotia expedi. In prandio ivi in Mierloo et ibi pransus cum D^o abbate in Tongerlo et D^o abbate in Postel etc.; composui pacem inter D^{um} abbatem et D^{um} temporalem de Mirloo. ²⁾)

in Gemert Vesperi ivi in Ghemert, ut sequenti die celebrarem exequias commendatoris Dⁱ Henrici van Holtorp.

17 Sept. Celebravi exequias solennes. Aderant tres commendatores: D^{us} Eynatte, ³⁾) Grootroy et Vucht, praeter Commendatorem provincialem, D^{us} abbas Tongerloensis, Postelensis, D^{us} van Helmondt, Rixtel, Mirloo etc., Waelwijk, ⁴⁾) Boshuijsen ⁵⁾) etc.

in Geldrop Redii vesperi domum.

in Stratum 18 Sept. Ivi pransum op 't Borchken apud viduam Taeterbeeck, ubi erant D^a Cheuws cum filia et van den Broeck; *in Geldrop* scultetus (Leyten) cum filia et alii etc. (*f. 88^v*) Vesperi redii domum cum D^o doctore Rombouts ⁶⁾); mansit nocte.

19 Sept. Contuli cum D^o doctore et post Sacrum ivimus pransum et in prandio aderant, praeter Henricum de Hornes et uxorem et uxorem Sculteti (loci), duo mercatores equorum Buscoducis, qui cum Doctore discesserunt.

Audivi molestissimum Capellanum in Someren etc., qui copiam fecerat illius donationis pro Stakenbroec contra Postulenses. ⁷⁾)

¹⁾ J. Willemse.

²⁾ De abdij van Tongerlo bezat het patronaat te Mierlo; de toenmalige abt was *er in 1606—'29 pastoor geweest. De tijdelijke heer van Mierlo was Johan van Grevenbroek.

³⁾ Jan van Eynatten, commandeur van Siersdorf (in het Land van Gulik); Louis baron de Crassier, *Hist. du Baillage des Vieux Joncs* p. 63, 64.

⁴⁾ Philips van Leefdaal, heer van Waalwijk.

⁵⁾ Everard van Boshuizen, heer van Croy en Stiphout.

⁶⁾ Rombout Rombouts, doctor medicinae te 's Bosch.

⁷⁾ De abdij van Postel bezat onder Someren van ouds vele goederen, afkomstig van het geslacht van Stakenburg; over die goederen rezen meermalen geschillen tusschen de abdij en afstammelingen van genoemd geslacht, waarvan sommigen zich van Stakenbroek noemden; vgl. Welvaarts, *Zomeren* (1892) p. 84, 85, noot.

20 Sept. Tractavi hospites Cheuws, Taterbeeck.

Aliqui ordinandi venerunt ad examen; distuli in crastinum.

21 Sept. S. Matthaei. Examinavi ad Ordines duos saeculares, unum ad sacerdotium et alterum ad diaconatum, unum ex Eijndhovia, unum ex Corstendonc, alium ex religiosis Wilhelmitis de Baselaers ad subdiaconatum. Omnes invitavi ad prandium cum Pastore (loci) etc.

Adfuit post prandium fr. Joannes Simonis ex Cauwaeter, qui fatebatur, se cultrum extraxisse, in capitulo percussisse clericum. ¹⁾ Et scripsi, ut potius in capitulo illum absolverent cum poenitentia etc. et quod ad primum peccatum illum habitu spoliarem. Sic remisit.

Venit filius van den Huevel cum 300 fl., quos numeravit receptori. Venit quoque Secretarius Commendatoris Buscoducensis cum matre, sorore et fratre; misi ad illos in (*f. 89°*) diversorium vinum Hispanicum et Rhenanum.

Dom^{ca} 22 Sept. Tractavi post Sacrum Secretarium Commendatoris cum matre et sorore et late discurre non sine spe conversionis.

23 Sept. Recepti litteras a Maria Vranx et agit de cambio 50 scutorum, quod Pater Morelles in Urbe a D^o Breyel recepit. Respondi, ut solveret.

Recepti litteras et ostreas cum crabbekens a Maria van der Beeke.

In prandio Patrem Berze et fr. Thomam Geldorpium ²⁾ cum Pastore (loci) etc.

24 Sept. D^{um} abbatem Postulanum mane. In prandio D^{um} Asseldonc, qui contulit late de fundatione Carmelitissarum Coloniae et malo regimine Priorissae Sylvaeducensis, de quo etiam tulit litteras a Priorissa Antverpiensium Anglarum, quae scribit, illam indignam etc.; litterae servantur.

Contulit quoque de Werdeno, cui per ipsum significari curavi de pensione 200 fl. ab Illmo (archyepisc.) Mechliniensi et a me 100 fl., donec illi sit provisum.

Vesperis advenit D^{us} Joannes Helmondanus, qui varia contulit de statu Buscoducensis cleri ³⁾ etc. et de monialibus in

¹⁾ Over den leekebroeder Jan Simons te Koudewater zie den brief van Ophovius van 21 Juni 1630 in *Bijlage IX D.*

²⁾ Een der verdreven Bossche predikheeren; *Chron. Busc.* p. 218, *Predikh. s. B.* p. 93.

³⁾ Johan Beuckelius van Helmond had 19 September in 's Bosch een huis verkocht (blijkens een akte van 27 Maart 1641, zie *Nieuwe Catal. der Oork.*

1630

Ulenborch et tulit litteras Dⁱ Joannis Ghijsseii Patris, qui de translatione tractat. Ego indicavi, nil sollicitandum, donec de Terra Ravesteynensi simus certi etc. et de conferentia (Tilburg). ¹⁾

(f. 89^v) D^a Cheuws cum filia aderat.

25 Sept. Misi litteras ad Joannam Dinghens; ad S(ororem) Mariam Vranx; ad Swertium ²⁾ de translatione filiae Bax capitanei ex Sylvaducis ³⁾, quod prius desiderem in scriptis licentiam Rev^{mi} (episc. Antverp.) et Matris.

Scriptum ad D. Taeterbeec.

Venit heri post prandium D^{us} abbas Tongerlo, quem invitavi cum Pastore in Mirloo et Priore (Tongerl.?).

Convivium celebre cum D^a Cheuws, filia et D^o abbate Tongerlo, Pastore in Mirlo et Lectore (Tongerl.?), familia Taeterbeec, Stappaert ⁴⁾; laetissimi.

26 Sept. Mane rediit Abbas Tongerlo cum societate et sumpto bono jentaculo ivit in Postel.

In prandio societas.

27 Sept. In prandio Cheuws et duo Patres capucini cum Pastore in Hees, fratre unius, ⁵⁾ etc.

28 Sept. Sobria portio pro hospitibus cum Joanne van de Gracht Buscoducensi.

Discesserunt hospites versum het Borchke ad viduam Taterbeec.

(f. 90^r) Omnes campanae pulsatae in honorem S. Michaelis.

Dom^{ca} 29 Sept. S. Michaelis. Solemne Officium. Pastor (loci) in prandio. Omnes in Vesperis.

Scriptum mihi mag. L(aurentius) Huberti (v. Lommel), quod conferentia (Tilburg.) esset dilata; quod Soror Judith (Aerts) (in) Eijckendonck esset peste mortua et Soror Adriana (Hendriks) in periculo; et bona quoque (essent in periculo). Scripsi

en Hss. Prov. Gen. v. K. en W. in N.-Br. N° 554). Hoewel hij daar vermeld staat als priester te Luik, zal hij toch dezelfde geweest zijn als Johannes Helmondanus, hiervoren vermeld als pastoor te Brussel.

¹⁾ Joannes Ghijsseius (Gijssels, Ghyslen(i)us), biechtvader op den Uilenburg (vroeger pastoor van Veghel), wilde de zusters vermoedelijk naar het Land van Ravenstein overbrengen.

²⁾ Robertus Sweers, subplebaan te Antwerpen.

³⁾ Een dochter van kapitein Bex, die Carmelietes zal geweest zijn, mogelijk dezelfde als Agnes van Jesu, waarover *Diarium* 21 juli 1630.

⁴⁾ Waarschijnlijk Willem Stappaert, rector van het apostelhuis te Mierlo (vroeger pastoor te Orthen); Schutjes V 99, 434, *Tax.* XIX 203.

⁵⁾ Fabianus Antverpiensis O. Cap. (in de wereld Michael Fabri).

quod sustinent in me ¹⁾ ante obsidionem esse translata; quod Soror Anna dulciter moneretur ²⁾ etc.; quod ipse (L. v. Lommel) veniret cum statu domus mortuariae et Sousii.

30 Sept. Invitavi ad tartam S. Michaelis ³⁾ D^{am} Cheuws, domum Taeterbeeck, van Kessel cum uxore etc. Et nobis assidentibus mensae, venit D^{us} abbas Postulanus cum duobus sociis etc.; laetissimi etc.

1 Oct. Invitavi D^{am} Cheuws cum filia et Stappaert etc. Supervenit D^{us} abbas Bernensis cum sorore et fratre D^o li(centiato) pastore ⁴⁾ et socio. Manserunt nocte etc.

Respondi van de Laere et congratulatus de nepote etc., filio et uxore. Respondi Mariae Vranx et quaesivi, quid esset de 400 fl., a D. Dingens acceptis et debitis conventui Buscoducensi, nam a Patre Ryderio, qui cum Patre licentiatum . . . (a) duos dies apud me mansit, petebantur.

(f. 90°) Respondi Rev^{mo} (episc.) Antverpiensi de successoris mei cautione quoad redditus episcopales; copiae servantur; misi quoque copias ad Patrem mag. Capello, ut deliberaret cum Patre mag. Bivero vel Concilio Secreto.

Scripti et respondi sorori Christinae, quae libum miserat.

2 Oct. Ivi cum D^o praelato ad templum et postea varia contulimus. Invitati omnes a matre Taterbeeck, ivi cum Praelato et sorore etc.

*in Stratum
in Geldrop
in Eindhoven*

3 Oct. Post Sacrum omnes ivimus pransum in Eijndhoven in domo Stappaerts, receptoris Principis. ⁵⁾ Aderat Decanus, cujus domum post prandium vidimus. Redivimus cum D^a Cheuws et Taterbeeck Geldorpian.

in Geldrop

4 Oct. In prandio D^{us} pastor (loci) et Pater Nicolaus (Ossius).

Adfuerunt heri et jentaculum sumpserunt cum D^o praelato

(a) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ De zin hiervan zal zijn: wat ze meenen van mij te vorderen te hebben.

²⁾ Deze zuster, Anna Aerts (Adriani), was vermoedelijk ontevreden over de bestemming, welke Ophovius aan de kloostergoederen van Eikendonk geven wilde; zie *B. B. XIV* 64, 65.

³⁾ Op St. Michiel-avond werd in Vlaanderen een bijzonder soort wittebrood ter sluijk onder het hoofdkussen der kinderen gelegd; Dr. J. Schrijnen *Nederl. Volkskunde* I. 207.

⁴⁾ Cornelius Moors, toen pastoor te Bokhoven.

⁵⁾ Johan Stappaerts, rentmeester van den Prins van Oranje te Eindhoven, was katholiek; Houben II 11.

1630

Bernensi Pastor in Ravesteyn ¹⁾ et Pastor in Herp(en), ²⁾ qui conquerebatur, quod drossardus Hal ³⁾ et Concilium in Emmerich illi ademissent duo beneficia, vi auferendo fructus pro filio Praedicantis in Ravesteyn, pro militibus etc. Dixi patientia opus usque ad decisionem pro Neoburgico. ⁴⁾

(f. 91^r) 5 Oct. Aduit Pastor in Gemert cum Sculteto etc. Sumpseram pillulas.

Jussi Petro receptori, ut daret D^o Joanni Weerden 50 fl. ad computum suae pensionis etc.; scripsit ad me litteras gratias actorias, quia D^{us} pastor S. Gaugerici D^{us} Joannes Helmondanus ⁵⁾ et Asseldonc illi dixerant de pensione etc.

Dom^{ca} 6 Oct. Festum Rosarii. Omnes communicarunt. Post prandium accepimus litteras diversas. In prandio D^a Cheuws cum suis; manserunt etiam nocte.

7 Oct. In prandio supervenit D^{us} Taeterbeeck; omnia plena gaudio. Vesperi omnes coenati apud nos. Pernoctavit cum uxore.

In Stratum 8 Oct. Omnes invitati apud matrem (Taeterbeeck) cum
in Geldrop amicis omnibus. Redii vesperi domum.

Scripsi pro trictico Ag(netae) Cortvrient; scripsi Mariae Vranx; misi litteras ad D^{um} Borgoijs in commendationem litis. ⁶⁾

in Stratum 9 Oct. Ivi op 't Borchke, ut valedicerem omnibus; misi
in Geldrop cum illis currum et tres equos cum nostro carrozziero et Patre Max. Martini, ut sua ferret ⁷⁾; vocavi Patrem Henricum ⁸⁾ etc. Redii hora 9 pro Sacro cum carruca nostra.

(f. 91^v) 10 Oct. Venit D^{us} lic. Leemputt cum mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali et attulerunt liquidationem cum domo mortuaria Praedecessoris. Ego addidi expositis 100 fl., quos

¹⁾ Bartholomeus Rhodanus; Schutjes V 525.

²⁾ Joannes van Aer; Schutjes IV 158.

³⁾ Hans Willem van Efferen, genaamd Hal, drossaard van Stad en Land van Ravenstein; *Charters Ravest.* I 520.

⁴⁾ In het geschil over de heerlijkheid van het Land van Ravenstein tusschen den keurvorst van Brandenburg en den hertog van Neuburg.

⁵⁾ Joannes Beuckelius.

⁶⁾ Zie *Diarium* 27 Nov. 1629 en 22 Aug. 1630.

⁷⁾ De reeds vermelde Maximilianus Martini O. P., die in het vervolg zal optreden als kapelaan-secretaris van Ophovius; 9 Mei 1636 werd hij aangesteld tot vicaris van het predikheerenvicariaat te Lier, wáár hij enkele weken vóór Ophovius stierf op 17 Sept. 1637.

⁸⁾ Door de vertrekkende Antwerpenaars liet Ophovius pater Henricus van Deventer bij zich ontbieden.

Brouwer, scultetus in Broechem, exigit pro honorario, quod A° 1622 fuerit mediator, ut cessaret utrimque confiscatio. ¹⁾ Restarem debitor circa 1500 fl., praeter 780 fl., quibus redemptio dominiorum in Happert et Loon facta est, quos puto etiam detrahendos secundum iudicium Ill^{mi} (archyepisc.) Mechliniensis et Rev^{orum} episcoporum in ultima congregatione, habita hoc anno, sed quia compromissio facta est, expectanda sententia Ill^{mi}.

Attulit quoque mag. Laurentius computum Praesidis Seminarii Dⁱ van Maeren, ²⁾ qui pro sua sustentatione ex divenditis mobilibus retinuit 495 fl. et supellectilem aliquam, cujus lista servatur. Habebat in monasterio op den Ulenborch. Reliqua supellex parvi momenti divendita in beneficium pauperum, exceptis duobus lectulis et duobus cacabis, quae in domo nostra servantur.

11 Oct. Venit van den Huevel et computavit ab a° 1626 usque ad a^{um} 1630 exclusive. Mansit debitor 80 fl. et ex computu anni 1625 (debet) redditum 24 fl. et 30 st. et tres modios siliginis cum medio.

(f. 92^r) Venit quidam religiosus ex Poppel, nepos Patris Berzii, qui attulit compromissum inter ludimagistros etc.; dedi sententiam et misi 14 (litteras?) per eosdem.

12 Oct. Discessit van den Huevel. Nos computavimus cum mag. Laurentio et Leemputio et varia ordinavimus de Ecclesia Buscoducensi.

Dom^{ca} 13 Oct. Post concionem Dⁱ Leemputii et Sacrum *in Heeze* ivimus in Hees ad Dedicacionem, invitati a D^o drossardo — erat Decanus Eyndhoviensis frater ipsius — cum D^o Coijmans, ³⁾ sculteto in Oosterwijck, qui veniebat Sylvaducis et dicebat, D^{um} gubernatorem Brederoy sibi dixisse, se a D^{is} Statibus habere commissionem, ut executioni mandaret placata contra pastores etc. Redii vesperi domum. *in Geldrop*

¹⁾ Adriaan Brouwer(s), schout•te Broechem, had van den Raad van State te Brussel meermalen opdrachten ontvangen in zake de confiscatie van kerkelijke goederen (*Tax. XIX 159, v. Heurn II 365 vv.*). Bij de confiscaties, welke van Staatsche zijde geschieden, waren dikwijls goederen van het Bossche bisdom betrokken, welke dan door de Bisschoppen geredmeerd of vrijgekocht moesten worden.

²⁾ Joannes Gyssels (Gysberts) van Maren.

³⁾ De drossaard van Heeze Joannes Gerardi zou dus een broer van den Eindhovenschen kapittel-deken Mathias Gerardi geweest zijn. 't Is echter mogelijk, dat gelezen moet worden: „invitati a D^o drossardo, (ubi) erat Decanus Eyndhoviensis (A. Colen), frater ipsius cum D^o Coymans”.

1630

14 Oct. Discessit mag. Laurentius et D^{us} lic. Leemput cum fr. Jacobo (v. Ophoven) et famulo Petro versus Sylvam-ducis, ut ferrent aliqua sacra ornamenta ex iis, quae fuerunt in Seminario.

Venit in prandio Pater senior a Daventria cum fr. Carolo nepote suo, ¹⁾ Petronella Vranx et Duyts.

15 Oct. Scripsi versus Bruxellas ad Montfort et litteris inclusi requestum ad Suam Celsitudinem pro D^o Taeterbeeck cum promissione 50 ₣, si quatuor passaporti pro sale signentur, quos Comes de Holst illi concessit.

Scripsi de Principissa Orangiae et de claudendis rursum ecclesiis, de quo Comes de Brederoy die Jovis praeterito commissionem a D^{is} (Statibus) se accepisse dixit D^o Coymans, sculteto in Oosterwijck.

(f. 92^v) 16 Oct. Convalescebat Pater Henricus (v. De-venter) etc.

Scripsi Priori Antverpiensi, quod pro illo Patre ex India, capto Middelburgi, solveret singulis septimanis 2 fl. 10 st., prout facit D^{us} Petrus Boevrije.

Scripsi Mariae Vranx et Taeterbeeck; misi per Stappaert litteras dandas D^o Montfort.

in Stratum 17 Oct. Pransi apud viduam Taeterbeeck cum societate.

in Geldrop 18 Oct. S. Lucae. Domi omnes. Occupatus in conciliandis Helmondanis adolescente et corrupta. Cum Pastore (loci) et Patre Nicolao (Ossio), qui manserunt in prandio.

19 Oct. S. Ludovici Bertrandi. Adfuit Pastor in Vechel pro capellano D^o van der Cappen; ego indicavi illi qualitates viri et quod fuisset regularis etc.

in Nnenen Dom^{ca} 20 Oct. Placetavit Pater mag. Ryder Societatem SS. Rosarii et mecum ivit ad prandium in Nuenen, ubi erat Dedicatio; erat D^a nova van Hooijdonc et parentes. ²⁾

in Geldrop (f. 93^r) 21 Oct. Ivimus ad prandium Eijndhoviam apud D^{um} receptorem Stappaert.

in Geldrop Rediit Pater Maximilianus Martiny et attulit litteras varias a Rev^{mo} (generalis) Ordinis, a D^o comise Maes de morte

¹⁾ Waarschijnlijk Carolus van der Elst O. P., leekebroeder te Antwerpen; *Graf- en Gedenkschr.* V 126.

²⁾ De priorin van Hooidonk (onder Nederwetten) was Agnes van Pollaert, dochter van Andries van Pollaert en Barbara van Eyck, welke laatste een zuster was van Floris van Eyck, heer van Nuenen en Gerwen, bij wien Ophovius ten maaltijd was.

parentis Praesidis ¹⁾ etc.; attulit et par cynorum ex Auderghem ²⁾ etc.

22 Oct. Respondi variis litteris. In prandio D^{us} pastor (loci) et Pater Nicolaus (Ossius).

23 Oct. Venit antiquus Pastor in Roy ³⁾ pro licentia, quod Soror Catharina ex Geertrudenberghe possit manere apud ipsum ⁴⁾ etc.

Venit et capellanus ille ex Vechel D^{us} van der Cappen cum litteris Dⁱ pastoris, qui desiderabat illum detinere; ego dixi, me velle prius testimonia etc.; provisionaliter admisi ad conciones et Baptismum etc.

Ad prandium cum societate in domo Pastoris (loci). Aderat Pastor in Mirloo, Hees et Capellanus in Erp etc.; Scultetus (loci) cum uxore etc.

24 Oct. Societas in prandio mecum. Pluvia tota die. Domi celebratum.

25 Oct. Aduit in prandio D^{us} pastor (loci). Misi D^{um} Smeyers Eyndhoviam pro consultatione in causa taxae istius matrimonii promissi in Helmont etc.

Venit doctor Rombout pro (f. 93°) visitando receptore Petro, nepote nostro. Venit et Leytens et Coppens (a) de processu et computu. ⁵⁾

Venit et famulus Dⁱ decani in Oorschot cum litteris a D^o decano nomine Capituli, quibus erat inclusa copia, sed sine authore, qua precipiebatur, ut Scultetus curaret claudi ecclesias. Ego insulsum quaesitum, quo querebant, quid agere deberent, remisi ad illos, quos concernebat in genere, quia ridentes me ridebam, quia invidiam in me suscipere nolui.

Tractavi quoque vesperi D^{um} doctorem Rombouwts.

26 Oct. Legi Sacrum domi. Venit Pater prior Eijndhoviensis cum Patre Nicolao (Ossio); detulit litteras ab Archy(diacono).

(a) Hs. *Copbens*.

¹⁾ Bedoelde commies, zoon van den president (van den Geheimen Raad) Engelbertus Maes, was vermoedelijk Jan Bapt. Maes, assessor van finantiën te Brussel; *Bull. Inst. Hist.* VIII 227.

²⁾ Waarschijnlijk ontvangen van de Dominicanessen aldaar.

³⁾ De pastoor van St. Oedenrode W. Nicolai.

⁴⁾ Catharina Antonii Rodana van St. Catharinadaal te Geertruidenberg; Schutjes III 659.

⁵⁾ Jan Leyten(s), stadhouder van den drossaard van Eindhoven, en Goris Coppens, die omstreeks dezen tijd schepen van Eindhoven was; Leyten(s) was tevens H. Geestmeester van Eindhoven. Beiden hadden geschil over de H. Geestrekeningen; Houben I 372.

1630

(Buscod.) de morte Dⁱ Laurentii Kelders ¹⁾ et extrema infirmitate Dⁱ pastoris in Alem, cui adjutor datus D^{us} Bucentop, ne heretici succederent. ²⁾ Manserunt cum D^o Rombout doctore in prandio.

Rursum comparuit iste Coppens cum computibus contra Leyten; ego utrumque conveni et monui.

(f. 94^r) Dom^{ca} 27 Oct. Scripsi per doctorem Rombouts ad D^{um} vicarium et Leemputt, quod convocarent vocales in Oosterwijck ³⁾ pro 12 Novembris ad electionem successoris Dⁱ Kelders et quod commendarem D^{um} Joannem Rombouts J. U. L., fratrem doctoris Rombouts, qui in Francia pastorem agit etc., et quod in Alem substituerent D^{um} Bucentop.

in Ommel Profecti sumus devotionis causa in Ommel etc. cum nostris hospitibus et matre Taterbeeck; detulimus cibaria abundanter et dedi Matri (monasterii) pro vino 5 fl. Admisi duas Sorores ad professionem.

in Geldrop Reversi domum, inveni D^{um} canonicum Goevaerts T^{urnou-}tanum, qui cum nepte deferebat licentiam Rev^{mi} (episc.) Antverpiensis et Matris Discalceatarum Anglarum (Antverp.), ut educeret (e conv. Carm. Busc.) neptem Sororem Franssoys de S. Joseph et N. de S. Bernard. Dedi illi litteras ad D^{um} vicarium Buscoducensem, ut dimitteret Priorin cum socia, nisi suboriturum esset inconveniens, maxime absente Matre.

Dedi Annae de Duyts discedenti 53 fl. dono et Petronellae Vranx mutuo 12 fl.

Dedi D^o Smeyer(s) testimonium vitae et satisfactionis, quam habui, et quia acceperat Bruxellis, dum in domo advocati . . . (a) hospitaret, 100 fl. quos non exposuit, nisi quaedam minuta ad 5 vel 6 fl., dedi illi reliquum, ut solveret libellos Lovanii editos (f. 94^v) contra Praedicantes Buscoducenses, quos partim Praedicatores tulerunt ex officina, quique partim ad me missi fuerunt et servantur Buxtellae. ⁴⁾

28 Oct. S. Lucae. Dedi fratri Carolo, nepoti Patris senioris (v. Deventer), 12 fl. pro honorario. Audito Sacro discessit Pater senior cum D. Famyers et Petronella Vranx

(a) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ Hij was waarschijnlijk rector van St. Catharinaberg te Oisterwijk en stierf 21 October; Schutjes IV 280.

²⁾ Guilielmus Hendriks, pastoor van Alem, had tot adjutor Wilhelmus Bukentop; Schutjes III 88.

³⁾ Waarschijnlijk de stemgerechtigde zusters van St. Catharinaberg.

⁴⁾ Hier is zeker de uitgave van het Alexipharmacum bedoeld.

ac Anna de Duyts. Adjunxi fratrem Jacobum (v. Ophoven), ut cum curru rediret et tritico.

Adfuit Pastor in Uuen¹⁾ cum quodem alio, qui commendabat Clericum, habentem beneficium in . . . (a), gibbosum et studiosum Coloniae; petebat reduci Missas; remisi ad D^{um} decanum in Meghen,²⁾ ut referret statum. Pastori in Uuen dedi facultatem testandi.

Recepi litteras a Patre Berzio, quod quidam adolescens Ravesteynensis paratus sit dare ibidem locum pro nostris valentem 5000 fl., sed sine ullo legitimo scripto.³⁾ Quare litteras ad Ducem Neoburchicum, quas petebat, non misi, nisi melius informatus.

29 Oct. Sequentes invitati adfuerunt.

30 Oct. In prandio habui D^{um} van Nuenen cum filiabus et D^{um} van Mirloo et Waelwijn. Adfuit quoque Jan van Hees, qui theses obtulit et 2us Universitatis Duacensis fuit.⁴⁾

(f. 95^r) Scripsi diversas litteras ad Patrem mag. priorem Bocquetium, ad Patrem Nicolaum Georgii⁵⁾, ad Patrem Ludovicum (Loemans), Mariam van der. Beke, ad Patrem mag. Brouwerium de educanda juventute Buscoducis, de quo Congregatio Sacra ad illum scripserat.⁶⁾

Scripsi quoque (ei) de Synodo Schoonhoviana etc., Voetio conquesto in Huesden,⁷⁾ quod nihil actum esset de pacificandis Arminianis, qui loco duorum articulorum producebant 200 etc.⁸⁾

31 Oct. Vigilia. Adfuit Pater Nicolaus (Ossius) et Pater

(a) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ Nicol. Spirincx, pastoor van Uden.

²⁾ Lucas Hessels, pastoor van Megen en deken van Oss; Schutjes IV 56.

³⁾ Ophovius wilde in Ravenstein een Predikheerenconvent met school oprichten; zie *B. B.* XIV 100.

⁴⁾ mr. Johan Hesius was later pastoor van Leende; *B. B.* IX 244.

⁵⁾ Nicolaas Georgii O. P. van het klooster te 's Bosch was na den overgang dezer stad opgenomen in het klooster te Brussel; *Chron. Busc.* p. 213, *Predikh. 's B.* p. 93, *Geestel. Erf* VII 278, *Arts* p. 378, *Belg. Dom.* p. 307.

⁶⁾ De Propaganda had daarover aan pater (de) Brouwer geschreven naar aanleiding van zijn brief van 26 Juli 1630; zie hiervoren p. 113 noot 4.

⁷⁾ Gijsbertus Voetius was in Augustus naar zijn standplaats Heusden teruggekeerd.

⁸⁾ In gevolg het schrijven van Ophovius aan de Brouwer zond deze aan den Kardinaal-prefect der Propaganda op 8 Nov. 1630 den brief, vermeld in *B. B.* XIV 85 en 100.

1630

Reginaldus, Praedicatorum terminarius. ¹⁾ Misi litteras ad mag. Laurentium (v. Lommel) de vendendo frumento in Cuyck et Druenen et Udenhout ²⁾ et quod mitteret Directorium justitiae administrandae.

1 Nov. Festum Omnium Sanctorum. Tota die in ecclesia. Concionatus est terminarius fr. Reginaldus Ordinis nostri et mansit hospes in domo etc.

Gubernator Buscoducis per praetorem Peelensem D^{um} van Gerwen jusserat vocari omnes burgimagistros et illis insinuari, quod clauderent ecclesias. Responderunt omnes, id se non facturos, nisi ex ordine Superiorum. Itaque ubique per Pelandiam concionatum et pulsu quodam ad divina vocati omnes.

(f. 95^v) 2 Nov. Festum Animarum. Toto mane in ecclesia.

Dom^{ca} 3 Nov. Rediit heri currus noster et fr. Jacobus (v. Ophoven) Antverpia cum frumento et mulso, cum nepte Dⁱ abbatis in Tongerlo, quae ibat in Mirloo,

Venit D^{us} Matthias Soerendonck canonicus; petit litteras commendatitias pro decanatu Lovanii ad S. Jacobum pro fratre suo Philippo cantore. Scripsi pro illo ad D^{um} cancellarium et Ill^{mm} archiepiscopum Mechliniensem; dedi quoque ipsi pro se litteras commendatitias in genere. ³⁾

Scripsi mag. Laurentio (v. Lommel), ut daret dimissoriales mag. Gulielmo ab Anfort Congregationis Oratorii et mag. Joanni van . . . (a) adolescenti Buscoducensi, sed examinaret titulos. Commisi, ut venderet frumentum ex Cuyck, Druijnen et Udenhout pretio currenti Matri in Ulenborch uno floreno modium minus quam forum. ⁴⁾

Scripsi et respondi D^o vicario (v. d. Sterre), electionem differendam, prout suadebat, tamen me compariturum die 12 hujus in Oosterwijck ⁵⁾ et desiderare colloquium cum D^o officiali et Leemputio etc. Gratum quoque fuit, quod detinuit

(a) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ De Bossche Predikheer Reginaldus Leowardinus, verblijvend te Boxel, was nu te Geldrop op termijn; over hem *Chron. Busc.* p. 84, *Predikh.* 's B. 94, 103, 181.

²⁾ Over de goederen des bisdoms onder Nieuwkuik, Druenen en Udenhout zie Foppens p. 67, 68.

³⁾ Philippus v. Zoerendonck werd omstreeks dezen tijd president van het St. Anna-college te Leuven; Schutjes IV 277.

⁴⁾ De graanprijs was in 1630 sinds menschenheugenis nooit zoo hoog geweest als toen; J. v. d. Sande, *Hist. Belg. Epit.* p. 234.

⁵⁾ Zie *Diarium* 27 Oct. 1630.

Sororem Mariam de S. Bernardo (in conv. Carm. Busc.) propter rationes, quas allegat. Epistola servatur.

(f. 96^r) 4 Nov. Venit D^{us} prior Eijndoviensis cum D^o patre in Waelwijck, deferente litteras querelis plenas contra intolerabile regimen Matris conventus etc. ¹⁾ Promisi, me ex Oosterwijck post octiduum eò venturum.

Adfuit quoque D^{us} capellanus Dⁱ praelati Bernensis, cui promisi, me feria 4 adfuturum.

Reparatum cubiculum nostrum et Patris Maximiliani (Martini); pro bibliotheca etc. et fenestris omnibus et vitris etc. . . (a) Gelu maximum.

5 Nov. Recepti varias litteras Antverpia et pisces cum ostreis, ad quos venit D^{us} scultetus van Peelant van Gerwen, qui, dum pergeret versus Helmondam, revocatus est sedens in mensa a Decano Helverenbeeck, ut veniret in Boxtel, profecturus cum illo versus Haghham ex commissione Aulae.

Respondi Patri mag. priori (Antverp.), Mariae Vranx et Petronellae (Vranx); Patri mag. Capello et aliis non, quia proficiscendum mihi erat versus Abbatem Bernensem in Heeswijck.

6 Nov. Profectus sum cum Patre Martini et Petro Muelders *in Heeswijck* et curru in Heeswijck et tuli mecum oesters et leporem maximum. Venimus hora 4^a ibi et gratissimi.

(f. 96^v) 7 Nov. Mansi cum D^o prelato et de variis contuli. Vocavi Pastorem in Dinter et D^{um} Joannem capellanum et potissimum Danielelem (b), quem inveni omnino stultum et ineptum. ²⁾ Monui, ut semel in hebdomada confiteretur, quia solebat tantum semel aut bis in anno confiteri. Pastor dicebat, non esse moris semel in hebdomada confiteri. Egregie illum perstrinxi.

Adfuit D^{us} pastor in Vechel pro Capellano illo, Bruxellis ejecto ex Ordine Regulari. Dixi, quod dimitteret illum. ³⁾

8 Nov. Ivimus in Cauwater cum D^o prelato et examina- *in Rosmalen*

(a) De kosten hiervan niet ingevuld.

(b) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ Het Augustinessenklooster Nazareth te Waalwijk; bedoelde pater of rector was Joannes Moninx van Mariënhage (bij Eindhoven); de Mater (priorin) was Catharina van Haeften; Schutjes V 883, '84.

²⁾ Daniel Arnolds Janssen, rector eener kapel in het gehucht Loosbroek; de pastoor van Dinther was Arn. Andriessen Beyss en de kapelaa Joannes Scheenkens; Schutjes III 456, '60, '62.

³⁾ Zie *Diarium* 19 Oct. 1630.

1630

vimus causam fr. Joannis Simonis laici nebulonis, qui rursum furto abstulerat lectum conventus et iverat visitatum parentes. Resolvimus, quod dimitteretur a conventu et acceptis 300 fl. renunciaret omni pretentioni coram scabinis. ¹⁾

Dedi commendatitias ad Abbatem S. Trudonis pro D^o Joanne Geldorpio pro pastoratu in Alem, quem et obtinuit. ²⁾

in Heeswijk Confirmavi quandam filiam et susceprix S. van de Graeve uxor. Dedi tonsuram clericalem filio Cuijsten, qui in Germania obtinuit beneficium etc. ³⁾ Sumpto prandio redivimus in Heeswijk per Berlicom, postquam informassem de multis D^{um} (L. v. Lommel) fiscalem.

9 Nov. Mansi in Heeswijck, ubi varii nos inviserunt.

Dom^{ca} 10 Nov. Omnia divina peregrimus in domo Dⁱ praelati.

In prandio D^{us} Heerenhoven et frater Joncker Jan, qui in Kessel habitat, ⁴⁾ qui pro pastoratu (*f. 97^r*) in Alem commendabat D^{um} Gheerlacum, capellanum in Lith, sed dixi, jam me commendasse D^{um} Geldorpium.

11 Nov. S. Martini. Sumpto jentaculo profecti sumus cum Praelato per Middelroy et S. Michaelis Ghestel versus Waelwijck, quia erat ibi communis quaerela contra Matrem.

in Helvoirt Pransi in domo Dⁱ pastoris in Helvoort, ipso nos exspectante in Oosterwijck. ⁵⁾

in Waalwijk Vesperi veni in Waelwijck cum D^o praelato. Grati communitati, sed non Matri, quae dixerat, se neminem curare.

12 Nov. Mane dicto Sacro institui visitationem, audita primo Matre, deinde tota communitate, assistente D^o praelato. Tot fundatae quaerelae, ut resolverimus, necessario absolvendam (Matrem). Quare illam post prandium vocavimus et suavisimus, ut renunciaret officio, quod subito fecit et ego acceptavi; voluit tamen permanere usque ad Januarii diem anniversarium suae institutionis.

¹⁾ Zie *Diarium* 21 Sept. 1630.

²⁾ De Benedictijnerabdij van St. Truiden bezat de heerlijkheid en het patronaat te Alem.

³⁾ Vermoedelijk een zoon van Hendrik Cuysten, den Bosschen schepen-president.

⁴⁾ Bruno ter Heerenhaeff (Heerenhoven), eigenaar van het huis Avestein te Dinther; zijn broeder Jhr. Johan was (in 1633 en '34) schout te Kessel; *Tax. V* 287, *XV* 149, *B. B.* XIV 95, noot 2.

⁵⁾ Het voorgenomen bezoek aan Oisterwijk had niet plaats op 12 Nov. (zie *Diarium* 27 Oct. en 3 Nov.), maar een dag later.

Vesperi venit D^{us} Schilders ex Geertrudenbergha cum uxore et detulit corbem cum oesters et salmonem infumatum, quem vocabat „Canticum haereticum infumatum”. Fuimus hilares cum D^o pastore in Waelwijck ¹⁾ et aliis.

13 Nov. Mane post Sacrum tenui Capitulum et absolvi D^{am} priorissam ac ipsa petente permisi, ut faceret quam citissime computum. Admonui communitatem super illa verba Micheae 6: „facere iudicium et diligere misericordiam et ambulare sollicitum coram Deo”; vide Scholam Cordis f° 79. (f. 97^v) Religiose omnes petebant Matrem Suppriorissam, quae rediverat propter indiscretionem Matris Sylvamducis; Soror Salome. ²⁾

Redivimus mane versus Oosterwijk, ubi salutavimus D^{am} priorissam ³⁾ et in templo parochiali publice confirmavi multos ad exemplum Pastoris, ⁴⁾ qui erat timidus, nec audebat pulsare campanas ad Sacrum. *in Oisterwijk*

In prandio splendide nos excepit Pastor cum Pastore in Helvort, D^o Leemput et fiscali (L. v. Lommel) et D^o praelato Bernensi.

Vesperi venimus in Helverebeek et hospitio excepti in domo Decani absentis nostris expensis etc. Aderat D^{us} scholasticus et D^{us} Servatius etc. ⁵⁾ *in Hilvarenbeek*

14 Nov. Mane bono jentaculo sumpto in domo Pastoris, ⁶⁾ ubi pastoratus in Alem collationem presentavit D^{us} Geldorpius.

Discessimus versus Postel, ubi appulimus hora 3^a et invenimus D^{um} praepositum in Breda et D^{um} Joannem Versteghen, fratrem D^{ae} Johannaе Versteghen, absolute Priorisse monasterii S. Catharinaedael in Breda, cum Pastore in Poppel pro compositione alimentationis dictae Priorissae. *in Postel*

15 Nov. Incepimus audire utramque partem et examinare negotium.

16 Nov. Discussimus negotium et conclusimus quod haberet singulis annis 400 fl. ⁷⁾

¹⁾ Rodolphus Seegers; Schutjes V 876.

²⁾ Salome van Goch, afkomstig van het St. Geertruidenklooster te 's Bosch, werd nu tot Mater te Waalwijk aangesteld; Schutjes V 883.

³⁾ Anna Vos, priorin van St. Catharinaberg; Schutjes V 396, '97.

⁴⁾ Reinerus Draeck; Schutjes V 389.

⁵⁾ De scholaster Wilh. v. Rijckel en Servatius Schilders; Schutjes IV 616, '17.

⁶⁾ Gisbertus van Grinsven; Schutjes IV 602.

⁷⁾ Joanna van der Steghen (dochter van Johan, in zijn leven raadsheer

1630

(f. 98^r) Supervenit Pater vicarius Lyranus, Pater Christophorus Meijs(c)hner, cum D^o van der Gheest commissario, ¹⁾ qui veniebant ex Venloo a comite Henrico (v. d. Berg). Discebant eodem vesperi etc. Venit et soror Dⁱ provisoris (Postul.) cum marito.

Instrumentum compositionis cum omnibus compositum per Patrem Martini, secretarium nostrum.

Dom^{ca} 17 Nov. Mane in Divino Officio et prandio cum praelatis (Postul. et Bern.) hilares.

in Hapert 18 Nov. Discessi mane sine jentaculo usque in Happaert et visitavi cum Secretario Postulensi villas nostras et vidi defectum plantandi in nostris; et van den Huevel habet villam suam et miricam ²⁾ mirifice plantatam. Et vidimus vivarium, quod nostrum fuit et Postulanum, mutatum in sex aut septem amoena prata ante suam villam, quae multis mil(l)ibus valent; et ipse sub Rev^{mo} Sousio et Abbate preterito ³⁾ sola indulgentia et parvo reddito conatus satisfacere. Certe facta est laesio indecens partibus et retractari potest.

*in Hoogeloon
in Geldrop*

In prandio apud van den Huevel, unde discessi hora 12^a. Vesperi per Eyndhoviam domi, ubi omnes sani, excepto nepote Petro, qui videbatur tendere ad exitum. Cum D^o praelato laeti.

19 Nov. Mansit nobiscum D^{us} praelatus Bernensis. In prandio cum ipso D^{us} pastor (loci).

(f. 98^v) 20 Nov. Scripsi Patri mag. Capello de Patre Berzio et Patre Nicolao (Jansenboy); et Mariae Vranx, ut peteret a van der Ast(en) 39 fl. 12 (st.), quos ex redditu

te 's Bosch) had omstreeks 1628 bedankt als priorin van het Norbertinessen-klooster St. Catharinadaal te Breda en dat klooster verlaten. Nu was een geschil ontstaan over hare „alimentatie“, dat op order van Joan Druys, prelaat van Park, door een scheidsgerecht beslecht moest worden. Als scheidslieden waren gekozen de prelaat van Postel door Dionisius Mutsaert, proost van St. Catharinadaal, de prelaat van Berne door Joanna van der Steghen, en Ophovius door beide partijen als superarbyter. Op 16 Nov. 1630 deed dit scheidsgerecht in de abdij van Postel uitspraak, waarbij Joannes van der Steghen, broeder van Joanna, als haar lasthebber optrad en Laur. Mutsaerts, pastoor van Poppel, als getuige. De uitspraak was: Joanna zal van St. Catharinadaal voor elk der eerste twee jaren na het verlaten van haar prioraat 350 gl. ontvangen en voorts haar leven lang jaarlijks 400 gl. Deze uitspraak werd door Joan Druys 25 Nov. d. a. v. goedgekeurd. Verschillende stukken over deze zaak zijn aanwezig in *Arch. Bisd. Oph.*

¹⁾ Over de familie van der Geest zie *Tax.* XXVI 161 vv.

²⁾ Synoniem van *ericæ* = heide.

³⁾ Rumoldus Colebrant, abt van Postel 1621–'26; Schutjes I 325, *Welvaarts Gesch. der Abdij v. Postel* p. 298 vv.

Gregoriae (Steeland) matresse recepit in Hagha, aut reddat quitantiam. Scripsi Patri mag. Bocquetio.

Venerunt Decanus-pastor Eijndoviensis cum D^o Koppens(a), ut instarent pro neutralitate (Eindhoviae) ad Aulam.

In prandio D^{us} prior Eijndoviensis et D^{us} pastor in Mirloo cum Rectore Domus Apostolorum, qui deponebat contra D^{um} Versteghen, provisorem primarium (Domus Apost.)¹⁾, quod voluerit illum percutere baculo et quod cum D^o in Mirloo dejecissent crucem magnam — ante Domum Apostolorum positam ex ipsius permissione ante annos sex — cum magno scandalo omnium bonorum etc.; multa impertinentia. Dixi, quod sumeret de omnibus informationem. Dixit D^{us} in Mirloo: „Men Spaingart niet meer!” D^{us} Versteeghen dixit: „Bosch Gues Rector Gues!” etc.

Post prandium recepi litteras a Pastore in Gheel contra Drossardum, pulsantem campanam ipso invito. Rescripsi Drossardo etc. per secretarium Martiny etc.

Dispensavi cum quodam in Hees in 4° gradu.

Admisi Capellanum pro festo Nativitatis ad conciones²⁾ et Capellanum in Mirlo³⁾ quoque cum potestate absolvendi a casibus.

(f. 99^r) 21 Nov. Festum Praesentationis. Venit Pastor in Helverenbeeck et Poppel, ut computum facerent Capellani in Poppel, cujus domus mortuaria non erat solvendo; et ipse consumpserat summam capitalem cujusdam beneficii. Occupati fere per triduum et non obstante quod expensas fecerim, murmuravit Pastor in Blaertem; valde indiscrete etc. Ego signavi computum.

Pater Nicolaus (Ossius) in prandio.

22 Nov. Acepi litteras a D^o Asseldonc, qui commendabat pro bursa, fundata super decimis in Schijndel in Collegio Majori Theologico,⁴⁾ quemdam Henricum Hoorkens suum cognatum, cui dedi praesentationem. Et D^{us} Bucentop⁵⁾ resig-

(a) Hs. *Kobbens*.

¹⁾ In 1625 was Gerard van der Stegen provisor van het Apostelhuis te Mierlo-Hout; *Tax.* XIX 203.

²⁾ Bedoelde kapelaan van Geldrop was Gerard (Geert) van Eyck, zoon van Jhr. Gerard van Eyck te Rixtel; zie *B. B.* XIV 94.

³⁾ Gerardus Verdonk; *Schutjes* V 104.

⁴⁾ Beurs gesticht door Philippus de Spina; *Schutjes* II 223.

⁵⁾ Henricus Bukentop; H. J. Allard, *Antonius van Gils en de Kerkel. Gebeurtenissen van zijn Tijd* p. 420.

1630

navit illi suam bursam, quam hactenus obtinuit et ivit ad Diocoesium Tornacensem, quod non debebat facere absque nostro scitu, cum sit obligatus suum obsequium nobis prius offerre, quia provisus fuerat bursis van Geffen aut Grinsven.¹⁾

23 Nov. Venit quidam J. Oetelaar cum litteris a D^o archydiacono Buscoducis, quibus illum commendabat ad bursam, sed respondi, me jam contulisse Hoorkens, aliàs etc.

Accepi litteras ab Illmo Mechliniensi cum Bulla vel Brevi de titulo Cardinalium, quod debeant vocari „Eminentissimi”.²⁾ Simul misit acta in congregatione episcoporum, in Augusto habita.

Dom^{ca} 24 Nov. Venit doctor Rombouts Sylvaducis ad Petrum receptorem, extreme decumbentem. Celebravi in ecclesia.

Adfuit senior van den Broec cum filia, ut fratrem clericum excusaret, quem Stappaerts in jus vocaverat etc.

(f. 99^v) 25 Nov. S. Catharinae. Obiit Petrus receptor mane hora 8 in deliquio, corrupto hepate et pulmone.³⁾

Venit Jan Willemse, villicus in Hoogheloon; detulit ad bonum computum 591 fl. 19 st. 1/2 pro se et matre pro 99 modiis siliginis, modium ad 18 fl.

In prandio adfuit mater Taeterbeec et Judith filia.⁴⁾ Recepti varias litteras Antverpia.

26 Nov. Respondi Illmo Nuncio de scholis (Buscod.) et edicto hereticorum,⁵⁾ quod misi ad Patrem Capello. Respondi Illmo Mechliniensi et indicavi, me recepisse decretum de titulo Cardinalium „Eminentissimi”. Respondi Illmo Cameracensi de testimonio, quod petebat pro Congregatione Virginum ad Scholas etc.⁶⁾; copia ipsius et nostrae epistolae servantur;

¹⁾ Gesticht door Petrus van Grinsven (van Geffen); *Studiebeurzen* III Kap. 32.

²⁾ 10 Jan. 1630 had de Paus aan de Kardinalen den titel van Eminentie toegekend; *De Ram* I pag. XXVIII.

³⁾ „Obiit Petrus den rendtmeester van den Eerw.” leest men op 25 Nov. 1630 in het Doodenregister van Geldrop (Rijksarch. 's Bosch).

⁴⁾ Judith Taterbeek huwde met den Eindhovenschen geneesheer Hendrik Gilles; *Tax.* XVIII 107, *Houben* II 64 vv.

⁵⁾ De publicatie van 18 Juni 1630 (Dr. de Haas *Bossche Scholen van 1629 tot 1795* p. 164; vgl. hiervoren p. 113 noot 4). Op 2 Nov. 1630 schreef de Nuntius aan den kardinaal-prefect der Propaganda, nog geen bericht ontvangen te hebben, dat de Katholieke schoolmeesters in Holland gedwongen worden om uit den Heidelbergischen catechismus en het Abecedarium op kettersche wijs onderricht te geven; *Rom. Br.* N° 458.

⁶⁾ Franciscus van der Burch, aartsbisschop van Kamerijk, bekend als

omnia misi ad Patrem mag. Capello, priorem Bruxellensem.

Scrpsi quoque Christinae sorori de obitu filii, ¹⁾ D^{ac} Cheuws, Mariae et Petronellae Vranx, Patri Bocquet, Patri seniori (H. v. Deventer), Patri Loemans.

Dedi tonsuram clericalem cuidam N. van der Venne, magistro artium, studioso in Seminario Regio Duaci; illum commendabat presens Pastor in Best ²⁾ prope Oorschott, ex cujus subditis erat.

(f. 100^r) 27 Nov. Sepultus est Petrus, nepos noster, solemniter; aderant Prior Eyndhoviensis, Pater Jacobus Stappaert, ³⁾ Praetor, ⁴⁾ primores pagi cum uxoribus etc., quos omnes in prandio habui.

Post prandium venit fr. Joannes Cornelii Trajecto cum litteris Patris Francisci, ⁵⁾ ut procurarem continuationem passaporti; respondi, quod mitteret originale preteriti. Simul scripsi, quod non immiscerem me electioni Prioris Calcariensis. ⁶⁾

Venit vesperi mag. Laurentius (v. Lommel) fiscalis, vocatus a me, ut computum et scripturas receptoris (Petri) revideret.

28 Nov. Incepit mag. Laurentius in papyris laborare.

Dedi litteras fr. Joanni Cornelii ad Patrem priorem Trajectensem de electione Calcariae et passaporto mittendo.

Venit et Pater Antonius (Verheyden) ex Helmond cum Patre Berlicom; manserunt in prandio cum van den Broec, stadhouwer in Eyndhoven, ⁷⁾ et Matre-Prefecta xenodochii Buscoducis, cui reddidi regulam et constitutiones suas, consuluique, ut iret cum suis Bredam.

Examinavi cum mag. Laurentio omnia scripta receptoris.

29 Nov. Celebravi pro Petro et postea cum mag. Laurentio laboravi in scriptis Petri; omnia confusa!

weldoener der armen en bijzonder als bevorderaar van het onderwijs voor armen; *Biogr. Nat.* III 162 vv.

¹⁾ Ophovius' rentmeester Petrus (zoon zijner zuster Christina).

²⁾ Guilielmus Aegidii Heerbeek; *Schutjes* III 267 vv.

³⁾ Vermoedelijk Jacobus Stappaert O. P. te Antwerpen.

⁴⁾ De schout J. v. d. Velde.

⁵⁾ De reeds vermelde Franciscus Cosijn(s) O. P., prior te Maastricht 1630-33.

⁶⁾ Het Dominicanenklooster te Kalkar.

⁷⁾ De reeds vermelde Protestant Willem van den Broek was waarschijnlijk stadhouder van den schout te Eindhoven J. Leyten; later was hij stadhouder van den Kwartierschout van Kempenland en rentmeester van dat Kwartier; *Tax.* XVIII 106.

1630

In prandio mag. Laurentius et van den Huevel, qui mihi detulit 100 fl. ad computum anni 1630.

Venit quidam Frater laicus Christophorus a D^o Scholiers ¹⁾ pro attestatione, quam illi dedi amplissimam; dederat civitas et Rev^{mus} Antverpiensis (*f. 100°*) quoque unam de statu et meritis ipsius; copiae servantur. Discessit Frater ille Christophorus cum D^o van den Huevel.

30 Nov. S. Andreae. Discessit mag. Laurentius, ut moneret debitores et villicos. Misi nuncium ad D^{um} pastorem in Bel de rustici statu et misi antiquum Polac pro parvo Henrico nepote et suppellectili Petri.

Rescripsi Abbati Postulano de recepta concordia, signata per D^{um} Parcensem, ²⁾ et alienatione vivarii in Happaert, facta in personam van den Huevel, qui ex illo fecit 7 aut 8 præta egregia et solvit tantum episcopatus 6 fl. annue et 3 Abbati Postulano; iniqua conditio!

Dom^{ca} 1 Dec. In Officio Divino. In prandio mater Taeterbeeck cum filia Anna, duo Moijses, alter hujus pagi, alter Buscoducis.

2 Dec. Venit S(eigneur) Henricus Eyndhouts, ut fieret sacerdos etc.; distuli usque ad 20 Decembris.

3 Dec. Sumpsi pillulas et scripsi ad D^{um} Smeyers et misi attestacionem pro D^o Cornelio Moors fratri suo ³⁾ ad Suam Celsitudinem, ut posset habere unum ex duobus canonicatibus, Bredae vacantibus. (*f. 101^r*) In illum finem scripsi quoque Illmo Mechliniensi ad petitionem Dⁱ abbatis Bernensis, cui quoque rescripsi per expressum.

Scripsi Mariae Vranx et misi vestes Petri beatæ memoriæ ad parentes. Misi quoque listam clinodiarum et pecuniæ annuæ, quæ consignata fuit parentibus ab Henrico etc.

Scripsi Patri mag. Capello et Patri mag. Bocquetio et commendavi Patrem Berzium. Respondi D. Cheuws et Taeterbeeck et Henrico, fratri Petri b. m.

Obtulit D^{us} secretarius in Baerst ⁴⁾ 100 fl. pro 4 modiis siliginis, sed nolui vendere.

4 Dec. S. Barbaræ. Missa in aula celebrata propter pluviam. Litteræ tantum cras ab Eyndhovia versus Antver-

¹⁾ De familie Scholiers woonde in Antwerpen.

²⁾ Zie *Diarium* 14—16 Nov. 1630 en noot 7 aldaar.

³⁾ Maximiliaan Moors, advocaat te Brussel.

⁴⁾ De secretaris der gemeente Beers was D. Bunnan; *Arch. Bisd. „Oostel-beers“*.

piam deferuntur cum carris propter festum S. Nicolai die Veneris.

5 Dec. Revidi computus et habui Patrem Nicolaum (Osium) hospitem illique pro tarta S. Nicolai dedi 6 fl.

6 Dec. S. Nicolai. Celebravimus in templo, non obstante quod erat summa tempestas ventorum extraordinaria. In prandio Pastor (loci). Scripsi ad Pastorem Vechelensem de quodam matrimonio etc.

7 Dec. Festum S. Ambrosii. In ecclesia omnes. Venit ad prandium cum Stappaerts D^{us} decanus Eyndhoviensis et obtulit suam domum et ecclesiam pro Ordinibus Sacris et Festis Natalitiis.

(f. 101^r) Venit mag. Laurentius (v. Lommel) vesperi; detulit litteras a Patre Ryderio et D^o vicario (v. d. Sterre) et impressum libellum supplicem Calvinistarum contra Arminianos acerbissimum. Scribit Pater Ryderius, Labourlotte¹⁾ discessisse, nec rediturum etc.

Dom^{ca} 8 Dec. Conceptio B. M. In familia et in templo.

Venit D^{ns} pastor in Gemundt²⁾ et D^{us} canonicus in Boxtel S. Th. B., frater Dⁱ Ghisberti.³⁾ Primus petebat commendationem ad pastorum in Son, quia Pastor extreme laborabat⁴⁾; alter presentabat cum vitrico quemdam in Seminario Regio studentem Duaci pro dimissorialibus et obtulit patrimonium 72 fl. Proposuit quoque Canonicus casum in 4° gradu occultum, in quo dispensavi.

Mag. Laurentius (v. Lommel) adfuit etc.

9 Dec. Mane expediti istos Canonicum et Pastorem et dedi litteras dimissoriales pro studente Duaci ad testimonium Dⁱ Nemii.⁵⁾

Ivi in prandium in Eyndhoven et in conventu D^{orum} Regularium comedimus tartam S. Nicolai cum D. Taterbeeck, cum stadhouwer van den Broucke, Stappaerts et duobus Burgimagistris, D^o decano, sorore et fratre. Vesperi domi.

(f. 102^r) 10 Dec. Mane advenerunt Pastor in Mirlo cum *in Geldrop*

1) Militair bevelhebber in dienst van Spanje.

2) Joannes Timmermans; Schutjes III 717.

3) Antonius van Roy S. Th. B., kanunnik te Boxtel, broeder van Gijsbertus van Roy (Gijsken-zonder-ziel); vgl. *Diarium* 7 Mei 1630.

4) Mathias Valk; Schutjes V 673.

5) De Bosschenaar Gaspar Nemius, professor aan de universiteit van Douai (in 1634 bisschop van Antwerpen, in 1649 aartsbisschop van Kamerijk); *N. N. Biogr. Wdb.* VIII 1205, IX 711.

1630

villico nostro ibidem ad renovandam locationem villae. Exegi pro honorario 100 pattacones; nihil obtulit; dixi ut deliberaret et solveret prius quae debebat.

Advenit Capellanus in Ooirle ¹⁾ ad examen pro pastoralibus; examinatus a me, a Pastore in Mirloo et Geldorp. Venit Capellanus in Vechel etc. Omnes manserunt cum fiscali (L. v. Lommel) in prandio.

Supervenit D^{us} Joannes Helmondanus, pastor S. Gaugerici Bruxellis, cum filio Dⁱ Broeethoven, Dⁱ de Arendonc, pro dispensatione cum matre ²⁾ etc. Negavi. Dicebat D^{us} Joannes, quod in necessitate dispensare posset episcopus et dicebat, Sanches ³⁾ hoc docere, imo Ill^{mu}m Mechliniensem in casu simili dispensasse et Rev^{um} Antverpiensem. Ego neutrum credo, nec me posse in tali casu publico, nec illos fecisse. Errabat bonus vir.

Rescripsi ad Mariam Vranx et ad Patrem mag. priorem (Antwerp.) et misi ad illum duo volumina Patris Copppesteyn ⁴⁾ etc. per aurigam etc.

Recepi libellos de Rosario a Patre Schrieck. ⁵⁾ Recepi refutationem belgicam Dⁱ Guilielmi Bolognino, pastoris in S. Georgio (Antwerp.). ⁶⁾

11 Dec. Mane, postquam celebravi, venit vidua Dⁱ Costeri cum seniore van den Broeck ex Strijp; venit illa, ut haberet Patrem Berzium pro Sylvaducis etc. Monui, ut van den Broeck solveret expensas, factas a Stappaerts in judicio in causa filii, quem dicebat decumbere; fregerat fenestras nocte etc.

Venit quoque vidua Taeterbeek cum filia vidua Bunnens et adduxerunt famulam novam, lijfmaert. (*f. 102^v*) Omnes manserunt in prandio.

Venit quoque auriga Jan Bertels van Aelst cum uxore famuli Dierck Aerse, qui contraxit cum filia in Eersel; Pastor

¹⁾ Oerle.

²⁾ Lucia v. Hohenstein.

³⁾ Thomas Sanchez, moraltheoloog, † 1610.

⁴⁾ Joannes Copenstein O. P. bezorgde de uitgave van verscheiden werken van Alanus de Rupe O. P. over den Rozenkrans onder den titel „B. Alanus redivivus de Psalterio seu Rosario Christi et Mariae“, gedrukt te Freiburg in 1619 (in 4°) en te Keulen in 1624 (in 8°); *Des. Bat. Dom.* p. 195.

⁵⁾ Willem van Schrieck O. P. te Antwerpen schreef „Illustrissimae Confraternitatis Sanctissimi Rosarii in Ordine Praedicatorum erectae compendium“ (Lovanii, Joannis Olivarii 1630); *Geestel. Erf.* VII 277.

⁶⁾ Bedoeld is zijn werk „Claer Wederlegh van den versierden ouderdom des Calvinisten gheloove“, dat gericht was tegen de Bossche predikanten; *Goetschalckx* p. 240 vv., *Kath. Encycl.* V 620.

— ut dicebat — dedit licentiam, ut contraheret alibi propter impertinentiam cujusdam Petri, maligni hominis, qui pretendebat sine fundamento, sibi factam promissionem etc. Et ipse cum filia Costeri mansit in prandio.

12 Dec. Venit Pastor in Oostelberss, qui de quodam infante baptizando habebat controversiam cum Pastore in Westelbers. Judicavi contra Pastorem in Westelbers, quia mater erat nata et educata in Westelbers et ibi improegnata etc., quia quoque importune jussa exire ex Westelberze.

In prandio mag. Laurentius (v. Lommel) et domestici.

13 Dec. In honorem S. Luciae celebravi. In prandio mag. Laurentius cum familia et Pastor (loci).

Venit mane Pastor in Westelberz cum duobus scabinis, qui dixit et authentice probavit, Pastorem in Oostelberz non syncere nec veraciter in causa istius prolis processisse. Quare, cum proles in ipsius pago sit nata, volui ut illam baptizaret, quia violenter matrem ex pago abegerunt (cum) profe. Acta servantur. ¹⁾

Vesperis Pater mag. Ryder cum fr. Godefrido laico. Narrauit de statu Sylvaeducensium et bono ordine Religiosarum. (f. 103^r) Proposuit, quod conventum esset cum Sculteto ²⁾ pro 2000 fl. annue, ut non turbaret Catholicos; conquestus, non posse inveniri inter Catholicos nisi 1300 fl. Ego addixi ex meis 200 fl. in presentia Dⁱ fiscalis (L. v. Lommel), cui commisi, ut numeraret, modo alii supplerent summam.

Venit quidam Conversus ex Trajecto cum passaporto Conventus, ut curarem illud renovari; Pater Franciscus Cosijn prior illud commendabat suis litteris, quibus etiam significabat, Patrem Boelardum ³⁾ electum Priorem Calcariensem.

14 Dec. Dedi mag. Laurentio (v. Lommel) attestationem miraculorum B. V. Dulcissimae pro libro Patris Ottonis Zijllii

¹⁾ De moeder van het kind was geboren te Westelbers (onder de parochie Middelbeers) en diende daar, maar vóór haar bevalling zond de baas haar naar Oostelbeers, waar haar vader woonde. Deze werd na de bevalling door die van Oostelbeers genoodzaakt, moeder en kind naar Westelbeers terug te brengen in een leegstaand vervallen huis. Dat de pastoors het kind niet wenschten te doopen, vond zijn oorzaak in het gebruik, dat het dorp, waar een kind gedoopt was, een ontlastingsbrief moest geven tot borgstelling voor het geval van armlastigheid. De stukken aangaande deze zaak zijn in Arch. Bisd. „Oostelbeers“.

²⁾ De hoogschout Hendrik van Bergaigne; *N. N. Biogr. Wdb.* I 312.

³⁾ Theodoricus Boelardus O. P., als prior te Kalkar vermeld in 1626 en 1636; *Belg. Dom.* p. 318, *B. B.* XIV 18.

1630

jesuitae. qui miracula edere volebat.¹⁾ In mensa Pater Ryder, Pater Nicolaus (Ossius), Pater Martiny, D^{us} fiscalis etc.

Dom^{ca} 15 Dec. Scripsi per Conversum Conventus de Cortersem pro collatione pastoratus in Son, quia Pastor corpore et cerebro inidoneus.²⁾

Scripsi D^o lic. Leemputio de variis et misi per Fiscalem 100 fl. pro D^o Werdeno, quem dicebat ad desperationem adigi et apostasiam minari.

Post celebrationem egi cum Patre Ryderio, qui concionem habuit de statu reipublicae Buscoducensis. In prandio de Hondt sartorem et viduam Joannis van Mirloo cum aliis hospitibus. Vesperi computus aⁱ 1629 cum Fiscali composui.

(f. 103°) Scripsimus ad Capitulum Boxtellense pro Pastore Gemondano, ut portionem augerent ad 50 fl., aliàs quod velit discedere, cum non habeat competentiam vitae etc.³⁾

16 Dec. Venit quaedam, quae se dixit fuisse 9 annis concubinam, Dⁱ Henrici Eyndhouts nobilis, fratris Pastoris in Tilborch,⁴⁾ qui ad me dederat litteras commendatitias pro fratre, quatenus promoveri possit ad sacerdotium. Sed illa protestebatur contra illum, quia habebat tres proles ex eo et matrimonium promiserat etc. Ego statim hac de re litteras ad fratrem dedi et dixi mulieri, ut sua per libellum supplicem exponeret.⁵⁾ Aderat illi Capellanus van Eyck.⁶⁾

Venerunt ad prandium uterque Moijses et Drossardus Cranendonckanus, qui veniebat ex Hagha et a Principe Auriaco mihi salutem deferebat. Et tantum significaverat, quod ecclesiastici in Majoria manerent.⁷⁾

¹⁾ Otto Zylus S. J. gaf te Antwerpen in 1632 uit „*Historia Miraculorum B. Mariae Silvaducensis*”; *N. N. Biogr. Wdb.* V 1184, *B. B.* XIV 202 vv.

²⁾ Het kapittel van Kortessem bezat te Son het patronaat.

³⁾ Het kapittel van Boxtel bezat te Gemonde het patronaat.

⁴⁾ Adrianus Eindhouts; Schutjes V 712.

⁵⁾ Deze vrouw was Theodora de Greef, afkomstig uit 's Bosch, die geënd had op het huis te Rixtel. Jhr. Hendrik van Eindhouts woonde te Aerle. Toen deze het subdiaconaat wenschte te ontvangen en de pastoor van Aerle in Dec. 1630 de daarvoor noodige afkondiging deed, kwam genoemde vrouw daartegen in verzet. Stukken aangaande het daarop volgend kerkelijk proces zijn nog aanwezig in *Arch. Bisd. „Aerle”*.

⁶⁾ Gerardus (Geert) v. Eyck, kapelaan te Geldrop.

⁷⁾ De drossaard van Kranendonk en Eindhoven, Marcellis Hovelmans, had aan Frederik Hendrik verzocht, dat de Katholieke godsdienst in de kerk van Eindhoven zou mogen uitgeoefend blijven. In Den Haag was hem te verstaan gegeven, „dat alles wel soude gaen”, indien men te Brussel neu-

Discessit mag. Pater Ryderius, cui dari jusseram per Fiscalem 6 fl. et medium modium siliginis.

Scripsi ad D^{um} vicarium etc. per Fiscalem et ad D^{um} lic. Leemputt de Werdeno promovendo ad deservituram St. Jacobi (Buscod.).

17 Dec. Comparuit quidam, qui habebat beneficium in Someren et a^o 1626, quia nolebant solvere in sacco, reliquit beneficium et fuit factus pastor prope Weert etc. Petebat liberari suum sponsorem et sibi solvi reliquum. (*f. 104^r*) Dixi quod expectaret finem Conferentie in Tilborch, quia modo per executionem juridice procedere non audebam etc. Sic recessit, relictis duobus paribus perdicum vivis, quod nesciebam.

Venit Pastor in Asten cum Capellano in Arle et testati sunt contra istam feminam pro nobili illo Henrico van Eyndhouts, quod illa ante habuit prolem cum Canonico quodam N.; vidi litteras ab ipso scriptas.

Venit postea ipse nobilis et detulit attestationem a D^o van Rixtel etc. Dixit quod persecuta fuit illum etc., quod a tribus annis non peccavit cum illa. Quare litteras ad fratrem scriptas non misi.

Venit filius cujusdam aeditui in Uden, sacerdos de Oratorio Mechliniae, qui petebat admitti ad confessiones pro his Natalitiis. Examinavi illum, sed mediocriter tantum respondit. Post promotionem studuit Theologiae 2 annis, sed quia in Uden quidam senex surdus audiebat confessiones, dicens se fere scire peccata, quae rustici faciebant, volui illum ab audientia confessionum suspendi a Pastore etc.

Narrabant ipse et pictor quidam Bruxellensis de statu misero Terrae Ravesteynensis et contorsionibus Dⁱ comitis Wilhelmi de Nassau. ¹⁾

Adfuit post prandium mater Taeterbeeck. Misi litteras ad D^{um} Smeyers; ad Patrem mag. Capello binas; ad matrem Cheuws; Mariam Vranx; ad D^{um} Guilielmum Bolognino, pastorem S. Georgii Antverpiae; ad Patrem Schrieck; ad Annam de Duyts; ad Archiepiscopum Cameracensem, dulciores.

18 Dec. Mane hora 5^a ad Missam Auream in templo; magna devotio. (*f. 104^v*) In prandio quidam Helmondanus

traliteit voor Eindhoven zou bekomen en dat men daarom de bemiddeling van den Bisschop (Ophovius) moest zien te verkrijgen. Houben II 15.

¹⁾ Graaf Willem van Nassau-Siegen; *N. N. Biogr. Wdb.* I 1572.

1630

adferebat 3 amas vini Rhenani, sed nolui finaliter emere; obtuli pro ama vini 36 fl.

19 Dec. Mane domi Sacrum pro gravida D^a (de Geldorp) et sorore.

Adfuit D^{us} pastor in Straetem D^{us} Michael (v. Merevoort) cum Adam receptore pro filio intercedendo, qui fregisse vitra dicebatur etc. Scripsi D^o drossardo, ut ignosceret vel me inscio nihil attentaret. In prandio Pater Nicolaus (Ossius).

Retulit fr. Jacobus (v. Ophoven) Sylvaducis litteras a nuncio missas a Sua Ser^{ma} Celsitudine, quibus volebat, ut monerem subditos, ne grana efferent etc., 10 hujus scriptas. Valde indignatus et scripsi mag. Laurentio (v. Lommel), ne similes litteras deferret nuncius, sed traderet Patri mag. priori Bruvellensi mihi transmittendas.

Recepi a sorore ex pecunis Petri b. m. receptoris 600 fl.

Respondi litteris Coenrardi Ophovii, quibus petebat esse receptor.

Respondi litteris D^{ae} priorissae Brugis, ¹⁾ quibus commendabat D^{um} Waltherum de Baviere J. U. L. pro meo secretario.

(f. 105^r) 20 Dec. Quatuor (a) Temporum. Contuli uni tonsuram clericalem et 4 minores Ordines; examinavimus omnes et Capellanum in Deschel tamquam inidoneum ad audientias confessiones remisi. Et admisi capellanum in Geldorp D^{um} van Eyck ad audientiam confessionum, qui bene respondit. Examinatores erant D^{us} pastor in Mierlo D^{us} Wichtmans et Pastor in Ghemert et Geldorp. In prandio manserunt omnes.

21 Dec. Divi Thomae. Examinavi aliquos ad Ordines et tres ordinavi subdiaconos. Quartus Arnoldus Antonii Somerensis, nepos Pastoris in Mijle, quem D^{us} decanus in Asten commendaverat, dum ante altare jam consecrandus esset sacerdos et stolam cum casula accepisset, de facto incidit in caducum morbum ac terribiliter vertens oculos et spumans et clamans et postea quasi mortuus delatus ad sacristiam. At ego processi in Sacro et finivi trium Subdiaconorum Communionem et recessi domum, nec quidquam cum supradicto Antonio ulterius agere volui tanquam irregulari et quia ipse post horam fuit tam alacer, quasi illi nihil accidisset. Et putabat, se sacerdotem consecratum; declaravi illi, quod non haberet sacer-

(a) Hs. 4^{or}.

¹⁾ Priorin van het Dominicanessenklooster Engeldaal.

dotium, nec esset consecratus; imo dixi, quod graviter peccasset, non manifestando hunc defectum. Ipse dicebat, se numquam habuisse, sed non erat probabile, quia non tam cito fuisset sibi restitutus, sed ad tres vel quatuor dies decubuisse etc. (*f. 105^v*) In prandio Pastor (loci).

Dom^{ca} 22 Dec. In templo. Et adfuit in prandio soror D^{ae} (de Geldorp).

23 Dec. Litterae prius allate circa vesperam a Vranx et Patre Chrystophoro Meijsner (a) petitoriae, a capitaneo Dierck de Leuw, ut commendarem illum D^o Vereijck(en).

Recepi quoque pisces et castaneas a Verbraecke. ¹⁾

24 Dec. Vigilia Nativitatis. Cum familia in oleo. Celebravi domi pro gravida; socius audivit confessiones. In Vesperis.

25 Dec. Nativitatis D. N. Nocte hora 3^a ad ecclesiam. Celebravi duo Sacra sub Matutinis; socius tria sub Summo Sacro; frequentissimus populus in summo tamen frigore; cantus ordinatissimus. Hora 6^a cantatum est 2um Sacrum.

Ego pro Missa Majori ad collegiatam ecclesiam Eyndho- *in Eindhoven*
viensem; et habita prius processione cantavi solemniter, assistente D^o decano et Cantore cum Diacono et Subdiacono.

In prandio honeste accepti in domo Decani, ubi praeter ecclesiasticos erant Leytens et Stappaert cum uxoribus et parentes Abbatis S. Michaelis (Antverp.) etc. Redii hora 2 cum ¹/₂ domum. *in Geldrop*

(*f. 106^r*) 26 Dec. S. Stephani. Mane nix et glacies per pluviam resolvebantur; tempus iniquissimum, ideo domi celebravi pro D^a gravida van Hornes. In prandio pastor (loci).

27 Dec. S. Joannis Evang. Mane in ecclesia concionatus est D^{us} capellanus van Eyck; bene! Invitavi illum in prandio. Adfuit D^{us} van Hornes cum sua sorore, D^a Taeterbeeck et vidua Bunnens.

Supervenit D^{us} provisor in Postel, ²⁾ qui deferebet litteras, quibus protestabatur, quod beneficium, vacans per mortem antiqui Pastoris in Lierop, ³⁾ S. Crucis spectaret cum sua collatione ad Abbatem Floreffensem ⁴⁾ et quod ego male

(a) Hs. *Meismer*.

¹⁾ Waarschijnlijk Theod. Verbraecke, abt van Tongerlo.

²⁾ Corn. v. Boesdonk.

³⁾ Petrus Simons van Eijck † 25 Dec. 1630; Schutjes IV 705, '06.

⁴⁾ Joannes Roberti; V. Barbier *Hist. de l'Abbaye de Floreffe* I (1892) p. 315 vv.

1630

usurpassem illius ultimam collationem etc. Petebat uniri pastoratui pro alendo Religioso etc.

Supervenit Drossardus Eijndhoviensis, qui nos invitabat pro die Lunae etc. Mansit D^{us} Boesdonck provisor hac nocte.

28 Dec. Expedivi dispensationem quamdam inter Bake-lenses in tertio ab utraque parte et misi examen ad Decanum et officialem Gheelensem.

in Stratum

Ivi ad prandium op 't Borchke apud viduam Taterbeeck cum familia; aderat D^{us} prior Eyndoviensis cum Licentiato.

in Geldrop

(f. 106^v) Vesperi domum, ubi inveni conversum Godefridum ex Boxtel cum litteris a Patre Ryderio de arboribus ex Udenhout habendis et de electione adjutoris (Decani) in Boxtel. Et quemdam, qui a D^o Joanne Helmondano deferebat scripturam de dispensatione Dⁱ Tinner etc.

Dom^{ca} 29 Dec. Respondi D^o Joanni Helmondano et dixi, me non moveri rationibus et autoritatibus allegatis in suo scripto, quia debili fundamento nitentur etc.; copia epistolae servatur in secretaria.

Expedivi quoque laicum, qui cum duabus litteris a Patre Ryderio venerat ex Boxtel ad petitionem arborum pro reedificanda villa Conventus; dixi D^{um} fiscalem (L. v. Lommel) visurum in Udenhout. Ad electionem coadjutoris Decani in Boxtel dixi expectandum finem conferentiae in Tilborch.

In templo celebravi. Domi inveni dispensatorem Dⁱ van Helmont,¹⁾ qui me pro feria 4^a invitabat ad baptismum filiae. Venit ad prandium cum Patre terminario Minorita,²⁾ cum Patre Nicolao (Ossio), Sculteto (loci) et uxore.

Post prandium recepi Sylvaducis libellum Rev. patris Henrici Lanslot augustiniani, mag. Univ. Lovaniensis, contra 4 Praedicantes Buscoducis.³⁾

Recepi litteras a D^o fiscali (L. v. Lommel), qui Bredae fuerat scribebatque, quod libere frumenta nostra Sylvamducis mitterem.

Pater Berzius quoque Sylvaducis scribebat, seque cum licentia Patris mag. provincialis ibi esse et se in Tiel et locis Ultra-Mosanis ire optare.

¹⁾ Aert van Craenenbroek was rentmeester van den Heer van Helmond.

²⁾ Pater Romoldus uit Boxel (zie *Diarium* volgenden dag); eenige der verdreven Bossche Minderbroeders verbleven in Boxel; Schutjes IV 437.

³⁾ Henr. Lancelotz *Paraenesis ad Romano-Catholicos cives Duci-Sylvios* (Antwerpen Hier. Verdussen, 1630 in 8°); *Biogr. Nat.* XI 245 vv.

(f. 107^r) 30 Dec. Respondi mag. Laurentio (v. Lommel) et scripsi, quod ante discessum meum compareret hic, frumentum venderet 32, 33 et ultra etc., effigiem Rev^{mi} conferret,¹⁾ libellos de obsidione Buscoducis secum ferret.²⁾

Scripsi Mariae Vranx et D^o Smeyers et commendavi D^o audientiaro capitaneum Dierck de Leuw, ut habere possit 200 vierroers.

Ivi in prandi op de Breede Wiel in domo Drossardi cum Patre Maximiliano (Martini), cujus sororem procabatur,³⁾ et cum D^o priore Eijndoviensi, D^o pastore in Straetem et D^o Coppens (a). in Stratum

Vesperis domi, ubi in coena erat Pater Romoldus minorita ex Bortel terminarius, cui pro circuitu pro frumento jussi dari duos pattacones. in Geldrop

31 Dec. Scripsi D^o Smeyers de variis et misi libellum supplicem pro milite Gemertano, ut impetrare posset passaportum, pro quo reliquerat 4 pattacones secretario nostro Patri Martini. Misi quoque litteras ad Coenrardum (v. Ophoven) et Priorissam Brugas de officio receptoris et secretarii.

Computavi cum ancilla Catharina (Crols) et pro quatuor annis, quibus mecum habitavit a Septembris, dedi illi vel assignabo Antverpiae 240 fl. et 40 ex dono; item adhuc illa addidit 85 fl. 12 st. $\frac{1}{2}$, quod dedit Petro receptori, dum viveret, ex donariis. Et addit 34 fl. 8 st. et sic illi provisum de capitali 400 fl., quod applicabo Antverpiae ad redditum, quando eò venero, Deo volente.

(f. 107^v) Computus sororis⁴⁾ revidi et in posterum volui, ut in libro particulari omnia exposita culinae numeraret.

(a) Hs. Cobbens.

¹⁾ Ophovius spreekt hier, naar onze meening, van zijn eigen portret, geschilderd door Rubens (thans in het Seminarie te Haaren); zie B. B. XIV 109 vv.

²⁾ Waarschijnlijk de drie boekwerken, welke aan den magistraat van 's Bosch vereerd waren en vermeld worden in *Tax.* XXXVI 276 vv.

³⁾ Marcellis Hovelmans, drossaard van Kranendonk en Eindhoven, woonde toen op den Breeden Wiel te Stratum; hij huwde, vermoedelijk niet lang daarna, Catharina van Hinesdael (*Tax.* XXVII 98, XXXVII 219) en ging toen waarschijnlijk op Kranendonk wonen. Genoemde Cath. v. Hinesdael was wellicht een zuster van pater Maximilianus Martini.

⁴⁾ Ophovius' zuster Anna.

1631

(f. 108^r)

Annus 1631.

in Helmond

1 Jan. Profectus sum Helmondam, ut baptizarem Dⁱ prolem; ivi cum sorore, secretario et famulo Petro. Mane celebravi ibidem et post Sacrum, quia baptizata erat proles, supplevi ceremonias. Vocatur filia Joanna Francisca, susceptor patruus uxoris Dⁱ. Ad prandium vocati primores civitatis; etiam vesperi. Mansimus vesperi.

2 Jan. Mane dicto Sacro in sacello aule, ivi ad ecclesiam parochialem et inveni illam ornatissimam.

Invisi filiam Joannis (Joosten v.) Mirloo et alios. Dedit vidua nobis poculum 10 poculorum ¹⁾, Colonia allatum, et 200 fl. ex decimis debitis. Fuimus in prandio splendido cum duobus secretariis ²⁾ et uxoribus et vidua Mirloo.

Narravit Rector Domus Apostolorum, quod obtinisset litteras manutentioniae pro Rectore contra Versteeghen provisorum. Dejecerant crucem in platea publica positam presente D^o in Mirloo, ³⁾ sed hodie, nobis existentibus Helmondae, rursum posita, per quem nesciebat Rector.

in Geldrop

Dedi strenas: ancillae Catharinae (Crols) 5 fl., alteri 2 fl. 10 st., Petro 2 pattacones, carroziero 2 pattac., Jacobo famulo 2 fl. 10 st.; carroziere habuit tunicam Petri; Patri Nicolao (Ossio) confessario 6 fl. 4 st.

(f. 108^v) 3 Jan. Purgavi. Comedit hac nocte canis pavonem pulcherrimum, album et varium. In prandio Pater Nicolaus.

4 Jan. Numerati sunt ex pecuniis depositi(s) pro cambio Antverpiae solvendo per Hans de Bie in auro et argento 1200 (fl.) et dati Henrico Bertels mercatori in Tongelree pro 4 fl. centum, faciunt 48 fl. Accepi litteras campsorias, mecum deferendas Antverpiam.

Allatus est ex Hoogeloon per nostros equos cacabus braxatorius cum cupa magna, ex episcopali domo Sylvaducis accepta.

Venit mag. Laurentius (v. Lommel) fiscalis ex Sylvaducis et attulit secum libellos aliquos et litteras a D^o vicario cum litteris Matris Teresianarum, quae Coloniae est, cum apologia Dⁱ Typoets pro ejus defensione contra D^{um} Asseldonc.

Dom^{ca} 5 Jan. In ecclesia mane. In prandio Pastor (loci) et Pater Nicolaus (Ossius). Post prandium in Vesperis.

¹⁾ Een beker van 10 potten.

²⁾ Een dezer zal de Helmondsche secretaris Jacobus Fabri geweest zijn: Frenken I 307.

³⁾ Vgl. *Diarium* 20 Nov. 1630.

6 Jan. Festum Epiphaniae. In prandio D. Taeterbeeck, vidua Bunnens. (*f. 109^r*) Recepti varias litteras Antverpia et Bruxellis, a Patre mag. Capello de triumpho pre pace cum Anglia ¹⁾ et omnibus in Italia accomodatis, a Praeside Collegii S. Willebrordi vel Hollandorum ²⁾ etc. Vesperi laeti cum familia etc.

7 Jan. Conclusi Trigesimum pro Petro, celebrando Requiem.

Mag. Laurentius fiscalis fecit computum nomine Petri b. m. et statum omnium possibilium. Manet debens in pecunia, quam recepit, 3554 fl. 5 st.; in rogghe blijft schuldich 234 mud 2½ sester, deselve in ghelt gestelt tot 16 gl. het mudde maecken 3747 gl.; van boecwey blijft schuldich 65 mudde ½ sester, het mudde gerekent à 12 fl. beloopt 782 fl. 5 st.

Notandum quod in solario nostro tempore obsidionis fuerint modii siliginis circa 130 aut 40 et modii (*f. 109^v*) panici 40, ex quibus recepit soror 2000 fl., quos Petrus dedit D^o Scheffers, ut satisfaceret Scheffers pro 2000 fl., ad depositum mihi datis in Augusto 1628, quos et Petrus ponit tamquam expositos in computu 1629 vel mag. Laurentius ipsius nomine. Quis autem solverit vel reddiderit 1000 fl. Jan Jansens van Bul teengiet, ego an Petrus, nescio; puto quod soror reddiderit per Hermannum receptorem (a). Jam siligo et hordeum et panicum a nobis consumptum anno obsidionis in consideratione venire debet ad diminuendum debitum Petri; etiam pecunia in pulpito inventa, quae ascendit quasi ad summam 169 fl., praeter pecunias, quas Henricus (v. Ophoven) frater, ex ipsius pulpito acceptas, cum cruce aurea et annulo Antverpianam detulit et dedit Christinae (v. Ophoven) sorori in redditione civitatis.

Nota quoque, quod ex frumento divendito mutuo dederim civitati 2000 fl. et illos Antverpiae receperit Maria Vranx.

Sunt quoque in diminutione illius quod (*f. 110^r*) Petrus mihi debet, nisi ante discessum suum ante obsidionem tunc computaverit inter summam, quam mihi reliquit.

Mane celebravi Anniversarium vel Trigesimum pro Petro. In prandio Capellanus ³⁾ et mag. Laurentius.

(a) De woorden: *ego an Petrus, nescio* zijn doorgestreep en tusschen de regels werd bijgeschreven: *Solvit Herman van der Muelen tempore obsidionis.*

¹⁾ De vrede van Spanje met Engeland 5 Nov. 1630.

²⁾ De president van dit Leuvenisch Universiteitscollege, ook wel het Bossche college geheeten, was Henricus Hegelsom, gewezen secretaris van bisschop Zoes; Coppens I 356.

³⁾ Max. Martini of wel de kapelaan van Geldrop.

1631

8 Jan. Scripsi et respondi S(orori) Mariae Vranx et indicavi, me feria 6^a hinc recessurum versus Postel etc.

Pastor in Buuele ¹⁾ infirmus petiit licentiam testandi.

In prandio Judith Taeterbeeck et mag. Laurentius etc.

9 Jan. Scripsi duo testamenta et unum hesternae die et unum hodie 9 Januarii, quae fere conveniunt, excepto quod Monialibus Antverpiensibus S. Catharinae ²⁾ relinquo 50 fl. et Sororibus Nigris ³⁾ 50 fl., ut pro me orent, ut et Sororibus omnibus ^{3^{ae}} Regulae ⁴⁾ pro recreatione una. Dedi unum testamentum clausum mag. Laurentio fiscali, aliud mecum tuli Antverpam. Et irritavi testamentum, quod 5 Augusti a^o 1630 Sylvaeducis feci.

(f. 110^v) Scripsi late D^o vicario de fundatione Coloniensi Disalceatarum et statu rerum, quem declaravi mag. Laurentio fiscali, dixique me omnino velle transferre omnes Religiosas (Carm. Buscod.) Coloniā etc.

Catharina Crols ancilla nostra debet 50 fl. aen Hans Mens, qui debent solvi a Conventu ex reddito 200 fl., quos dedit Communitati nostrae Antverpiensi; inquiratur a Patre Henrico (v. Deventer) seniore, an sint soluti. Ipse Hans Mens obiit et habet sororem habitantem apud Taes op 't hoexke van de Wij(n)gaertstraet.

Pecuniae, quam detuli mecum vadens Antverpam, a Catharina Crols ancilla ad supplementum stipendii, et pecuniarum, quas Petro dederat 83 fl. recepi 34 fl.

Accepi ex communi cassa 40 fl.

in pattaconibus; accepi in goutguldens ex pecuniis,

quae extra cassam erant 39 fl.

in solidis (a)

in auro ex pulpito Petri receptoris 143 fl.

256 fl.

(f. 111^r) Item accepi in solidis pro itinere, quos Petro famulo dedi exponendos 72 fl.

in Postel 10 Jan. Discessi cum Patre Maximiliano (Martini) et nepte Abbatis Tongerlo per Eynhoviam versus Postel, ubi bene tractati.

(a) Niets ingevuld.

¹⁾ Godefridus Jeghers, pastoor van Budel; Schutjes III 375.

²⁾ Dominicanessen; Krüger *Kerkel. Gesch. v. h. Bisd. Breda* I 306 vv.

³⁾ De Antwerpsche Zwartzusters; Krüger a. w. I 288 vv.

⁴⁾ Er waren toen in Antwerpen twee vrouwenkloosters van den Derden Regel van St. Franciscus; Krüger a. w. I 291 vv.

11 Jan. Ex Postel versus Tongerlo; in via 14 milites ex Arschot; dedi illis 2 fl. 10 st.

In Gheel obviavit nobis unus, qui ibat in Postel, missus a Tongerloensibus, qui indicant, quod Status Hollandiae in praedam dedissent duas abbatias et hoc propter spoliatam domum Praedican-^{ti} et dejectam turrim in Oosterhout etc.¹⁾ Et dum in abbatiam intrarem, invenimus omnes perplexos, *in Tongerlo* abscondentes bona etc.²⁾ et armantes se, vocatis rusticis.

Nos vesperi bene coenati dormivimus et mane sumpto jentaculo discessimus; Pater Maximilianus hora 2^a post prandium.

Dom^{ca} 12 Jan. Venimus Lyrano, dicto Sacro in Abbatia *in Lier* Tongerlo, hora 2^a, nemine occurrente. Dari jussi famulis pattaconem et medium pro portariis.

(f. 111^v) Vesperi dedi Religiosis recreationem et attuleram capones duos et leporem, sufficienter pro omnibus. Dedi pro catechismo P(atri) Richoysen (a) 5 fl.

13 Jan. Dicto Sacro in Clusa pro Patre seniore a Daventria, qui Antverpiae agonizabat, discessi cum D^o plebano Lyrano versus Mechliniam et hospitium accepi in domo *in Mechelen* Ampl^{mi} Dⁱ consiliarii Roelants, quem in prandio mensae cum familia assidentem inveni. Laeto vultu excepti. Mansi toto die et invisi beginagium, neptem et de Duyts et dedi pro strena 9 fl. 3 st.

Vesperi venit ad me D^{us} decanus Helverebekanus et mansit in coena.

14 Jan. Mane dicto Sacro in Leliendael, discessi cum D^o decano Helverenbecano Bruxellas; famulis et ancillis dedi *in Brussel* 6 fl. 4 st.

Vesperi hospitati in conventu Bruxellis et grati Patri mag. Capello; detuleram cibaria mecum.

15 Jan. Locutus D^o la Faille secretario de litteris missis et aliis. Ser^{ma} Sua Celsitudine occupata cum Cardinali de

(a) Of *Rockeyzen*.

¹⁾ In een postscriptum schreef de Pastoor van Middelbeers, Johan Oudart, op Zondag 5 Jan. 1631 aan den secretaris van Ophovius te Geldrop: „Ista Octava Innocentium (4 Jan.) circa quartam venerunt tres aurigae Breda mali nuntii, referentes scultetos Hollandos cepisse duos pastores, quorum unus erat pastor in Oudenbosch et alter ignotus; econtra sequenti nocte equites Bredani tulerunt concionatores in Caem et Osterhout; et vespertino tempore die Veneris viderunt octo aut novem pastores in civitatem ingredi. Aut verum aut falsum sit, tempus probabit, ita saltem mihi et pluribus aliis presentibus se vidisse retulerunt”; *Arch. Bisd. „Oostelbeers”*.

1631

Balneis, ¹⁾ Nuncio in Francia. In prandio domi cum D^o decano (Hilvarenb.).

Invisi D^{um} de Marquet, qui vesperi venit quoque ad me, etiam D^{us} Wouwerius etc., etiam Ex^{us} D^{us} Neemius etc.

(f. 112^r) 16 Jan. Habui in prandio audientiam a Sua Ser^{ma} Celsitudine et proposui negotium pastorum etc. Venit ad Aulam Marchio de Aitona et Leganesse ²⁾ etc.; egi de neutralitate Eijndhoviensi.

In prandio invitavi Ex^{um} D^{um} mag. N. Neemium et D. Dinghens etc. Vesperi cum D^o Wouwerio etc.

17 Jan. S. Antonii. Scripsi Antverpian ad M(ariam) Vranx.

Dicto Sacro, ivi salutatum Cardinalem de Balneis, qui ex Francia venerat, et Ill^{imum} Nuntium etc. In prandio apud Abbatem S. Michaelis (Antverp.) in domo cavaglieri Hoppenbrouwer. Post prandium confabulatus cum D^o Wouwerio etc., vesperi cum Patre Hanoc licentiato, qui imagines dedit ³⁾; ego illi 6 fl.

18 Jan. Mane dicto Sacro, ivi ad funus Dⁱ Keveler, capitanei Buscoducis, qui apud Franciscanos sepultus est, comitantibus omnibus Buscoducensibus et Exmo D^o mag. N. Nemio Duacensi et D^o de Maul et Maes ex Financiis. ⁴⁾

In prandio cum eodem Exmo D^o (Nemio) et D. Croonendael ⁵⁾ apud D^{um} Asseldonc. Vesperi domi; aderat Leijtens.

Recepi litteras illas minatorias a D^o Marco van Gerwen, sculteto Peelandiae, scriptas 13 hujus et missas in Geldorp ex Helmonda.

(f. 112^v) Dom^{ca} 19 Jan. Mane dixi Sacrum in conventu et ivi cum processione SS^{mi} Nominis Dei. Locutus D^o Wouwerio, qui mihi (dixit), ex Hollandia scriptum, certo parari obsidionem pro civitate Antverpiensi.

In prandio D^{us} Typoets advocatus, cui dedi commissionem, ut sententiam ab Illmo (archyepisc.) urgeret de 780 fl. ex dominio Hoogheloon et Happaert, nobis ab executoribus Rev^{mi} Sousii relictis etc.; scripturam fecit D^{us} pensionarius van de Velde, quæ debet tradi Illmo D^o, in quem est compromissum.

¹⁾ Kard. G. F. Guidi del Bagno.

²⁾ De markies de Leganes.

³⁾ André Hannoc O. P., geprofest te Luik; Quétif-Echard II 481.

⁴⁾ Waarschijnlijk de Maulde en Jan Bapt. Maes.

⁵⁾ Hendrik van Croonendael, raadsheer en griffier van Finantiën; de Raadt Jacques le Roy et sa Famille p. 21.

Post prandium invisit me D^{us} decanus Eijndhoviensis. ¹⁾

Recepi litteras scriptas 6 Decembris, scriptas ex Hagha a Jan Ijsbrants Groenesteijn, chippier, ²⁾ pro captivis Dunkercae: Jan Ghommersberghen, famulus Joannis Guechgevan, generi carcerarii; Cornelis Janss Coene van der Werve; Aldaert Franssen Quaclaijs; Arent van Ophove. Dese sijn al genomen met de jacht, „Rijswijc” genoempt; den capiteijn is genaemt Koelart; capti 13 Oct. 1630.

Post prandium dedit litteras noster secretarius visitatori Augustinianorum pro terminariis in Campinia et stationibus antiquis. ³⁾ Vesperi Pater Dunckanus in coena, ⁴⁾

(f. 113^r) 20 Jan. Pransus in domo Di de Marquet. Mane celebravi in Gaugerico ante Imaginem B. Virg. Buscod. Salutavi D^{um} abbatem S. Michaelis (Antverp.).

In prandio aderat Pater mag. Bivero; Pater mag. Capello; D^{us} vicarius generalis; D. Piersone; D^{us} consiliarius Legannes⁵⁾; D^{us} thesaurarius Kinschott etc. Post prandium domi composui mea.

Vesperi venit Pater mag. Brouwer, cui dedi libellum supplicem ad Papam, dandum D^o cardinali à Balneis, qui sequenti die discessurum dicebat. ⁶⁾

Dedi Patri mag. Capello priori pro pretensione antiqui debiti 37 fl., pro cibariis 16 et pro eleemosyna 15 fl., pro vino 13, singulis laicis, sacristae pattaconem, coco pattaconem, portario et hospitario fr. Martino singulis pattaconem.

21 Jan. Mane discessi cum barca et currum misi per Mechliniam. In navi pransus; habui duos capitaneos et 4 Minoritas cum mea societate; solvi 12 fl.

¹⁾ Mathias Gerardi waarschijnlijk.

²⁾ Cipier der Gevangenpoort te 's Gravenhage, waar Ophovius had gevangen gezeten.

³⁾ Zie de verordening in *Bijlage X*.

⁴⁾ Guilielmus Donckanus O. P. van het Bossche klooster (*Chron. Busc.* p. 212; *Predikh.* 's B. p. 93) of Christophorus van der Donck O. P. van het klooster te Antwerpen (*Belg. Dom.* p. 237, *Geestel. Erf.* VII 288).

⁵⁾ De markies de Leganes.

⁶⁾ In zijn verzoekschrift zal Ophovius gevraagd hebben, dat de faculteiten, toegestaan aan de missionarissen in Holland, ook van toepassing zouden zijn voor het bisdom 's Bosch; wellicht verzocht hij tevens aanbevelingsbrieven aan het adres van den Hertog van Neuburg, opdat de Dominicanen zouden kunnen overgaan tot stichting eener school in Ravenstein. Eenzelfde tweevoudig verzoek richtte Pater de Brouwer op instigatie van Oph. 14 Febr. d. a. v. aan de Propaganda; *Rom. Br.* N° 467.

1631

in Antwerpen

Vesperī hora 6 domi; erat cum suo curru D^{us} receptor regius Le Molerye ¹⁾; in conventu (Praedic.) gratus.

22 Jan. Non exivi; dicto Sacro, vidi chorum et composui mea. In prandio in cellaria cum nostris. Post prandium venerunt me invisum amici.

(f. 113^v) 23 Jan. Purgavi. Accepit Maria Vranx pro me ex parte Henrici Bertels ab Hans de Bie 1200 fl. Advenerunt varii. In prandio Patres cum D^o drossardo in Wouw, D^{us} Swertius, D^{us} Tassis ²⁾, D^{us} canonicus van Goirl et alii, nepotes Le Steens pro compositione pro nepte, quæ nupsit etc.

24 Jan. Misi Lovanium libellum Voetii contra Jansenium, a fiscali (L. v. Lommel) missum Sylvaducis. ³⁾

Misi per D^{um} decanum Eijndhoviensem litteras et responsonem ad litteras Sculteti Peelandiae minatorias.

Mane celebravi sub Sacro Dⁱ Emmerseel, ⁴⁾ cujus gener prolem sepeliebat etc. In prandio Pater Berzius etc. Post prandium D^{us} decanus Lyranus cum cantore etc. et alii, van de Laerre etc.

Maria Vranx ex illis 1200 acceptavit 800 super D. Taeterbeec ex assignatione Henrici Bertels. Ego dedi Gerardo Roeloffs pro eo quod debebam viduae van de Ghevel pro vestibis Mariae (v. Ophoven) in nuptiis et pro expensis, quas van de Ghevel ⁵⁾ pretendebat ex itinere in liberatione mea, praeter 300 fl. quos dedi, 657 fl. 17 st.; (f. 114^r) 600 fl. super Henrick Bertels et 57 fl. super van den Berghen solvet soror Anna in Geldorp.

25 Jan. Conversio S. Pauli. In prandio apud Boudewijns.

Mane egi cum Patre Berzio et illi dixi, quod non accederet Sylvamducis, aut illum a divinis suspenderem. ⁶⁾

Accessi Rev^{mum} (episc.) acturus de dispensatione, quae a D^o Tinner petitur in primo gradu affinitatis. Ille dixit, se quidem consultum et factum esse, ⁷⁾ sed qua autoritate se nescire.

¹⁾ Vermoedelijk Hyp. de Lalaing, heer van la Moullerie.

²⁾ Antonius de Tassis, kanunnik te Antwerpen; Goetschalckx p. 227 vv.

³⁾ Het werkje *Philonium Romanum correctum*, gedrukt te Dordrecht.

⁴⁾ Adriaan van Immerseel, kanunnik van O. L. Vrouw te Doornik (broeder van Willem, reeds vermeld); de Raadt *Itegem et ses Seigneurs* p. 82, 83.

⁵⁾ Jan v. d. Gevel jr.

⁶⁾ Pater Berzius wilde zich waarschijnlijk zonder verlof zijner Overheid als missionaris naar 's Bosch begeven.

⁷⁾ In plaats van *factum esse* ware duidelijker geweest: *dispensationem datam esse*.

putare per Nuncium pro D. Finael factum, qui 10 millia Romam miserat. Jesuitae in foro conscientiae pro viro in de Bell impetrarunt per Cardinalem Bellarminum. ¹⁾

Dom^{ca} 26 Jan. Ego haec scripsi per filium Broecheoven ad D^{um} Joannem Bueckelium, pastorem in S. Gaugerico Bruxellis. Consulendus D^{us} Uppens, qui omnibus interfuit, dicebat Rev^{mus}.

In prandio apud Rev^{uum} cum D^o Neemio, duobus Jesuitis et filio Puteani, ²⁾ Priore S. Bernardi. ³⁾

27 Jan. Fui invitatus in domo Mariae Vranx cum omnibus amicis.

28 Jan. Mane invisit me D^{us} Amandus (van Horne) cum fratre et multi alii. Domi pransus cum Patribus. Invisi D. Rubbens etc.

29 Jan. In prandio apud juniorem van de Laer. Mane invisit et celebravi (*f. 114^v*) apud Carmelitissas Hispanas. (a)

Detectae omnes fraudes Dⁱ Herstraeten per D. Dinghens.

30 Jan. Pransus apud D^{um} thesaurarium Dinghens, ubi erat D^{us} Charles, scultetus in Turnhout, qui mira narrabat de comite Henrico (v. d. Berg) et obsidione Buscoducis.

31 Jan. Scripsi D^o Sebastiano Bollemans Schiedamensi et respondi binis ipsius de redemptione captivorum Joannis Ghommersberch, qui Dunckercae est; scripsi de redemptione Patris Arnoldi Stuer, qui Groeninghe captus est, ⁴⁾ et generali permutatione; scripsi et respondi Jan Ijsbrantsz Groenesteijn, chippier (b) in de Haghe, qui optabat redimi Jan Gommersberch, Cornelis Janse Coenen van der Werven, Aldaert Franss Quaclaïjs, Arent van Ophove, al genomen met het jacht, genaempt „Rijswijck“; den capiteyn is genaempt Koe-laert; zijn gevanghen op den .13 Oct. 1630.

(*f. 115^r*) Respondi moeder Joosten ⁵⁾ ad suas de 2 Januarii, quibus conqueritur, quod Sua Celsitudo noluerit illi concedere, quod naves onustas frumento ex Germania venire curaret.

(a) In Hs. hier nog eens het woord *celebravi*,

(b) Hs. heeft vóór *chippier* de letter *c* = *carceris*?

¹⁾ Kardinaal Robertus Bellarminus (in 1930 heilig verklaard).

²⁾ Wellicht een zoon van den beroemden Venloonaar Erycius Puteanus.

³⁾ De prior der St. Bernardsabdij aan de Schelde was Judocus Gilles; Sanderus, *Chorographia Sacra Brabantiae* (1726) p. 498 vv.

⁴⁾ Arnoldus Steur O. P. van het klooster te Antwerpen, missionaris te Groningen; *Belg. Dom.* p. 103, 239, *Geestel. Erf.* VII 295, *Biogr. Nat.* XXII 389.

⁵⁾ Zie *Diarium* 15 Aug. 1629.

1631

Respondi, quod Sua Celsitudo et Curia Bruxellensis non essent obligati, ut hoc Hollandis concederent, sed si possem illi particularem amicitiam, quae in mea est potestate, concedere, libenter praestarem.

Adfuit in prandio D. Le Ruee et Persona in Meerbeek, ¹⁾ cui dedi mutuo a rustico acceptos 400 fl. et 16 fl. pro interesse, quos sorori injunxi, ut solveret in Geldorp. Erant pecuniae, quas debebam ancillae meae Catharinae Crols, ut lucraretur interesse per annum.

Adfuerunt presentes Pater Brouwer et Pater Maximilianus Martini.

1 Febr. Venit Ex^{us} D^{us} ab Angelis cum D^o poenitentiario Zoerendonc Lovanio et cum D^o archydiacono (Antverp.) et D^o poenitentiario van Hontsum (a) ²⁾; pransi sunt nobiscum cum D^o van Niel.

Post prandium D^{us} archydiaconus mecum et cum D^o lic. van Hontsum (a) audivimus magistros SS. Sacramenti et Nominis Dei ³⁾ cum deputatis a Societate Adolescentium, ut componeretur dissidium, ortum ex testamento Dⁱ Backers Romae, qui reliquerat 50 fl. annue Societati, qui pretendebantur ab utriusque Sodalitatis praefectis.

(f. 115^v) Adfueram mane Rev^{mo} (episc.), qui absolute resolvebat mecum, dispensationem cum D^o Tinner et vidua Broehoven ab Ordinario fieri non posse. Quare per servitorem scripsi et respondi D^o Joanni Bueckelio, pastori S. Gaugerici, me non facturum.

Scripsi Sylvamducis ad Vicarium, quod praeciperet Subpriorissae (Carmel.), ut acceptet electionem Maternitatis Coloniae etc.

Dom^{ca} 2 Febr. Festum Purificationis B. V. Scripsi compositionem inter Societatem Virorum et Adolescentium Societatis Nominis Dei cum interventu Dⁱ archydiaconi Dⁱ Zypoei officialis ⁴⁾ et Dⁱ van Hontsum (a).

(a) Hs.: van Oncen.

¹⁾ R. v. Niel.

²⁾ Zeger van Hontsum, penitentiarius van het bisdom Antwerpen; Goetschalckx p. 189 vv., *Biogr. Nat.* IX 442.

³⁾ De broederschappen van den Naam Gods of den Naam Jezus, die op vele plaatsen bestonden, hadden ten doel de bestrijding van godslastering, meineed enz.

⁴⁾ De aartsdiaken Zypeus was tevens officiaal.

Cantavi Sacrum in pontificalibus et incredibilis frequentia et devotio.

Adfuit nobis Ex^{us} D^{us} mag. N. ab Angelis et D^{us} poenitentiarius et canonicus Zoerendonck cum D^o Niel, persona in Mierbeeck.

3 Febr. Discesserunt D^{us} ab Angelis et D^{us} Zoerendonck cum D^o Niel. In prandio fui apud D. Taeterbeeck et invitati Vranck et van de Laer.

(f. 116^r) 4 Febr. Pransus domi cum Patre provinciali Irlandorum.¹⁾

Ivi ad D^{um} Rubbenium pro disponenda sepultura.²⁾

Concluseram de componenda discordia, quae erat inter Societatem Nominis Dei et Adolescentes, sed Rev. pater prior me intasco misit Patrem Frederix,³⁾ qui moneret D^{um} archydiaconum et D^{um} van Hontsum (a) poenitentiarium, qui erant mecum arbitri, ut nihil concluderent, nisi de reddito 50 fl. Ego, qui scriptum exhibueram Priori, fui valde indignatus, quod me non monito hoc fecisset etc. Sic dimisi totum et vesperi me absentavi mansique in coena in domo Vranx.⁴⁾

5 Febr. Domi pransus nostraque composui. Computavi cum Maria Vranx et mansit debens 2663 fl. 5 st., sed postea solvit 300 fl. D. Taeterbeeck et multa alia, prout ex computu, ita ut maneant circa 1900 fl.

Invisit me D^{us} marcgravius et invitavit pro vesperi apud Comitem de Hoochstraeten⁵⁾ et Marchionem de Westerloo, sed negavi.

6 Febr. Misi litteras ad Patrem mag. Capello de omnibus scribens: de Sculteto Peelandiae, de Neoburgico et Ravesteyn, de passaporto Commendatoris in Eijndhoven, de Commissariis etc. Recepti ab illo litteras et respondi vesperi; et iterum de rumore, quem noster notarius Brouwer (f. 116^v) audivit a quodam familiari Dⁱ Broechem,⁶⁾ de eo quod ego

(a) • Hs.: van Oncen.

¹⁾ Nicolaus Lynch (Lincoeus); Th. de Burgo O. P. *Hibernia Domini-cana* (1762) p. 515.

²⁾ Rubens zou de teekening van Ophovius' graftombe maken.

³⁾ Waarschijnlijk Antonius Fredericx O. P., *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

⁴⁾ Twee dagen later schijnt Ophovius in het geschil tusschen beide broederschappen toch nog uitspraak gedaan te hebben; zie zijn beslissing in *Bijlage XI*.

⁵⁾ Albert François de Lalaing; Goethals III 184.

⁶⁾ Willem van der Rijt, heer van Broechem.

1631

facerem contra salvoguardiam etc. Scripsi Patri Reginaldo ad Hispanias etc.

7 Febr. Deposui den ligger ¹⁾ episcopatus apud D^{am} Mariam Vranx cum certis litteris. Recepti a Gerardo Roeloff cognato 250 fl., quos debeo illi refundere Eyndhoviaae.

Solvi 6 fl. 10 st. pro Patre Nicolao (Ossio) Eyndhoviensi pro „Speculo Exemplorum” ²⁾ (a).

in Lier. Discessi sumpto jentaculo cum D^o Joanne van de Laere versus Lynam cum curru nostro, secretario Patre Martini et Pastore in Bell nepote. Dedi Conversis singulis 3 fl. Pisces contulimus pro 8 fl.

8 Febr. In prandio van de Laere. Celebravi domi in sacello propter intemperiem aëris, nives, glacies, quae et compulerunt me manere Lyræ.

Dom^{ca} 9 Febr. In prandio van de Laere cum matre et D^o canonico van Goirle. In Clusa toto mane. Post prandium invisit me D^{us} decanus Lermans et habita oratio latina a Patre . . . (b) eleganter. Vesperi concionatores cum cathedristis.

Recepti litteras a drossardo van Meghen van der Cammen de quodam beneficio, (f. 117r) quod in Haeren habebat duo Sacra, quae ex testimonio Dⁱ decani ³⁾ reduxeram ad unum in gratiam studiosi Coloniensis per triennium. Etiam a D^o van Kessel, pastore in Loon, ⁴⁾ de casu occulto in 1° gradu affinitatis.

10 Febr. Mansi Lyræ et commendavi Illmo D^o archiepisc. Mechliniensi D^{um} Guilielmum Worsleij, capellanum majorem Gubernatoris Lyrani, ⁵⁾ qui est frater Priorissae et Suppriorissae Discalceatarum Anglarum Antverpiae et Buscoducis. ⁶⁾

In prandio soli. Post prandium D^{us} decanus ⁷⁾ et Cantor me inviserunt. Venit vesperi fr. Joannes laicus, ⁸⁾ qui comitatus

(a) Deze aantekening is doorgestreept.

(b) Hs. niet ingevuld.

¹⁾ Legger (register).

²⁾ Over het „Speculum Exemplorum” *Bijdr. Bisd. Haarlem* Dl. 29, p. 329—453.

³⁾ L. Hessels.

⁴⁾ B. v. Kessel, pastoor van Loon-op-Zand.

⁵⁾ Don Juan de Mexia.

⁶⁾ Vgl. De Villermont II 489.

⁷⁾ D. v. d. Voort, genaamd Le(e)rman.

⁸⁾ Waarschijnlijk Joannes Varicx, convers O. P., † te Antwerpen 26 Oct. 1637; *Graf- en Gedenkschr.* V 126.

erat Joannem van de Laere, et fr. Gommarus (Evens) et tulerunt litteras a Patre mag. Brouwer de Discalceatis Coloniae et a Patre mag. Priore (Antverp.), quod D^{us} Immerseel redditum 634 fl. solvere non posset. Respondi Priori, quod esset infidelis amicus et impediret solutionem anni 1630, quem recipere putabam etc.

11 Febr. Discessi versus Nazareth et ibi celebravi, sumptoque jentaculo recessi versus Tongerlo; in via periculosa glacies contra Herentout; potest circuii etc. Vesperi grati D^o prelato Tongerlo. Dedi Lyrae pro vino etc. 50 fl. Patri vicario, 24 fl. pro eleemosyna; item Henrico fabro ferrario assignavi in 't Blauw Calff 14 pattacones pro diminutione debiti, quod debebat illi Collegium (Lieranum). (*f. 117^v*) Nota, quod illi 14 pattacones debent cedere in diminutione eorum, quae debet van den Huevel, quia ipsius erant.

in Tongerlo

12 Febr. Mansi in Tongerlo.

13 Febr. Discessi ex Tongerlo et per Ghelam ivi in Postel, ubi absente Prelato optime exceptus.

in Postel

Supervenit quidam nobilis ex Terra Ravesteynensi D^{us} Wilhelmus van Wassenberch, qui pretendebat a (Duce) Neoburgico vicariam Drossardi futuri et ibat Bruxellas ad Neoburgicum. Dedi illi litteras ad Patrem mag. Capello. Est hic D^{us} Wilhelmus van Wassenberch cognatus Dⁱ van Rixtel, etiam ex parte uxoris, quae infirmabatur tunc etc.

14 Febr. Discessimus, sumpto jentaculo, ex Postel. Venimus hora 3^a in Geldorp. In via locutus cum D^o van den Huevel, cui sub censu irredimibili 1 st. concessi, ut octo vel 10 virgas miricae concederet cuidam in angulo nostrae terrae, edificet domum etc.; promisit unam ovem voor het voorlijff.

in Geldrop

Inveni domi Patrem Berzium et quemdam Walterum Buscoducensem, qui habitat in Uden (*f. 118^v*) et pretendit esse reddituarium in Ravesteyn; habebat promissionem et commendationem Ser^{ac} (Infantis), quae obtulit Duci Neoburgico libellum supplicem.

15 Febr. Sumpsi pillulas. Recepti litteras salviconductus et salvoguardiam a Principe Auriaco, quod possum habitare in quocumque loco sub contributione et neutrali¹⁾; et aliam licentiam, quod possim, ut et socii, habere arma etc. Primam misit D^{us} decanus Helverenbecanus, impetratam a D^o Wissekerke; 2^{am} a D^o Stappaert.

¹⁾ Ophovius wilde zich te Ravenstein gaan vestigen; B. B. XIV 100 vv.

1631

Discessit Pater Berzius illique commisi, ut Patri Ryderio diceret de videndo domum in Ravesteijn. Dicebantur jam Jesuitae fuisse. ¹⁾

In prandio Pater Nicolaus (Ossius) et filia Verheyden. Supervenit van den Broeck et Commendator Eijndhoviaae cum filio Dierck van den Broeck. ²⁾

Dom^{ca} 16 Febr. Septuagesima. Mane inviserunt me sergant cum socio, qui me duxerant in Haghham ex Huesden ³⁾; et erant 100 in pago ex praesidio Sylvaeducis; valde humani et semi-catholici; dedi lotum vini.

Celebravi domi propter purgationem etc. In prandio Pater Nicolaus et vidua Taeterbeeck cum filia Verheyden.

Scripti D^o vicario de contracto matrimonio inter duos Helmondanos, Pastore et me inscio et sine proclamationibus aut autoritate, per D^{um} J. Weerden ⁴⁾; scripsi ad ipsum quoque; copiae servantur.

(f. 118^v) 17 Febr. Dedi ancillae meae Catharinae Crols obligationem Dⁱ Rutgeri van Niel, personae in Mierbeeck, quam mihi dedit Antverpiae, quando illi dedi mutuo 400 fl. ad magnam ipsius instantiam, quia volebam illos pro ancilla supradicta applicare ad redditum. Habet ergo ancilla hanc obligationem et ipsius nomine sonat obligatio. Ergo illi nihillum debeo pro salario a tempore, quo mecum habitat, usque ad Septembris anni 1630. Do singulis annis 60 fl., sed ex liberalitate addidi singulis annis 10.

Venit D^{us} Joannes Ghyslenus, pater op den Ulenborch, et ordinavi Regulam, quam etiam servarent mittendae pro colonia ad civitatem Aquisgranensem. ⁵⁾ Super qua missione contractus facti sunt et litterae expeditae. In prandio ipse et Sacellanus et Pater senior Eyndhoviensis cum Patre Nicolao (Ossio).

18 Febr. Mane expedivi litteras Dⁱ Joannis Ghysleni,

¹⁾ Ook de Jezuiten dachten er over om zich in Ravenstein te vestigen.

²⁾ De Protestant Dirk van den Broek was in 1632 schepen-president van Eindhoven; Houben I 370.

³⁾ Na Ophovius' gevangenneming in 1623.

⁴⁾ Jan de Weer, waarschijnlijk dezelfde als Joannes We(e)rden(us), schijnt zich in dezen tijd te Helmond opgehouden te hebben; vgl. B. B. IX 257, noot 3.

⁵⁾ Een deel der Franciscanessen op den Uilenburg te 's Bosch wilde men naar Aken overbrengen; vgl. *Diarium* 24 Sept. 1630.

patris in Ulenborch, et ordinavi Regulam et Constitutiones monialium.

Venit Pastor defunctus et canonicus in Roy cum Capelano ¹⁾ et detulit litteras a Decano ²⁾ de inidoneitate Pastoris (*f. 119^r*) in Son, quam et ad me perscripserat Rev. Pater mag. Ryder ex ore Patris Beirlicom, qui ibi deservierat per Natalitia, ita ut suspensus sit ab Officio per Decanum ex autoritate vicarii van der Sterre. Tamen non desiit celebrare et vadens ad altare diabolum inclamabat etc. Dixi expectandum exitum Conferentiae in Tilburch, ne tradat pastoratum suum hereticis etc.

Supervenit nobis sedentibus in prandio Pastor in Haeren ³⁾ etc. et Pastor loci, rediens ex Gemert, qui et ex parte Commendatoris provincialis me invitabat.

Scripsi et respondi Patri mag. Capello et significavi, me passaportum (Commendatoris in Eindhoven) per Dierck recepisse etc. Scripsi quoque ad M(ariam) Vranx.

Misit Commendator Eyndhoviaae duos venatores cum litteris inquirens de continuatione passaporti etc.; respondi, me ex Aula non habere responsum.

19 Febr. Dedi Petro famulo capitulum, quod esset nimis audax in conversatione etc., presentibus viris gravibus taceret et prudenter ageret, ne cogeret illum dimittere etc.

Discessit pater in Ulenborch D^{us} Joannes Ghyslenus etc.

Venit Jan Bertels et illi ex vi cambii, Gerardo Roeloff cognato nostro dati, numeravi in pattaconibus 600 fl. et dico sexcentos fl. et 24 pro cambio, (*f. 119^r*) quibus satisfactum est pro vestibus neptis Mariae (v. Ophoven) et expositis per van den Ghevel in itinere Hollandico. Restant illi a Gheerardo solvendi 57 fl. 17 st. ad plenam solutionem, sed dedit Antverpiae mihi mutuo 250 fl., qui simul sunt restituendi.

20 Febr. Venit Pastor in Vechel cum quodam rustico, cum quo dispensavi in quarto gradu.

Dedi illi licentiam, ut absente jam Pastore S. Jacobi (Buscod.)

¹⁾ De kapelaan, die toen met G. de Pulser, kanunnik en oud-pastoor van St. Oedenrode, bij Ophovius kwam, zal geweest zijn Joannes Fabri, kapelaan te St. Oedenrode, die in datzelfde jaar Mathias Valx als pastoor van Son zou opvolgen; Schutjes V 315, 673.

²⁾ W. Nicolai, deken van St. Oedenrode.

³⁾ Christianus van Hautthem, pastoor van Haren (bij Megen), dat evenals Geldrop en Gemert bediend werd door priesters der Duitsche Orde; Schutjes III 43, B. B. IX 236.

1631

det et promulget duas bursas vacantes, ¹⁾ quarum unam dederat Pastor S. Jacobi nepoti suae meretricis etc.

Invitavit me per litteras suas, per rusticum consignatas, D^{us} J. van Grevenbroeck, junior dominus quondam van Mirloo, qui sororem domini van Waelwyck, Dⁱ Leeffdael in castro de Croy, in uxorem accepturus erat 25 hujus. ²⁾ Excusavi me etc.; non enim merebatur illum honorem propter inimicitias cum Pastore suo et Abbate Tongerloensi.

21 Febr. Recepti litteras a D^o Werdeno, quibus se excusat de matrimonio contracto et perjurio sponsi ³⁾ etc. Conqueritur, quod non sit pastor, nec detur illi major autoritas.

(f. 120^r) Scripsi litteras consolatorias ad Sororem Jacominam post Pontem Teloneum, quae omnibus religiosis servivit. ⁴⁾

Venit me invitatum secretarius Dⁱ van Helmont, ⁵⁾ ut die Dominico venirem ad prandium; invitaverat D^{um} commendatorem provincialem. ⁶⁾

22 Febr. S. Cathedrae S. Petri. Mane in templo. In prandio uxor Dⁱ sculteti (loci) cum Patre Nicolao (Ossio) et hospitibus.

Venit mag. Laurentius (v. Lommel) et tulit litteras a D^o vicario (v. d. Sterre), quibus adjunctae erant litterae Priorissae Disalceatarum cum attestazione, signata ab omnibus Sororibus, quae Coloniae erant, tam novitiis quam aliis, quod erant optime contentae.

Scripsit etiam Pater mag. Brouwerius, quod habebat litteras ad (Ducem) Neoburgicum a Sacra Congregatione de erectione

¹⁾ Stichting van Joannes Emouts, pastoor van St. Jacob te 's Bosch; Schutjes II 243, '44.

²⁾ Johan van Grevenbroeck, hier bedoeld, bezat alsdan de heerlijkheid Mierlo; Ophovius zal ook diens vader, Raes van Grevenbroeck, den ouden Heer van Mierlo, die in 1626 zijn recht op die heerlijkheid aan zijn zoon Johan had afgestaan, goed gekend hebben; vandaar de eenigszins raadselachtige uitdrukking „junior dominus quondam van Mirloo” („quondam” slaat op „junior”). Johan van Grevenbroeck zou alstoen in derde huwelijk treden met Barbara van Leeffdael, die een zuster was van Philips van Leeffdael, Heer van Waalwijk, en van Wijbrecht van Leeffdael op Croy; *Tax.* VIII 156, '57.

³⁾ Zie *Diarium* 16 Febr. 1631.

⁴⁾ Tijdens de heerschende pest; van Oct. 1629 tot Oct. 1630 waren zes zusters van het klooster achter de Tolbrug gestorven; Schutjes IV 488, '89.

⁵⁾ Lambertus Becx, die later secretaris van Helmond en daarna schout aldaar werd; Frenken I 208, 307.

⁶⁾ Em. Huyn v. Amstenrade.

scholarum in Ravesteyn ¹⁾ etc. Scribit Pater mag. Ryderius, quod fuerit in Ravesteyn et invenerit civitatem parvam in circuitu etc., castrum aptum nostrae habitationi.

Respondi D^o vicario etc.

Dom^{ca} 23 Febr. Venerunt in Tilburch commissarii utriusque partis.

Ego invitatus a D^o de Helmont, ivi in Helmont et ibi celebravi. Erat invitatus D^{us} commendator provincialis D^{us} de Huyn. Mansi nocte. *in Helmond*

(*f. 120^v*) 24 Febr. S. Matthiae. Profectus sum in Ommel *in Ommel* et ibidem celebravi. In prandio apud D^{um} van Asten seniore *in Asten.* et juniorem. Mansi vesperi propter tempestatem cum D^o decano in Asten et D^o patre Ommelensi. ²⁾

25 Febr. Discessi versus Gemert, ubi D^{us} commendator provincialis me expectavit; mansi in prandio et nocte. *in Gemert*

26 Febr. Supervenit in prandio D^{us} van Helmont cum mag. Laurentio fiscali, cum quo redii per Baeckel et Helmont in Geldrop. Vesperi mansit D^{us} fiscalis, quem misi mane *in Geldrop*

27 Febr. versus Tilborch, ut scirem, quid ageretur in congregatione inter nostros commissarios et D^{os} Statu.

In prandio D^{us} scultetus van de Velde et D^{us} Henricus in turri. ³⁾ Vesperi cum carrucis et provisione nostra et Monialium in Omel rediit fr. Jacobus (v. Ophoven) in societate Moyses et Huberti filii Joris Verheyen et filiae Renatae de Hondt.

28 Febr. Venit Pater in Ommel, ut ferret provisionem. Dedi illi litteras ad gubernatorem in Weerdt D^{um} du Boijs propter pericula militum. (*f. 121^r*) In prandio filius et filia Joris Verheyden et Judith Taeterbeeck cum fratre Henrico.

Scripsi et respondi Patri mag. priori Capello de statu Ravesteynensi et quod 5 Martii utraque pars extraheret sua praesidia ex terris liberis ⁴⁾ etc. Misi litteras ad Broehoven Bruxellas cum attestazione pro matrimonio matris cum Tinner,

¹⁾ Zie hiervoren p. 155 noot 6. In haar vergadering van 23 Dec. 1630 had de Congr. der Propag. besloten, aanbevelingsbrieven te schrijven voor den Hertog van Neuburg tot oprichting der bedoelde school en deze te zenden aan Pater de Brouwer; *Rom. Br.* N° 460, dorsalia.

²⁾ Th. Stricken en J. v. d. Boomen.

³⁾ Henricus van Horne zal een der torens van het kasteel te Geldrop bewoond hebben.

⁴⁾ Het Staatsch garnizoen verliet Ravenstein eerst op 31 Maart 1631; *Diarium* 1 April 1631, v. d. Capellen I 616, '17.

1631

quia Nuncius Apostolicus litteras scripturus Romam et dispensationem promoturus etc.

1 Martii. Domi cum hospitibus. In aliquot proclamationibus egre dispensatum.

Dom^{ca} 2 Martii. In ecclesia celebravi et Summo Sacro interfui. In prandio Rev. prior Eyndhoviensis cum Patre Nicolao (Ossio) et vidua Taterbeeck et Bunnens et Pastore (loci).

3 Martii. Recepti litteras a M(aria) Vranx et D. van der Laer. Celebravi domi. Nulli hospites, nisi vidua Joannis Mirloo cum nepte et nepote.

4 Martii. Venit mag. Laurentius (v. Lommel) ex Tilborch, ubi adhuc nihil conclusum: (f. 121^v) Scripsi Mariae Vranx de omnibus et D. Taeterbeeck, quod mitteret balsamum, et S(orori) Mariae Vranx, quod mitteret chyrographum Gregoriae Steelandt matresse et exigeret anni precedentis a van der Asten.

Scripsi Gheeraert Roeloff pro procuratorio in personam van Herman van der Muelen pro processibus contra van der Meere. ¹⁾

5 Martii. Mane celebravi in templo et habui exhortationem ad populum et dedi cineres sacros domesticis.

Petiit per litteras Commendator Eyndhovia, ut impetrarem libertatem habitandi in Wijck in de Landen van Huesden pro Joncheer Adriaen Doublet, die de platte landen begheerde te wonen, quiteerende de plaetse van luytenant van de compagnie van den Graeve van Hoorn. ²⁾

Scribit D^{us} Leemput, in Dominica 70^{ae} ter sub concione hereticorum in S. Joanne attractam in sublime coronam cum ruina candelarum. Conqueritur, quod Ill^{mus} Nuncius non permittat, tempus Communionis Paschalis non preveniri ³⁾ etc.

6 Martii. Dicto Sacro in templo et auditio Sacro solemniter de SS. Sacramento, redii domum. In prandio D^{us} capellanus et domestici cum filia Verheyden, cui supervenit D. Suermont cum nepote et filia. (f. 122^r) Post prandium D^{us} cantor Eyndoviensis ⁴⁾ cum duobus Canonicis et D^o advocato Kessel. Attulit litteras a D^o decano (Capituli) de Corterschem D^o lic.

¹⁾ Zie *Diarium* 17 April 1630.

²⁾ Hij wilde vermoedelijk gaan wonen op het kasteeltje Wijckenstein te Wijck bij Heusden; *Sassens Tijdschr.* I 55.

³⁾ „Potius differretur quam anticiparetur” meende de Nuntius; zie *B. B.* IX 193.

⁴⁾ De cantor van het Kapittel van Eindhoven was waarschijnlijk Joannes Aerts van den Hove.

S. Theol. Gerardo à Lapide, qui scribebat, pastorum de Son per(pe)tuum dari, ut et alia beneficia, atque ideo expectandam mortem Pastoris etc. Ego suggesti ut Pastor in Artse-laer, qui ex Son est natus et parentes habet in Son, ¹⁾ ut ipse acceptaret pastorum (in Son); ego illa intentione ductus sum, ut providerem de Aertselaer D^o Werdeno etc., si scirem penes quem esset collatio.

7 Martii. S. Thomae. Mane in Divino Officio in templo. In prandio D^{us} prior Eyndoviensis cum Patre Nicolao (Ossio) et Pastore in Mierlo D^o Wycmans ²⁾; multa negotia cum rusticis etc., decimatoribus.

8 Martii. Mane post celebrationem adfuit D^{us} drossardus in Hees cum Pastore, qui petebant admitti D^{um} Marcellem. ³⁾ Propter causas permisi usque post Octavam Paschae, reddentibus illis bonum testimonium de vita etc. Manserunt mecum in prandium.

Scripsi et respondi duabus litteris Dⁱ Leemputii per D^{um} (L. v. Lommel) fiscalem; de multis resolvi etc.; de Berzio, quod si veniret Sylvamducis, suspenderetur a Vicario ⁴⁾; de Werdeno; de Paschate; de Monialibus Discalceatis; de Versteghen et Rectore in Apostelhuys etc.

(f. 122^v) Dom^{ca} 9 Martii. Recepti litteras a Patre Brouwer cum inclusa copia S. Congregationis pro Duce Neoburgico pro scholis in Ravesteijn. ⁵⁾

Recessit Fiscalis cum litteris ad D^{um} Leemput et variis commissionibus.

In templo celebravi et in prandio habui Petrum Moyses et Antonium, ⁶⁾ uxores senes Buscoducenses.

Recepti a van den Huevel litteras de congregatione Tilburgensi, quod feria 6^a fere cum indignatione recesserant, sed redierunt vesperi ad colloquium; et D^{us} de Marquet ivit Bruxellas et D^{us} Bruyninx in Haghham, reliquis manentibus etc.

Respondi per latorem et petii, ut (v. d. Heuvel) curaret

¹⁾ Theodorus van Doirnen S. Th. B. F., als pastoor van Aertselaer gestorven 13 Febr. 1634; *Graf. en Gedenkschr.* VII: 2 p. 53.

²⁾ Aug. Wichmans.

³⁾ Waarschijnlijk Marcellis Goossens, die in 1623 te Heeze school hield (Schutjes IV 105) en in later tijd er voorkomt als rector der St. Joriskapel.

⁴⁾ Zie *Diarium* 25 Jan. 1631.

⁵⁾ Zie *Diarium* 22 Febr. 1631.

⁶⁾ Vermoedelijk Antonius Moyses.

1631

ex Postel aliquot antenoosen ¹⁾ aliosque pisciculos vivos; deferret quoque de pachtceelen van Bergheyc et Luyxghestel, quia ex decimis in Bergheyc ipse non solvit nisi 120 fl. et Domini in Eynthoven habent fere 200, quos mihi offert D^{us} Tielleman et computat, se dare Pastori in Luyxghestel 6 modios, cum non debeantur illi nisi tres. ²⁾

10 Martii. Venit in prandio D^{us} van Rixtel, qui commendabat ad Ordines Sacros domicellum Eynthouwts, sed expresse dixi: nisi probet suam continentiam per annum, cohabitando fratri Pastori in Tilburch etc., non ordinabo illum.

(f. 123^v) Recepi litteras a D^o Arnolde Godefridi van Aken Antverpiae, ³⁾ quibus significat, uxorem de Moij (Buscod.) ad instantiam junioris Swertii (canonici Buscod.) vendidisse tabulam S. Antonii ⁴⁾ etc. Scripsi D^o vicario hac de re.

11 Martii. Misi contentum Bullarum Jubilaei, quas ab Illmo Mechliniensi acceperam, ad omnes Decanos. Misi litteras et respondi Patri Capello de Duce Neoburgico et commendavi reconciliationem nobilis viri Dⁱ Adriani Doubleth, quondam locumtenentem cohortis Dⁱ comitis van Hoorne, qui libenter in terra neutrali in Wijck sub districtu Huesdensi sub contributione viveret; misi litteras Commendatoris Eynthoviae, quibus hoc petebatur. Litteras quoque dedi ad Geeraert Roeloff de procuratorio et quod Wouter van de Berghen debeat mihi 307 fl., quos ipse recipiet. Scripsi quoque ad D^{um} vicarium de Discalceatis et misi Bullas Indulgentiarum. Scripsi quoque de tabula, picta per Rubbens, S. Antonii, quae debetur D^o Arnolde van Aken, quam vendidit uxor de Moij. Scripsi Patri mag. Bocquetio de Immerseel et misi blanco pro recipiendis 654 fl., quos a medio anno solvere debebat. Scripsi Patri mag. Brouwer et respondi ad tres litteras, quas receperam;

¹⁾ Volgens Verdam *Middelned. Wdb.* éénjarige vischjes, waarschijnlijk echter voortjes (afkorting van vóórneuzentjes).

²⁾ Over de tienden en goederen des bisdoms onder Luiksgestel en Bergeik, zie Foppens p. 70—72. De korentienden onder Luiksgestel behoorden voor $\frac{3}{4}$ deel respectievelijk aan de St. Jacobsabdij te Luik en het klooster Mariënhage bij Eindhoven en voor $\frac{1}{4}$ aan het Bossche bisdom; de pachters dezer tienden van het bisdom moesten den pastoor van Luiksgestel jaarlijks 3 mud rogge betalen; *Arch. Bisd., Rekening van J. v. d. Heuvel 1632—33 f° 14^v.*

³⁾ Arn. Godefr. v. Aken schijnt eerst beneficent te 's Bosch en in 1629 pastoor van St. Pieter geweest te zijn en ging daarna te Leuven zijn studie vervolgen; Coppins II 164, Schutje's IV 282, 364, *Sassens Jaarb.* 1892 p. 754.

⁴⁾ Door P. P. Rubens geschilderd, zie volgenden dag.

egi gratias, quod tractasset de scholis in Ravesteijn cum Duce Neoburgico. (*f. 123^v*) Respondi Mariae Vranx.

12 Martii. Quatuor Tempora. Misi omnes precedentes litteras. Discessit Verheyden cum sorore. In prandio domestici. Venit fr. Andreas, laicus Buscoducensis, ex termino de Ghemert etc.

13 Martii. Mane timebatur presentia 600 equitum et peditum 600, qui nocte hac transierant versus Weert etc. Domi celebravi. In prandio D^{us} scultetus (loci) et uxor, qui veniebant ex Sylvaducis. Accepi litteras de balsamo a D. Taeterbeeck per Sylvamducis, quia currus discesserant, et proxima vice vasculum mittet. Scripsit quoque D^{us} (L. v. Lommel) fiscalis, se de Tilburgica congregatione bene sperare.

In prandio D^{us} scultetus et uxor ejus, quia veniebant Sylvaducis. Narravi D^o sculteto impertinentem actum Dⁱ Henrici (de Horne) in horto etc. ¹⁾

14 Martii. Mane venit Cuysten cum filio et commendatione Dⁱ lic. Leemputii, ut illi darem Sacros Ordines minores et subdiaconatum, quia debebat ire ad possessionem sui beneficii in Weertsburch ²⁾ etc. Dedi illi minores Ordines et detinui cum patre in prandio. Dicebat mihi, quod Jacob in den Haemer habebat 3000 ₣ pulveris tormentarii in fine obsidionis (Buscod.) et quod civitas emere nolebat; et alii quoque habebant.

(*f. 124^r*) Post prandium venerunt ad examen Capellanus in Leend cum Pastore et Pastore in Hees, illum commendantes pro audiendis confessionibus et praedicatione etc. Satis idoneus.

Venerunt quoque ad examen duo pro sacerdotio, alter Basel-doncanus, alter Capellanus in Moll, et unus pro diaconatu et tres pro subdiaconatu etc. Omnes admissi.

15 Martii. Omnes ordinavi in ecclesia hora 8 mane.

Scripsi per Cuysten ad D^{um} archypresbyterum van der Sterre, quod dimitteret duas Discalceatas, quas petebat Mater Buscoducensis, quae erat Coloniae.

Scripsi quoque ad ipsum et Leemputt de trinatione Dⁱ Werdeni, quod se informarent bene et casu, quo faceret, suspenderetur etc. De Patre Berzio scripsi Leemputio et misi fragmentum epistolae ipsius.

In prandio D^{us} pastor (loci), quia astiterat Ordinationi tamquam archydiaconus.

¹⁾ Zie *Diarium* 11 April 1631.

²⁾ Würtzburg.

1631

Dom^{ca} 16 Martii. Dom^{ca} 2^a Quadrag. (a). Mane in templo celebravi. In prandio nemo nisi D^a Taeterbeeck, de Moij Sylvaeducensis, pictor¹⁾ et Swertius canonicus; venerunt cum Pastore in Mirloo.²⁾ Tractavi negotium van Aken de ornamentis; et nec tabula vendita, nec ornamenta alienata etc.; imo accusabant ab Aken, quod quinque candelabra aenea altaris S. Antonii abstulisset et aliqua ornamenta.

Vesperis venit D^{us} commendator provincialis Ordinis Teutonici S. Mariae cum 12 equis et famulis totidem. Hospitatus apud me illa nocte; famuli cum equis ad hospitium. Fuimus hilares. Solus Pastor (loci) cum familia nostra.

(f. 124^v) 17 Martii. Recessit D^{us} commendator, sumpto jentaculo et Sacro audito.

In prandio venerunt D^{us} pastor in Mirlo, Pater Nicolaus (Ossius) et Pastor (loci). Recepti litteras a Patre Ryder, qui scribebat se optima sperare ex congregatione Tilburgica.

Scribebat D^{us} vicarius, moniales nihil obtinuisse pro patribus suis; interim una sollicitatrix mansit in Hagha.³⁾

D^{us} dux Arschottanus instituit quemdam Arnoldum ab Aken S. Th. B.⁴⁾ deservitorem in Sevenberghen cum stipendio 60 fl. per mensem, salvo quod alat capellanum etc., sed nullo habito respectu episcopi⁵⁾ etc.

Misit ad me processum de dominio in Hoogheloon de illis 780 fl. D^{us} pensionarius van de Velde,⁶⁾ quod remisi ad mag. Laurentium (v. Lommel) Sylvamducis.

18 Martii. Scripsi D. Taeterbeeck, me recepisse 8 uncias balsami. Scripsi et matri D. Cheuws. Scripsi D^o van Hornes

(a) Hs. 40^e.

¹⁾ P. P. Rubens, de maker van het St. Antonius-schilderij, zie *Diarium* 11 Maart 1631.

²⁾ De pastoor van Mierlo Aug. Wichmans (schrijver o.a. van „Sabbatismus Marianus” en „Brabantia Mariana”) kreeg dezen dag Ophovius' goedkeuring voor de uitgave van een werkje over de Lieve Vrouw van Ommel; zie *Bijlage* XII.

³⁾ De Raad van State te 's Hage schreef 10 Maart 1631 aan de regeering van 's Bosch, dat in de vrouwenkloosters geen nieuwe Zusters meer mochten aangenomen en dat ook de priester-rectoren bij hun dood door geen andere mochten vervangen worden (v. Heurn II 475, '76). Om dit laatste verbod ingetrokken te krijgen, solliciteerden de Zusters in 's Hage.

⁴⁾ Volgens Coppens III: 1 p. 291 is hij dezelfde als Arn. Godefr. van Aken bovengenoemd.

⁵⁾ Zie hiervoren p. 139 noot 5.

⁶⁾ Vermoedelijk de gewezen Bossche pensionaris Jan van den Velde, die kort daarop lid van den Raad van Brabant werd.

de punctis quibusdam et dedi sculteto Joanni van de Velde mittenda. Recepti ab eodem Sculteto nomine mag. Laurentii 104 fl. Scripsi Patri mag. Brouwer et commendavi D^{am} Gregoriam Steelandt apud Rev^{um} 1) pro pueris 7, 8, 9 annorum. Scripsi Patri Ludovico (Loemans) et Annae de Duyts, cujus soror Catharina infirmabatur. (f. 125^r) Scripsi D^o vicario et licentiam dedi, ut duae Moniales Discalceatae Coloniam mittantur. Scripsi Joannae Dinghens, ut a D. Vranx 100 vel 200 fl. acciperet. Scripsi idem et ipsi M(ariae) Vranx. Scripsi et misi Patri Bocquetio rapsodia(m) de tribulatione.

19 Martii. Festum S. Joseph. Missae sunt omnes lectae. In Officio toto mane et concione.

Venit post prandium Pater mag. Ryderius 2) cum Patre licentiatu ex Alcmaer Gandensi, 3) qui mihi retulerunt statum Sylvaeducensium et Matrem Carmelitissarum Buscoducensium esse electam Matrem Coloniae et Patrem Philippum Paludanum venisse Boxtellam ex fuga vel vagatione per terminum van Kessel, ubi scandalose vixit 4) etc.

20 Martii. Mane post celebrationem contulimus de variis etc. Bene sperabat (Ryderius) de successu congregationis in Tilburch. In prandio hi duo cum Petro Moyses et uxore.

Post prandium venit D^{us} in Helvort, frater Dⁱ in Mirloo, et attulit testimonia Pastoris sui, in Helvoort et Nuenen nullum esse impedimentum etc. Invitavit me pro die Dominica ad prandium nuptiale in Nuenen etc. Dispensavi cum proclamationibus et tempore clauso. 5)

Dedi praeceptum omnibus conventibus monialium, tam superioribus quam subditis, ut circa officia superiorum nihil mutetur. Misi hoc praeceptum per Patrem mag. Ryderium.

(f. 125^v) 21 Martii. Discessit Pater Ryder cum socio Patre lic. Gandensi (H. Hermani), qui erat Alcmariensis; jussi salutari D^{um} Forest, unum ex Statibus.

1) Malderus, bisschop van Antwerpen: de auteur van *Charters* . . . *Ravest.* II 8 dacht, dat hier de pastoor van Ravenstein bedoeld zou zijn.

2) Rijder was nu waarschijnlijk rector der Carmelietessen te 's Bosch; *Rom. Br.* p. 477.

3) De Alkmaarsche Dominicaner-missionaris Hyacinthus Hermani S. Th. L.; *Bijdr. Bisd. Haarlem.* VI 307.

4) Philippus Paludanus (v. Poel), predikheer van het Bossche convent, van af 1623 missionaris in Haarlem; *Chron. Busc.* p. 221, *Predikh.* 's B. p. 94, *Belg. Dom.* p. 235, *Rom. Br.* p. 555, 606.

5) Cornelis v. Grevenbroek, heer van Helvoirt, zou alsdan in het huwelijk treden met Anna v. Eyck, dochter van den Heer van Nuenen; *Tax.* VIII 163.

1631

Accepi litteras a D^o van Mirloo, quibus mittebat copiam dispensationis super 3 proclamationibus, obtentam a D^o vicario van der Sterre 12 Febr.; ego tantum redii 14. Causam quoque suam explicat contra Abbatem Tongerloos etc.

Recepi quoque litteras a Prelato Bernensi et a mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali ex Tilburch, sed nihil conclusum (in Conferentia) etc.

In prandio Pastor (loci) et Pater Nicolaus (Ossius); post prandium venit D^{us} van Asten, sed transivit sumpto haustu vini.

22 Martii. In prandio Capellanus.

Dom^{ca} 23 Martii. Dicto Sacro et finita concione, ivi *in Nuenen* in Nuenen ad nuptias filiae, quae cum D^o in Helvoort nupsit. Erat devotum prandium; aderant omnes Dⁱ de Mirloo cum uxoribus et parentes sponsae ex Geldria. ¹⁾ Vesperis domi.

in Geldrop 24 Martii. Venerunt rustici ex Nistelroij de campana. Dixi quod committerent se D^o commendatori ²⁾ et obligarent se ad non exigendam amplius campanam, modo haec ipsorum culpa periret. In prandio soli.

25 Martii. Festum Annunciationis B. Virg. Mane in ecclesia. In prandio venit D^{us} pastor in Haeren et nunciavit, (*f. 126^r*) hereticos demoliri fortalitium in Ravesteyn et moenia et se hesternam die laborasse cum aliis ³⁾ etc. Adfuit Pastor loci in prandio cum D. Taeterbeeck.

26 Martii. Scripsi rursus ad Patrem mag. Capello pro salvoguardia Balduini van der Velde, rectoris Dⁱ Brederoy, et pro salvoguardia Dⁱ Adriani Doublett, luytenant van den Grave van Hornes, ut in Wijc sub Huesdensi dominio possit habitare etc. Scripsi litteras ad Hoppenbrouwer, ut suscipiat sollicitationem; scripsi quoque litteras, ad Ampl^{imum} vel Cancellarium vel Steenhuysen inscribendas; misi quoque litteras, ab ipso van de Velde acceptas etc. Scripsi Petronellae (Vranx?) de Beghinae neptis ⁴⁾ transmigratone. Misi litteras ad D. de

¹⁾ Deze bloedverwanten uit het Geldersch Overkwartier moeten geweest zijn Johan van Keerbergh en diens vrouw Barbara van Eyck (wed. van Andries v. Pollaert), die een tante der bruid was; *Bijdr. v. h. Prov. Gen. v. K. en W. in N. Br.* (1918) IV 17.

²⁾ De Commandarij der Deutsche Orde bezat het patronaat en tiendrecht te Nistelrode.

³⁾ T. w. op den L. Vrouwe-feestdag van 25 Maart; deze aantekening zal 26 Maart geschreven zijn.

⁴⁾ Maria v. d. Beek.

Le Hove. ¹⁾ Scripsi Mariae Vranx.

27 Martii. Mane celebravi. Venit mag. Laurentius (v. Lommel) fiscalis et detulit litteras a D^o vicario van der Sterre de missis duabus monialibus Coloniam. Captum nunciat Patrem Gerardum (Othonis), jesuitam, procuratorem, in foro (Buscod.). De persecutione in Patres conventuum. De inordinata collatione pastoratus in Sevenberghen; consulit quod ego jure devoluto conferam. De Pastore in Empel²⁾ instituendo in deservitura in Son cum expectatione. ³⁾

(f. 126^v) Petiit D^{us} Vlierden, canonicus Buscoducensis, per litteras 25 Martii datas, ut darem dimissoriales mag. Gerardo ab Herpen cum titulo Trium Regum in ecclesia Buscoducis et ipse, ut mihi cautum sit, promittit adolescenti sustentationem ex puro Officio Divino libero etc. Litterae servantur dedique dimissoriales ea conditione mag. Laurentio fiscali, ut stipularetur cum illo.

Venit post prandium Pater procurator Carthusianorum et canonicus Cauchontius ex Gheel pro adprobatione venditionis, factae a Capitulo, sui horti etc. Dedi, quia praedecessor concesserat etc.; habent pro 6 fl. 15.

28 Martii. Numeravi Henrico van den Broecke 250 fl. et 10 pro cambio pro Gherardo Roeloff, cognato Antverpiensi.

Wachtelaer ⁴⁾ dedit 100 fl. pro filio, qui habet filiam villicae in Hapaert, ut possit 3 annis manere pro et cum matre in villa etc. Narravit Wachtelaer, quod van den Huevel, qui habet tres clampen decimarum in Bergeijck, ex uno clamp pro honorario habuit 60 fl. ab uno rustico, cui reliquit, et quod Pastor in Luyxghèstel non habeat nisi tres modios; et

¹⁾ Waarschijnlijk Libertus van den Hove, substituut van den Procureur-Generaal van den Souvereinen Raad van Brabant (Goethals I 624, '25), of Martin van den Hove, fiscaal van den Raad van Brabant (Jansen, *l'Abbaye Norb. du Parc-le-Duc* p. 231).

²⁾ P. de Greve.

³⁾ Dit herinnert nog aan het voordien veel-voorkomend gebruik of liever misbruik, dat een kerkelijk beneficium aan iemand werd toegekend „sub expectatione“, t. w. in afwachting van het tijdstip, waarop het beneficium vacant zou worden.

⁴⁾ Izaak Wachtelaer voerde omstreeks dezen tijd een proces tegen het bisdom over tienden te Luiksgestel (*Ach. Bisd., Rekening van J. v. d. Heuvel* 1632—'33 f° 33^v); vermoedelijk was hij dezelfde als mr. Izaak Wachtelaer, kapelaan te Bergeijk; Panken en v. Sasse v. Ysselt, *Beschrijving van Bergeijk* p. 244, '45.

1631

ipse detrahit sex annue etc. et modii ibidem sunt drey vaet min als tot Eijndhoven.

Mane, quia sumpseram pillulas, celebravi domi. In prandio Procurator Charthusianorum, Pater Nicolaus (Ossius) et D^{us} fiscalis.

(f. 127^r) Narravit D^{us} procurator, quod Scultetus Peelandiae me culpabat, quod subscripsissem articulis deditiois civitatis quoad Majoriam, quod illam dederimus Statibus, cum expresse addiderim articulo: „in quantum dependet a civitate”.¹⁾ Proficiscitur a Grobbendonck et Fannio, quibus adfuerat Scultetus Bruxellis.

29 Martii. Mane in ecclesia. In prandio Capellanus. Vesperi advenit D^{us} prelatus Bernensis cum sorore et Priore Cruciferorum²⁾ Sylvaeducensium, qui habitabat in Schijndel etc.

Dom^{ca} 30 Martii. Mane celebravimus omnes in ecclesia. In prandio venerunt Judith Taeterbeeck cum nepte filia Henrici van den Broecke. Numeravi heri Henrico van den Broecke 250 fl. pro Gerardo (Roeloffs) cognato, quos illi debebam ex mutuo, et addidi 10 fl. pro cambio. Adfuit Pater prior Eyndhoviensis cum Patre procuratore in prandio, qui nos invitavit.

in Eindhoven
in Stratum
in Geldorp

31 Martii. Ad prandium ivimus omnes Eyndoviam et vesperi detinuit nos D. Stappaert per horam in 't Borchken.

1 Aprilis. Celebravi mane in ecclesia. In prandio D^{us} abbas (Bernensis), soror, Pastor in Mierloo, Pastor in Gemert; et Capellanus illius fuit a me examinatus ad audiendas confessiones et admissus.

(f. 127^v) Venit aedituus Ravesteijn Arie van Aert, fidelis in procuranda Catholica religione, et nunciavit, praesidium hereticum migrasse heri ex urbe Ravesteynensi³⁾ etc. Attulit litteras pastoris Ravesteynensis Dⁱ Bartholomaei Rhodani et Sculteti etc. Respondi Pastori. Manserunt omnes in prandio cum D^o Pastore in Mierloo etc.

Recepi a Patre Nicolao (Georgii) litteras, Bruxellis scriptas 6 Martii, cum litteris Dominarum de Bolver ex Metz et jam diu misi litteras petitas ad Rev^{um} generalem. Miserunt simul duo rosaria et registrum.⁴⁾

1) Zie *Diarium* 1 Febr. 1630.

2) Joannes Lievens; Schutjes IV 433.

3) Vgl. *Chartes Ravest.* II 8 noot 2.

4) De Bossche predikheer Nic. Georgii, die sinds de overgave van 's Bosch te Brussel verbleef, was uit Lotharingen afkomstig.

Venit stadholder D^{us} Lieffer ex Ravesteijn ¹⁾ cum Henrico van Dueren Udensi, qui filium habet sacerdotem ex clericis de Oratorio, et fuit in Haga apud (Ducem) Neoburgicum etc.; antea fuerat D^{us} Suermont, qui etiam petebat commendatitias. Utrique negavi etc.

2 Aprilis. Discessit D^{us} praelatus Bernensis cum sorore et Pater Maximilianus (Martini) ivit Sylvam(ducis).

D^{us} (L. v. Lommel) fiscalis ivit in Son, ut induceret ineptum Pastorem ad resignationem, sed noluit. Et tamen narrabat Capellanus ²⁾ D^o fiscali, quod Pastor tam esset insulsus, quod in celebratione reliquit cadere particulam Hostiae in barbam et sic recessit (*f. 128^r*) ab altari, ita ut alii acceperint ex barba, ut sumerent etc.

Venit sub Sacro nostro D^{us} in Peeterson cum uxore ³⁾ et famulis et famulabus. Fuerunt laeti et hilares etc.; dedi poculum album. Recesserunt hora 2^a; veniebant ex Baetenborch.

Misi juvenem pro Pastore in Asten, ut deliberarem de exactione sumptuum, factorum in conferentia Tilburgica.

Scripsi mane ad Mariam Vranx et misi cambium, ab Henrico van den Broec acceptum, ad Gherardum Roeloffs, solvendum Joanni van de Laer 750, pro cambio 30.

3 Aprilis. Mane Missa SS. Sacramenti in ecclesia cantata. In prandio invitatus a Sculteto (loci) cum sorore D. Hornes, Pastore, Moyses. Post prandium venit Praelatus Postellensis cum 3 religiosis pro Ordinibus Sacris et duo Embricenses ex domo Fratrum religiosi. ⁴⁾ Tractavi illos et manserunt omnes vesperi.

4 Aprilis. Dedi Ordines Sacros minores et tonsuram quatuor, quia quintus habebat tonsuram. Detinui omnes in prandio et D^{us} abbas ivit in Stiphout, vesperi reversurus cum Secretario.

(*f. 128^v*) Miseram D^{um} decanum Astensem, ut cum Decano Berghycano etc. irent in Eyndhoven et Roy et consulerent de eo, quod agendum esset, quia van den Huevel dixerat, Scultetos congregandos, et volebant, quod ad sumptus in Til-

¹⁾ J. Lieffertz, schout van stad en land van Ravenstein (stadhouder van den Hertog van Neuburg).

²⁾ Thomas Pauli; Schutjes V 674, '75.

³⁾ De heer van Petershem Philips v. Merode, gehuwd met B. de Barbançon, zie p. 64 noot 9 en p. 118 noot 5.

⁴⁾ Over het fraterhuis te Emmerik, zie Delprat *Verh. over de Broederschap van G(eert) Grootte* (1856) p. 182 vv.

1631

burch factos contribuerent saeculares tantum ex tribus partibus unam et ecclesiastici duas alias. Ego dixi, quia Dominica Passionis super hoc deliberatio fieret a sculteto van den Huevel et aliis. Ego volui, quod unus ex parte Decanorum iret cum protestatione etc. Ipsi iudicabant, etiam Decanos Capitulorum consuli debere. Rediit ergo Decanus Astensis et dormivit apud nos cum D^o abbate Postulano etc.

5 Aprilis. Contuli Ordines Sacros; erant tres Postulani subdiaconi et duo Fratres Embricenses, unus diaconus ex Cruciferis Maseyck conventus Buscoducensis. Aduit D^{us} abbas Postulanus in Sacro in ecclesia. In prandio Pastor loci tamquam archydiaconus, fr. Jacobus Jansens, qui erat capellanus ¹⁾ etc.

Omnes in prandio. Supervenit D^{us} pastor in Lyrop cum Sculteto et D^o Joanne Postulano, sed frustra actum de resignatione. ²⁾ D^{us} praelatus agebat de beneficiis et pastoratibus saecularium suis religiosis dandis, sed negavi. Discessit D^{us} Postulanus cum suis.

Dom^{ca} 6 Aprilis. Dom^{ca} Passionis. Mane dicto Sacro, scripsi D^o Leemputio de conventu Discalceatarum et misi litteras commissionis pro ipso, D^o Vossio et Patre Ryderio, ut redeunte Matre Sorore Anna de Jhesus, (f. 129^r) quae electa est priorissa Coloniae in conventu noviter fundato, illi declaretur, non habere auctoritatem et omnia componantur. Misi acta commissionis ipsi Leemputio.

Scripsi quoque hac de re D^o vicario et misi declarationem, quod qui matrimonia contrahunt inter hereticos et catholicos mortaliter peccent, nec permittendum; vide P. Ledesma. ³⁾

Scripsi Patri Ryderio quoque et volui scire, an Pater Berzius Sylvaeducis pernoctaverit. Scripsi quoque de D^o Werdeno ad Leemputium et Vicarium. Misi litteras ad Patrem provincialem Capucinorum, ut mittat Sylvaeducis Patrem Basilium quondam guardianum, quem petebant D^{us} Grinsfen et Brueghel ⁴⁾ et Martinus Hoorenbeeck. Misi litteras per D^{um} Grinsfen, inclusas iis, quas ad D^{um} Grinsfen scripsi; copia servatur.

¹⁾ Misschien Jacobus Janssens O. P. te Antwerpen; *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

²⁾ De parochianen van Lierop wilden, dat hun pastoor Heymans zou bedanken en vervangen worden door Joannes Loonen, Norbertijn van Postel; *Schutjes* IV 706.

³⁾ Pedro Ledesma O. P., prof. theol. te Salamanca († 1616) schreef o. a. een tractaat „de Matrimonio”.

⁴⁾ Waarschijnlijk mr. Simon v. Breugel; *Tax.* VI 38.

7 Aprilis. Discessi curru per Son versus Heeswijk cum sorore et Secretario et Petro in equo.

in Son

In Son descendi, ut viderem Pastorem. Veni hora 10 ad aedes ipsius, sed dormiebat in terra et in vestibus, ut apparebat ex sordibus; ostendebat sordes et stultitiam in corpore et vestitu. Inveni illum plane stultum et praeter rationem. Negabat se suspensum a Decano in Roij, cum tamen Capellanus dixerit factum a D^o canonico in presentia testium.¹⁾ Abominabilis in foetore! Monui illum, ut coadjutorem mittendum Patrem Beirlicom non impediret in officio, nec scandala (*f. 129^v*) excitaret in ecclesia, ut alias fecerat. Negabat omnia; dicebat se non egere coadjutore etc., stulte multa dicens. Ego vocato Secretario (de Son) dixi, ut convocaret Scabinos et in reditu haberem omnes proventus pastorales et quod perpetuum coadjutorem ordinarem, Pastoremque suspenderem ab officio.

Processi per Roij versus Heeswijck, ubi vesperi gratus fui D^o abbati. Inveni ibidem D^{um} (L. v. Lommel) fiscalem. Vesperi pransi.

in Heeswijk

8 Aprilis. Dedi mag. Laurentio (v. Lommel) litteras destinandas Sylvamducis et alias ad Patrem mag. Brouwer et D^{um} Smeyers et Vranx, destinandas per nuncium Antverpianam. Scripsi D^o Smeyers, ut D^o Montfort offeret duos equos etc.

Venerunt ad me D^{us} canonicus van Empel et D^{us} pastor in S. Catharina (Buscod.)²⁾; proponebant varia de catechismo et beneficiis etc.; dixi quod agerent cum D^o vicario et bona conscientia possent suppressere beneficia et redditus pro catechismo, ut possint conservari in beneficium pauperum Buscoducensium.

Dedi D^o van Empel, decano Geertrudomontano, ut possit audire confessiones in monasteriis.

Discessit soror versus Sylvamducis. Commisi mag. Laurentio, ut offerret D^o Werdeno pastoratum in Son.

9 Aprilis. Venerunt multi ex Sylvaducis et vicinis locis, Pastor Berlicom, Drossardus Heeswijck etc., Maij-mette-Vodden.

¹⁾ De pastoor (M. Valx) ontkende, dat hij door den deken van St. Oederode (W. Nicolai) gesuspendeerd was, doch 'de kapelaan (Th. Pauli) had gezegd, dat de suspensie wèl geschied was, t. w. (namens den deken) door den kanunnik (G. de Pulser).

²⁾ Leonardus Schijndelius; Schutjes IV 351.

1631

(f. 130^r) Ivimus ambulatum ad villas D' abbatis. Vesperi rediit soror cum Fiscali, qui detulit litteras a Geerardo (Roeloffs) cognato de solutis Joanni van de Laer 750 fl. et querulosas (a) a nepte van de Ghevel contra Michaëlem fratrem, quod abfuisset 2 noctibus et quod frequentaret diversoria.¹⁾ Rescripsi, quod poneretur apud Cellitas (Antverp.). Scripsi, quod Gheerardus (Roelofs) tres partes panni Anglicani, a Chorān ex Anglia missi,²⁾ qui erant in Lilloo, mitteret (b) per navem Sylvamducis.

10 Aprilis. Mane dicto Sacro, venit Henricus van de Ghevel,³⁾ mansit in prandio.

Narravit quod Pater Gerardus (Othonis) jesuita, jam captus, dixerit illi, se mirari quod Episcopus Bruxellis litem commendaret contra van der Meere, cum habeat justam causam (c). Temerarius censor sui episcopi! Qui est mos Jesuitarum, cum ipsi omnibus sese immisceant et episcopum judicent, quod contra impostorem et furem pupillos defendat, quorum tutor est!⁴⁾

Scripsi Mariae Vranx per Gheerardi litteras.

Visitavimus post prandium Pastorem in Dinter.

in Dinter
in Heeswijk

Dedi D^o Petro van Dunnem, pastori in Gestel⁵⁾ prope Oosterwijck, potestatem legendi libros haeticorum.

(f. 130^v) 11 Aprilis. Redii mane per Middelroij⁶⁾ et Schyndel in Geldorp; veni 3^a hora post prandium⁷⁾; vesperi pransus.

in Geldrop

Recepi litteras a D^o van Geldorp, quod hortus sub domo verteretur in hortum florum; piscatura esset mea cum cubiculo et domo nova tota etc. Indicavi D^o Henrico (de Horne) per Scultetum, qui vesperi erat in collatione.

(a) Hs. *querulusas*.

(b) Hs. *mitterentur*.

(c) Dezen zin heeft Ophovius onderstreept.

¹⁾ Michaël, een der jongste kinderen van Ophovius' broer Nicolaas, was een losbol.

²⁾ Chorān (*Diarium* 8 Juli d. a. v. heeft Coran) was waarschijnlijk agent bij het Engelsch Hof.

³⁾ Waarschijnlijk zoon van Jan v. d. Gevel sr. en Lucretia v. Orthen.

⁴⁾ Ophovius was oppervoogd over de minderjarige kinderen van zijn overleden broer Nicolaas; vgl. *Diarium* 17 April 1630.

⁵⁾ Petrus van Dunne, pastoor van Moergestel; Schutjes V 137.

⁶⁾ In Middelrode zal hij denklijk een bezoek gebracht hebben aan het kasteeltje Seldensathe, dat Joost van Hedikhuysen enkele weken te voren gekocht had; *Tax.* XXXVII 220.

⁷⁾ Hij vermeldt hier niets van zijn terugkeer in Son, zie *Diarium* 7 April 1631.

1631

12 Aprilis. Misi Scultetum cum Patre Martyni in Weert ad D^{um} colonellum D^{um} van Wittenhorst ¹⁾, qui ibi positus erat cum 3000 militum. Scripsi litteras ad ipsum complementi et credentiae.

Post Sacrum nostrum secutus est D^{us} pastor et uxor Sculteti ad prandium. Rediit vesperi a Wittenhorst Pater Martini cum bona expeditione et salvoguardia.

Dom^{ca} 13 Aprilis. Dom^{ca} Palmarum. Ivi cum procesione per sacratum et celebravi pòst sub Summo Sacro. In prandio Peeter Moijses cum uxore et Patre Nicolao (Ossio).

Post prandium venit Scultetus Ravesteynensis Bruxellis, D^{us} Lieffer; illum invitavi et detinui vesperi cum Sculteto Geldorpiensi in coena et nocte etc. Dixi de socio illius Henrico van Dueren, quod illum nollem, quia inimicus erat jurisdictionis episcopalis in terra Ravesteynensi ²⁾ etc.

Recepi litteras a Patre Brouwer, quod Congregatio Sacra declaravit, Missionariorum potestatem (*f. 131r*) etiam sese extendere ad Diocoesim Buscoducensem. ³⁾

14 Aprilis. Respondi litteris receptis et remisit mag. Laurentius (v. Lommel) fiscalis ex Sylvaducis per Martinum Hoorenbeeck ad van de Laer summam 1000 fl. ut numerarentur S(orori) Mariae Vranx, de quo illum monui, ut poneret ad nostrum computum. Scripsi quoque, ut mitteret litteras Ghelam.

Venit D^{us} fiscalis cum D^o archydiacono etc. Recepi litteras, quas misit Prior Carthusianorum, signatas per D^{um} Kesselaer et D^{um} Vannium commissarios, quibus petebant, ut pro D^o decano Helverebecano numerarem 4000 fl. pro suis expensis, factis in itineralo pro compositione Majoriae, et hoc ad bonum computum Status Ecclesiastici per Majoriam pro expensis etc. Ego scripsi citatorias omnium Decanorum et Praefectorum monasteriorum pro feria 2^a post Octavam Paschae in Eynhoven pro inveniendis illis 4000 fl.

¹⁾ Walraven Willem van Wittenhorst.

²⁾ Zoals verder nog blijken zal, wilde de Hertog van Neuburg, gesteund door enkele Jezuïeten, de geestelijke jurisdictie over het Land van Ravenstein onttrekken aan den bisschop van 's Bosch en opdragen aan dien van Luik; *B. B. XIV 100 vv., Bull. Inst. Hist. XVI 45 vv.*

³⁾ Op 6 Maart 1631 beschikte de Congreg. v. h. H. Officie gunstig op het verzoek van Ophovius, dat de bevoegdheden, aan de missionarissen in Holland geschonken, ook van kracht zijn voor de stad en het bisdom van 's Bosch; *Rom. Br. N° 469.*

1631

in Eindhoven 15 Aprilis. Transivi Eijndhoviam versus Postel cum D^o archydiacono et sociis etc. Ibi tradidit mihi D^{us} Leytens litteras a D^o Le Saggie, graphiario Principis Auriaci, scriptas 19 Febr., quibus Princeps petit, ut componam discordias inter Leytens et Drossardum etc. Misi quoque attestationem pro cognato Hans le Steens in causa parentum et domus mortuariae¹⁾ etc. Scripsi D. Cheuws et Patri mag. Brouwer de Duce de Vendome²⁾ etc.

in Postel (f. 131^v) Venimus vesperi in Postel et D^{us} prelatus expectabat nos jejunos, sed nos sumpseramus prandium. Vesperi totus erat Prelatus in discursu de plumbetis (a), pauperibus distribuendis feria 5^a in Coena Domini.³⁾

in Geel 16 Aprilis. Mane dicto Sacro et sumpto prandio versus Gheelam etc. Venimus ad xenodochium vesperi et valde grati; omnia nitida; Decanus uterque⁴⁾ venerunt nobis congratulari.

Curavi vocari omnes sacerdotes, ut et diaconos ac subdiaconos.⁵⁾ Inveni 12 sacerdotes cum Pastore in Bell, Millegem et Capellano in Bell, quem examinavi et inidoneum inveni ad audiendas confessiones, et Capellano in Millegem et tribus religiosis ex Tongerloo, quos et in Missa communicavi (b). Confirmavi aliquot. In prandio omnes assistentes, jam nominati. Municipium Gheelense obtulit vinum etc. Comedi in refectorio cum Sororibus et hospitibus.

17 Aprilis. Vide praecedenti feria. Mane consecravi Olea solemniter. In prandio praecedentes, vide feria 4^a, in xenodochio, magistratu solvete vinum.

(a) Bons van lood.

(b) Hier is Ophovius reeds bezig met 17 April (Witten Donderdag).

¹⁾ Hans Lesteens (geh. met Maria Peeters) stierf als oud-deken van het kuipersambacht te Antwerpen 16 Oct. 1650; *Graf- en Gedenkschr.* I 202.

²⁾ De Congreg. der Propag. behandelt 7 Mei 1631 een brief van Pater (de) Brouwer, waarin hij o. a. te kennen had gegeven, dat de Hertog van Vendôme (Cesar van Vendôme, natuurlijke broeder van Lodewijk XIII), die zich naar Holland had begeven, een Dominicaner-missionaris had gevraagd, die voor hem de Sacramenten zou toedienen en Mis doen. — Hiertegen maakt de Congreg. het bezwaar, „quomodo dicto duci Sacramenta administrari possint, si in Hollandiam perrexerit, ut haereticos in bello contra catholicos juvaret” (*Arch. Aartsb. XXXI 335*). Genoemde Hertog was op 15 Maart in 's Hage aangekomen, waar hij door den Prins van Oranje met 20 karossen werd afgehaald; v. d. Capellen I 620.

³⁾ Op Witten Donderdag (17 April) zou de abdijs een harer twee jaarlijksche algemeene armespijnden houden.

⁴⁾ De kapitteldeken A. Bloem en de districtsdeken L. Oppels.

⁵⁾ Wegens de noodige assistentie bij de wijding der H. Olieën.

Venit quidam ex Arendonc pro dispensatione. Distuli usque ad Bullas ex Urbe, quas expecto quotidie per Patrem mag. Brouwerium, qui scripsit se accepturum declarationem pro Majoria et Diocesi nostra, quod sit ejusdem con(f. 132^r)ditionis cum Provinciis Unitis. ¹⁾

Vesperis dedi collationem omnibus Sororibus in vino Hispanico.

18 Aprilis. Mane dedi tonsuram cuidam Ravesteynensi ex Zeelandt sub Uden, sed nolui dare alios Ordines, nisi haberet requisita; non habebat titulum patrimoniale debitum, nec proclamationes etc. Remisi quoque unum Gheelensem Verscueren, quia fuit impos mentis; voluit ille proove! ²⁾ Et quidam Ghelensis Goossens etiam fuit rejectus, quia non habuit proclamationes; est luscus vel saltem defectus visus a longe etc. Dedi Ordines minores canonico Boxtellensi Baiaerts. ³⁾ Interfui Summo Sacro et caeremoniis Adorationis Crucis etc. In prandio in xenodochio et sumpsi tantum bierenbrodium etc.

Narravit D^{us} decanus-pastor, quod Pastor in Sammel administraverit cuidam peste laboranti per rusticum et baculum SS. Sacramentum et Extremam Unctionem; scripto proprio confessus; jam dicitur bis factum. Retulit quoque, quemdam ex episcopatu Antverpiensi pastorem dedisse licentiam pastori sub diocoesi Leodiensi, ut conjungeret duos, quorum altera erat Geelensis et id sine licentia proprii pastoris et sine proclamationibus. Narrabat D^{us} archydiaconus, quod Episcopus Antverpiensis practicasset alias ut, quando alter esset suae diocoeseos, cum utroque dispensaret in omnibus proclamationibus, quod mihi mirum videbatur.

Scripsit mihi uxor Hoebraecke et misit salmonem et pladdijs, ut tractarem maerten ⁴⁾ in domo Dⁱ canonici Cauchontii.

(f. 132^r) 19 Aprilis. Vigilia Paschae. Venit D^{us} Baiaerts pro subdiaconatu et petiit dimissoriales, quia ibat ad proseguenda studia Duacum; dedi. Venit Secretarius in Helverenbeeck cum filio tonsurando. De Cort pro alio filio, qui factus erat de Oratorio, pro dimissorialibus; petiit quoque adprobari pensionem pro redemptione litis et expensis in causa processus

¹⁾ Zie *Diarium* 13 April 1631.

²⁾ Proove = onderzoek.

³⁾ Jasper Beyaerts; *Tax.* XXII 330, '31, *Bossche Huizen* II 293.

⁴⁾ Maerten = dienstmaagden.

1631

contra Mutsenics de canonicatu suo Helverebecano ¹⁾; approbavi, quia erat tantum quarta pars proventuum de 900 fl. semel.

Admisi ad habitum professionis in xenodochio virginem Gheelensem Barbaram Verlinden, aptissimam.

In prandio apud D^{um} canonicum Cauweghon(tium); aderat frater ejus D^{us} drossardus, uxor, pater et D^{us} pastor in Bell et nostra societas.

Dom^{ca} 20 Aprilis. Dom^{ca} Paschae. Mane devotione habita in xenodochio, ivi hora 8 cum ¹/₂ versus ecclesiam parochialem ad cantandum Sacrum solemne. In prandio a D^o decano-pastore invitatus cum magistratu. Finito prandio ivimus hora 3^a ad Vesperas, quibus finitis processionaliter itur cum reliquiis S. Dymnae, quas Canonici ex sua ecclesia mane hora 10 sub concione terminarii Minoritae deferunt ad ecclesiam S. Amandi parochialem; et itur ordinate ad S. Dymnam; ibique fiunt Vesperae et concio.

in Tongerlo Ego discessi, finita processione, ex xenodochio versus Tongerlo. Vesperi gratus D^o abbati.

(f. 133^r) 21 Aprilis. Mane dicto Sacro multos confirmavi et ante expedi vi litteras ad D^{um} Montfort et D^{um} Kesselaer cum instructione pro Secretario nostro Patre Martini, ut apud Suam Ser^{man} Celsitudinem instaret pro litteris ad Regem Franciae et Reginam, quatenus moniales Buscoducenses, ubi praeter beginagium erant 400 et 4 in 9 monasteriis, possint conservare suos patres confessarios. Dedi libellum supplicem cum plena instructione. ²⁾

Dedi quoque litteras ad Mariam Vranx, ut numeraret 500 fl. pro D^o Montfort pro equis, honorariis etc.

Discessit Pater Maximilianus (Martini) cum equo nostro et famulo rustico, ut vesperi esset Antverpiae et cum navi iret Bruxellas.

In prandio cum D^o abbate laeti, postea in Vesperis.

¹⁾ Een kanunniksprebende te Hilvarenbeek was door den Koning toegekend aan den Hilvarenbeekschē kanunnik Andreas Mutznich en door den Baron van Duffel (Philips van Merode) aan Joannes de Cort, vice-pastor in Duffel. Tot beslechting van het geschil was tusschen beiden een transactie aangegaan, waarbij de prebende werd toegekend aan de Cort onder bepaling, dat deze aan Mutznich „pro redemptione vexae dictae litis et expensis supportatis” en dus „absque simoniae labe aut pactione illicita” 900 gl. zou betalen. Een copie der akte, waarbij Ophovius 19 April 1631 te Geel „in xenodochio” deze transactie goedkeurt, berust in Arch. Bisd. „Hilvarenbeek”.

²⁾ Zie Bijlage XIII.

22 Aprilis. In Tongerloo. Mane dedi tonsuram cuidam juveni Balensi Henrico, nepoti Pastoris in Beringhen, ¹⁾ et confirmavi multos post Sacrum.

23 Aprilis. Discessi ex Tongerloo. Dedi famulis 7 fl. 10 (st.); portariis 18 fl.; viro, qui cum Patre Martini ivit et reduxit equum Antverpia 2 fl. 10 (st.). Ivi in Gheel et celebravi in S. Dympna. Sumpsi jentaculum in xenodochio. Dedi *in Geel* Matri xenodochii pro eleemosyna 30 fl., pro ecclesia et servitricibus 5 fl.

(f. 133^v) Discessi ex Gheel versus Postel, ubi in via invenimus D^{um} van den Huevel scultetum cum filio, qui ibat *in Postel* Bruxellas, ut deferret computum expensarum congregationis in Tilburch, quae ascendebant ad 302 fl. incirca; dabat nobis taxam aⁱ 1608.

24 Aprilis. Discessi ex Postel versus Geldorp cum D^o archydiacono; venimus domum hora 5^a post prandium. Omnes *in Geldrop* sani. Deo laus!

25 Aprilis. Venit D. van Esch ex Bergheyck, ²⁾ ut redimeret poenam cujusdam falconarii adulteri, sed jam a Praetore erat facta citatio; quare preventione ³⁾ habente locum negavi etc.

Venit D^{us} prior Eijndhoviensis et narrabat de statu canonicatus, collati a Principe Auriaco etc. et dicebat posse impetrari ab Aula (Bruxell.), quia erant vices Regis eo quod resignatio ultima fuerit facta cum expressa conditione Suae Celsitudinis (Infantis), quod volebat servare turnum suum. ⁴⁾

26 Aprilis. Mane dicto Sacro revidimus cum D^o archydiacono repartitiones factas. ⁵⁾ Supervenit D^{us} fiscalis mag. Laurentius (v. Lommel), cum quo post prandium actum; dedit mihi cambium Martini Horenbeeck ad van de Laere 750 fl. tantum, quia nolebat recipere nisi pattacones etc.

¹⁾ Jan Belmans; *Anal. Hist. Eccl. Belg.* IX 386.

²⁾ Mr. Dirk van Esch was in dezen tijd president-schepen te Bergeik; Panken en v. Sasse v. Ysselt a. w. p. 96, 97.

³⁾ Van het Fransche woord *prévention*.

⁴⁾ De kanunnikenprebenden te Eindhoven werden beurtelings vergeven door den Hertog van Brabant (den Koning van Spanje) en den Heer van Eindhoven (den Prins van Oranje) met dien verstande, dat de Hertog de eerste vergeving en de Heer de tweede en derde mocht doen enz.; Houben I 45, 386.

⁵⁾ Ter voorziening in de 4000 gl. voor den deken van Hilvarenbeeck.

1631

(f. 134^r) Adfuerunt duae moniales ex monasterio Dommelen ¹⁾ et Pastor in Arle ²⁾ et Pastor in Lierop.

Dom^{ca} 27 Aprilis. Dom^{ca} in Albis. Venit Pastor in xenodochio Sylvaeducensi pro salvoguardia magistri in xenodochio; dedi illi commendatitias et tractavi in prandio. Adfuit in prandio Scultetus (loci) cum uxore, Archydiaconus et Fiscalis et fr. Andreas laicus Sylvaeducis.

Recepi litteras varias per Patrem Maximilianum Martiny, qui Bruxellis rediit et dedit D^o Montfort 500 fl. meo nomine. Locutus Infanti de patribus monasteriorum; habuit bonam audientiam; et promisit, sese scripturam Regi Franciae et Reginae. Misit Pater mag. Bocquetius pasportum conventus (Antverp.), ut curarem continuari.

in Eindhoven

28 Aprilis. Contuli me cum D^o archydiacono et fiscali mag. Laurentio Eyndhoviam, ubi inveni omnes Decanos Capitulum vel deputatos et Decanos rurales ac Patres monasteriorum, ut tractarem de inveniendis 4000 fl. pro Decano Helverebecano, prout Dⁱ commissarii ex commissione Suae Celsitudinis per litteras ad me datas petierant. Electi sunt ex toto corpore aliqui deputati ex singulis membris, ut conferrent de taxa facienda, (f. 134^v) quia de taxa facta in subsidium Seminarii omnes conquerebantur. ³⁾ Ivimus ad prandium in conventu (Canonicorum) Regularium (S. Aug.), Decani et alii ad alia loca. Post prandium rursus convenerunt ad domum Decani Eyndhoviensis deputati, inter quos et ipse erat. Diu disputatum. Tandem mane concluserunt. Meipsum taxavi in 10 fl. ad 100, etsi non obligarer, quia episcopalia bona erant secunda per tractatum redditionis civitatis Buscoducensis; ergo in triplici taxa ad 300 fl. Hoc feci, ut omnes animarem.

in Geldrop

in Eindhoven

Vesperi domi, manente ibidem D^o fiscali et D^o archydiacono. 29 Aprilis. Mane rursus hora 9 ivi versus Eijndhoviam; omnibus praelectis et auditis, adprobavi facta. ⁴⁾

Dicto Sacro, quia erat festum S. Petri Martyris, et sumpto

¹⁾ St. Agnetendaal; Schutjes III 470 vv.

²⁾ Joannes Mathijssen, pastoor van Aarle; Schutjes III 51, 52.

³⁾ Over de getaxeerde bijdragen tot onderhoud van bedoeld Seminarie zie v. d. Elsen-Hoevenaars, *Analecta G. Coeverincx* I 191 vv.

⁴⁾ Coppens I 175 vermeldt een brief als berustend in het abdijsarchief van Berne en als door Ophovius dezen dag geschreven, betreffende het aandeel, dat de pastorieën enz. in het dekenaat Orthen te betalen hadden. Die brief is niet meer aanwezig. Wel berust in datzelfde archief een stuk van 14 Febr. 1634 betreffende het aandeel van het kwartier van Maasland; zie Bijlage XIV.

prandio apud Regulares ivi ad domum Stappaert, receptoris Principis Auriaci, et dedi illi, quia sequenti die ibat in Hagam, commissionem ut procuraret continuationem passaporti pro (Praedic.) Antverpiensibus, quod expirabat 15 Maii. Dedi litteras ad D^{um} advocatum de Jonge cum duabus quitantiis a Gregoria van Steelant pro 39 fl. 12 st.. ex quibus solvet expensas. Dedi illi preterea commissionem, ut tractaret cum Principe Auriaco de canonicatu Eijndhoviensi pro nepote D^o Nicolao ¹⁾; (f. 135^r) dedi illi instructionem in scriptis et ut uteretur opera Dⁱ Le Saggie, graphiarii Principis, et Dⁱ de Brederode, si sit in Haga Comitibus.

Vesperis domi cum societate. Dedi commissionem mag. *in Geldrop* Laurentio, ut reciperet pecunias omnes.

30 Aprilis. Scripsi ad D^{um} Montfort de passaportis vel salvoguardiis pro D^o Adriano Doublet, luytenant van myn Heere den grave van Horn, et Balduino van de Velde, receptore Dⁱ de Brederode, quae erant semel concessa a Ser^{ma} Sua Celsitudine et turbata per D^{um} Steenhuysen. Rogavi ut expedirentur et misi litteras ad D^{um} Smeyers et cavagliero Hoppenbrouwer; etiam scripsi, ut instaret et acceptas salvoguardias mitteret ad mag. Laurentium fiscalem Sylvamducis. Scripsi Mariae Vranx et misi per Patrem mag. Rijderium cambium 750 a D^o Hoorenbeeck.

Scripsi quoque per ipsum ad Provinciale eligendum in Capitulo Provinciali Duaci ²⁾ et ad Patres Diffinitores de stabilienda Missione Hollandica et praeficiendo Patre Brouwerio et Patre Ryderio etc. ³⁾

Scripsi quoque nepti, viduae van de Ghevel, de fratre suo Michaele (v. Ophoven), qui erat Bruxellis positus in 't Tucht-huys, quia dilapidaverat cum mereticibus et nebulonibus multas pecunias etc. Volui ut maneret, donec redirem ex balneo Aquisgranensi. Misi formam procurationis ex nomine creditorum super Hermannum van der Muelen pro prosequendis processibus domus mortuariae tum Sylveducis tum Bruxellis.

¹⁾ Nicolaas, zoon van Ophovius' broer Nicolaas; hij werd in 1635 kannik te Sittard.

²⁾ Het Predikheeren-kapittel werd gehouden op den derden Zondag na Paschen, 11 Mei; alsdan werd Carolus Pluchart tot provinciaal gekozen; *Belg. Dom.* p. 21, *Biogr. Nat.* XVII 824.

³⁾ Hij verzocht waarschijnlijk, dat J. (de) Brouwer zou behouden blijven als prefect der Hollandsche Missie en Ryder als rector der Bossche Carmelietessen.

1631

(f. 135^v) 30 Aprilis. Festum S. Marci. Discessit D^{us} archydiaconus cum Fiscali versus Son, ut de Pastoris inidoneitate et suspensione propter stultitiam et impotentiam sumerent informationem.

Concessi heri Eijndhovia ad petitionem Abbatissae, ut duae novitiae post annum probationis profiterentur in Cauwaeter; altera erat filia Loeff.

in Aarle 1 Maii. SS. Philippi et Jacobi. Profectus sum in Arlebeeck, ut audirem computum sacelli. ¹⁾ Dixi Sacrum in sacello. Praesentatus est mihi computus; postea illum audivit meo nomine D^{us} archydiaconus; ego signavi et D^{us} decanus Eyndoviensis et D^{us} van Rixtel etc. tamquam auditores. Sumpsimus prandium; aderant fere 20 personae: Sacellani, Aeditui, Secretarius, Scultetus etc.

in Geldrop Scripsi litteras ad Werdenum, an velit acceptare deservituram in Son; dedi commissionem quoque mag. Laurentio etc.

2 Maii. Dedi licentiam Patri Nicolao (Ossio) pro religioso ex Bethleem, ²⁾ ut possit alicubi in diocoesi nostra acceptare cappellaniam; dedi illi pro honorario tres Philippicos.

(f. 136^r) Sumpseram pillulas; audivi domi Sacrum.

Venit Pastor in Vechel pro collatione cujusdam bursae, quae Pastori in S. Jacobo (Buscod.) tamquam collatori erat legata et Pastori in Vechel etc. ³⁾; remisi illum ad D^{um} archydiaconum et mag. Laurentium. Etiam pro venditione parvorum censuum 3, 4 st. etc. ponde-payements, quae sunt 7 st.; sed nolui permittere, quia unus stupherus in redemptione valet 30 et sic 10 fl., quos petebat, ascendent capitale ad 300 fl. Sic dixi, ut sibi edificaret suis expensis. In collatione bursarum mihi jus principale servavi et computus auditionem per commissarium, quae Pastor omnia solus petebat.

Scripsi ad Pastorem in Herpen de indulgentiis, quas nondum acceperant in Terra Ravesteijnensi.

3 Maii. S. Crucis (a) Inventio. Celebravi mane in templo. In prandio nullus. Post prandium venit filius van den Broeck pro testamento soceri fratris, qui deposuerat testamentum apud me clausum; dixi quod venirent mane.

Venit eques defunctus Pastor in Roy D^{us} canonicus, ⁴⁾ qui

(a) Hs. †.

¹⁾ De kapel van O. L. Vrouw-in-'t Zand te Aarle.

²⁾ Waarschijnlijk het Windesheimsch mannenklooster Bethlehem bij Leuven.

³⁾ Zie *Diarium* 20 Febr. 1631.

⁴⁾ De kanunnik en oud-pastoor van St. Oedenrode G. de Pulser.

ferebat litteras a Sculteto Pelandiae, ex Haga Comitibus ad Pastores et Decanos datas, quibus pro expensis petebat 4000 fl. Dixi quod non posset quidquam disponi, quia congregatio (in Eindhoven) erat soluta et antea nullus computus expensarum factus et jam in congregatione resolutum, ut in expensis generalibus illi solveretur cum honorario, et quod Aula vel commissarii tantum scripserant de Decano Helverebe (*f. 136^v*) cano et me nihil posse. Narravit supradictus D^{us} canonicus, quod Praetor¹⁾ in quodam convivio ante aliquot annos ostenderit formam elevationis et sumptionis calicis, dixeritque: „Dat souwe ick ook wel doen” etc. Vivit adhuc unus testis, sed quasi innocens etc.

Venit Rev. Pater senior,²⁾ ut audiret confessionem meam generalem.

Dom^{ca} 4 Maii. Festum S. Cath. Senensis. Confessio generalis pro promerendo Jubilaeo. Venit in prandium D^{us} van Helmond cum quadriga et famulatu; fuimus laeti; aderat vidua Taeterbeeck et vidua Joannis Mirloo. Vesperi venit D^{us} praelatus van Berne cum sorore, ut iremus ad balnea Aquisgranensia.

5 Maii. Mansit D^{us} praelatus cum sorore. Incepi fodere cum tribus operariis pro novo penuario et sacello; emi 8000 lapidum a vidua Taeterbeeck pro 7 fl. 10 st. mille; scripsi Antverpianam.

6 Maii. Mane dedi tonsuram clericalem nepoti Dⁱ pastoris in Dessel³⁾ cum beneficio in Dessel; mag. Laurentius (v. Lommel) expedit litteras, qui venerat pridie cum uxore et filia.

Discessimus ex Geldorp mane hora 7 ego et Abbas in curru cum Patre Martyni et D^o Joachimo et famulis 2 in curru (*f. 137^r*) et soror mea et Abbatis in caruca operata.

Venimus in Buel, ibi pransi.

Vesperi in Groetroy et bene accepti a D^o pastore, absente D^o commendatore Frense.

7 Maii. In prandio venimus in Aldenbiessen, sed recesserat D^{us} commendator provincialis versus Aquisgranum; tamen regaliter excepti; adfuit quidam Pater Franciscanus, Pater

in Budel

in Gruitrode

in Bilsen

¹⁾ De schout van Peelland Marcus v. Gerwen.

²⁾ Deze Pater senior uit Mariënhage bij Eindhoven was niet dezelfde als Nic. Ossius, de gewone biechtvader van Ophovius; vgl. *Diarium* 17. Febr. 1631.

³⁾ Lambertus Vos, pastoor van Dessel; Schutjes III 423.

1631

monasterii in pago vicino Bilsen, cui ego et Abbas dedimus pro fenestris vitreis quisque tres pattacones.

in Maastricht Discessimus versus Trajectum; ego hospitatus in conventu (Praedic.), caeteri in 't Mueleke; prior Pater Franciscus Co-syn(s) iverat ad Capitulum provinciale Duacum.

8 Maii. Discessimus mane, dicto Sacro in conventu, quia festum Apparitionis S. Michaëlis, versus Aquisgranum cum ductore. Pransi media via in Gulpen.

in Gulpen
in Aken Vesperi in hospitio Porci Aquisgrani. Venit nos invisum D^{us} commendator provincialis et Pater prior conventus ¹⁾; optime tractati; aderat filius Montfort generalis monetæ.

9 Maii. Mane sumpsî purgationem ex consilio medici etc. Scripsi litteras versus Antverpiam et ad Mariam Vranx, cui commisi ut solveret 39 fl. 12 (st.) Matresse ²⁾ pro reddito, cui et scripsi et amicos salutari jussi.

(f. 137^v) 10 Maii. Ivimus ad balnea; salubriter! Pransi et coenati domi. Recepti litteras a D^o Montfort, cujus filius mane recesserat.

Dom^{ca} 11 Maii. Mane hora 5^a ad balnea; exivi hora 9 et venimus ad Minoritas, ubi erat processio solemnîs per forum ratione Dedicacionis. Celebravi apud illos et mansi in prandio cum D^o praelato (Bernensi) et D^o commendatore provinciali et Burgimagistris.

12 Maii. Mane ad balnea hora 5^a. Missa apud Praedicatoros hora 10. Prior pransus nobiscum cum socio.

Recepti litteras a D^o Smeyers, quod D^{us} van de Velde esset Consiliarius Brabantiae ³⁾ et quod D^{us} Fannius sit factus de Concilio Secreto. Scripsi et respondi Mariae Vranx de itinere nostro, quod ab octiduo ero in Monte Acuto.

13 Maii. Pransi in diversorio et post prandium ivimus ambulatum in possessiones Dⁱ decani, ⁴⁾ qui sua carozza nos duxit ad amoenissimum Montem S. Salvatoris et loca vicina, vivaria etc. Redivimus domum et coenati cum D^o doctore Brandt.

14 Maii. Mane in balneis et in prandio invitavi D^{um} decanum. Et mane egi cum D^o Asseldonc et Patre van den

¹⁾ Het Predikheerenklooster te Aken.

²⁾ Gregoria (v.) Steeland.

³⁾ De Bosschenaar Jan v. d. Velde; zijn vader was secretaris en griffier te 's Bosch; *Bull. Inst. Hist.* VIII 237, '38.

⁴⁾ Henr. Theob. v. Eynatten.

Ulenborch ¹⁾ de fundatione monialium, quare et (*f. 138^v*) communicavi cum D^o decano; omnia salva erunt, modo media adsint; variis ostendi argumentis difficultatem D^o Geysels et Asseldonc et putavi expectandum alium statum patriae. Laetus fuit D^{us} decanus et honorifice tractati ab hospite. Post prandium iverunt visum reliquias. Ivimus ad villam Dⁱ decani ambulatum extra portas; est locus amoenissimus.

15 Maii. Non ivi ad balnea, sed D^{us} praelatus (Bernensis) ivit. In prandio apud Patres Praedicatores cum D^o decano et D^o abbate Monasteriensi Ordinis Benedictini; laetissimi. Post prandium domum redii; Pater Maximilianus (Martini) comitatus est D^{um} decanum et Abbatem. Vesperi invitatus Doctor et familia hospitis; ego non coenatus sum.

16 Maii. Discessimus mane ex Aquisgrano et in prandio *in Gulpen* in Guelpen apud parentes Dⁱ pastoris in Geldrop; bene tractati.

Transivimus Trajectum et venimus in Aldenbiessen ad *in Bilsen* Commendariam, ubi invenimus D^{um} Frens, commendatorem in Groetroy. D^{us} commendator provincialis expectabat nos Trajecti, ut cum illo in crastinum proficisceremur; et jam pisces paraverat, ut nos tractaret, sed, quia Dominica volebamus esse in Monte Acuto, —

17 Maii. Sabbatho 17 (Maii) ivimus Hasseletum, ubi *in Hasselt* pransi. Vesperi, quia equus Prelati (Bernensis) deficiebat, hospitati apud Carthusianos in Seelem, ubi praeerat Pater *in Zeelem* Daems ²⁾; laetissime excepti. (*f. 138^v*) Est locus amoenissimus prope Diestenum in monte et nemore, quo pulchriores non vidi.

Dom^{ca} 18 Maii. Venimus in Montem Acutum hora 9^a *in Scherpen-
heuvel* et celebravimus ibidem.

Hora 1^a in Everbodio, ubi ab Abbate infirmo humaniter *in Averbode* excepti; pernoctavimus ibidem.

19 Maii. Sumpto prandio ivimus in Tongerlo, ubi mansimus isto die. *in Tongerlo*

20 Maii. Curavi vocari Pastorem in Sammel, qui infamatus erat de concubinato cum ancilla; dedi illi praeceptum de dimittenda concubina intra triduum; legi coram Pastore in Geldorp et secretario nostro Martiny; promisit, se dimisurum etc. Fassus est praeterea, sese per saeculares bis administrasse Sacramentum Eucharistiae pestiferis, uni viro et

¹⁾ J. Geysels.

²⁾ Petrus Daems: *Graf- en Gedenkschr.* V 529, *Biogr. Nat.* IV 637.

1631

uni mulieri; negabat de Extrema Unctione; fatebatur quoque, se non ausum fuisse audire confessiones. Dixi quod super hisce procederem contra ipsum tempore debito.

in Bell Discessi versus Postel et invisimus propter sororem meam Pastorem in Bell nepotem nostrum et viduam Ophoven fratris, quam invenimus omnino simplicem. ¹⁾

in Postel (f. 139^r) Vesperi in Postel, ubi Praelatus erat totus consternatus, quia Dominica praeterita in convivio inaugurationis D^{ae} Broehoven in Arendonc ²⁾ voluerunt tres nebulones in pleno foro illum occidere, inspiciente tota communitate et nem ne illum defendente etc. ³⁾; promisi omnem meam operam. Coenati bene.

in Geldrop 21 Maii. Mane sumpto jentaculo ivimus versus domum, ubi, laus Deo! feliciter appulimus hora 3^a. Jam penuarium erat factum, exceptis scalis. Vesperi laeti; aderat mag. Laurentius (v. Lommel) fiscalis.

22 Maii. Mansit D^{us} praelatus et Fiscalis. Computatum est et expositi fuerunt pro unoquoque 250 fl., simul 500 fl. 19 st.

23 Maii. Incepi fabricam novam supra novum penuarium et ordinavi sacellum.

Venit quidam Conversus Trajecto et attulit litteras a D^o Smeyers, quibus conjunctae erant litterae Ill^{mi} Nuncii, qui mittebat declaratoriam ex Urbe, quod Missionarii poterunt uti autoritate per civitatem et diocoesim (Buscod.), qua utuntur per Provincias Unitas. ⁴⁾ Copia et litterae servantur in secretaria. Scripsi D^o Smeyers de successu itineris et respondi duabus ab ipso acceptis per viduam Taeterbeeck, quae Bruxellas ibat.

(f. 139^v) 24 Maii. Discessit D^{us} prelatus cum sorore. Venit ad prandium D^{us} advocatus van Kessel et D^{us} receptor Stappaert, qui impetraverat a Principe (Auriaco) continuationem passaporti pro (Praedic.) Antverpiensibus et Lyranis, sed tantum per annum et solvit 15 fl. Numeravit praeterea reliquum

¹⁾ Hoogstwaarschijnlijk Henrica Aerts van den Hommelegen, wed^e van Ophovius' broer Nicolaas.

²⁾ Lucia v. Hohenstein.

³⁾ Bij gelegenheid van de groote armenspijnde, welke 27 Febr. 1631 (Donderdag vóór Zondag-Quinquagesima) ter abdij van Postel gehouden werd, had het gepeupel uit Arendonk en andere omliggende plaatsen er een groot oproer verwekt; Welvaarts, *Gesch. der Abdij v. Postel* p. 181 vv.

⁴⁾ Zie *Diarium* 13 April 1631.

pecuniae, quam receperat a D^o advocato de Jonge, pro reddito duorum annorum Gregoriae Steelandt 39 fl. 12 st. annue; supererant 64 (fl.) 4 st.

Aduit et Drossardus (Eindh.) et, post prandium, Leytens; dixi ut uterque in scriptis deferret sua gravamina et pretentiones.

Misi litteras Amsterdamum ad D^{um} Nicolaum Aegidii, ¹⁾ sed inscriptio talis erat: „Eersamen, discreten S(eigneur) Christiaen Pietersse” et in involucro talis: „Eersamen, vroomen Henrick Barentz in de Wermmoestraet in den Vergulden Schrijffboeck, Amsterdam” (a) Erat in causa Jaquelinæ van Roon, vestitæ apud Discalceatas Coloniae sine scitu parentum. ²⁾ Scripsi quoque hac de re ad D^{um} vicarium van der Sterre et D^{um} Leemputium et de aliis etc. Invitavi D^{um} Leemputium post festum SS. Sacramenti.

Dom^{ca} 25 Maii. Narravit mihi D^{us} fiscalis, receptor meus, quod uxor ipsius me absente numeravit Patri Ryderio 400 fl. in Martio, quos debebam conventui Buscoducensi, qui illos 400 fl. dederat ad redditum D^o canonico Dinghens Antverpiae et ego illos ab ejus sorore receperam. Itaque satisfactum est illi debito, quia Pater Ryder erat Superior Boxtellæ Praedicatorum Buscoducensium etc.

(f. 140^r) Misi dispensationem ad nepotem (pastorem) in Bell pro quarto gradu consanguinitatis.

Misi simul litteras Coloniæ mittendas in negotio Jacominæ van Roon, ut Rev. prior Coloniensis ³⁾ examinaret, an sua voluntate Discalceatarum religionem profiteri velit etc.; misi copiam litterarum, quas ex Hollandia receperam; originales servantur.

In prandio uxor Sculteti (loci) cum filia.

26 Maii. Ivimus cum processione per pagum; hora 8^a Sacrum; postea processio; durat usque ad 11. Invitavi D^{um} capellanum, qui, propter laesum pedem Pastoris in via Aquisgranensi, decumbebat. ⁴⁾

(a) Onder verwijzing (met een kruisje) staat dit adres op volgende bladzijde van hs.

¹⁾ Hij schijnt te Utrecht gewoond te hebben, zie *Diarium* f° 187^v.

²⁾ Jaqueline (Jacomina) van Roon, dochter van Pieter, heer van Roon en Pendrecht, en Geertruid de Huyter; *Arch. Aartsb.* I 57, '58.

³⁾ Joannes Endebroek O. P.

⁴⁾ D. i. aan tafel kwam; mogelijk echter heeft de auteur willen schrijven: Invitavi D^{um} capellanum, non Pastorem, qui, propter laesum pedem in via Aquisgranensi, decumbebat (= te bed lag).

1631

Venit post prandium D^a Hambroeck, ut communicaret de suo domicilio. Dixi quod iret propter periculum 17 puellarum in Moirgestel ad proprias aedes, donec sciretur de certo statu patriae.¹⁾ Mansit nocte cum quadam filia.

(f. 140^v) 27 Maii. Discessit D^a Hambroec, quae mihi obtulit domum suam in S. Udenroij etc., in qua Hanskens scholasticus habitat; non abnuī.²⁾

Venit D^{us} pastor-decanus in Bergeheyc, qui petiit litteras dimissoriales pro quodam Rithoviensi, qui Ipris haberet beneficium; dedi ad minores Ordines.

Dixit Decanus, quod decimatores ibidem dedissent van den Huevel 50 fl. spe decimarum. D^{us} Wachtelaer, qui aderat, promisit mihi pro decimis in Bergeyck 200 fl. amplius quam van den Huevel anno praeterito. Mansit Decanus in prandio et attulit aliquas pecunias ex collecta, quas soror recepit; 100 et aliquot florenos.

Ivimus mane cum processione et Pastor habuit exhortationem, vectus nostra carruca.

28 Maii. Misi litteras Antverpam ad Patrem mag. Brouwerium, ad D. Cheuws, Dinghens et de Duyts; ad cognatum Roeloffs; ad Vranx et dixi, me missurum 600 fl. pro Taeterbeeck; ad Cortvrient, ut veniat per Moll me invisum.

Ivi ab 8 cum processione et Pater Nicolaus (Ossius) habuit exhortationem; mansit in prandio cum Sculteto (loci), qui rediverat Sylvaducis et nobis attulit provisionem.

(f. 141^r) 29 Maii. Ascensio D. N. Scripsi D^o Leemput de variis et misi illi pro D^o Arnolde van Aken, pastore Sevenbergensi, auctoritatem nostram absolvendi etiam ab haeresi et dispensandi super proclamationibus etc. Valde excusat Sororem Annam de Jhesu, Matrem Discalceatarum Coloniae.

Itur cum processione ante Summum Sacrum per coemiterium. In prandio cum familia.

30 Maii. Respondi Matri Petronellae van Berckel in

¹⁾ Dit doelt op de „fundatio virginum“, waarvan het *Diarium* 29 Jan. 1630 gewaagt. Blijkbaar was het Anna v. Hambroek niet gelukt, hare fundatie te Brussel bij het Bossche L. Vrouwebeeld tot stand te brengen.

²⁾ Anna v. Hambroek, vrouwe van Jexschot, bezat een huis te Moergestel en een te St. Oedenrode, welk laatste Pasbogaard heette; *Bijdr. Prov. Gen. v. K. en W. in N.-Br.* 1918 II 24, 27, *Tax.* III 249.

Soeterbeeck de itinere Sororis Mariae van Aer, ¹⁾ volentis ire ad balnea Aquisgranensia. Scripsi quoque eidem Sorori ac iter distuli.

Respondi quoque Illmo Nuncio et gratias egi de extensione facultatis Missionariorum ad diocoesim Buscoducensem; principale servatur in secretaria.

Venit van den Huevel et dedit ad bonum computum 130 fl. 8 st.

31 Maii. Dispensavi cum duobus in Berz-Monachi ²⁾ in 4° gradu. Festum S. Jacobi de Mevania. Celebravi in ecclesia et invisi Pastorem, ex pede laborantem.

(f. 141^v) Dom^{ca} 1 Junii. Duxi mecum ex ecclesia ad prandium Patrem guardianum ex Weert, ³⁾ qui pro termino concionatus erat, cum socio Converso; in prandio isti duo. Post prandium venit Pater Ryderius ex Capitulo provinciali; varias litteras tulit.

2 Junii. Venit Procurator Carthusianorum et Secretarius Commendatoris Buscoducensis; proposuerunt de captivo Patre Geerardo (Othonis) jesuita et, nisi solvat lytrum Governatori (Buscod.), quod mitteretur ad Tuchthuys Amsterdam etc. et omnes alii ecclesiastici paterentur etc.

Nunciavit Pater procurator de apostata Capucino, qui Antverpiae quinque annis fuerat in carcere, qui ante Vucht effugit, socio capto a duobus aliis Capucinis. ⁴⁾

Manserunt isti duo cum Patre Ryder in prandio et pernoctarunt.

3 Junii. Attulit mihi D^{us} cantor van Hove ⁵⁾ litteras ab Aula (Brux.), ut examinarem negotium de collatione canonicatus, an esset Principissae vel Principis collatio. ⁶⁾

Scripsi varias litteras: ad van de Laer, Taeterbeeck, Capello, ad quem misi litteras ad Nuncium et Provincialem electum; scripsi Vranx.

¹⁾ B. B. XI 296.

²⁾ Oostelbeers.

³⁾ Adrianus Huberti.

⁴⁾ Na de reductie van 's Bosch bleven eenige Capucijnen te Vucht, waar hun godsdienstoefeningen door de Bosschenaars bezocht werden; Rom. Br. p. 747.

⁵⁾ Joannes Aerts van den Hove, cantor van het kapittel te Eindhoven; vgl. Schutjes III 568.

⁶⁾ Of de collatie toebehoorde aan Amalia van Solms, of wel aan (haar gemaal) Prins Frederik Hendrik.

1631

Discesserunt Secretarius et Procurator Carthusianorum.

Venit Pater Lerse etc.; qui cum Patre mag. Ryder discessit.

Scrpsi et respondi Patri Brouwer de Missionariis disponendis per omnia loca Diocoeseos. ¹⁾

Pater mag. Ryder ivit, ut videret domum D^{ae} Hambrouck in Roode (S. Odae). Fatebatur Pater mag. Ryderius, se accepisse ab uxore mag. Laurentii (v. Lommel) Sylvaeducis 400 fl., quos debebam conventui Buscoducensi.

(f. 142^r) Respondi per illum et Patrem Lerse D^o Leemputio et mag. (L. v. Lommel) fiscali et volui, ut de concursu locorum convenirent Sylvaeducis etc.

4 Junii. Discessit Henricus frater ²⁾ cum curribus versus Antverpium; dedi illi 30 fl. pro Anna de Duyts in auro et litteras pro A(gneta) Cortvrient.

Adfuit Pastor in Gemert, cui dedi litteras ad D^{um} Gulielmum Moreum de non dimittendo populo a parochiali ecclesia propter sacellum B. Virginis. ³⁾

Haeretici 2^a hujus miserunt per Majoriam placata, quibus jubebantur claudi ecclesiae omnes et sacella, etiam monasteriorum, et prohibebatur fieri in iis Divinum Officium; et omnes, qui frequentabant cujuscumque conditionis, dabantur

¹⁾ Ophovius bericht alsdan aan Pater Brouwer het verschijnen van het plakkaat van 13 Mei 1631, dat op 2 Juni over de Meerij verspreid was, waarbij alle parochie- en kloosterkerken en kapellen in de Meerij gesloten moesten worden (zie Wiltens a. w. p. 560, '61). Naar aanleiding daarvan schrijft Ophovius hem verder, dat hij nu besloten heeft „non posse celebrari nisi sub dio aut privatis in aedibus” en dat hij van plan is, méér Dominicanen te zenden naar de plaatsen van zijn diocees, welke voorheen door de priesters al verlaten waren. Een en ander blijkt uit een brief van Brouwer van 6 Juni 1631 aan de Propag., verzoekende om het aantal Dominicanen in het bisdom van 's Bosch te mogen uitbreiden. Enkele weken later werd door de Congreg. goedgevonden, dat de drie gebroeders Jansenboy (Nicolaas, Dominicus en Leonardus) naar de Hollandsche Missie zouden gaan. Ophovius achtte echter méér Missionarissen noodig; vijf bestemde hij er voor zijn bisdom: 1 voor de stad Zaltbommel, 1 voor Heusden, 1 voor Geertruidenberg, 1 voor Woudrichem en 1 voor Zevenbergen. Na herhaalde aanvragen van Pater Brouwer werd eindelijk in 1633 door de Propag. besloten, dat het aantal Dominicaner-missionarissen in Holland nog met vier zou worden uitgebreid en dat de Hollandsche Dominicanermisssie zich ook zou uitstrekken over het bisdom 's Bosch en die plaatsen van het bisdom Antwerpen, die aan de Staten onderworpen waren: *Rom. Br.* N° 472, 477—'79, 482 en p. 438.

²⁾ Henricus v. Ophoven, broeder van den bisschop.

³⁾ Guilielmus Moreus was rector der kapel van O. L. Vr. te Handel; Schutjes IV 23.

in praedam et bona in confiscationem. ¹⁾ In hebdomada feria 4^a, hac 4 Junii, indicebatur dies precum et qui inventus fuisset operari, aut in diversorio, aut chartis ludere, poenam 6 fl.olvere debebat. ²⁾ Eyndoviae publicatio futura, ut et in Guldorp et alibi, in festo Pentecostes. O, Dei judicia!

5 Junii. Domi celebravi. Venit Capellanus in Tilborch; petiit per illum Pastor, an clausa jam ecclesia possit celebrare sub dio et in domibus privatis. Respondi per litteras quod sic.

Capellanus hic est ordinatus super beneficio in Beijrlicom, quod fuit incorporatum Seminario. Petiit emolumenta. Ego dixi, quod peteret a D^o abbate in Berne, qui patronus est, et destructo jam Seminario retraxit ad se. (*f. 142^v*) In prandio Capellanus.

6 Junii. Domi celebravi. Venit D^{us} baro van Wemele cum uxore, ³⁾ D^a de Tongere ⁴⁾ cum filia (a) et familia. Manserunt in prandio et in fossa domus captus lucius 12 ₣. Dedit mihi interrogatoria ad examinandum Pastorem in Tongeren pro quodam testamento.

Grando destruxit omnes segetes in Muelenbroec ⁵⁾ et vicinis pagis.

7 Junii. Venit circa prandium Pater lector Calcariensis, ⁶⁾ qui Bononiae studuit et docuit 2 annis Osnaburgae et vocabatur a Generali in Italiam. Narravit nobis de capta Magdaburgo ⁷⁾ etc. Mansit propter festum.

Clausae omnes ecclesiae per edicta Statuum. Fecimus altare in anteriori prato nostrae domus.

Venerunt litterae Antverpia de obsessa et liberata civitate Brugensi et fuga Principis Auriaci et exercitus etc. ⁸⁾

(a) Misschien filio.

¹⁾ Het plakkaat van 13 Mei 1631.

²⁾ De algemeene vasten- en bededag om Gods zegen over de Staatsche wapenen af te smeeken, zou op 4 Juli gehouden worden.

³⁾ Maria, dochter van Jan v. Coudenhove en Jacqueline de Rodoan, was gehuwd met Philip Taye, baron van Wemmel; *Tax.* V 40 (waar het opgegeven jaar van hun huwelijk foutief zal zijn).

⁴⁾ Jacqueline v. Coudenhove- de Rodoan, vrouwe van Tongelre.

⁵⁾ Molenbroek, gehucht onder Middelbeers, waar het bisdom een hoeve had; Foppens p. 69.

⁶⁾ Waarschijnlijk Christianus Boslerius (Bosselerus) O. P., die het habijt ontving in 1603 en stierf in 1673; *Necrol. Calcar.* (hs. in klooster O. P. Gent).

⁷⁾ Maagdenburg was op 20 Mei door Tilly veroverd.

⁸⁾ Over de operatie's van Frederik Hendrik bij Brugge in de eerste dagen van Juni, zie v. d. Capellen I 630 vv.

1631

Dom^{ca} 8 Junii. Pentecostes. Fecimus Officium sub dio pro populo.

Recepi litteras a D^o (L. v. Lommel) fiscali, quod in Baers omne frumentum sit destructum per grandinem.

In prandio Joncker Henric (v. Horne) cum uxore, Pastor (loci) et ille Pater lector Calcariensis. Post prandium Vesperae cantatae sub dio.

(f. 143^r) 9 Junii. Scripsit mihi litteras D^{us} van Rixtel et invitavit me ad exequias suae uxoris pro 17 die hujus. Respondi et addixi presentiam et quod placeret, quod Pater mag. Ryderius Ord. Praed. haberet orationem funebrem, sed quod Officium hoc statu non in ecclesia — — quod interdicto Statuum est publicatum — — sed in ipsius domo fieri deberet, nisi tempora mutantur.

Recepi litteras per De Hondt a van de Laer, quod heretici deserant non tantum obsidionem Brugensem, sed et Flandriam.

Officium totum factum sub dio. In prandio Scultetus (loci) cum uxore et Lectore Calcariensi.

10 Junii. Divinum Officium sub dio factum. Ego domi celebravi. In prandio Decanus-pastor Eyndoviensis, D^{us} pastor in Mierloo, D^{us} capellanus et Lector Calcariensis. Post prandium venerunt D^{us} van Mierloo et D^{us} Boshuysen cum suis uxoribus me invisum; tractavi illos cum banqueto et vino et Pastorem cum D^o van Mierloo conciliavi; biberunt sibi mutuo.

11 Junii. Scripsi D^o Montfort de reditu nostro ex Aquisgrano etc., de passaportis. Scripsi Patri Bocquetio et M(ariae) Vranx; egi gratias D. Verjuys¹⁾ et van de Laere de novis perscriptis de expeditione hereticorum in Flandria, et quomodo turpiter repulsi ab obsidione Brugensi, et de occupato Magdeburgo per Tillium 20 Maii etc.

(f. 143^v) Dispensavi cum quibusdam in 4° et tertio gradu per instantiam Dⁱ pastoris in Herpen in Terra Ravesteynensi; erant pauperes etc.

Obtulerunt rustici in Riethoven suas rationes contra Veltovienses²⁾ de alenda vetula paupere; distuli usque ad adventum Dⁱ officialis.

¹⁾ In dien tijd woonde te Antwerpen Adam Verjuys, koopman en provoost der munt (*Graf- en Gedenkschr.* I 378); Ophovius vermeldt hem in een brief van 16 Oct. 1635; *B. B.* XIII 64 (waar hij bij vergissing Versuijs geheeten wordt).

²⁾ Veldhovienses.

In prandio — Quatuor Tempora — Pastor-decanus in Rooda (S. Odae) et Pastor novus in Son Pottpickel. ¹⁾ Attulit D^{us} decanus suam visitationem et computus de taxa nomine Pastorum quorundam in Schijndel, Breughel.

12 Junii. Misi currum nostrum cum duobus aliis Sylvam-ducis pro asseribus Danicis et vino et panno etc.; addidi nostram attestationem.

Scripsi mag. Laurentio (v. Lommel), ut responderet litteris Dⁱ vicarii illique diceret, quod in materia Discalceatarum ageret cum Patre Ryderio, ut et in materia de Patre Lerze. Quod Ordines daturus (essem) in Geldorp.

In prandio D^{us} Grinsfen ex Berne ²⁾ cum nepote Dⁱ abbatis, qui reducebat equum, in via relictum in Westerloo. ³⁾ Aderat et Pater Nicolaus (Ossius), cui dedi tres pattacones: 7—10.

13 Junii. Mane dicto Sacro misi, qui vocarent Pastorem in Mierlo pro examine. Venit post prandium.

Comparuerunt duo examinandi, unus Mirloensis ad sacerdotium et unus ad diaconatum Gheelensis, Verschueren, quem admisi ad diaconatum, ut iret ad studia Lovanium et post annum tantum rediret ad sacerdotium, quia fuerat in novitiatu apud Minoritas et laboraverat phrenesia etc. (f. 144^r) Vesperi venit fr. Petrus van Daele, qui erat professus in Insulis Canariae, ⁴⁾ alioqui Antverpiensis origine, quem misit Pater mag. Capello, prior Bruxellensis, ad sacerdotium cum fr. Arnoldo, laico Buscoducensi. ⁵⁾

14 Junii. Mane ordinavi illos tres, et unum ad diaconatum, duos ad sacerdotium. In prandio manserunt Capellanus et fr. Petrus van Dalen. Post prandium visitavi Pastorem et Scultetum.

Dom^{ca} 15 Junii. Festum SS. Trinitatis. Dixi Summum Sacrum, quia Pastor ob pedis indispositionem non poterat legere et Capellanus mane legerat primum Sacrum et concionatus erat. Meus capellanus Pater Martyni legerat me inscio et laborabat cerebro. Ego concionatus sum fere per horam, ut 1601, sub

¹⁾ Joannes Fabri, bijgenaamd Potpikkel; Schutjes V 673.

²⁾ Over den norbertijn Cornelis Grinsfen Arch. Aartsb. XV 260 vv.

³⁾ Zie *Diarium* 17 Mei 1631.

⁴⁾ Te Ténériffe op de Kanarische Eilanden hadden de Dominicanen een vicariaat.

⁵⁾ Waarschijnlijk Arnoldus (Aert) Pauli O.P., convers; *Chron. Busc.* p. 222, *Predikh. 's B.* p. 95, *Graf- en Gedenkschr.* V. 127.

1631

dio et arboribus ante domum meam; lachrymae abundantes. In prandio Scultetus cum uxore et mater Taeterbeeck.

in Mierlo 16 Junii. Ivi cum societate in Mierlo. Pransi cum Pastore; *in Geldrop* aderat fr. Petrus van Daele.

in Aarle-Rixtel 17 Junii. Ivi ad exequias uxoris Di van Rixtel, ubi aderant omnes nobiles vicini. Celebri pompa fuit feretrum ad ecclesiam ductum, cum faculis omnibus comitantibus; facta Commendatione per Pastorem in Arle, redivimus ad aedes Di van Rixtel et in ejus (*f. 144^v*) sacello fuit cantatum Sacrum, quia edicto Statuum erant ecclesiae clausae, et Pater mag. Ryderius habuit orationem funebrem. Prandium solemne etc. *in Geldrop* Redii domum.

18 Junii. Scripsi Mariae Vranx et ei indicavi, ex Sylvauducis ante octiduum cambium esse missum 600 fl. ad Franciscum van de Laer ¹⁾ per mag. Laurentium (v. Lommel) fiscalem.

Discessit Pater Petrus van Daele, quem pro sacerdotio commendaverat Pater mag. Capello, ad quem quoque dedi epistolam; petii quoque per fr. Aert conversum ovalia vitrorum ²⁾ et leddecanten.

19 Junii. Festum SS. Sacramenti. Dixi Summum Sacrum et praedicavi ut a^o 1601. Postea ivimus cum processione per hortum nostrum. In prandio Capellanus et mag. Laurentius (v. Lommel) et Pater Christianus (Boslerius) Calcar(iensis). Post prandium Vesperae.

Narravit Pastor in Huesselinghe prope Ravesteijn, Ordinis Wilhelmitarum Sylvaeducis, ³⁾ quod venerint in Ravesteyn Di commissarii Ducis Neoburgici, D^{us} doctor Achtervelt et D^{us} Fabritius secretarius, ⁴⁾ deputati pro accipienda possessione. ⁵⁾

¹⁾ Franciscus v. d. Laer, koopman te Antwerpen, geh. met Christina Vranx; *Graf- en Gedenkschr.* V 169.

²⁾ Hiermede zal bedoeld zijn een glasschildering uit het Bossche Predikheerenklooster, een of andere zegepraal voorstellend, wellicht de bekende overwinning van Lekkerbeetje, die met zijn gesneuvelde kameraden in de kloosterkerk begraven was; *Tax.* V 30 vv., VIII 143.

³⁾ De pastoor van Huesseling was waarschijnlijk Wilhelmus van Avelt; *Schutjes* IV 645.

⁴⁾ Sibert van Achtervelt, doctor juris te Ravenstein, een goed katholiek, en Fabritius, secretaris in Düsseldorf; *Chartes Ravest.* II 3, 9.

⁵⁾ Zoodra de Hertog het Land van Ravenstein officieel in bezit zou hebben genomen, wilde Ophovius zijn geestelijke rechtsmacht daarover uitstrekken; pater (de) Brouwer schreef immers 20 Juni 1631 aan de Propag.: „Ophovius cogitat etiam in ista vehementissima persecutione possessionem capere in Ravenstein, quando eadem ibi Dux Neoburgicus cepit, a quo

(f. 145^r) 20 Junii. Discessit Pater Christianus, ut quaereret Patrem Ryderium in Rixtel.

Venit Drossardus Gheelensis et quidam Meyer, qui laesus erat, et narrabat de confusione facta feria 3^a Pentecostes in processione Gheelensi; quomodo reliquiae vi delatae fuerunt ab extraneis ghildis in Sammel etc. Hospitatus apud nos.

21 Junii. Dedi Drossardo Gheelensi litteras ad comitem Albertum van den Berch, comitem de Berghen-op-Soom, D^{um} Gheelensem, ¹⁾ et commendavi illi justitiam et ordinem stabilem processionis in posterum.

Scripsi litteras ad scultetum van Broechem, D^{um} Brouwer^{ts}, ²⁾ et jussi per Mariam Vranx illi numerari 110 fl., quos domus mortuaria Rev^{mi} Sousii debet refundere etc. pro cessatione confiscationum. Misi Mariae Vranx assignationem Wouterii van den Bergh super Gerardo Roeloffs 40 ₣ et 18 st. ad bonum computum.

Dom^{ca} 22 Junii. Celebravi domi. In prandio Capellanus, qui bis praedicaverat sub arboribus. Et ego ivi in Eijndhoven, ubi erat Dedicatio; non tamen erat processio. Pransi in domo Stappaert cum Patre seniore Regularium. Vesperi domi.

*in Eindhoven
in Geldrop*

(f. 145^v) 23 Junii. Litteras scripsi pro feria 4^a ad Mariam Vranx, Patrem Bocquetium et Patrem mag. Capello. Sumpto prandio discessi versus Heeswijk ad Abbatem, a quo eram invitatus pro festo S. Joannis patroni; venit simul soror; vesperi alacriter excepti.

in Heeswijk

24 Junii. Festum S. Joannis. Celebravi in domo seu aula Dⁱ prelati cum 7 aliis; populus frequentissimus.

25 Junii. Venit mane D^{us} archydiaconus et D^{us} (L. v. Lommel) fiscalis ex Sylvaducis, ut iremus simul in Ravesteyn. Sumpto prandio ivit nobiscum in Ravesteyn D^{us} prelatus cum socio Grinsfen, Archydiacono et Fiscali et nostro Secretario.

Circa 5^{am} venimus prope Ravesteyn, veneruntque nobis obviam cives omnes cum vexillo S. Joannis et alii quoque cives heretici et multi ex magistratu, praeter Consulem hereticum. Explodebant bombardas et duxerunt nos usque ad aedes

in Ravenstein

expectamus ad commendatitias Vestras erectionem scholarum pro juventute Buscoducensi"; Rom. Br. N° 475.

¹⁾ Albert van den Berg, markies van Bergen-op-Zoom, was heer van Geel.

²⁾ Over Adriaan Brouwer(ts) zie hiervoren p. 151, noot 1.

1631

Pastoris, ubi eramus hospitandi. Pastor erat ante portam cum D^o pastore in Dorne ¹⁾; maxima laetitia excepti.

Duo Commissarii Ducis Neoburgici D^{us} doctor Achtervelt et D^{us} Fabricius, secretarius in Dusseldorp, iverant pro elocandis decimis in Uden; qui promiserant, se vesperi redituros et coenam nobiscum sumpturos in domo Pastoris et sequenti die in domo Sculteti; hoc promiserant Pastori. Sed vesperi sero intrarunt (*f. 146^r*) et non venerunt ad nos, imo dixerunt pastori, quod venirent ad nos mane, antequam aliqua episcopalia exercerem, et loquerentur de aliquibus. Nos cum Archydiacono suspicati sumus aliquam oppositionem.

26 Junii. Venerunt mane duo Commissarii ad nos. Ego illis congratulatus de possessione nomine Ducis accepta; dixi me gaudere, quod communicatis consiliis possemus omnia agere, ut humana et divina sic bene possent ordinari. Ille D^{us} Achtervelt humaniter respondit; egit gratias etc., sed allegabat, Ducem nondum plene convenisse cum Brandenburgico de modo regendi civilia et ecclesiastica etc., ideo se desiderare, ut antequam jurisdictionem aut possessionem plenam acciperem, prius de omnibus institueretur congregatio et consultatio ex scitu Ducis etc. Ego dixi, nullam posse esse sub tam Catholico Duce difficultatem in administratione nostri officii, cum clarum sit, meae Dioceseos esse Terram Ravesteynensem et me ac praedecessores fuisse in possessione, sed tyrannide ministrorum hereticorum exclusos ab exercitio, in loco jurisdictionis nostrae jam aliam esse faciem et statum rerum etc. Intuli, quia posset esse difficultas de iis quae mixti fori sunt, me de iis nihil staturum, nec exerciturum, nisi habita conferentia cum Duce aut suis, sed quae puri Ordinis episcopalis sunt, me administraturum et quia indicaveram pridie, me daturum Sacramentum Confirmationis, me hoc velle dare et facere ingressum in ecclesia, meque putare, me nec ex mente Ser^{mi} Principis impediri posse. Respondit D^{us} doctor Achtervelt, se de his vel mea jurisdictione a Principe nihil habere in commissis, tantum se haec dicere, (*f. 146^v*) ut omnia ordinate fierent. Parum ferventius dixit Secretarius et urgebat, quod Buscoducenses possent ex nostra jurisdictione praetendere het Ingebott et similia. ²⁾ Respondit D^{us} archydiaconus van Ghestel,

¹⁾ Joannes van Kessel, pastoor van Deursen; Schutjes III 435, '36.

²⁾ Hij vreesde dus, dat de Bosschenaars zich dan het recht zouden gaan aanmatiggen om de inwoners van het Land van Ravenstein voor de Bossche schepenbank te dagvaarden enz.

nihil ista habere commune cum episcopali autoritate et certum esse, Ravesteynenses subesse Episcopo etc. Ego absolute dixi, me daturum Sacramentum Confirmationis, nec velle me cedere possessioni meae, quia sunt puri Ordinis episcopalis, in quo non habet Princeps dicere. Sic benevole recesserunt.

Venit statim post D^{us} Li(e)ffert(z) praetor, qui omnino volebat, ut desisterem a collatione Sacramenti Confirmationis. Ego miratus hominis indiscretionem, dixi me omnino velle conferre et in nullo laedere meam possessionem, nec cedere.

Postea intellexi, omnes difficultates ab illo processisse, imo ipsum etiam prohibuisse, ne aliqui curarent se confirmari. Homo iste hypocrita me in persona invitavit in Geldorp, ut venirem et acciperem possessionem, (a) et obtulit domum suam pro hospitio. Quia erat in poena tunc et destitutus officio et vocatus in jus tamquam reus peculatus etc.; et jam obtento officio Praetoris, libenter excluderet jurisdictionem episcopalem, ut possit grassari in clerum more praecedentium hereticorum, qui etiam, ut drossardus Hall, dispensabant pro summa pecuniaria etiam in tertio gradu consanguinitatis.

Ego jussi pulsari solemniter ad Sacrum et introductus in ecclesiam a D^o pastore, habui dicto Sacro concionem ad populum et dedi Sacramentum Confirmationis (*f. 147^r*) fere centum personis, etiam iis, qui erant sexagenarii aut septuagenarii. Postea ivimus ad prandium in domo Pastoris, quo sumpto scripsi litteras ad Ducem Neoburgicum Italice, quarum copiam Latinam habet secretaria nostra, illasque dedi D^o Fabritio secretario, qui ad Ducem suum postridie proficiscatur.

Ego vidi moenia et situm civitatis et Consul hereticus in exitu nobis propinabat vinum. Ego civibus catholicis sub vexillo S. Joannis pro introductione dedi vas cerevisiae cum medio et hereticis 25 familiis unum vas, quia omnes obviam venerant et me introduxerant.

Discessimus hora 3^a versus Heeswijk, salutato D^o Fabritio commissario, quia doctor Achtervelt cum Praetore exiverant pro decimis in Herpe.

27 Junii. Mansi apud D^{um} praelatum cum D^o archydiacono et posuimus in acta per mag. Laurentium (v. Lommel) *in Heeswijk* fiscalem illa, quae in Ravesteyn contigerunt.

(a) Hs. herhaalt: *in Geldorp*.

1631

Venit Pastor in Haeren et attulit pisces recentes ¹⁾; mansit in prandio. Soror iverat Buscoducum.

Vesperis cum D^o archydiacono habui multa verba de regimine per Vicarium et Leemput et quod conquererentur contra Patrem Lerze. Ego dixi, D^{um} vicarium infamasse prius Patrem Lerze et sparsisse in plebem illum suspensum etc.; debebat ipsum monere prius etc., ut Pater Columbanus capucinus dixerat Patri Ryderio. ²⁾ Ego Patrem Ryder misi, ut de omnibus sese informaret. Dixit quoque (Archydiaconus), D^{um} Leemputium indiscretissimas scripsisse litteras de Discalceatis. Longe discurri; (*f. 147^v*) dixi, me tres commissarios misisse D^{um} Vossium, ipsarum confessorium, et D^{um} Leemputt et Patrem mag. Ryderium, ³⁾ quos moniales ipse petierant; et quid amplius potui facere? Dixi quodsi Vicarius non satisfaciat aliter suo officio, sed me in omnibus fatiget et rancuniret, ⁴⁾ quod alium statuum vicarium. Quid aliud possum dare quam omnem meam auctoritatem! et tamen omnes difficultates ad me remittit. Examine bene omnia et postea ferat iudicium! Quid ego absens possum? etc.

28 Junii. Mane venit D^{us} pater in Ulenborch, quondam pastor in Vechel, ⁵⁾ et mecum consuluit de Aquisgranensi fundatione. Dixi omnia agenda cum principe Auriaco, antequam Statibus proponant de alimentatione Sororum in terra neutrali. ⁶⁾

in Geldrop Sumpto prandio discessi ex Heeswijck versus Geldorp; dedi 4 pattacones famulis et famulabus. Vesperis domi.

Dom^{ca} 29 Junii. Petri et Pauli. Celebravi domi; sed

¹⁾ Antonius Cuypers, norbertijn van Berne, pastoor te Haeren bij Oisterwijk; Schutjes IV 10.

²⁾ Waarschijnlijk wilde pater Le(e)rs zonder verlof van de Propaganda op missie te 's Bosch.

³⁾ Zie *Diarium* 6 April 1631.

⁴⁾ Van het Fransche woord *rancune*.

⁵⁾ J. Geysels.

⁶⁾ Gelijk men weet, moesten of mochten de Bossche vrouwenkloosters uitsterven. Tot haar dood zouden de zusters uit de kloosterinkomsten haar „alimentatie” blijven ontvangen, ook dan, wanneer zij zouden vertrekken naar plaatsen, die gelegen waren onder het gebied der Staten, of aan de Staten contributieplichtig waren. Nu wilde men blijkbaar aan de Staten-Generaal vragen, of de „alimentatie” ook zou blijven doorgaan, indien de zusters naar neutraal gebied verhuisden. Op 4 Sept. 1631 maakten de Staten-Generaal bekend, dat in dat geval geen alimentatie zou gegeven worden, zie *Diarium* 28 Oct. 1631.

rursum publicato edicto Regio de aperiendis ecclesiis, ¹⁾ Summum Sacrum in ecclesia factum. Concionatus quidam Capucinus Mirloensis, cui feci facultatem concionandi; pransus apud me cum socio et Patre Nicolao (Ossio) et fiscali (L. v. Lommel).

30 Junii. Domi celebravi. Discessit Pater Maximilianus Martini cum carruca versus Lyram, ut ferret Patrem mag. Bocquetium, qui desiderabat mihi loqui in Tongerlo, sed ego me excusavi de itinere et volui, ut ad me veniret. (*f. 148^r*) In prandio Pastor (loci) cum fratre suo Secretario. Vesperi Scultetus (loci) cum uxore et prolibus et mag. Laurentio (v. Lommel), qui elocaverat decimas in Mierlo; 105 modiis; anno praecedenti tantum valebant 91 modiis.

1 Julii, Scripsi Antverpam ad Patrem mag. Brouwer de successu itineris in Ravesteijn; misi simul copiam concessionis Apostolicae, factae Patri Lerze ²⁾ etc.

Scripsi Francisco van de Laere et nepti Henrice van de Ghevel, quod Michaelem et Henricum (v. Ophoven) fratres suos curaret addiscere artem mechanicam, quia ad studia inepti neque nolle propter nequitiam ulli commendare Michaelem. Scripsi ut urgeret Gerardum (Roeloffs), quatenus mitteret procuratorium ad Hermannum ³⁾ etc.

In prandio chirurgus.

Circa vesperum venit famulus monasterii achter de Tolbrug S. Elizabeth et detulit litteras a Verreijken nomine Suae Ser^{mac} Celsitudinis pro visamento pro salvoguardia pecorum et famulorum. Misi attestationem; copia servatur. Et misi omnia ad Mariam Vranx mittenda Bruxellas ad D^{um} Typoets et scripsi Patri Leonardo Bornberch, ⁴⁾ quod tales chartas cautius deberet mittere etc., quia in libello supplici multa continebantur, quae fuissent causa perditionis Patris et conventus etc.

(*f. 148^v*) 2 Julii. Festum Visitationis B. V. Celebravi domi, Pastore inserviente. In prandio D^{us} pastor.

¹⁾ De schout Marcus van Gerwen had 27 Juni door Peelland een bode omgezonden „met plaacaeten van Coninx contragebott van kerkelycke diensten“; Frenken II 73.

²⁾ In 1633 bediende hij de pastorie van St. Jacob te 's Bosch; *Rom. Br.* p. 477, '78.

³⁾ Herman v. d. Meulen; zie *Diarium* 4 Maart en 30 April 1631.

⁴⁾ Leonardus Bornberg, biechtvader van het klooster achter de Tolbrug; vgl. Schutjes IV 490.

1631

3 Julii. Sumpsi pillulas. Audivi Missam Pastoris; in prandio Capellanus.

Dedi commissionem D^o pastori in Arle-Beeck, ¹⁾ ut bona conscientia deponeret contra viduam Monnix adulterantem, ad instantiam filii D. van Gerwen. ²⁾

4 Julii. Venit circa prandium Pater prior Ant(verp.) Bocquetius etc.; contulit de variis; dedi illi in scriptis omnia et oretenus. Vesperi adfuit D^{us} scultetus.

5 Julii. Mane contuli cum Patre Bocquetio. Venit circa 10 D^{us} baro van Weemel; mansit in prandio, postquam nostrum Sacrum audivit. Discessit cum fr. Jacobo (v. Ophoven) Pater mag. Bocquetius versus Postel cum carruca nostra. Discessit et D^{us} baro. Dedi Patri mag. Bocquetio pro viatico 25 fl.

Dom^{ca} 6 Julii. Dedicatio Sylvaeducis. In prandio D^{us} decanus (Hilvarenb.), Pater Nicolaus (Ossius), Scultetus et Pastor. Praesentavit sese Albertus pro famulatu, loco Jacobi, nullo certo pretio ad probandum etc.

(f. 149^r) 7 Julii. Discessit sumpto prandio D^{us} decanus Helverebecanus versus Sylvaeducis, quia praeter Pastorem in Oss³⁾ citatum captus erat Sabbatho preterito Pastor in Vucht, quia Divina celebraverat post placatum. ⁴⁾

Venit famulus Dⁱ Ravesteyn officialis cum litteris, quibus (Officialis) acceptabat conditionem mecum habitandi pro Sept(embri). Ego rescripsi, quod veniret. Discessit cras.

8 Julii. Venerunt Scultetus Peelandiae, Decanus Rhodanus et Astensis et quia petebat (Scultetus) suas expensas, dixi me nihil posse sine ordine Aulae, quae etiam novis litteris, per D^{um} Fannium scriptis, a me petiit solvi Decano Helverebecano 4000 fl. vel 5000; legi litteras. Manserunt in prandio et post prandium venit Receptor, nepos Rev^{mi} (episc.) Ruremondensis, qui conquerebatur de excessu taxae. Ego illum duxi ad Scultetum Pelandiae et Decanos et dixi me taxam non posuisse. Discesserunt omnes.

¹⁾ Waarschijnlijk de pastoor van Beek; Aarle en Beek vormden één gemeente, maar twee parochiën.

²⁾ Maria van Os, weduwe van Rogier Monnix, en bedoelde van Gerwen (waarschijnlijk Jan) woonden te Beek op de Donk; *Bijdr. v. h. Prov. Gen. v. K. en W. in N.-Br.* 1918 II 52; Sassen, *De Protocollen der Helmondsche Notarissen* N° 12.

³⁾ M. Septius.

⁴⁾ Rogier de Moor, pastoor van St. Pieter te Vucht, werd op Maandag 30 Juni gevangen genomen volgens Schutjes V 846.

Vesperis venit mag. Laurentius (v. Lommel) cum novo curru, qui constitit 94 fl.; attulit pannum, in Anglia emptum per Coran, et asseres pro nova domo et cyboriam aeream deauratam, quae manserat Sylvaeducis.

9 Julii. Attulit mag. Laurentius litteras a Patre Ryderio de statu Sylvaeducis et dixit omnia, quae D^{us} Leemput et D^{us} vicarius agunt ex instigatione D. patris in Wymelenberch ¹⁾(a), qui semper est ad aures Dⁱ vicarii etc.

(f. 149^v) Scribit quoque Vicaria Tereseanarum, quod Soror Maria de S. Alberto Rotterd(amensi) expleverit jam annum probationis et velit admitti ad professionem, jamque admissa sit a conventu. Scribit etiam ipsamet, sed vellet venire ad me et Antverpiae pro conventu Buscoducensi profiteri etc., quod non inveni consultum etc.

Scripsi Patri priori Coloniensi Exmo S. Theol. mag. Patri Joanni Endebroeck pro examine Jacomine van Roon, facto per Ex^{um} Patrem mag. Nicolaum Hanstadt, factis gratias agendo. Misi examen Amsterdamum ad D^{um} Nicolaum Aegidii. In prandio mag. Laurentius.

Venit Scultetus (loci) Sylvaeducis et retulit, Pastorem in Vucht et Berlicom ²⁾ captos sive arrestatos a Subpraetore Buscoducis, quia Divina celebraverant contra placata D^{orum} Statuum, non obstante quod Rex contraria edicta emisert.

Venit vesperi unus expressus cum litteris ab Archydiacono, qui mag. (L. v. Lommel) fiscalem monebat de captura pastorum et quod principaliores ecclesiastici et saeculares essent capiendi etc. Ego mansi securus, quia in ecclesia non celebravi post ultimam prohibitionem D^{orum} Statuum.

10 Julii. Mane dicto Sacro computavi cum mag. Laurentio. In prandio Pastor in Mierloo.

(f. 150^r) 11 Julii. Mane dicto Sacro consecravi aliquot altaria portatilia pro Decano Eyndhoviensi et vicinis Pastoribus; venit Decanus Eyndhoviensis, Pastor cum Capellano in Walree et attulerunt lapides. ³⁾ Manserunt in prandio.

Vesperis venerunt D^{us} prelati Bernensis cum socio et Dros-

(a) In Hs. staat hier het woord *actis*.

¹⁾ Joannes van der Meulen, een seculier priester, biechtvader van het Bossche Augustinessenklooster Bethanien op den Windmolenberg; Schutjes IV 505, B. B. IX 187.

²⁾ R. de Moor en P. v. (d.) Dael.

³⁾ De pastoor van Waalre was waarschijnlijk Laurentius Leppers; Schutjes V 867.

1631

sardo Heeswijcano, qui erant moniti a multis ut fugerent, quia Gubernator Buscoducensis emiserat milites, ut caperent 800 personas qualificatas, inter quas et ego esse putabar. D^{us} pater guardianus Capucinatorum et D^{us} canonicus Broechoven ea de causa veniebant ad D^{um} abbatem, ut et me moneret.

D^{us} decanus Helverenbecanus habuit magna verba cum Gubernatore Buscoducensi; minabatur illum arrestare etc.

12 Julii. Discessi cum Abbate et D^o drossardo et mag. (L. v. Lommel) fiscali versus Postel et Tongerlo per Verkensweert. ¹⁾ In prandio in Postel.

in Postel
in Tongerlo

Vesperi in Tongerlo, ubi inveni D^{um} marchionem de Westerloo cum Barone de Weemele. Rogavit me D^{us} marchio, ut venirem cras ad consecrandum altare in sacello suo in Westerloo, quod addixi.

in Westerlo

Dom^{ca} 13 Julii. Ivi cum D^o abbate Bernensi et Tongerlo(ensi) in Westerloo mane hora 9. (*f. 150^v*) Consecravi altare et celebravi. In prandio laeti. Accepi litteras Antverpia.

in Tongerlo

Vesperi redivi domum in Tongerlo cum Abbatibus. Invenimus D^{um} decanum Helverebecanum, qui a Principe Auriaco veniebat, ex cujus ore dicebat, libere me posse redire (in Geldorp).

14 Julii. Et quia Dⁱ abbates suadebant, quod Lyrae vel Antverpiae expectarem resolutionem de ecclesiis, mansi in Tongerlo et per D^{um} decanum scripsi Vicario Lyrano, ut praepararet mihi locum.

Disputabatur de ecclesiis, quia Status Hollandiae omnino volebant partem vel locum in ecclesiis simul cum Catholicis et unum Praedicanterem (in locis) ubi vellent et quod Pastores manerent cum successione ²⁾ etc. Ego nolui in hoc suffragium meum ferre.

Discessit D^{us} praelatus et Decanus (Hilvarenb.) versus Lyram et Mechliniam; scripsi per Decanum ad Patrem vicarium Lyranum, me cras vesperi, Deo dante, Lyram venturum.

Post prandium invisi . . . (a) in sua domo cum duobus Abbatibus; nobis discedentibus mansit Pater Maximilianus (Martini) et Petrus famulus noster usque in vesperum et debui solus dicere Horas.

(a) In hs. niet ingevuld.

¹⁾ Valkenswaard.

²⁾ Vgl. B. B. XIV 88.

Scripsi ad Decanum Ghelensem, quod sumeret informationem de confusione facta in processione Divae Dymnae in feria 3^a Pentecostes, quia cum periculo vitae multorum Samelenses tumultuati sunt cum armis, et Drossardus conquestus apud Marchionem ¹⁾, qui hac de re mihi respondit, promittens meliorem ordinem. (f. 151^r) Venerunt decani Guldae Ghelensis et se excusaverunt coram me. ²⁾

15 Julii. Dicto Sacro de Divisione Apostolorum et sumpto jentaculo discessimus cum D^o abbate Bernensi versus Lyram. in Lier

16 Julii. Mansimus Lyrae in collegio et bene tractati a Patre vicario Meysner. Vidimus tota die exercitum nostrum transeuntem Lyram. Fortius et pulchrius nihil poterat videri et equitatu sub generali Wittenhorst et peditum legionibus etc. et equitatu sub generali D^o Giovan van Nassau ³⁾ etc. Vesperi in coena fuit nobiscum D^{us} Philippus Wissekerke, qui jam militat sub legione Hispanorum Dⁱ Ladron ⁴⁾ etc.

17 Julii. Sumpto jentaculo et invisio D^o decano Lermans infirmo, discessimus versus Antverpiam ego et D^{us} prelatus Bernensis et D^{us} Cor(t)bem(de) ⁵⁾, praefectus Montis Pietatis. In coena parum feci et D^{us} praelatus Bernensis ivit ad abbatiam S. Michaelis. in Antwerpen

18 Julii. Invisi Rev^{um} (episc. Antverp.) et contuli de permittendis ecclesiis in Majoria; ego nullo modo judicavi permittendum, ut nec ipse.

Invitavit me ad prandium, sed eram praeventus a D^o abbate S. Michaelis, cum quo et omnibus Pastoribus fuimus laeti. (f. 151^v) Venerant ad festum S. Norberti.

Invisi in beginagio D. de le Hove decumbentem ⁶⁾ et D. Cheuws et Vranx cum D^o abbate Bernensi. In coena nihil.

19 Julii. Mane intellexi filium Staekenbroec in castro captum cum aliquot Francis. ⁷⁾ Ire volui ad Marcgravium, ut

¹⁾ Albert v. d. Berg, markies van Bergen-op-Zoom.

²⁾ Vgl. *Diarium* 20 en 21 Juni 1631.

³⁾ Graaf Jan van Nassau-Siegen.

⁴⁾ De Spaansche veldheer Don Alonso Ladron de Guevarra; Goethals II 877.

⁵⁾ Vermoedelijk Philippus van Cortbemde, schepen en rentmeester der stad Lier; *Graf- en Gedenkschr.* III 46, VII 245.

⁶⁾ Waarschijnlijk Catharina de le Hove; *Graf- en Gedenkschr.* V 433.

⁷⁾ Een zoon van Thomas van Stakenbroek, den Staatschen gouverneur van Grave, genaamd Rudolf, aan wien de heerlijkheid van Geffen en Nuland toebehoorde, was 17 Juli met eenige Fransche edelen te Antwerpen gearresteerd en 's anderen daags op het kasteel aldaar gevangen gezet. Uit weer-

1631

scirem causam, sed praevenit me et dixit mihi causas et statum rei in presentia Dⁱ Grobbendoncq, qui venerat me invisum et judicavit apprehensionem bene factam et Francorum et ipsius Dⁱ van Geffen etc.

In prandio fuimus apud Rev^{um}, qui invitaverat Abbates S. Michaelis et Bernensem cum D^o decano et Archydiacono. ¹⁾ Volebam ire (ad) Gubernatorem castri comitem Piemantel, ²⁾ sed non erat domi.

Scripsi Patri mag. Capello, me Deo favente die lunae adfuturum; scripsi per laicum fabrum scriniarium et misi simul litteras ad Patrem Nicolaum Georgii, qui ex Lotharinga redierat. ³⁾

Dedi Mariae Vranx cambium 40 ₣ Flandricarum, quod D^{us} fiscalis Sylvaducis misit, a van Kessel solvendum.

Dom^{ca} 20 Julii. Mane ivi ad Patrem priorem Discalceatorum ⁴⁾ etc. In prandio apud D^{um} thesaurarium Dinghens et commissarium Charles Batens etc.

Ivi ad castrum, ut inviserem (*f. 152^r*) filium Staekenbroec, sed dum D^{us} gubernator non esset domi; locumtenens non fuit ausus (me admittere); commendavi illum etc. Salutavi Abbates.

Dedi commissionem D^{ae} Cortvrient, ut daret matri Melchioris (v. Schoonhoven), viduae pauperi, 50 fl.

21 Julii. Discessi Bruxellas hora 7^a. In navi erant D^{us} decanus Antverpiensis, Prior Discalceatorum, Jan Carolo la Faille cum uxore, ⁵⁾ de Paep, ⁶⁾ duo Minoritae; pro omnibus solvi 16 fl. ea conditione, ut saeculares solverent Priori Antverpiensi etc. in circuitu fasciae. ⁷⁾

in Brussel

Obvius cum carozza fuit Pater prior mag. Capello; exceptus

wraak volgde een maand later de gevangenneming van Guilielmus Adiers, pastoor van Edegem, Robertus Bol, pastoor van Schoten, enkele edelen en Antwerpsche burgers, terwijl gedreigd werd met nog méér arrestaties, indien de jonge Stakenbroek niet in vrijheid zou gesteld worden; *Tax. XXXVII 287, Pasture p. 42, De Ram. I 511, 12.*

¹⁾ De deken Miraeus en de aartsdiaken Zypeus.

²⁾ Don Antonio de Prado Pimentel (Goethals I 643), of waarschijnlijker Emmanuel Pimentel, graaf van Feira (*Corresp. II, index*).

³⁾ Vgl. *Diarium* I April 1631.

⁴⁾ Angelus Michaelis; *Graf- en Gedenkschr. V 342.*

⁵⁾ Jan Karel de la Faille, heer van Rymenan, was geh. met Maria van den Wouwere de Quenast; Goethals II 130.

⁶⁾ Misschien Leon. Joan. de Pape, heer van Glabbeek; Goethals I 625.

⁷⁾ Bij het rondgaan van den tulband? Of hield een tafelbediende een omgang, om in den rand van zijn rok de foaien te ontvangen?

in Domo Ravesteyn a Patre Bivero supra galeriam. ¹⁾

22 Julii. Habui post Sacrum audientiam a Ser^{ma} Sua Celsitudine. Late commendavi statum Majoriae, in qua pastores omnes vel captivi, vel fugitivi et ecclesiae clausae. Commendavi quoque filium et uxorem Staekenbroec. ²⁾

Invisi Discalceatos et D^{um} la Faille, ubi venit D^{us} van Geldorp; vidi totum conventum Discalceatorum. Comedi apud D^{um} van Marquette cum de Paepe.

23 Julii. Celebravi in S. Gaugerico apud B. Virginem Buscoducensem. (f. 152^v) Discessit Pater mag. Capello cum Patre mag. Bivero versus Parisios ad Rev^{um} generalem. In prandio in conventu.

24 Julii. Discessi curru versus Mechliniam. Hospitatus *in Mechelen* apud familiam Dⁱ consiliarii Roelants, sed ipse non erat domi, quia versus Audomarum missus a S. Celsitudine Majest^{ca}. Accessi beginagium etc.

25 Julii. S. Jacobi. Celebravi in beginagio. Redii ad domum Roelants, ubi nobis prandentibus supervenit D^{us} Charles.

Discessi cum navi versus Antverpiam hora 2^a post prandium. Vesperi gratus domi. Dedi famulo carrozziero et ancillis *in Antwerpen* in domo Roelants 5 fl.

26 Julii. Pransi cum amicis in domo Mariae Vranx cum D^o abbate Bernensi. Misi Patrem Maximilianum Martini ad uxorem Staekenbroec, quae non permittebatur ingredi civitatem, sed manebat in Merxem.

Dom^{ca} 27 Julii. Sumpsi vomitorium etc. Misi Patrem Maximilianum ad castrum, ut D^{um} gubernatorem salutaret et inviseret filium Staekenbroec. Valde impertinenter locutus est tamquam Hispanus, qui statum Majoriae et patriae non noverat. Voluit abolitas salvoguardias et passaportus. Non voluit (f. 153^r) admittere Patrem Martini, ut loqueretur filio Staekenbroec, quia, ita dicebat, sibi preceptum, ut nemo admitteretur. Dicebat, quod me inviseret.

28 Julii. Decanus (Hilvarenb.) non comparuit. Mansi domi cum D^o abbate (Bern.) et pransus cum Patribus omnibus. Post prandium vidi fortalitiu S. Laurentii et invisi D. de le Hove in beginagio et Sorores etc. Curavi incidi venam.

¹⁾ Over het Huis Ravestein te Brussel zie *Charters Ravest.* II 748 vv.

²⁾ Thomas van Stakenbroek was geh. met Walburch van den Broek; Frenken II 47, noot 2.

1631

29 Julii. In prandio domi. Computavi cum Maria Vranx et reliqui illi supra omnia debita, soluta usque ad hunc diem, 3000 fl., dico tria millia florenorum, quibus uti potest sine interesse usque ad tempus repetitionis, quod medio anno antè debet indicari.

30 Julii. Domi cum potione medica. (a)

31 Julii. Potionem sumpsit. Venerunt Pater Merwen et Pater Swieten ex Hollandia ¹⁾ et D^{us} Vossius cum D^o persona in Mierbeeck, ²⁾ qui mecum vesperi mansit.

1 Aug. Contuli cum D^o Vossio de statu Discalceatarum Buscoducensium ³⁾ et volui justam servari divisionem. ⁴⁾ (f. 153^v) Pransus mecum D^{us} persona D^{us} van Niel.

2 Aug. Dedi testimonium pro D^o Staekenbroec in causa salvoguardiae, quod possumus augere et mutare familiam ⁵⁾ etc.

Scripti sorori et Pastori in Mierloo, quod mea autoritate examinaret novitiam in Soeterbeeck ad vestitionem. Scripti mag. Laurentio (v. Lommel). Respondi D^o Exmo mag. Jansenio et gratias egi pro edita Spongia contra Voetium. ⁶⁾

Ultima purgatio.

Dom^{ca} 3 Aug. Mane processio SS. Rosarii. In prandio domi cum D^o van Niel et Patre Merwen ac Swieten. Recepti litteras ab Illmo Mechliniensi de convocatione episcoporum habenda 18 hujus.

4 Aug. S. Dominici. Magnus confluxus. Ego celebravi in pontificalibus; honorarunt nos Dⁱ abbates S. Michaëlis et Bernensis; D^{us} persona van Niel fuit assistens. Manserunt omnes in prandio. Vesperae et Completorium solennes. Vesperi in coena nihil.

Respondi Illmo D^o Mechliniensi, me venturum ad congregationem 18 hujus.

(f. 154^r) 5 Aug. Mansi domi cum nostris Patribus Merwen

(a) Deze aantekening is doorgestreep.

¹⁾ Egidius van Swieten O. P., van het klooster te Antwerpen, missionaris te Leiden van af 1621; *Belg. Dom.* p. 236, *Bijdr. Bisd. Haarlem* III 324, *Rom. Br.* p. 541; *Geestel. Erf* VII 284.

²⁾ R. v. Niel, pastoor van Meerbeek.

³⁾ Henricus Vossius was haar biechtvader; zie *Diarium* 27 Juni 1631.

⁴⁾ De bisschop wilde een rechtvaardige goederenverdeling tusschen de Carmelietessen te 's Bosch en haar afgescheiden zusters te Keulen.

⁵⁾ Hiermede bedoelt Ophovius zijn eigen huisgenooten.

⁶⁾ Tegen het „Philonium Romanum” van Voetius kwam Jansenius uit met zijn „Notarum Spongia” (Leuven 1631); *Hist. Tijdschrift* VII 343.

et Swieten et van Niel. (a) In nuptiis van Decker cum Patre Bocquet.

6 Aug. Sumpsimus jentaculum cum Abbate (Bern.) in domo M(ariae) Vranx.

7 Aug. Domi invisi Rubbens. ¹⁾

8 Aug. Pransus in domo Marcgravii cum D. van Oncle, Rubbens, D^o praeposito Trajectensi ²⁾ et D^a Ridderspoors et filia et Patre Bocquetio.

9 Aug. Scripsi et respondi D^o Illmo Otto Gereon, archyepiscopo Cyrenensi, suffraganeo Coloniensi, et scripsi Matri Annae de Jhesu et D^o vicario van der Sterre.

Profectus cum curru nostro et D^o abbate Bernensi per Flandriam et Rupelmondam versus Bornem et Affligem, ubi vesperi venimus et grati. ³⁾

in Affligem

(f. 154^v) Dom^{ca} 10 Aug. S. Laurentii. Professio devota et sermonem habente D^o praeposito ⁴⁾; Officium solemnissimum, sed Reformationis. D^{us} Boudewijns, parens professi fr. Bernardi, antea Francisci, praesente fr. Carmelita et Dominicano, omnes in refectorio cum silentio.

Post prandium scripsi, petente hoc D^o provisore D^o Michaele, litteras ad Episcopum Gandensem pro magistro Christiano de la Port S. Th. B. pro pastoratu in Auweggem ⁵⁾ etc.

Venit filius van Rooden, Pastor in Wel(le) etc.

11 Aug. Mansi in Afflighem et post prandium ambulavimus per sylvas. Vesperi in coena venit expressus cum litteris a Patre mag. Brouwer pro dispensatione in bannis et pro autoritate contrahendi sine aliquo pro milite Germano Andrea . . . (b) et Josina van Amelroy, diocesana nostra. Dedi autoritatem mag. Brouwer, modo debita informatio praecesserit cum juramento de nullo impedimento.

12 Aug. Discessimus versus Ninoven, ubi D^o abbati gratissimi. ⁶⁾ Mansimus illo die et die sequenti usque ad prandium.

in Ninoven

(a) Deze geheele zin is doorgestreept.

(b) In hs. niet ingevuld.

¹⁾ Rubens was dien dag van een vier-weeksche diplomatieke reis thuis gekomen; *Biogr. Nat.* XX 317 vv.

²⁾ N. Micault.

³⁾ In Bornem en Affligem waren kloosters van Benedictijnen.

⁴⁾ B. v. Haefden, proost van Affligem.

⁵⁾ Ouwegen en Welle (dat aanstonds volgt) dorpen in Oost-Vlaanderen.

⁶⁾ Joannes David, abt der Norbertijnerabdij te Ninoven; v. Gestel II 203.

1631

in Wichelen 13 Aug. Discessimus cum rheda Dⁱ abbatis versus Wichelen, (f. 155^r) ubi D^{us} Cordes nos humanissime excepit cum uxore et familia in carnibus. ¹⁾

14 Aug. Vigilia Assumptionis. Pluvia ingens. Celebravimus omnes in sacello domestico.

15 Aug. Festum Assumptionis B. V. Celebravimus omnes in sacello. Post prandium cantavimus solemniter Laudes. Fuit continua et incredibilis pluvia. Miserat Pastor in Hamme suum Capellanum, ut illo vesperi veniremus, sed non fuit possibile.

16 Aug. Propter pluviam non potuimus celebrare in sacello, sed in aula, ubi quoque erat altare.

in Hamme Discessimus versus Dermondam ²⁾ et Hamme. Pastori gratissimi; D^{us} praelatus (Bern.) dormivit in aedibus Dⁱ graphiarii vicini cum socio camerario.

Dom^{ca} 17 Aug. Celebravimus omnes in ecclesia et audiivi Pastorem concionantem et celebrantem Summum Sacrum. In prandio graphiarius et meyer(ius) cum uxoribus.

in Dendermonde 18 Aug. Discessimus versus Dermondam ad monasterium Swijvick ³⁾; ibi locuti Patri confessario et Abbatissae et Sororibus etc. Sumpto jentaculo ivimus versus Bruxellas. In via invenimus Rev^{um} (episc.) Gandensem. (f. 155^v) D^{us} abbas Bernensis ivit per aquas ex Hamme versus Antverpiam.

in Brussel Grati Bruxellis, sed Pater mag. prior nondum rediit ex Parisiis cum Patre Bivero. Dormivi in cubiculo inferiori, quia famuli Bivero aberant.

19 Aug. Fuit prima congregatio Rev^{orum} episcoporum; non adfuit nec Antverpiensis, nec Brugensis, nec Ruremondanus.

Venerunt mihi locutum D^{us} pensionarius Rosa et D^{us} . . . (a) Antverpiensis de captis Pastoribus et civibus propter filium Staekenbroec, quem tamen Ser^{ma} Infans judicavit esse dimitendum die Dominica in prandio.

Mansi in prandio apud Ill^{imum} (archyepis.). Scripsi ad Ill^{imum} Cameracensem per mag. Brouwer de Collegio Septentrionali. ⁴⁾ Copia servatur. Scripsi Mariae Vranx.

(a) In hs. niet ingevuld.

¹⁾ Jan Karel de Cordes, heer van Waarloos, erfvoogd van Wichelen; Goethals IV 220.

²⁾ Dendermonde.

³⁾ Klooster van Cisterciënsnonnen Zwijvik te St. Gillis bij Dendermonde.

⁴⁾ Over de oprichting n.l. van een college voor de Noorsche missiën te Antwerpen. Enkele weken te voren had pater (de) Brouwer daarover den

20 Aug. Mane tractatum in congregatione episcoporum. In prandio apud Ill^{mum}, qui invitaverat Cancellarium, ¹⁾ D^{um} Steenhuisen, comitem Noelles, ²⁾ D^{um} Mansvelt ecclesiasticum ³⁾ etc.

Proposui Cancellario de componenda lite cum Decano, ⁴⁾ qui remisit iudicio episcoporum.

21 Aug. Mane accessi D^{um} thesaurarium Kinschott pro redditu anni 1630 634 fl. 6 st. $\frac{1}{2}$; (*f. 156^r*) promisit assignationem super D^o Leemput Bredae. ⁵⁾

Hora 8 in congregatione episcoporum.

D^{us} van den Heuvel scultetus dedit mihi ad bonum computum 227 fl. 9 st.

Locutus sum cum filia Dⁱ Grinsfen de Discalceatis Buscoducensibus; discessit 22 hujus.

22 Aug. Post congregationem pransus domi cum D^o decano (Hilvarenb.) et D^{us} consiliarius Roelants supervenit et pransus nobiscum.

Tunicam feci pro itinere; solvi pro materia in Tuba 47 fl. 3 st. et pro factura 4 fl.

Contuli cum Illmo et Episcopis, an debeam tradere omnia munimenta episcopalia casu, quo heretici petent. Responderunt quod sic, quia est vis major etc.

23 Aug. Post congregationem pransus cum D^o Montfort, ubi erat D^{us} Rubbens cum uxore ⁶⁾ et D. van Oncle et Agens Regis Angliae ⁷⁾ cum uxore.

Scripsi et respondi D^o pastori in Ravesteijn D^o Bartholomaeo Rhodano de Satrapa ⁸⁾ et me non dubitare de iurisdic-

Aartsbisshop van Kamerijk gepolst, die de oprichting had goedgekeurd; brief van de Brouwer d.d. 1 Aug. 1631 aan Kardinaal Gaspare Borgia in Rom. Br. N° 477.

¹⁾ F. v. Boisschot.

²⁾ De graaf Jacques de Noyelles, lid van den Hoogen Raad van Vlaanderen en van Bourgogne; *Corresp.* II (index.).

³⁾ Karel van Mansveld, aalmoezenier en ceremoniemeester bij het Hof te Brussel; Paquot *Mem. pour serv. à l'Hist. Litt. des Pays-Bas* I 375, *Biogr. Nat.* XIII 368.

⁴⁾ Vermoedelijk Bax v. Baerland, kapitteldeken van Oirschot; vgl. *Diarium* 12 Dec. 1631.

⁵⁾ Dominicus van den Leemputte, schepen van Breda en rentmeester van het Land van Heusden; hij was een broeder van den Bosschen plebaan Hendrik v. d. Leemputte; *Arch. Bisd. Oph.*

⁶⁾ Helena Fourment, Rubens' tweede vrouw.

⁷⁾ C(h)oran?

⁸⁾ De Hertog van Neuburg.

1631

tionem mea etc. Egi de hoc cum consiliario D^o de Bie, preside finciarum ipsius Ducis.

(f. 156^v) Dom^{ca} 24 Aug. Fuit congregatio ultima episcoporum, in qua proposui de jurisdictione Ravesteynensi; judicaverunt standum compactis Leodiensibus cum Duce. ¹⁾ Quoad arbores in episcopalibus bonis posse libere hereticis subtrahere et plantare novas; de Disalceatis transferendis agendum cum Confessario Ser^{mae} Infantis. ²⁾

Quod et feci; promisit omnem operam. Accessi quoque Priorem Disalceatorum, qui putat, illas recipiendas ob Ordine. ³⁾

In prandio fuit in domo Ill^{mi} (archyepisc.) Nuncius etc.

Post prandium quaesivi per D^{um} Montfort audientiam, ut cum Ser^{ma} agerem de munimentis tradendis hereticis et de transferendis Disalceatis, sed propter presentiam Reginae Franciae⁴⁾ non fuit locus. Dixit tamen Montfortio, quod darem litteras et quod (Inf. Isab.) nollet contentionem cum Ordine Disalceatorum, ideoque cum illis agendum.

25 Aug. Pransi in domo Agentis Angliae cum D^o decano Helverbeec, Martyni; aderant D^{us} Wouwerius, D^{us} Rubenius cum uxore et nepte, doctor etc. Post prandium, quia vinum displicuerat, duxit nos D^{us} Wouwerius domum suam et dedit banquetum, cui supervenit D^{us} consiliarius Roelantius etc.

in Mechelen

(f. 157^r) 26 Aug. Discessi mane cum D^o Roelants versus Mechliniam et in prandio honorifice ab uxore excepti. — Bruxellis in conventu dedi pro cibo 40 fl., pro vino 18, pro eleemosyna 12 fl., famulis conversis 5 pattacones. — Post prandium invisi D. van der Duynen, decumbentem in beginagio. ⁵⁾ D^{us} persona van Niel⁶⁾ pransus nobiscum. Vesperi a Roelantio bene tractati.

in Antwerpen

27 Aug. Sacro celebrato discessimus cum navi circa 7^{am} et hora 12^a venimus Antverpiam.

28 Aug. Pransi domi. Invisi aliquos.

29 Aug. Mane invisi Rev^{um} (episc.) febricula laborantem.

¹⁾ De Pacta Leodiensia behelsden waarschijnlijk een regeling tusschen het bisdom Luik en dat van 's Bosch over het aanstellen van geestelijken in het Land van Ravenstein.

²⁾ Hyacinthus Valleyo O. P.; Quétif-Echard II 473.

³⁾ De Infante had vroeger al meer dan eens haar wensch te kennen gegeven, dat de Carmelietessenkloosters zouden staan onder bestuur en toezicht der Paters Carmelieten; *Rom. Br.* N° 395, 405.

⁴⁾ Maria de Medicis op hare vlucht uit Frankrijk was 13 Augustus in Brussel gekomen.

⁵⁾ Waarschijnlijk Nicolaas van der Duyn(en), heer van Rijswijk,

⁶⁾ Rog. v. Niel, persoon van Meerbeek.

Quaesivit de actis Bruxellis. Contulimus varia. Pransi cum D^o abbate (Bernensi) in domo Dⁱ Taeterbeeck cum D^o Engellant et uxore ¹⁾ etc.

30 Aug. Mansi domi etc.

Dom^{ca} 31 Aug. Invitatus a D^o abbate S. Michaelis et Bernensi, non potui ire, quia tota nocte ex catarro laboraveram et doctor curavit incidi (a) venam brachii dextri.

(f. 157^v) 1 Sept. Purgationem coepi et domi mansi. Scripsi comiti Joanni de Nassau, generali equitum, pro Christiano van der Locht, scabino Bredano, ut possit fieri consul loco patris. Scripsi commendatitias ad Ill^{mu}m Mecliniensem in favorem Dⁱ Corneli Ingelandt, mercatoris Antverpiensis, amici Dⁱ Taeterbeeck. Dedi pro imaginibus quinque pattacones nepoti Vranx.

2 Sept. Mane sumpto jentaculo in S. Michaele cum D^o abbate Bernensi et S. Michaelis, discessi cum Patre priore Bocquet et novo curru Abbatis et nostro versus Lyram, ubi sumpsimus prandium et coenam.

in Lier

3 Sept. Dedi Patri Christophoro (Meischner) vicario 30 fl. et laicis tres pattacones etc. (b) Mane celebravi in Clusa et postea dedi benedictionem D^{ae} Kortbem(de) ex monasterio Nazareth, quae 2 annis decubuerat. Sumpto jentaculo discessimus versus Tongerlo.

in Tongerlo

4 Sept. Sumpto jentaculo et datis famulis pro hac et alia vice 4 pattaconibus, discessimus versus Postel. Erat absens Praelatus, sed grati. Nocte nebulones combusserunt molam venti, quae erat Postulensium etc.

in Postel

(f. 158^r) 5 Sept. Discessimus versus Geldorp per Verkensteert. Venimus hora 7^a domum et omnes, laus Deo, sanos invenimus et statim curavi praeparari altare in sacello novo, ubi curavi accommodari totam tabulam et ornamenta, quae fuerunt in sacello episcopali Sylvaeducis.

in Geldröp

6 Sept. Discessit mane D^{us} abbas Bernensis versus Heeswijk. Cum familia in prandio.

Dom^{ca} 7 Sept. Dedicatio Geldorp. Et quia D^{us} officialis Ravesteijn cum mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali venerat,

(a) Hs. *inscidi*.

(b) Deze aantekening staat in hs. op volgende bladzijde.

¹⁾ De Antwerpsche koopman Cornelius Engeland was geh. met Christina van Blyenborg; *Graf- en Gedenkschr.* V 280.

1631

ut videret an. placeret habitatio, quam illi obtuleram, duxi omnes ad prandium in domum Pastoris (loci) etc.

8 Sept. Festum Nativitatis B. Virg. Celebravi, ut et heri, in nostro novo sacello; populus in fortalitio. In prandio tractavi D^{os} Ravesteijn, Scultetum (loci) etc.

9 Sept. Venerunt litterae Antverpia, quia carri fuerant arrestati. (f. 158^v) Scripsi ad petitionem Dⁱ Taterbeeck pro Cornelio Ingelant ad Ill^{imum} archyepiscopum Mechliniensem et addidi, ut fidem adhiberet latori D^o Taeterbeeck.

10 Sept. Respondi Mariae Vranx et jussi, ut D^o pastori in Ham numeraret 3 pattacones pro S(orore) Margareta de Bruyn. ¹⁾

Heri vesperi venerunt duae sorores Dⁱ commendatoris Tienen cum filia capitanei et parvula filia Gub(ernatoris) Steenberg(ensis) ²⁾ et Secretario P^{lris}. (a) Tractavi omnes.

11 Sept. Venit Pater Ryderius, cum quo multa communicavi. In prandio Capellanus et m(ate)r Taeterbeeck.

12 Sept. Scripsi et respondi D^o van der Sterre vicario et misi simul considerationes pro monasterio Discalceatarum et divisione etc.; copiae servantur in secretaria. Dedi commissionem, ut ad professionem admittatur novitia monialis; si non vult examinare illam D^{us} vicarius vel D^{us} Leemput, examinet et admittat Pater Ryderius.

13 Sept. Discessit Pater mag. Ryder versus Boxtellam cum nostro carro. In prandio D^a Suermont virgo, quia D^{us} Henricus (v. Horne) cum uxore iverant in Tongeren.

Dom^{ca} 14 Sept. Festum S. Crucis. Domi celebravi; Pastor et Capellanus sub dio. (f. 159^r) Post prandium ivi *in Gemert* versus Gemert, ut Commendatorem Provinciale³⁾ convenirem, quia Pastor (in Gemert) scripserat ad Pastorem in Mierlo, quod D^{us} commendator ⁴⁾ vellet sacellum in Handel facere quasi-parochiale sine scitu Pastoris (in Gemert) et D^{us} Wilhelmus capellanus tulerat in processione SS. Sacramentum. Sed

(a) Misschien moet gelezen worden: *et parvula filia, Gub(ernator) Steenberg(ensis) et Secretari(u)s particularis.*

¹⁾ Waarschijnlijk Claris te Gent, kort daarop abdis: de Villermont II 497.

²⁾ De gouverneur van Steenberg was Philips van Thienen (*Tax.* XLII 121), waarschijnlijk een familielid van den gelijknamigen Bosschen commandeur.

³⁾ Em. Huyn v. Amstenrade.

⁴⁾ Ulrik van Hoensbroek, commandeur van Gemert; Schutjes III 705.

dixit mihi Commendator ¹⁾, quod illa processio fuit ab antiquo et semel in anno, nec se velle aliquid in sacello fieri in praejudicium parochialis (ecclesiae) etc., imo Sacrum ibi fieri, quando non fit Officium in ecclesia. Interim Pastor mihi dixit, quod Commendator intendat se Episcopo Leodiensi subijcere et prohibuerit, ne pro Episcopo Buscoducensi oraretur in Collecta.

Ivit nobis obvius D^{us} de Helmont, qui pransus erat apud Commendatorem.

15 Sept. Rediit in Gemert D^{us} van Helmont cum uxore et pransus nobiscum.

Vesperis querelas suas posuit D^{us} pastor et cum peteret ciborium pro Communione, dixit Commendator: „Quia petis, ideo non dabo; jam disposueram dare, sed alibi dabo”. Ego offensus fui et in faciem dixi Commendatori, quod hoc factum displiceret.

16 Sept. Mane offensus volui discedere, sed D^{us} commendator jussit claudi portas. Supervenit D^{us} prelatus Bernensis, cum quo sumpto prandio ivi in Geldorp, ut sequenti die componeremus dissidia inter D^{um} drossardum in Craenendonc et Leytens vicarium (f. 159_v) et D^{um} Heedichuijsen, drossardum in Heeswijck. in Geldrop

17 Sept. Comparuerunt D^{us} prior Eynthoviensis, D^{us} drossart Eynthoviensis, Leytens vicarius et cognatus Leytens, qui erat gener drossardi etc., D^{us} balivus in Nieuheche prope Huwe et Namurcum ²⁾ etc. Manserunt omnes cum Prelato in prandio.

18 Sept. Comparuit quoque Hedichuijsen. (a) Auditis querelis omnium, non potuerunt ad aliquam concordiam adduci, quia Leytens, ut resignaret officium, exigebat 2000 fl. Drossardus (Hovelmans) nihil volebat dare. Nolebat quoque Leytens, ut lites, contra Hedechuijsen intentate et nostro iudicio injuste, cessarent; una (lis) erat de computu, quem volebat Leytens Bruxellis fieri, cum ipsemet antea per requestum voluerit fieri coram Consilio Principis in Haga; 2^a erat de

(a) Hs. *Edichuijsen*.

¹⁾ Ulr. v. Hoensbroek.

²⁾ De baljuw van Namêche nabij Hoei en Namen; wellicht de kolonel Massony, die gehuwd was met Margaretha, zuster van den drossaard van Eindhoven, Marcellis Hovelmans; *Tax.* XXXVII 219.

1631

injuriis; 3^a de arboribus plantatis. Manserunt omnes in prandio et usque in vesperum tractantes nihil effectum.

Vespero venit soror Dⁱ abbatis Bernensis.

19 Sept. Mansit D^{us} praelatus. In prandio D^{us} pastor in Mierlo et Pater Nicolaus (Ossius), cui dedi nostram tunicellam nigram. Post prandium venerunt ad Ordines diaconandi duo religiosi ex Postel cum D^o (f. 160^v) suppriori¹⁾; manserunt nobiscum vesperi; examini interfuit D^{us} abbas Bernensis et Pastor (loci).

20 Sept. Venerunt mala nova de nostra classe omnino subversa in Hollandia²⁾ scriptumque esse ad Scultetum Peelandiae, ut per Majoriam fierent triumphus cum pulsu campanarum etc.

Dedi Sacros Ordines in sacello nostro novo: uni sacerdotium ex Corstendonc, alteri ex eodem loco diaconatum, uni ex Eyndhovia regulari diaconatum, duobus ex Postel et duobus saecularibus, uni Canonico Boxtellensi Baiaerts et uni Desselensi, cui mandavi, ut Lovanii exercitia faceret et testimonium secum ferret. Omnes religiosi manserunt in prandio.

Dom^{ca} 21 Sept. Mane domi celebravi, ut et D^{us} praelatus Bernensis; Pastor et Capellanus et terminarius Minorita sub dio. (a) In prandio uxor Sculteti cum D^o praelato.

Venit Henricus frater³⁾ Antverpia et detulit nova de tota nostra classe Antverpiae instructa capta. Obiit et D^{us} Wissekerke⁴⁾ etc., ut scribebat Pater mag. Bocquetius, qui et indicabat, se ante quadriduum recepisse assignationem nostram redditus 634 fl. a Financiis super D^{um} Leemput, qui Bredae recipit contributionem in districtu Huesden.

Scribit, D^{um} decanum (Hilvarenb.) ivisse domum, quia non erat tempus tractandi cum Principe.⁵⁾

Venerunt duae neptes: una nupta cum Henrico,⁶⁾ filia Houbraeke, et filio et (altera) Anna, filia sororis.⁷⁾

(f. 160^v) 22 Sept. Discessit D^{us} praelatus cum sorore et

(a) De woorden *et terminarius Minorita* zijn doorgestreep.

¹⁾ Norbertus Adriani; Welvaarts *Postels Biogr. Wdb.* p. 8.

²⁾ De slag op het Slaak in den nacht van 12 op 13 September.

³⁾ Henricus v. Ophoven, broeder des bisschops.

⁴⁾ Hij verdrong tijdens den zeeslag; v. d. Capellen I 644.

⁵⁾ Wegens de pas behaalde overwinning ter zee.

⁶⁾ Henricus van der Beek; zie *Diarium* 15 Oct. 1631.

⁷⁾ Een dochter nl. van Ophovius' zuster Christina.

curru proprio ac socio et D^o drossardo in Heeswijk. In prandio Capellanus.

Scripsi litteras Italice ad D^{um} Coubergen in favorem Dⁱ Cornelii Engelandt etc. ad petitionem Dⁱ Taeterbeeck. Egi gratias Illmo D^o cum iterata commendatione ad petitionem ejusdem. Scripsi D^o Taeterbeeck etc.

23 Sept. Scripsi Patri mag. Bocquet, qui receperat sine nostro ordine assignationem redditus nostri 634 fl. pro anno 1630 super D^{um} Leemputt, receptorem contributionis Huesensis districtus, ut solveret ex illis quatuor annos locationis domus sororis Christinae 160 fl. et pro duobus annis contributionis filii Boudewijns 200 fl. et pro expensis nostris 100 fl. Postea tamen, quia vinum non erat solutum in toto, sed tantum vinum, quod civitas dedit, 24 pocula, scripsi Mariae Vranx, ut totum redditum conventui relinqueret, salvo quod Pater procurator Pussenius solveret bibliopolae Le Steens ¹⁾ 24 fl. 1 st. pro libris emptis. Et quod solveret quoque fr. Joanni Malsen converso pro vitris nunc et aliàs missis 4 aut 5 ₧ Flandricas.

(f. 161^r) 24 Sept. Sumpsit pillulas. Venit cum famulo et supellectili in familiam meam D^{us} officialis Everardus a Ravesteijn comite vel ductore D^o fiscali mag. Laurentio (v. Lommel).

25 Sept. Expedivi aliquos rusticos ex Sammel et Son.

Venit circa prandium D^{us} decanus Helverebecanus, qui ibat versus Hagham. Numeravi illi pro parte mea et contributione voluntaria pro expensis pro Majoria 300 fl.; detraxi 51 fl., quos nepos illi in Hagha mutuo dederat. Discessit sumpto prandio.

Contuli cum D^o officiali de Discalceatis Buscoducensibus et divisione bonorum inter Colonienses et Buscoducenses, de qua scripsit tum D^{us} vicarius tum Leemputius, quod considerationibus a me transmissis examinatis non auferent se intrmittere. Venit filius Verheijen et hospitatus apud me.

26 Sept. Contuli cum D^o officiali varia. Venit van den Huevel et attulit 242 fl., sed non habebat paratum computum, quod tantum putabam propter presentiam mag. Laurentii. Reddidit rationem aliquorum, (f. 161^v) quae dubia erant. Et pro reddito omisso a^o 1625 in computu, 28 fl. et 3 modii frumenti, ut notatur in fine computus a^o 1629, solvit porcum

¹⁾ Boekdrukkerij te Antwerpen in den Gulden Pelikaan.

1631

et ovem pinguem; pro modiis 3 solvit porcum, pecuniae debent solvi.

27 Sept. Domi occupatus in scribendo elogio begginarum, ad D^{um} abbatem S. Geertrudis misso¹⁾; copia servatur apud Secretarium.

In prandio domestici et filius Georgii Verheyden, qui discessit versus Eijndhoviam.

Dom^{ca} 28 Sept. Sub dio celebratum Sacrum Summum, ego in sacello etc. In prandio domestici cum Patre Nicolao (Ossio), cui commisi, ut invitaret Stappaerts et uxorem pro tarta S. Michaelis.

29 Sept. S. Michaelis. Benedixi sacello nostro in honorem S. Michaelis et dedi 40 dies indulgentiarum.

Dedi S. tonsuram clericalem uni adolescenti Oorschottano. In prandio praeter (E. v. Ravensteyn) officialem, (L. v. Lommel) fiscalem et domesticos Praetorem (loci) cum uxore, D^{um} Henricum van Hornes cum uxore, Pastores in Mierlo et Geldorp etc.

30 Sept. Venerunt mane duo Pastores ex Terra Ravensteyn, Pastor in Boeckel et Zeelandt,²⁾ et conquesti contra Pastorem in Uyen³⁾ (de) offertorio etc.; dixi debere audiri Pastorem et me venturum. Sumpto jentaculo recesserunt.

Supervenit Pater Ryderius et duo Hollandi adolescentes Rotterdamenses Kievits, qui habebant duas sorores apud Discalceatas Sylvaeducis, unam novitiam, aliam professam. Concessi quod, habita licentia a Rev^{mo} (episc.) Antverpiensi, possunt profiteri Antverpiae pro Congregatione Buscoducensi

¹⁾ De abt van St. Geertruide te Leuven (Reguliere Kanunniken van St. Augustinus) was Josephus Geldolphus van Rijckel. Waarschijnlijk werd Ophovius tot zijn lofschrift bewogen door het werk van genoemden abt „Vita S. Beggae ducissae Brabantiae Andetenensium Begginarum et Begghardorum fundatricis” (Leuven, 1631); *N. N. Biogr. Wdb.* V 634, '35. Pater Moulaert O. P., schrijver van het werkje „Ven. P. Michael Ophoven, Bisschop van 's Hertogenbosch, predikheer” (Gent, 1852) moet Ophovius' lofschrift gekend hebben, want, zoals hij op p. 11 van evengenoemd werkje mededeelt, gaf Ophovius tot lof der Begijnhoven het schriftelijk getuigenis, dat „toen hij Provinciaal der Predikheeren was en hij uit kracht van zijn ambt de merkwaardigste steden der Zeventien Provintien der Nederlanden doorwandelde, (hij) regtzinnig moest bekennen, dat in al de steden het gesticht der Begynen als aen Gods Kerke zeer nuttig van geestelyk en wereldlyk geacht werd”.

²⁾ Joannes van Helmond, pastoor van Boekel, en Joannes Janssen, pastoor van Zeeland; *Schutjes* III 290, V 995, '96.

³⁾ Nic. Spirincx, pastoor van Uden.

ad conservanda bona. Multa tractata inter ipsos, me et D^{um} officialem et Patrem Ryderium de divisione bonorum.

Vesperis venit Pastor in Vucht (S.) Petri, ¹⁾ animosus pro ovibus suis, et narravit de edicto, contra omnes ludimagistros concepto per Majoriam etc. Aderat illi Pastor in Ghestel S. Michaelis, ²⁾ homo avarus, quem post coenam misi ad diversorium, altero retento apud me.

Scrpsi Patri mag. Bocquetio et remisi litteras, missas ab Immerseel, de redditu 634 fl., quia posuerat tantum 600 fl. Misi commendatitias simul ad D^{um} Dominicum Leemput, scabinum Bredae et receptorem contributionum in Terra Huesdensi, qui redditum debebat solvere.

Scrpsi Mariae Vranx et D^{ae} Joannae Dinghens et Patri mag. Brouwerio, quod heretici prohibuissent scholas et comminentur omnes pastores expellere per revocationem salvogardiae. ³⁾

(f. 162^v) 1 Oct. Scrpsi commendatitias pro D^o pastore in Vucht. — D^{us} Rogerius de Moor — ad Aulam pro augmento pastoratus etc. Venit Pater Berze. ⁴⁾

Scrpsi litteras per mag. (L. v. Lommel) fiscalem ad D^{um} Dominicum Leemput, receptorem Bredae, pro nostro redditu. In prandio adfuit D^{us} van Nuenen et D^{us} van Rixtel; miserat duos parvos lepores.

2 Oct. Devotio de S. Angelo Custode. Pater Nicolaus (Ossius) in prandio et neptes.

3 Oct. Venit Pastor in Maren ⁵⁾ cum Secretario in Maren, qui habet pratum; attulerunt 4 anates. Ordinavi ut

¹⁾ R. de Moor.

²⁾ Henricus Doelvoet; Schutjes V 78.

³⁾ Verzoekend om uitbreiding van het aantal missionarissen in het bisdom 's Bosch, schrijft J. (de) Brouwer O. P. 3 Oct. 1631 aan de Propag., „quod jam Sylvauducis advenerint duo ab Ordinibus Hollandiae deputati, qui publice nova edicta, quibus ex tota Majoria Sylvaeducensi ablegentur pastores et proscribantur eorum salvogardiae, ut vocant, quarum sola protectione hactenus ibi permissi fuerunt. — Ita nunc scribit mihi Episcopus Buscod., qui eum in finem ad Principem Aurantiae destinavit Rev. Dom^{um} decanum Hilvarenbecanum”. De Congregatie besloot 3 Febr. 1632, den Franschen Nuntius te gelasten om de bemiddeling van den Franschen Koning aangaande bedoelde edicten in te roepen. Op 1 Mei d.a.v. werd de Nuntius door de Congregatie bedankt voor den brief des Konings ten gunste der Bossche Katholieken; *Rom. Br.* N° 479.

⁴⁾ Berzias was in dezen tijd werkzaam in Tiel en omgeving; *Rom. Br.* p. 410, '35.

⁵⁾ Reinerus van Hee; Schutjes V 35.

1631

Pastor in Gemunda, qui est rector beneficii S. Antonii in Maren, curaret in Maren celebrari etc., non obstante clausura ecclesiarum. ¹⁾ De elocatione prati misi ad Hermannum (v. d. Muelen) receptorem, ut publice elocet. Manserunt in prandio.

Vesperis venit mag. Laurentius (v. Lommel) Sylvaducis cum vino et asseribus et attulit litteras a D^o suffraganeo Coloniensi D^o Otto (Gereon) ad me, quod nullas Sorores mitterem Coloniā nisi dotatas. Mater Anna de Jhesu scripsit quoque contra Asseldonc.

(f. 163^r) 4 Oct. Ivit D^{us} fiscalis Sylvamducis cum litteris credentiae generalis ad conventum (Carm.) et Arnoldum Hoorenbeeck ²⁾ pro dando testamento S. Kesseniet, ut peterentur 4200 pro solvendis debitis etc. et videndo computu cum D^o van Geldorp. Ita volebat Pater mag. Ryderius, qui ad me scripsit.

In prandio Judith (Taterbeeck?) cum sorore.

Dom^{ca} 5 Oct. SS. Rosarii. Celebravi domi et interfui Summo Sacro et concioni, quum ex schola in coemeterio celebravit Pastor; postea ivi cum processione per pagum. In prandio uxor van den Brandt et neptes cum domesticis.

Recepi litteras varias Antverpia, de coeso Tilly ³⁾ etc. Roma accepi Decretum Congregationis Rituum, quod nemo possit sumere informationem de vita Beatificandorum, nisi Episcopus etc. ⁴⁾

6 Oct. Venit D^{us} pastor in Diessen et D^{us} canonicus D^{us} Michael (Andriessen), vicedecanus in Helverebeeck, et D^{us} canonicus Gevaert(s) Oorschottanus acturi de contributione solvenda Decano ⁵⁾ etc.

D^{us} pastor in Diessen solvit tres duplices ducatos pro decimis parvis a^o 1629, 1630 et 1631.

Manserunt vesperi.

7 Oct. Respondi litteris Dⁱ Taeterbeeck et Cornelii Inghelant et conjugis Christinae van Blienborch etc.

¹⁾ Zie *Bijlage XV*.

²⁾ Vermoedelijk Aert (Arnoldus) v. Horenbeeck, die vroeger kerkmeester van St. Jan geweest was; *Tax.* VI 37.

³⁾ Tilly's nederlaag bij Breitenfeld 17 Sept. 1631.

⁴⁾ Het decreet (in druk) en een toelichting daarvan (geschreven), beide d.d. Rome 12 Maart 1631, berusten in *Arch. Bisd.*, pakket N° 7.

⁵⁾ Waarschijnlijk Bax v. Baerland, kapitteldeken van Oirschot; vgl. *Diarium* 12 Dec. 1631.

(f. 163^v) Misi Patri mag. Brouwer delineationem dioceseos Buscoducensis, ut mitteret ad Urbem et moneret Congregationem de Propaganda Fide, ne permitteret Sua Sanctitas separari ditionem Ravesteynensem a diocesi ¹⁾ etc.

Scripsi quoque de Leonora Tempelaers, quae rogabat erigi fundationem Discalceatarum Lyrae etc. Scripsi ad ipsam Leonoram, uxorem Hans Vervloet.

Scripsi Priori Antverpiensi me mirari, quod Immerseel minatus sit non signare litteras de discharge pro reddito nostro 634 fl., nisi in gratiam ipsius Bocquetii etc.

Scripsi Priori Bruxellensi Patri mag. Capello, ut mirum sumat etc. et Michaellem nepotem commendet.

Scripsi Illmo (archyepisc.) Mechliniensi et misi litteras Patris Columbani capucini de fuga Dⁱ Walraeve ²⁾ etc.

Scripsi fr. Schriek et misi copiam litterarum ad Abbatem S. Geertrudis de beghinis Patri Loemans et Mariae Vranx. ³⁾

Venit Pastor-decanus in Asten; attulit aliquas pecunias.

8 Oct. Missae sunt litterae omnes. Mane domi celebravi.

In prandio Scultetus Peelandiae cum canonico (Rhodano) D^o Nicolao (v. d. Voort), quondam pastore (G. de Pulser), qui veniebant pro ratificatione venditae possessionis applicatae Scholasteriae, (f. 164^r) quae in locatione valebat 80 fl.; Scultetus solvit annue 250, nummo vigesimo. Dixi quod poneret in forma contractus D^{us} officialis.

9 Oct. Scripsi litteras monitorias per mag. Laurentium (v. Lommel) ad D^{um} van Kessel, pastorem in Loon, de concubinato suo infami; copia servatur.

Scripsi litteras credentiae, a me signatas, pro D^o sculteto ad D. Kesseniet pro Carmelitissis Sylvaeducis.

Scripsi D^o vicario van der Sterre ut publicaret, Matres continuandas, non obstante nostra ordinatione de quadriennio. ⁴⁾

10 Oct. Venit D^{us} Leytens et confirmavit, id quod pridie

¹⁾ In zijn brief van 3 Oct. 1631 aan de Propag. had Pater (de) Brouwer een kaart van het bisdom in het vooruitzicht gesteld wegens het geschil over de bisschoppelijke jurisdictie in het Land van Ravenstein. Wellicht beviel de kaart, welke Ophovius blijkens bovenstaande aantekening hem toezond, niet te best en is een andere gemaakt (vgl. *Diarium* 12 Nov. 1631). Eerst op 5 Sept. 1633 berichtte Brouwer aan de Propag., dat hij de kaart „prima opportunitate” zou zenden; *Rom. Br.* p. 425, 444, noot 1.

²⁾ Walravens was vermoedelijk zijn gevangenis te Mechelen (zie *Diarium* 12 Juli 1630) ontvlucht en te 's Bosch teruggekeerd.

³⁾ Zie *Diarium* 27 Sept. 1631.

⁴⁾ Zie Bijlage XVI.

1631

D^{us} prior in prandio apud nos dixerat, quod paratus sit resignare officium, modo Drossardus illi det 1600 fl.; sed processibus cum Hedichuysen cedere noluit propter expensas, quas Eyndhovienses fecerant etc.

11 Oct. Venerunt duae Beghinae ex Peer 3^{ae} Regulae S. Francisci, ut per pagos circuirent pro eleemosyna. Dimisi pransas et bene objurgatas. Fuerunt aliàs Sylvaeducis ante captam civitatem. Licentia, quam habeba(n)t, erat ab Augusto aⁱ 1630 in Augusto etc.

(f. 164^r) Venit Domina in Hoijdonck ¹⁾ et presentavit novitiam van der Beeck ad professionem etc.; venit cum D^o van Nuenen; examinata a me et D^o officiali et admissa.

Dom^{ca} 12 Oct. In prandio fuerunt neptes Eyndhoviae cum sorore. Recepi litteras varias Antverpia. Prior Bocquetius scribit, quod D^{us} Leemput, qui habebat recepturam contributionis Huesdensis, non sit amplius in officio atque adeo esse mutandam assignationem per van Oncle de reddito 634 fl. Dedi commissionem Patri Martyni, ut urgeret etc.

Scribebat quoque Ximenes ²⁾ et misit attestationem nostram, super qua debebam examinari a D^o officiali in causa Picconotti. ³⁾

13 Oct. Scripsi Perillustri ac Rev^{mo} D^o D. P. Joanni Pelikingio, episcopo Cardensi Ordinis Divi Francisci, suffraganeo et vicario Ill^{mi} archyepiscopi-electoris Coloniensis in patria Paderbornensi etc. Fuit noster condiscipulus Bononiae etc. Commendavi Aaron filium Moysis, advocatum in Braeke. ⁴⁾

14 Oct. Scripsi Mariae Vranx et jussi numerari 100 fl. pro duobus licentiatis Dinghens et Vranken, singulis 50; scripsi utrique. Scripsi et D^o Taeterbeeck, me attestationem in negotio Picconotti et Ximenes confirmaturum. Scripsi D. Cheuws et Joannae Dinghens, quae me invitabat ad licentias fratris.

(f. 165^r) 15 Oct. Discesserunt neptes. Dedi uxori Henrici van der Beeke vestes novas et 12 ₧ butyri; simul cum vectura utrumque ascendit ultra 60 fl. Discessit et Pater Maximilianus Martiny nomine nostro ad licentias Lovanium.

¹⁾ Agnes van Pollaert, priorin van Hooidonk.

²⁾ Waarschijnlijk Eduard Ximenez, Portugeesch consul te Antwerpen; *Corresp.* I p. 553.

³⁾ De Italiaansche bankiersfamilie Picanoti was gevestigd te Antwerpen; *Corresp.* II p. 120.

⁴⁾ Brake in het vroegere Hertogdom Oldenburg.

Ego cum curru et D^o officiali ivi in Hoogeloon.

Discessit Pater Joannes Cornelii et fr. Donselaer, ¹⁾ qui Trajecto veniebant; ibant versus Boxtellam.

Discessi versus Hoogeloon cum D^o officiali, ut viderem *in Hoogeloon* omnes villas. Visitavi hoc vesperi sylvam majorem et inveni multas arbores amputatas, quas van den Huevel dicebat sese impendisse in reparatione molendini. ²⁾ Vendidi unam arborem uni Jan de Muelder Orschottano, qui emerat a Petro receptore het eestervelt in Berse pro 70 fl. et valebat plus quam 150 fl.; et quia retraxi venditionem, solvit pro arbore 12 fl. Vesperi hospitati apud Huevel.

16 Oct. Visitavi villam majorem, quam habet Jan Willemse, sed magnus defectus in plantando etc. Sumpto prandio ivi in Happaert; visitavi 5 villas. Vesperi redii apud van den Huevel et pernoctavi. *in Hapert*
in Hoogeloon

(f. 165^v) 17 Oct. Dixi Missam. Mane ivimus visitatum *in Eersel* villas in Eersel. Pransi apud Pastorem ³⁾ et post prandium *in Westerhoven* in Westerhoven, ubi villam invisi. ⁴⁾ Postea redii domum. *in Geldrop*

Inveni Patrem Reginaldum (Leowardinum) et Patrem Hubertum ⁵⁾ terminarios, quem ultimum admisi pro tempore (a) ad audientiam confessionum.

18 Oct. S. Lucae. Celebravi domi. Dies professionis meae 1586; laeti in prandio.

Quidam rusticus ex Heeswijk nomine Willem van Vlijmen libenter conduxisset duos nostros campos in 't Empelsvelt. D^{us} officialis suadebat, quia qui modo habe(n)t — Jan Aertsen ⁶⁾ et filius de Lew — non sunt solvendo. Remisi ad mag. Laurentium (v. Lommel).

Dom^{ca} 19 Oct. Celebravi in sacello. Festum Ludovici

(a) Hier volgt *per octavam*, maar doorgestreept.

¹⁾ Henricus Dompelaer, een der verdreven Bossche predikheeren; *Chron. Busc.* p. 227, *Predikh.* 's B. p. 95, 180.

²⁾ Zie hiervoren blz. 130, noot 3.

³⁾ Joannes Roymans, een seculier priester, zooals Schutjes III 541 zegt, en niet Dionisius Roymans, kloosterling van Postel, zooals *Tax.* IX 312 heeft.

⁴⁾ Over de hoeven des bisdoms onder Eersel en Westerhoven, zie Foppens p. 71.

⁵⁾ Waarschijnlijk Humbertus Hontius O. P. van het klooster te 's Bosch; *Chron. Busc.* p. 226, *Predikh.* 's B. p. 94.

⁶⁾ Jan Aertsen, wonend in Den Beer te Engelen, pachtte van het bisdom de tienden te Drunen en de Abtskampen te Empel; *Arch. Bisd., Rekening van F. v. Gestel en P. Havens, oogst 1625 f° 7^v, 16^v.*

1631

Bertrandi. Dedi recreationem in gratiam Patris Ludovici Loemans. In prandio Pastor in Mierloo, Scultetus cum uxore et Pater Nicolaus (Ossius). Post prandium venerunt litterae cum nunciis mortis sororis meae Christinae, quae obiit feria 5^a hora 12 in meridie.

20 Oct. Scripsi Mariae Vranx de domo mortuaria sororis et de filiabus. Scripsi quoque D. Cheuws et Agnetae Cortvrient. Et D^o de Geldorp de sacello dedicato et statu Majoriae.

in Heeswijk (f. 166^r) Discessi cum Patre Ludovico (Loemans) et sorore versus Heeswijk, relicto D^o officiali domi. Grati vesperi D^o abbati.

Narravit D^{us} praelatus, quod a D^o pastore in Berlicom accepisset litteras et illas legit, quibus significabat, se a Martino Hoorenbeeck intellexisse, quod quidam ex praecipuis dixerit, quod Dⁱ Status et Princeps (Auriacus) conclusissent exterminium fidei et ecclesiasticorum ex Majoria, sed quod paulatim, non simul hoc facerent. Sed primò de bede ¹⁾ sibi usurparent; postea Officiales Scultetos cogere ad juramentum; 3° D^{os} smaelheeren (cogere) sibi praestare fidem; 4° Pastores cogere, ut pro Praedicantibus procurarent passaportum; 5° dividerent ecclesias, coemiteria et redditus et communitas cogere ut supplere reliquum; 6° mortuis Pastoribus totum invaderent.

21 Oct. Narravit D^{us} praelatus, quod Pastor et decanus in Beirlicom fuerit pro collecta in Helvoert et quod ibi erat presens D^{us} Kessel, pastor in Loon ²⁾, et quod habebat secum suam ancillam concubinam et quod illam volebat assidere mense, sed D^{us} decanus noluit admittere, dicens non esse moris, ut ancillae assiderent D^{is}. Illa in culina fluit et conquirebatur contra Decanum dicens, quod quotidie assideret mense. D^{us} Kessel vocabat illam „Lieveke”.

Evocavi per sororem D^{um} vicarium et Patrem Ryder; misi currum reparandum Sylvamducis. Scripsi Matri S. Geertrudis ³⁾ et jussi bono animo esse et quod in officio perseveraret.

22 Oct. Venit Pater in Cauwaeter ⁴⁾ et petiit licentiam, duos novitios ad professionem admittendi, quam dedi. Etiam

¹⁾ Een belasting.

²⁾ Bened. v. Kessel, pastoor van Loon-op-Zand.

³⁾ Maria Rogiers; Schutjes IV 473.

⁴⁾ Waarschijnlijk de prior Egidius Winkels; *N. N. Biogr. Wdb.* V 1135.

commisi D^o decano-pastori in Berlicom, ut examinaret unam profitendam in eodem conventu. (*f. 166^v*) Narrabat Pater, quod fr. Joannes Simonis conversus, ejectus ex conventu, excitasset prolem in Berlicom.¹⁾

In prandio invitati a Drossardo in Middelroy²⁾, ubi ivi cum Abbate et inveni ibidem Patrem guardianum Capucinorum et Patrem Ryderium. Contuli cum illis varia: 1° de Theresianis, quae debent manere, quia Status expressam declarationem dederunt, quod existentes extra illorum ditionem, etiam in patria neutrali, nullis redditibus gaudebunt etc.³⁾ Et narrabat uterque, quod nollent se Ordini (Patrum Carm.) subijcere; ergo conclusi, quod maneant, donec expellantur. Miser illarum status; quia nesciunt quomodo debita solvant. 2° Utrumque monui, ut ratio iniretur conservandi bonum ordinem et ad hoc convocarent omnes Religiosos, quia persecutio auferetur; 3° cum Patre Ryderio egi de suis Religiosis et de Patre Paludano, qui Antverpiae ex carceribus fugit et illi minatur. Dedi commissionem utrique, ut Matribus monasteriorum darent licentiam, quod ubi Patres sunt difficiles in dandis extraordinariis confessariis, ipsae sine scitu Patris vocare possent admissos a me. Volui quod Pater Ryder insinuaret communitati S. Geertrudis, quod non procedetur ad electionem Priorissae, sed omnes manebunt donec et usque etc.

in Berlicom

Vesperis venit nobiscum (a) Pater guardianus et Pater Ryder versus Heeswijk; egimus de praecedentibus.

in Heeswijk

23 Oct. Venit D^{us} Weerden et Pastor in Vucht; mansit in prandio. Contuli cum illo et monui de binando et familiaritate haereticorum; excusavit et ostendit se zelosum; ego bonam spem dedi.

(*f. 167^r*) Recepti litteras a fr. Philippo Paludano ex Sylvaudis cum curru et sorore nostra, quibus minabatur Patri Ryderio, nisi restitueret pecunias etc. Et quia venerat cum sorore Joris Verheyden, conclusi cum Patre Ryderio illum monere, quodsi maneret in fide Catholica, cujus contrarium tamen in Hagha dixit, quod haberetur ipsius ratio et viaticum daretur ad Germaniam et provideretur de vestibus; si non, sed apostataret, quod contra illum procedetur tanquam furem

(a) Eerst stond *discessit*.

¹⁾ *Diarium* 8 Nov. 1630 en Schutjes V 602, noot 3.

²⁾ J. Hedickhuysen.

³⁾ Zie *Diarium* 28 Juni 1631, noot 6.

1631

et fornicatorem etc. et coram Gubernatorè et Statibus illius schelera detegerentur, quia licuit et licet Superioribus castigare fures et scandalosos; aliud esset, si propter haeresim passus fuisset. ¹⁾

24 Oct. Dedi attestationem paupertatis Pastori in Erpe ²⁾ pro quodam rustico, qui abutebatur nepte in 2° et 3°-gradu et quam susceperat ex fonte.

Venit D^{us} canonicus van Empel; attulit nepotem confirmandum et simul proposuit de reddito 60 fl. pro catechismo, quem debet solvere D^{us} Broehoven in Rumst ³⁾; placuit ut ipse suo nomine uteretur et disponderet usque ad aliam dispositionem temporis; Rev^{mus} Sousius fundavit. Rogavi ut pergeret audire Theresianas desolatas Sylvaeducis. ⁴⁾

in St. Oedenrode

25 Oct. Discessi mane versus Roij et exceptus alacriter a D^o canonico Zeegers, ⁵⁾ cui cohabitavit D^{us} Nicolaus (v. d. Voort) canonicus; aderat et D^{us} Hanskens scholaster. ⁶⁾

in Geldrop

Sumpto prandio discessi versus Geldorp, ubi 56 milites regii superaverant 80 hostes ex Huesden. (*f. 167°*) Omnes domesticos inveni sanos et D^{us} pastor in Oss venit, ut extingueret pensionem 150 fl.; consensurum me dixi, sed ad me adferret necessaria.

Dom^{ca} 26 Oct. Dedi commendatitias D^o Reynerio Braeckeloo, qui fuit parvus canonicus Antverpiensis, postea in abbatia Postel religioso, ⁷⁾ qui quidem pius et doctus et ab Abbate commendatus, sed instabilis. Ivit ad Pastorem in Eersel, qui fratrem pastorem habebat in districtu Bredano ⁸⁾ et desiderabat capellanum.

Respondi litteris Dⁱ Adriani Eyndhouts, pastoris in Tilborch, quibus petebat dari auctoritatem capellano suo D^o Jacobo

¹⁾ Later op zijn missiepost te Haarlem gedroeg Philippus Paludanus zich zeer loffelijk; *Rom. Br.* p. 606.

²⁾ Jacobus Petri Smits, pastoor te Erp; *Schutjes III* 608, '09.

³⁾ Zie *Bijlage V*.

⁴⁾ Arn. v. Empel was dus biechtvader der Bossche Teresianen.

⁵⁾ Theod. Zegers, kanunnik te St. Oedenrode; *Schutjes V* 322, '23.

⁶⁾ De bekende scholaster Jan Janssen aliàs Hanskens (of Hansen) van Aerle.

⁷⁾ Aan het kapittel van Antwerpen was een college van tien z.g. „kleine kanunniken”; een van hen was Renier Braeckeloo, totdat hij in April 1629 werd aangenomen in de abdij Postel (*Welvaarts Postels Biogr. Wdb.* p. 38 noemt hem Renier Brakelius).

⁸⁾ Lambertus Roymans, pastoor te Etten; *Tax.* IX 312.

Gravio, quam habuit in Venloon, ¹⁾ audiendi confessiones. Quam continuavi, sed tempore necessitatis cum autoritate absolvendi a reservatis.

Dedi bonam monitionem Pastori; et monui, quod hic adjutor non esset in fomentum suae pigritiae; item quodsi continua infirmitate laboraret, rediret ad monasterium ²⁾ etc. De promotione fratris res non est matura; primò infamia sopienda, 2° placanda concubina et citanda juridice etc. ³⁾ D^{us} officialis narravit de fratribus mira: unus totus insanit, alter religiosus Crucifer etiam phreneticus, alius sacerdos saecularis stuprator monialis in Waelwijck, ⁴⁾ nepos unus vel cognatus capellanus monoculus fornicator etc.; familia tota pauperrima etc.

In prandio D^{us} pastor (loci) et Pater Nicolaus (Ossius).

(f. 168^r) 27 Oct. Visitavit D^{us} officialis processum pupilulorum contra van der Meere et restituit cum mag. Laurentio (v. Lommel) in integrum. Tota die nix. Vigilia Sanctorum

28 Oct. Simonis et Judae. Scripsi Gerardo Roeloff de processu reviso etc., de quo gaude(ndum) et quia D^{us} Nicolaus Ophovius Lovanio scripserat pro subsidio, rogavi ut illi mitteret 30 fl. pro 100 Missis, quas legeret, et ego refunderem.

Scripsi Patri mag. Brouwerio ad 3 (litteras) suas respondendo, quibus (Teresianae Antverp.) significabant translationem Discalceatarum impossibilem, maxime propter edictum Ordinum, quo prohibebant, ne alicui moniali daretur alimentatio, quae non habitaret sub ditione Ordinum: Misi copiam edicti, editi 4 Sept. 1631. Quare dixi, ut Matri Teresianarum (Antverp.) diceret, quod non amplius me molestarent, quod et jussi dici Teresianis Buscoducis. Misi cum litteris nostris per scultetum van de Velde resolutionem Ordinum et Principis, quidnam essent facturi cum Majoria ex relatu Martini van Hoorenbeeck, qui id Pastori in Beirlicom narravit et ipse ad D^{um} abbatem Bernensem scripsit, cujus copiam ad D^{um} Marquet misi.

Scripsi quoque Patri mag. Capello pro passaporto sergeanti Dⁱ Philippi van Thienen, Frederici van Goedenhoven, ut possit cum duobus ire venatum cum retibus et bombardis.

¹⁾ Loon-op-Zand.

²⁾ Hij was van de abdij van Tongerlo.

³⁾ Zie Ophovius brief in *Bijlage XVII*.

⁴⁾ Kinderen van Joris van Eindhouts en Cunera van Fleru, wonend te Aarle-Beek; *Tax.* XI 132, 231. '32.

1631

(f. 168^v) 29 Oct. Discessit Pater Ludovicus Loemans cum litteris nostris et mag. Laurentius (v. Lommiel) cum processu contra van der Meer versus Sylvamducis et Hagham pro relevamento, ut possint novam scripturam inferre.

Tota nocte et die nix copiosa cecidit, ut etiam hesternis die.

30 Oct. Putabam ire Eindhoveniam, sed aberat Rev. prior et continua pluvia. Mansit Pater Nicolaus (Ossius) apud nos et Capellanus et fr. Joannes conversus Ord. Praed., ¹⁾ socius terminarii.

31 Oct. Confirmavi attestationem, quam a^o 1626 dederam D^o Ximenes de oblata donatione et conferentia et quod D^{us} Andreas Picconotti numquam donationem absolute negasset, sed tantum dixisset: „Io non so niente”. ²⁾

Recollegit hoc testimonium, positis ante me Evangelii et prestito juramento, D^{us} Everardus Ravesteyn J. U. L., officialis foraneus etc.; notarius Apostolicus fuit Petrus Muelders; litteras requisitoriales miserunt ad D^{um} officialem Ravesteyn D^{us} Robbert Tucher ridder, out-borgemeester ende scepene der Stadt Antwerpen, ende mr. Laurentius Biel, raet van Zijne Majesteit. (a)

In prandio Conversus praenominatus.

1 Nov. Omnium Sanctorum. Divina domi celebravi et familia Communicavit. Invitavi D^{um} Hornes et uxorem ad prandium. Post prandium diximus Vesperas in sacello et cantavimus Laudes.

Dom^{ca} 2 Nov. Tantum interfui processioni SS. Rosarii, sed non intravi templum; cum D^o Ravesteyn mansi extra; sub turri erat altare.

Recepi litteras a Taeterbeeck de nativitate novi filii Gulielmi Taeterbeeck; (f. 169^r) accepit me in susceptorem cum avia D^a Sibilla Cheuws, matre uxoris.

3 Nov. Oravimus et celebravimus pro defunctis.

4 Nov. Respondi D^o Ghysslenio, patri Castri S. Mariae, ³⁾ de D^o Godefrido Berchmans, studioso Lovanii, apto ad pastorum, quod illum ordinarem nullis servatis insterstitiis, si possit habere titulum.

(a) De aantekening: *litteras requisitoriales enz.* op volgende bladzijde.

¹⁾ Vermoedelijk Joannes Rudolphi; *Chron. Busc.* p. 229, *Predikh. 's B.* p. 95.

²⁾ Zie *Diarium* 12 Oct. 1631.

³⁾ Het klooster op den Uilenburg te 's Bosch heette Marienburg.

Scripti D^o J. Hoppenbrouwer de passaporto Balduini van de Velde et misi litteras quoque ad D^{um} consiliarium Steenhuisen. Misi litteras ad Patrem mag. Bocquetium, simul cum expeditione pro Ximenes. Misi litteras Leemputt, quod non possit solvere litteras ante 9 menses. Scripti congratulatorias de nato filio Dⁱ Taeterbeeck matri. Scripti Mariae Vranx de variis. Scripti Geeraert Roeloffs.

5 Nov. Mane reparare incepimus hortum florum. In prandio Pastor loci et Pater Nicolaus (Ossius).

Venit quidam rusticus ex Baeckel, qui petebat dispensationem in 3° et quarto. (*f. 169^v*) Dari jussi per Officalem et secretarium Martyni. ¹⁾ Exegit D^{us} officialis 5 fl. 10 st., quos inter se diviserunt D^{us} officialis et Secretarius. Offerebat D^{us} officialis florenum aureum, sed nolui, dicens quod ex dispensationibus nihil umquam recepissem, nec recipere etc.

Seminavit soror glandes aliquas.

6 Nov. Venit D^{us} abbas Postulanus cum D^o provisore et D^{us} pastor in Mierloo.

Contulit D^{us} praelatus de pastoratu in Arendoncq pro aliquo Religioso, quia dicebat se habere a D^o (abbate) Floreffensi collationem. ²⁾ Ego cum D^o officiali vidimus privilegia per Pontificem Clementem V etc. Opponebam quod darent ineptos pastores, ut in Hapaert ³⁾ et in Tilburch etc.

Supervenit filia heretica Dⁱ van Asten, cum qua magnam habui collationem; et dedi illi duos tomos Florimondi Raimundi de ortu hereseos ⁴⁾ et exemplar Dⁱ ab Angelis contra Voutium. ⁵⁾

Pastor in Mierloo attulit calicem consecrandum. Omnes discesserunt etc.

7 Nov. Festum S. Willibrordi. Misi Patrem Martiny, ut inviseret D^{um} decanum in Asten graviter decumbentem.

¹⁾ De stamboom van het paar (Marten Henriks de Wit en Catharina Jansen Dirks), door Johannes Henrici Verhoeven, vicarius in Bakel, opgemaakt en medegegeven, is nevens den dispensatiebrief aanwezig in *Arch. Bisd. „Bakel“*.

²⁾ De Norbertijnenabdij van Floreffe bezat het patronaat over de kerk van Arendonk.

³⁾ Carolus Werpen was pastoor van Hoogeloon en Hapert; Schutjes IV 625.

⁴⁾ Het werk van Florimond de Remond „De l'origine des Hérésies“, zie De Feller, *Dictionn. Hist. ad nomen Florimond*.

⁵⁾ „Den deckmantel des Catholycke naems afgeruct“ (Leuven 1630); *Hist. Tijdschr.* VII 340.

1631

Invenit illum jam melius habentem et Patrem Franciscanum ex Weert illi inservientem.

In prandio uxor Sculteti.

Post prandium contuli cum D^o officiali, an Vicarius possit a me ad voluntatem deponi. Dixit D^{um} Bontium a Masio depositum, ¹⁾ sed ob causam, (*f. 170^r*) quia dispensaverat in bannis, in quibus episcopus dispensare noluerat.

8 Nov. Venit ex Ghestel S. Michaelis D^{us} Otto, vice-pastor 13 annis ibidem, cognatus Dⁱ officialis, S. Th. B., ²⁾ et indicavit, quod die Veneris preterito obiisset Pastor in Ravesteyn ³⁾; petiit a me litteras commendatitias ad Drossardum, quas dedi et serio illum commendavi. Pastor, qui obiit, erat vir omni exceptione major, ingenio et viribus robustissimus etc.

Venerunt duo Fratres ex Boxel pro termino — Pater Reginaldus (Leoardinus) cum socio — ut cras predicarent.

Dom^{ca} 9 Nov. Discessit ille D^{us} Otto etiam cum commendatitiis ad D^{um} scultetum Li(e)ffer(tz); a D^o officiali injunctum illi, ut a nullo peteret institutionem, nisi ab Episcopo Buscoducensi.

In prandio terminarius Boxelensis cum socio fr. Joanne (Rudolphi), qui et pernoctavit etc.

Vesperis venerunt variae litterae: gravis infirmitas D. Immerseel, mors pastoris antiqui Dⁱ Livini Lamberti ⁴⁾ etc.

10 Nov. Circuivit laicus. Venit villicus op de Pan ex Hapaert ⁵⁾; petebat renovari conductiones et attulit agnum et duos carpiones. ⁶⁾ In prandio Capellanus cum villico.

Scripsi D^o capitaneo Eyndhoudts, locotenenti van 't regiment, pro duobus rusticis, ut exauthorisarentur.

11 Nov. S. Martini. Heri discessit versus Sylvamducis

¹⁾ In plaats van *Bontium* (Balthasar de Bont) stond eerst de naam *Couverinx* (Gijsb. Coeverinx), welke werd doorgestreept. In geval Bontius bedoeld is, zal diens ontslag als officiaal vermoedelijk niet door bisschop Masius, maar door Metsius gegeven zijn; vgl. *Schutjes II 21*.

²⁾ Otto Varlenus; *Schutjes V 80*.

³⁾ B. Rhodanus.

⁴⁾ Moet zijn Livinus Laurentii, oud-pastoor van Lier.

⁵⁾ Een der hoeven van het bisdom onder Hapert heette „de Panne” of „op de Panne”; *Arch. Bisd., rekening van J. v. d. Heuvel 1632—'33 fo 11^r, 12^r*.

⁶⁾ Karpers (cyprinus carpio).

D^{us} Ravesteijn.¹⁾ (*f. 170^v*) In prandio Tryuke van Mirloo²⁾ cum nepte et nepotulo; manserunt tota die et nocte.

Vesperi domestici collegerunt poma, in quibus erat pecunia 2 fl. 10 st.³⁾

12 Nov. Expedivi omnes litteras pro obtinendo canonicatu Lyrae pro nepote D^o Nicolao Ophovio: misi libellum supplicem ad Suam Celsitudinem Hispanice; misi litteras, Italice scriptas pro D^o Montfort et Flandrice, ut bene informaretur; misi litteras ad D^{um} Smeyers et casu, quo necesse esset scribere D^o cancellario, misi litteras apertas, ut et ad D^{um} la Faille, secretarium, ut illas traderet casu necessitatis.

Scripsi Patri mag. Brouwer et misi statum Buscoducensis dioeceseos ad formandum ex eo chartam et delineationem, quae mittatur Romam.⁴⁾

Scripsi Mariae El(s)fort, quod placet, ut neptis Johanna vadat habitatum in Breyn-le-Chatteau⁵⁾ apud moniales pro addiscenda lingua Gallica. Scripsi D. Cheuws et van de Laer de suscepto filio Taeterbeeck. Scripsi Mariae Vranx, quod cambium 600 aut 700 aut 800 (fl.) super me traheret. Scripsi Mariae Hoebraeke, quae me ad nuptias filiae invitaverat. Scripsi Patri mag. Capello, ut juvaret causam Dⁱ Nicolai Ophovii cum D^o Smeyers.

Venit Pastor in Oostelberz et petiit a me supplementum decimarum. Ego dixi, me nihil habuisse ex decimis, grandine

¹⁾ Ever. v. Ravensteyn.

²⁾ Vermoedelijk weduwe van Jan Joosten v. Mierlo te Helmond, zie hier-
voren blz. 79, 80, 101, 174.

³⁾ Wijst op een volksgebruik op het feest van St. Martinus.

⁴⁾ Zie *Diarium* 7 Oct. 1631. Oph. schreef aan (de) Brouwer (blijkens dezes brief aan Kard. Gaspare Borgia van 28 Nov. 1631) over den toestand des bisdoms: de kerken in de Meierij blijven gesloten; de Diensten geschieden in de open lucht en eenzame plaatsen; in meerdere dorpen, waar vroeger nauwelijks 100 personen te communie gingen, gaan er nu wel 700 à 800; toch maakt de Bisschop zich bezorgd voor de toekomst „ob negligentiam pastorum et astutiam hereticorum, quia pastores forte majore ac diuturniore persecutione atque etiam pluribus laboribus fatigabuntur et catholici astuta corruptela ab hereticis inescabuntur, ditiores quidem officiis et pauperiores beneficiis, quod sedulo curatur”. Hij vraagt daarom méer Dominicanen-missionarissen en dat het Land van Ravenstein niet van zijn bisdom gescheiden worde. — De Propag. gelastte hierop den nuntius van Keulen en dien van Brussel den Hertog van Neuburg te verzoeken om den Bisschop in de uitoefening zijner jurisdictie te Ravenstein te handhaven; *Rom. Br.* N° 482.

⁵⁾ Braine-le-Chateau.

1631

destructis. Dicebat se fuisse in Tongerlo¹⁾ et absente Abbate Provisorem et alios dicere, quod ex proventibus villae Episcopus deberet solvere, quod negavi et ad D^{um} officialem, qui vesperi rediturus erat, remisi. (171^r) Judicavi indiscretum, quod ego deberem solvere quod non acciperem et alere religiosum Pastorem, quem Tongerloenses hactenus habuerunt. D^{us} tamen officialis sustinebat, quod ex villa solvi deberet et decimis.

13 Nov. Pluvia ingens et venti tota die. Dispensavi cum duobus in Geldorp in 3° et 4° gradu, sollicitante molitore Damant et Capellano. Dedi remissionem et absolvi per D^{um} officialem mulierem pauperem, quae prolem habuerat ex cognato in 3°.

14 Nov. Venit Sylvaducis D^{us} officialis hesterno vesperi cum provisione piscium.

Dedit auriga noster mihi litteras a D^o (L. v. Lommel) fiscali acceptas, quas Nuncius Ill^{mus} Bruxellis miserat cum diplomate Pape, quod interpretationes Concilii Tridentini, quomodo-cumque impressae, non haberent auctoritatem in judicio. Deposita in archyvis.

In prandio D^{us} prior Eyndoviensis, qui venerat Sylvaducis cum Patre procuratore et Patre Nicolao (Ossio), cui solvi jussi per ocrearum 7 fl.

15 Nov. Communicavit mihi aliqua D^{us} officialis, quae audiverat a D^o vicario, videlicet quod apud Geertrudanas (Buscod.) unus Religiosus intrasset refectorium cum filiabus devotis et ibi comedisset, dicens non esse amplius clausuram. Cum instarem pro nomine, dixit D^{us} officialis Vicarium illum noluisse nominare. (f 171^v) Insuper dixisse Vicarium, quod M(ate)r conce(de)ret proprietatem horti quibusdam Sororibus et negabat, quod ipse dedisset licentiam proprietatis etc. Insuper gloriari Matrem, se habere licentiam a Rev^{mo} (episcopo) intromittendi quosvis, quod falsum tamen est, quia tantum in casu eundi ad ecclesiam etc. et quando (sese) excusare apud Hollandos, volentes intrare, non possunt; potius quam accederent D^{os} Status vel Scultetum.

D^{us} Leemputt illi dixit, quod una monialis fugerit ex Ventimola²⁾ propter morositatem Patris et quod Pater ingrediatur libere et confabuletur cum monialibus, una, duabus, sub specie

¹⁾ De abdij van Tongerlo had het patronaat over de kerk te Oostelbeers.

²⁾ Waarschijnlijk Maria Matthijssen; Schutjes IV 504.

exhortationis; quod imposuerit poenitentias, ut moniales ardentem candelam ore ferant in refectorio, ut lectum cum pulvinari humeris ad refectorium ferant etc.; quod nequidem pomum concedat Sororibus per Matrem dispensari vel partem libi etc.; ipse debet facere ¹⁾, quod Mater illum timeat etc.

De Theresianis etiam aliqua retulit; quod Vicarius egre tulerit 3 deputatos ²⁾; se a me suspectum, quod tamen non est verum, sed dixi illum suspectum monialibus et ideo tres commissarios datos. In summa ex malo intellectu!

Recepi litteras a Patre Ryderio et a Verheyen, negotium fr. Paludani compositum et ipsum facturum confessionem generalem et sic abiturum. ³⁾

Scribit et D^{us} Leemput, D^{um} Kempen (a) omnino ineptum ad audiendas confessiones vetularum feminarum et invehitur contra Werdenum et me, quod adhibeam illi fidem. Valde impertinenter.

(f. 172^r) D^{om}^{ca} 16 Nov. In prandio Pastor et m(ate)r Taeterbeeck cum filia Anna. Post prandium recepi varias litteras Antverpia et Bruxellis cum bonis novis et successu in Germania. ⁴⁾

17 Nov. Mane scripsi Illmo Nuncio de statu Ravesteynensi et contuli omnia cum D^o officiali.

Misi per Reginaldum (Leowardinum) terminarium litteras nostras et Patris mag. Bocquetii ad Patrem Ryderium, Sylvaeducis existentem. Inclusi litteras ad D^{um} Leemput, quibus indico, me ipsi non rescribere, quia suis litteris non moneret, sed morderet etc. sine ullo respectu dignitatis; et de D^o Kempen, quod etiam D^{us} officialis commendasset illum, ut possit audire vetulas etc.

18 Nov. Scripsi varias epistolas Antverpianam ad Taeterbeeck, ad van de Laere, ad Cortvrient de infirmo Pastore in Hamme, ad Patrem Bocquetium, ad Patrem Loemans, ad M(ariam) Vranx; misi quoque litteras ad Ill^{mu}m Nuncium de negotio Ravesteynensi etc.

(a) Hs. *Kempem*.

¹⁾ Facere = er op aanleggen.

²⁾ Zie *Diarium* 27 Juni 1631.

³⁾ Philippus Paludanus stierf als Hollandsch missionaris te Haarlem 12 Maart 1649, *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

⁴⁾ Tilly had zijn leger eenigszins hersteld en Wertheim en Rothenburg veroverd.

1631

19 Nov. In prandio D^{us} pastor in Mierlo, Pater Antonius (Verheyden), capellanus in Helmont, et villicus in Muelenbroeck, qui adduxit bovem 14 ₧ Flandricarum.

Data est interlocutoria sententia in causa alimentationis vetulae in Riethoven et Velthoven etc. ¹⁾)

in Eindhoven

(f. 172_v) 20 Nov. Dicto Sacro ivimus in Eindhoven pransuri apud D^{um} priorem in conventu et excepti humaniter cum D^o officiali et sorore et domesticis. Aderat D^{us} scultetus Leyten cum vidua consiliarii de Wert, ²⁾) Pastor in Geldorp etc. Vesperi redivimus domum.

in Geldrop

21 Nov. Praesentatio B. V. Post Sacrum scripsi litteras ad D^{um} mag. Laurentium (v. Lommel) fiscalem per scultetum van de Velde et misi litteras Hoppenbrouwer pro passaporto vel salvoguardia receptoris Gubernatoris Buscoducensis, Balduini van de Velde, etc. cum aliis commissionibus etc. In prandio Pastor (loci).

22 Nov. In prandio Pater Nicolaus (Ossius). Circa vesperam venit mag. Laurentius (v. Lommel), neque viderat van de Velde. Detulit epistolam a D^o Leemput, qua petebat controversa remitti ad Ill^{mum} Mechliniensem et Antverpiensem.

Dom^{ca} 23 Nov. Ivit soror in Helmondt, ut inviseret Dominae sororem Religiosam. ³⁾) Domi fuit Pater Reginaldus (Leowardinus) terminarius et mag. Laurentius.

24 Nov. Inviserunt me aliquot domicellae ex Wael en Mase, quae deferebant litteras a Patre Berzio, quibus significabat, quod non procurarem passaportum pro van de Velde, quia jam procuratum per advocatum Brie(nen?). Unde et scripsi per (f. 173^r) easdem dominas van Zoelen et Poll, matrem et duas sorores.

Misit Pastor in Bergheyck litteras per expressum, scriptas 24 Nov., quibus significabat, se Bruxellis a D^o consiliario Tulden intellexisse et jam conclusum, ut ecclesiae aperirentur, et 15 Praedicantes habere passaportum et se jam pulsasse ac ecclesias aperuisse. Respondi me nihil intellexisse; et dedi bonum capitulum, quod tam diu abfuerit et lites foveat inter suos subditos etc.

Venit Antverpia Pastor quondam in Orten et provisor in

¹⁾ Zie *Diarium* 11 Juni 1631.

²⁾ Nicolaas de Weert, lid van den Raad van Brabant, was geh. met Anna van Breugel; Frenken, *Genalogieën v. eenige voorn. Meierijsche Geslachten* p. 21.

³⁾ Agnes v. Reuschenberg.

Domo Apostolorum (in Mierlo), ¹⁾ conquerens sese infamatum Antverpiae per D^{um} ab Aken etc. Ego attestationem meam semel datam confirmavi. Puto omnia procedere a Versteeghen.

25 Nov. S. Catharinae. Miseram expressum nuncium Aquisgranum ad D^{um} cantorem, qui est collator pastoratus in Buele, ut conferret pastoratum D^o Joanni Werdeno; et id quoque D^o decano ²⁾ commendavi etc. Rescripserunt ambo, quod non conferetur nisi me monito; et D^{us} cantor, aetate decrepitu, per nostrum Patrem de Beer ³⁾ et per Priorem Aquisgranensem jubebat dici, quod loqueremur receptori Canonicorum Aquisgranensium etc. Dedi nuncio Raes 6 fl.

(f. 173^v) In prandio uxor Brant cum nepte de Hondt et genero Provisoris in Postel, ⁴⁾ qui attulit ex dono Praelati 6 perdices, ex quibus 4 misi Antverpian.

Scripsi Patri mag. Bocquetio, ut curaret assignationem super Leemputium redditus 634 fl. Scripsi Montfort et gratias egi D^o Smeyers et Patri Capello; et Mariae Vranx, quod Henric Bertels numeraret illi 800 fl.

26 Nov. In prandio venerunt D^{us} secretarius Gubernatoris Buscoducensis, Canterberch, cum filio van den Broeck et Stappaerts. Ostendebat magnam humanitatem et ego bene tractatos dimisi. Dicebat, Gubernatorem mirari, quod non venirem (a) ad urbem Sylvaeducis et ipsum inviserem etc. Dicebam, me nihil habere ibidem singulare tractandum.

27 Nov. S. Odae. Mane celebrato Sacro, cum mag. Laurentio (v. Lommel) et Officiali varia contuli. Et quia D^{us} pastor in Leendt heri petebat licentiam conjungendi hereticum cum filia Catholica et expresse negaveram, etiam astante Secretario heretico supradicto, qui mirabatur me id negare, dixi esse apud Catholicos illicitum et si velint haeretici ducere uxorem, cum non sint membrum Ecclesiae, vadant ad suos etc., — casum diligentius examinavi et secundum Concilia et Doctores illicitum inveni et peccatum mortale.

(f. 174^r) In prandio D^{us} pastor in Mierloo, qui villicum et matrem commendabat; ego prolongavi tempus ad annum, quia nihil volebat solvere pro honorario etc.

(a) Hs. venirent.

¹⁾ W. Stappaert.

²⁾ Henr. Theob. v. Eynatten.

³⁾ Petrus de Beer O. P. van het klooster te Antwerpen; *Graf- en Gedenkschr.* V 127.

⁴⁾ Corn. v. Boesdonk.

1631

28 Nov. Addixi quoque D^o officiali 100 fl. pro restantia anni obsidionis (Buscod.) etc., quia bonus vir conquerebatur, se tantum 150 fl. recepissee, cum stipendium fuerit 250 fl.; nolui habere quaestionem, non obstante quod a Maio 1629 non fuerit tribunal etc.

Venit van den Huevel et post prandium computavimus; manet debitor 659 fl., praeter 200 pro cacabo braxatorio; habuimus magna verba in presentia secretarii Patris Martiny et Dⁱ officialis et (L. v. Lommel) fiscalis

29 Nov. super permutatione facta in Hoogeloon inter agrum episcopatus, magnum 16 loopesaet, et duas petias terrae ipsius (v. d. Heuvel), magnas 11 loopesaet, quae permutatio fuit facta, dum civitas (Buscod.) esset primo reddita et haeretici putarentur omnia esse confiscaturi, quia exigebant a me litteras omnes et munimenta. Ipse vero van den Huevel dicebat, Rev^{um} Sousium sibi hoc promississe et suas terras esse meliores nostrâ et melius sitas extra viam publicam (f. 174°) et quod tribus florenis quatuor loopesaet in nostra terra essent elocata etc. In summa consenseram, tunc existens Lyrae. Sed quia dicebatur, me deceptum, omnia ista rursus confirmavit coram testibus supradictis et dixit, se non posse resilire a contractu sine sua ignominia et — redditis 250 (fl.), quos dedit — se semper paratum, soluta melioratione, reddere Episcopo successori terras etc. Volui, ut omnia verificarentur etc., quod promisit se facturum etc. Ex parte molitoris fuit allatus porcus, sed nimis parvus; debebat fere medietas superaddi, quia debet esse pondo 150¹⁾ et jam non est nisi pondo . . . (a)

Recepi litteras a Francisco van Laere, qui commendatitias ad Urbem petebat pro D^o Antonio Jacobs S. Th. B., parvocanonicali Antverpiae, ut possit obtinere prebendam avunculi sui Dⁱ Arnoldi Willemse, canonici Antverpiae.²⁾ Litterae erant scriptae 25 Nov. et debebant reddi 26, datae tamen sunt 27 ad vesperum. Misi tamen testimoniales et instructiones ad D^{um} van Laere.

Dom^{ca} 30 Nov. Dom^{ca} 1^a Adventus. Scripsi van de

(a) In Hs. niet ingevuld.

¹⁾ De windmolenaar te Hoogeloon en de watermolenaar te Hapert moesten ieder jaarlijks een vet varken van 150 pond aan den Bisschop betalen, of wel naar diens beliefte 15 gl.; Arch. Bisd., Rekening van J. v. d. Heuvel 1632—'33 f 3^v, 6^v.

²⁾ Goetschalckx p. 150 v.v., Schutjes II 254.

Laere late et misi commendatitias ad Sedem Apostolicam pro D^o Antonio Jacobi, parvo-canonico.

(f. 175^r) Misi quoque per D^{um} (L. v. Lommel) fiscalem litteras ad D^{um} Weerdenum de pastoratu in Buel simul cum litteris Dⁱ decani et Cantoris-collatoris ¹⁾ etc. Scripsi ut ipse venerit, quod etiam infirmaretur Pastor in Asten.

Scripsi quoque Joris Verheyden pro salvoguardia in Vucht litteras et attestationem ad Aulam et litteras commendatitias ad D^{um} Geldorp et la Faille etc. In prandio nullus extraneus.

Post prandium venit Receptor Aquisgranensis ex Hamont cum duobus Scabinis et Capellano in Buel ²⁾ pro pastoratu. Sed judicans ineptum pro pastoratu talem capellanum, qui in nulla Universitate studuerat, sed tantum sub D^o Leemput in Seminario lectiones audierat et infamatus erat de prole, dimissis rusticis et Capellano, ut irent ad diversorium, apud me mansit D^{us} receptor canonicorum, a cujus judicio omnia dependebant et tractavi cum illo, ut et D^{us} officialis, et sic bene spero, quod D^{us} Weerdenus obtinebit.

1 Dec. Dimisi Receptorem bene instructum; ipse commendabat Vicarium in Neerwert, sed sese remisit judicio nostro. Scripsi litteras ad D^{um} Weerdenum de hoc pastoratu et misi litteras Dⁱ decani et Pastoris (a).

Scripsi quoque D^o Leemputt, rectori Bredae, de solutione redditus 634 fl. Dedi litteras deferendas D^o fiscali, qui cras ibit Sylvamducis.

(f. 175^v) In prandio venit D^{us} van Rixtel; mansit usque in vesperum; commendabat D^{um} nobilem Eyndhouts ad Ordines; dixi quod prius sese deberet purgare de concubina.

2 Dec. Scripsi M(ariae) Vranx, Cheuws, Petronellae, van de Laer, cui simul misi commendatitias ad Urbem pro cognato D^o Antonio (Jacobs), parvo-canonico etc. Scripsi et respondi Nicolao Ophovio, qui scribebat se a Geerardo (Roeloffs) recepisse 50 fl.; ego scripsi quod tantum 30 dare jussissem. Scripsi quoque quod Adrianus Rutgeri Berlicomensis mitteret attestationem sui baptismi etc., si velit dimissoriales. ³⁾ Discessit mag. Laurentius (v. Lommel) versus Sylvamducis.

(a) Moet waarschijnlijk *Cantoris* zijn, zie vorigen dag.

¹⁾ De deken en de cantor van het Lieve-Vrouwekapittel te Aken, welke laatste het begevingsrecht over het pastoraat van Budel bezat; Schutjes III 372.

²⁾ Adrianus Jegers; Schutjes III 375, '76.

³⁾ Hij werd in 1636 pastoor van Schijndel; Schutjes V 642.

1631

Instructa prima braxatura 7 tonnorum cerevisiae; 4 fl. et 7—6 fl. In prandio Scultetus (loci).

3 Dec. In prandio Sacellanus noster. Revidi toto die „Brabantiam Marianam”.¹⁾

4 Dec. S. Barbarae. Post celebrationem mansi in meo cubiculo propter tempestatem. In prandio soli domestici.

5 Dec. Pater Nicolaus (Ossius) in prandio; dedi illi 3 pattacones propter tartam S. Nicolai.

(f. 176^r) 6 Dec. S. Nicolai. Venit Pater Ryderius et detulit litteras — vel Raes nuncius — a D^o Werdeno, quibus excusat se per valetudinem et tempestatem, quod non veniat sollicitatum pro pastoratu in Buel, cum Pater mag. Ryderius dicat, illum bene valere. Sed litterae ambiguae indicabant, illum non desiderare pastoratum, quia conqueritur contra inimicos et quod Ill^{mus} (archyepisc.) prebendam, quam promisit, non procuret etc. Judicat, pastoratum esse provinciam minus honorabilem etc. Videtur quaerere et honores et pecunias etc., vitae commoda, quae sunt via ad apostasiam, quam in viro hoc timeo.

Dedi duobus tonsuram, uni studenti Duaci, alteri Lovanii, Boxtellensibus.

Dom^{ca} 7 Dec. In prandio Pater Ryder et Scultetus (loci) cum uxore. Vesperas legimus in sacello et Completorium cantavimus.

Contuli vesperi cum D^o officiali et Patre mag. Ryderio de Discalceatis, quia Pater Barnabas de S. Joanne Baptista, carmelita Antverpiensis,²⁾ scripsit mihi de nova fundatione, forte Lyrae facienda ex devotione uxoris Vervloet; et petebat Sororem Mariam de S. Bernardo, quae sororem habet apud Discalceatas Antverpiae Hispanas, Sororem Annam à S. Barthelomeo,³⁾ et illa simul fundaret. Petebant quoque (f. 176^v) ex Buscoducensibus Sororem Catharinam a Jhesu, Lusitani filiam, cui nomen Brande etc. Et quia deberent subesse Ordini, quod illae horrent, dedi commissionem Patri mag. Ryderio, tunc presenti, ut ab iis Sylvaeducis hoc inquirat etc. Deinde quid concilii cum dote, quam heretici arrestarunt? vel quae

¹⁾ Dit werk van Aug. Wichmans was toen nog in handschrift; Ophovius stelde 12 Febr. 1632 Laur. Landmeter er over aan als censor; het werd in datzelfde jaar bij Joannes Cnobbaert te Antwerpen gedrukt.

²⁾ In de wereld Andreas Sanchez; *Graf- en Gedenkschr.* V 377.

³⁾ Een van de gezellinnen der H. Teresia.

media sunt sustentationi aliarum etc.? Et debita solvenda!

8 Dec. Scripsi ad D^{um} Geldorp¹⁾ in gratiam famuli Eijndoviensis conventus, ut filius ejus liberaretur a servitio(a) Regio ex Oostershuy²⁾; vocatur Huybert Aertsen van Roosmaelen.

Scripsit mag. Laurentius (v. Lommel), quod Receptor exegerit litteras nomine D^{orum} Statuum, quae concernebant episcopatum et conventum Eijkendonckanum. Respondi per Patrem mag. Ryderium, quod contra vim nihil possimus, differret quantum posset et Receptisse exigeret.

9 Dec. Sumpto prandio profecti sumus carrozza cum 6 equis ad D^{um} commendatorem provincialem³⁾ in Gemert cum D^o officiali, Patre Maximiliano (Martini) et D^o pastore Geldorpiensi. Vesperi invenimus in Ghemert uxorem gubernatoris Graviensis Staekenbroec cum filio, qui fuerat Antverpiae captivus. Varia contulimus et ostendit magnum affectum eo quod filium apud Suam Celsitudinem recommendassem. Obtulit domum suam in Nieulant⁴⁾ vel Geffen. (f. 177^r) Mane discessit D. Staekenbroeck.

10 Dec. Mansimus apud D^{um} commendatorem.⁵⁾ Celebravimus in ecclesia. Aderat D^{us} van Rixtel, qui omnes recreabat.

11 Dec. Etiam hoc die mansimus instante D^o provinciali. In prandio advenerat D^{us} Bex, secretarius Dⁱ van Helmondt, cui pro Dominica addiximus nostram presentiam.

Benedixi egregiam ciboriam vel monstrantiam, quam D^{us} provincialis dabat ecclesiae valoris 400 fl.⁶⁾

12 Dec. Discessimus valde mane et hora 10 domi cum carrozza Dⁱ commendatoris, quia nostri equi iverant Sylvamducis, ut curarentur a verme et vinum adferrent.

In prandio uxor Loeff, quae petebat commendatitias ad Abbatem Tongerlo, quas dedi, pro filio, qui libenter prosequeretur studia etc.

(a) Hs. *servigio*.

¹⁾ Am. v. Horne, heer v. Geldrop.

²⁾ Het Oosterschhuis te Antwerpen. dat bestemd was tot logies der Hanze-kooplui, maar meermalen dienst deed als garnizoensverblijf; Mertens en Torfs, *Gesch. v. Antwerpen* IV (1848) p. 115, '16, de Cantillon, *Vermakelykheden v. Brabant* III (1770) p. 29.

³⁾ Em. Huyn v. Amstenrade.

⁴⁾ Nuland.

⁵⁾ Ulr. v. Hoensbroek.

⁶⁾ De verguld-zilveren ciborie, tegenwoordig nog het eigendom der kerk van Gemert, draagt op haar deksel het wapen van Huyn van Amstenrade.

1631

D^{us} pastor in Mierloo venit perplexus pro Officio Divino, quia 25 (milites) ex Huesden abduxerant capellanum D^{um} Geerardum (Verdonk). Fuit tamen redemptus in Geldorp pro 25 fl.

Dixit variis D^{us} scultetus Buscoducis ¹⁾, quod Dⁱ Status volebant, quod executioni mandaret decreta contra pastores, qui Divina celebrassent in ecclesiis.

(f. 177^v) Scripsi per D^{um} Gevaerts, canonicum Oorschot-
tanum, qui proficiscebatur contra suum Decanum ²⁾ Bruxellas,
ad D^{um} decanum Helverebecanum, qui jam ante 4 dies pro-
fectus erat Bruxellas, ut componeret negotium inter illos. ³⁾

13 Dec. S. Luciae. Rediit Sylvaducis currus noster cum
vino; 7 militibus Bredanis dedit Henricus (v. Ophoven) frater
20 st.

Attulerunt litteras a mag. Laurentio (v. Lommel) fiscali,
quod D^{us} decanus (Hilvarenb.) ivisset Bruxellas et quod Dⁱ
Status Hollandiae injunxerint Rev^{mo} D^o (episc.) Antverpiensi,
ut procuraret pro octo Praedicantibus salvumconductum, ut in
Majoria possint manere, vel quod revocabunt omnes salvo-
guardias Pastorum in districtu Antverpiensi.

Scribit quoque se locutum D^o Weerdeno et monuisse, quod
currus Rev^{mi} ⁴⁾ cum tribus equis esset ibi et quod veniret et
resolveret de pastoratu in Buel; respondit se locuturum illis
post prandium et non comparuit. Putat quod non intendat
discedere Sylvaducis, nec acceptare pastoratum etc. Quare
timeo ipsam ruinam.

Pater mag. Ryder scribit ex Boxtel, fr. Leonardum Jansen-
boy ⁵⁾ cum sarcina tota Antverpia venisse Boxtellam, quod
tamen dissuasi Patri Bocquetio. Nulla prudentia!

(f. 178^r) Dom^{ca} 14 Dec. Mane dicto Sacro, ivi cum curru
nostro et D^o officiali ac Patre Martini versus Helmondam,
ubi erat et D^{us} commendator provincialis invitatus a D^o Hel-
mondano, qui nos egregie tractavit. Vesperii redii domum.

15 Dec. Domi cum domesticis. Scripsit Pater in Ommel ⁶⁾,
quod D^{us} pastor et decanus in Asten ⁷⁾ pie hora 2^a pomeri-

¹⁾ H. v. Bergaigne.

²⁾ Bax v. Baerland.

³⁾ Vgl. *Diarium* 20 Aug. en 6 Oct. 1631.

⁴⁾ De wagen van Ophovius.

⁵⁾ Leonardus, een van de vier gebroeders Jansenboy O. P., was na 17 Sept.
1629 te 's Bosch gebleven; *Predikh. 's B.* p. 114.

⁶⁾ J. v. d. Boomen.

⁷⁾ Th. Stricken.

in Helmond

in Geldrop

diana in Domino obdormisset. Erat vir certe laudabilis et amabilis etc. Commisi predicto Patri, ut perageret officium sepulturae.

Recepi litteras Antverpiae varias; inter caeteras Mariae Vranx, quae significabat, se accepisse ab Henrico Bertels 800 fl., quos illi hic Geldorp

16 Dec. numeravi Henrico Bertels 832 fl.: 800 pro cambio, Mariae Vranx dato, et 32 pro opperghelt.

Scrpsi Mariae Vranx et Patri mag. Brouwer de Carmeli(t)i(ssis et de „Brabantia Mariana”, ut ab haeredibus Dⁱ Marcelli Eversdijck ¹⁾ procuraret antiquissimum manuscriptum, in quo habebatur rithmo vulgari, quod ante 300 annos fuisset inter Zichem et Diest eenen boom met vele scerpen, datt is crucken, propter miracula B. Virginis. ²⁾

(f. 178^v) 17 Dec. Heri inceptit fortiter gelare; ideo distuli iter in Gheela, ubi putabam dare Ordines et visitare districtum Antverpiensem, sed distuli propter gelu, quia equi non potuissent fraigere. ³⁾

Diximus omnes Sacrum et Pater Reginaldus (Leowardinus), qui ex Boxtel venerat cum litteris Patris Ryder querulosis (a) contra (Leon.) Jansenboy, quas misi ad Patrem mag. Brouwer.

In prandio Decanus et pastor in Eijndhoven, qui presentabat ad audiendas confessiones in magnis festivitibus D^{um} canonicum, S. Th. B. Lovaniensem, D^{um} Holdorp, filium Commendatoris in Ghemert b. m., quem admisi, quia bene doctus. Aderat et D^{us} pastor et Capellanus in Geldorp.

Supervenit post prandium D^{us} pastor Oorschottanus ⁴⁾, qui commendabat se ad pastorum Astensem; dicebat se a D^o archydiacono commendari, sed nullas habebat litteras; dimisi hominem cum bonis verbis, quia indoneus et turbulentus etc.

18 Dec. Venerunt duo Patres capucini, alter Pater Franciscus ⁵⁾, qui Rev^{mo} Sousio cohabitavit, et petierunt elemo-

(a) Hs. querulosas.

¹⁾ Marcellis van Eversdijk was afkomstig van Middelburg en stierf te Antwerpen 8 Jan. 1622; *Graf- en Gedenkschr.* V 52.

²⁾ Oph. bezorgde bedoeld manuscript kort daarop aan Aug. Wichmans, die het benutte voor de beschrijving van de Lieve Vrouw van Scherpenheuvel in zijn *Brabantia Mariana* p. 510, '11.

³⁾ Het bij ruiters gebruikelijke *fraicheeren* (ergens aanleggen ter verversing der paarden) wordt hier gelatiniseerd in *fraigere*.

⁴⁾ Theod. Brouwers; *Schutjes* V 356.

⁵⁾ Franciscus Silvaducensis (Joannes van Broekhoven), die 1623—'24 als gardiaan het Bossche convent bestuurd had; *Tax.* XV 38, *B. B.* V 300.

1631

synam pro Maseyckanis capucinis, ut possint ibi aedificare novum conventum. Dixi me mirari, quod ad nostram Majoriam venerint ita afflictam, idque pro territorio Leodiensi. (f. 179^r) Quaesivi, quis reciperet eleemosynas. Dixerunt quod Lucas Bierens Eijndoviae ¹⁾ etc. Dixi me illi locuturum. Invitavi ut manerent in prandio, sed excusarunt se. Narrarunt de quodam nobili, qui caput posuit in sacco, ut per necromantiam sciret, ubi esset ipsius inimicus etc., et occisus est a pastore mago in campis.

In prandio D^{us} pastor in Straetem, qui venerat cum scabinis pro licentia vendendi certas terras pro mensa S. Spiritus. Dixi, quod libellum formarent.

19 Dec. In prandio filius van den Huevel, qui petebat litteras testimoniales pro Capitulo in Santen, ubi aspirabat ad prebendam. Attulit ad bonum computum patris 100 fl. 9 st. Dedi litteras testimoniales in forma de natalibus et bonis qualitatibus. ²⁾

20 Dec. Venerunt ad Ordines Sacros tres ex Abbatia Postulana; unus pro minoribus et subdiaconatu, 2us pro diaconatu et 3us pro sacerdotio. Comparuit quoque quidam ex Collegio Theologico Buscoducensi (in Lovanio), cognatus Dⁱ canonici Vlierden, ab ipso commendatus. Manserunt omnes in prandio. Assistentes D^{us} pastor (loci) et D^{us} officialis.

Dedi dispensationem in 4° gradu post contractum ignoranter pro duobus ex Zeelandt.

(f. 179^v) Dom^{ca} 21 Dec. Dom^{ca} 4^a Adventus. Domi celebravimus. Venit quidam nobilis ex Terra van Hoorn, qui (uxorem) habet sororem Dominae in Hoydonck, ³⁾ neptem Dⁱ van Nuenen et Gerwen, ut ordinaremus D^o pastori in Vucht, quatenus ferret testimonium veritatis in lite pendente inter ipsum et D^{um} Heym. ⁴⁾ Dedit D^{us} officialis et ego signavi. Pransus nobiscum cum suo procuratore et famulo, quia erat 12^a hora.

22 Dec. Negavi cuidam heretico, ut cum quadam catholica

1) Over hem Houben I 297 v.v., 333, '34.

2) Zie *Bijlage* XVIII.

3) Zijn vrouw zal geweest zijn Elisabeth van Pollaert, zuster van Agnes, priorin van Hooionck; *Bijdr. v. h. Prov. Gen. v. K. en W. in N. Br.* 1918 IV 17.

4) Vermoedelijk Jhr. Hendrik Heym, die te Vucht op het huis Maurik woonde.

in Hees contraheret; erat Harlemiensis et habitabat in Francia; filia erat ex Hees, catholica et constans.

Dedi commissionem D^o pastori in Doorne, ut reconciliaret coemiterium, quia erant 4 (milites) ex nostris occisi in eo et 60 capti ex Weert. ¹⁾

Approbavi venditionem duarum petiarum terrae S. Spiritus in Straëtem, modo servantur conditiones in libello positae etc.

Recepi litteras Antverpia a Rev. Patre Dominico, quid suadeam de electione Prioris novi Antverpiensis. ²⁾

23 Dec. Respondi litteris Pastoris in Son ³⁾; 1° quod non auderem consulere, quod in ecclesia faceret Divina; 2° quod qui sine forma juris divortium fecissent, moneret ut jure procederent; quod si nollent, a Communionem Sacra arceret; 3° quod capsulam argenteam possit mutare in calicem; (*f* 180^r) 4° quod Capellano ⁴⁾ do licentiam, ut hoc Festo a casibus, nobis reservatis, absolvat, postea se presentet; 5° quod scabini non possent esse magistri Mensae S. Spiritus, sed superintendentes cum Pastore.

In prandio Pater Nicolaus (Ossius), qui venit ut hisce Festis assisteret Pastori in audiendis confessionibus.

Admisi ad audiendas confessiones in Helverenbeeck quemdam Canonicum, qui fuit vicepastor in Duffel ⁵⁾ et admissus a Rev^{mo} Antverpiensi; dedi quoque auctoritatem a reservatis. Scribebat pro eo D^{us} vicedecanus D^{us} Michael (Andriessens).

24 Dec. Vigilia Nativitatis. Remisi ad concubinam D^{um} Eyndhouts cum apostilla responsionis ad libellum, quem illa exhibuerat, ut responderet intra 20 dies. D^{us} officialis apostillaverat.

25 Dec. Festum Nativitatis. Respondi Patri mag. Ryderio, qui unum expressum miserat, quod D^{us} Werdenus paratus esset acceptare pastorum in Asten, modo esset sufficienter dotatus et, ut ipse Weerdenus scribebat, quod ipse succederet quoque in decanatu. Ego respondi quod nec haberem collationem, sed Abbas Floreffensis, nec scirem an esset dotatus

¹⁾ Antonius Roymans, pastoor te Deurne. Over het gevecht op het kerkhof aldaar, zie H. Ouwerling, *Gesch. der dorpen en Heerlijkh. Deurne, Liessel en Vlierden* p. 296; *Tax.* XXXI 227, '28.

²⁾ Dominicus ab Arbore was in 1625 te Antwerpen door den prior Ophovius tot supprior aangesteld; *Belg. Dom.* p. 229, *Geestel. Erf* VII 270.

³⁾ J. Fabri.

⁴⁾ Th. Pauli.

⁵⁾ J. de Cort.

1631

(f. 180^v) pro ipsius placito; et quia jam illi indicavi a 3 hebdomadibus me nescire, utrum alteri sit collatus, ipse debebat in persona excurrere et sollicitare. Quod mag. Laurentius (v. Lommel) fiscalis scribebat, illum nolle facere etc. Ego hominem dimitto; agat more suo!

Scripti quoque ad litteras Priorissae Discalceatarum Antverpiae, me nihil posse aliud scribere quam cum ipsa resolvi. Querant episcopum, qui illas (Carm. Busc.) velit recipere et ego dimissoriales expediam! Aut sese Patribus Ordinis submittant, qui parati sunt illas acceptare! Sed Ex^m Pater Ryderius scribit, quod nullo modo hoc velint.

Nocte hora 2^a surreximus et distincte legimus Matutinas et cantavimus Te Deum; postea celebravi; postea cantavimus Laudes et Benedictus. Vesperas similiter solemniter cantavimus. Eramus ego, D^{us} officialis, Capellanus, Pater Nicolaus (Ossius) et duo famuli.

26 Dec. S. Stephani. Celebravimus omnes. Heri in prandio D^{us} Henricus (v. Horne) et Scultetus (loci) cum uxoribus et Pater Nicolaus.

(f. 181^r) 27 Dec. Post 10^{am} venit D^{us} abbas Postellanus cum Leyten et D^o Joanne (Loonen) S. Th. B. et curru suo. Et detulit collationem pastoratus in Asten, ab Abbate Floreffensi factam, in personam predicti Dⁱ Joannis, religiosi in Postel etc. Ego dixi Personam debere conferre etc., nec esse pastoratum Regularem. Ipse habebat sententiam Doctorum Lovaniensium etc., quod essent capaces omnium pastoratuum, quorum jus patronatus haberent. Ego dubito, quia Persona est collator etc. Manserunt omnes in prandio et inde profecti in Asten.

Vesperi venerunt scabinus Buscoducensis B(o)ucop et vice-pastor in Ghestel S. Michaelis D^{us} Otto (Varlenius), nepos Dⁱ officialis, pro pastoratu in Ravesteyn et dicebant, Ducem Neoburgicum ad me litteras dedisse, ut ego pastorem nominarem, sed litteras non vidi.

Dom^{ca} 28 Dec. Post prandium venit quidam ex Trajecto missus cum litteris, a Patre Frederico Servatii ex Wulfenbuttel datis 27 Nov., quibus rogabat ut commendarem Patri mag. Morelles, quatenus posset fieri vicarius in Inferiori Saxoniam. Ego respondi, me acturum cum Rev^{mo} generali, qui Parisiis in hisce partibus expectatur. Rescripsi cum eodem nuncio. (f. 181^v) In prandio solus Pastor.

Recepi litteras a Praeposito in Monte Acuto, ¹⁾ quibus rogabat ut moniales Discalceatas transire permetterem ad episcopatum alium etc. Ego respondi prout debui; copia servatur.

Scribebat quoque Pater mag. Capello etc., sed non respondi per hunc tabellarium expressum, sed postea scribam per Antverpiam.

29 Dec. Scripsi varias litteras: ad Patrem mag. Capello de monialibus Discalceatis, quia Pastor in Monte Acuto illas requisiverat etc.; Patri Brouwerio de similibus; Patri Dominico (ab Arbore) de electione Prioris; D^{ac} Catharinae Taeterbeeck devotam epistolam ²⁾; Mariae Vranx, de Duyts, Matresse ³⁾, D^o van Oncle congratulatoriam de officio filii, D^o Smeyers etc.

Venit post prandium D^{us} abbas Postellanus et voluit, quod confirmarem collationem in Asten pro religioso etc. Dixi me velle deliberare, quia novitas erat. Discessit cum Leyten sculteto versus Eyndoviam.

30 Dec. Scripsit Abbas ex Eyndovia et petiit suum (electum) confirmari etc. Miratus fui importunitatem, cum habeat Patronus 6 menses: ⁴⁾

Venit in prandio D^{us} in Asten ⁵⁾ et detulit copiam, qua collatio facta fuit a^o 1306 Abbati (Floreffensi) jurispatronatus. Dixit, jam pastorem esse D^{um} personam, ⁶⁾ neque umquam illos religiosum habuisse; (*f. 182^r*) rusticos sese opponere. Dixi quod libellum supplicem exhiberent.

In prandio D^{us} drossaert in Hees et Leend cum uxore, Pastore pagi in Hees et Geldorp et D^{us} van Asten; laeti.

31 Dec. Mane componi incepit difficultas cum Pastore, parvi cerebri, et Capellano suo in Erpe; D^{us} officialis iudex.

Dedi commendationem pro quadam filia ad Conventum de Dommelen ad requisitionem Pastoris in Leendt. In prandio Pater Nicolaus (Ossius) et Capellanus D^{us} van Eijck.

¹⁾ J. Bouckaert.

²⁾ Willem v. Taterbeek en Catharina Cheus hadden een dochter Catharina, die 9 Nov. 1678 als capucines te Antwerpen stierf; *Graf- en Gedenschr.* VI 85.

³⁾ Gregoria Steeland.

⁴⁾ Een kerkpatroon had zes maanden tijd om de pastoorsvoordracht in te dienen.

⁵⁾ B. v. Merode.

⁶⁾ In dien tijd bediende dus de Persoon (de eigenlijke pastoor, die vroeger een plaatsvervanger als pastoor aanstelde) zelf het pastoraat van Asten.

30 Dec. (1631) scripsi commendatitias ad Ducem Neoburgicum in favorem Dⁱ Ottonis Varlenii, cognati Dⁱ officilais, suppastoris in Ghestel. (a)

Postea 2 Jan. 1632 recepi litteras ejusdem Ducis Neoburgici ad me, quibus nominabat tres, praeter D^{um} Ottonem, et petebat, quis omnium esset aptissimus. Litterae erant scriptae 1 Dec. 1631, sed detentae. Et quia D^{us} pastor S. Petri (Buscod.) S. Th. L., D^{us} Cornelius Moors, pretendebat, illum super omnes, casu quo non esset collatio facta, commendavi ad petitionem sui germani, Dⁱ abbatis Bernensis, 13 Jan. 1632. ¹⁾

(f. 182^v) Nota de Obsidione (Buscoducis 1629). (b)

(1°) Nec D^{us} gubernator, nec magistratus mihi indicarunt de diruendis muris et locis, hortis ecclesiasticorum pro faciendis novis moenibus. Post resolutionem prius scivi.

2° Magistratus irruit in domum receptoris Broechoven me inconsulto ²⁾ etc. et aperuerunt cistas. ³⁾

3° D^{us} gubernator egre destinare voluit nostras litteras ad Ser^{mam}; semel non destinavit, quia inscriptae D^o Montfort etc.

4° De accipiendis arboribus ex monasteriis non communicarunt, imo me non monito acceperunt meas ex horto.

5° In accipiendo plumbo, grano, pecuniis, militibus hospitio excipiendis etc. ecclesiastici (fuerunt) primi.

6° Petrus de Cort dixit famulis fortificationis: „Accipite arbores Episcopi! Quodsi nolit, Gubernator mittet milites” etc. Hoc retuli Gubernatori; nil actum. Quidam ex operariis dixit mihi in faciem: „Ick en pass op den Bishop niet” etc.

7° Gubernator voluit, quod Preses et Loeff dicerent magistratui, quod pecunias Dⁱ scholastici Hanskens ex monasterio

(a) Deze en volgende aanteekening zijn wat later geschreven.

(b) Oph. schreef deze nota te 's Bosch tijdens het beleg.

¹⁾ Pater (de) Brouwer schreef 15 Maart 1632 aan Kard. Gaspare Borgia: De bisschop van 's Bosch heeft de jurisdictie over Ravenstein verkregen, want de nieuwe pastoor (Varlenius) werd door de raadsheeren des Hertogs wel ter institutie gezonden naar den Aartsdiaken van Luik, doch bang voor censuren ingevolge de correspondentie tusschen den Nuntius en de Propaganda, durfde deze hem geen institutie verleenen, maar zond hem naar den Aartsdiaken van 's Bosch; *Rom. Br.* N° 485.

²⁾ In zaken, welke ook de geestelijkheid aangingen, wilde hij als hoofd der geestelijkheid erkend worden; zie *Diarium* 26 Aug. 1629.

³⁾ Tijdens haar beleg nam de stad „verscheyden sommen van pennin-ghen” te leen van 's Lands rentmeesters (Hermans I 260).

van Orten acciperent sine meo scitu etc., etsi duo venerint indicatum, videlicet D^{us} van de Velde et Herlaer ¹⁾ etc.

Non obstante quod Praeses cum Pensionario me rogassent, quod ad petitionem Dⁱ gubernatoris litteras scriberem ad Ser^{man} Suam Celsitudinem, quas signaret D^{us} praelatus Bernensis et Decanus, ²⁾ quod et fecimus, et dum essent relictæ apertæ, ut illas (*f. 183^v*) in xiphris transponeret Gubernator a D^o secretario Smeyers acceptas, dixit, postquam legisset: „Bene est”, tamen illas post prandium ex consilio alterius per capitaneum Boesbeeck remisit. Correxì quæ voluit et dixi, quod D^{us} gubernator scriberet nobis, quid scribi vellet etc. Nihilominus quia nuncius traditor erat pessimus Calvinista, quia non scripsimus per cyphros, 2° quia nimis clare scripseramus necessitatem etc., misit Gubernator litteras ad Ser^{man} et duos nuncios 18 die Augusti et me non semel monuit. ³⁾

Sparsum fuit in populo ante aliquot hebdomades, quod Bruxellis esset scriptum, quod quidam magnus in Sylvaducis scripsisset, non esse ullam necessitatem in civitate. Et dictum mihi fuit, per illum magnum a quibusdam meis malevolis intellectum Episcopum etc. Nunc vero dicitur, quia clare necessitatem civitatis et in genere defectum rerum necessariarum scripsi, cum D^o abbate et Decano signando litteras, hostis ex nostris litteris sciverit statum civitatis, quem antea ex illo proditore et transfuga ⁴⁾ etc. bene scire potuit, ideoque, etiam non obstante irruptione nostrorum in de Velue, perseveravit in obsidione. Dixit quoque capitaneus Gallus captivus, ⁵⁾ quod a principio adverterint defectum pulveris.

(*f. 183^v*) Emerat Gubernator calcem pro fortificatione, modium pro 2 fl. 2 st.; ego et cives debuimus solvere 5 fl. 10 st. etc.

Permisit Gubernator tempore obsidionis, maxime in fine, quod equites injuriis afficerent cives vocando hereticos, quod bona ipsorum spoliarent etc. Et nihil punitiois post querelas secutum, ita ut cives judicaverint, illum optasse seditionem.

¹⁾ Rob. v. Voorn schreef in zijn Dagboek 14 Juli 1629: „Men heeft geopen totte Susteren van Orten de kiste van den scholaster van Roy ende gelicht met consent (van den magistraat) 70000 gulden” (Hermans I 37). De rijke scholaster van St. Oedenrode had dit geld veiligheidshalve binnen 's Bosch gebracht bij de Zusters van Orthen; vgl. v. Heurn II 447, '48.

²⁾ J. Hermans.

³⁾ Zie *Diarium* 9, 10 en 18 Aug. 1629.

⁴⁾ Zie *Diarium* 9 Aug. 1629.

⁵⁾ Zie *Diarium* 4 Aug. 1629.

Et ego a famulis fortificationis etiam injurias in domo passus, in arboribus cedendis etc. Dicebant quodsi nollem, Gubernator suos milites mitteret etc.; ego conquestus Gubernatori, nihil secutum etc. et nominabam Peeter de Cort, qui erat prefectus operis, qui dixerat etc.

Gubernator misit cives in de trinzee (a) extra civitatem ad portam circiter S. Joannis et Orten et milites equites posuit in civitate ad portam de Cruijsbroers; et dum cives peterent in trinseis saltem esse tuti a pluvia, respondit, ut sibi procurarent, si vellent. Et sic irritarentur cives.

(f. 184^r) 14 Sept. Cum commissarii ad Principem (Auricum) et Status essent mittendi, assedi lecto Dⁱ Ribbecum infirmi, qui me rogavit, ut essemus amici et quod defenderem D^{um} gubernatorem et ipsum in casu hoc traditionis civitatis etc. Ego dixi, malas linguas multa mala praestare etc.

Dixit mihi D^{us} gubernator, se tantum sex mille libras pulveris habere, quod erat pro tribus aut 4 diebus ad unam portam.

10 Nov. Dixit D^{us} Honselaer ¹⁾ quod dum comes Henricus (v. d. Berg) veniret in Haren, si ivisset in Vlijmen et Engelen, nihil erat fossum etc.; dixit comiti Henrico etc.

16 Nov. In Couwaeter dixit Pastor in Beyrlicom, ²⁾ quod quidam praesentabant inundare omnia circa Sylvamdudis et rumpere aggeres, sed comes Henricus noluit; imo et in de Velue positus idem negavit ³⁾ etc.

(1630)

(f. 184^v) 1 Aug. Dixit mihi D^{us} lic. Leemputt a^o 1630 1 Aug. in Geldorp presente D^o (L. v. Lommel) fiscali, quod Henricus Fransen bis illi dixerit quod, dum interrogaret ante obsidionem, an haberet pulveres D^{us} gubernator sufficientes, (b) quod haberet pro uno anno.

(1634)

16 Nov. In Geldorp 16 Nov. 1634 dixit mihi coram D^o Pelgromio et Brueghel Pater Columbanus capucinus; quod D^{us} de Ribbecoert dixerit Antverpiae D^o van den Cruyce

(a) Zie blz. 37.

(b) Hs. herhaalt hier de woorden *bis illi dixerit*.

¹⁾ Warnard v. Honselaer.

²⁾ P. v. (d.) Dael(e), pastoor van Berlicum.

³⁾ Graaf Hendrik van den Berg werd er van verdacht, dat hij Den Bosch wel had kunnen, maar niet had willen ontzetten.

seniori et D^o advocato de Son, quod causa redditae civitatis fuerit, quia ecclesiastici nolebant tradere radices arborum suarum.

Na bovenstaande „Nota de Obsidione” volgt een adreslijst van eenige personen, welke dienen moest voor Ophovius' correspondentie enz.:

(f. 185^r) 1631, Nov. 20. D^{us} decanus Aquisgranensis, cui scripseram pro commendatione ad pastoratum Buelensem, ¹⁾ cuius collatio est penes Cantorem, vocatur D^{us} Henricus Theob. ab Eynatten. (a)

(f. 185^v) D^{us} Walrandus Wittenhorst, baron van Snecken-dorff, gubernator in Jutlandt. ²⁾

Secretarius Ill^{mi} Nuncii D^{us} Nicolo Fabii; scripsi de testamento 10 Junii 1629. (b)

D^{us} Matthias de Valle, agens Rev^{morum} (episcoporum) Romae, a^o 1628 Antverpiae assumptus. ³⁾

D^{us} Gulielmus Theobaldus Mottmannus, cubicularius honoris S.S. D(omini) ⁴⁾; agit negotia Dⁱ Francisci Petri. ⁵⁾

Agens Ill^{mi} Nuncii Romae est D^{us} Joannes Franciscus In-
genius.

Pater D^{us} Bartholomeus Rhodanus, pastor in Ravesteijn †.
Bruxellis Ill^{mus} Nuncius D. Fabius de Leonissa, archyepi-
scopus Compsae; 1630.

(f. 186^r) D^{us} Adrianus Stalpaerts, (c) abbas Tongerloensis.

D^{us} Joannes Moors, abbas Bernensis.

D^{us} Joannes Godtschalck van Goijrl, pastor in Bell.

D^{us} Cornelius Sanders van Boesdonck, provisor Postel.

Bruxellis Jacobus Thibault, graphiarius Curiae Ill^{mi} Nuncii.

Cornelis de Borchgrave sollicitatuer.

(a) De nu volgende adressen schijnen in 1629 en 1630 geschreven te zijn.

(b) De woorden *scripsi* enz. zijn doorgestreept.

(c) Deze naam is doorgestreept.

¹⁾ Het pastoraat van Budel.

²⁾ Walraven Willem van Wittenhorst was 10 Nov. 1627 door Wallenstein met een gedeelte van diens leger onder het opperbevel van Graaf Huyn van Geleen naar Denemarken gezonden. Na een overwinning op de Denen behaald te hebben, bleef hij een tijd lang in Jutland, waar hij aan het hoofd zijner troepen het commando voerde over tien kustplaatsen; A. Steffens, *Gesch. der aloude Heerlijkheid en der Heeren van ter Horst* (Roermond 1880) p. 83.

³⁾ Op de vergadering der Bisschoppen in September 1628; *De Ram* I 491.

⁴⁾ Deze eerekamerheer des Pausen wordt in 1650 als kanunnik der kathedraal van Gent vermeld en was vroeger in Rome geweest; *Bulletin de la Soc. scient. et litt. du Limbourg*. Vol. XLV p. 88.

⁵⁾ Vgl. *Diarium* 4 Aug. 1630.

Lovanii D^{us} Josephus Geldolphus van Rijckel, abbas S. Geertrudis.

D^a Geertrudis de Graeff, abbatissa in Nazareth Lyrae.

Paulus episcopus Audomarensis. ¹⁾

D^{us} pastor in Tempst, commendatus a me D^o Montfort, ²⁾
vocatur D^{us} Lambertus Stelijns; alii scribunt Stalyns.

1630, 24 April ex Geldorp.

(f. 186^v) Tot Oosterhout Cornelis Willebrorts secretaris.

Pastor in Rotterdam Marten Henrix Moeders in 't Ossen-
hoofd achter de kerck.

Jan Simonse Pesser in den Hollan(t)schen Tuyn ³⁾ braxator,
bonae spei ad conversionem.

Breda Jan Geeters, scepene, wonende op de Veemerck.

In Haghe Pieter Dierten, notaris ende sollicitatuer. ⁴⁾

Geertrudebergen Wouter Schilders.

Rotterdam Henrick Nobel, consul.

In Haghe mag. Philippus van Cromstrye, advocaet.

*Hierna volgt een lijstje van personen, die Ophovius bij de
overgave van 's-Hertogenbosch te gast ontving:*

(f. 187^r) In redditione civitatis 17 Sept. 1629 hospites:

D^{us} grapharius Krijp.

D^{us} grapharius de Witte cum uxore et filia Krijp.

D^{us} commissarius Spronse cum uxore.

D^{us} grapharius Principis (Auriaci) Le Saggie cum uxore;
Catholici.

D^{us} Foreste van Alcmaer, Status cum filio infirmo; Calvinista.

D^{us} Knuijck, consiliarius Principis, Calvinista.

D^{us} advocatus Viana, qui habet filiam in S. Geertrude. ⁵⁾

D^{us} Coenen subsecretarius.

D^{us} Junius et Huijghens, secretarii Principis.

Monsieur Erckel van Amsterdam, eenen van de reeders.

Commendator civitatis (Buscod.) D^{us} Philippus van Tienen.

Scultetus D^{us} van Broechem. ⁶⁾

Preses D^{us} Kuijsten.

Ex Alcmaer Status D^{us} Foreest, qui fuit pensionarius, hospi-
tatus cum filio infirmo.

¹⁾ Zie hiervoren p. 76.

²⁾ Zie *Diarium* 24 April 1630.

³⁾ Te Rotterdam waarschijnlijk.

⁴⁾ Pieter Diert(en) notaris te 's-Gravenhage; Goethals II 734.

⁵⁾ Cornelia of Catharina van Vianen; Schutjes IV 474.

⁶⁾ Willem van der Rijt, heer van Broechem.

. Op de dan volgende bladzijden staan verder nog eenige aantekeningen, welke de auteur blijkbaar verzuimd had in het corpus van zijn *Diarium* op te nemen, t. w.:

(f. 187^v) Cornelia van de Castele 1) est illa ludimagistra sub Jesuitis, quae eduxit unam monialem ex conventu Discalceatarum Sylvaeducis cum canonico D^o Goevaerts, Turnouthano. 2)

Rev. pater mag. P. Joannes Endebroek, prior Coloniensis, Ordinis Predicatorum, qui per Ex^{um} mag. N. P. Nicolaum Handstadt, professorem Ordinis (Praed.) in Universitate Coloniensi, curavit examinari Domicellam Jacominam van Roon, quae Coloniae professa est etc. Misi litteras ad D^{um} Nicolaum Egidii Ultrajectum 29 Junii (1631). 3)

Perillustris ac Rev^{us} D. pater Joannes Pelikingius, episcopus Cardensis, Ordinis Divi Francisci, suffraganeus ac vicarius generalis Ill^{mi} electoris Coloniensis in ditone Paderbornensi. Scripsi illi per Moysen ad (commendandum) filium Aaron, advocatum in Braeke civitate, 12 Oct. 1631 ex Geldorp. 4)

(f. 188^r) Scripsit ad me D^{us} Montfort Bruxellis 8 Febr. 1630, quod Sua Ser^{ma} Celsitudo acciperet sub sua protectione omnia argentea, videlicet Sylvaducis allata:

S. Joannem Evangelistam ex argento; magnam cyboriam argenteam, quae a quatuor sacerdotibus solet in processione cum SS. Sacramento deferri, et crucem argenteam deauratam, in qua erat ligni S. Crucis pars ad hanc magnitudinem . Et templum argenteum deauratum, in cujus summitate erat una ex spinis Coronae Domini. Et alia parva monstrantia, 5) in qua similiter erat una spina. Alia parva ciboria pro SS. Sacramento deaurata. Aliud cyborium vel coppo rotundum deauratum pro Communione. 6) Item duae cruces argenteae, quae supra vexilla in processione deferbantur. Haec delata Bruxellis sub cura et custodia Ser^{mae} Suae Celsitudinis. (a)

(a) Dit zinnetje streepte Ophovius later door en hij schreef er onder: *Iterum omnia recepta.*

1) Cornelia van den Castele komt in 1619 voor als novice van een Franciscanessenklooster te Bourbourg (bisd. St. Omer); met nog een andere novice van dat klooster zou zij toen overgaan naar het Franciscanessenklooster Eikendonk te Den Dungen; *Arch. Bisd. „klooster Eikendonk“*.

2) Zie *Diarium* 27 Oct. 1630.

3) Vgl. *Diarium* 24 en 25 Mei en 9 Juli 1631.

4) Vgl. *Diarium* 13 Oct. 1631.

5) Deze (parva) monstrantia wordt hiervoren p. 86, 88, 89 en 90 (parva) ciboria geheeten; vgl. p. 265 „ciboriam vel monstrantiam“.

6) Deze laatste twee vaatwerken staan hiervoren, op de zoeven aangehaalde plaatsen, niet vermeld.

Antverpiae manserunt aliqua parva ex argento: arca pro hostiis; 6 candelabra argentea mediocris magnitudinis; una imagiuncula Christi ex argento cum cruce; una pax argentea semideaurata, in qua Coena Christi erat ex opere ductili; duae parvae cruces argenteae, una alia semideaurata, quae ad osculandum solent poni; parvum thuribulum argenteum; duae parvae ampullae argenteae; parvus calix antiquus deauratus.

De folio's 188^v en 189^r zijn blanco. Dan volgen deze aantekeningen:

(f. 189^v) Fr. Germanus de Rysinghen, (a) conventus Buscoducensis, scripsit 30 Nov. ex Madrito et misit litteras fr. Reginaldi de curia Dominici astrologi et legati, a Pontifice missi in Hispaniam, qui multa Regi praedixit.

Rev. pater Lucas Castellini, procurator Ordinis, factus est episcopus di Calantaer, metropolis Calabriae; scripsit ad me 16 Nov. 1629. ¹⁾

27 Aprilis 1630 canonicus quidam Buxtellensis W. Buerden scripsit valde praesumptuose, proprio nomine se suspendi curasse processum contra canonicum Vennium ²⁾ et se impedire, quominus ad electionem coadjutoris Dⁱ decani ³⁾ procedatur. Litterae servantur apud me.

Venit ad me 8 Maii (1630) et illi egregie objeci temeritatem. Dixit se presentasse litteras Capitulo, sed duos noluisse signare et D^{um} canonicum le Roy, nepotem ⁴⁾ Dⁱ Gisberti (de Roy), pro decanatu instare.

(f. 190^r) D^{us} Marcus van Gerwen, scultetus Pelandiae in Roy, accepit librum magnum, de Antiquitatibus et Privilegiis Civitatis et Majoriae manuscriptum, a scholastico Rhodano D^o Hanskens et tradidit D^{is} Statibus etc. Sylvaeducis. ⁵⁾ Id mihi retulit ipse Hanskens.

D^{us} Petrus Joannis Hennens Astensis, capellanus in Bladel, cupit exponi ad audiendas confessiones. Examinetur! D^{us} decanus in Asten est cognatus.

(a) Hs. *Ryseghen*.

¹⁾ Hij werd te Rome 7 Nov. 1629 gewijd tot bisschop van Catania op Sicilië; Quétif-Echard II 471.

²⁾ Henricus van der Venne; Schutjes III 359.

³⁾ P. de Bresser.

⁴⁾ Lees *fratrem*, zie p. 111, 165.

⁵⁾ Hetzelfde handschrift vermoedelijk als vermeld in het testament van Gijssb. Coeverincx: „contines Privilegia Brabantiae et civitatis Buscoducensis”; *Handel v. h. Prov. Gen. v. K. en W. in N. Br.* 1891—'93 p. 184.

Non est inventus aptus, quia examinatus in Postel, ut nec Capellanus in Bell. 15 April. 1631.

De laatste bladzijde van het Diarium staat gevuld met navolgende adressen:

(f. 190^v) Aen den eernfeste, achtbaere ende seer discrete etc. Gaspar Ferdinandus de Lion, mercator in Parisiis, qui duas proles habet cum ista filia Buscoducensi. Bruxellis in domo cavaglieri ¹⁾ 20 Oct. 1629.

Gubernator castris Antverpiensis Jo(annes) Bravo de Lagunas. ²⁾

Gielis Auwers van Zepperen in 't Quartier van S. Truijen, quondam ambasciator vel agens Hollandiae Venetiis.

Den Heer rithmeester Jacob van Santwijck, goevèrner tot Ravesteijn.

Ten slotte nog de diverse notities, welke vóóraan in het dagboek voorkomen. Tegen de binnenzijde van den band staan deze verwijzingen naar de werken van Calvijn en Luther, blijkbaar ontleend aan een werk van Nicolaas Jansenboy O. P. ³⁾

Calvinus super 1 Cor. 13, v. 12, 1 Joīs 3, v. 2 docet Sanctis differri plenam visionem Dei ad diem Christi.

Lib. 3 Instit., cap. 25, s(ectio) 6: stultum et temerarium est inquirere, quo in loco sint anime justorum et an gloria fruantur necne etc. Ipse interim audacter definit, gloria non frui, sed expectare.

Lutherus in cap. 25 Gen. et cap. 26 et 49 v. 22 dicit, quia dormire, ut nesciant, quid agatur. Vide Jansenboy fol. 451.(a)

Mendacia et atrocissimas calumnias evomit in Pontifices et Cardinales Calvinus lib. 4 Inst., cap. 7, s(ectio) 27.

Primum arcane Theologiae ⁴⁾ caput: nullum esse Deum; alterum: quaecumque de Christo scripta sunt, esse imposturas

(a) Misschien fol. 45.

¹⁾ J. Hoppenbrouwer.

²⁾ Juan Bravo de Laguna, Spaansch hoofdofficier; *Corresp.* II (index).

³⁾ Tegen een strijdschrift van Johan Müller, predikant te Hamburg, schreef Nicolaas Jansenboy ter verdediging van zijn broeder Dominicus „Defensio Fidei Catholicae et Apostolicae Romanae”, gedrukt te Antwerpen in 1631; *De Katholiek* dl. 149 p. 279, '80, *Geestel. Erf* VII 257.

⁴⁾ De theologie der duisternis of de leer des ongeloofs.

et mendacia; 3um: doctrinam de futura vita et ultima resurrectione esse meras fabulas; Janseboy fol. 176.

Folio 1^r behelst het opschrift van lateren tijd „Diarium ofte journal” enz., zie hiervoren p. 9. Folio 1° en folio 2 zijn blanco. De aantekeningen op folio 3 zijn van finantieelen aard en hebben betrekking op den tijd, toen Ophovius nog prior te Antwerpen was:

(f. 3^r) Redditus 634 (fl.) 6½ (st.) Antverpiae super dominia cedit in ultima Julii et Januarii. Recepti annos 1625, 1626, '27, '28. Notatur hic redditus f° 482. ¹⁾)

Maria van der Elsfort accepit a me 15 Nov. 1625 mutuo 300 fl.; cui detrahendi 100 fl., quos pro sorore Christina (v. Ophoven) solvit viduae de Bloys, et mappae aliquae et imagines quaedam (a); et pars witt stoff om broecken te maeken a^o 1631 in Febr., 14 fl. etc.

Exposita a Petro reddituario usque ad annum 1629 exclusive 27453 (fl.) 1 st.

Recepta pro choro ²⁾) ab a^o 1618 usque ad annum 1626 ascendunt ad 61269 (fl.), 16 st. ½. Exposita usque ad summam 68244 fl. 16 st. ¼. Factus est hic computus in presentia Ex^{mii} mag. Provincialis ³⁾) et Rev. patrum 7 Julii 1626, quo die resignavi prioratum. Inter recepta computari debet secundus circuitus per civitatem (Antverp.), qui per captivitatem nostram oblitus fuit et ascendit ad 3534 fl. 6 st., sed plus fuit expositum a me etc.

(f. 3^v) Redditus super dominia Regis, in districtu Antverpiensi notata; pro Episcopatu Buscoducensi — pro Collegio S. Willebrordi, N° 627 annuatim 141 fl. 6 st., solutus usque annum 1624. (b) — N° 237 annue 20 fl. soluti usque 1603.

Nota tamen, priorem redditum esse Abbatis Tongerlo, secundum Seminarii S. Willebrordi Lovanii. Ego semel unum annum recepi, sed restitui receptori Baltino per D^{am} Mariam Vranx. (c)

De pistoletten 7 (fl.) 14 (st.); de dubbele ducatonen 8—10; de Albertusguldens 5—12; Hertochcroonen 3—16; Franse croonen 3—18.

(a) Tot hiertoe is deze aantekening doorgestreept.

(b) Deze aantekening is doorgestreept.

(c) De geheele nota doorgestreept.

¹⁾ Van het domeinregister vermoedelijk.

²⁾ Het koor der Predikheerenkerk te Antwerpen.

³⁾ Joannes Boucquet, provinciaal O. P. 1623—'27.

(f. 4^r) Pastores rurales, qui ad me scripserunt de invasione
pastoratuuum; Decani:

23 Oct. 1629 Thomas Stricke(n), pastor in Asten †.

Antonius Colen, pastor Eijndhoviensis.

Amandus Nicolai, pastor Rhodae S. Odae †. ¹⁾

Gerardus Verdonck, vicarius Boxtellensis ²⁾ †.

D^{us} Petrus Balenus Rijthovius, pastor Bergeijc, decanus.

D^{us} Cornelius Pallas van der Sterre, vicarius.

Theodorus Verbraeken, abbas Tongerloensis.

D^{us} Gulielmus Schilders, capellanus in Hilverenbeeck, qui
custodit domum Decani. ³⁾

Joos Ghijsmaers tot Tilborch, qui decimas nostras habet. ⁴⁾

D^{us} Michael Andriessen, canonicus in Hilverenbeeck.

Soror Petronella van Berckel, Moeder van Soeterbeeck,
misit libum et poma.

(f. 4^v) D^{us} Adrien de Malsen, dominus in Onsenoort, ⁵⁾
scripsit pro detinendo Patre Theodoro Verwijnen 10 Febr,
1630. Ego scripsi Patri mag. Provinciali 16 Febr. et invitavi
filium (Dⁱ de Malsen). ⁶⁾

Benedictus van Haften, praepositus in Afflighem.

Balthasar Bochout, mercator pannorum Lyrae, a me com-
mendatus D^o Borgois loco Dⁱ de Haze 3 Martii 1630. ⁷⁾

Memoria: Oft tot Lier in 't Blau Calf ontfangen zijn van
Pater vicarius ⁸⁾ a^o 1630 13 Julii 14 pattacons, daer gelaeten
van Ruth, pachter van S. van den Huevel. (a) Assignavi
Henrico fabro ferrario a^o 1631 11 Febr.

D^{us} de Cordes habitat in Wichelen.

(f. 5^r) D^{us} Carolus de Borgeoys, consiliarius Concilii Bra-
bantiae etc., est commissarius Trajecti et D^{us} consiliarius
Viron ⁹⁾ est Lyrae etc. Scripsit 7 Martii 1630 et offert ope-
ram suam.

(a) Deze „Memoria” is doorgestreept.

¹⁾ Winandus Nicolai v. d. Bosch, alias v. Berlicum, † 13 Dec. 1635;
Schutjes V 312.

²⁾ De pastoor van Boxtel was „Boxtellensis capituli in pastoralibus
vicarius”.

³⁾ Chr. Cauthals.

⁴⁾ Over de goederen des bisdoms onder Tilburg, zie Foppens p. 66, 67.

⁵⁾ Onsenoort en Nieuwkuik.

⁶⁾ Zie *Diarium* 16 Febr. 1630.

⁷⁾ Willem de Haze, koopman en groot aalmoezenier te Antwerpen;
Goethals III 433, *Corresp.* II p. 364.

⁸⁾ Chr. Meischner.

⁹⁾ Over de Brusselsche familie Viron, zie Goethals IV 1030 v.v.

Gener Dⁱ Smeyers, Jan Haelewyc, apoteker in den Beyaert in de Berchstraete Brussel.

D^{us} Walrandus Wittenhorst, goevernuer van Juthlandt, baron van Sneckendorff.

Walterus de Bavière J. U. L., Brugensis, filius apothecarii, qui Bruxellis in praxi est, fuit mihi a D^a priorissa et Patre Husselio¹⁾ pro secretario commendatus. Respondi 19 Dec. 1630.²⁾

Litterae destinandae Trajectum debent destinari Leodium per Nuncium Hollandiae ex Sylvaducis ad: Aen S. Herry Herle, coopman van wijnen, in den Sluetel tott Luyck. Guiliaem van der Duessen, apoteker tot Maestricht, habet filiam.

(f. 5^v) Pastor in Sevenberghe institutus a Duce Arschottano, ut scribit D^{us} Leemput 2 Martii 1631, D^{us} Arnoldus ab Aken, Bacc. S. Th., (Lovan.) Collegii Pontificii alumnus, cum stipendio 60 fl. per mensem.

Pastor in Empel D^{us} Petrus de Greve.

Electus est a^o 1631 in Provincialem Praedicatorum Duaci Rev. pater Carolus Plouchart, prior Valenciae.³⁾

Arnoldus van Aken, pastor Sevenbergensis; misi illi autoritatem 29 Maii 1631.⁴⁾

Pater Nicolaus Ossius, Regularis Eijndhoviensis, confesarius noster.

BIJLAGEN.

I A.

1626 Jan. 30. Antwoord van Ophovius aan den magistraat van 's-Hertogenbosch op diens brief van gelukwensching bij gelegenheid zijner uitverkiezing tot bisschop.⁵⁾

Clarissimi nobiles ac Consultissimi viri ac DD.

Quod illo eodem anniversario die, quo me in lucem patria mea Sylvaducis, civitas vestra, produxit, Ser^{ma} Sua Celsitudo me vestrum pastorem designavit, altiori et divinae id Provi-

¹⁾ Hyacinth Husselius O. P. van het klooster te Brugge, professor aan het Bisschoppelijk Seminarie aldaar en biechtvader van het klooster Engelen-daal; *Necrol. Brug.* (hs. in klooster O. P. Gent), *Belg. Dom.* p. 181.

²⁾ Zie *Diarium* 19 Dec. 1630.

³⁾ Carolus Pluchart O. P., zie hiervoren p. 209.

⁴⁾ Zie *Diarium* op dien dag.

⁵⁾ Gemeente-arch. 's Bosch.

dentiae, et non meis meritis, assignare cogor; vereque exterior Sapientiam illam Aeternam pertingere a fine usque ad finem fortiter ac disponere omnia suaviter, ¹⁾ quae ex carcere pauperem ad regnum exaltare novit. Id voto omnium vestrum voceque populi totius caelitus accidisse, lubenter ex vestris congratulatoribus intellexi, adfectumque suscipio, qui et depressum ex futuri et instantis oneris episcopalis apprehensione animum non parum sublevabit, maxime cum indignitatis propriae cognitio non desit. Agam ergo ut tanquam alter Joseph, per gratiam Dei et Ser^mae Infantis ex carcere liberatus et praeter merita inter fratres et concives exaltatus, panem verbi Dei et consolationis ac subsidii paterni semper et preparem et elargiar, ut Terram Promissionis omnes attingere possimus. Id opto et voveo. Post gratiam et approbationem S^tae Sedis Apostolicae — si Deus vitam dederit — vos videre et in vobis consolari non tardabo. Interim Deus Opt. Max. clarissimas V^{ras} D.D. et rempublicam istam sua gratia amplificet et tueatur.

Vestrarum DD^{um} humilis servus et concivis
fr. Michaël Ophovius, Prior PP. Praedicatorum Antverp.

Antverpia, 30 Jan. a^o 1626, ex conventu Praedicat.

B.

1626 Oct. 13. In antwoord op een schrijven, uit 's-Hertogenbosch ontvangen, verzekert Ophovius de belangen dier stad gaarne als bisschop te zullen blijven behartigen. ²⁾

Edele, wyse, seer discrete Heere.

Insiende de sonderlinghe jonste ente affectie tot onsen persoon, dewelcke Uwe Eerw. gelieft door uwe laetste missive in alle hertelijcheijt te declareren, hebt ons groote occasie gegheven van blijsschap als hieromme vertrouwende, dat den last ende sorghe van onsen Stadt, onder ende over soo goede getrouwe ende welgeaffectioneerde suppoosten, voor een groote partije vermindert ende versoet sal werden. Van mijnentweeghe en sal niet faelgieren van dese affectie met alle vaderlycke sorghe te onderhouden. Hetwelck naer gelegentheyt des tijds oock in absentie getoont hebbe, wesende tot Brussel,

¹⁾ Sap. VIII 1.

²⁾ Gemeente-arch. 's Bosch.

nu bij de Heeren Staeten als andere Opperheeren, welcke op versceyde tijden gesocht hebben te verwillighen tot een goet advijs over de articulen, ons aenghedient bij de Heeren uwe Gedeputeerden. Resteert dan dat wy allen devoir doen om dese onsen goeden wille oock teghenwoordelijcken doen blijcken. Waernaer neffens Uwe Eerw. wy seer verlanghen, verhopende tselve sullen effectueeren vóór den toekomenden feestdach van Alderheyiligen. ¹⁾ Daerentusschen ons ende onse goede overkomste recommandeerende, blijve Uwe Eerw. dienaer

In Antwerpen den 13 8^{bris} a^o 1626. fr. Michael eps Buscod.

II A.

1626 Sept. 9. Resolutie der stadsregeering van 's Bosch aangaande een schrijven van Ophovius om gecommitteerden te zenden ter gelegenheid zijner bisschopswijding. ²⁾

Item te lesen den brieff van mynen Eerw^{ste} Heere de Bisschop deser stadt aen den Scepenen ende Raedt gescreven om door gecommitteerde te vereeren syne consecratie binnen Antwerpen, tegen den XIII^{en} dezer maendt van September.

D' opinie van de Heeren van den Iersten Lede gedraecht, dat ten effecte van den voors. brieff ende voorts om deser stadts saecken tot Bruessel soo op daenstaende vergaderinge der heeren Staten van Braband, als anderssins te voorderen, sullen wordden gecommitteert op den voet van de voorgaende commissien, de Heere President ende Pensionaris, tegenwoordelick van passeport versien wesende. Diewelcke tot Antwerpen gearriveert wesende, sullen schrijven aen den griffier van de Staten van Brabant, om seeckerlyck te weten, oft de Staten corts sullen vergaderen, om hun dyenvolgende, ten respecte van hunne wedercompste oft voordere reyse naer Bruessel, te mogen reguleren.

De Heeren van den Raide zyn van gelycke opinie.

De Deken en ad idem.

¹⁾ Den 30sten October zou hij te 's Bosch als bisschop plechtig ingehaald worden.

²⁾ Gemeente-arch. 's Bosch, Resolutiën van Stadsregeering A 19, Vergadering 9 Sept. 1626.

B.

1626 Nov. 4. Verslag der plechtige inhuldiging van Ophovius als bisschop te 's-Hertogenbosch op 30 Oct. 1626. ¹⁾)

Relatie van d'Incompste van mijnen Eerwerdichste Heere den Bisschop, heere Michiel Ophovius, Doctoir in de Godtheyt etc.

Op den XXX^{en} Octobris XVIe zessentwintich is de voorsc. Eerw^{ste} heere — — geconsacreert wesende binnen Antwerpen den XIII^{en} Septembris lestleden — — gecomen binnen deser stadt des naemiddachs omtrent ten drye uren ende is deselve ingehaelt als volgt.

Ierst zyn de heeren hoochschouteth, scepenen, geswoirens, raedtsheeren ende dekenen vanden ambachten ter voorscr. ure gecomen buijten de Vuchterpoirte, allwaer zy ontrent eenen worp buijten dezelve poirte zynen Eerwerdicheden hebben verwacht.

De heere van Rambicourt, capitaine van eene comp^{nie} cuijrasen alhier commanderende, in absentie van myn heere de Gouverneur, heeft hem weenich tijts daer te voorens gevonden buyten het clincket t'eynden d'ierste foirt, geaccompaigneert met eenige capiteynen van desen garnisoene, ende aldaer den voorsr. heere Bisschop gesalueert ende in zijne carotse ontfangen hebbende, is soo voorts gecomen naer de stadt tot bij de voorscr. drye ledenen, allwaer deselve van de koetsch affcomende ende deselve met oijck eenen trop van ontrent dertich ruijters ende versceijde edellieden ende andere van de suyte van den voirs. Eerwerdichsten heere voorgesonden zynde naede stadt, heeft myn Heere de President zynen Eerwerdichsten int cortte gesalueert ende willecome geheeten; met relaes van tgene de pensionaris, daer oyck present wesende, uijten name deser stadt soude seggen, die welcke dyenvolgende heeft gedaen dese harangue:

Eerwerdichsten Heere,

De vergaderinge ende toeloop van deze mennichte van volck soude mogen dienen tot volcommen betuijgenisse van de blijschap ende groot verlangen, dwelck eenyegelijck van

¹⁾ Gemeente-arch. 's Bosch, Uittreksel uit het conclusieboek der drie ledenen A 20, Vergadering van 4 Nov. 1626.

de inwoonderen deser stadt van Shertogenbossche is hebbende over de geluckighe Incompste van Uwer Eerwerdicheden, hunnen geestelicken vader ende Bisschop.

Mynen heeren de Hoochschouteth, Scepenen, Gesworens, Raedtsheeren ende generalick de drije ledenen, representerende het geheel lichaem deser stadt, en hebben nijet begeren noch behooren nae te laten hun alhier te vijnden, om Uwer Eerwerdicheden willecom te heeten ende deselve ten hoogsten te congratuleren over deze digniteit, daermede de Coninck, onsen genadigen heere ende prinche, ende haere Doorluchtichste Hoocheyt zijn gediend geweest, den Persoon van Uwer Eerwerdicheden te versien. Met bede aen Godt Allmachtich, dat tzelve zij tzijnder goddelicke eere, tot voorderinge van het gemeinbeste ende tot soulaigement van dese geaffligeerde gemeynthe. Tot welcker eijnde van wegen deser stadt aen Uwer Eerwerdicheden wordt gepresenteert alle behoorlijcke correspondentie ende oijtmoedigen dienst met toewensschinge van voorspoedigen inganck ende lanck salich bedienen van desen sijnen hoogwerdigen staet ende digniteyt.

Waerop bij mijn Eerwerdichste Heere met uytnemelycke cordialiteit ende affectie geantwoirdt wesende met seer vele presentatien tot zijn bloedt toe, dwelck zijnen Eerwerdicheden seeghde bereet te zijn voor de goede gemeynthe, alst noot soude wesen, te vergieten ende dat hy waere een geboren mitborger deser stadt etc.

Is dijenvolgende neffens de voorsc. Heeren van Rambicourt ende hoochschouteth ende soo voorts de voors. drye ledenen geaccompaigneert tot in de capelle van Ste. Cornelis, marcherende de voors. capiteynen ontrent thien oft twaelff passen voor, als wanneer de voorsc. heere van Rambicourt heet genomen sijn afscheyt, dewelcke met de voorsc. capiteynen weder zijn gekeert nae de voorsc. poorte, alwaer vergadert waren zess compaignien soldaeten, dewelcke in d'incommen hadden gegeven een salve van musquetten, gelijk oock gedaen hadden die van de twee forten, ende is het geschut van 't groot foirt tweemaal gelost geweest.

De voorsc. Eerwerdichste Heere alsvoor gecomen wesende inde voorscreven capelle van Sinte Cornelis, is aldaer processie gewijse gecomen de geheele Clergie deser stadt met het capittel van Sint Jans Evangeliste, ende aldaer mijnen Eerwerdichste Heere gestelt zijnde in sijn habijt episcopael,

is alzo geaccompaigneert in St. Janskercke ende naedat aldaer gesongen is Te Deum laudamus ende gedaen den voirderen dienst daertoe staende, van daer bij de drije ledenen voirts geaccompaignert tot int Paleijs van d'bisdom deser stadt.

III.

1627 Dec. 7. Schrijven van Ophovius aan Ch. de la Faille, secretaris van den Raad van State te Brussel, waarin hij hem zijn verderen bijstand vraagt voor de Katholieken van Ravenstein en tevens Joannes v. Goirle, pastoor te Bell, aanbeveelt voor een canonicat te Lier. ¹⁾

Clarissime et Amplissime Domine Secretarie.

Dei et ecclesiae nomine intimas gratias ago V. A. D., quod negotium catholicorum in Ravestein tam zelose et serio susceperit, rogans ut urgere non desinat, donec victoriam contra refractarios obtineamus. ²⁾ Mitto hunc praesentium latorem theologum meum et socium, jam nuper in magisterium in S. Theologia Lovanii promotum, ³⁾ ut apud Ill. Cardinalem et Excell. Marchionem ⁴⁾ hoc negotium cum aliis promoveat, simul et V. A. D. nostro nomine reverentiam et salutem presentet ob summam quam exerior in V. A. D. benevolentiam. Quo etiam audaciam subministrat, ut in favorem Rev. Domini Joannis van Goirle, pastoris in Bell, petere audeam gratiam V. A. D., si qua via juvari possit ad obtinendum canonicatum in ecclesia Lyrana, ubi quidam canonicus extreme decumberet. ⁵⁾ Prestitit hic dominus fidelem observantiam Suae Majestati et domino Henrico de Berghe Excell. comiti in variis occasionibus; ab eo quoque commendatitias ad Dominum Marchionem ⁶⁾ habet.

Supplico ut, si illi V. A. D. favor prodesse possit, illum impendere dignetur, quatenus post labores pastorales aliquam consolationem consequatur, cum sit vir fecundus in zelo reli-

¹⁾ Origineel in Staatsarch. Brussel, *Pap. d'Etat et de l'Aud.* 2022.

²⁾ Over den toenmaligen toestand te Ravenstein, zie Schutjes V 522, '23.

³⁾ Marius Ambr. Capello, die 14 Jan. 1627 tot Mag. S. Theol. te Leuven gepromoveerd was en niet lang daarna, zeker tot in het jaar 1628, bij Ophovius als diens theologant en socius inwoonde.

⁴⁾ Den kardinaal Alonso de la Cueva en den markies Ambrosio Spinola.

⁵⁾ De kanunniken van Lier werden benoemd bij Koninklijke patentbrieven.

⁶⁾ Spinola.

gionis et doctus. Deus Opt. Max. V. A. D. omni benedictione spirituali repleat et gratiis et honoribus amplificet.

Sylvaeducis 7 Dec. 1627.

V. Ampl. et C. D. servus in Domino
fr. Michael Episcopus Buscoduc.

IV.

1629 Mei 4. Regeling der biduren tijdens het beleg van 's Bosch door Ophovius vastgesteld; zie blz. 26, noot 4.

Ordo Precum. ¹⁾

Michael Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Buscoducensis, ad avertendas calamitates, quibus Belgium et maxime haec nostra civitas affligitur, et invocandum auxilium Patris Misericordiarum, indicit publicas preces toto hoc mense Maio duraturas, ita ut singulis Dominicis inchoentur in ipsa ecclesia cathedrali ab hora quinta matutina usque ad sextam vespertinam et inde usque ad sextam matutinam in conventibus Clarissarum et Ortensium.

Singulis feriis secundis in ecclesia parochiali SS. Petri et Pauli, cui se jungent Canonici Regulares Hagae Marianaë, a sexta matutina usque ad sextam vespertinam et inde usque ad sextam matutinam in conventu S^{tac} Gertrudis.

Feriis tertiis in ecclesia parochiali S^{ti} Jacobi, cui se jungent Patres Guillelmitae, a sexta matutina usque ad sextam vespertinam et inde usque ad sextam matutinam in conventu B. Mariae Magdalenae op den Wintmolenbergh.

Feriis quartis in ecclesia Patrum Societatis Jesu, cui se jungent conventus de Anneborgh, a sexta matutina usque ad sextam vespertinam et inde usque ad sextam matutinam in conventu Carmelitissarum Discalceatarum.

Feriis quintis in ecclesia parochiali S^{tac} Catharinae, cui se jungent Patres Cruciferi et Carthusiani, a sexta matutina usque ad sextam vespertinam et inde usque ad sextam matutinam in conventu Castri Mariani op den Uuylenborgh.

Feriis sextis in ecclesia Patrum Praedicatorum a sexta matutina usque ad sextam vespertinam et inde usque ad sextam matutinam in conventu S^{tac} Elisabethae retro Pontem Telonii et in Magno Beginagio.

Sabbathis in ecclesia Patrum Minoritarum a sexta matutina

¹⁾ Arch. Bisd. Oph.

usque ad sextam vespertinam et inde usque ad quintam matutinam in ecclesia Patrum Capucinatorum.

Datum in aula nostra episcopali mensis Maii die quarta anno 1629.

De mandato Rev^{mi} Dni praefati
Ludov. Smeijers, secr.

V.

Toelichting van Diarium 17 Sept. 1629, zie blz. 43, noot 5.

Er staat: „D.D^{us} Broehoven, D. in Rumpst”, hetgeen Hermans I 358 deed schrijven: „D^{us} Dominicus Broehoven, D^{us} in Rumpst”. Een Dominicus v. Broekhoven hebben wij echter nergens kunnen aantreffen. Doch ook Ophovius moet zich hier en ook in *Diarium* 25 Sept. 1629 (waar hij wederom spreekt van „D. Broehoven, D^{us} in Rumpst”) vergist hebben, daar leden der familie van Broekhoven in dien tijd wel te Rumpst woonachtig waren, maar geen hunner er de heerlijkheid bezat; zie „Les Seigneurs de Rumpst” in Wauters, *Les environs de Bruxelles* II 602 vv. en de genealogie van Broekhoven in De Herckenrode, *Nobiliaire des Pays-Bas* I (1862). In navolging van Hermans spreekt ook J. Mosmans, *De St. Janskerk te 's Hertogenbosch* (1931) p. 463 van Dominicus Broehoven, maar hem verkeerdelijk aanziende voor denzelfden persoon als D^{us} scultetus Broechem, die in het *Diarium* 4 Oct. 1629 vermeld wordt, noemt hij hem schout in Rumpst. Inderdaad was een van Broekhoven, met name Rogier, omstreeks dien tijd (althans zeker eenige jaren later) drossaard van Rumpst. Toch werd deze door Ophovius waarschijnlijk niet bedoeld, maar Gerard van Broekhoven, die echter niet de heerlijkheid Rumpst bezat, (gelijk Ophovius gedacht zal hebben), maar sinds enkele jaren heer van Bergeik geworden was en als rentmeester der Staten van Brabant bij de overgave van 's Bosch zijn kantoor verplaatste van 's Bosch naar Antwerpen (later naar Breda). Onze meening steunt vooral op *Diarium* 24 Oct. 1631, waar sprake is van een rente van 60 gl. ten bate van het cate-

chismusonderricht te 's Bosch, „quem debet solvere D^{us} Broechoven in Rumst”. Méér dergelijke renten ter bevordering van het catechismusonderricht te 's Bosch waren gevestigd op de Staten van Brabant en zoo zal de rentmeester dier Staten, genoemde Gerard van Broekhoven, die rente van 60 gl. hebben moeten betalen. Als dáár dus Gerard van Broekhoven bedoeld is, zal deze ook bedoeld zijn in *Diarium* 17 en 25 Sept. 1629.

VI.

1630 Jan. 12. Henricus van den Leemputte zendt aan Ophovius te Brussel enkele mededeelingen over den toestand te 's Bosch; vgl. *Diarium* 26 Jan. 1630.

Pax Christi. ¹⁾

Perillustris et Reverendissime Domine,

Noster novus Magistratus quotidie nova ordinat. Statuit inter alia, ut ex pannis lugubribus aboleatur crux, iis affigi solita, item ne aliquis in posterum deportetur ad sepulchrum cum tedis vel cereis sub poena 25 florenorum; item ut omnes matrimonium contrahere volentes id faciant in curia coram duobus scabinis et jura matrimonialia sunt sex floreni; item ut semper jura funeralia solvantur aedituo ecclesie St. Joannis, ubicumque sepeliantur defuncti, et quidem antequam sepulchra effodi possunt. Jura funeralia dicuntur ascendere ad novem florenos. Volunt etiam nomina jam ante mensem defunctorum et eorum, qui in posterum morientur, deferri et publicari sub certa poena.

Domicella de Hambroeck etiamnum sperat recuperare ecclesiam S^{ti} Joannis pro Catholicis, sed vereor vanam esse spem.

Pater Guardianus Capuccinorum, Mater Carmelitissarum et D^{us} licentiatus Tipoots habuerunt inter se rixas seu verba occasione familiaritatis, quam Pater Columbanus desideravit et desiderat habere cum monialibus, etiam invitis vel insciis Superioribus monialium, sed D^{us} Tipoots, ubi advertit quod contentio vel protraheretur vel cresceret, mandavit Matri, ut a crate discederet et ipsement discessit et sic reliquerunt

¹⁾ Origineel in *Arch. Bisd. Oph.*

Guardianum solum in collocutorio, quod Guardianus aegerime tulit.

Rev^{mam} Paternitatem tuam Deus Opt. Max. ecclesiae suae diu servet incolumen. Raptim Sylvaducis 12 Jan. 1630.

Perillustris et Rev^{mae} Dominationis Tuae filius et servus in Domino

Henricus van den Leemputte, presbyter.

Si opus sit testimonio paupertatis in negotio commendato graphiario Thibault, Rev^{mus} D^{us} dignetur illud dare.

VII.

1630 Jan. 10. Faculteiten door Paus Urbanus VIII toegestaan aan Jac. de Brouwer O. P.; zie *Diarium* 1 Maart 1630.

Facultates concessae a Sanct^{mo} D^o N. D. Urbano, Divina Providentia Papa 8°, fr. Jacobo de Brouwer, Belge presbytero Ord. Pred., commissario super missionarios ejusdem ordinis in Belgio, Hollandia et aliis Provinciis confoederatis, ejusque successori pro tempore.¹⁾

Reconsiliandi hereticos cujuscumque rationis, dummodo non sint ex partibus, in quibus exercetur Sanctum Officium Inquisitionis.

Absolvendi a casibus, etiam Sedi Apostolice etiam in bulla *Coenae Domini* reservatis,²⁾ omnes etiam ecclesiasticos, etiam regulares, injunctis injungendis.

Dispensandi cum ecclesiasticis super quibuscumque suspensionibus, inhabilitatibus et irregularitatibus, praeterquam homicidii voluntarii et vitiorum corporis, in foro conscientie et in civitatibus et dioecesibus, que non habent Episcopos aut Vicarios Apostolicos, vel cum eorum licentia.

Concedendi apostolicam benedictionem cum plenaria indulgentia iis, quos Ecclesie Catholice reconciliaverit, ubi non sunt Episcopi vel Vicarii Apostolici, vel ubi sunt de eorum licentia.

Concedendi indulgentiam plenariam quotannis in festis celebrioribus et in mortis articulo, ac si quotannis generalem

¹⁾ Arch. Bisd., pakket N° 7.

²⁾ De bulle *Coenae* of *In Coena (Domini)*, zóó genoemd, omdat ze volgens voorschrift van Paus Pius V jaarlijks op Witten Donderdag moest voorgelezen worden.

suorum peccatorum confessionem fecerint; et etiam indulgentiam quadraginta aut quinquaginta dierum ad libitum.

Tenendi et legendi libros hereticorum et quoscumque prohibitos ad effectum illos impugnandi, ita tamen ut libri prefati non extrahantur extra illam regionem.

Administrandi Sacramenta, exceptis Confirmatione et Sacris Ordinibus, omissis pro necessitate solemnitatibus et ceremoniis solitis, non vero necessariis, ita tamen ut Baptismus, Extrema Unctio et Matrimonium non administrentur in locis, ubi pastores inveniuntur ab Ordinariis seu Vicariis Apostolicis instituti, absque eorundem pastorum seu Ordinariorum consensu.

Ubi Breviarium ferre non potest absque periculo, recitandi rosarium D. Virginis et alias orationes et psalmos, quos memoria tenet.

Benedicendi ubi non sunt Episcopi vel Vicarii Apostolici et ubi sunt, de eorum consensu paramenta et consecrandi ea que ad cultum divinum sunt necessaria, ubi non intervenit sacra unctio; nec teneatur inquirere, an altaria portatilia contineant sacras reliquias necne.

Celebrandi Missam quocumque loco decenti, etiam sub dio, sub terra, tribus horis ante lucem, una hora post meridiem, bis in die ubi necessitas postulaverit, etiam coram hereticis aliisque personis excommunicatis, dummodo minister non sit hereticus ac aliter celebrari non possit.

Hostiam consecratam servandi loco decenti sine lumine ac aliis coereioniis Ecclesie.

Commutandi vota simplicia, ubi non sunt Episcopi vel Vicarii Apostolici, et ubi sunt, de eorum licentia, exceptis votis castitatis et religionis, in aliud opus pium et juramenta relaxandi justas ob causas.

Dispensandi ob magnam necessitatem et quando non potest haberi recursus ad Episcopos in secundo ac tertio consanguinitatis seu affinitatis ¹⁾ gradibus, etiam ante contractum matrimonium; absque Episcoporum vero consensu — — si commode haberi potest — — non dispensetur in his aut aliis matrimonii impedimentis.

Imprimendi et edendi libros Catholicorum tacito nomine auctoris, loci ac typographi et reliquorum, non obstante Concilio Tridentino.

Dispensandi cum conversis ad fidem Catholicam super fructibus bonorum ecclesiasticorum male perceptis, facta aliqua

¹⁾ Hs. *affinitatibus*.

eleemosyna in usum religionis, cujus ante schisma erant bona, si ibi adsit religio, si minus in pauperes Catholicos.

Utendi supradictis facultatibus in Belgio, Hollandia ac aliis provinciis confoederatis, servata tamen concordia inita anno 1624 inter clerum Hollandie ac regulares illuc accedentes,¹⁾ easque communicandi decem aliis religiosis ejusdem Ordinis, ei subditis ac bene visis.

Ad septennium.

Feria 5, die Januarii 10 1630.

Hieronder met andere hand: Eaedem facultates iisdem verbis concessae sunt Patribus Capuccinis.

*In de Acta S. Congr. de Propag. Fide van 21 Mei 1630 leest men*²⁾: S. Congregatio censuit, visis prius litteris testimonialibus P. Provincialis Flandriae de idoneitate Patrum Dominicanorum in Hollandia missionariorum, per S. Officium concedendas esse facultates, quae pro Hollandia expediri solent, magistro Jacobo Brouerio cum potestate illas communicandi praefatis Patribus in totum vel in parte pro suo arbitrio.³⁾

VIII.

1630 Jan. 31. **Brief van Everardus van Ravenstein aan Ophovius te Antwerpen, waarin hij afstand doet van het Bossche Officialaat; zie *Diarium* 15 Maart 1630.**

Reverendissime Pater ac Domine.⁴⁾

Exhibuit mihi Joannes Melis, incola de Rethi, quasdam litteras Apostolicas Officiali Buscoducensi directas in casu dispensationis faciendae super tertio gradu affinitatis. Sed propter pericula, quae mihi ex edictis DD. Statuum imminent, non ausim ulla commissiones Apostolicas exequi vel Officialatum quoquo modo in posterum gerere. Puto itaque necessarium esse, ut Rev^{ma} Paternitas Vestra pro utilitate et commoditate impetrantium ejusmodi commissiones et aliorum quo-

¹⁾ Zie *Arch. Aartsb.* IV 341v.v.

²⁾ *Arch. Aartsb.* XXXI 327.

³⁾ In zijn brief van 8 Nov. 1630 aan genoemde Congregatie betuigt Brouwer zijn dank voor de ontvangen faculteiten; *Rom. Br.* N° 460.

⁴⁾ Origineel in *Arch. Bisd. Oph.*

rumcumque suorum subditorum ac partium, constituat alium Officiale sui Episcopatus, qui Ghelae aut alibi in diocesi Buscoducensi — — extra tamen Majoriam Buscoducensem — — quamcumque jurisdictionem, sive delegatam sive ordinariam, exercent litterasque Apostolicas exequatur. Ego vultu magnorum periculorum exnunc abduco me Officialatu, quam abdicationem Rev^{ma} Patern. Vestra — — uti spero — — acceptabit ac aequanimiter feret.

Ceterum ego me humillime Patern. Vestrae gratiae commendo.

Raptim Buscoducis die ultima Januarii a^o 1630

Reverendissimae Patern. Vestrae servus
Everardus à Ravensteyn.

Het adres was: Aen mijn Eerw^{ste} Heere, Heere Michael Ophovius, Bisschop van 's-Hertogenbosch, tot Antwerpen in 't convent van de predicheeren. ¹⁾

IX.

Brieven en Verordeningen betreffende de geestelijkheid te 's Bosch.

A.

1630 Mei 4. Brief van Cornelius Pallas van der Sterre S. Th. L., Vicaris-Generaal van het Bossche Bisdom, aan Ophovius over de faculteiten der in de stad vertoevende priesters; vgl. *Diarium* 5 Mei 1630.

Perillustris ac Reverendissime Domine. ²⁾

Transmitto per hunc certum Dominum et fidelem amicum ³⁾ infrascriptorum qualitates et facultates, de quibus Rev^{ma} Vestra Gratia disponet, prout placuerit. Nec forte inconsultum, si ex his nonnullos — — praesertim omnia pastoralia ambientes — — dignaretur limitare ad certas plateas aut parochias, vel si — — in magnum Pastorum solatium et Capituli levamen — — istos, qui etiam diversarum (parochiarum) certas domos eligent — — prout de facto diversi elegere — — si, inquam, placeret istos restringere ad earumdem omnimodam

¹⁾ Het aangeboden ontslag van den Officiaal werd door Oph. niet aangenomen; Schutjes II 22.

²⁾ Origineel in *Arch. Bisd. Oph.*

³⁾ Den zoon van Laur. Janssen de Leeuw.

deservituram, casu nimirum quo etiam istae (peste) inficiantur etc.

Rev. Pater **Joannes David** dicit, se oretenus a Rev^{ma} V. Gr. admissum ad omnia pastoralia etc. Hinc Rev^o Patri et similiter reliquis concessi terminum unius mensis, ut infra eundem suas facultates in scriptis obtineant sub poena suspensionis, idque ex mandato Rev^{mae} V. Gr., prout mihi retulit Rev. D^{us} Leemputius in presentia Rev. Dⁱ Vossii etc.

Rev. Pater **Raymundus Pottey** ostendit, se in scriptis a Rev^{mo} D^o Zoesio admissum ad praedicandum et absolvendum, necnon a Rev^{ma} V. Gr. oretenus ad omnia pastoralia et ad binandum etc., prout factum etc.

Rev. Pater **Joannes Hoorenbееck** dicit, se oretenus a Rev^{ma} V. Gr. admissum ad omnia pastoralia.

Similiter Rev. Pater **Augustinus Lerze** ad omnia pastoralia etc.

Rev. vero Pater **Joannes Cornelii** tantum ad praedicandum et absolvendum.

Baptizatorum et matrimonio junctorum nomina non mittam propter pericula etc.

Rev. Pater **Minoritarum Gardianus**, Rev. Pater **Franciscus Wellemans** et Rev. Pater **Joannes de Potter** ¹⁾ dicunt, se oretenus ad omnia, prout supra. Hi tres nec baptizarunt, nec junxerunt, nec praetendunt nisi Eucharistiam, Poenitentiam et Extremam Unctionem.

Rev. vero Pater **Joannes de Bruyn** ²⁾ per me admissus ad omnia pastoralia, sed tantum pro pestiferis.

Rev. Pater **Arnoldus Bilart** et Rev. Pater **Gerardus Ottonis** procurator, dicunt se oretenus a Rev^{ma} V. Gr. admissos ad omnia etc.

Rev. vero Pater **Joannes van der Meer** ³⁾, a suo Provinciali missus, per me admissus etc. Hi tres nec baptizarunt, nec junxerunt, nec praetendunt nisi, prout supra, Eucharistiam, Poenitentiam et Extremam Unctionem.

Rev. Pater **Cappucinatorum Gardianus** ⁴⁾ et Rev. Pater **Columbanus**, a Rev^{ma} V. G. admissi ad omnia etc., nec baptizarunt, nec junxerunt, nec praetendunt nisi prout supra. Dictus Pater Columbanus negat, sibi a Rev^{ma} V. Gr. factam inhibitionem monasteriorum etc., prout D^{us} Leemputius asserit. Fatetur

¹⁾ Franciscaan; *B. B.* IX 186; *Rom. Br.* p. 537, '44 vermeldt den Franciscaan *Jacobus de Potter*.

²⁾ Franciscaan; *Rom. Br.* p. 537, '44.

³⁾ Jezuiet; *B. B.* IX 186.

⁴⁾ Basilius v. Brugge.

vero se binasse virtute privilegiorum Ordinis, Rev^{ac} V. Gr. per Provinciale exhibitorum mihique adhuc exhibendorum. Optarem, Rev^{mam} V. Gr. supradictos Rev^{os} Patres monere, ut nonnihil abstineant a commendatione librorum altioris viae — — ut vocant — —, de mandato Rev^{mae} V. Gr. per Superiores ablatorum, ne pacem et unitatem turbent.

D^{us} ac Mag. **Joannes Havens**, pastor Majoris Hospitalis, dicit se similiter oretenus a Rev^{ma} V. Gr. admissum ad omnia pastoralia. Hic et baptizavit et junxit etc.

Rev. D^{us} **Joannes Weerden**, prout supra, ad omnia. Hic et baptizavit et junxit, negatque se binasse a tempore meae monitionis a duobus videlicet mensibus.

D^{us} **Arnoldus van den Velt** ¹⁾ dicit, se a Rev^{ma} V. Gr. oretenus admissum ad omnia pastoralia etc. Hic et baptizavit et matrimonio junxit etc.

D^{us} canonicus **Arnoldus van Empel** ostendit, se in scriptis a Rev^{ma} V. Gr. admissum ad omnia pastoralia etc. Hic nec baptizavit, nec junxit, nec praetendit nisi Eucharistiam, Poenitentiam et Extremam Unctionem.

D^{us} ac mr. **Thomas van Emmerick** ²⁾ dicit, se oretenus a Rev^{ma} V. Gr. admissum ad omnia pastoralia. Hic nec baptizavit, nec junxit, nec praetendit nisi prout supra etc.

D^{us} **Robert van Tulden** similiter oretenus ad omnia. Hic similiter tantum praetendit praedicare et administrare Eucharistiam, Poenitentiam et Extremam Unctionem.

D^{us} canonicus **Mathias van Zoerendonck** in scriptis admissus ad Poenitentiam et Eucharistiam.

Similiter in scriptis **Andreas van Gemonden** ad Poenitentiam et Eucharistiam. ³⁾

Similiter in scriptis D^{us} **Albertus Scheenkens** ad confessiones tantum.

D^{us} **Gerardus Kempen** in scriptis ad confessiones et ad praedicandum, tam in civitate, quam in locis proximis, quod videtur magis explicandum casu quo continetur.

Roveniani ⁴⁾ nulli hactenus missi aut admissi.

D^{us} **Arnoldus Vormers** teste Pastore Stⁱ Petri ⁵⁾ fuit oretenus a Rev^{ma} V. Gr. admissus ad deservituram ejusdem ecclesiae.

¹⁾ Arn. v. d. Velde, beneficiant van St. Jan; *B. B.* IX 186.

²⁾ Kanunnik van St. Jan; *B. B.* IX 186.

³⁾ Hij komt voor als beneficiant van het Groot Begijnhof te 's Bosch en stierf waarschijnlijk als kanunnik van Turnhout 27 April 1674; *Schutjes* IV 365; *Welvaarts, Gesch. v. Corsendonck* I 88.

⁴⁾ Priesters uit het rechtsgebied van den Vicarius Ph. Rovenius.

⁵⁾ Corn. Moors.

Reliquos pastorum vicarios, legitime institutos, omitto, similiterque omnium monasteriorum Patres, qui ad unum omnes ad suas redierunt domos paternas, donec et quousque iterum forte (a) latitandum erit. Necdum enim eorum gratia certa et perpetua, prout ex adjunctis constabit.

Clausurae, Deo laus, ubique pro nosse et posse servantur quam arctissime, cujus ingressum quotidie Catholicis nego et negabo constantissime, nisi quando pro simili venia a me negata Praetorem se accessuros mihi minantur, quo casu — — propter consequentiam et periculum Rev^{mac} V. Gr. nuperrime insinuatam — — videtur mihi, salvo meliori Superiorum iudicio, potius praestare similes admittere quam repellere, si praesertim idipsam dumtaxat petant ad visitandas infirmas infectas. (b)

Sorori **Catharinae (c) van der Borch** sedulo et serio ex aliorum relatione Rev^{mac} V. Gr. voluntatem et mentem proposui — — prout presentium lator eandem hoc confessam testabitur — —, responditque tam sibi quam mihi, se paratam non solum venire ad conventum, sed etiam ad carceres, si se apud Rev^{mac} V. Gr. purgare nequiverit super querelis, a Matre Soeterbecana Rev^{mac} V. Gr. per 4 paginas — — prout D^{us} Leemputius retulit — — scriptis.

Quantum ad illas virgines — — de quibus D^{us} archidiaconus nudiustertius mecum egit — —, videlicet quae sunt delatae de meo consensu, subinde ingressae clausuram Castrum B. Mariae, ut quasdam docerent acu pingere, testor Deum, illud factum me inscio, sed, ut dicunt, D^o Leemptio consentiente. Quod vero attinet ad Domicellam Soermont, illa fuit recepta extra clausuram ad commune hospitem cubiculum more hospitem; verum de post lapsa in morbum omnino fatalem, — — praevio medici iudicio — — fuit de meo requisito consensu deportata ad proximum Matris cubiculum, ibidemque decumbens bis terve ad summum visitata per suas sorores et fratres plane hereticos, quod impedire et mihi et dicti loci Superioribus, hoc misero statu rerum, impossibile.

Quibus finio, modo Rev^{mac} V. Gr. longaeum et incolumen vitam, necnon omnibus vobis summam in hisce summis difficultatum fluctibus patientiam unice expectavero.

Hac 4^a Maii 1630. Vestrae Rev^{mac} Gratiae ad omnia in holocaustum

C. P. van der Sterre.

(a) Hs. herhaalt *iterum*.

(b) Hs. *invuctas*.

(c) Hs. *Sororem Catharinam*.

B.

1630 Mei 17. Antwoord van Ophovius, waarin hij zijnen Vicaris van der Sterre enkele instructies geeft met betrekking tot de Bossche geestelijkheid; zie *Diarium* 17 Mei 1630.

Rev. Adm. ac Dign^{me} Domine Vicarie. ¹⁾

Quas 4^a hujus ad me dedisti, gratae fuerunt, utpote necessariae ad stabiliendum apud vos bonum ordinem in iis, quae fidei professionem et utilitatem populi spiritualem concernunt.

Transmittimus in hunc finem aliquas generales Ordinationes omnes concernentes, ²⁾ quas quantocitius praesentibus et successive venturis operariis insinuabis.

In particulari de sequentibus monitam volo Rev. Dominationem Tuam:

Imprimis monendi sunt omnium monasteriorum Patres, ne nimium morosi et difficiles sint in admittendis confessariis pro consolatione monialium, maxime iis, quorum vita probata est et scientia sufficiens, idque non solum tribus aut quatuor vicibus in anno secundum nostras Ordinationes conformes Concilio Tridentino, sed etiam aliis extraordinariis festis sexies aut septies in anno, dum a scrupulosis aut molestis conscientiis petentur. Nolumus tamen, ut sub hoc pretextu aut familiaritates aut colloquia liberiora introducantur, sed servetur Ordinis et Constitutionum disciplina, ita ut si aliqui sive saeculares, sive religiosi verbum aedificationis proponere voluerint, id non privatim, sed in publico coram omnibus fiat, idque per eundem sexies aut septies in anno. Abstineant tamen tales concionatores, ne suis exhortationibus occasionem dent, ut reverentia et obedientia erga ordinarios Superiores minuatur, vel Offitium Divinum, ad quod ex Constitutionibus obligantur et Regula sua, minori diligentia et attentione (peragatur), aut opera manualia negligantur. Quodsi haec repererint Superiores sequi ex talibus concionibus, aut quod pax turbetur, tales concionatores omnino arceantur.

Nolumus quoque ut Patres-confessarii vel alii quicumque sine gravi necessitate et a Canonibus permessa claustrum ingrediantur aut privatim sese cum monialibus recreent aut calefaciant, cum hoc sit damnabile, tametsi urgente persecutione possint Patres aut Officium Divinum celebrantes, cum id in

¹⁾ Copie in *Arch. Bisd. Oph.*

²⁾ Deze verordeningen in volgende *Bijlage C.*

templo vel choro fieri prohibetur, ingredi loca interiora refectorii vel operatorii, sed tamen peracto Offitio claustra egredi, nisi forte personalis illis immineret persecutio et cogerentur omnino latitare.

Ex hisce praemissis satisfacere poteris pro zelo Patrum Capucinatorum, sed serio monito Patre Columbano, ne alicujus turbationis occasionem det, de quo et Patrem Guardianum monui.

Ex Ordinationibus quoque, his adjunctis, facile resolves, quid cum omnibus, quorum nomina transmisisti, agendum sit. Nam quod ad Patres Franciscanos attinet, illos omnes approbavi, prout Ministro Patri Provinciali ipsorum significavi, sed secundum limitationes in Ordinationibus positam. Idem dico de Patribus Dominicanis, quos volo etiam sub illis comprehendere, neque ullum in posterum admitti, qui Rev. Patris Mag. Provincialis et Rev. Patris Mag. Joannis Ryderi litteras et dimissoriales non habet. De Patribus Jesuitis jam admissis difficultas non est, cum non praetendant, nisi quantum aliis Religiosis permittitur. De Mag. Joanne Havens et D^o Werdeno idem statuo, nisi forte particularibus litteris de D^o Werdeno aliquid particularius per litteras nostras insinuavero. De D^o Arnolde van den Velde miror, quod matrimonio aliquos junxit; et si in illa prima confusione ¹⁾ a me licentiam oretenus obtinuit, illam revoco et Ordinationibus nostris obtemperet. D^{us} Robertus van Tulden, D^{us} Thomas van Emmerick et D^{us} canonicus van Empel et caeteri, in scriptis a me admissi, quia non praetendunt nisi quod Patres Mendicantes, pro approbatis habeantur. D^{us} tamen Gerardus Kempen, quia sese admissum semel a Vicariatu dixit, quod tamen absolute verum non invenio, examinari illum de novo per Rev. Dom^{em} Tuam et D^{um} Leemputium volo, et si dignus inveniatur et aptus ad confessionum audientiam et praedicationem Verbi Dei, admitti a vobis absolute vel cum conditione poterit. D^{us} Arnoldus Vormers, vice-pastor S^{ti} Petri, similiter examinetur a vobis et si dignus inveniatur — prout Pastor de novo mihi scripsit et testatur tota communitas — absolute in vicarium vel vice-pastorem admittatur.

Scire desidero, an institutus sit aliquis pastor S^{ti} Jacobi et quis nunc locum ejus obtineat, quia bene provisum desidero illi loco, in quo tot pauperes morantur, ne alicujus salus

¹⁾ Na de overgave van 's Bosch (zie *Diarium* 22 Sept. 1629), of wel bij Ophovius' bezoek aan 's Bosch op 9 Nov. 1629 (zie *Diarium* op dien dag).

periclitetur; ego aliàs unum aptum habeo, quem ad illam culturam mitterem.

Quoad ingressum saecularium in monasteriorum clausuram, si id fit eo casu, quem scribis, (a) et ad visitandos proximos parentes infirmos inunctos, tolerari hac rerum constitutione potest, similiter quando vis timetur aut notabile praejuditium.

Sororem Catharinam van der Burcht, quae jam ad conventum suum rediit, post Festum ¹⁾ in sua causa audiam et quod justum est statuam. ²⁾ Adfuit mihi ejus soror cum D^o Priore Eyndhoviensi.

Transmitto cum hisce copias duarum Ordinationum quarum una nostris Ordinationibus inserta est. ³⁾ Quid diceret Sedes Apostolica, si apologiam Dⁱ Decani vidisset? Quò ineptam irreverentiam, quae tam publico scandalo inferebatur SS^{mo} Sacramento, quando tecto capite publice deferebatur per plateas, sequentibus et magistratu et plebe et praecedentibus tecto capite?

Propter invidiam, superbiam, irreverentiam erga Deum et Superiores et peccata mea imprimis, sub pondere persecutionis nunc gemimus. Orandus Deus, ut peccata nostra deplorantes, oculos misericordiae Suae ad nos convertat caecitatemque ab oculis nostris auferat.

Deus Opt. Max. Tuae Dign^{mae} Dominationi et fidelibus istis in vinea Domini operariis abundantiam Divini Spiritus infundat ac spiritu sapientiae illuminet et spiritu fortitudinis roboret cum longaeva vita.

De Geldorp hac 17^a Maii 1630. V. Rev^{ae} Adm. Dom^{is} deditissimus

fr. Michael, Ep^{us} Buscod.

C.

1630 Mei 17. Verordeningen door Ophovius voorgeschreven aan de in de stad 's Bosch vertoevende priesters, o. a. over het houden der godsdienst-oefeningen; zie *Diarium* 17 Mei 1630.

Instructio missa a Rev^{mo} Patre ac D^o D^o Michaele Ophovio,

(a) Hs. scribit.

¹⁾ Het Pinksterfeest 19 Mei 1630.

²⁾ Zie *Diarium* 27 Mei 1630.

³⁾ Zie volgende Bijlage, slot-alinea, over het verbod om met bedekten hoofde te preeken tijdens uitstelling van het H. Sacrament.

Episcopo Buscoducensi, ad Rev. D^{um} Cornelium Pallas van der Sterre, dicti Episcopatus Vicarium Generalem. ¹⁾

Quia in Dei ecclesia omnia secundum ordinem fieri debent — ut monet Apostolus —, ut operarii omnes, qui in vinea Domini in civitate Buscoducensi laborant, majori cum fructu et merito id faciant et omnibus Catholicis tam pauperibus quam divitibus spiritualia subsidia et alimenta ministrentur, omniumque contentionum ac dissidiorum occasio auferatur, sequentia duximus consideranda et ordinanda.

In primis neminem, cujuscumque conditionis, qualitatis ac Ordinis sit, admitti debere ad exercitia vel concionum vel celebrationis vel administrationis quorumcumque Sacramentorum, nisi Vicario nostro Generali suam legitimam missionem sive a nobis, sive a Superioribus probaverit et exhibuerit, ne praetextu pietatis et zeli pastoralis lupi subintrent vel questuarii. Quodsi D^{us} Vicarius abfuerit vel latuerit, legitima missionis documenta exhibeantur Rev^{do} D^o Henrico van den Leemputte S. Th. L., plebano ecclesiae cathedralis S^{ti} Joannis Evangelistae.

Ita tamen admittentur ad Sacramentorum administrationem, ut solis Pastoribus respective reservetur administratio Sacramenti Baptismi et Matrimonii, vel ipsorum vicariis, a nobis legitime institutis, ut ipsi omnium baptizatorum et matrimonio junctorum exacta registra conservare possent ad evitanda magna inconvenientia, quae possent succedere tam in foro interiori quam exteriori.

Atque adeo revocamus omnes concessiones a nobis datas cujuscumque qualitatis, Religionis aut Ordinis personis, qui haec duo supradicta Sacramenta administrare non poterunt, nisi de nostra aut Vicarii nostri vel Pastorum ordinariorum expressa respective licentia.

Et quia humani affectus, cupiditas lucri temporalis et ambitio, saepe magnam remoram injiciunt, imo damnum inferunt profectui spirituali et propagationi ac conservationi fidei, in visceribus Jesu Christi omnes operarios fideles et zelosos in vinea Buscoducensi rogamus et obsecramus, quatenus non solas divitum domos ac aedes spectent iisque operam suam collocent, sed et pauperum diligentem curam habeant, quos intermedio tempore aut ad ditiorum aedes vocari curabunt, aut ipsi accedent, ut in fide nutriantur et in sua paupertate

¹⁾ Copie in *Arch. Bisd. Oph.* Het concept van dit stuk (door Ophovius geschreven), is ook aanwezig.

consolationem accipiant ex Sacramentorum, maxime Eucharistiae et Poenitentiae, administratione.

Sciant quoque omnes, qui certas sibi domos aut familias aut districtus elegerunt, sese obligatos, ut non solum tempore sanitatis, sed etiam morbi contagiosi Sacramenta administrent in illis locis aut domibus habitantibus, quod in aliis partibus, ubi fides persecutionem patitur, valde religiose a piis et veris vineae Domini cultoribus observatur.

In congregationibus vero habendis discrete procedendum est, ne vel in nimis magna multitudine, vel in frequentiori uno die conventu, idque in eodem loco, occasio persecutionis majoris detur et alii quoque, qui prudenter sua exercitia ordinant, per hoc turbentur. Unde et loca aliquando mutanda sunt eaque seligenda, quae aliquam inter se distantiam habent. Monentur serio, ut Dei ministri hac in re charitative inter sese communicent et ordinate disponant.

Caveant quoque Dei sacerdotes, ne sine expressa licentia bis in die celebrent, cum id solo privilegio aut concessione Apostolica fieri possit, et non nisi in extrema necessitate et certis casibus permittatur.

Et quia Summus Dominus per Sacram Congregationem die 16^a Februarii anni 1630 statuit, ne quis concionator audeat coram SS^{mo} Sacramento, in altari exposito, tecto capite concionari, non obstante quacumque contraria consuetudine, quam Sacra Congregatio abusus esse declaravit, ¹⁾ praecipimus serio, ut haec constitutio exacte servetur, vel SS^{imum} Sacramentum ex altari removeatur et loco debito reponatur, ut in Cereemoniali Episcoporum cap. XII°, libri primi, infra habebatur. ²⁾

De mandato Rev^{mi} Dⁱ Episcopi praenominati
Ludov. Smeijers, secretarius.

¹⁾ Vgl. *Rev. Hist. Eccl.* XXIV 358; het decreet is zoowel in handschrift als in druk aanwezig in *Arch. Bisd.*, pakket N° 7; (beide stukken bevatten tevens een decreet der Congr. van den Index d.d. 15 Nov. 1629, verbiedend zonder machtiging van den H. Stoel het Concilium Tridentinum uit het Latijn te vertalen).

²⁾ In de akten van de Vergadering der Bisschoppen der Mechelsche kerkprovincie, gehouden te Antwerpen 5—10 Sept. 1628, leest men: Ad proposita a R^{mo} D^o episcopo Sylvaeducensi Congregatio censuit, ipsum merito instare et urgere, ut non tantum deferens, sed etiam clerus et populus, comitans venerabile Sacramentum, tam in processione, quam in delatione ad aegrotos, detecta habeant capita, juxta Rituale Romanum Tit. „De Communione Infirmorum” et Tit. „De Processione in festo Sanctissimi Corporis Christi” et totius Ecclesiae usum; nec ullum usum contrarium Sylvaeducis esse tolerandum. De Ram, *Synodicon Belgicum* I 495.

D.

1630 Juni 21. Ophovius berispt den plebaan H. van den Leemputte, die in een paar brieven (niet meer aanwezig) critiek had uitgeoefend op sommige handelingen des Bisschops, o.a. op diens instructies en verordeningen aan de Bossche geestelijkheid (zie *Bijl. B. en C.*). Tevens geeft hij zijn oordeel over sommige andere aangelegenheden, zooals over het gedrag van Jan Simons, leekebroeder te Koude-water; zie *Diarium* 21 Juni 1630.

Rev. Domine Licentiate. ¹⁾

Ante discessum nostrum versus Aquisgranum — — quod iter, Deo laus, cum profectu sanitatis sine ullo incommodo, imo magna satisfactione et honore peregi — — receperam litteras a Rev^o Tua Dom^{one}, quibus non respondi, eo quod (non) spirabant illam benevolentiam et observantiam, quam hactenus de R. T. D. praesupposui et expertus sum, imo quodammodo omni amicitiae renuntiabant, dum nec nostris, nec amicorum negotiis se amplius nolle intromittere, clare explicabant, idque sine ulla ratione.

Nam si displicent Ordinationes nostrae, factae tum pro monasteriis, tum pro ecclesiasticis, amici sinceri et coadjutoris, pro quo R. D. T. habui, erat me de singulis articulis monere et informare et non in genere omnia reprehendere, quasi nihil a me ordinatum esset secundum regulas prudentiae, habita temporis et personarum consideratione, simul et loci.

Neque debebant litterae nostrae et Ordinationes apertae per ancillam mitti ad R. D. Vicarium Generalem, sed — — prout monueram in nostris — — clausae consignari, cum illi potius deferendum esset tanquam Vicario, ut primo Ordinationes ad illum mitterentur, quam alteri examinandae, prout ex confidentia R. D. T. feci. Unde merito male me habet, quod Ordinationes quoad monialium conventus citius subditis religiosis innotuerint, quam R. D. Vicario aut ipsarum Superioribus. Id scribit expresse D. Vicarius, qui si non procedat simpliciter et cordate in executione voluntatis nostrae, scio quid officii mei sit.

R. D. T. nimis laxas Ordinationes nostras judicat, ut et alii quidam, prout vestris indicas. D. Vicarius, ut et Patres, mitigari volunt tanquam nimis rigidas. Quid absens faciam?

¹⁾ Copie in *Arch. Bisd. Oph.*

cum omnis legum et ordinationum status sit generalis et secundum qualitates et circstantias aliquando in actu particulari opus sit *επιχειρα*. Certe miser erit legislator, si omnibus particularibus actionibus legem et modum praescribere debeat! Ut ab ordinationibus omnia inconuenientia auferantur, (a) non est in me, nec aliquo Superiore.

Quod de veneratione SS^{mi} Sacramenti scribis et de interpretatione Patrum Societatis ad Sanctissimam Sedem referam, ut non illudatur tam sancta ordinatio.

Monialem illam van der Borch in monasterio Soeterbeeck (b) ita humiliavi, ut et Matri satisfactionem dederim et scandalum a communitate abstulerim; atque adeo illam postremo loco in choro et alibi esse volui, donec Matri plenam satisfactionem dederit; quae si obstinata manserit, et in poenitentia et confusione relinquatur, donec de statu Patriae fuerit definitum, ut secure possimus plenam visitationem instituire.

Quoad negotium et statum fratris Simonis in Couwaeter, video ex ipsius hypocrisi et simulata confessione etiam R. D. T. decipi, cum jam ex frequenti informatione certus sum, hominem illum non religiosum, sed phreneticum esse, imo a maligno spiritu gubernari, qui in gravissimis delictis deprehensus, etiam manus violentas non semel Superiori iniecit et cultro inuasit, ita ut vestes ipsius non tantum cultro tetigerit, sed et perforaverit, fuissetque jam occisus, nisi vitam deprecatus esset et ictus declinasset; praeterquam quod cistas plenas supellectili extra monasterium clam abstulerit et carceres perforerit ac omnibus terrorem injiciat, dicens se potentem, ut omnes repellat et occidat. Morbum simulat et delicatissima appetit, quae nisi statim dentur, ad minas recurrit. Et unum miserum sacerdotem, quem existimo esse qui R. D. T. scripsit, ad praecipitium secum trahere conatur, de quo tamen Pater post admonitionem factam bene sperat. Ego ut erigerem pusillanimitatem Patris, qui ob istius laici furorem discessum meditabatur, illi praecepi, ut quando coram testibus sufficientibus Patri vel alteri cum armis mortem intentat vel vulnera, ut etiam advocato brachio saeculari ligatis manibus et pedibus ipsum sequestret, donec juridice examinata causa de ejus incarceratione perpetua statuatur. Fateor illum et mihi confessum et aliàs dulciter et in specie religiosi locutum, sed ita clara sunt ejus scelera, violentiae et impietates, ut non ex

(a) Hs. *auferant*.

(b) *Eerst stond geschreven Soetendael*.

interno, sed externo foro nobis sit procedendum, ne incidamus in gravissima inconvenientia et parricidia. Quodsi saecularis potestas ab illo requiratur vel tribunal haereticorum, nec illud timendum in simili casu, quia omnem modum vita istius excedit et tanquam phreneticus coercendus. Quodsi confessarium petat alium a Patre, confiteatur Patri Seniori illius conventus, sed quia totius tragediae inspector est, etiam illius instructionem fugit et illos confessarios petit, quibus posset suis mendaciis vel hypocrisi imponere in confessione. Interim R. D. T. vel Pastori casu aliquo velit confiteri, permitto ne videamur linum fumigans velle extinguere. ¹⁾ Hoc tamen clare et ingenue fateor, me Patrem confessarium illius loci et pro homine pio, docto ac discreto pro sua aetate habere, imo consideratis omnibus sanctae conversationis et optimi zeli.

Etiam ad manus nostras devenerunt provocatio et libellus D.D. Lovaniensium contra stultam et stupidam provocationem Praedicatorum Buscoducensium. Placent valde et magnam soliditatem continent in recessu, eoque nomine multum illis debemus. Quodsi alii sunt, qui aliquid in hunc finem edunt, puto id non futurum sine debita licentia, examine et censura; atque adeo displicere non debet quod pio zelo editur hoc modo, etsi ordinarium sit, aliena facile displicere, propria vero placere.

Optarem mihi statim mitti exemplaria vel copiam edictorum contra ludimagistros et libros in scholis docendos, ut iis visis aliquid communi consilio possit circa illa ordinari aut saltem discuti.

De nepote meo Petro nihil scribo, quia non tantum R. D. T., sed et me ludificavit, quod piam istam filiam simul cum aliis sit procatus et matrimonium simul averit cum aliis; de quo si R. D. T. non sit informata, ego certus sum; neque facile meo consensu ulterius cum ulla progredietur. Si amitam aut alios audit, malo suo sentiet quod fecerit. Neque existimet R. D. T., quod vicinitas alterius filiae aut bona me movebunt, sed ratio. Et in perpetuo apud me honore erit et familiae Somers et filiae existimatio, millies plus quam alterius.

Hisce vale, R. D. Licentiate, et me, cum placuerit et integrum fuerit, invise. Invenies ex Antverpia gratam societatem, quia soror, quam exspecto die Dominica, aliquos amicos deducet. Salvebit soror et nepotes ac neptes cum amicis omnibus.

¹⁾ *Matth.* XII 20.

De decanatu Ortensi jam provisum est in personam Dⁱ pastoris in Berlicom et de eo per litteras D^o Vloots satisfeci.
 Ex Geldorp 21 Junii 1630. R. D. T. deditissimus
 fr. M(ichael) E(p^{us}) B(uscod.).

E.

1630 Juni 21. Brief van Ophovius aan Vicaris van der Sterre, waarin enkele dubia van den Vicaris over de door hem ontvangen instructies (zie *Bijl. B.*), benevens enkele andere aangelegenheden behandeld worden; zie *Diarium* 21 Juni 1630.

Admodum Rev. Dne Vicarie. ¹⁾

Doleo èt tam tarde èt apertas fuisse traditas nostras litteras et Ordinationes, de iisque prius constitisse subditis quam Superioribus, quae omnia contra mentem meam contigerunt.

Quod Ordinationes nostras cum reverentia et obedientia susceperint, suae conscientiae satisfecerunt, quia in iis nihil spectavi, nisi bonum ecclesiae, pacem ovium et profectum animarum. Absit enim, ut me vel meos in regimine tam arduo et tempore tam difficili quaeram.

Nec est quod R. V. D. difficultatem faciat in dandis copiis, quia non video ex eo periculum imminere posse, ut absque praeeudicio Reipublicae aut boni communis ad regimen illorum attendamus, quos totus mundus nobis scit esse subjectos, modo politica non tangamus.

Miror quod Patres monasteriorum difficultatem faciant in Ordinationibus exequendis et tam operose explicationem quorumdam articulorum quaerant, cum de singularibus non sint leges, nec legislator omnia praevidere possit in omnibus actibus particularibus occurrentia.

A quibusdam culpor, nimis laxas esse nostras Ordinationes, a quibusdam nimis rigidas. Certe si hominibus placerem, non tantum Deo non placerem, sed ut stultus riderer; ita jam fervent passiones et propria iudicia ac philautia.

Discretionem opus est post nostras Ordinationes in executione, non novis declarationibus.

Ad 1um, quis dicit aut sentiet expedire, quod omnes moniales sexies aut septies possint praeter ordinata tempora confessarios extraordinarios advocare? Id pietati et discretioni Superiorum

¹⁾ Copie in *Arch. Bisd. Oph.*

committitur, ut scrupulosas ac molestas conscientias aliquando libertate aliqua consolentur, alterum confessarium submittendo. Quis erit hic Salomon, qui leges figat et determinet, quae sint illae scrupulosae conscientiae, et quando illis expediat aut quoties confessarium admittere? Reddant Patres ordinarii rationem in die iudicii, si sua querunt aut animas strangulant, maxime hoc tempore, quo nihil secure cum rigore agitur. Et hoc ad 2um quaesitum satis sit et ad 1um.

Ad quaesitum de Saecularibus aut Regularibus concionatoribus, dico quod non omnes vitae probatae et scientiae sufficientis admittendi sint, sed quorum conciones prodesse putantur. Et quia subolfacio, tantum impeti Patres Capucinos, dico Patrem Guardianum frequentius, Patrem vero Columbanum, qui non ea discretione pollet, rarius admittendum, etsi in praedictum simplicis obedientiae aut regularis vitae et pacis concionari omnino excludatur. Nulla enim ratione permittendum, ut altioris vitae desiderium certum adferat communitati aut personis quoque particularibus exitium. Sintque contenti piis libellis et opusculis, quos hactenus Ecclesia Sancta et proposuit et adprobavit et Sancti Patres monialibus tradiderunt aut reliquerunt, omnibus novitatibus exclusis.

D^{um} Hermans serio monebis, ut D^o Pastori in Empel provideat de necessaria sustentatione per aliquid adjectitum, quia si ex cura sua recedat, periculum est, ne haereticus succedat; si omnino non obstante nostra monitione negligatur, ne tale subjectum sese ad alias partes conferat, ego illi cogor de alia conditione providere.

Nisi etiam Rev^{di} Dⁱ (Canonici) provideant hoc festo de pastore S^{ti} Jacobi eumque mihi instituendum offerant, auctoritate devoluta aliquem statuam, quia qui Bruxellis est, merito privatur etc.

In S. Elisabethae ¹⁾ alius quoque substituendus hoc festo S^{ti} Joannis.

Concilia Teutonica ex lingua Latina in aliam translata servantur a V. R. D.; non enim damnantur, sed e manibus vulgarium eripiuntur, ut securius servantur.

Respondissem citius, nisi iter Aquisgranense jam conceptum me impedivisset. Multum Deo et balneis debeo, quia omnimode sanitati restitutus sum per thermas et tanto honore tum Trajecti, tum Aquisgrani et per viam affectus, tam ab ecclesiasticis, quam nobilibus ac magistratu, ut superet omne nos-

¹⁾ Het convent der gasthuizusters; Schutjes IV 374.

trum meritum. Sit Deo gloria, qui dum domestici nos turbant et inhonorant, extraneorum corda excitat, ut consolationem adferant et honorem.

Salve et vale, R. Adm. D. Vicarie E., et cura, ut quam citius edictorum, quae contra magistros scholarum et libros edita sunt, copiam habeam, ut et aliorum, quae contra statum ecclesiae aut fidem edentur. Ego abunde expensas compensabo.

De Geldorp hac 21 Junii 1630. V. R. A. D. deditissimus
fr. E(p^{us}) Buscod.

X.

1631 Jan. 19. Verordening van Ophovius aangaande de Staties en Termijnen door de Religieuze Orden in het Bisdom van 's Bosch te houden; zie *Diatium* 19 Jan. 1631.

Fr. Michael, Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Buscoducensis, omnibus his visuris Nostri districti Decanis et Pastoribus salutem in Domino. ¹⁾

Cum ad Nos delatum sit, ex quorundam Stationariorum indiscretionem subinde difficultates et similtates inter viros religiosos et ecclesiasticos exoriri, studentium sibi mutuo in Terminis de collectione eleemosynarum prevenire ac sine ullo ordine et aequitate preripere, ita ut saepius contingat, quod duo vel plures ad unum et eundem locum pro Statione servanda et quæstia faciendâ diversorum Ordinum religiosi concurrant et ibi cum majori scandalo quam fructu Christifidelium agant, — Hinc est quod nostram mentem et voluntatem per has presentes vobis indicare statuimus, uti indicamus et mandamus, ut nimirum per totam nostram diocoesim nullos novos Stationarios, ut ibi eleemosynas colligant, admittatis, cujuscumque sint Professionis et Religionis, præter quatuor Ordines Mendicantium; et hoc iis in locis, ubi ab antiqua consuetudine suas Stationes servare consueverunt et ubi jam communi consensu fuerunt admissi. A quibus etiam dies suos ordinarios volumus servari et pro pastorum commoditate ordinari, quando certas Stationes non habent, ita ut unus alteri nullum prejudicium inferre presumat. Et si qui contrarium factitare ausi fuerint aut Stationes alterius infringere, in illos severius animadvertendum duximus, cujus etiam per Rev^{dos} DD. Pastores,

¹⁾ Copie in Arch. Bisd. Oph.

apud quos simile quid acciderit, vel per Religiosorum Superiores, qui tale obstaculum invenerint, Nos monitos volumus.

Datum Bruxellae 19 Januari a° 1631.

XI.

1631 Febr. 6. Beslissing van Ophovius in een geschil tusschen twee Broederschappen van den Naam Gods te Antwerpen; zie *Diarium* 1, 2 en 4 Febr. 1631.

Arbitrium Rev^{mi} Dⁿⁱ in causa Adolescentium Confraternitatis Nominis Dei. ¹⁾

In Nomine Domini. Amen.

Super proposita difficultate, an testamentum, factum ab adolescente D. de Backere in Urbe Roma Societati Nominis Dei apud Patres Praedicatorum vel in ecclesia Patrum Praedicatorum, sit applicandum Societati, cui Magistri altaris SS^{mi} Nominis Dei et SS^{mi} Sacramenti praesunt, an vero legatum illud 50 florenorum annue sit intelligendum relictum Societati vel Congregationi Adolescentium, qui in eadem ecclesia Patrum Praedicatorum sub titulo Nominis Dei Deo serviunt et separata quodam sua exercitia pia in refectorio ejusdem conventus habent, — Resolvimus, quod cum illud legatum 50 fl. annue sit simpliciter relictum Societati Nominis Dei et illa unica sit in ecclesia Patrum Praedicatorum, instituta diu antequam adolescentes supradicti in hanc quam habent formam sub ejusdem Societatis instituto et nomine militarent, simpliciter pertineat ad usum et dispositionem Societatis, quae a Magistris conjugatis hactenus recta est et regitur, a qua sola promanant privilegia et indulgentiae. Neque obstat quod nominentur in dispositione testamentaria Prefecti et Custodes, quia quod in Italia sunt perfecti, id in Belgio sunt magistri, qui suos habent custodes tum registrarum, tum pecuniarum, tum ornamentorum.

Ita definitum a me infrascripto hac 6 Febr. a° 1631 Antverpiae in conventu Patrum Praedicatorum

fr. Michaël Ep^{us} Buscoduc.

¹⁾ *Arch. Bisd. Oph.*; het stuk is door Ophovius zelf geschreven.

XII.

Werkje over de L. Vrouw van Ommel.

Mr. Theodericus (Dirk) van den Zeylberch, rector van Ommel, gaf in 1607 een werkje uit over de Mirakelen van O. L. Vrouw van Ommel. Hij werkte het later bij tot 1612 en Henricus van der Weijden, pastoor van het Groot Begijnhof te 's Bosch, bezorgde er met goedkeuring van Bisschop Masius een nieuwe uitgave van, welke te 's Bosch bij Jan Scheffer in 1612 gedrukt werd (zie Dr. Hermans, *Bijdragen over Noord-Brabant* II 359). Dit tweede werkje werd, vermeerderd met de wonderen, die vanaf 1612 geschied waren, opnieuw uitgegeven in 1631 door Aug. Wichmans, pastoor van Mierlo, met goedkeuring van Ophovius (zie hiervoren blz. 194, noot 2). Van laatstgenoemde uitgave bezit Prof. Dr. Th. Goossens te Tilburg een exemplaar. De titel en de goedkeuring van Ophovius luiden:

Cort Verhael
van de
Mirakelen

Die welke in dese voorleden
Jaeren / door die Intercessie ende voor-
bidden der H. Maghet ende Moeder
Godts MARIA zijn geschiet inde
Capelle van Omel / daer langhen
tijt die memorie der Moeder
Godts is gheweest.

Welcke Capelle is gheleghen in Brabant in 't quartier van Peelandt, onder die Heerlyckheyte en Prochie van Asten in 't Bischdom van 'Shertoghenbossche

T' ANTWERPEN,

By Guilliam Verdussen / op onse L. Vrouwe Kerckhof / inde X Geboden 1631.

Approbatio.

Haec Miracula vel mirandae gratiae, à fide dignis conscripta, & testibus legitimè confirmata: imprimi poterunt, cum reliquis Miraculis, iam antè aliquot annos impressis ex indultu Reverendissimi Domini Masij Praedecessoris nostri; ad Maiorem Dei eiusque Matris Mariae, gloriam illustrandam.

Actum in Geldorp loco residentiae nostrae
16. Martij 1631.

Frater Michael Episcopus Buscoduc.

De inhoud der bovenbedoelde werkjes werd een paar eeuwen later bijeengebracht in een boekje, getiteld „*Korte Beschrijving van de Wonderen en Mirakelen*” enz. (St. Michiels-Gestel, Instituut voor Doofstommen, 1843).

XIII.

1631 April 24. Verzoekschrift der Bossche nonnen door Ophovius ingegeven of opgesteld en gericht aan de Infante, opdat deze de tusschenkomst van den Koning en de Koningin van Frankrijk inroep, om van den Prins en de Prinses van Oranje en de Staten van Holland te verkrijgen, dat de biechtvaders der Bossche vrouwenkloosters niet verjaagd zullen worden; zie *Diarium* 21 April 1631.

Serenissima Señora. ¹⁾

Las Religiosas mugeres de todos los monasterios de Bolduque dicen que no ostante que dicha villa se rindió a los Estados de Holanda debaxo las capitulaciones, que las suplicantes quedarian en dicha villa sus vidas durante. Lo qual se devria etender, que seria con la osservanza de sus Reglas de Religion y con sus padres spirituales. Todavia los dichos Estados, no ostante las muchas y reiteradas suplicaciones de las suplicantes, han mandado que dichos padres spirituales de cada convento dessas suplicantes ayan agora de salir y quitar dicha villa, sin tomar alguna consideracion que las suplicantes no pueden de otra manera subsistir y que en effetto es volverles infructuoso el dicho articulo de la capi-

¹⁾ Copie in *Arch. Bisd. Oph.*

tulacion de poder ellas quedar en dicha villa. Hallandose agora tan affligidas desta rigurosa resolución de dichos Estados, que no saben otro remedio ny amparo que de recorrer a la benignidad y clemencia de V. A., suplicandola humildemente, que como princessa tan cristiana, y para en alguna manera prevenir a la evidente perdicion de tantas buenas Religiosas de Bolduque, V. A. sea servida escribir cartas de sus reales manos al Rey y Reyna cristianissima, para que sus magestades en favor de la santa fee catolica sean servidas interceder por las dichas suplicantes al principe y princessa de Orange y a los Estados de Holanda, que ayan de dexar en dicho Bolduque a los dichos padres spirituales de las suplicantes en conformidad de dicha capitulación, ó a lo menos por respeto que deven a sus magestades. Assegurandoles que dichos padres viviran de tal manera, que no daran ocasión a nadie de quexarse dellos, y ademas la buena obra, que hara V. A. en este particular, las suplicantes no dexaran de rogar sin intermission a Dios nuestro Señor prospere siempre las reales personas de V. A. y de sus Magastades cristianissimas, etc.

In dorso: Memoriale datum Ser^{mae} Infanti ex parte conventuum monialium Sylvaeducis 24 Aprilis 1631.

XIV.

1634 Febr. 14. De Kwartierschout van Maasland stelt aan de Kwartiersvergadering voor om 2790 gl. te betalen, zijnde het aandeel van dat Kwartier in de kosten der vijf conferentiën te Tilburg (arch. der abdij Berne te Heeswijk).

Extract uijte propositiën, gedaen bij den schoutet van Maeslandt opten 14 Febr. 1634, als volgt:

Copie:

In den iersten verthoont alhier die voors. schoutet twe distincte brieven, aen vier officieren der quartieren bij de Heeren Fannius ende Marquette — — gedeputeerde over de conferentie tot Tilborch gehouden — — gesonden, ten eijnde de oncosten ter saecken van de vijff conferentiën bij deselve officieren souden oversien, opgenomen ende over de Meyerije gerepartieert, mitsgaders ordre gestelt worden tot betalinge derselve oncosten, oock conformelyck eene voorgaende ordre

van den Heeren Gedeputeerden van Hollandt, gestelt onder de reekeninge van Cornelis Henricx, weerd in de Drie Swaentkens tot Tilborch. Van gelijcke verthoont alhier den brieff van mijn Eerw. Heere den Bisschop van den Bossch, daerbij de geestelyckheyt in minderinge der voors. costen comt te dragen XII dusent gulden. Ende alsoo de geïnteresseerde bij de voors. costen continueren in 't vervolgh hender betalinge, is bij de vier officieren, op alles behoorycke gelet, d' overgebrochte specificatiën ende rekeningen, naer behoorycken debate ende rappoort aen de voors. Heeren Gedepu- teerden daeraff gedaen, ende gesloten ende uijtgegeven be- dragende — — affgetrocken ende boven de twelf duysent gulden, die de geestelyckheyt draecht — — XXIII duysent II hondert L gulden, waerinne 't contingent van desen quar- tiere beloopt tot twe dusent sevenhondert negentich gulden, tot betalinge van welcke somme comparanten sal gelieven ordre te geven, om te voircomen alle voordere disgratie van de gemelte Heeren te wedersyden ende voorts om in egeen meerder costen ende executiën ter saecken van dien inne ge- valle van langer uytstel te vallen.

Daerom resolutie.

XV.

1631 Oct. 3. Brief van den Secretaris van Ophovius aan Johannes Timmermans, pastoor te Gemonde, over twee wekelijksche Missen in de kerk van Maren; zie *Diarium* 3 Oct. 1631.

Adm. Rev^{de} Dne Pastor. ¹⁾

Adfuerunt Rev^{mo} Dno D^{us} Reynerus de Hee, pastor in Maren, et Prefectus Confraternitatis S^{ti} Antonii ibidem, con- querentes ex parte totius communitatis, sese privari per V. Dom^{em} duobus Sacris per hebdomadam, quae in altari B. Ma- riae et S^{ti} Antonii in ecclesia Marensi fundata sunt; et hoc quidem cum magno incommodo totius communitatis supra- dictae, posito hoc tempore majorem esse necessitatem Mis- sarum, cum in locis privatis celebrari debeant, ubi tota com- munitas simul adesse non possit. ²⁾ Petunt itaque, ut dicta duo Sacra eo loco celebrentur, ubi pro commoditate et de- votione populi fundata fuere. Quod cum aequum sit, ordinat

¹⁾ Origineel in *Arch. Bisd. „Maren“*.

²⁾ Het cursief staat in het stuk onderstreept.

Rev^{mus} D^{us}, ut duo ista Sacra per rectorem in Maren fieri curentur, non obstante, quod Rev^{mus} aut verbo aut scripto forte contrarium indulgerit, ¹⁾ cum ejus intentio nullo modo fuerit, in prejuditium communitatis, aut illa reclamante hoc concedere. Vale, Rev^{de} D^e Pastor, Rev^{mi} Dⁱ in Sacrificiis memor. Datum 3 die Octobris a^o 1631

De mandato Rev^{mi} Dⁿⁱ

M. Martinij, secret.

XVI.

1631 Oct. 9. Brief van Ophovius aan Vicaris van der Sterre, waarin hij zijn gebod herhaalt, dat de Oversten der Bossche vrouwenkloosters, niettegenstaande de vroegere voorschriften, niet mogen aftreden, maar wegens de bijzondere tijdsomstandigheden moeten aanblijven; zie *Diarium* 9 Oct. 1631.

Rev. Adm. D^{nc} Vicarie S. ²⁾

Jam ab aliquot mensibus corresponsonem dederam per Rev. Patrem Mag Ryderium, ³⁾ ut V. R. D. insinuarem, nostram voluntatem esse ut revocaretur in omnibus monasteriis monialium — — prout ipsemet ante discessum meum ex urbe in persona feci — — ordinatio nostra facta in visitatione monasteriorum, quod Priorissae aut Matres essent temporanae quatuor videlicet annorum; quia tempora hanc mutationem non patiuntur. Idem tunc omnibus monasteriis discrete insinuari volebam per V. R. D., sed intelligo, non esse factum.

Quare hoc nostro expresso decreto idem decerno et ordinationem nostram revoco et irritam volo. Deque hac nostra voluntate volo quamprimum omnes communitates certiores fieri, ne confusio aliqua oriatur, illisque insinuari, quod nisi aliud quid ordinaverimus, omnes sub suis Matribus in omni humilitate, amore et zelo religionis subjectae maneant. Erit eis hoc postmodum magnae consolationis, dum causas intelligent. Neque mihi persuadere possum, quod inter filias Dei et jam per presentes persecutiones probatas ulla tam ambitiosa inveniatur, quae communem quietem turbare velit et inimicis viam ad exterminium monasteriorum aperire.

¹⁾ Op de buitenzijde van het stuk leest men: Dispensavit ad triennium D^{us} Vicarius in Junio a^o 1631.

²⁾ Copie in *Arch. Bisd. Oph.*

³⁾ Zie *Diarium* 20 Maart 1631.

Deus V. R. A. D. et piis omnibus communitatibus Religiosarum benedictionem suam cum augmento omnium gratiarum largiatur.

Ad litteras vestras de data 23 Sept. multa respondere nec utile, nec tutum judicamus, ut nec R. D. Leemput, quem vobiscum ex animo salutamus.

R. V. D. deditissimus

Geldorpia hac 9 Oct. 1631.

fr. Michael, Ep^{us} Buscod.

XVII.

1631 Oct. 26. Ophovius berispt Adrianus Eindhouts O. Praem., pastoor te Tilburg, om zijn gemakzucht en schrijft iets over het proces van diens broer Hendrik in zake zijn promotie tot het priesterschap; zie *Diarium* 26 Oct. 1631 (vgl. *Diarium* 16 Dec. 1630).

Rev. D^{ne} Pastor. ¹⁾

Vestras 23 hujus datas recepit in mea absentia Rev^{us} D^{us} Officialis à Ravensteyn, easque cum admissione Dⁿⁱ Jacobi Gravii capellani vestri mihi fideliter consignavit. Petis ut praenominati Dⁿⁱ Gravii autoritas extendatur ad vestram parochiam de Tilborch, quam antea exercuit in Venloon, simul a me requirens, ut et autoritatem exorcizandi illi concederemus. Utrumque annuimus et sigillo nostro confirmavimus sub priori concessionem, ea tamen conditione, ut non nisi tempore et casu necessitatis ea facultate utatur, ne tuam foveamus negligentiam, quae multorum relatione et querelis ad nos defertur, cum nullam vel exiguam diceris habere te curam pastoralem, et gregem, non dico, non pascas, sed nec videas, latitans perpetuo in domo tua et propriae tuae consulens utilitati et commoditati. Non volumus, ut in tuae sanitatis praejudicium aeri aut laboribus te exponas, sed discrete salutem corporalem procures, sed si experiaris vires tuas laboribus non sufficere et per annos, ut hactenus factum est, te ovis tuis non posse attendere in persona propria, omnino judicamus necessarium, ut officium pastorale tuo Prelato consignes et alius corpore et animo idoneus in tam ampla animarum statione substituatur, maxime hoc turbulentissimo rerum statu, in quo lupi gregem dominicum invadere conantur. Id quoque ad Dig^{um} D^{um} ves-

¹⁾ Copie in Arch. Bisd. „Tilburg“.

trum Prelatum serio perscribo, et si remedium non adhibetur, facturus officio meo satis.

Hec scribo affectu paterno, ut et tuae et meae saluti consulam, nam uterque rationem redditurus est Deo pro animabus nobis commissis. Sed ego magis premor propter continuas contra tuam abstractionem querelas, quae quidem solitario utilis est, pastori autem damnabilis, cum illi incumbat perpetuo gregi adesse et nocte dieque saluti omnium invigilare. Itaque tibi non ad tuum otium, sed ad necessitatem coadjutorem concedimus.

De fratre vestro Henrico, quem ad Ordines Sacros commendas, valde sollicitus fui et serio singula investigavi, etiam doctorum judicia requisivi, qui resolvunt, propter diuturnum concubinatum et excitatas tot proles, contradicente concubina et promissionem matrimonii allegante, illum habendum irregularem ad statum sacerdotalem et nonnisi post probatam triennii continentiam ad Ordines Sacros promovendum. Quorum iudicio stare decrevi, maxime hoc rerum statu. Et in primis fratri curandum, ut de promissione, quam concubina pretendit, sese expurget juridice illique satisfaciat, ut a querelis desistat.

Hec paterno zelo scribo, tantum Deum et conscientiam prae oculis habens, Deumque obsecrans, ut V. R. D. sanitatem integram et animi fortitudinem largiatur, patriaeque statum ad tranquillitatem perducatur. Salve et vale, mi R. D^{ne}

V. R. D. deditissimus
fr. M. E. B.

Ex Geldorpia hac 26 Oct. 1631.

XVIII.

1631 Dec. 19. **Getuigschrift van Ophovius over Joannes van den Heuvel**; zie *Diarium* 19 Dec. 1631.

Testimonium vitae Joannis van den Heuvel. ¹⁾

Eruditione, nobilitate ac virtutibus honorandis ac conspicuis viris ac D^{nis} D^{no} Decano seu Vicedecano atque venerabilibus D^{nis} Canonicis amplissimi ac celeberrimi Capituli Santensis.

Cum virtuti ac eruditioni, necnon Catholicae ac piaee educationi magna commendatio in tanta saeculi nostri impietate et heresium colluvie debeat, Nos fr. M. Oph. Ep^{us} Buscod,

¹⁾ *Arch. Bisd. Oph.*, concept door Ophovius geschreven.

pium desiderium intelligentes egregii ac honesti adolescentis Dⁱ Johannis van den Heuvel, quo ad ecclesiasticum statum anhelat, hoc presenti instrumento notum facimus et attestamur, praedictum Joannem van den Huevel natum esse zelosus et ex Catholicis descendentibus parentibus, patre D^o Joanne van den Huevel viro in fide et Catholicae Regiae Majestatis servitio probatissimo, utpote qui locum tenens fuit in suo districtu Supremi Pretoris Civitatis et quatuor partium Majoriae ejusdem Civitatis Buscoducensis, quo in officio cum laude et honore multis annis hucusque continuatus est, qui et proles suas cum summa pietate et laude educavit et inter illas D^{um} Johannem supranominatum, quem post liberalium artium cursum etiam ad gradum Licentiae in utroque jure promovendi curavit, ipsius ingenium peregrinatione Gallicana acuendo, quem et attestamur ante discessum suum ex nostris partibus et post reditum honesta ac pia conversatione omnium bonorum affectum promeruisse.

Ex legitimis quoque documentis et testimonio fidedignorum nobis constat, illum ritu Catholico baptisatum anno Dⁱ 1601 2 mensis Decembris et a praedecessore nostro tonsura clericali insignitum.

Quare illum ut vita ac moribus probatum, suavi conversatione gratum ac ad statum ecclesiasticum compositum commendamus, ut favore vestro ad gremium Capituli, salvis salvandis, admittatur. Sperantes nos cum nostra commendatione gratiam vestram promerituros.

Datum sub sigillo nostro in castro de Geldorp Buscoducensis Diocesis, loco nostrae residentiae.

CORRIGENDA.

Op blz. 42, noot 2, leze men: v. Heurn IV 285 in pl. v. 185.

Op blz. 235, noot 5, leze men: Ouwegem in pl. v. Ouwegen.

Op blz. 256, noot 2, leze men: Varlenius in pl. v. Varlenus.

Van Santen, op blz. 44 vermeld, is Gerard v. Santen, lid der Staten van Holland en West-Friesland.

Wolsac, zie blz. 49, was een voerman van Den Bosch op Antwerpen.

Register van Personen.

- Achelen, F. v., 143
 Achterveld Dr., S. v., 222, 224, 225
 Adam, rentmr., 170
 Adiers, G., past., 232
 Adriani O. Praem., N., 242
 Aefferden, J., 65
 Aegidii, zie: Egidii
 Aer, J. v., past., 150, 210, 220
 —, Maria v., relig., 217
 Aerse, D., 166
 Aert O. P.; zie: Pauli
 —, A. v., 198
 Aerts (Adriani), Anna, relig., 149
 —, C., 136
 —, Henrica, zie: v. d. Hommelegen
 — (Adriani), Judith, relig., 102, 148
 Aertsen, Jac., 90
 —, Jan, 249
 —, M. Janssen v., 80
 Aertssen, A., 28
 Agnes v. Jesu O. Carm., 134, 148
 Ailly, J. d', 129
 Aken v., 261
 —, A. G. v., pr., 192, 194
 —, A., past., 194, 216, 282
 Albertus, 228
 Amelroy, Josina v., 235
 Amstenrade v., zie: Huyn
 Andreae O. P., A., 79
 — O. P., V., 46
 Andreas O. P., 116, 193, 208
 Andriessen(s), M., kan., 81, 87, 246,
 269, 281
 Anfort, G. ab, orat., 156
 Angelis Prof., G. ab, 121, 134, 182,
 183, 255
 Anholt, graaf v., 93
 Anna à S. Bartholomeo O. Carm.,
 264
 — v. Jesu O. Carm., 48, 200, 216,
 235, 246
 Antonii, A., 170
 —, Cath., relig., 153
 Appelmans, 24, 39, 41, 54
 Aragon, zie: Ximenes
 Arbore O. P., D. ab, 269, 271
 Aremborg, A. v., zie: Carolus O. Cap.
 —, Ph. K. v., hertog, 139, 194, 282
 Arnolds Janssen, zie: D. Janssen
 Arnoldus O. P., zie: Pauli
 Ascha O. P., D. ab, 96
 Asperen, Gertr. v., relig., 112
 Asseldon(c)k, J. v., kan., 61, 110,
 147, 150, 161, 174, 178, 212, 213,
 246
 Ast(en), v. d., 43, 81, 160, 190
 Aubermont, J. K. v., baron v. Ribau-
 court, 17, 18, 23, 28, 29, 30, 34,
 37, 39, 61, 119, 274, 285, 286
 Audenhoven, P. v., 115
 Auwers v. Zepperen, G., 279
 Avelt, W. v., past., 222
 Aytona, zie: de Moncada
 Backers (-ckere), (de), 182, 309
 Ba(e)tens, 135, 142, 144
 Bagno, G. F. Guidi del, kard. 47,
 72, 113, 178, 179, 245
 Balançon, v., zie: de Rye
 Balduini O. P., J., 47, 99
 Balenus, P., dek.-past., 56, 124, 199,
 216, 260, 281
 Balneis, de, zie: del Bagno
 Baltijn, 20
 Baltinus, 280
 Barbançon, Bonne de, echtg. v. Ph.
 de Merode, 118, 199
 Barberini, F., kard., 47, 131
 Barentz, H., 215
 Barlaymont, I. C. v., echtg. v. Ph.
 K. v. Aremborg, 139
 Barnabas de S. Joē Bapt. O. Carm.,
 264
 Basilius v. Brugge O. Cap., 20, 59,
 111, 200, 230, 251, 290, 291, 295,
 299, 307
 Bastiaens, W., 104
 Batens, Ch., 232
 Bavière, W. de, 170, 282
 Bax, J., 83
 Bax v. Baerland, A. kap.-dek., 142,
 153, 237, 246, 266
 Be(c)x, 15, 148
 — O. Carm. 148
 —, L., 188, 265
 Beeck, v. d., relig., 248
 Be(e)(c)ke, H. v. d., 242, 248
 —, L. v. d., 101
 —, Maria v. d., begijn, 69, 79, 147,
 155, 196
 Beer O. P., P. de, 261
 Beieren, F. v., prins-biss., 125

- Bell, 94
 Bellarminus, R., kard., 181
 Belmans, J., past. 207
 Berchem, v., 119
 —, Anna v., 105
 Berchmans, G., 254
 Berckel, G. v., 44
 —, Petrus v., priorin, 105, 111, 116, 122, 216, 281, 297
 Berg, Hendr., graaf v. d., 16, 17, 19, 21, 54, 103, 108, 160, 181, 274, 287
 —, Alb. v. d., markies, 223, 231
 Bergaigne, H. v., 167, 266
 Bergh(e)(n), v. d., 54, 64, 65, 67, 101, 180
 —, G. v. d., past., 112
 —, Lamorael v. d., 13, 141
 —, W. v. d., 192, 223
 Berlicum O. P., J., 122, 163, 187, 201
 —, v., zie: Nicolai
 Bernaerts, J. Jansen, past., 122, 123, 129, 137
 Bernardus O. S. B., 235
 Bertels, H., 174, 180, 261, 267
 —, J., past., 100, 205, 213, 214
 —, J., 166, 187
 Bervoets, 22
 Berzius O. P., P., 77, 91—200 pass., 245, 260
 Beuckelius (Helmondanus), J., past., 55, 147, 150, 166, 172, 181, 182
 Beurden, W. v., kan., 111, 114, 278
 Beusecom Prof., Chr. v. 143.
 Bever, de, 61, 62
 Beyaerts, J., kan., 205, 242
 Beyss, A. Andriessen, past., 157, 202
 Bie, de, 238
 —, H. de, 174, 180
 —, W. de, 142
 Biel, L., 51, 254
 Bierens, L., 268
 Bilart, zie: Bylaer
 Bivero O. P., F. de, 109, 143, 149, 179, 233, 236
 Blanckaert, J., 71
 Bloem, A., kap.-dek., 100, 204
 Bloys, de, 280
 Bleyenborg, Chr. v., echtg. v. C. v. Engeland, 239, 246
 Bochout, B., 281
 Bocquet(ius), zie: Boucquet(ius)
 Boecop, A. v., 85, 86, 270
 Boelan(d)t, 125
 Boelaerdus O. P., Th., 167
 Boesbeeck, zie: Peckius
 Boesdonk O. Praem., C. Sanders v., 74, 105, 160, 171, 172, 255, 261, 275
 Boevrey(e), zie: Bouvrey(e)
 Bois, du, gouv., 189
 Boisschot, Ferd. v., kanselier, 20, 46—91 pass., 141, 196, 237, 257
 Bol, R., past., 47, 94, 232
 Bollemans, S., 142, 181
 Bolognino, G., past., 166, 169
 Bolver, de, 198.
 Bont, B. de, 256
 Boomen, J. v. d., rect., 109, 137, 189, 266
 Boonen, Jac., aartsbiss., 20, 42, 52, 64, 65, 88, 113—192 pass., 234, 236, 240, 247
 Boraert, A., 105
 Borchgrave, C. de, 275
 Borcht, v. d., zie: v. d. Burcht
 Borgia, Gaspere, kard., 237, 272
 Borgois, K., 64, 89, 150, 281
 Bornberg(h)(en), L., rect., 62, 227
 Bosch, v. d., zie: Nicolai
 — O. Praem., L., 132
 Bosco (Busco), de, zie: v. d. Bossche
 Boshuysen S. J., B. F., 95
 —, E. v., 126, 146, 220
 Bossche, J. v. d., 22, 28, 32, 33, 37, 91
 Bos(se)ler(i)us O. P., Chr., 219, 220, 222, 223
 Bouckaert, J., orat., 132, 271
 Boucop, v., zie: v. Boecop
 Boucquet(ius) O. P., J., prior, 42—266 pass., 280
 Boudaen, P., 44
 Bo(u)danus O. P., J., 46
 Boudewijns, 180, 235, 243
 — O. P., L., 47
 —, W., 58, 84
 Boudot, Paulus, biss., 76, 276
 Bouvrey(e), P., 67, 133, 152
 Boven, v., 118, 263
 Boxho(o)r(e)n, 24
 Boxmeer, H. v., 136
 Boxtel, H. v., past., 108
 Braeckeloo, R., pr., 252
 Brand(t), (v. d.), 246, 261
 — Dr., 118, 212
 —, H., 132
 Brande, 264

- Brandenburg, keurv. v., 144, 150, 224
 Brassart, 125
 Brecht, Elis. v., 80
 —, M. v., 80
 —, Ph. v., 22, 54, 91
 Brederode, v., 196, 209
 —, Cath. v., echtg. v. B. v. Merode, 45, 109
 —, J. W. v., 43, 47, 48, 83, 106, 128, 151, 152, 230, 261
 Brempt, baron v., 120
 —, Juliana v., 65
 Bresser, P. de, kap.-dek., 98, 172, 278
 Breugel, 274
 —, Anna v., echtg. v. N. de Weert, 260
 —, Maria v., wed. v. J. Coster(i)us, 59, 60, 61, 166
 — Mr., S. v., 200
 Brey(e)l, B., 133, 147
 —, J., 104, 133
 Brienen Mr., 260
 Broechem, v., zie: v. d. Rijt
 Broe(c)(k), v. d., 101, 103, 146, 162, 166, 186, 210, 261
 —, D. v. d., 186
 —, H. v. d., 127, 197—199
 —, Iken v. d., wed. Taterbeek, 108, 127, 146, 148, 152, 166, 172, 186, 190, 211, 214
 —, J. J. v. d., past., 101, 116, 126, 129, 193, 261, 271
 —, W. v. d., 127, 163, 165
 —, Walburg v. d., echtg. v. Th. v. Stakenbroek, 233, 265
 Broe(c)khoven, v., 43, 45, 61, 181, 189, 252
 —, A. v., 35, 38
 —, G. v., 30, 43, 46, 48, 51, 272, 289, 290
 —, Henrica v., 15
 — O. Cap., J. v., zie: Franciscus Silvad.
 —, Mecht. v., echtg. v. G. v. Eyck, 97, 135
 —, N. v., kan., 27, 230
 —, P. v., 75, 166
 —, R. v., 289
 Brouwer, not., 183
 — O. S. Aug., Chr. de, 99
 —(ius) O. P., Jac. (de), 47—272 pass., 291, 293
 Brouwers, Th., past., 267
 Brouwer(t)s, A., 151, 223
 Bruegel v., zie: v. Breugel
 Bruyn O. F. M., J. de, 295
 —, Marg. de, relig., 240
 Bruyneberg, v., 117
 Bruyninx, 191
 Budel, H. Adams v., 115
 Buelens, 66
 Bukentop, H., 161
 —, W., pr., 154
 Bul (Budel), J. Jansen v., 175
 Bunnan, D., 164
 Bunnens, 66, 68, 166, 171, 175, 190
 Burch, Franc. v. d., aartsb., 162, 169, 236, 237
 Burcht, Cath. v. d., relig., 105, 111, 116, 297, 300, 304
 —, Jac. v. d., 105, 111
 Bye, H. de, past., 97—271 passim.
 —, L. de, 98, 115, 227
 Bylaer (-lers) S. J., A., 63, 295
 Cabilliau O. P., J., 54, 75
 Caluwaert, J. de, 77
 Camme(n), C. v. d., 21, 27, 65, 184
 Campmans O. Cist., B., abt, 84
 Campomenoso, C., 87
 Canterberch, 261
 Capello O. P., M. A., 53—271 pass., 287
 Cappen, v. d., kap., 152, 153, 157
 Capronius O. P., F., prof., 135, 143
 Carolus v. Aremberg O. Cap., 139
 Carty 40
 Cassyer, J., pleb., 16, 22, 23, 38, 64, 143
 Casteele, Cornelia v. d., 277
 Castellini O. P., L., 278
 Castro, Jac. à, biss., 87, 236
 Catharina à Jhesu O. Carm., 264
 Caueghom (-ghontius), L. (v.), kan., 98, 99, 197, 205, 206
 Cauthals, Chr., kap.-dek., 50—266 pass., 281
 Cham O. P., G. Christophori v., 122, 167, 172
 Charles, 233
 —, schout, 128, 181
 Chesne O. Praem., J. du, abt, 49, 50, 52, 53, 65, 97—204 pass., 255, 261, 270, 271
 Cheu(w)s, 50, 77, 86, 99, 122, 135, 137, 145—150, 163, 164, 169, 194, 204, 216, 231, 248, 250, 257, 263

- Cheu(w)s, Anna, 66
 —, Cath., echtg. v. W. v. Taterbeek, 49, 145, 150
 —, N., 66
 —, P. C., 49, 67
 —, Sibilla, zie: v. Uffels
 Choquet(us) O. P., H., 56, 89
 C(h)oran, 202, 229, 237
 Christophori de Zöteren, Philip., aartsb., 75
 Christophorus, fr., 164
 Cla(e)ssens, Joā, 85, 106
 Clarisse, 66, 81, 142
 —, L., 88, 140
 —, R., 53, 54, 88—90
 Clercx (Clericus) S. J., W., rect., 31, 36, 39
 Cleser, zie: Kle(e)ser
 Cluse, J. v. d., 116
 Cock (Co(e)c(k)(x), Ko(e)c(k)x), J. (de), 19, 25, 32, 35, 52, 80
 Coenen 45, 276
 Coens, P., secr. v. bisd. Antw., 91
 Coeverinx, G., 256, 278
 Colebrant O. Praem., R., abt, 160
 Colen, A., dek.-past., 98—171 pass., 208, 210, 220, 229, 267, 281
 Coloma (de Columba), C., 54, 55, 66
 Columbanus Lovaniensis O. Cap., 39, 63, 83, 85, 86, 88, 226, 247, 274, 290, 295, 299, 307
 Colvenerius, G., 143
 Colyns, A., 83, 85
 —, R., 83, 85
 Comans, zie: Coymans
 Cools, H., vic., 110
 Coppens, G., 153, 154, 161, 173
 Copenstein O. P., J., 166
 Cordes, J. K. de, 236, 281
 Cornelii O. P., J., 113, 163, 249, 295
 Corselius, P., pr., 63
 Cort, J. de, kan., 205, 206, 269
 —, P. de, 24, 272, 274
 Cortbemde 239
 —, Ph. v., 231
 Cortenbach, A. v., sr. 103, 114, 138, 146, 174, 188, 189, 211, 241, 266
 —, A. v., jr., 138
 —, E. v., 138
 —, Joā Fr. v., 174
 Cortvrient, 122, 143, 216, 232, 259
 —, Agnes, echtg. v. W. Boudewijns, 58, 59, 69, 90, 103, 105, 150, 218, 250
 Cortvrient, P., 84
 Coster(i)us, 63, 110, 167
 —, J., 59
 Cosijn(s) O. P., F., 58, 68, 163, 167, 212
 Coubergen, 243
 Coudenhove, J. v., 111, 219
 —, Maria v., echtg. v. Ph. Taye, 219
 Coupigny v., zie: d'Oignies
 Co(y)mans, A., 56, 105, 151, 152
 Craen, T., kan., 22
 Craenenbroek, A. v., 172
 Cremers, pr., 63
 —, J., 115
 Croissant O. P., J., 104
 Crols, Cath., 173, 174, 176, 182, 186
 Cromstrye Mr., Ph. v., 276
 Croonendael, H. v., 178
 Croy, F. H. v., 64
 —, J. v., graaf v. Solre, 93
 Cruyce(n), M. v. d., 31, 274
 Cueva, A. de la, kard., 55, 66, 75, 287
 Culemborg, v., zie: v. Pallandt
 Cuypers, A., past., 226
 Cuysten, H., 48, 65, 158, 193, 276
 Da(e)l(e)n O. F. M., F. v. (d.), 53
 —, P. v. (d.), dek.-past., 53, 61, 97, 117, 129, 201, 229, 250, 251, 253, 274, 306
 —, O. P., P. v., 221, 222
 Daems, 55, 56, 65
 —, O. Carth., P., 213
 Damant, 258
 Daniëls, J., 104
 David O. Praem., J., abt, 235
 David(t)s O. P., J., 16, 51, 106, 295
 Decker, 235
 Deeken (?), 56
 Deens O. P., P., 94, 124, 143
 Delft, v. d., 75, 95, 134, 138
 Deurwerders, B., 81
 Deventer O. P., H. v., 57—177 passim.
 — O. P., N. v., 79
 Di(e)rc(k)(x)(e), A., 15, 26, 43, 65
 Dierten, P., not., 276
 Dimmer, D., 47
 Dinghens, 122, 149, 178, 216, 248
 —, F., kan., 57, 65, 81, 85, 95, 181, 215, 232
 — O. P., G., 95
 —, Joā, 57, 74, 99, 115, 122, 141, 148, 195, 245, 248

- Dirks, Cath. Jansen, 255
 Dobbelstein, Adriana, 80
 —, W., 80
 Doelvoet, H., past., 245
 Does(ch), S. v. d., 111, 118, 129, 140,
 141, 143, 145, 183, 186, 187, 190,
 192
 Doirnen, Th. v., past., 191
 Dommelen, F. v., 71
 Dompelaer O. P., H., 249
 Donck O. P., Chr. v. d., 179
 Donckanus O. P., G., 179
 Donselaer, zie: Dompelaer
 Doublet, A., 190, 192, 196, 209
 Draeck, R., past., 159
 Druys (Drusius) O. Praem., J., abt,
 76, 160, 164
 Dueren, H. v., 199, 203
 Duessen, G. v. d., 282
 Dunckanus, zie: Donckanus
 Dunne O. Praem., P. v., past., 202
 Duyn(en), A. v. d., 48, 55, 77
 —, N. v. d., 55, 238
 Duyts, (de), 68, 122, 152, 177, 216,
 271
 —, Anna de, 154, 155, 169, 195, 218
 —, Cath. de, 195
- Efferen, H. W. v., 150, 225
 Egbertus O. P., 122
 Egidii, N., 215, 229, 277
 Eindhouts, zie: Eyndhouts
 Elsen O. P., A. v. d., 112, 113, 134
 Elsfort, Maria (v. d.), 47, 257, 280
 Elst O. P., C. v. d., 152, 154
 Emden, graaf v., 120
 Emmanuel Don, prins v. Portugal,
 52
 Emmerik, Th. v., kan., 296, 299
 Emouts, J., past., 188
 Empel, A. v., kan., 48, 62, 131, 201,
 252, 296, 299
 Endebroek O. P., J., 215, 229, 277
 Engeland, C., 239, 240, 243, 246
 Engelgrave O. P., A., 93
 Erckel, 276
 — O. Cap., J. v., zie Franciscus v.
 Gouda
 Erp, v., 127
 —, v., relig., 121
 — O. S. C., A. v., 20
 Esch, D. v., 207
 Evens O. P., G., 95, 185
 Eversdijk, M. v., 267
- Eyck, Anna v., echtg. v. C. v. Gre-
 venbroek, 195, 196
 —, Barb. v., echtg. v. A. v. Pol-
 laert, 196
 —, Fl. v., 122, 129, 152, 155, 245,
 248, 268
 —, Ger. v., 161
 —, Ger. v., kap., 123, 161, 168, 170,
 171, 215, 221, 223, 258, 267, 271
 —, G. v., 71, 105, 135
 —, P. Simons v., past., 111, 112, 171
 Eynatten, v., 120
 —, H. Th. v., kap.-dek., 119, 120,
 212, 213, 261, 263, 275
 —, J. v., 146
 Eynde, F. v. d., past., 108
 Eyndhouts, 53
 —, A. (v.), 24, 26, 256
 —, A. (v.), past., 168, 192, 219, 252,
 253, 255, 315, 316
 —, H. (v.), 164, 168, 169, 192, 253,
 263, 269, 316
 —, J. (v.), 253
- Fabianus Antverpiensis O. Cap., 148
 Fabii, N., 275
 Fabri, J., 174
 —, J., past. Heeze, 61, 101, 110, 137,
 148, 153, 191, 193, 271
 —, J., past. Son, 187, 221, 269
 Fabritius, 222, 224, 225
 Faille, de la, 88, 170, 171, 233
 —, Ch. de la, 52, 54, 90—104 pass.,
 141, 143, 177, 257, 263, 287
 —, Isab. de la, echtg. v. A. v. Horne,
 171
 —, J. K. de la, 232
 Famyers, 154
 Fannius, 75, 78, 131, 139, 141, 198,
 203, 212, 228, 312
 Fay O. P., P. du, 104
 Ferdinand II, keizer, 140
 Fierlant(s), 24
 —, F., 115
 Finael, 181
 Flabellius, P., past., 136
 Fleru, Cunera v., echtg. v. J. (v.)
 Eyndhouts, 253
 Foreest v., zie: Nanning
 Fourment, Helena, echtg. v. P. P.
 Rubens, 237, 238
 Fraissine O. Praem., J., abt, 64
 Franciscus v. Gouda O. Cap., 46
 — Sylvad. O. Cap., 267

- Francken O. P., J., 76
 —, O., 125
 Françoise de S. Joseph O. Carm., 154
 Fransen, zie: v. Gestel
 Fred(e)ri(c)x O. P., A., 183
 —, G., 67
 Frenzt, abdis, 119
 —, J. v. Raitz v., comm., 118, 119,
 121, 128, 146, 211, 213

 Gauke, 73
 Gavarelle, 56
 Geerits (-ritze), J., 43, 44
 Geerlacus, kap., 158
 Geest, v. d., 160
 Geeters, J., 276
 Geldorp, J. v., past., 158, 159
 Geldorpius O. P., Th., 147
 Gemonde, A. v., pr., 296
 Georgii O. P., N., 155, 198, 232
 Gerardi, J., 101, 105, 116, 126, 129,
 151, 191, 271
 —, M., kap.-dek., 104, 110, 151, 179
 Gereon, O., suffr.-biss., 235, 246
 Geritsen, Petrā, relig., 112
 Gerwen, 117
 —, J. v., 228
 —, M. v., 49, 74, 96, 106, 107, 124,
 128, 129, 137, 146, 156, 157, 178,
 180, 183, 198, 211, 227, 228, 242,
 247, 278
 G(h)estel, 32
 —, H. Fransen v., 17—37 pass., 108,
 112, 135, 272—274
 —, F. v., aartsdiak., 31—103 pass.,
 153, 162, 203—229 pass., 267, 297
 —, F. H. J. v., 26
 Gevaert(s), kan., 246, 266
 Gevel, H. v. d., 79, 202
 —, J. v. d., sr., 29, 77, 79, 115, 202
 —, J. v. d., jr., 29, 77, 79, 114, 130,
 131, 180, 187
 Gilles, H., 162
 — O. Cist., J., prior, 181
 Ginderdooren, A., 108
 Giovan, P. de, 54, 72
 Gleser, zie: Kle(e)ser
 Goch, Salome v., relig., 159
 Godefridus O. P., zie: v. Cham
 Goedenhoven, F. v., 253
 Goevaerts, J., kan., 136, 154, 277
 Goirle, J. G. v., kan., 50, 98, 100,
 134, 180, 184, 275, 287
 Gommersberg(en), 179, 181

 Goossens, 205
 —, G. Gerards, kan., 59
 —, J., past., 108
 —, M., pr., 191
 — v. Stockhem, 84
 Gouwen, v. d., 84, 85
 Goyaerts, H., kap., 122, 123, 129,
 137
 Gracht, J. v. d., 148
 Graeff O. Cist., Gertr. de, abdis, 50,
 276
 Graeve, S. v. d., 158
 Gravius, J., kap., 252, 253, 315
 Greef, Theodora de, 168
 Greve, P. de, past., 123, 197, 282,
 307
 Grevenbroe(c)k, C. v., 195, 196
 —, J. v., 110, 146, 155, 161, 174,
 188, 195, 196, 220
 —, R. v., 188
 Greyns, 83
 Grinsfen (-ven), 200, 237
 —, O. Praem., C. v., 221, 223
 —, G. v., past., 159, 161
 —, P. v., 162
 —, R. v., 20, 24, 29, 40, 55, 56.
 Grobbendonck, zie: Schetz.
 Groenesteyn, J. IJsbrents, 179, 181
 Groesius, J., pr., 63
 Guechteman, J., 179
 Guevara, A. Ladron de, 231
 — O. P., G. de, 92, 94, 125, 152
 Guzman, Diego Messia Phil. de, mar-
 kies de Leganes, 132, 178, 179
 —, Gaspar de, graaf v. Olivares, 54
 Gysmaers, J., 81, 281
 Gyssel(s) (Gysberts, v. Maeren), J.,
 reg. sem., 61, 136, 151
 Gyssels, 30
 — (Gysselius, Gyslen(t)us), J., rect.,
 148, 186, 187, 213, 226, 254

 Hacquaert, 86, 88, 93
 —, D., 93
 —, J. G., 34
 Haeften O. S. B., B. v., 84, 88, 235,
 281
 —, Cath. v., priorin, 157—159
 —, Doroth. v., wed. v. W. A. v.
 Horne, 45
 Haelewyk, J., 282
 Haghe Mr., M. v. d., 61
 Hal(l), zie: v. Efferen
 Halmale, W. v., 80

- Hambroe(c)k, Anna v., 80—85 pass.,
92, 94, 96, 216, 218, 290
—, J. v., 80
—, P. v., 80
Handricx, G., 104
Handstadt O. P., N., prof., 229, 277
Hannoc O. P., A., 178
Hanskens (Hanssen), zie: Janssen(s)
Haseler O. Praem., J. B. de, abt, 64,
143
Hauthem, Chr. v., past., 187, 196
Havens, F., kap.-dek.; 142
—, J., past., 63, 208, 296, 299
—, P., 18, 80
Haze, W. de, 281
Hedichuyzen, J. v., 97, 98, 107, 201,
202, 230, 241, 243, 248, 251
Hee, R. v., past., 245, 313
Heerbeek, G. E., past., 163
Heerenhaeff (-hoven), B. ter, 158
—, J. ter, 158
Heerincx, 26, 103, 126
—, W., 26
Hees, J. v., past., 155
Hegelsom, H., 175
Helmond, J. v., past., 244
Helmondanus, zie: Beuckelius
Hemelaers, J., kan., 90
Hendriks, Adriana, relig., 102, 148
—, G., past., 154.
Hengstheuvcl, P. Huiberts, 40
Hennens, P. Joannis, kap., 278
Henricx, C., 313
Henrix, E., 104
Herbaye O. Praem., R., 115
Herlaer, A., 52
— O. F. M., A. v., 15, 295
— Mr., G. v., 25, 39, 273
Herle, H., 282
Hermani O. P., H., 195
Hermans, J., kap.-dek., 16—41 pass.,
82, 273, 300, 307
Herpen, G. ab, 197
Herstraeten, 83, 84, 94, 139, 181
Hessels, L., dek.-past., 155, 184
Heuvel, v. d., 16, 29, 281
—, G. v. d., kap., 63
—, J. v. d., sr., 74—98 pass., 126—
164 pass., 185—217 pass., 237;
243, 249, 262, 317
—, J. v. d., jr., 268, 317, 318
Heym Jhr., H., 106, 268
Heymans, E., past., 112, 200, 208
Hierma O. P., J., 119
Hinnesdael, Cath. v., 173
Hoebra(e)ke(n), 68, 83, 205, 242
—, J., past., 122, 152, 153, 157, 165,
187, 210
—, Maria, 49, 257
Hoengen gen. Wassenberg, Marg. v.,
echtq. v. J. Oudart, 117, 129, 185,
220, 222
Hoensbroek, U. v., 240, 241, 265
Hohenstein, Lucia v., 75, 105, 166,
182, 189, 214
—, Maria v., 75
Holdorp, zie: v. Holtrop
Holst, graaf v., 152
Holtrop, v., 267
—, H. v., 104, 125, 146
Homelegen, Henrica Aerts v. d., wed.
v. N. v. Ophoven, sr., 64, 214
Hondt, de, 62, 103, 136, 137, 168,
220, 261
—, H. de, 113
—, Renata de, 189
Honselaer, W. v., 59, 60, 274
Hontius O. P., H., 249
Hontsum, Z. v., penit. v. bisd. Antw.,
182, 183
Ho(o)renbee(c)k, v., 31
—, A. v., 246
—, Alleg. v., echtq. v. F. v. Kessel,
123, 127, 129, 149
— O. P., J. v., 19, 28, 295
— M. v., 32, 63, 203, 207, 209,
250, 253
Hoorkens, H., 161, 162
Hoppenbrouwer, 53, 104, 130, 141,
178, 196, 209, 255, 260, 279
Horn(e), v., 199
—, graaf v., 190, 192, 196, 209
—, A. v., 53, 76, 94, 97, 103, 107,
113, 122, 171, 181, 194, 202, 233,
246, 250, 263, 265
—, G. v., 64
—, H. v., 98, 101, 103, 105, 111,
112, 115, 122, 123, 146, 189, 193,
202, 220, 240, 244, 254, 270
—, W. A. v., 45
Hosschius S. J., S., 71
Houbraken, zie: Hoebra(e)ke(n)
Hove, de le, 197
—, Cath. de le, 231, 233
— O. P., F. de le, 71
—, J. Aerts v. d., kan., 190, 217
Hovelmans, M., 98, 117, 127, 129,
168, 172, 173, 204, 215, 241, 248

- Hovelmans, Maria, echtg. v. J. v. Hedichuyzen, 98
 —, Margar., echtg. v. Massony, 241
 Hoybergen O. S. Aug., J. v., 96
 Huberti O. F. M., A., 128, 217
 Husselius, 93
 — O. P., H., 282
 Huygens, C., 48, 276
 Huyn v. Amstenrade, E. H. v., 120, 146, 188, 189, 194, 211—213, 240, 265, 266
 — v. Geleen, graaf, 275
 Huyter, Geertr. de, echtg. v. P. v. Roon, 215

 Immerseel, 256
 —, A. v., 180
 —, C. A. v., 89
 —, W. v., 89, 108, 180, 185, 192
 Ingenuis, J. F., 275
 Isabella Clara Eug., landvoogdes, 17—283 pass., 311, 312
 Iseghem, graaf v., zie: v. Villain
 Isselstijn, kan., 111

 Jacob in den Haemer, 193
 Jacobs (Jacobi), Ant., pr. 262, 263
 Jansen O. Praem., E., past., 93
 Jansenboy O. P., D., 218, 279
 —, J., admiraal, 91
 — O. P., L., 218, 266, 267
 — O. P., N., 124, 125, 137, 160, 218, 279
 Jansenius Prof., C., 121, 134, 140, 142, 180, 234
 Janssen, D. Arnolds, rect., 157
 —, J., past., 244
 Janssen(s) (Hanskens, v. Aerle), J., kan., 127, 216, 252, 273, 278
 Janssens O. P., J., 200
 Jeg(h)ers, A., kap., 263
 —, G., past., 121, 176
 Jensema Carth., M., 124, 146
 Jeude, Barb. de, 101
 Jongh(e), D. de, 68, 142, 209, 215
 —, J. de, 34
 Joos, H., past., 130
 Joosten, 22, 181
 —, W., 22
 Junius, I., 48, 276

 Kelders, L., kan., 62, 154
 Kempen, G. v., pr., 63, 259, 296, 299
 Kerkhove, H. v., past., 246
 Kerkhove, L. v. d., past., 136
 —, Ph. v., 71
 Kersmaker, C., 71
 Kessel, 232
 —, kap., 144
 —, B. v., past., 117, 184, 247, 250
 —, Mr., F. v., 123, 127, 129, 145, 149, 190, 214
 —, J. v., past., 224
 —, L. v., 106, 110
 Kesselaer, J., heer van La Marquette, 51—117 pass., 131—144 pass., 178, 179, 191, 203, 206, 233, 253, 312
 Kesseniet, 246, 247
 Kethulle, L. v., heer v. Rijhoven, 78, 85
 Kevelaer, F., 23, 28, 178
 Keverberg, J. v., 196
 Ki(e)vits, 244
 —, G., 47, 68, 94
 Kinschot, F. v., 42, 52, 54, 61, 65, 72, 82, 91, 135, 141, 143, 179, 237
 Kle(e)ser (Gleser) 46, 47, 59
 Knibbe, P., 142
 Knuyck, 276
 Ko(e)c(k)(x), zie: (de) Cock
 Koeck, ingenieur, 141
 Koela(e)rt, 179, 181
 Kortbemde, zie: Cortbemde
 Krijp, 44, 276
 Kuysten, zie: Cuysten

 Labourlotte, 165
 Ladron, zie: de Guevara
 Laen, v. d., 77
 Laer(e), v. d., 56, 57, 94, 149, 180, 181, 183, 190, 203, 207, 217, 220, 257, 259, 263
 —, F. v. d., 222, 227, 262, 263
 —, Jac. v. d., 51
 —, Joës v. d., 184, 185, 199, 202
 Langonissa (della Ligonessa), F. de, nuntius, 42, 47, 68—275 passim.
 Laguna, J. Br. de, 279
 Lalaing, A. F. de, 183
 —, H. de, heer v. La Moullerie, 84, 180
 Lancelotz O. E. S. A., H., prof., 172
 Landmeter, L., past., 125, 264
 Langecruys, M. v. d., 78
 Lannoy, Cl. de, graaf de la Motterie, 118
 Lapide, G. à, kap.-dek., 191
 Laurentii, L., pleb., 72, 256

- Ledesma O. P., P., 200
 Leefdael, Barb. v., echtg. v. J. v. Gre-
 venbroek, 188, 220
 —, Ph. v., 155, 188
 —, Wybr. v., echtg. v. E. v. Bos-
 huysen, 126, 188, 220
 Leemput(te), v. d., 20, 255
 —, D. v. d., 237, 242, 243, 245, 248,
 261, 263
 —, H. v. d., pleb., 16, 18, 19, 36—
 229 pass., 237, 240, 243, 258—260,
 263, 274, 282, 291—305 pass., 315
 Le(e)rman, zie: v. d. Voort
 Le(e)rs O. P., A., 63, 218, 221, 226,
 227, 295
 Le(e)(u)w, de, 249
 —, D. de, 65, 171, 172
 —, L. Janssen de, 34, 93, 110, 111,
 294
 Leganes, markies de, zie: de Guzman
 Lekkerbeetje, 222
 Lemmens (Lemnius), R., 70, 105
 Leowardinus O. P., R., 156, 249, 256,
 259, 260, 267
 Leppers, L., past., 229
 Lesteens, 180, 243
 —, H., 204
 Lewieter, 78, 144
 Leyten, L., 71
 Leyten(s), J., 70, 98, 105, 146, 153,
 154, 163, 171, 178, 204, 215, 241,
 247, 248, 260, 270
 Li(e)ffertz, J., 199, 203, 224, 225, 256
 Lievens O. S. C., J., 198
 Lion, G. F. de, 53, 279
 Lisens O. F. M., H., 15, 295
 Loch, Chr. v. d., 239
 Lodewijk XIII, koning, 47, 67, 72,
 76, 113, 140, 206, 245, 311
 Loeff, 210, 265, 272
 — v. d. Sloot, B., 20, 22, 28—41 pass.
 —, G., 35, 37, 44
 Loemans O. P., L., 58, 95, 98—100,
 107, 112, 134, 137, 155, 163, 195,
 247, 250, 254, 259
 Lokemans, P., past., 123
 Lommel, L. Hubrechts v., fiscaal v.
 h. bisd., 16—274 passim.
 Loonen O. Praem., J., 200, 270
 Looz-Corswarem, H. comte de, 91
 Loyen, A. Jansen, 104
 Loyers, R. P., 104
 Luipaert O. P., C., 48
 Lynch (Lincaeus) O. P., N., 183
 Lynden, Walburg v., echtg. v. Ph. v.
 Thienen, 59, 60, 80
 Mac-Geoghegan O. P., R., 81
 Maeren, v., zie: Gyssel(s)
 Maes, E., 143, 152
 —, J. B., 152, 178
 Malderus, J., biss., 56, 68, 75—91
 pass., 110, 125—149 pass., 180,
 195, 232, 236, 238, 266
 Ma(e)le, v., 135, 142
 Malpaeus O. P., P., 79, 124, 137, 143
 Malsen, A. v., 87, 281
 —, Anna v., echtg. v. J. K. v. Auber-
 mont, 17
 — O. P., J., 131, 243
 —, Maria v., echtg. v. A. Schetz-
 v. Grobbendonk, 29, 43, 112
 Mandekens, 81
 Mannemaker, 142
 Mansveld, K. v., pr., 237
 Marchant O. F. M., P., 141
 Maret, du, 82
 Maria de S. Alberto O. Carm., 229
 — de S. Bernardo O. Carm., 154,
 157, 264
 Maris, Maria, 68
 Marquet(te), (la), heer van, zie: Kesse-
 laer
 Martini(-ny) O. P., M., secr. v. Opho-
 vius, 94, 150—266 pass., 314
 Martinus O. P., 179
 Masius, G., biss., 256, 310
 Massony, 241
 Mathysen, J., past., 208, 222
 —, Maria, relig., 258
 Maulde, de, 178
 May metten voden, 201
 Maynaert, 92
 Mechelmans, 83, 90
 Medicis, Maria de, 238
 Meer(e), v. d., 190, 202, 253, 254
 —, Cornelia v. d., 106
 — S. J., J. v. d., 295
 Meischner O. P., Chr., 58, 68, 69,
 84, 95, 109, 133, 160, 171, 185,
 230, 231, 239, 281
 Melchiors, J. A., past., 103, 219
 Melis, J., 293
 Melyn, N., 94
 Mens, H., 176
 Mera, de, 56
 Merevoort, M. v., past., 104, 170,
 173, 268

- Merode, B. v., 45, 109, 137, 189, 196, 255, 271
 —, Ph. v., markies, 64, 73, 100, 117, 118, 183, 199, 206, 230
 Merwen O. P., H. v., 48, 234
 Metsius, L., biss., 256
 Meulen, H. v. d., 34, 175, 190, 209, 227, 246
 —, J. v. d., rect., 229, 258
 Meyers, M., kap., 118
 Mexia, Don J. de, 69, 184
 Micault, N., proost, 52, 88, 235
 Michaelis O. Carm., A., 232
 Mierlo, J. (Joosten) v., 79, 80, 101, 104, 112, 168, 174, 190, 211
 —, Truyke v., 257
 Mirabel, markies v., 66, 140
 Miraeus (le Mire), A., kap.-dek., 56, 83, 93, 117, 232
 Moeders, M. Hendrix, past., 276
 Moerentorf, zie: Moretus
 Mol, Ph. de, kap.-dek., 143
 Molerie, le, 57
 Moncada, F. de, markies v. Aytona, 63, 65, 66, 72, 75, 140, 178
 Moni(n)c(x), Beatrix, echtg. v. Fl. v. Eyck, 122, 129
 —, J., rect., 157
 —, R., 228
 Montfoort, J. v., 42—277 passim.
 Moor, R. de, past., 60, 228, 229, 245
 Moors, C., past., 26, 53, 149, 164, 272, 296, 299
 — O. Praem., J., abt, 16—53 pass., 97, 102, 107, 117, 118, 126, 127, 129, 149, 157—160, 164, 196—202 pass., 211—214, 223, 229—242 pass., 250, 251, 253, 272, 273, 275
 —, M., 164
 Morales-Tanares, M. de, 71
 — —, Th. de, 71
 Morelles O. P., C., 75, 105, 127, 133, 147, 270
 Moretus, B., 144
 Moreus, G., rect., 218
 Morgan, K., 48
 Mortagna, 120
 Motterie, de la, zie: de Lannoy
 Mottmannus, G. Th., 275
 Moullerie, la, zie: de Lalaing
 Moy, de, 19, 104, 192, 194
 Moyses, 110, 164, 168, 189, 199, 248, 277
 —, Ant., 191
 — Mr., Araon, 248, 277
 —, P., 191, 195, 203
 Muelder, J. de, 249
 Muelders, P., 157, 254
 Muelen, v. d., zie: v. d. Meulen
 Muelenaer, N., 142
 Müller Ds., J., 279
 Mutsaert(s) O. P., A., 82
 — O. Praem., D., 125, 129, 133, 159, 160
 —, Joā, echtg. v. J. v. d. Velde, 126, 146, 153, 172, 188—227 pass., 242, 244, 250, 270
 —, L., past., 128, 159—161
 Mutznich, A., kan., 206
 Nanning v. Foreest, 41, 44, 45, 195, 276.
 Nassau, Anna v., echtg. v. J. W. v. Brederode, 45
 —, Emilia (v.), 52
 —, M. v., 52
 — Dietz, C. v., 44
 — —, E. C. v., 44
 — —, W. F. v., 44
 — Siegen, J. (G.) v., 21, 231, 239
 — —, W. v., 169
 Ne(e)mius, G., 165, 178, 181
 Neuburg, W. Wolfg., hertog v., 54, 65, 144, 150, 155, 179—203 pass., 224, 225, 237, 257, 270; 272
 Nicolai W., dek.-past., 101, 127, 128, 153, 187, 201, 221, 228, 281
 Niel, R. v., past., 58, 100, 182, 183, 186, 234, 235, 238
 Nieuburch, v., 120
 Nobel, H., 41, 44, 276
 Nonnius Dr., L., 144
 Noyelles, J. de, graaf, 237
 Oetelaer, J., 162
 Oignies, Cl. d', graaf v. Coupigny, 76, 82, 91
 Oisterwijk O. P., G. v., 57
 Olivares, graaf v., zie: de Guzman
 Olijns, J., 88
 Onckel, A. v., 54, 89, 135, 142, 235, 237, 248, 271
 Oostenrijk, Anna v., gemalin v. Lodew. XIII, 206, 311
 Ophove, A. v., 179, 181
 Ophoven, Anna v., 34, 48, 61, 73, 78, 80, 83, 88, 104, 113, 122, 123, 126, 173, 180

- Ophoven, Christina v., 57, 59, 87, 94, 122, 149, 163, 175, 242, 243, 250, 280
 —, Coenr. v., 67, 75, 86, 135, 142, 170, 173
 —, Henrica v., wed. v. J. v. d. Gevel jr., 29, 77, 130, 131, 180, 202, 209, 227
 —, Henr. v., 38, 43, 58, 87, 175, 218, 242
 —, H. v., past., 50, 56, 71, 73, 98, 100, 130, 134, 164, 184, 204, 206, 214, 215
 —, Henr. v., (Nic.zn.) 227
 — O. P., J. v., 60, 97, 122, 130, 135, 151, 155, 156, 170, 189, 228
 —, Maria v., 87, 145
 —, Maria v., echtg. v. G. Roelof(f)s, 87, 90, 94, 131, 180, 187
 —, Mich. v., (Nic.zn.) 202, 209, 227, 247
 —, Nic. v., sr., 29, 64, 115, 131, 202
 —, Nic. v., jr., 209, 253, 257, 263
 Ophovius, Mich., biss., passim.
 Oppels, L., dek.-past., 58, 70, 73, 93—100 pass., 110, 130, 134, 138, 161, 172, 204—206, 231
 Oranje, Fred. H., prins v., 22, 32, 39—67 pass., 74, 92, 128, 168, 185, 219
 Orten gen. de Pottere, Lucr., echtg. v. J. v. d. Gevel sr., 29, 202
 Os, Maria v., wed. v. R. Monnix, 228
 Osch, L. v., pr., 25
 Ossius O. S. Aug., Nic., 103, 108—116 pass., 123, 135, 136, 138, 149—228 pass., 242—271 pass., 282
 Othonis (Ottonis) S. J., G., 47, 63, 197, 202, 217, 295
 Oudart, J., 80
 —, J., past., 59, 167, 177
 — J., heer v. Rixtel, 117, 129, 146, 169, 185, 192, 210, 220, 222, 245, 263, 265
 —, Margar., 80
 Outers (-terus), C., past., 107
 Padro-Pimentel, Don A. de, 57, 232
 Pa(e)p(e), de, 232, 233
 Pallandt, Fl. v., graaf v. Culemborg, 45, 46
 Paltz-Neuburg, v., zie: v. Neuburg
 Paludanus O. F. M., F., 113
 — O. P., Ph., 195, 251, 252, 259
 Papenbroek, M., 80
 Pauli O. P., A., 221, 222
 —, Th., kap., 199, 201, 269
 Paunet, P., biss., 76
 Peckius, bar. v. Boesbeek, 18, 21—23, 40—42, 273
 Peeter, J., 104
 Peeters, Maria, 204
 —, Nys, 67
 —, Sander, 28, 40
 Pelgrom, J., 48, 274
 Pelikingius O. F. M., J., suffr.-biss., 248, 277
 Peroy, de, 47
 Pesser, J. Simonse, 276
 Peters O. S. Brig., F., 136, 275
 Petrus O. P., 51, 94
 Petrus, rentmr. v. Ophovius, 49, 50, 61, 67—92 pass., 101, 102, 106, 112—122 pass., 130, 137—176 pass., 280
 Philippus v. Brussel O. Cap., 92
 Philips IV, koning, 54, 55, 57, 67
 Picanoti, A., 248, 254
 Piersone, 179
 Pietersse, Chr., 215
 Pimentel E., graaf v. Feira, 57, 232
 —, zie: Padro
 Pius IV, paus, 80
 Ploos, A., 94
 Pluchart O. P., C., 209, 217, 282
 Poels, not., 132
 Poirters, C., past., 93
 Polac, 164
 Poll, 260
 Pollaert, Agnes v., priorin, 152, 248, 268
 —, A. v., 152, 196
 —, Elis. v., 268
 Poorters, 66
 Port, Ch. de la, pr. 235
 Portenius Ds., P., 81
 Potter O. F. M., J. de, 295
 Pottere, G., 115
 —, Lucr. de, zie: v. Orten
 Pottey O. P., R., 38, 295
 Praet, J. v., pleb., 95, 177
 Praets O. Praem., G., 73
 Prinetus, N., past., 150, 170, 198, 218, 240, 241
 Prouveur, F., 56

- Pulser, G. de, kan., 106, 107, 187,
 201, 210, 247
 Pussens (-senius) O. P., J., 78, 93,
 94, 243
 Puteanus O. P., A., 100
 —, E., 181
 Pijnappel, A., 60
 —, M., 23, 36

 Quaclays, A. Franssen, 179, 181
 Questius Mr., A., 64
 Quin(c)ker (-kerus), S., biss., 62, 141,
 236

 Raes, 261, 264
 Ravensteyn, E. v., off. v. bisd., 35,
 60, 62, 96, 109, 138, 156, 239—
 272 pass., 293, 294
 Reginaldus O. P., 184, 278
 Remond, Fl. de, 255
 Renesse, R. v., graaf v. Warfuzee,
 54, 63, 82, 116, 141
 — v. d. Aa, Margar. v., 144
 Reuschenberg, Agnes v., relig., 114,
 260
 —, Anna M. v., echtg. v. A. v. Cor-
 tenbach, 114, 138, 174, 241
 —, E. v., 114
 Rhodanus, B., past., 150, 198, 224,
 225, 237, 256, 275
 Ribaucourt, v., zie: v. Aubermont
 Richelieu, de, kard., 47, 72
 Richoysen, 177
 Ridderspoors, 235
 Ridolfi O. P., N., gen., 89, 91, 133,
 152, 198, 270
 Riet, 60
 Roberti O. Praem., J., abt. 171
 Rockox, N., 69
 Rodoan, Jac. de, echtg. v. J. v. Cou-
 denhove, 111, 219
 Rodriguez v. Evora, S., baron v.
 Rodes, 144
 Roelants, 83, 138
 —, J. B., 90
 —, J., 51, 63, 66, 72, 77, 91, 139,
 177, 233, 237, 238
 Roelof(fs), G., 87, 111, 115, 127, 130,
 131, 180, 184, 187, 190, 192, 197—
 199, 202, 216, 223, 227, 253,
 255, 263
 Rogiers, Maria, relig., 48, 250
 Rombouts, J., pr., 154
 — Dr., R., 25, 146, 153, 154, 162

 Romoldus, 63
 — O. F. M., 172, 173
 Ronceau, A. de, 24, 41
 Rooden, v., 235
 Roon O. Carm., Jac. v., 215, 229, 277
 —, P. v., 215
 Ro(o)se (Rosa), P., 52, 141, 143, 236
 Roosmael, J. v., 20
 Roosmaelen, H. Aertsen v., 265
 Rovenius, Ph., vic. apost., 38, 68,
 87, 107, 113
 Roy, A. de (v.) (le), kan., 111, 165,
 278
 —, Ch. le, 54, 115
 —, Diliانا de, 105
 —, G. v. (de), pr., 97, 111, 165, 278
 —, J. le, 54, 115
 —, Joã de, 105
 —, Maria le, 94
 —, Ph. le, 70, 82
 Roymans, A., past., 269
 —, J., past., 249, 252
 —, L., past., 252
 Rubens, P. P., 173, 181, 183, 192,
 194, 235, 237, 238
 Rudolphi, G., kap., 123
 — O. P., J., 254, 256
 Ruee, le, 182
 Rupe O. P., A. de, 166
 Rutgeri A., pr., 263
 Ruth, 281
 Ruys, 61, 77
 Ruyschenberg, D. St. v., comm., 121,
 146
 Ryckel, J. G. v., abt. 244, 247, 276
 —, W. v., kan., 62, 159
 Ryder (-der(i)us) O. P., J. 72, 96—
 129 pass., 149, 152, 165—172 pass.,
 186—229 pass., 240—270 pass.,
 299, 314
 Rye, Cl. de, baron v. Balançon, 67, 77
 Ryhoven, v., zie: v. Kethulle
 Rysinghen O. P., G. v., 106, 278
 Ryswyck, J. v., 60, 61, 63
 Ryt, W. v. d., heer v. Broechem, 40,
 45, 49, 85, 183, 276

 Saepius, 119
 Saggie, le, 204, 209, 276
 Sanchez O. Carm., A., zie: Barnabas
 —, Th., 166
 Sangmeesters, Mayke, 109
 Santecroys (à S. Cruce), zie: Mac-
 Geoghegan

- Santen, G. v., 44, 317
 Santwyck, J. v., 279
 Sassi, F. M., pr., 104
 Scheenkens, A., pr., 63, 296
 —, J., kap., 157
 Scheffers, 175
 —, J. Janssen, 17, 56
 Schetz v. Grobbendonk, A., *gouv.*,
 16—43 pass., 52, 55, 61, 63, 67,
 82, 109, 112, 117, 135, 143, 198,
 232, 272—274
 — —, G., 65
 — —, I. A., 29
 Schilders, G., kap., 281
 —, S., kan., 159
 —, W., 159, 276
 Scholiers, 164
 Schoonhoven, M. (v.), 43, 145, 232
 Schott S. J., A., 66
 —, Anna, 66
 —, Maria, 66
 Schriek O. P., W. v., 166, 169, 247
 Schwartzenberg, Anna v., *echtq. v.*
 E. v. Reuschenberg, 114
 Schyndelius, C., pr., 63
 —, L., pr., 201
 Seegers O. Praem., R., past., 60, 159
 Seissemakers O. S. Aug., H., prior,
 24, 39, 110, 111, 114, 118, 136,
 153—173 pass., 190—207 pass.,
 241—260 pass., 300
 Senheim O. P., O., 75, 76
 Septius, M., past., 228, 252
 Servaes, J. Aertse, 104
 Servatii O. P., F., 93, 119, 120, 270
 S(e)ynen (Simonis), H., pr., 61, 71, 116
 Siardus O. Praem., J., 71
 Siberg, J. F. v., *comm. v. Pitzemburg*,
 51, 66, 78, 139
 Silvius O. Praem., J. B., 69
 Simon, *subreg. Sem.*, 70, 71, 74
 Simons O. S. Brig., J., 147, 158, 251,
 303—305
 Smeyers, L., pr., 18, 20, 23, 33, 40,
 58—70 pass., 78, 110, 118, 127—
 173 pass., 201—214 pass., 257,
 261, 271, 273, 282
 Smits, J. Petri, past., 252, 271
 Soerendonk, (v.), *zie: (v.) Zoerendonk*
 Soermont, *zie: Suermont*
 Solms, Amalia v., *gemalin v. F. H.*
 v. Oranje, 45, 46, 49, 145, 152
 So(o)meren Mr., G. v., 35, 38, 52
 —, Magdal. v., 109
 Someren (-rens) O. P., G. (v.), prior
 17, 28, 39, 113
 So(o)mers, 305
 —, B., 104
 — O. Praem., B., 107
 —, H., 40
 —, W., 108
 — Hendrix, H., 104
 Son Mr., v., 275
 Sonnius O. S. Willh., prior, 112
 Sousius, *zie: Zoes(ius)*
 Spina, Ph. de, 161
 Spinola, A., markies, 287
 Spirincx, N., past., 155, 169, 244
 Sprons(e), 44, 47, 276
 Statenbroek, v., 53, 146
 —, R. v., 231—234, 236, 265
 —, Th. v., 32, 33, 44, 231, 233
 Stakenburg, v., 146
 Stalpaert, 90, 118
 Stalpaerts O. Praem., A., abt, 50, 51,
 53, 275
 Stalijns, L., past., 108, 276
 Stappaert O. P., J., 163
 —, W., *rect.*, 148, 161, 174, 191,
 260, 261
 Stappaert(s), J., 149, 152, 162, 165,
 166, 171, 185, 198, 209, 214, 223,
 244, 261
 Steeland, Gregoria (v.), 68, 77, 83,
 161, 190, 195, 209, 212, 215, 271
 Steenhuy(s)en, W. (v.), 55, 60; 88,
 93, 196, 209, 237, 255
 Steens, *zie: Lesteens*
 Steg(h)en, G. v. d., 161, 174, 191, 261
 —, Joā v. d., *priorin*, 159, 160
 —, J. v. d., sr., 159
 —, J. v. d., jr., 159, 160
 Sterre, C. Pallas v. d., *vic.-gen.*, 38,
 62, 83, 105, 106, 108, 123, 129,
 154—258 pass., 281, 294—306
 pass., 314
 — O. Praem., J. Chr. v. d., abt, 50,
 69, 70, 93, 171, 178, 179, 231,
 232, 234, 239
 —, Margar., *relig.*, 103
 Steur O. P., A., 181
 Stockelmans, *rect.*, 63
 Strengen, Mecht., *relig.*, 33, 48
 Strickerius, M., *proost*, 69
 Stricken, Th., *dek.-past.*, 98, 107, 109,
 113, 169, 170, 189, 199, 200, 228,
 247, 255, 256, 263, 266, 267, 278,
 281

- Stromps(e), 45, 46, 49
 Strybos O. P., H., 96
 Suermont, 135, 190, 199, 240, 297
 —, Isab., echtg. v. H. v. Horne, 98,
 101, 103, 105, 115, 122, 123, 146,
 220, 240, 244, 254, 270
 Suys, Margar., echtg. v. A. v. d.
 Duyn(en), 48, 55, 77
 Swertius, P., kan., 19, 104, 192, 194
 —, R., pleb., 82, 106, 148, 180
 Swieten O. P., E. (v.), 234, 235
 Sylvius, zie: Silvius
 Silvoerts Mr., 49
 Synen, zie: Seynen

 Taes, 176
 Ta(e)terbee(c)(k), 54, 57, 68, 77, 78,
 108, 117, 129, 135, 145—154 pass.,
 162—180 pass., 190—196 pass.,
 216, 217, 240, 259
 —, weduwe, zie: I. v. d. Broeck
 —, Anna, 164, 259
 —, Cath., 271
 —, Judith, 162, 176, 189, 198, 246
 —, M., 127
 —, W., 49, 50, 66, 108, 114, 115,
 144, 150, 152, 183, 239—248 pass.,
 254, 255, 257
 Tassé, J. Joannis, past., 98, 99, 204
 Tassis, A. de, kan., 180
 Taye, Ph., baron v. Wemmel, 219,
 228, 230
 Tempelaers, Leonora, echtg. v. H. Ver-
 vloet, 247, 264
 Terbant, 83, 87
 Tercuylen, 67
 Thibault, J., 275, 291
 T(h)ienen, Ph. v., comm. v. 's Bosch,
 47—49, 59, 60, 62, 92, 122, 135,
 240, 276
 —, Ph. v., gouv. v. Steenberg, 240
 Tielemans, A., 104
 Tielleman, 192
 Tilly, J. Tserclaes v., 93, 219, 220,
 246, 259
 Timmermans, J., past., 165, 168, 246,
 313
 Tinner, S., 75, 172, 180, 182, 189
 Tipoots, zie: Typoets
 Trasegnies, graaf de, 15
 Triest, A., biss., 140, 236
 Tucher, 56
 —, R., 56, 144, 254
 Tulden, J. v., 141, 260

 Tulden, R., pr., 63, 296, 299
 Tulder O. Praem, G. v., 95
 Turnhout, J. v., 142
 Typoets, 174
 —, J., pr., 37, 63, 89, 290
 —, Mr., G., 89, 178, 227

 Uffels, Sib. v., wed. v. P. C. Cheu(w)s,
 49, 67, 81, 131, 254
 Uppens, 181
 Urbanus VIII, paus, 47, 136, 291
 Uwens, 64, 141

 Valentijns O. Praem., M., abt, 70,
 132, 213
 Valle, M. de, 275
 Vallejo O. P., H., 238
 Valx, M., past., 165, 168, 187, 191,
 199, 201, 210
 Vannius, zie: Fannius
 Varick, H. v., markgr., 78, 83
 —, N. v., markgr., 83, 183, 231,
 235
 Varix O. P., J., 131, 184
 Varlenius, O., pr., 256, 270, 272
 Vehlen, Maria v., echtg. v. A. v. Cor-
 tenbach, 138
 Velasco, N., 63
 Velde, v. d., 89
 — (Velt), A. v. d., pr., 296, 299
 —, B. v. d., 196, 209, 255, 260
 —, G. v. d., griff., 20, 38, 178
 —, J. v. d., pens., 20—41 pass., 91,
 194, 212, 273
 —, J. v. d., schout, 121, 126, 153,
 163, 172, 189—208 pass., 216—
 229 pass., 240—270 pass.
 Ven, J. Janszn v. d., 35
 Vendôme, C. v., hertog, 204
 Venne, H. v. d., kan., 278
 —, N. v. d., 163
 Verbra(ec)ke(n) O. Praem., Th., abt,
 69—75 pass., 82, 95—101 pass.,
 130—148 pass., 171, 185, 196, 206,
 230, 281
 Vercamp O. P., H., 110
 Vercuylen, J., 33, 44, 56
 Verdonk, G., past., 64, 281
 —, G., kap., 161, 266
 Ver(ry)eycken, L. F., audiercier, 52,
 72, 141, 171, 172, 227
 Verhagen, H., pr., 123
 Verhaegen, 78
 Verhaeren, J., past., 139, 141

- Verhey(d)en, 32, 145, 186, 190, 193, 243, 259
 —, H., 189
 —, Joris (Georg.), 60, 90, 189, 244, 251, 263
 Verheyden O. P., A., 113, 126, 163, 260
 Verhoeven, J. Henrici, vic., 255
 Verjuys, A., 220
 Verlinden, Barb., 206
 Verschuren, 205, 221
 Verste(e)g(h)en, zie: v. d. Steg(h)en
 Vervelsfoort O. Praem., P., past., 59, 95, 167, 257, 258
 Vervloet, H., 247, 264
 Verwijnen O. P., Th., 87, 106, 107, 281
 Vianen Mr., v., 276
 —, Cath. v., 276
 —, Cornelia v., 276
 Villain, Ph. Lamoraël v., graaf v. Iseghem, 51, 141
 Villers, de, 44
 Viron, 281
 Vlierden, G. v., kan., 35, 62, 197, 268
 Vloers O. P., P., 83
 Vloots, J., 116, 117, 306
 Vlijmen, W. v., 249
 Voetius Ds., G., 71, 114, 155, 180, 234, 255
 Vo(o)rne Mr., R. v., 21—44 pass., 48, 115, 129
 Voort, D. v. d., gen. Le(e)rmans, kap.-dek., 56, 58, 94, 95, 142, 180, 184, 231
 —, N. v. d., kan., 106, 247, 252
 Vormers, A., pr., 63, 296, 299
 Vos, Anna, priorin, 159
 —, L., past., 211
 Vossius, H., kan., 35, 38, 200, 226, 234, 295
 Vranck, 183
 Vrancken, zie: Francken
 Vranken, 248
 Vranx, 56, 66, 68, 103, 112, 122, 137, 171, 183, 201, 217, 231, 239
 —, Christina, 222
 — O. P., C., 107
 —, Maria, 43—61 pass., 70—271 pass., 280
 —, Petronella, 51, 74, 105, 131, 135, 152, 254, 157, 163, 196
 Waaiër, P. de, past., 136
 Wachtelaer, I., 197, 216
 Wachtendonk, J. v., 141
 Wallenstein, 275
 Walravens, B., past., 85, 86, 88, 105, 126, 127, 131, 133, 187, 188, 247
 Warfuzee, zie: R. v. Renesse
 Wassenberch, J. Willemsen v. (d.), pr., 112
 Wassenberg, W. v., 185
 Weeg(h)en Dr., J. v. d., 34, 61
 We(e)rd(-enus), J. (v.), pr., 53, 65—78 pass., 88, 143, 147, 150, 168, 169, 186—193 pass., 200, 201, 210, 251, 259—270 pass., 296, 299
 We(e)rt, N. de, 260
 Weert, S. v., 42
 Wellemans O. F. M., F., 63, 295
 Werden, 114
 Wermond, M. v., 26
 Werpen O. Praem., C., past., 255
 Werve, C. J. Coene v. d., 179, 181
 Wesenbeek, A. v., 92
 Wetfelt, L., 21, 30
 Weijden, H. v. d., past., 310
 Weyms, M., pr., 66
 Wichmans O. Praem., A., past., 103—109 pass., 122, 125, 148—170 pass., 191, 194, 198, 220, 221, 229—266 pass., 310
 Willebrorts, C., 276
 Willems, F. A., 110
 —, J., 71
 Willemse, A., kan., 262
 —, J., 146, 162, 249
 Winckels O. S. Brig., E., 250
 Wissebrugge, 80
 Wissekerke, 185
 —, Ph. v., 54, 78, 231, 242
 Wit, M. Hendriks de, 255
 Witt(e), de, 44, 276
 Witte, de, 20
 —, G. de, 84
 Wittenhorst, W. W. v., 203, 231, 275, 282
 Witthem, Honorine v., gravin v. Megen, 64, 65, 73, 78, 97, 111
 Woestijne O. P., P. v. d., prov., 52, 72, 87, 113, 124, 172, 281
 Wolsac, 49, 317
 Worsley, G., 184
 Wouwer (-erius), J. (v. d.), 51, 53, 54, 72, 88, 93, 135, 178, 238

- Wouwere de Quenast, Maria v. d.,
 echtg. v. J. K. de la Faille, 232
 Wylick O. S. Birg., Helena v., abdis,
 97, 210
 Wynans, 145
 Wynants, J., past., 53
 —, P., 133
 Ximenez, E., 248, 254, 255
 — O. P., Ph. D., 89, 90
 — v. Aragon, echtg. v. S. Rodri-
 guez v. Evora, 144
 Ze(e)gers, Th., kan., 252
 Zeylberch, Th. v. d., rect., 310
 Zoelen, v., 260
 Zoerendonk, H. v., 33
 —, M. v., kan., 35, 62, 126, 136,
 156, 296
 —, Ph. v., kan., 35, 62, 108, 125,
 156, 182, 183
 Zoes (-ius), N., biss., 102, 138, 149,
 150, 160, 178, 223, 252, 262, 267,
 295
 Zomers, H. Gerrits, 104
 Zöteren, v., zie: Christophori
 Zylius S. J., O., 168
 Zype (-peus), F. (v. d.), aartsdiak.,
 91, 93, 144, 182, 183, 232
-

Register van Plaatsnamen.

- Aarle, 97, 98, 210
 —, past., zie: J. Mathijssen
 Aartselaer, 191
 Aerschot, hertog v., zie: Ph. K. v. AreMBERG
 Affligem, abdij, 84, 88, 235
 Aken, 118—120, 212, 213
 Aldenbiesen, zie: Bilsen
 Alem, 154, 158, 159
 Anderlecht, 142
 Antwerpen, 56—58, 66—69, 75—94 pass., 143—145, 176, 180—194, 231—239 pass., 265, 279
 —, Carmelieten (-tessen), 57, 134, 144, 147, 154, 253
 —, Dominicanen, 47, 79, 83—85, 269, 280
 —, broederschappen, 182, 183, 309
 —, biss., zie: J. Malderus
 —, aartsdiak., zie: F. v. de Zype
 —, kap.-dek., zie: A. Miraeus
 —, abt v. St. Michiel, zie: J. Chr. v. d. Sterre
 —, prior O. P., zie: J. Boucquet
 Arendonk, 75, 214, 255
 Asten, 101, 109, 189, 269—271
 —, dek.-past., zie: Th. Stricken
 —, heer, zie: B. v. Merode
 Averbode, abdij, 132, 213
 —, abt, zie: M. Valentijns
- Baest**, zie: Oostelbeers
 Bakel, 172, 255
 Bavel, 80
 Beek, 228
 Beerlingen, 207
 Beers, 59, 67, 220
 Bell, 204, 214, 287
 —, past., zie: H. v. Ophoven
 Bergeik, 192, 197, 207, 216, 260
 —, dek.-past., zie: P. Balenus
 Berlicum, 219, 229, 251
 —, dek.-past., zie: P. v. d. Dael(e)
 —, Middelrode, 202, 251
 Berne, abdij, 97, 157, 158, 201, 202, 223, 225, 226
 —, abt, zie: J. Moors
 Best, 163
 Beveren, 81
 Bilsen, klooster, 211, 212
- Bilsen, commanderij v. Aldenbiesen, 120, 211—213
 —, prov. commandeur v. Aldenbiesen, zie: Huyn v. Amstenrade
 Blaarthem, 97, 135, 161
 Bladel, 278
 Boekel, 244
 Bommel, zie: Zaltbommel
 Bornem, abdij, 235
 Bourbourg, klooster, 277
 Boxtel, 52, 59, 64, 65, 67, 71, 73, 93, 281
 —, Dominicanen, 89, 96, 106, 113, 172
 —, kapittel, 98, 111, 114, 168, 172, 278
 —, kap.-dek., zie: P. de Bresser
 Brabant, kanselier, zie: F. v. Boisschot
 Braine-le-Chateau, 257
 Breda, 159, 160, 164
 Bree, 118
 Brugge, 46, 48, 53, 56, 170, 173, 219, 220, 282
 — biss., zie: S. Quin(c)ker
 Brussel, 51—56, 63—66, 75—77, 88, 89, 139—143, 177—179, 232—238
 —, Dominicanen, 124, 137, 143
 —, Nuntius Apost., zie: F. de Lagonissa
 Budel, 121, 176, 211, 261, 263, 264, 266, 275
 Burtscheid, 119
- Casteren, 74
 Chaam, 126, 177
 Chiapa, 92
 Cors(t)endonk, zie: Korsendonk
 Croy, 80, 125
- Dendermonde, 236
 Desschel, 170, 211
 Deurne, 269
 Deursen, 224
 Dielegem, abt, zie: J. B. de Haseler
 Diessen, 102, 246
 Dilbeek, 53
 Dinther, 157, 202
 —, past., zie: A. A. Beyss
 Dommelen, klooster, 208, 271
 Douai, 143, 165, 209
 Drunen, 53, 156, 249

- Duffel, 51
 Dungen (Den-) 108
 —, Eikendonk, 102, 148, 149, 265, 277
 Edegem, 232
 Eersel, 166, 167, 249
 —, past., zie: J. Roymans
 Eindhoven, 21, 30, 34, 52, 117, 145, 149, 152, 161, 165, 168, 169, 171, 178, 198, 204, 208, 209, 223, 229, 260
 —, kapittel, 207, 209, 217
 —, Marienhage, zie: Woensel
 —, dek.-past., zie: A. Colen
 —, kap.-dek., zie: M. Gerardi
 —, drossaard, zie: M. Hovelmans
 —, schout, zie: J. Leyten(s)
 Emmerik, 150
 —, fraterhuis, 199, 200
 Empel, 123, 197, 249, 307
 —, past., zie: P. de Greve
 Engelen, 249, 274
 Erp, 153, 271
 —, past., zie: J. P. Smits
 Etten, 252
 Gastel, 123
 Geel, 58, 70, 73, 96, 98—100, 138, 161, 204—206, 207, 223, 231, 294
 —, kapittel, 100, 197
 —, dek.-past., zie: L. Oppels
 —, Larum, 58, 70, 73
 Geertruidenberg, 56
 —, Catharinadaal, 153
 Geffen, 265
 Geldrop, 76, 88, 97—271 pass.
 —, kerk, 103, 110
 —, kasteel, 103, 112, 113, 157, 211, 214
 —, past., zie: H. de Bye
 —, kap., zie: Ger. v. Eyck
 —, heer, zie: A. v. Horne
 —, schout, zie: J. v. d. Velde
 Gemert, 125, 146, 189, 198, 218, 240, 241, 265
 —, past., zie: N. Prinetijs
 Gemonde, 168
 —, past., zie: J. Timmermans
 Gent, 108
 —, biss., zie: A. Triest
 Gerwen, past., zie: J. Bernaerts
 —, kap., zie: H. Goyaerts
 Gilles (St.-), abdij Zwijvik, 236
 Gilze, 80
 Gruitrode, commanderij, 118, 121, 211
 —, commandeur, zie: v. Frentz
 Gulpen, 118, 120, 212, 213
 Haaren, 226, 274
 Hamburg, 279
 Hamme, 236, 259
 Hamont, 118
 Handel, 218, 240
 Hapert, 74, 130, 151, 160, 164, 178, 197, 249, 255, 256, 262
 Haren, 184
 —, past., zie: Chr. v. Hauthem
 Hasselt, 213
 Heesbeen, 144
 Heeswijk, 52
 —, abdij, zie: Berne
 —, drossaard, zie: J. v. Hedichuyzen
 Heeze, 105, 151
 —, past., zie: J. Fabri
 —, schout, zie: J. Gerardi
 Helmond, 107, 113, 114, 126, 174, 189, 266
 —, kerk, 174
 —, abdij Binderen, 113, 114
 —, heer, zie: A. v. Cortenbach sr.
 Helvoirt, 158, 159
 Hemiksem, St. Bernardsabdij, 89
 Herenthals, 63
 Herkenrode, abdij, 109
 Herpen, past., zie: J. v. Aer
 's Hertogenbosch, 15—49, 59, 60, 62, 63, 272—'75, 282—291, 293—308, 311, 312, 314, 315
 —, St. Janskerk, 16, 29, 30, 32, 37, 44
 —, St. Annakapel, 37, 38, 41
 —, St. Corneliuskapel, 286
 —, kerkschat v. St. Jan, 42, 43, 49, 71, 80, 82, 84—86, 88—91, 93—96, 128, 190, 277, 278
 —, wonderbeeld v. O. L. Vrouw, 80, 81, 83, 89, 92, 99, 103, 179, 233
 —, kapittel, 16, 37, 38
 —, Arme Fraterhuis, 102
 —, Capucijnen, 20, 25, 59, 217
 —, Carthuizers, 59
 —, Dominicanen, 15, 21, 28—31, 79, 89, 222
 —, Jezuiten, 31, 32
 —, Kruisheeren, 20, 22, 198, 200

- 's-Hertogenbosch, Norbertijnen van Berne, 16, 45
 —, Wilhelmieten (Baseldonk), 39, 147, 193
 —, vrouwenkloosters, 194, 195, 206, 208, 226, 247, 251, 253, 297—300, 306, 307, 311, 312, 314
 —, achter de Tolbrug, 30, 33, 48, 188, 227
 —, Annaburg, 31, 32
 —, Bethanië (Windmolenberg), 258, 259
 —, Carmelietessen (Teresianen), 37, 48, 59, 124—126, 134, 136, 137, 147, 154, 176, 182, 193, 195, 200, 226, 234, 238, 240, 243—247, 251—253, 259, 264, 265, 270, 271, 277, 290
 —, St. Geertruide-klooster, 24, 32, 35, 48, 251, 258, 276
 —, Uilenburg (Marienburg), 25, 35, 41, 148, 186, 187, 213, 226, 297
 —, Zusters v. Orthen 21, 30
 —, Zwartzusters, 59, 60
 —, Gasthuis, 21, 26, 163, 307
 —, H. Geesttafel, 21, 28, 60
 —, Weeshuis, 62, 89—92, 96, 103
 —, L.-Vrouw-Broederschap, 60, 121
 —, Veertig-urengebed, 37
 —, Seminarie, 61, 102, 151, 152, 208, 263
 —, school en catechismus, 68, 107, 108, 113, 127, 130, 155, 162, 201, 252, 305, 308
 —, aartsdiak., zie: F. v. G(h)estel
 —, kap.-dek., zie: J. Hermans
 —, officiaal, zie: E. v. Ravenstein
 —, vic.-gen., zie: C. Pallas v. d. Sterre
 —, prior O. P., zie: G. (v.) Someren (-rens)
 Heusden, 61, 68, 107
 Hilvarenbeek, 49, 63, 96, 159, 281
 —, kerk, 61
 —, kapittel, 206
 —, kap.-dek., zie: Chr. Cauthals
 —, past., zie: G. v. Grinsfen
 Hintham, 22, 62
 Hoesselt, 120
 Hoogeloon, 74, 78, 92, 98, 130, 132, 151, 160, 178, 194, 249, 255, 262
 Hoogstraten, 67
 Hoodonk, zie: Nederwetten
 Huisseling, 222
 Jutland, 275
 Kalkar, Dominicanen, 163, 167
 Kamerijk, 162
 —, aartsbiss., zie: F. v. d. Burch
 Keulen, Bossche Carmelietessen, 124—126, 136, 137, 147, 174, 176, 182, 188, 193, 195, 197, 200, 243, 246
 Korsendonk, 71, 96, 115, 147, 242
 Kortessem, kapittel, 168, 190, 191
 Koudewater, zie: Rosmalen
 Kranendonk, drossaard, zie: M. Hovelmans
 Larum, zie: Geel
 Leende, 126, 193
 —, past., zie: J. J. v. d. Broeck
 —, schout, zie: J. Gerardi
 —, Leender-Strijp, 116
 Leuven, klooster Bethlehem, 210
 —, St. Willebrorduscollege, 280
 Lier, 50, 51, 58, 63, 69, 75, 78, 94, 95, 134, 138, 145, 177, 184, 185, 214, 239, 247, 264, 276
 —, kap.-dek., zie: D. v. d. Voort
 —, pleb., zie: J. v. Praet
 —, vic. O. P., zie: Chr. Meischner
 Lierop, 111, 112, 171, 172, 200, 208
 Lieshout, 136
 Lith, 158
 Loon-op-Zand, past., zie: B. v. Kessel
 Loosbroek, 157
 Luik, St. Jacobsabdij, 192
 Luiksgestel, 192, 197
 Maagdenburg, 69, 220
 Maaseik, Capucijnen, 268
 —, Bossche Kruisheeren, 200
 Maastricht, 70, 118, 120, 163, 167, 212
 Maren, 245, 246, 313, 314
 Mechelen, 51, 63, 66, 77, 138, 139, 177, 233
 —, aartsbiss., zie: Jac. Boonen
 —, comm. v. Pitzemburg, zie: J. F. v. Siberg
 Mechelen a. d. Maas, 88
 Meerbeek, past., zie: R. v. Niel
 Megen, 155, 184
 —, gravin v., zie: H. v. Witthem
 Metz, 198
 Meyel, 170
 Michiels-Gestel (St.-), 245, 256, 270, 272

- Michiels-Gestel (St.-), Nieuw-Herlaer, 60
 Middelbeers, 167
 —, Molenbroek, 219, 260
 —, past., zie: J. Oudart
 Middelburg, 125, 152
 Middelrode, zie: Berlicum
 Mierde, 96
 Mierlo, 80, 109, 146, 161, 165, 166, 261, 266
 —, apostelhuis, 161, 174, 261
 —, past., zie: A. Wichmans
 —, heer, zie: J. v. Grevenbroek
 —, rect. v. apostelhuis, zie: W. Stappaert
 —, Hout, 101
 Milleghem, 204
 —, past., zie: J. J. Tassé
 Moergestel, 95, 96, 202, 216
 Molenbroek, zie: Middelbeers
 Moll, 101, 130, 193
 Munster, abt O. S. B., 213
 Munster-Bilsen, abdij, 121

 Namèche, 241
 Nederweert, 263
 Nederwetten, priorij Hooionk, 152, 248
 Nieuwkuik 53, 87, 106, 156, 281
 Ninoven, abdij, 235
 Nistelrode, 196
 Nuenen, 152, 195, 196
 —, heer, zie: Fl. v. Eyck
 —, Zoeterbeek, 32, 47, 105, 111, 116, 217, 234, 297, 304
 —, priorin v. Zoeterbeek, zie: Petra v. Berckel
 Nuland, 265

 Oedenrode (St.-), 80, 106, 136, 146, 216, 218, 247
 —, dek.-past., zie: W. Nicolai
 —, schout, zie: M. v. Gerwen
 Oerle, 166
 Oirschot, 74, 153, 267
 —, kapittel, 142, 153, 237, 246, 266
 —, kap.-dek., zie: A. Bax v. Baerland
 Oisterwijk, 103, 159
 —, Catharinaberg, 103, 112, 154, 156, 159
 Ommel, 109, 145, 154, 310, 311
 —, rect. (past.), zie: J. v. d. Boomen
 Onsenoort, 87, 281

 Oostelbeers, 95, 96, 167, 257, 258
 —, de Baest, 64, 141
 —, past., zie: P. Vervelsfoort
 Oosterhout, 126, 177, 187
 Orthen, 60, 306
 Oss, 96, 127, 228
 —, past., zie M. Septius
 Oudenbosch, 177
 Oudergem, Dominicanessen, 54, 139, 153
 Ouwegem, 235

 Peelland, schout, zie: M. v. Gerwen
 Peer, klooster, 248
 Peeterssem, 118
 Poppel, 144, 151, 161
 —, past., zie: L. Mutsaerts
 Postel, abdij, 50, 59, 74, 96—98, 101, 115, 130, 134, 138, 145, 159, 176, 185, 214, 239
 —, armenspijnden, 204, 214
 —, abt, zie: J. du Chesne
 —, provisor, zie: C. S. v. Boesdonk
 Princenhage, 80

 Ravenstein, 144, 150; 169, 185, 186, 189, 196, 198, 203, 222—225, 238, 270, 272, 279, 287
 —, Dominicanenschool, 155, 179, 189, 191, 193
 —, past., zie: B. Rhodanus
 Rethi, 96, 125
 Riethoven, 220, 260
 Rixtel, 114, 220, 222
 —, heer, zie: J. Oudart
 Roermond, abdij O. L. Vr.-Munster, 114
 Rosmalen, 123
 —, Koudewater, 44, 61, 97, 115, 136, 147, 157, 158, 210, 250, 251, 304, 305
 Rotterdam, 276
 Rumpst, 289

 Sammel, 223, 231
 —, past., zie: J. Bertels
 Scherpenheuvel, 132, 213, 267, 271
 Schoten, 47, 94, 232
 Schijndel, 22, 161, 198, 263
 Siersdorf, commanderie, 146
 Sittard, 209
 Soeterbeek, zie: Nuenen
 Son, 197, 199, 201, 210, 269
 —, past., zie: J. Fabri en M. Valx

- Steensel, 136, 137
 Stiphout, 199
 Stratum, 117, 127, 145, 146, 149,
 150, 152, 172, 173, 198, 268, 269
 —, past., zie: M. v. Merevoort
 Strijp, 112
- T**
 Tempsche, 108, 276
 Ténériffe, 221
 Thorn, abdij, 80
 Tiel, 172
 Tilburg, 78, 81, 219, 281, 315, 316
 —, past., zie: A. (v.) Eyndhouts
 Tongelre, 111
 —, past., zie: J. A. Melchiors
 Tongerlo, abdij, 50, 57, 58, 69—75,
 95, 96, 100, 101, 115, 130—134,
 138, 145, 177, 185, 206, 207, 213,
 230
 —, abt, zie: Th. Verbra(ec)ke(n)
 Truiden (St.-), abdij, 158
 Turnhout, 82, 87, 92, 94
- U**
 Uden, 155, 169, 244
 —, past., zie: N. Spirincx
 Udenhout, 49, 156, 172
- V**
 Valkenswaard, 116
 Veghel, 152, 153, 157, 166
 —, past., zie: J. Hoebra(e)ke(n)
 Veldhoven, 93, 220, 260
 Vlijmen, 274
 Vucht, 22, 60, 228, 229, 268
 —, Capucijnen, 217
- W**
 Waalre, 116, 229
 Waalwijk, 60, 159
 —, Nazareth, 157—159
 Waarloos, 82
 Weelde, 144
 Weert, 203
 —, Franciscanen, 128
 Welle, 235
 Wemmel, baron v., zie: Ph. Taye
 Wesel, 25
 Westelbeers, 59, 167, 177
 Westerhoven, 108, 249
 Westerlo, 230
 —, markies (heer), zie: Ph. v. Merode
 Wichelen, 236
 Willebroek, 89, 143
 Woensel, Marienhage, 24, 98, 111,
 192, 208
 —, prior v. Marienhage, zie: H. Seis-
 semakers
 Wortel, 110
 Woudrichem, 22
 Wijk, 190, 192, 196
- X**
 Xanten, 215, 268, 316
- Z**
 Zaltbommel, 68, 107
 Zeeland, 244, 268
 Zeelem, Carthuizers, 213
 Zevenbergen, 139, 141, 194, 197,
 216, 282
 Zoeterbeek, zie: Nuenen

Register van Zaken.

- Aanslag v. kerkgoederen in de Meierij v. 's Bosch, 65, 123, 128, 151, 223
 Arminianen contra Gomaristen, 90, 155, 165
 Astrologisch instituut der Dominicanen in Spanje, 278
- Begraafplaats van een ketter, 126
 Begijnhoven, lofschrift van Ophovius, 244, 247
 Beleg en inname van Den Bosch in 1629, 15—44, 54, 55, 57, 61, 82, 103, 108, 109, 112, 117, 119, 135, 173, 181, 193, 198, 272—275, 288, 289
- Boeken en handschriften: Brabantia Mariana 122, 264, 267; Hist. Mirac. B. M. Sylv. 167, 168; boekje over de L. Vrouw van Ommel 310, 311; Schola Cordis 109, 159; Speculum Exemplorum 184; manuscript De Antiquitatibus et Privilegiis Civitatis et Majoriae (Silvaed.) 278
- Concilie v. Trenthe, interpretatie en vertaling, 258, 302
- Faculteiten van den Vicarius Apost. en de missionarissen in de Nederlandsche Missie, 87, 91, 133, 203, 205, 214, 217, 291—293
 Fundatie Anna v. Hambroek, 81, 83, 216
- Gemengde huwelijken, oordeel van Ophovius, 200, 261
 Geschil en onderhandelingen (in Tilburg) over het bezit der Bossche Meierij en de kerken aldaar, 74, 75, 81, 92, 101, 102, 124, 127, 129, 131—134, 137, 139—141, 148, 157, 189, 191, 193—196, 199, 200, 203, 207, 208, 211, 228, 230, 231, 242, 312, 313
 Godsdienst en godsdienstig leven in Den Bosch, 47, 48, 51, 59, 64, 72, 76, 113, 114, 129, 167, 226, 290, 301, 302
- Godsdienst en godsdienstig leven in de Meierij, 48, 53, 81, 106, 139, 140, 179, 257
 Goederen v. h. Bossche bisdom, 49, 80, 101, 130, 132, 149, 160, 164, 166, 281
- Heroprichting van bisdommen in Noord-Nederland, 108
 Hollandsche zeelieden gevangen in Duinkerken, 142, 179, 181.
- Instructies en verordeningen aan de geestelijkheid te 's Bosch, 114, 123, 294—308
- Jurisdictiestrijd over het land v. Ravenstein, 203, 222—225, 237, 238, 247, 250, 257, 272, 287
- Kerkvervolging: in 's Bosch, 79, 125, 167, 197, 217, 245, 290
 — in de Meierij, 53, 55—57, 60, 62, 64, 65, 67, 70, 72, 77, 107, 108, 131, 137, 139, 144, 151—153, 156, 159, 168, 218, 219, 227—230, 233, 245, 250, 260, 266
 — in Noord-Nederland, 48
 Krijgsverrichtingen (1629—'31), 67, 132, 178, 219, 242
- Liturgisch voorschrift betreffende de H. Eucharistie, 300, 302, 304
- Noorsch Missie-college te Antwerpen, stichtingsplan, 236, 237
- Onderhandelingen over vrede of wapenstilstand, 46, 51, 52, 54, 55, 72, 78, 83, 92, 110, 138
- Polemiek tusschen de Kath. geestelijkheid en de Bossche predikanten, 114, 116, 121—123, 128, 130, 134, 135, 140, 142, 154, 166, 172, 180, 234, 255, 305
- Schilderij van St. Antonius door Rubens, 192, 194

- Statie- en termijn-houdende religieuzen, verordening van Ophovius, 179, 308, 309
- Studiebeurzen, 93, 128, 136, 161, 162, 188, 210
- Synode v. Schoonhoven, 155
- Vergaderingen van de Bisschoppen der kerkprovincie Mechelen, 138, 140, 141, 162, 236—238, 275, 302
- Visitatio liminum v. Ophovius, 142, 143
- Volksgebruiken in de Meierij van 's Bosch, 110, 149, 257
- Waarzeggerij, 268
- Zeeslag op het Slaak, 242
- Zending van missionarissen in het Bossche bisdom, 218, 257

A. FRENKEN, pr.

ADVERTENTIE-BIJVOEGSEL VAN „BOSSCHE BIJDRAGEN”

BOUWSTOFFEN VOOR DE GESCHIEDENIS
VAN HET BISDOM 'S-HERTOGENBOSCH

DL. XV AFLEV. 1—3 MAART 1938

als u boeken
nodig hebt, ga dan
naar Bergmans!

TILBURG

Markt 35

BREDA

Ginnekenweg 66

Boekhandel W. BERGMANS, Tilburg.

Mgr. Dr. TH. GOOSSENS

Het Arme Brabant

Prijs f 0.70

Het Keerpunt van Brabant, 1 Maart 1796

Prijs f 0.70

Onontgonnen Brabant

Prijs f 0.70

LENTJES & DROSSAERTS

'S-HERTOGENBOSCH

EFFECTEN, COUPONS, DEPOSITO'S enz.

Belasten zich speciaal met het plaatsen en verhandelen van leeningen ten laste van Provinciën, Gemeenten, Waterschappen, R. K. Kerken, Kloosters en Instellingen op de meest voordeelige voorwaarden. :-:

- De Sint Janskerk te 's-Hertogenbosch**, Nieuwe Geschiedenis door Jan Mosmans, archivaris van de Kathedrale Basiliek van St. Jan; 550 blz. met 400 illustr. In artistieke prachtband f 17.50
- Wegwijzers voor Bezoekers der St. Janskerk te 's-Hertogenbosch** met 12 platen en 2 plattegronden, door Jan Mosmans f 0.50
- Handboek der Kerkgeschiedenis**, door P. Goorts, Rector der Bissch. Kweek-school 's Bosch. 4e druk; in linnen band f 3.50
- Beknopte Handleiding der Liturgie**, door P. Goorts Rector Bissch. Kweek-school, 14e druk, geillustr., ingen. f 0.60
- Bijbelsche Geschiedenis** voor school, patronaat en huisgezin, groote geill. uitgave door H. H. Stroy, leeraar. Eerste deel Oude Testament ingenaaid f 0.90
Tweede deel Nieuwe Testament ingenaaid f 1.10
Compleet in één linnen prachtband f 2.75
- Beknopt overzicht der Bijbelsche Geschiedenis**, door P. Goorts, Rector Biss. Kweekschool, tweede druk, ingenaaid f 0.75
- Officia assistentium in Missa Sollemni Pontificali** nec non in Missa de Re-que Pontificata, celebratis in throno, ordinatim proposita cura Ph. M. van den Heuvel, olim in Sem. Busc. S. Lit. Prof., ingenaaid f 2.—
- Formularium Precum** in functionibus sacris, ad usum cleri Buscoducensis. Op prima Hollandsch papier, in linnen band f 1.10
- Franciscus Sonnius in de Pamfletten**, bijdragen tot zijne biografie door Dr. Th. Goossens; ingenaaid f 1.75
- Kerkelijke voorschriften over het Altaar**, door A. Vincent, Rector, ingen. f 0.20

Verkrijgbaar in den Boekhandel en bij den uitgever

G. MOSMANS ZOON, 'S-HERTOGENBOSCH

Uitgever van den H. Stoel

Ferdinand G. J. van den Gerenbeemt

Fabrikant van Kerfkaarsen,

Hofleveranciers van
Z.K. Paus Benedictus XV

Witte Was, Wierook, Goudslamp-olie, enz.

's-Hertogenbosch,

Hinthamereinde 53

Firma G. Borrenbergen

Telefoon 3634

EINDHOVEN

Wasbleekerij en Kaarsenfabriek

Vacant

Vacant

Oude en Nieuwe Boekhandel

UITGEVERIJ

DEKKER & v. d. VEGT N.V.

Oranjesingel 4, NIJMEGEN

Oude Gracht, UTRECHT

➔ Verzendt op aanvraag gratis
Catalogen.

Koopt oude Boeken.

J. A. VERBUNT

WIJNHANDEL

OPGERICHT 1848

TILBURG

INTÉRESSÉ DE LA MAISON

SCHRÖDER & DE CONSTANS

BORDEAUX

SPÉCIALITÉ VINS FINS ET

VINS CACHET DU CHATEAU ET

ÉTAMPÉ

PROPRIÉTAIRE DE LA RÉCOLTE ENTIÈRE 1928 ET

1929 DU **DOMAINE MOULIN DE SOUBEYRAN**